

**IV. INTERNATIONAL ANKARA
CONFERENCE ON
SCIENTIFIC RESEARCH
APRIL 10-11, 2021/ ANKARA
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)**

EDITORS

Dr. Mustafa Latif EMEK

Hüseyin MUNGAN

ISBN: 978-625-7720-32-8

www.ankarakongresi.org

**IV. INTERNATIONAL ANKARA
CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH
APRIL 10 -11, 2021/ ANKARA
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)**

EDITORS

**Dr. Mustafa Latif EMEK
Hüseyin MUNGAN**

All rights of this book belong to ISPEC. Without permission can't be duplicate or copied.

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications – 2021 ©

Issued: 20.04.2021

ISBN: 978-625-7720-32-8

Bu Kitabın Tüm Hakları ISPEC Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.

ISPEC Yayınevi – 2021 ©

Yayın Tarihi: 20.04.2021

ISBN: 978-625-7720-32-8

www.ankarakongresi.org

CONFERENCE ID

CONFERENCE TITLE ANKARA

IV International Conference of Scientific Research

DATE and PLACE
10-11 April 2021 / Ankara, TURKEY

ORGANIZATION
EUROASIA
IKSAD

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Ramazan GAFARLI
Head Of Conference
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Co-Head Of Scientific Committee
Elvan CAFEROV
Member Of Organizing Committee
Gönül EDEŞLER
Neslihan BALCI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS - 134
NUMBER of REJECTED PAPERS - 48

PARTICIPANTS COUNTRY
Turkey-120, Azerbaijan-5, Morocco-3, Philippines-1,
Lebanon-1, Nigeria-3, Pakistan-1

**Double blinded evaluation proces*

SCIENTIFIC COMMITTEE

- Dr. Emine KOCA, Hacı Bayram Veli University
Dr. Fatma KOÇ, Hacı Bayram Veli University
Dr. Mustafa UNAL, Erciyes University
Dr. Necati DEMİR, Gazi University
Dr. Nadezhda Khan, E.A. Buketov Karaganda State University
Dr. Roopali Sharma, Amity University Uttar Pradesh Noida
Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN, Ankara University
Dr. Çağla GUR, International Cyprus University
Dr. Feruza MUSAEVA, Uzbekistan Language Institute
Dr. Ferit SONMEZ, Abant İzzet Baysal University
Dr. Fidan QASIMOVA, Azerbaijan National Academy of Sciences
Dr. Gülcan DEMİROĞLU TOPCU, Ege University
Dr. Halil AKMESE, Necmettin Erbakan University
Dr. İhsan Seyit ERTEM, Gazi University
Dr. Mehmet Fırat BARAN, Siirt University
Dr. SHRAWANI SHAGUN, Mody University
Dr. Mustafa GULEC, Ankara University
Dr. Umran TURKYILMAZ, Gazi University
Dr. Yusuf GENÇ, Sakarya University
Dr. Pratibha, Kishanlal Public College
Dr. Didem DEMİRALP, Hacı Bayram Veli University
Dr. Hatice Gül ÖNDER, Ankara Hacı Bayram Veli University
Dr. Leyla ÇİMEN, Gaziantep Islamic Science and Technology University
Dr. Malik YILMAZ, Ataturk University
Dr. ABHISHEK GUPTA, Chaudhary Charan Singh University
Dr. Şaban KARAGİGLİOĞLU, Sinop University
Dr. Şerife YILDIZ, Selcuk University
Dr. Şeyda Ferah ASLAN, Çanakkale Onsekiz Mart University
Dr. Tenzile RUSTEMHANLI, Azerbaijan National Academy of Sciences
Dr. Zeynullina AYMAN, S. Toraygirov Pavlodar State University
Hacı Bekir ÖZERKAN, Gazi University
Dr. Fulya KİNCAL, Kırklareli Üniversitesi
Dr. Semra KOCATAŞ, Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. EMİNE GUL CANSU-ERGUN, Baskent University
Dr. ESRA EYLEM KARATAŞ, Yıldız Technical University
Dr. Tamanna SAXENA, Amity University Uttar Pradesh Noida
Dr. Ceylan GÜNDEĞER, Aksaray Üniversitesi

Dr. Mehmet KARAKILCIK, University of Cukurova
Dr. Özcan EKİCİ, Dicle Üniversitesi
Dr. Recep AKKAYA, Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Murat EYVAZ, Gebze Teknik Üniversitesi
Dr. Yalçın KAYALI, Ankara Üniversitesi
Dr. Polat YÜCEKAYA, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Ferit Gürbüz, Hakkari Üniversitesi
Dr. Celal ASLAN, Van Yuzuncu Yil University
Dr. Dilek Şura ÖZDEN DİNÇ, Yüksek İhtisas Üniversitesi
Dr. Güller ŞAHİN, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi
DR. KEREM ASMAZ, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Mustafa Hicabi BÖLÜKDEMİR, Gazi University
Dr. Jale COŞKUN, İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Mehmet YARDIMCI, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Mohamed El Malki, Mohamed First University
Dr. Ali Korkut ULUDAĞ, Ataturk University
Dr. Mehmet Özkan TİMURKAN, Ataturk University
Dr. Hülya BALKAYA, Ataturk University
Dr. Pınar GÜL, Ataturk University

**IV. INTERNATIONAL ANKARA
CONFERENCE ON
SCIENTIFIC RESEARCH**

APRIL 10 -11, 2021/ ANKARA

CONFERENCE PROGRAM

Meeting ID: 891 5189 3196

Passcode: 040404

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildirimler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H-1, Rabia DENİZ**

10.04.2021
SESSION-1 HAL-1
MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk CİHAN

TURKEY TIME
10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Araş. Gör. Gamze BOLKAN & Prof. Dr. Aslı SEÇİLMİŞ	Gaziantep Üniversitesi, Dış Hekimliği Fakültesi Protetik Dış Tedavisi Ana Bilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi, Dış Hekimliği Fakültesi Protetik Dış Tedavisi Ana Bilim Dalı	KONDROSARKOMA BAĞLI GELİŞEN MAXİLLAR REZEKSİYONUN PROTETİK TEDAVİ İLE REHABİLİTASYONU
Uzman Doktor Rabia DENİZ	T.C. Sağlık Bakanlığı İstanbul Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, İç Hastalıkları Kliniği	KRONİK BÖBREK HASTALIĞI OLAN COVID-19 HASTALARINDA ANORMAL FERRİTİN ARTIŞI VE CİDDİ LENFOPENİ HER ZAMAN MAKROFAJ AKTİVASYON SENDROMUNA İŞARET ETMEYEBİLİR
Uzman Doktor Erdem BİRGİ & Asistan Doktor Selda GÜVEN & Doktor Öğretim Üyesi Zeynep Banu AYDIN	Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Radyoloji Kliniği & Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Dışkapı Yıldırım Beyazıt Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Radyoloji Kliniği & Hitit Üniversitesi, Erol Olçok Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Radyoloji Kliniği	SEMPTOMATİK BAKER KİSTLERİNİN ULTRASON EŞLİĞİNDE PERKÜTAN TEDAVİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Serhat ÖRÜN	Namık Kemal Üniversitesi, Tıp Fakültesi Acil Tıp Anabilim Dalı	ACİL SERVİSTE AKUT PANKREATİT HASTALARININ GÖRÜNTÜLEME İSTEMLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER, 63 VAKALIK RETROSPEKTİF ÇALIŞMA
Dr. Melike Ruşen METİN & Dr. Mustafa KARAOĞLANOĞLU	Medipol Üniversitesi Pendik Hastanesi, Radyoloji Bölümü & Ankara Bilkent Şehir Hastanesi, Onkoloji-Radyoloji	MİDE TÜMÖRÜ HASTALARINDA CT'DE SAPTANAN EXTRAMURAL VASKÜLER İNVAZYONUN PROGNOTİK İZLEME KATKISI

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk CİHAN & Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra DEVECİ	Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi Ana Bilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi Ana Bilim Dalı	BIFRUCATIO CAROTIDIS AÇISI İLE SEVİYESİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk CİHAN & Yüksek Lisans Öğrencisi Habibe CAN & Doç. Dr. Eda Didem YALÇIN	Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi Ana Bilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Anatomi Ana Bilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi Ana Bilim Dalı	SINUS MAXILLARIS'İN MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE SINUS TABANININ POSTERIOR MAXILLAR DİŞLERLE OLAN İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ
Dyt. Ecem ÖZTÜRK & Öğr. Gör. Başak ÖNEY	Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü & Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü	MİYOKARD İNFARKTÜSÜ VE PROBIYOTİK İLİŞKİSİ
Dyt. Aslı YILMAZ & Öğr. Gör. Başak ÖNEY	Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü & Bezmialem Vakıf Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü	ANOREKSİYA NERVOZADA BAĞIRSAK MİKROBİYOTASININ ROLÜ
Araş. Gör. Dt. Nuray ZULKADİR & Prof. Dr. Aslı SEÇİLMİŞ	Gaziantep Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Bölümü & Gaziantep Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Bölümü	EDİNSEL MAKSİLLER DEFEKTİN PROTETİK REHABİLİTASYONU ÜZERİNE OLGU SUNUMU
Dr. Öğretim Üyesi Fatih TARLAK	İstanbul Gedik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü	EVALUATION OF WHITE MEAT PRODUCTS SAFETY WITH DYNAMIC INVERSE ANALYSIS METHOD

10.04.2021

SESSION-1 HAL-2

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Münevver SÖNMEZ

TURKEY TIME
10:00-12:30

MOROCCO TIME
08:00-10:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Fikret ALTINDAĞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tıp Fakültesi	STREPTOZOTOSİN İLE OLUŞTURULAN DENEYSEL DİYABETTE FERULA RİGİDULA EKSTRAKTININ PANKREATİK β HÜCRELERİNİN İNSÜLİN İMMÜNREAKTİVİTESİNE ETKİSİ
Arş. Gör. Uzm. Dr. Vildan GÜNGÖRER	Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı, Çocuk Romatolojisi Bilim Dalı	ÇOCUK ROMATOLOJİ POLİKLİNİĞİNE KAS İSKELET SİSTEMİ AĞRISI NEDENİYLE BAŞVURAN HASTALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ: TEK MERKEZ DENEYİMİ
Ikram TIABI & Mohamed Nabil BEN CHEKROUN & Moulay Mustapha ENNAJI	Sciences et Techniques-Mohammedia. Université Hassan II, Laboratoire de Virologie, Microbiologie, Qualité et Biotechnologies/ Ecotoxicologie et Biodiversité, Faculté des & -- & Sciences et Techniques-Mohammedia. Université Hassan II, Laboratoire de Virologie, Microbiologie, Qualité et Biotechnologies/ Ecotoxicologie et Biodiversité, Faculté des	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF ONCOGENIC GENETIC MUTATIONS (BRAF) ASSOCIATED WITH PROSTATE CANCER IN A MOROCCAN POPULATION
Öğretim Görevlisi Bahar ERDOĞAN	Yozgat Bozok Üniversitesi, Çekerek Fuat Oktay Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu	TRAKEOSTOMİ AÇILMIŞ OLAN PNÖMONİ TANILI HASTANIN HEMŞİRELİK SÜRECİNİN OREM ÖZ BAKIM EKSİKLİĞİ HEMŞİRELİK KURAMI'NA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araş Gör. Dt. Gökçe KEÇECİ & Dr. Öğr. Üyesi Özge PARLAR ÖZ & Doç. Dr. Nermin DEMİRKOL	Gaziantep Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Anabilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Anabilim Dalı & Gaziantep Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Anabilim Dalı	SONRADAN KAZANILMIŞ BİR MAKSİLLER DEFEKTİN PROTETİK OBTURASYONU
Dr. Öğr. Üyesi Münevver SÖNMEZ & Dr. Öğr. Üyesi Öznur GÜRLEK KISACIK & Hem. Lisans Öğrencisi Berat GÖNEN & Hem. Lisans Öğrencisi Seda TOKSES	Atılım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı & Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı & Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı & Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı	HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN ORAL İLAÇ UYGULAMALARINA İLİŞKİN BİLGİ VE BECERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Uzm. Dr. İsa YILMAZ & Prof. Dr. Harun PERU	Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi & Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi	HAFİF DERECELİ ANTENATAL HİDRONEFROZ NE KADAR ÖNEMLİ?
Fatma Hilal YILMAZ & Buket KARA	Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi, Neonotoloji Kliniği & Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Hematoloji Bilim Dalı	COVID-19 TANILI GEBE BEBEKLERİNİN HEMATOLOJİK PARAMETRELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Uzm. Dr. Ömer Faruk ALTAŞ	Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara Eğitim Ve Araştırma Hastanesi, Anesteziyoloji Ve Reanimasyon Anabilim Dalı	GEBEDE ULTRASON EŞLİĞİNDE İNFRAKLAVİKULAR BLOK
Uzman Doktor Sümerya Duru BİRGİ & Uzman Doktor Esra GÜMÜŞTEPE & Prof. Doktor Serap AKYÜREK & Prof. Doktor Şaban Çakır GÖKÇE	Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı & Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı & Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı & Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı	SPİNAL GLİOBLASTOM TANILI OLGUDA ADJUVAN RADYOKEMOTERAPİ

Uzman Doktor Esra GÜMÜŞTEPE & Uzman Doktor Sümerya Duru BİRGİ & Prof. Doktor Serap AKYÜREK & Prof. Doktor Şaban Çakır GÖKÇE	Gülhane Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Radyasyon Onkolojisi Anabilimdalı & Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilimdalı & Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilimdalı & Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Radyasyon Onkolojisi Anabilimdalı	ÇOCUKLUK ÇAĞI EPANDİMOM HASTASINDA ÜÇÜNCÜ SERİ RADYOTERAPİ TEDAVİSİ: OLGU SUNUMU

10.04.2021

SESSION-1 HAL-3

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi İsmail Doğan KÜLCÜ

TURKEY TIME
10:00-12:30

ETHIOPIA TIME
10:00-12:30

MOROCCO TIME
08:00-10:30

NIGERIA TIME
08:00-10:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Andaç Batur ÇOLAK & Prof. Dr. Mustafa BAYRAK	Niğde Ömer Halisdemir University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Department & Niğde Ömer Halisdemir University, Engineering Faculty, Mechanical Engineering Department	PROPOSING OF A NEW CORRELATION FOR DETERMINING THERMAL CONDUCTIVITY OF Al ₂ O ₃ - Cu//WATER HYBRID NANOFLUID
Yüksek Lisans Öğrencisi Rabia YILMAZ & Doç. Dr. Rabia ÇAKIR KOÇ	Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyomühendislik Bölümü & Yıldız Teknik Üniversitesi, Kimya- Metalurji Fakültesi, Biyomühendislik Bölümü	NANOPARTİKÜLER SİSTEMLERE ENKAPSÜLE EDİLMİŞ AYNI SAFA (CALENDULA OFFICINALS) EKSTRAKTININ ANTİKANSER VE ANTİOKSİDAN AKTİVİTESİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Doğan KÜLCÜ	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Bölümü	ÇİFT AĞLI POLİSAKKARİT HİDROJELLERİN YAPISAL KARAKTERİZASYONU İÇİN MODEL
Hajar Sadeq & Abdelkader Nasser & Abdelhamid Kerkour El Miad	University Mohammed Premier Oujda, Laboratory of Materials, Wave, Energy and Environment (LaMOn2E), Faculty of Science & University Mohammed Premier Oujda, Laboratory of Materials, Wave, Energy and Environment (LaMOn2E), Faculty of Science & University Mohammed Premier Oujda, Laboratory of Materials, Wave, Energy and Environment (LaMOn2E), Faculty of Science	EFFECT OF A HUMID ENVIRONMENT ON THE CORROSION RESISTANCE OF STAINLESS STEELS: COMPARISON BETWEEN AISI 304 STEEL AND AISI 316L STEEL

Yüksek Lisans Öğrencisi Hasan SAÇ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya Ana Bilim Dalı	APOPTOZİS VE APOPTOZİSTE GÖREV ALAN ENZİMLER
Ali SAVRAN & Ali Rıza KUL & Adnan ALDEMİR & Nilüfer ÇİRİĞ SELÇUK & Şenol KUBİLAY	Van Yüzüncü Yıl University, Chemistry Department, Faculty of Science & Van Yüzüncü Yıl University, Chemistry Department, Faculty of Science & Van Yüzüncü Yıl University, Chemical Engineering Department, Faculty of Engineering & Van Yüzüncü Yıl University, Biology Department, Faculty of Science & Van Yüzüncü Yıl University, Chemistry Department, Faculty of Science	ADSORPTION STUDIES WITH PALIURUS SPINA-CHRISTI MILL. FRUTIS AND SEEDS FOR REMOVAL CR (III) IONS FROM AQUEOUS SOLUTION
USMAN, A AND SUNDAY, J.A	Kwara State Polytechnic, Department of Science Laboratory Technology (Physics/ Electronics Unit)	CHARACTERISTIC VARIATION OF ULTRAVIOLET LIGHT AND AIR TEMPERATURE AT A TROPICAL LOCATION IN ILORIN, KWARA STATE, NIGERIA
Prof. Dr. Tahir YAVUZ & Turgut SAŞMAZ	Başkent Üniversitesi, Makine Mühendisliği Bölümü & Başkent Üniversitesi, Makine Mühendisliği Bölümü	ABSORBSİYONLU SOĞUTMA SİSTEMLERİNDE LİTYUM BROMÜR-SU VE AMONYAK-SU ÇALIŞMA ÇİFTLERİNİN TERMODİNAMİK VE EKSERJİ ANALİZLERİ

10.04.2021

SESSION-1 HAL-4

MODERATOR: Prof. Dr. Tamer SINMAZÇELİK

TURKEY TIME
10:00-12:30

INDIA TIME
12:00-14:30

NIGERIA TIME
08:00-10:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Yıldırım ÖZÜPAK	Dicle Üniversitesi, Silvan Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Programı	KABLOSUZ GÜÇ AKTARIMININ TARİHÇESİ VE MEVCUT TEKNOLOJİLER
Yıldırım ÖZÜPAK	Dicle Üniversitesi, Silvan Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Programı	KABLOSUZ GÜÇ AKTARIMININ ANSYS-MAXWELL İLE MODELLENMESİ
Doç. Dr. Sinem ERDEN GULEBAGLAN & Doç. Dr. Emel KİLİT DOĞAN	Van Yüzüncü Yıl University, Van Vocational School, Department of Electric and Energy & Van Yüzüncü Yıl University, Physics Department, Faculty of Sciences	HALF-HEUSLER LiInSn ALAŞIMININ YAPISAL ELEKTRONİK VE DİNAMİK ÖZELLİKLERİ
Ebra Nur ZUREL & Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ASLAN	Bingöl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yenilebilir Enerji Sistemleri & Bingöl Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği	ELEKTRİKLİ CİHAZLARININ ZAMAN SERİSİ ÖZELLİKLERİNE GÖRE BELİRLENMESİ
Olaore Kayode.Olatunde & Prof.Danshehu Bagudu.Gwadangwaji & Usman Abdulkarim	Kwara State Polytechnic, Department of Physics & Usmanu Danfodiyo University, Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering & Kwara State Polytechnic, Department of Physics	INVESTIGATING THE OPERATIONAL PARAMETERS OF A CENTRIFUGAL PUMP USED IN REVERSE MODE AS TURBINE FOR ELECTRICITY GENERATION
Doç. Dr. Selami KESLER & Öğr. Gör. Ömer BOYACI & Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TÜMBEK	Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Müh. & Pamukkale Üniversitesi, Çardak OSB MYO, Elektronik ve Otomasyon & Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Müh.	ELEKTRİKLİ ARAÇLARDA ENERJİ YÖNETİMİ VE VERİMLİLİĞİNİN ANALİZ EDİLMESİ İÇİN BİR TEST SİSTEMİ TASARIMI

Abidin TOKER & Prof. Dr. Tamer SINMAZÇELİK	Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Mühendisliği Anabilim Dalı & Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Konstrüksiyon Anabilim Dalı	DAİRESEL KESİTLİ ÇARPIŞMA KUTULARININ ÜZERİNE AÇILAN OYUKLARIN VE KONİKLİK AÇISININ ÇARPIŞMA PERFORMANSINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Araştırma Görevlisi Pelin ÖZZAİM & Prof. Dr. Tamer SINMAZÇELİK & Doç. Dr. Sinan FİDAN	Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü & Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü & Kocaeli Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi Uçak Gövde ve Motor Bakımı Bölümü	PTFE VE KOMPOZİTLERİNİN PARTİKÜL EROZYONU DAVRANIŞI
Caner YALÇIN & Rabia EDİS & Ömer Emre UÇAKKUŞ & Prof. Dr. Tamer SINMAZÇELİK	Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Mühendisliği Anabilim Dalı & Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Mühendisliği Anabilim Dalı & Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Makine Mühendisliği Anabilim Dalı & Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Konstrüksiyon Anabilim Dalı	DERİN ÇEKME İŞLEMİNDE ZIMBA HIZI DEĞİŞİMİNİN VE YAĞLAYICI KULLANIMININ ETKİLERİNİN NÜMERİK VE DENEYSEL OLARAK İNCELENMESİ

10.04.2021
SESSION-2 HAL-1
MODERATOR: Öğr. Gör. Dr. Seyit Ali KAMANLI

TURKEY TIME
13:00-15:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Instructor Nur KORKMAZ & Prof. Dr. Fatma ÜNAL & Prof. Dr. Deniz YÜZBAŞIOĞLU	Istanbul Kent University, Vocational School of Health Services & Gazi University, Department of Biology, Science Faculty & Gazi University, Department of Biology, Science Faculty	SAFETY OF NANOPARTICLES USED IN CANCER THERAPY
Research Assistant Ece AKBAŞ & Prof. Dr. Fatma ÜNAL & Prof. Dr. Deniz YÜZBAŞIOĞLU	Gazi University, Science Faculty, Department of Biology & Gazi University, Science Faculty, Department of Biology & Gazi University, Science Faculty, Department of Biology	INVESTIGATING GENOTOXIC EFFECT OF GADOBUTROL BY IN VITRO CHROMOSOME ABERRATIONS TEST
Doktora Öğrencisi İrem Funda DURAN & Prof. Dr. Fatma ÜNAL & Prof. Dr. Deniz YÜZBAŞIOĞLU	Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı (Moleküler Biyoloji ve Genetik) & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Moleküler Biyoloji ve Genetik Ana Bilim Dalı & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Moleküler Biyoloji ve Genetik Ana Bilim Dalı	ÇUBUK BENZERİ TiO ₂ , PEDOT KAPLI ÇUBUK BENZERİ TiO ₂ VE PEDOT NANOPARTİKÜLLERİNİN IN VITRO GENOTOKSİK ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DAYI	Düzce Üniversitesi, Ormancılık Meslek Yüksekokulu	BİTKİ PARAZİTİ NEMATODLARDA HÜCRE DUVARINI PARÇALAYAN ENZİMLERİN ÇEŞİTLİLİĞİNİN ANALİZİ
Doç. Dr. Mehmet Fuat GÜLHAN	Aksaray Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı	KOMBU ÇAYININ BESİNSEL ÖĞELERİ VE İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Lisans Öğrencisi Kübra AYKAN & Lisans Öğrencisi Aleyna HALICI & Lisans Öğrencisi Açelya SEYREK & Prof. Dr. Fatma ÜNAL & Prof. Dr. Deniz YÜZBAŞIOĞLU	Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü & Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü	NANOPARTİKÜLLERİN GENOTOKSİK ETKİLERİ
Doktora Öğrencisi Elif ESEN & Prof. Dr. M. Nalan DEMİR	Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoteknoloji Anabilim Dalı & Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Fakültesi Kimya Bölümü	HASTALIKLARIN TANISI İÇİN ÜRE TAYİNİNE YÖNELİK MOLEKÜLER BASKILAMA TEMELLİ BİYOSENSÖR SİSTEMİNİN GELİŞTİRİLMESİ
Öğr. Gör. Dr. Seyit Ali KAMANLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi	BİRLEŞİK KRALLIKTA BULUNAN THAMES NEHRİNDEKİ, ÇİN ELDİVENLİ YENGEÇİNİN FEKONDİTESİ VE KULUÇKA POTANSİYELİ
Öğr. Gör. Dr. Seyit Ali KAMANLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi	BAZI KABUKLULARIN TAKSONOMİK TANIMLAMALARINDA KULLANILAN İLERİ GÖRÜNTÜLEME TEKNİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

10.04.2021
SESSION-2 HAL-2
MODERATOR: Doç. Dr. Ali AYGÜN

TURKEY TIME
13:00-15:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. Öğr. Gör. Hüseyin Baki ÇİFTÇİ & Doç. Dr. Ali AYGÜN	Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, Hayvan Yetiştirme Anabilim Dalı & Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, Hayvan Yetiştirme Anabilim Dalı	TAVUK GnRH-I HORMONUNUN İLK YUMURTANIN VE İLK FERTİL YUMURTANIN YUMURLAMASI İÇİN GEREKLİ SÜREYE ETKİSİ
Doktora Öğrencisi Ahmet AKTAR & Doç. Dr. Selim ALÇAY	Bursa Uludağ Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Dölerme ve Sunı Tohumlama Anabilim Dalı, & Bursa Uludağ Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Dölerme ve Sunı Tohumlama Anabilim Dalı	DÜVELERDE SEXED SPERMA İLE YAPILAN SUNİ TOHURLAMA SIRASINDA SPERMANIN UYGULANMA BÖLGESİNİN GEBELİK BAŞARISI ÜZERİNE ETKİSİ
Yüksek Lisans Öğrencisi Mustafa NALBANT & Prof. Dr. Mehmet YAĞMUR	Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü & Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi	KIRŞEHİR EKOLOJİK KOŞULLARINDA BAZI NOHUT (Cicer arietinum L.) ÇEŞİTLERİNİN TANE VERİMİ VE VERİM ÖGELERİNİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Öğretim Görevlisi Merve BEKTAŞ & Doç. Dr. Halil İbrahim GÜLER & Doç. Dr. Aykut SAĞLAM & Prof. Dr. Ali Osman BELDÜZ	Gümüşhane Üniversitesi, Şiran Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü & Karadeniz Teknik Üniversitesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü & Karadeniz Teknik Üniversitesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü & Karadeniz Teknik Üniversitesi, Biyoloji Bölümü	ERWINIA AMYLOVORA EAKKB29 İZOLATININ HARPİN GENİNİN KLONLANMASI, pET28a(+) VEKTÖRÜNDE EKSPRESYONU VE ALTINDANE EKMEKLİK BUĞDAY (TRITICUM AESTIVUM L.) FİDELERİ ÜZERİNDE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Meryem ÖCAL & Doç. Dr. Ömer SÖZEN	Koçaş Tarım İşletmesi Müdürlüğü & Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Ziraat Fakültesi	AKSARAY EKOLOJİK KOŞULLARINDA BAZI KURU FASULYE (<i>Phaseolus vulgaris</i> L.) ÇEŞİT/HATLARIN MORFO- AGRONOMİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Dr. Sezen TOKSOY KÖSEOĞLU & Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞRU	Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi & Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi	TUZ STRESİ ALTINDAKİ HIYAR BİTKİLERİNDE DIŞSAL PROLİN UYGULAMALARININ FOTOSİSTEM II AKTİVİTESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Öğretim Görevlisi Zeynep NALE	Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, Susurluk Meslek Yüksekokulu	GLÜTENSİZ GIDA GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALARDA YALANCI TAHİL (PSEUDOCEREAL) TOHUMLARININ KULLANIM İMKANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
Gizem GİRGİN & Zir. Yük. Müh. Mehmet İbrahim YILMAZ & Doç. Dr. Özge KARAKAŞ METİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü & Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü & Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi	YAZLIK KABAK (<i>Cucurbita pepo</i> L.) GERMPLAZMININ KABAK SARI MOZAIK VİRÜS (ZYMV) DAYANIKLILIĞI AÇISINDAN SSR MARKIRLARI İLE İNCELENMESİ
Dr. Kadriye ALTAY & Dr. Gülşah ÇALIŞKAN KOÇ & Prof. Dr. Ali Adnan HAYALOĞLU	Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, Ege Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü & Ege Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü & İnönü Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü	FARKLI UN ÇEŞİTLERİ İLE ÜRETİLEN TARHANA ÇORBALARININ REOLOJİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

10.04.2021
SESSION-2 HAL-3
MODERATOR: Prof. Dr. Sertif DEMİR

TURKEY TIME
13:00-15:30

KAZAKHISTAN TIME
16:00-18:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Yüksek Lisans Öğrencisi Nur Sena OĞUZ	Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı	KRİPTO PARALARIN VERGİSEL AÇIDAN İNCELENMESİ
Doç. Dr. Mercan HATIPOĞLU	Çankırı Karatekin Üniversitesi, İşletme Bölümü	FİNANSAL REFORMLARIN YATIRIMLARA ETKİSİ: 1973-2005 DÖNEMİ İÇİN TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DENEME
Dr. Süleyman Ruhi AYDEMİR	Ticaret Başmüfettişi Ticaret Bakanlığı	KURGU YATIRIM VE PİRAMİT SATIŞ SİSTEMLERİNE KARŞI DEVLETİN MÜDAHALEÇİ ROLÜ
Yüksek Lisans Öğrencisi Ayjahan ATAJANOVA	Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı	ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİYE OLAN ETKİSİ
Dr. Öğretim Üyesi Rana DAYIOĞLU ERUL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü	KAYGAN YAMAÇ HİPOTEZİ: BAĞIMSIZLIK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Professor Dr. Sertif DEMİR	THK Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Lojistik Bölümü	THE IMPACT OF COVID 19 PANDEMIC ON TURKEY'S LOGISTICS SECTOR
Yüksek Lisans Öğrencisi Pelin ŞENYÜREK KOÇ	Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı	SAĞLIK HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Yüksek Lisans Öğrencisi Esra KOÇ DOĞRU	Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı	TÜRKİYE'DE TELEKOMÜNİKASYON ALANINDAKİ REGÜLASYONLAR
Prof. Dr. Abdülkerim ÇALIŞKAN & Dr. Deniz KOÇAK & Dr. Yasin ERTÜRK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü & Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü & Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü	ENERJİ GÖSTERGELERİ AÇISINDAN G20 ÜLKELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: HİYERARŞİK KÜMELEME ANALİZİ UYGULAMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra
EROĞLU

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü Maliye
Anabilim Dalı

ÇEVRESEL BİR VERGİ OLAN
KARBON VERGİSİ

10.04.2021

SESSION-3 HAL-1

MODERATOR: Doç. Dr. Gülçin Cankız ELİBOL

TURKEY TIME
16:00-18:30

NIGERIA TIME
14:00-16:30

AZERBAIJAN TIME
17:00-19:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Öğr. Gör. Ahmet TAŞ & Dr. Öğr. Üyesi Hakan Tahiri MUTLU	Gümüşhane Üniversitesi, Şiran Sağlık Hizmetleri MYO & Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	GİRİŞİMCİLİĞE KAVRAMSAL BAKIŞ
Dr. Ahmet Cevdet AŞKIN	Kitle iletişimi alanında bağımsız araştırmacı	SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA KAMUSAL ALANDA SÖYLEM KURULUMUNA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM
Dr. Akif ÇARKÇI	T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Kütüphane Dokümantasyon Daire Başkanlığı, Şube Müdürü	BİR KARŞILAŞTIRMALI SİYASET ÇALIŞMASI: FRANSA VE İNGİLTERE'DE MERKEZ – YEREL İLİŞKİLERİ
Dilarə Hacıyeva	Bakı Slavyan Universitetinin Beynəlxalq münasibətlər kafedrasının dosenti, t.ü.f.d.	ƏSASSIZ ƏRAZİ İDDİALARI MÜNAQİŞƏ VƏ MÜHARİBƏLƏRƏ SƏBƏB OLUR
Doç. Dr. Gülçin Cankız ELİBOL	Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü	1995'TEN BUGÜNE TASARIM TESCİL VERİLERİ: ANKARA ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Uğur SAYLAN & Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma YOĞURTCU & Yüksek Lisans Öğrencisi Hakan GEYİK	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü & Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı & Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı	MOTİVASYONUN TURİST DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ANKARA ÖRNEĞİ
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölüm Başkanı, Dr. Öğr. Üyesi Hakkı ÇILGINOĞLU & Yüksek Lisans Öğrencisi Sercan AYTUĞAR	Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi & Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü	YÖRESEL YEMEKLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNDE STANDART REÇETELENDİRMEİNİN ÖNEMİ: BOLU MUTFAĞI ÖRNEĞİ

ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV

April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org

THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

10.04.2021
SESSION-3 HAL-2
MODERATOR: Doç. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

TURKEY TIME
16:00-18:30

PAKISTAN TIME
18:00-20:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Sevgi YAŞAR & Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT	Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı İstanbul & Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı	İLKOKUL 3. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN NOKTALAMA İŞARETLERİN YAPISALCI VE GELENEKSEL YÖNTEMLERLE ÖĞRETİLMESİ KONUSU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi Betül SERİNPİNAR & Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT	Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı & Yıldız Teknik Üniversitesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü	İLKOKULDA MİLLİ BİLİNÇ VE KİMLİK
Ebru SEFER & Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT	Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı & Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim	SINIF ÖĞRETMENİ VE ÇOCUK EDEBİYATI
Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT & Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi Aslı ÇAPAR	Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi & Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı	ADAY ÖĞRETMENLERİN ADAYLIK SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERİN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz SERTKAYA	Ostim Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	YAPAY BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ KULLANILARAK ÖĞRENCİ DERS PERFORMANSININ TAHMİN EDİLMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi Melani ERKAN & Dr. Öğretim Üyesi Cevdet ŞANLI	Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği & Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN İLK OKUMA-YAZMA SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Luay Hatem YAQOOB	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü	ARAPÇA VE ONLİNE EĞİTİM: SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER

Rehana Kanwal & M.Farooq Shakir	National College of Business Administration and Economics, Department of Islamic Studies & Higher Secondary Schools	ROLE OF ISLAMIC SYSTEM OF EDUCATION IN MORAL BEHAVIOR AND SPIRITUAL IDENTITY OF MUSLIMS

10.04.2021
SESSION-3 HAL-3
MODERATOR: Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

TURKEY TIME
16:00-18:30

AZERBAIJAN TIME
17:00-19:30

PHILIPPINES TIME
21:00-23:30

INDIA TIME
18:30-21:00

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Yüksek Lisans Öğrencisi Camille NİYONKURU & Doç. Dr. Pınar BİLASA	Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü/Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı/Eğitimde Program Geliştirme Bölümü & Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü/Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	İLKOKUL İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMININ ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ BOYUTUNA PANDEMİ DÖNEMİNİN ETKİSİ (TÜRKİYE – RUANDA ÖRNEĞİ)
Öğrenci Yunus Emre ASLAN & Dr. Öğr. Üyesi Mücella ÖZBAY KARAKUŞ	Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi & Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	ÖĞRENCİ BİLGİ SİSTEMİ OTOMASYONU-YAZ OKULU DERS SEÇME MODÜLÜ: YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ UYGULAMA ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN	İstanbul Arel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Yüksek Okulu	UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE ÖĞRETMEN, YÖNETİCİ VE VELİ İŞ BİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Crisanto E. Avila	University of the Philippines Open University	DIGITAL INEQUALITY SURVEY TO THE TEACHERS OF ST. ALOYSIUS OF ACADEMY OF DASMARIÑAS: A BASIS FOR DIGITAL TRUST AND INTUITION
Dr. Öğr. Üyesi Sümeyye DERİN & Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Sedat ŞAHİN & Arş. Gör. Yeliz ABBAK	Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi & Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi & Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK DÜZEYLERİNE GÖRE ZENOFOBİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Malik YILMAZ & Arş. Gör. Dr. Burcu AYDEMİR ŞENAY	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü & Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMLERİNİN AKADEMİK KADRO İSTİHDAM DURUMLARI
Öğr. Görevlisi Tamer ERMİSKET & Dr. Öğr. Üyesi Alparslan Gazi AYKIN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu & Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	BASKETBOL MİLLİ TAKIMLARIMIZDA YILDIZ VE GENÇ KATEGORİSİNDE BAŞARILI OLAN OYUNCULARIN A TAKIM VE A MİLLİ TAKIM SEVİYESİNDE BAŞARILI OLAMAMA NEDENLERİ

11.04.2021
SESSION-1 HƏL-1
MODERATOR: Doç. Dr. Haydar ÇORUH

TURKEY TIME
11:00-13:30

AZERBAIJAN TIME
12:00-14:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Doç. Dr. Haydar ÇORUH	Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE KATOLİK KİLİSESİ VE YAHUDİLER
Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü	TÜRKÇENİN MİSİR LEHÇESİNE ETKİLERİ
Şəlalə Bağirova	Azərbaycan Dillər Universiteti , Qafqazşünaslıq və Azərbaycan tarixi ləfəzələri tarix üzrə fəlsəfə doktoru	RUSIYA İMPERİYASI DÖVRÜNDƏ ŞİMALİ AZƏRBAYCANDA İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN TƏŞƏKKÜLÜ
Doktorantı Ramilə Yusif qızı Süleymanova	Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Dillər kafedrasının müəllimi	TÜRKİYƏ TÜRKÇƏSİ İLƏ MÜŞTƏRƏK DİALEKT SÖZLƏRİNİN KOMMUNİKATİV FUNKSİYASI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÜMÜTLİ	Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı	İSLAM'DA AKLIN KORUNMASINA YÖNELİK HÜKÜMLERİN TEMEL DİNAMİKLERİ (Zarûriyyât-ı Hamse Bağlamında Bir Değerlendirme)
Dr. Gökçe MARŞAP	İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi	KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLM AFİŞLERİ (1923-1950 DÖNEMİ)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ÜNAL	Çankırı Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Kalam ve İtikadî İslam Mezhepleri Ana Bilim Dalı-Kalam Bilim Dalı	KUR'AN'IN BİREY VURGUSU
Assoc. Prof. Dr. Güler DEMİR	Kastamonu University, Faculty of Science and Letters, Department of Information and Records Management	READING IN THE DIGITAL AGE: A THEORETICAL FRAMEWORK
İskəndərov Anar Hüseyn	Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Dizayn kafedrası	QƏDİM HUN İNCƏSƏNƏTİNİN ESTETİK PRİNSİPLƏRİNİN QƏDİM ÇİN İNCƏSƏNƏTİNƏ TƏSİRİ

Dr. Öğrt. Üyesi Filiz BARIN AKMAN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi	LUCY GARNETT'İN TÜRKİYE'NİN KADINLARI VE FOLKLORİK ÖZELLİKLERİ (1891) ADLI ESERİNDEKİ OSMANLI KADINI TEMSİLİ: TÜRK MÜSLÜMAN KADINLARININ TOPLUMDAKİ YERİ, HAREM, EVLİLİK, BOŞANMA VE MÜLKİYET HAKLARI
Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe ESENTÜRK & Dr. Öğr. Üyesi Seher ÖZKAZANÇ	Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı & Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü	TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKÂNSAL TEZAHÜRÜ: ERİL MEKÂNLAR
Dr. Ayşenur GÜNEŞ	Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü	KÜTÜPHANELERİN DEĞİŞEN YAPISI İLE EĞİTİME KATKISI

11.04.2021
SESSION-1 HAL-2
MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Ender UZABACI

TURKEY TIME
11:00-13:30

LEBANON TIME
10:00-12:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Yüksek Lisans Öğrencisi Sibel ORHAN & Yüksek Lisans Öğrencisi Muhammet GÜMÜŞ & Yüksek Lisans Öğrencisi Emine KIZILKAYA & Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşenur CEYLAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı & Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı & Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı & Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı	SAĞLIK HİZMETLERİNDE HASTA MEMNUNİYETİ: ELEŞTİREL BİR İNCELEME
Mirna Fawaz & Esin Kavuran	Beirut Arab University, Faculty of Health Sciences, Nursing Department & Ataturk University, Faculty of Nursing, Nursing Department	LEBANESE NURSING STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING USE OF CONCEPT MAPPING
Öğretim Görevlisi Gülşah ÜNVER	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü	SEREBRAL PALSİ'Lİ BİREYLERDE SPOR
Ar. Gör. Naile Merve GÜVEN & Prof. Dr. Benay Can EKE	Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Farmasötik Toksikoloji Anabilim Dalı & Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Farmasötik Toksikoloji Anabilim Dalı	ÇEVRESEL BİR ENDOKRİN BOZUCU: BİSFENOL A VE POLİKİSTİK OVER SENDROMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Çağla ŞAHİN & Doç. Dr. Dilek ÖZTAŞ & Dr. Abdullah YILDIZBAŞI & Prof. Dr. Ergün ERASLAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü	SAĞLIK GÖZETİMİNDE İSG KÜLTÜRÜ
Yüksek Lisans Öğrencisi Erdem YENİ & Doç. Dr. Dilek ÖZTAŞ & Dr. Abdullah YILDIZBAŞI & Prof. Dr. Ergün ERASLAN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü & Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü	SAĞLIK GÖZETİMİNDE TARİHÇE
Dr. Öğr. Üyesi Ender UZABACI	Bursa Uludağ Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Biyometri Anabilim Dalı	SAĞLIK BİLİMLERİ ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARDA META- ANALİZİ YÖNTEMİNİN KULLANIMI
Arş. Gör. Sema ÇİFTÇİ & Prof. Dr. Ümit Sami SAKALLI	Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi & Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	DEPREM SONRASI SAĞLIK KAYNAKLARININ OPTİMİZASYON YAKLAŞIMIYLA PLANLANMASI
Araş. Gör. Yusuf BUZDAĞLI & Prof. Dr. Mitat KOZ	Erzurum Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi & Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi	ÇOCUKLARDA 12 HAFTALIK FUTBOL ANTRENMANIN BAZI FİZİKSEL VE FİZYOLOJİK PARAMETRELER ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe PAKSOY & Dr. Öğr. Üyesi Özge ÜNLÜ	Beykent Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi & Beykent Üniversitesi, Tıp Fakültesi	HYPERICUM PERFORATUM ESANSİYEL YAĞININ ANTİFUNGAL AKTİVİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

11.04.2021
SESSION-2 HAL-1
MODERATOR: Öğr. Gör. Cihad DOĞAN

TURKEY TIME
14:00-16:30

INDIA TIME
16:30-19:00

AZERBAIJAN TIME
15:00-17:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Yüksek Lisans Öğrencisi Sevtap KAÇAK	Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı	SANAYİLEŞME SÜRECİ İÇERİSİNDE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI VE BOŞ ZAMAN KAVRAMI: KIRSAL VE KENTSEL ALANDAKİ BİREYLERİN BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ
Öğr. Gör. Kurbanı GEYİK	Hitit Üniversitesi, Rektörlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Birimi	YENİ İLETİŞİM ORTAMLARININ TELEVİZYON GAZETECİLİĞİ PRATİKLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASI
Associate professor Terane MAHMUDOVA	Department of International journalism, Faculty of Journalism, Baku State University	ETHICAL CHALLENGES OF JOURNALISM IN THE AGE OF COMMUNICATION: PARADOXES AND CONTROVERSIAL ISSUES IN THE COVERAGE OF STORIES IN NEW MEDIA
Öğr. Gör. Cihad DOĞAN	Bursa Uludağ Üniversitesi, İnegöl Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Programı	MARKA ANTROPOMORFİZMİ: MARKALARIN İNSANLAŞTIRILMASI
Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra KARADENİZ KELEŞ & Doç. Dr. Çelebi ULUYOL	Gazi Üniversitesi, Bilişim Enstitüsü, Adli Bilişim Ana Bilim Dalı & Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü	LINUX İŞLETİM SİSTEMİNDE LOG DOSYALARININ ADLİ BİLİŞİM AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Derviş DERELİ	Erciyes Üniversitesi	TEKNOLOJİ, TOPLUM VE DİN ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA SOSYAL DEĞİŞİMLER: “KÜLTÜREL GECİKME” KAVRAMI ETRAFINDA BİR DEĞERLENDİRME

11.04.2021
SESSION-2 HAL-2
MODERATOR: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİKİCİ

TURKEY TIME
14:00-16:30

MOROCCO TIME
12:00-14:30

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Öğretim Görevlisi Selim TAŞKAYA & Yüksek Lisans Öğrencisi Neslişah ULUTAŞ & Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet TANRIVERDİ	Artvin Çoruh Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü & Konya Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı & Konya Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı	AÇIK MADEN İŞLETMELERİNDE İNSANSIZ HAVA ARAÇLARININ KATKISI, KIRŞEHİR ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk KAÇIN & Araştırma Görevlisi Halil Çağrı YILMAZ	İskenderun Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü & İskenderun Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü	YAPISAL SAĞLIK İZLEME SİSTEMLERİ İLE YAPILARIN PERİYOT DEĞERLERİNİN BELİRLENMESİ
Uğur DURAK	Erciyes Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü	ÖN BEKLEME SÜRESİ VE MİKRODALGA KÜRÜNÜN GEOPOLİMER HARÇ NUMUNELERİN MEKANİK ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİKİCİ	Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi	SENTETİK TAŞKIN TAHMİN YÖNTEMLERİ
Öğretim Görevlisi Dr. Miraç ERYİĞİT	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü	SU DAĞITIM ŞEBEKELERİNDE BASINÇ KAYBINA NEDEN OLAN BORULARIN MODİFİYE KLONAL SEÇİM ALGORİTMASI İLE BELİRLENMESİ
Yüksek Lisans Öğrencisi Kerem KAYA & Öğretim Üyesi Önder KOÇYİĞİT	Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı & Gazi Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü	TAŞKIN ANALİZİNDE MODELLEME ARAÇLARININ KULLANIMI
Doç. Dr. İlhami YİĞİT	Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi	PRATİK BİR MODELDEN BAĞIMSIZ KAYAN KIPLI KONTROL

Doç. Dr. Erkan AYDINTAN & Yüksek Lisans Öğrencisi Sümeyye PERVANOĞLU	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü & Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı	TİYATRO SAHNESİ VE AYDINLATMA TASARIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR TESPİT
Yüksek Lisans Öğrencisi Berkan KAHVECİOĞLU & Prof. Dr. Aysu AKALIN	Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı & Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü	KENTSEL HAFIZANIN SÜREKLİLİĞİNDE ÖZGÜNLÜK VE BÜTÜNLÜK: TALAS KİLİSELERİ

11.04.2021
SESSION-2 HAL-3
MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi Elçin NOYAN

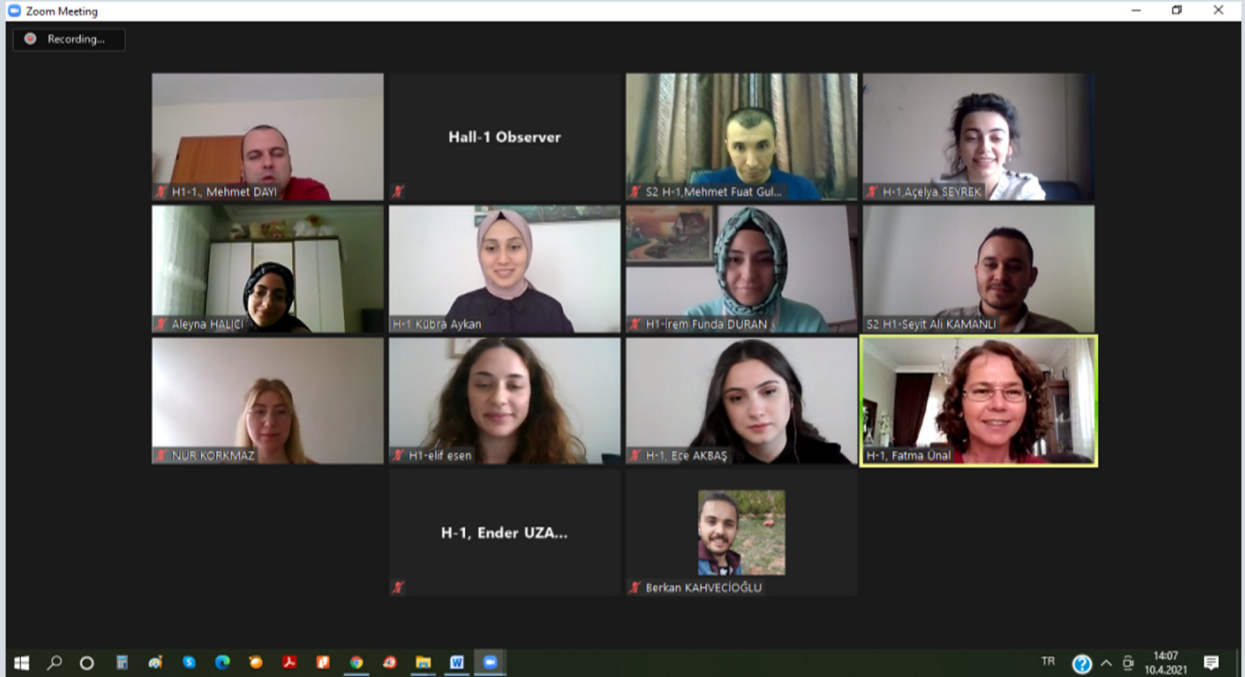
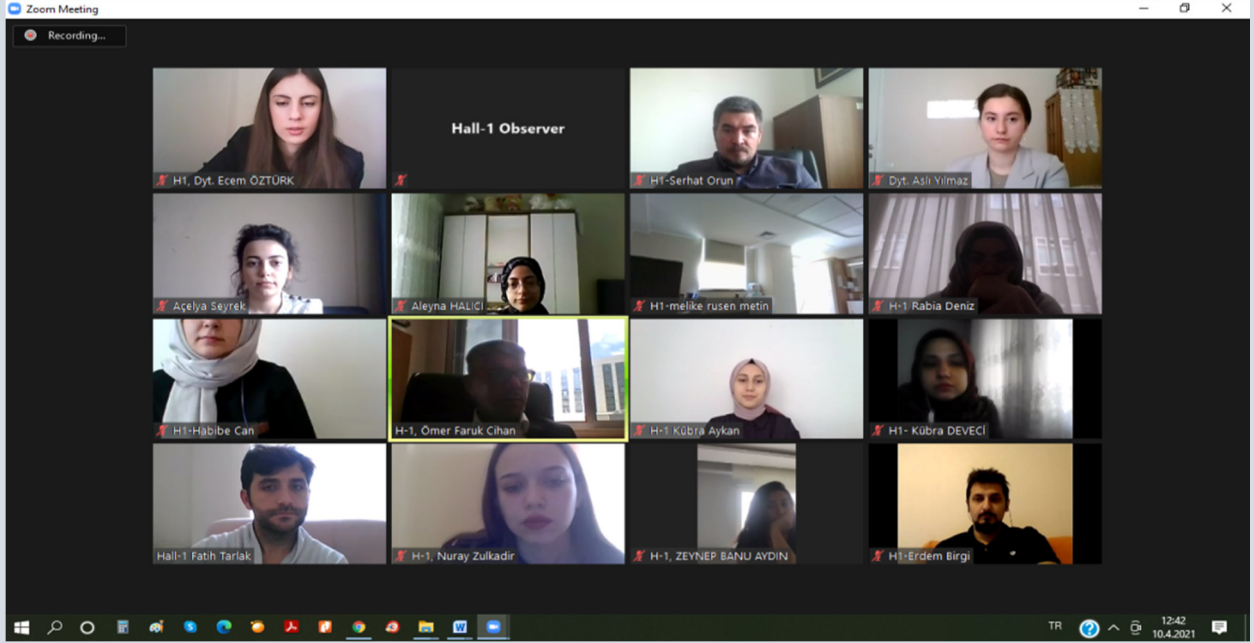
TURKEY TIME
14:00-16:30

MOROCCO TIME
12:00-14:30

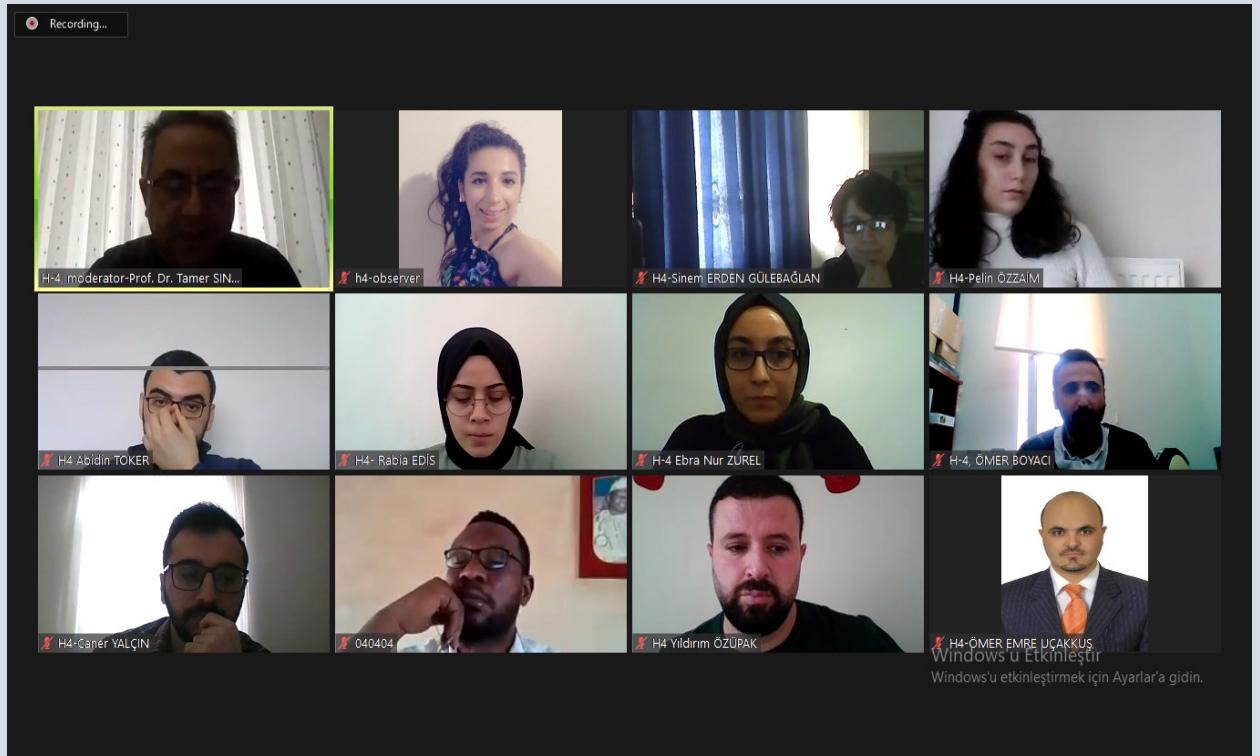
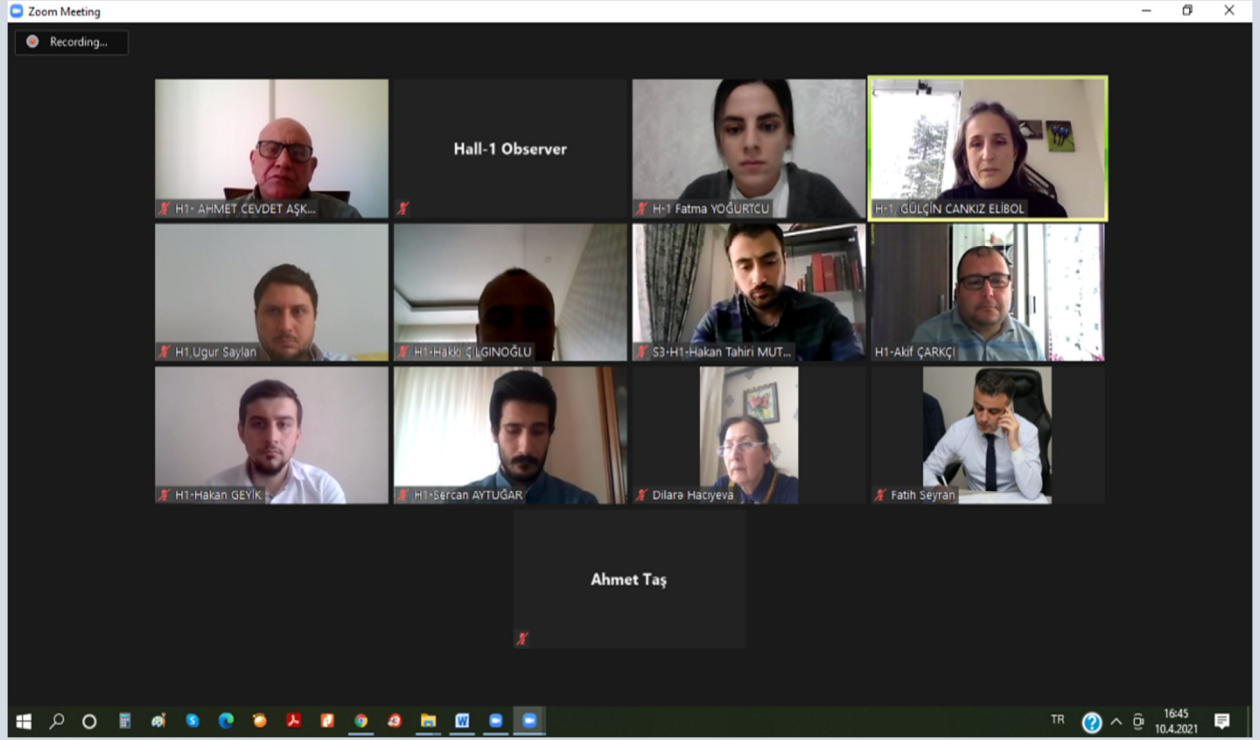
AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Öğretim Görevlisi Bülent BULDU	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Teknik Bilimler MYO Sivil Savunma ve İtfaiyecilik Programı	ATEX DİREKTİFLERİNİN MÜDAHALE VE KİŞİSEL KORUNMA AÇISINDAN İTFAİYE TEŞKİLATLARINDAKİ YANSIMALARI VE UYGULAMALARI
Dr. Defne AKAY	Ankara University, Faculty of Science, Department of Physics	LIGHT IRRADIATION EFFECT ON THE TOPOLOGY OF β -BOROPHENE
Şeyda KAPUKAYA	Elektrik Mühendisi, Reçber Kablo A.Ş.	SİLİKON BİLEŞİK ÜRETİMİ VE SİLİKON BİLEŞİKLERİN YANGINA DAYANIKLI KABLOLARIN İZOLASYONUNDA GELİŞTİRİLMESİ
Sunday, John Abayomi & Usman, Abdulkareem	Kwara State Polytechnic Ilorin, Department of Science Laboratory Technology (Physics Unit) & Kwara State Polytechnic Ilorin, Department of Science Laboratory Technology (Physics Unit)	DEPTH ESTIMATION TO THE MAGNETIC BASEMENT OVER A PART OF CHAD BASIN, NORTHEASTERN NIGERIA USING AEROMAGNETIC DATA
Soukaina BOUAOUDA & Roukaya BOUYAKHSASS & Abdeslam TALEB & Salah SOUABI	Hassan II University of Casablanca, Laboratory of Process and Environmental Engineering, Faculty of Sciences and Techniques-Mohammedia & Hassan II University of Casablanca, Laboratory of Process and Environmental Engineering, Faculty of Sciences and Techniques-Mohammedia & Hassan II University of Casablanca, Laboratory of Process and Environmental Engineering, Faculty of Sciences and Techniques-Mohammedia & Hassan II University of Casablanca, Laboratory of Process and Environmental Engineering, Faculty of Sciences and Techniques-Mohammedia	MANAGEMENT OF MUNICIPAL SOLID WASTE IN RABAT-SALÉ AND TAMARA

Dr. Araş. Gör. Raşit KARAKUŞ	Hacettepe Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü	MANYETİK KONTROLLÜ ESNEK KATETER TUTUCU ve YUMUŐAK DOKU DELİCİ
Dr. Öğr. Üyesi Elçin NOYAN	İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	MUTFAKLARDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MUĞLA'DAKİ OTEL İŞLETMELERİ ÖRNEğİ
Dr. Öğr. Üyesi Çağıl Merve TANIK	Ostim Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü	YENİ BİR ESNEK TUTUCU TASARIMININ MODELLENMESİ

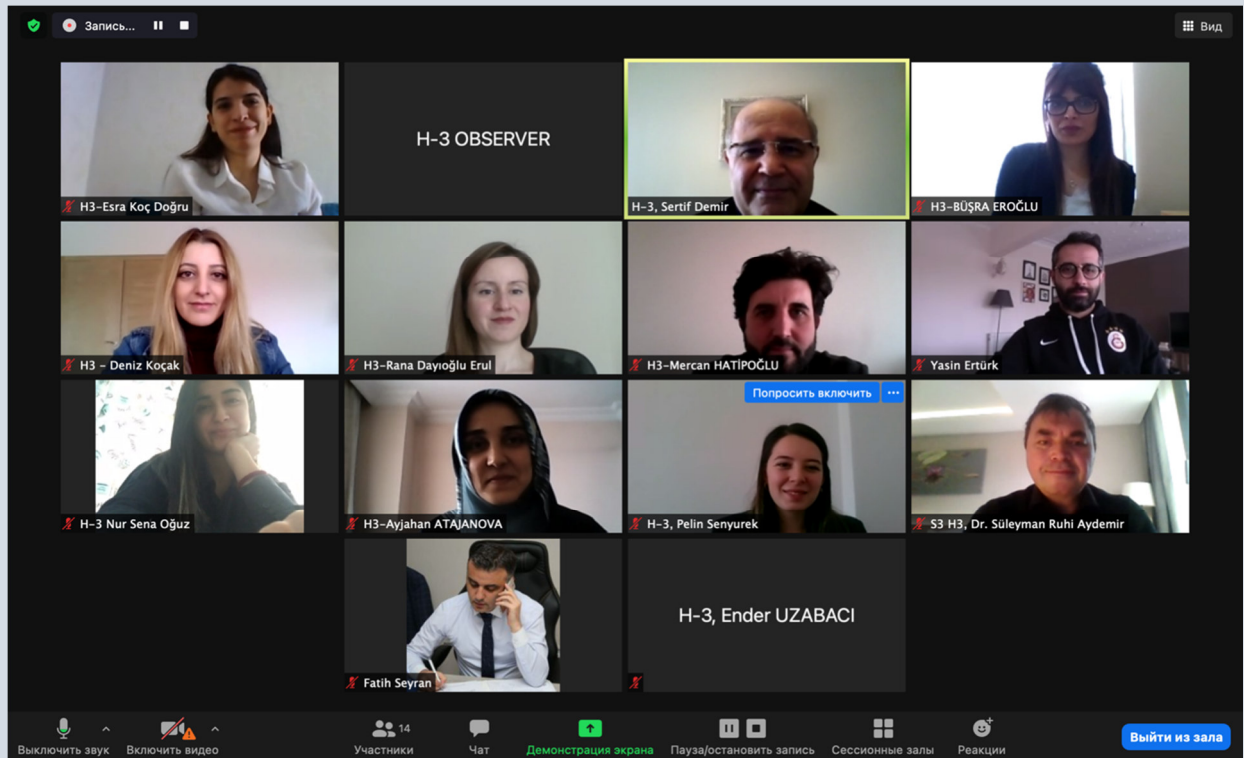
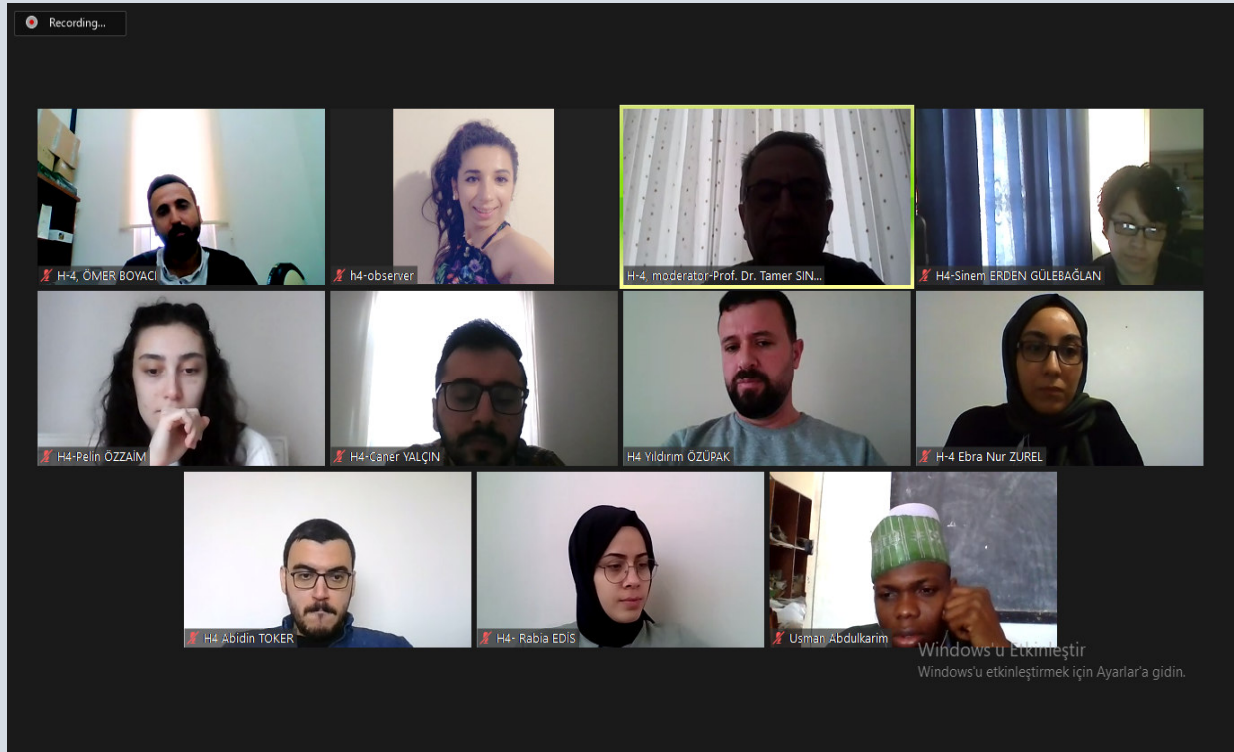
PHOTO GALLERY

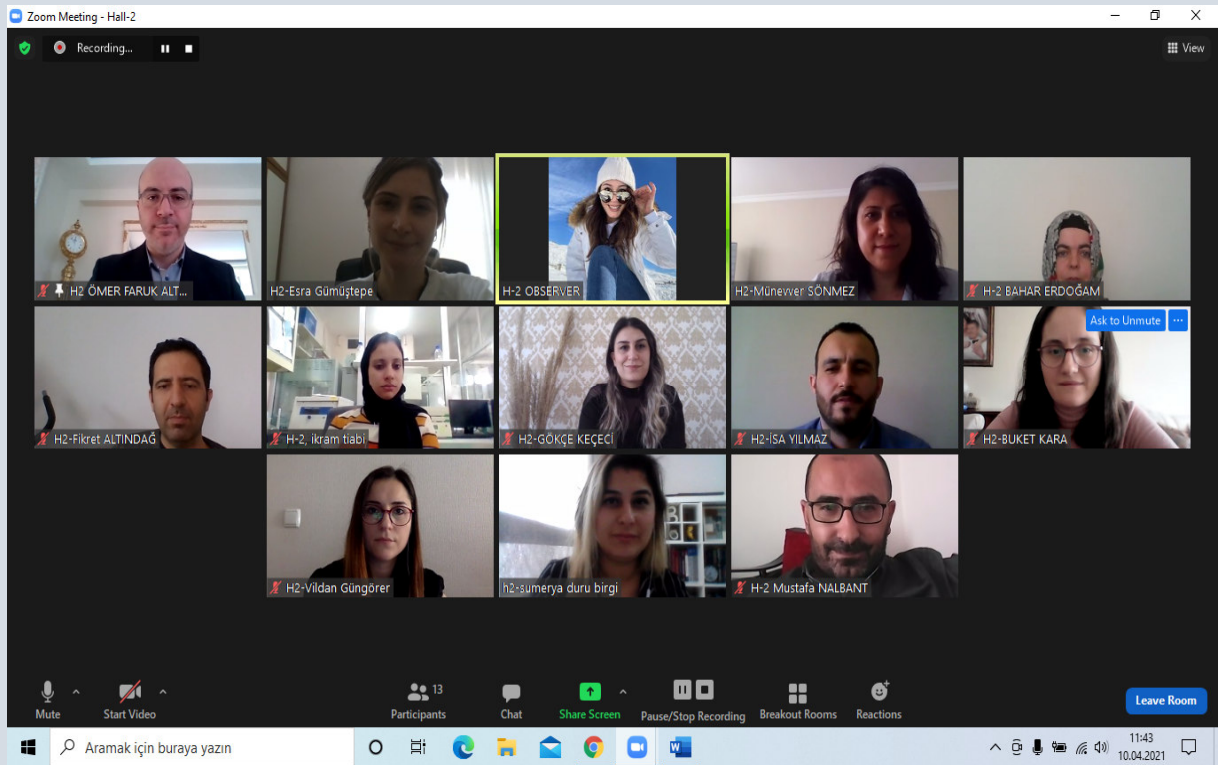
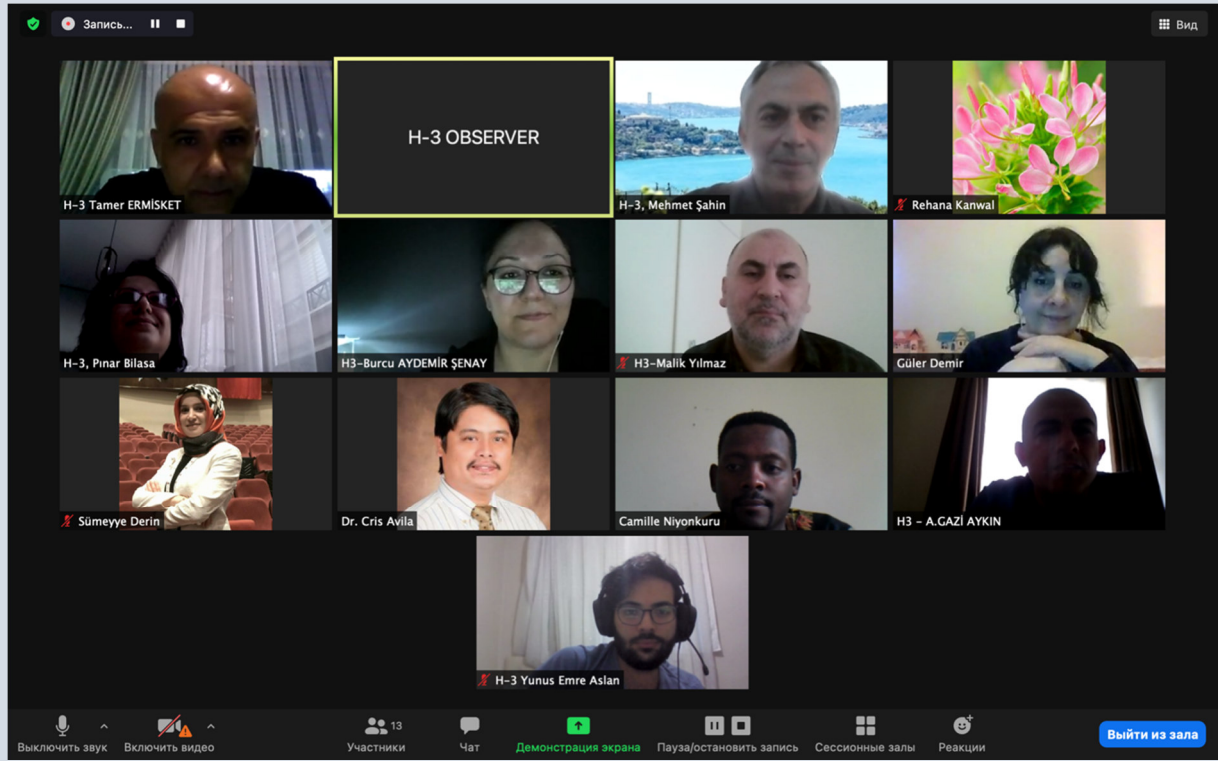
ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV
April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV
April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV
April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV
April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

Zoom Meeting - Hall-2

You are viewing H2- Meryem Ocal's screen

View Options

Recording...

AKSARAY EKOLOJİK KOŞULLARINDA BAZI KURU FASULYE (*Phaseolus vulgaris* L.) ÇEŞİT/HATLARIN MORFO-AGRONOMİK ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Meryem ÖCAL
Danışman
Doç. Dr. Ömer SÖZEN

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Ziraat Fakültesi/Tarla Bitkileri Bölümü

H2- Mustafa ...
H2- OBSERVER
H2- Hüseyin ...
H2- Meryem Ocal
H2- Gizem Gl...

Unmute Start Video Participants Chat Share Screen Pause/Stop Recording Breakout Rooms Reactions Leave Room

Aramak için buraya yazın

13:33
10.04.2021

Zoom Meeting - Hall-1

Recording

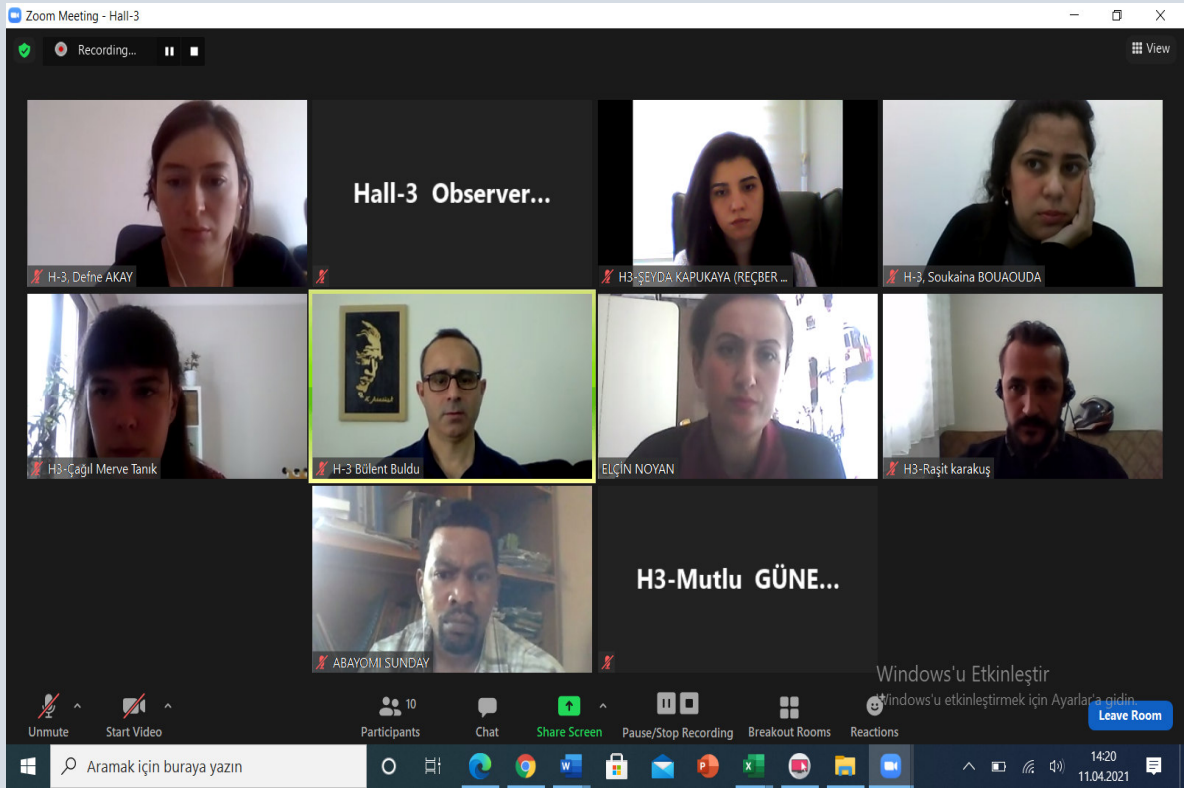
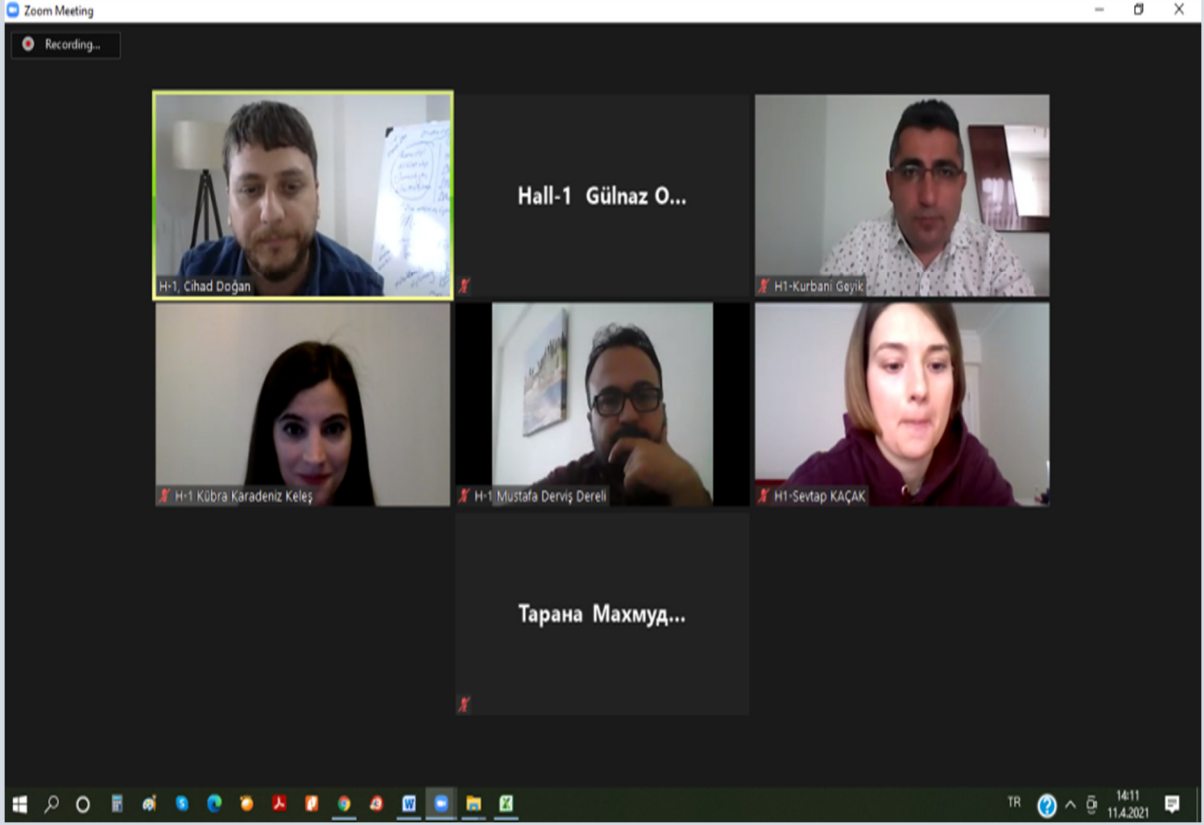
Hall-1 Observer

H1- Ayşenur Güneş
H1- Tuğçe Esentürk
H1- İskenderov Anar HÜ...
H1- Moderator- Haydar ...
H1- Güler Demir
H1- Yaşar Ünal
H1- Dr. Osman Aktaş
Mehmet ÖMÜTLÜ
Шанана Барирова
Ramile Süleymanova
H1- Sevtap KAÇAK

Atabek

Unmute Start Video Participants Chat Share Screen Record Breakout Rooms Reactions Leave Room

13:18
11.4.2021

ANKARA INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENTIFIC RESEARCH-IV
April 10-11, 2021 / www.ankarakongresi.org
THE BOOK OF FULL TEXTS
(SOCIAL SCIENCES)

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Nur Sena OĞUZ	KRİPTO PARALARIN VERGİSEL AÇIDAN İNCELENMESİ	1-14
Mercan HATİPOĞLU	FİNANSAL REFORMLARIN YATIRIMLARA ETKİSİ: 1973-2005 DÖNEMİ İÇİN TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DENEME	15-18
Ayjahan ATAJANOVA	ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİYE OLAN ETKİSİ	19-30
Esra KOÇ DOĞRU	TÜRKİYE'DE TELEKOMÜNİKASYON ALANINDAKİ REGÜLASYONLAR	31-50
Büşra EROĞLU	ÇEVRESEL BİR VERGİ OLAN KARBON VERGİSİ	51-60
Ahmet TAŞ & Hakan Tahiri MUTLU	GİRİŞİMCİLİĞE KAVRAMSAL BAKIŞ	61-65
Gülçin Cankız ELİBOL	1995'TEN BUGÜNE TASARIM TESCİL VERİLERİ: ANKARA ÖRNEĞİ	66-80
Uğur SAYLAN & Fatma YOĞURTCU & Hakan GEYİK	MOTİVASYONUN TURİST DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ANKARA ÖRNEĞİ	81-97
Sevgi YAŞAR & Mustafa YEŞİLYURT	İLKOKUL 3. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN NOKTALAMA İŞARETLERİN YAPISALCI VE GELENEKSEL YÖNTEMLERLE ÖĞRETİLMESİ KONUSU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	98-105
Betül SERİNPINAR & Mustafa YEŞİLYURT	İLKOKULDA MİLLİ BİLİNÇ VE KİMLİK	106-110
Ebru SEFER & Mustafa YEŞİLYURT	SINIF ÖĞRETMENİ VE ÇOCUK EDEBİYATI	111-118
Ash ÇAPAR & Mustafa YEŞİLYURT	ADAY ÖĞRETMENLERİN ADAYLIK SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERİN İNCELENMESİ	119-126
Melani ERKAN & Cevdet ŞANLI	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN İLK OKUMA-YAZMA SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR	127-132

Mehmet ŞAHİN	UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE ÖĞRETMEN, YÖNETİCİ VE VELİ İŞ BİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	133-146
Haydar ÇORUH	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE KATOLİK KİLİSESİ VE YAHUDİLER	147-167
Şəlalə Bağirova	RUSIYA İMPERİYASI DÖVRÜNDƏ ŞİMALİ AZƏRBAYCANDA İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN TƏŞƏKKÜLÜ	168-175
Ramilə Yusif qızı Süleymanova	TÜRKİYƏ TÜRKÇƏSİ İLƏ MÜŞTƏRƏK DİALEKT SÖZLƏRİNİN KOMMUNİKATİV FUNKSİYASI	176-182
Mehmet ÜMÜTLİ	İSLAM'DA AKLIN KORUNMASINA YÖNELİK HÜKÜMLERİN TEMEL DİNAMİKLERİ (Zarûriyyât-ı Hamse Bağlamında Bir Değerlendirme)	183-191
Gökçe MARŞAP	KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLM AFİŞLERİ (1923-1950 DÖNEMİ)	192-217
Yaşar ÜNAL	KUR'AN'IN BİREY VURGUSU	218-226
Güler DEMİR	READING IN THE DIGITAL AGE: A THEORETICAL FRAMEWORK	227-243
İskəndərov Anar Hüseyn	QƏDİM HUN İNCƏSƏNƏTİNİN ESTETİK PRİNSİPLƏRİNİN QƏDİM ÇİN İNCƏSƏNƏTİNƏ TƏSİRİ	244-260
Erdem YENİ & Dilek ÖZTAŞ & Abdullah YILDIZBAŞI & Ergün ERASLAN	SAĞLIK GÖZETİMİNDE TARİHÇE	261-271
Sevtap KAÇAK	SANAYİLEŞME SÜRECİ İÇERİSİNDE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI VE BOŞ ZAMAN KAVRAMI: KIRSAL VE KENTSEL ALANDAKİ BİREYLERİN BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ	272-287
Elçin NOYAN	MUTFAKLARDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MUĞLA'DAKİ OTEL İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ	288-295

KRİPTO PARALARIN VERGİSEL AÇIDAN İNCELENMESİ¹

Yüksek Lisans Öğrencisi Nur Sena OĞUZ

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-0292-5336

ÖZET

Teknolojide yaşanan büyük gelişmeler hayatımızın hemen hemen her alanında kendini hissettirmektedir. Finansal piyasalarda bu gelişmelerden payını almıştır. Finansal Piyasalar gün geçtikçe daha teknolojik bir hal almakta ve paranın mülkiyet ve hareketleri elektronik ortamda yerini almıştır. Gündelik hayatta yapmakta olduğumuz ödeme, para transferi gibi işlemler artık dijital ortamda gerçekleştirilebilmektedir. Bu yaşanan gelişmeler ile beraber ‘‘Kripto Para’’ kavramı dikkatleri üzerine çekmiştir. Satoshi Nakamoto’nun 2008 yılında yayımladığı bir makale ile ilk kripto para birimi olan ‘‘Bitcoin’’ duyurulmuştur. Kripto para oluşumunu sağlayan yapı ‘‘Merkezi Olmayan Dağıtık Kayıt Sistemine Dayalı Blokzincir Teknolojisi’’dir. Bu blokzincir teknolojisi sayesinde kripto paralar merkeziyetsiz bir yapıya sahiptir ve işlem maliyetleri oldukça düşüktür. Sahip olduğu bu özellikler ile kripto paralar tüm dünyanın ilgisini üzerine toplamıştır. Bugün yaklaşık 5 binden fazla kripto para birimi ve 1 milyonu aşkın kripto para yatırımcısı vardır. Kripto paraların bu küresel düzeyde artmakta olan popüleritesi devletlerin ve vergi idarelerinin endişelenmelerine neden olmaktadır. Kripto paraların vergilendirilmesi uluslararası boyutta bir problem teşkil etmektedir ve ülkelerin kripto paraya yaklaşımları farklıdır. Birçok ülke ve girişimciler tarafından kripto paralar bir ödeme aracı olarak görülse de tüm dünyada kripto paranın niteliği, nasıl vergilendirileceği konusunda varılmış olan ortak bir sonuç ne yazık ki yoktur.

Bu çalışmada Dünya’nın ve Türkiye’nin kripto paraların vergilendirilmesi konusundaki yaklaşımları ve bu konuda yapmış oldukları düzenlemeleri ile kripto paraların nasıl vergilendirilebileceği sorusuna yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Para, Kripto para, Blokzincir, Vergi, Madencilik

EXAMINATION OF CYRPTOCURRENCIES IN TERMS OF TAX

ABSTRACT

Great developments in technology make themselves felt in almost every aspect of our lives. financial markets also got share of at this developments. Financial Markets are getting more technological day by day and the ownership and transaction of money have taken their place in electronic environment. Transactions such as payments and money transfers that we make in daily life can now be performed digitally. Along with these developments, the concept of "Crypto Currency" has attracted attention. With an article published by Satoshi Nakamoto in 2008, "Bitcoin", the first crypto currency, was announced. The structure that enables the creation of crypto money is "Blockchain Technology Based on Decentralized Distributed Registration System". Thanks to this blockchain technology, cryptocurrencies have a decentralized structure and transaction costs are very low. With these features, crypto currency have got attention of the whole world. Today there are more than 5 thousand cryptocurrencies and more than 1 million cryptocurrency investors.

¹ Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye bölümünde Prof. Dr. Seyfi YILDIZ danışmanlığında sürdürülmekte olan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

The increasing popularity of cryptocurrencies at this global level causes governments and tax authorities to worry. The taxation of cryptocurrencies poses an international problem and countries have different approaches to cryptocurrency. Although cryptocurrency is defined as a payment instrument by many countries and entrepreneurs, unfortunately, there is no common conclusion reached about the nature of crypto currency and how it will be taxed all over the world.

In this study sought to answer to question approaches to the taxation cryptocurrencies of worlds and Turkeys and how cryptocurrencies can be taxed with their regulations made on this issue.

Keywords: Money, Crypto Money, Blockchain, Tax, Mining

1 GİRİŞ

Para mübadeleye elverişli ve değer ölçüsü olan değerli nesnedir (Turan, 2019: 809) Geçmişte pek çok nesne para olarak kullanılmıştır. Pirinç, buğday, un gibi pek çok varlık para yerine işlev görmüştür ancak bugün ilk para olarak kabul edilen varlık altın, gümüş ve bakırdan yapılan madeni paralardır (Ertek, 2009: 403). Para geçmişten bu yana pek çok türe bölünmüştür. Emtia Para, Temsili Para, İtibari Para gibi. Bugün ise gelişen teknoloji ile beraber finans sektörü de bu gelişmelerden payını almış ve dijital paralar hayatımıza girmiştir. İşlemlerimizi şifreli bir şekilde güvenli bir halde gerçekleştirmemize yarayan ve sanal para arzına olanak sağlayan dijital değer “Kripto Para”dır. Kripto paralar hem geleneksel paralara alternatif bir para hem de dijital bir paradır. Geleneksel paralardan farklı olarak bir merkezleri yoktur ve blokzincir sistemi ile beraber çalışmaktadır (Kesebir ve Günceler, 2019: 611).

Blokzincir teknolojisi sahip olduğu merkezi olmayan dağıtık defter sistemi ile her bir veriyi sistem içerisinde doğrularak kriptografik olarak bloklamaktadır (Altunbaşak, 2018: 362). Blokzincir ağı sahip olduğu şeffaf olma, işlem maliyetlerini azaltma, işlem süresini azaltma ve güvenlik gibi özellikleri ile kripto para için önemli bir potansiyel konumundadır (Özaydın, 2019: 48-49).

Devletler temel ihtiyaçları karşılayabilmek için bir gelire ihtiyaç duymuşlardır bu ihtiyaç vergi kavramını doğurmuştur (Temiz, 2018: 2).Günümüzde vergiler hakkında araştırmalar devam etmekte ve ekonomik işlemler üzerindeki etkileri takip edilmektedir (Karamelikli, 2018: 96).

Bu çalışmada kripto paralardan kazanç elde etmenin yollarından bahsedilmiştir . Alım-satım işlemleri, takas platformları ve madencilik faaliyetleri ile kripto paralardan kazanç elde edilebilmektedir ancak elde edilen kazançların nasıl vergilendirileceği konusu bugün tüm dünyada hala bir tartışma konusudur. Dünya’da pek çok ülke kripto para konusunda kararsız iken kimi ülkeler kripto parayı yasaklamış kimi ülkeler ise kripto paraya sıcak yaklaşmakta ve kripto para ile ilgili alt yapı çalışmaları yapma hazırlığındadır. Ancak genel olarak bakıldığında kripto para ile ilgili ortak varılmış bir sonuç ne yazık ki yoktur.

Bu çalışmada ilk olarak paranın teorik çerçevesinden bahsedilmiştir. Daha sonra kripto paranın işlemlerini sağlayan blokzincir ekosistemi hakkında bilgiler verildikten sonra kripto para hakkında genel çerçeve paylaşılmış ve kripto paraların nasıl vergilendirileceği konusundaki yaklaşımlara, kripto para ile kazanç elde etmenin yollarına, hangi yollar ile vergilendirilebileceğine ve dünyayı kripto para hakkındaki birtakım yaklaşımlarına yer verilmiştir.

2. PARA KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Mal ve hizmet değiş tokuşunda kabul gören varlık ‘‘para’’dır. Bu yapılan değiş tokuş işlemlerinde başarılı olunabilmesinin sebebi ise paranın paranın borç ödeme işlemlerinde de geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. Paranın tanımı ekonomik, fiziksel ve yasal alanlardan daha çok genellikle psikolojik ve davranışsal açılardan yapılmaktadır. Buradan yola çıkılarak halkın para olarak inandığı her şeyin para olduğu sonucuna varabiliriz. Neyin para olup olmadığı konusunda halkın görüşleri pek çok durumdan etkilense de en önemli faktör burada güven unsurudur. Halkın parasal araca duyduğu güven burada paranın işlevlerini belirlemek açısından önemlidir (Parasız, 2009: 5).

Para ile ilgili tam ve net bir tanım yoktur çünkü para statik değil dinamik bir yapıya sahiptir ve bu sebepten dolayı para toplumdan topluma ya da aynı toplum içerisinde zamana bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Bugün para olarak kabul edilen varlık ilerde para kapsamı içerisinde yer almayabilir. Bu sebeplerden dolayı paranın belirli sınırlar içerisinde tanımının yapılması pek mümkün görünmemektedir.

Bir aracı para olarak kabul edebilmemiz için aşağıdaki özellikleri taşıması şarttır (Pirinççi, 2018: 46).

Taşınabilirlik: Para kolay kullanılabilmesi için taşınabilir olmalıdır.

Dayanıklılık: Para fiziksel açıdan dayanıklı, sağlam olmalıdır çünkü sürekli el değiştirmektedir ve birden fazla alışverişte kullanılmaktadır.

Bölünebilirlik: Para bölünebilir olmalı ve birbirine dönüştürülebilir şekilde olmalıdır. Bu sayede değişik miktarlarda alışveriş yapılmasına olanak sağlar.

Taklit Edilememe: Güvenlik açısından önemlidir. Sahte para kullanımının önüne geçmek için paralar taklit edilemeyecek şekilde olmalıdır.

Standardizasyon: Para her yerde aynı değeri ifade edecek şekilde standart bir yapıda olmalıdır.

2.1 Paranın Fonksiyonları

İnsanların bir varlığı para olarak kabul edebilmeleri için o varlığa güven duymaları ve mübadele aracı ve ödeme aracı olarak kullanabilmeleri gerekmektedir. Bu güven ise paranın ekonomi içinde yerine getirdiği işlemlere bağlı olmaktadır. Ekonomistler bu sebeple parayı üstlendiği göreve açıklamaktadırlar ve bu fonksiyonları yerine getiren her şeyin para olduğunu iddia etmektedirler. (Yıldırım vd, 2016: 173). Paranın bu yerine getirmesi gereken temel geleneksel fonksiyonları ise şu şekildedir;

Mübadele Aracı Olması: Para iki mal arasında yer almaktadır. Bugün madeni paralar, kağıt paralar ve vadesiz mevduat paraları hepsi birer mübadele aracı olarak görülmektedir. Para mübadele aracı olması ile beraber yasal bir fiyat elde eder ve borçların ödenmesine imkan tanır. Ayrıca insanlar ellerine geçen parayı hemen harcamak zorunda da değillerdir. Tasarruf yapma imkanları da vardır. (Parasız, 2009: 7).

Değer Ölçüsü Olması: Para, mal ve hizmetlerin değer ölçümünü sağlayan bir varlıktır ve gerçekleştirilen mal ve hizmet değişimlerinde paranın değer ölçüsü olarak kullanılması yapılan işlemleri kolaylaştırmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2008: 7). Ancak zaman içerisinde meydana gelen değişimler ile birçok eski para para olma özelliğini yitirmiştir. Bu sebeple değer ölçüsü olma özelliklerini de kaybetmişlerdir (Evlimoğlu ve Gümüş, 2018: 77).

Değer Muhafazası Olması: Paranın değer muhafazası olması üçüncü geleneksel fonksiyondur. Bu fonksiyon diğer iki fonksiyonun zorunlu bir sonucudur.

Para bir mübadele aracı olması ve bir değer ölçüsü olması paranın bir değerinin olduğunu gösterir. Bu durumda insanlar paralarını biriktirdiğinde değer biriktirmiş olmaktadır (Aren, 1991: 9).

2.2 Paranın Türleri

Para konusunda belirli bir tanımın olmaması ile beraber paranın taşınması gereken özellikler ve üstlenmesi gereken fonksiyonlar çerçevesinde yıllar içerisinde para pek çok türe bölünmüştür. Belli başlı paranın türleri aşağıdaki gibidir.

Emtia Para: Ürünün değeri yapıldığı varlıktan gelmektedir. Geçmişte en bilinen emtia türleri: demir, sığır, köle, tuz, çay ve fildişi olarak bilinmektedir. Bir diğer en bilinen emtia türleri altın ve gümüş olmakla beraber bunun sebebi meydana geldiği madenlerin kendi değerlerinin olmasıdır (Çakmak, 2019: 6).

Temsili Para: Altın ve gümüşe çevrilebilme özelliğine sahip paralar temsili paralardır. Altın ve gümüş karşılıklı banknotlar gibi. Bu altın ve gümüş karşılıklı banknotların üzerinde yazılı olan değer kıymetli metal ile ödeneceği taahhüt edilerek resmi makamlar tarafından çıkarılmaktadır (Gülşen, 2009: 19).

İtibari Para: Devlet tarafından çıkarılmakta ve yasal bir ödeme aracıdır. Değerli bir madene dönüştürülmeyen kağıt paralardır (Şıklar, 2004: 11).

Alternatif Para: Geleneksel paralara alternatif olan paralardır. Genellikle bölgesel olma özelliği taşırlar. Alternatif paranın amacı kurulduğu bölgede üretim arttırmak ve ticareti geliştirmektir. (Çakmak, 2019: 8).

Dijital Para: Elektronik ortamda saklanabilen, transfer edilebilen ve kağıt paraların yerine geçen paralardır. Ortaya çıkış serüveni ise 1960'larda ABD Savunma Bakanının bir gece müşterisini yemeğe götürüp cüzdanını evde unutması ile yaşadığı utançla bir "Diners Club" adında kart çıkarma düşüncesi ile başlamıştır (Çakmak, 2019: 8).

Karagözoğlu (2020: 4) dijital paranın sahip olduğu özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Sanal ortamlarda geçerli olurlar.
- Belirli bir kurum ya da kuruluş tarafından çıkarılmamaktadırlar.
- Fiziksel olarak geçerlilikleri bulunmamaktadır.
- Kullanım alanları kullandıkları bölgeden bölgeye değişim gösterir.
- En yaygın kullanım alanı "Ödeme" alanıdır.

Elektronik para: Parasal değeri parayı üreten işletmeci dışındaki işletmelere ödeme yapma imkanı tanımak üzere elektronik ortamda depolanmaktadır. Elektronik para saklama aracı olarak da görülebilir. Ödeme sırasında manyetik ve akıllı kartlar, mobil telefonlar ve elektronik cüzdan hizmeti veren web siteleri kullanılabilir (Bilir ve Çay, 2016: 23).

Sanal Para: Bir düzenlemeleri yoktur, kendisini geliştirenler tarafından çıkarılmakta ve denetlenmektedir, belirli sınırlar içerisinde kabul görmektedir. Elektronik paradan farkı ise ancak onu çıkaranlar tarafından kullanılabilir, yasal bir tedavülü yoktur, para arzı sabit değildir ve haklarında kanuni bir düzenlemeleri yoktur (Yüksel, 2015: 197).

Kripto Para: Güvenli işlem yapmaya olanak sağlayan ve sanal ve dijital paralara alternatif sağlayan bir para birimidir (Pirinççi, 2018: 47). Çalışmanın ilerleyen kısımlarında detaylı olarak incelenecektir.

3. BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ

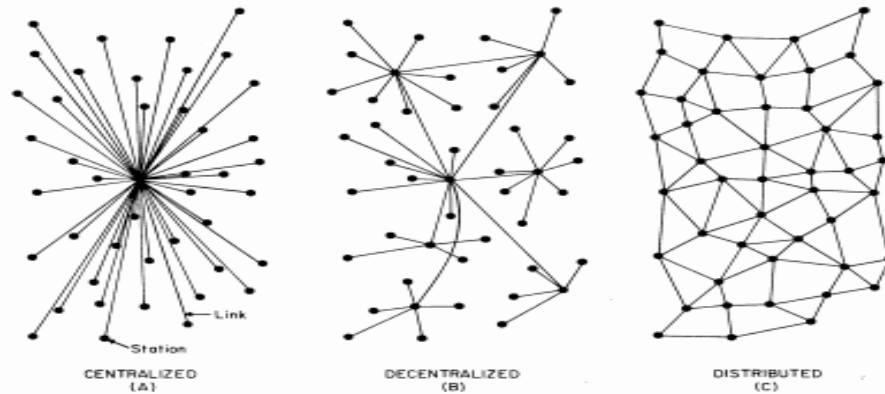
Blokszincir teknolojisi kripto paralar açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kripto paraların çalışmasını sağlayan yapı blokszincir ağıdır. Bu sebeple kripto paralar blokszincir teknolojisi ile birlikte bu başlık altında incelenecektir.

Blokszincir ağı sahip olduğu şeffaf olma, aracı gerektirmeme, maliyetleri azaltma, işlemleri hızlandırma ve güvenli olma özellikleri ile büyük bir potansiyeldir (Özaydın, 2019: 48-49).

3.1 Blokszincir Yapısı

Blokszincir teknolojisi sistem olarak ‘‘Merkezi Olmayan Dağıtık Kayıt Sistemi’’ne dayanmaktadır. Bu sistemde her bir verinin geçerliliği doğrulanarak kriptografik olarak bloklanır. Bu işlem sonucu ortaya çıkan algoritma yapılan işlemin eski haline döndürülmesini önlemektedir. Her bir blok birbirine eklenerek blokszincir ağı meydana gelmekte ve bu ağ sayesinde yapılan her işlem kaydedilmekte ve yapılan işlem silinmemektedir. Blokszincir ağı herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmamakla beraber işlem yapmak isteyen herkes bir aracıya ihtiyaç duymaksızın işlemlerini bu sistem üzerinden gerçekleştirebilmektedir (Altunbaşak, 2018: 362).

Şekil 1: Ağ Tipleri

Kaynak: Baran, 1964. 2.

Şekil 1’de görülen ilk ağ tipi tek merkezli ağ tipini, ikincisi çok merkezli ağ tipi ve sonuncusu dağıtık ağ tipini temsil etmektedir.

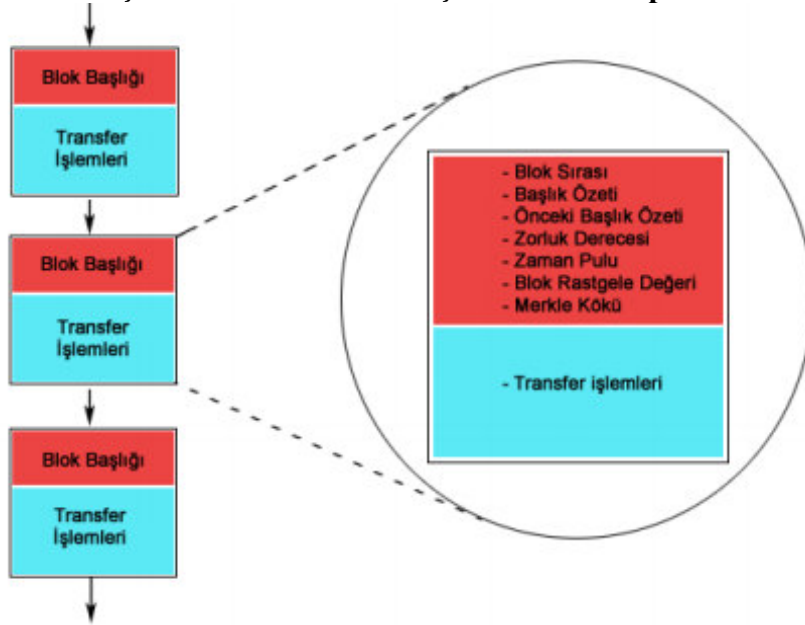
3.2 Blokszincir Mimarisi

Bloklar: Blokszincirler serileştirilmiş şekillerdeki bloklardan oluşmaktadır. Bir blok şunları içermektedir; bir önceki bloğun özeti, ne zaman oluşturulduğuna dair zaman damgası, blok numarası, blok ödülü. Bir blok bir önceki bloğun özetini içerdiğinden dolayı da bloklar birbirleri ile bağlantılıdır (Salihoğlu, 2018: 53).

Blokszincirde yer alan ‘‘Hash’’ fonksiyonu veri tabanında aranan bilgiye kısa süre içerisinde ulaşma, bilgileri karşılaştırma ve benzer kayıtları tespit etme gibi işlemlerin hızlanmasına yardımcı olmaktadır ve en bilinen kripto para olan bitcoinde SHA-256 hash algoritması kullanılmaktadır (Gültekin ve Bulut, 2016: 86). Hash değerleri ile birbirine bağlanan blokların içinde meydana gelen 4 işlemin bir bloğa yazılması sonucu alınan özetlerden ‘‘Merkle Ağacı’’ meydana gelmektedir.

Blokcincirde güvenlik açısından ise gizli (Private) ve açık (public) anahtarlar ile çalışan bir dijital imza yöntemi vardır, bu yöntem ile imzalama ve doğrulama işlemleri gerçekleşmektedir (Çarkacıoğlu, 2016: 22-23).

Şekil 2: Blokcinciri Oluşturan Blok Yapısı

Kaynak: Kırbaş, 2018: 78.

Eşten Eşe (Peer to Peer- p2p): Bu sistem en az iki istemci arasında veri paylaşımı ve dağıtımını sağlamaktadır. Burada eş olarak ifade edilen varlık bilgisayardır. Bu sistem ile bir eş kullanıcı hatası verdiğinde yalnızca o kullanıcının bağlantısı kaybolur, ağ sorunsuzca çalışmaya devam eder. Tek bir merkeze bağlı kalmaması özelliği ile güçlü bir sistemdir (Durbilmez ve Türkmen, 2019: 32).

4. KRİPTO PARA

Şifreli bir şekilde işlemlerimizi hem güvenli bir şekilde gerçekleştirmeye hem de sanal para arzına olanak sağlamaya yarayan dijital değere "Kripto Para" denmektedir (Kesebir ve Günceler, 2019: 611).

Günay ve Kargı (2018: 64) kripto paranın sahip olduğu karakteristik özellikleri şu şekilde sıralamışlardır:

- Kullanımı sınırlıdır.
- Yapılan işlemler geri alınamaz.
- Üretim madencilik ile sağlanır.
- Şifreleme yöntemi ile oluşur.
- Sigortalanma ihtimali düşüktür.

Kripto paralarda üçüncü bir kişi yoktur. Aracı olmaması sebebiyle güven faktörüne de gerek duyulmamaktadır (Dizkırıcı ve Gökgöz, 2018: 94-95).

Bu çalışmanın yapıldığı tarih itibariyle yaklaşık 5 binden fazla kripto para bulunmaktadır ve bunlardan en bilinen ve en büyüğü "Bitcoin (BTC)"dir (<https://coinmarketcap.com/tr>, ET: 01.03.2021).

3 Ocak 2009'da ilk bloğun oluşması ile bitcoin serüveni başlamıştır ve 12 Ocakta da ilk transferi gerçekleşmiştir. Bitcoin herhangi bir merkeze bağlı değildir, herhangi bir otorite tarafından kontrol edilemez ve denetlenemez (Serçemeli, 2018: 45).

Kısaltması BTC şeklinde olan bitcoinin en düşük para birimine satoshi denmektedir ve 1 satoshi = 0.00000001 Bitcoin yani 100milyon satoshi = 1 Bitcoindir (Salihoğlu, 2018: 67). Bitcoin dışında pek çok dijital para da ortaya çıkmıştır. Bitcoin dışındaki kripto paralara "altcoin" denmektedir (Alpago, 2018: 414). İlk altcoin Namecoin'dir 18 Nisan 2011 yılında çıkmıştır. 13 Ekim 2011'de Litecoin, 2012'de Ripple ve 30 Temmuz 2015'te Ethereum çıkmıştır (Kardeş, 2019: 29). Binance Coin, Monero, Tehter, Eos, Cardano gibi daha pek çok sayıda altcoin vardır (<https://coinmarketcap.com/tr>, ET: 01.03.2021). Kripto paraların sahip olduğu avantajlar;

-Kripto paraların herhangi bir merkezinin olmaması ile dışarıdan müdahale edilemez

-Herhangi bir kurum, kuruluş tarafından engellenmesi mümkün değildir.

-İşlem maliyeti düşüktür.

-Tüm işlemler kayıt altındadır.

-21 milyon ile sınırlı yapıya sahip olması ile enflasyondan etkilenmez.

-Yapılan her işlem şeffaf ve cüzdanlar ise kişilere özel gizlidir (Dağtekin, 2019: 14-15).

Kripto paraların sahip olduğu dezavantajlar;

-Oranları oynaktır, kısa süre içerisinde değişim gösterebilir.

-Kullanım alanları sınırlıdır.

-Şifreleme sistemi olsa bile verilerin herkeste olması risk içermektedir.

-Hesap cüzdanlarının çalınması sonucu izini sürmek imkansızdır.

-Kara para ticaretinde kullanılmasına yönelik tartışmalar vardır.

-Vergileme işlemleri sorun olarak görülmektedir.

-Yasadışı işlemler yapılabileceğine dair şüpheler vardır (Erkuş ve Gümüş, 2019: 47).

4.1 Kripto Para Ekosisteminde Yer Alan Terimler

Madencilik: Kripto paralar madencilik faaliyetleri sayesinde üretilmektedir. Her kripto para farklı madencilik yöntemi ile üretilmektedir. Madenciler sadece kripto para üretiminde değil aynı zamanda sistemin düzenli işleminde de önemli rol oynamaktadırlar. Madenciler burada blokzincirde gerçekleşen transfer işlemlerinin kaydının tutulması, bu kayıtların saklanmasından sorumludurlar. Burada madencilik kavramında kişi olarak temsil edilen varlık bilgisayardır. Genel olarak madencilik faaliyeti blokzincir ağında gerçekleşen onaylama ve ekleme süreçlerini gerçekleştirme işlemidir. İşlemin doğruluğu, bu doğruluğun ispatlanması ve blokzincire yeni bir blok eklenmesi süreci madencilik faaliyetleri ile gerçekleşir (Özkul ve Baş, 2020: 64).

Cüzdan Teknolojisi: Kripto paralar kullanmak bitcoin cüzdanları sayesinde çok kolaydır. Bu cüzdanları kullanabilmek için Bitcoin Cüzdan programlarının indirilmesi ve yüklenmesi yeterlidir. Bu cüzdanlar sayesinde bitocin alımı, saklanması ve transfer işlemleri kolay bir şekilde gerçekleştirilebilmektedir (Yıldırım, 2015: 86).

Akıllı Sözleşme: Geleneksel bir sözleşmenin elektronik ortama taşınarak dijitalleşmesine Akıllı Sözleşme denmektedir. Bu sözleşme dışarıdan herhangi bir müdahale olmasını engeller. Bu sözleşmeler şartları önceden belirlendiği için kendiliğinden ortaya çıkabilmektedir (Salihoğlu, 2018: 75).

ICO: ICO (Initial Coin Offering) kripto paraların ilk arzı olarak tanımlanmaktadır. Kripto paralar ICO ile tanıtılır ve yatırımcıların dikkatini çekmek amaçlanır (Serçemeli, 2018: 45).

4.2 Kripto Para Borsaları ve ATMleri

Bitcoin temin edebilmek için dünyanın pek çok yerinde Bitcoin Borsası bulunmaktadır. İnsanlar ulusal paraları ile bu borsalardan bitcoin alabilmekte ve almış oldukları bitcoinler daha önce tanımlanmış olan cüzdanlarına girmektedir. Bu borsalar kuruldukları ülkelere göre düzenleme ve denetlemelere tabii olurlar (Çarkacıoğlu, 2016: 30-31).

Dünya’da en çok işlem gören ilk 10 kripto para borsası aşağıdaki gibidir.

Şekil 2: Bitcoin Borsaları

#	Ad	Exchange Score	Volume(24h)	Avg. Liquidity	Visits - SitesiArwab	# Markets	# Coins	Fiat Supported	Volume Graph (7d)
1	Binance	9.8	₺92,130,168,418 ↓ 6.95%	566	4,618,687	1048	326	AED, ARS, AUD and +43 more	
2	Coinbase Pro	8.9	₺16,630,203,253 ↓ 12.71%	388	-	129	46	USD, EUR, GBP	
3	Kraken	8.7	₺8,461,324,806 ↓ 20.33%	478	561,460	242	59	USD, EUR, GBP and +4 more	
4	Bittfinex	8.4	₺9,294,726,879 ↑ 2.11%	383	281,023	267	142	USD, EUR, GBP and +1 more	
5	Huobi Global	8.2	₺36,055,120,223 ↓ 7.95%	510	512,758	891	310	-	
6	Bithumb	8.2	₺5,268,496,526 ↓ 35.56%	223	565,837	141	132	KRW	
7	Bitsstamp	8.0	₺5,374,495,164 ↓ 2.04%	267	217,629	42	13	USD, EUR, GBP	
8	KuCoin	8.0	₺2,580,627,619 ↑ 12.02%	336	487,411	561	265	TOKEN	
9	Binance.US	7.8	₺1,279,622,883 ↓ 21.38%	267	-	108	54	USD	
10	bitFlyer	7.5	₺1,808,494,856 ↓ 27.06%	144	-	5	5	USD, JPY, EUR	

Kaynak: : <https://coinmarketcap.com/tr/rankings/exchanges/> ET: 27.01.2021

İlk Bitcoin ATM’si 2013 yılında Kanada’da Waves Coffee House isimli bir kafede açılmıştır. Bu ATM ile insanlara paranıza istediğiniz an ulaşabileceklerine dair bir güven mesajı verilmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de ise ilk Bitcoin ATM’si Thodex şirketi tarafından 2018 yılında İstanbul Nişantaşı’na kurulmuştur Bugün İstanbul’da 10 adet Bitcoin ATM’si vardır ((<https://coinotag.com/turkiyenin-ilk-bitcoin-atmsi-thodex-atm/> ET: 27.01.2021).

En çok bitcoin ATM’si bulduran 5 ülke ve ATM sayıları;

ABD: 12226 adet

Kanada: 1155 adet

Birleşik Krallık: 242 adet

Avusturya: 147 adet

İspanya: 118 adettir (<https://coinatmradar.com/countries/> ET: 27.01.2021).

5. KRİPTO PARALARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Belirli bir otoriteye dayanmayan ve bir merkezi bulunmayan kripto paraların nasıl vergilendirileceği tartışma konusu olmuştur. Bazı kuruluşların kripto paraya yaklaşımları şu şekildedir.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK): Kamu otoritelerinin Sermaye Piyasası Kurulundan kripto paralar ile ilgili düzenleme yapmalarını istemeleri sonucu SPK sadece kripto paralar değil aynı zamanda kripto para borsaları ile de ilgili alt yapı oluşturacak düzenlemelerde bulunacağını bildirmiştir (<https://ticaret.gov.tr/blog/sector-haberleri/sermaye-piyasasi-kurulu-bitcoine-karsi-harekete-geci> ET: 03.03.2021).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK): BDDK 225 Kasım 2013'te yaptığı bir basın duyurusu ile Bitcoinin elektronik para kapsamında olmadığını ve kanun ile denetiminin mümkün olmadığından söz etmiştir (https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0512_01.pdf ET: 03.03.2021).

Merkez Bankasına Göre Kripto Para: On Birinci Kalkınma Planında Türkiye'nin kendine ait blokzincir tabanlı dijital merkez bankası kurulacağı ifade edilmiştir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019). Merkez Bankası Başkanı Naci Ağbal ise Türkiye'ye ait bir dijital para üretme alanında ar-ge projesine sahip olduğunu ve 2021'in ikinci yarısında pilot testlere başlanacağını duyurmuştur (<https://www.cnnturk.com/ekonomi/son-dakika-merkez-bankasi-baskani-agbal-enflasyon-hedefini-acikladi> ET: 03.03.2021).

5.1 Kripto Para Sisteminde Kazanç Doğuran Olaylar

Kripto paraların vergilendirilebilmesi için öncelikle kazancın nasıl elde edildiği tespit edilmelidir. Kripto paralarda kazançlar aşağıdaki işlemler ile elde edilmektedir.

5.1.1 Alım-Satım İşlemleri

Kripto paralar insanlar tarafından döviz cinsi bir para birimi olarak görüldüğü için yapmış oldukları alım-satım işlemlerinde oluşan pozitif farklılıkların verginin konusunu oluşturduğundan haberdar olmamaktadırlar. Burada vergisel açıdan belirleyici olacak olan idarecilerin yaklaşımları ve yasal belirleyicilerdir (Türkyılmaz, 2018: 7).

5.1.2 Takas Platformları (Borsalar)

Kripto para takas platformları kripto paraların alım-satım işlemlerinde aracı rolü görmekte ve bu sayede işlem başına ücret almaktadır. Aldığı bu ücret kurum kazancını oluşturmaktadır. Bu işlem "elden çıkarma" işlemi olarak da nitelendirilmektedir. Örnek olarak bir Bitcoin ile Ethereum takas işlemi sonucu değer artışı sağlayan bir elden çıkarma olarak görüldüğü için vergilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir (Pehlivan, 2019: 44).

Takas platformları web sitesi şeklinde kurulmaktadır ve işyeri niteliği taşıdığı için ticari kazanç olarak görülmektedir. Yapılan aracılık işlemi bir komisyon ücreti doğurmakta ve bu ücret "Katma Değer Vergisi (KDV)"nin konusuna girdiği için komisyon ücretleri üzerinden KDV alınabilmesinden söz edilebilir (Türkyılmaz, 2018: 7).

5.1.3 Madencilik Faaliyetleri

Madenciler gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler sonucu ödül elde ederler ve bu ödüller işletme faaliyeti geliri niteliğindedir. Aynı zamanda madencilik faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için direkt işçilik giderleri, amortisman giderleri, elektrik giderleri gibi katlanılması gereken maliyetler de üretim maliyeti niteliği taşımaktadır.

Gerçekleştirilen madencilik faaliyeti sonucu eğer bireysel bir gelir elde ediliyorsa ticari kazanç olarak, kurumsal bir gelir elde ediliyorsa kurum kazancı olarak vergiye tabii olurlar (Çakmak, 2019: 102).

Madencilik faaliyetleri, Katma Değer Vergisi (KDV) açısından incelendiğinde faaliyet sonucu alınan ödül ve gerçekleştirilen transfer işlemi bir hizmet ifası olarak değerlendirilebilir ve bu şekilde KDV'nin konusuna girebilmektedir. Ancak hizmeti kimin nereden aldığı belli olamaması kafa karışıklığına yol açmaktadır. Ancak hizmetin gerçekleşmesine olanak sağlayan donanımın Türkiye'de bulunması KDV açısından yeterli bir durum olarak görülebilir (Türkyılmaz, 2018: 8).

5.2 Kripto Paralardan Elde Edilen Kazançların Vergisel Açından İncelenmesi

Kripto paralardan elde edilen kazançlar vergisel açıdan incelenecektir ancak kripto paraların niteliği konusunda varılmış ortak bir sonuç yoktur. Bu başlık altında kripto paraların belirli niteliklerle nasıl vergilendirilebileceği konusuna değinilmiştir.

5.2.1 Kripto Paraların “Para” Olarak Değerlendirilmesi

Kripto paralar eğer “para” olarak nitelendirilirse Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan gelirin unsurları arasında sayılamaz ve bu yüzden kişisel gelir vergisine tabii tutulamaz. Ancak eğer kripto para bilanço usulü defter tutan bir gelir vergisi mükellefinin aktifinde ise Vergi Usul Kanunu (VUK)'un 280. maddesine göre yabancı para olarak kabul edilecek ve borsa rayici olarak değerlendirilecektir. Eğer tüzel bir şirketin aktifinde bulunuyorsa yine borsa rayici ile değerlendirmeye tabii olacaktır. Alım-satım işlemleri sonucu oluşan kar ise kurum kazancı niteliğinde olacak ve Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK)'na tabii olacaktır (Çelen, 2018: 161-162).

5.2.2 Kripto Paraların “Emtia” Olarak Değerlendirilmesi

Kripto paralar “emtia” olarak nitelendirilirse ve eğer elde edilen gelir süreklilik arz ediyorsa GVK açısından ticari kazanç olarak değerlendirilmektedir. Kripto paranın teslimi de eğer Türkiye sınırları içerisinde gerçekleşiyor ise Katma Değer Vergisi'ne de tabii olacağından söz edilebilir (Özkul ve Baş, 2020: 66).

5.2.3 Kripto Paraların “Menkul Kıymet” Olarak Değerlendirilmesi

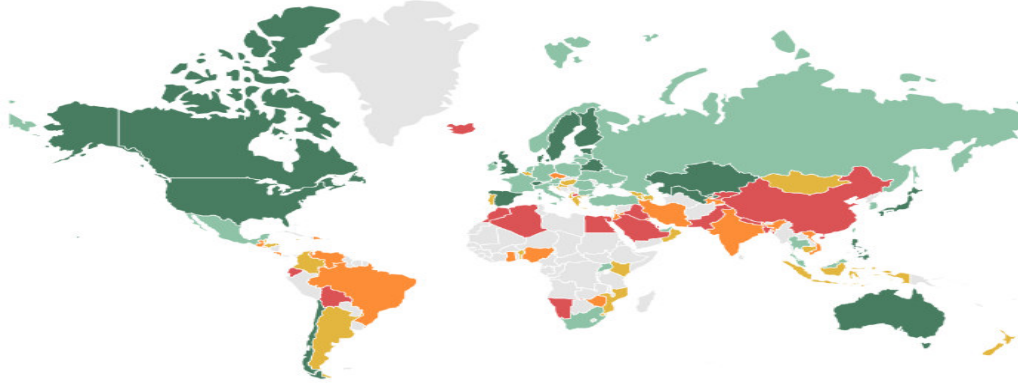
GVK mükerrer 80. Maddesinde elektronik para ile yapılan alışverişlerden kaynaklanan gelirlerin ve hangi mal ve hakların elden çıkarılmasıyla elde edilecek kazançların değer artış kazancı olacağı belirtilmiştir. Eğer Kripto para “menkul kıymet” olarak nitelendirilirse vergilendirilme şekli “Değer Artış Kazancı” şeklinde olacaktır. Bu madde de kripto para ile ilgili herhangi bir hüküm şu an için bulunmamaktadır bu yüzden kripto paranın menkul kıymet olarak nitelendirilmesi sonucu vergilendirilmesi mümkün görülmemektedir ancak madde de yapılacak bir düzenleme ile kripto paralara yer verilirse vergilendirmeden söz edilebilir (Ekiz, 2019: 69-70).

5.3 Dünya'da Kripto Paraların Vergilendirilmesine Yönelik Uygulamalar

Kripto paraların nasıl vergilendirileceği konusu uluslararası boyutta bir problemdir. Her ülkenin kripto paraya olan yaklaşımı farklıdır. ABD Bitcoin'i emtia olarak değerlendirmektedir. Almanya kripto parayı özel bir para olarak nitelendirmektedir. Avrupa ülkeleri kripto paraların yasa dışı kullanımını önlemek için çalışmalar yapmaktadır.

Çin kripto parayı tamamen yasaklamıştır. Rusya kripto parayı kimi zaman serbest bırakırken kimi zamanda yasaklayabilmektedir. Tüm bunların sonucunda ne yazık ki genel olarak Dünya’da kripto paralar için varılmış bir ortak düzenleme ve sonuç bulunamamıştır (Günay ve Kargı, 2018: 69).

Şekil 3: Dünya Üzerinde Kripto Para Yaklaşımları

Kaynak: : <https://www.finder.com/global-cryptocurrency-regulations> ET: 07.03.2021

Şekildeki haritada kırmızı ile gösterilen yerlerde kripto para kullanımı yasaklanmıştır. Turuncu ile gösterilen yerler kripto paraya karşı düşman durumundadırlar. Sarı ile gösterilen yerler kripto para konusunda kararsız ülkeleri göstermektedir. Açık yeşil ile gösterilen yerler Gelişme durumunda olup kripto paraların yasal olarak tanımlanması için alt yapı çalışmalarında bulunmaktadır. Koyu yeşil ile gösterilen yerler ise Küresel Lider konumundadır ve kripto paraya karşı hoşgörülü bir yaklaşım içerisindedirler.

6. SONUÇ

İşlemlerimizi şifreli bir şekilde yerine getirmemizi sağlayan hem geleneksel para bir alternatif olan hem de dijital bir para olan kripto paraların çıkışını Satoshi Nakamoto'nun 2008 yılında yayınladığı makaleye dayandırmak mümkündür. Bu kripto paraların bir merkezleri yoktur ve herhangi bir otoriteye bağlı değildir. Dışardan hiçbir özel ya kamu kuruluşu kripto paraları denetleyemez Kripto paraların çalışmasını sağlayan yapı blokzincir teknolojisidir ve bu teknoloji ile her bir veri geçerliliği doğrulanarak şifreli bir biçimde bloklanır ve her bir blok bir önceki bloğun özetini taşıyarak birbirine bağlanarak blokzincir ağını oluşturur. Bu ağ ile kripto paraların güvenlik unsuru sağlanmaktadır. Kripto paraların üretimleri ise madencilik faaliyetleri sayesinde gerçekleşmektedir. Gelişen cüzdan teknolojisi ile de indireceğimiz cüzdan programı ile kripto paraların saklanması ve transferi mümkündür. Dünyanın pek çok yerinde yine kripto para borsaları ve ATM'leri vardır. Bugün 5 binden fazla kripto para çeşidi ve 1 milyonun üzerinde yatırımcısı vardır. Ancak kripto paraların herhangi bir merkezinin olmaması ve bir otorite tarafından denetlenmemesi hükümetleri tedirgin etmektedir. Güvenlik açısından bir sorun teşkil ettiği gibi vergileme açısından da büyük problem yaratmaktadır.

Türkiye’de kripto paralara vergisel açıdan yaklaşıldığında eğer kripto para bir para olarak tanınıyorsa kişisel gelir vergisinden istisna olacağı ancak bilanço usulü defter tutan vergi mükellefinin aktifindeyse ve tüzel bir kişiliğin aktifindeyse KVK hükümlerince değerlendirileceği, eğer bir emtia olarak tanınıyorsa süreklilik arz etmesi durumunda KDVK hükümlerince değerlendirileceği ve eğer menkul kıymet olarak tanınıyorsa değer artış kazancı şeklinde değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır. SPK ise kripto paralar ile ilgili düzenlemelerde bulunacağını bildirmiştir.

Dünya’da ise her ülkenin kripto paraya yaklaşımı birbirinden farklılık göstermektedir. Kimi ülkeler kripto paraları yasaklarken kimi ülkeler ise kripto paralar ile ilgili alt yapı çalışmalarına başladığını duyurmuştur. Bazı ülkeler ise kripto paralar konusundaki kararsızlığı hala sürmektedir. Dünya’da genel olarak kripto paralar için varılmış ortak bir çalışma, yasal düzenleme henüz yoktur.

6. KAYNAKÇA

ALPAGO, Hasan (2018). ‘‘Bitocin’den Selfcoin’e Kripto Para’’, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 3(2), 414

ALTUNBAŞAK AKDEMİR, Tuğçe (2018). ‘‘Blok Zincir (Blockchain) Teknolojisi ile Vergilendirme’’, Maliye Dergisi, (174), 362.

AREN, Sadun (1991). ‘‘100 Soruda Para ve Politikası’’, 4. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Bankacılık ve Düzenleme Denetleme Kurulu, Basın Açıklaması (25 Kasım 2013), https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/duyuru_0512_01.pdf Erişim Tarihi: 03.03.2021

BARAN, Paul (1964). ‘‘On Distributed Communications: I.Introduction to Distributed Communications Networks’’, ABD.

BİLİR, Hakan; ÇAY, Şerif (2016). ‘‘Elektronik Para ve Finansal Piyasalar Arasındaki İlişki’’, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 9(2), 23.

CNNTürk.com, ‘‘Son Dakika: Merkez Başkanı Ağbal’dan Kripto Para Açıklaması’’, <https://www.cnnturk.com/ekonomi/son-dakika-merkez-bankasi-baskani-agbal-enflasyon-hedefini-acikladi> Erişim Tarihi: 03.03.2021.

Coin ATM Radar Web Sitesi, <https://coinatmradar.com/>, Erişim Tarihi : 27.01.2021

CoinMarketCup Web Sitesi, <https://coinmarketcap.com/>. Erişim Tarihi : 01.03.2021

Coinotag, Türkiye’nin İlk Bitcoin ATM’si: Thodex ATM, <https://coinotag.com/turkiyenin-ilk-bitcoin-atmsi-thodex-atm/>, Erişim Tarihi: 27.01.2021.

ÇAKMAK, Meltem (2019). Kripto Paraların Gelişim Süreci, Blok Zincir Teknolojisi ve Kripto Paraların Türkiye’de Vergilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

ÇARKACIĞLU, Abdurrahman (2016). Kripto-Para Bitcoin, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, Araştırma Raporu

ÇELEN, Mustafa (2018). ‘‘Türk Vergi Mevzuatına Göre Kripto Paraların Vergilendirilmesi’’, Bilim Evi İktisat Dergisi, (2), 162-162.

DAĞTEKİN, Orhon Can (2019). Makroekonomide Güven Kavramı ve Bu Kavramda Davranışsal İktisat Çerçevesinde Yaklaşım: Kripto Para Örneği, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DİZKIRICI, Ahmet Selçuk; GÖKGÖZ Ahmet (2018). “Kripto Para Birimleri ve Türkiye’de Bitcoin Muhasebesi”, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 4(2), 94-95.

EKİZ, Yahya (2019). Bir Ödeme Aracı Olarak Kripto Para Birimlerinin Gelişimi ve Türkiye’de Vergilendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERKUŞ, Hakan; GÜMÜŞ, Arif (2019). “Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 47.

ERÖZEL DURBİLMEZ, Serap (2018). Blockchain Teknolojisinin Finans Sektöründeki Yeri ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERTEK, Tümay (2009) , “Temel Ekonomi”, Genişletilmiş 3.Baskı, İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.

EVLİMOĞLU, Umut; GÜMÜŞ, Umut Tolga (2018). “İtibari Paranın Kullanımının Kaldırılmasına Yönelik Teorik Bir Değerlendirme”, 9(2),177.

Finder.com, Küresel Kripto Para Birimi Düzenlemeleri, <https://www.finder.com/global-cryptocurrency-regulations>, Erişim Tarihi: 07.03.2021

GÜLŞEN, Cihad (2009). Paranın İşlevleri ve Cumhuriyet Öncesi Kağıt Para Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

GÜLTEKİN, Yaşar; BULUT, Yetkin (2016). “ Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Ekosisteminden Doğan Yeni Sektörler ve Analizi”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(3), 86.

GÜNAY, Hamdi Furkan; KARGI, Veli (2018). “Kripto Paranın Vergilendirilmesi Fikrinin Mali Yönden Değerlendirilmesi”, Journal of Life Economics, 5(3), 64, 69.

KARAGÖZOĞLU, Abdullah Ömer (2020). “Kripto Para Araştırma Raporu”, Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi, Ankara.

KARAMELİKLİ, Hüseyin (2018). “Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Aktiviteler Üzerindeki Simetrik ve Asimetrik Etkileri”, Maliye ve Finans Yazıları, (110), 96.

KESEBİR, Murat; GÜNCELER, Bülent (2019). “Kripto Para Birimlerinin Parlak Geleceği”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 611.

KIRBAŞ, İsmail (2018). “Blokzinciri teknolojisi ve Yakın Gelecekteki Uygulama Alanları”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9(1), 78.

ORHAN, Osman Z.; ERDOĞAN, Seyfettin (2008).”Para Politikası”, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, Yazıt Yayın Dağıtım.

ÖZAYDIN, Arif (2019). “Bilgi Ekonomisi Kripto Para Ekonomisi” 1.Baskı, Seçkin Yayınları.

ÖZKUL, Fatma Ulucan, BAŞ, Ece (2020). “Dijital Çağın Teknolojisi Blokzincir ve Kripto Paralar: Ulusal Mevzuat ve Uluslararası Standartlar Çerçevesinde Mali Yönden Değerlendirme”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, (60), 64-66.

PARASIZ, İlker (2009). “Para Teorisi ve Politikası”, 2. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları.

PEHLİVAN, İbrahim (2020). Kripto Paraların Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

PİRİNÇÇİ, Ayşe Esra (2018). “Yeni Dünya Düzeninde Sanal Para Bitcoin’in Değerlendirilmesi”, 1(1), 46-47.

SALİHOĞLU, Esengül (2018). Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulaması, Doktora Tezi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

SERÇEMELİ, Murat (2018). “Kripto Para Birimlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi”, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, (639), 45.

ŞIKLAR, İlyas (2004). “Para Teorisi ve Politikası”, e-Kitap, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=lang_tr&id=0-p6VcWNuS4C&oi=fnd&pg=PR11&dq=paran%C4%B1n+de%C4%9Fer+muhafazas%C4%B1&ots=Md3V-rIa6k&sig=aO7_oyIxBvvTrGOF-T5D67J3jak&redir_esc=y#v=onepage&q=paran%C4%B1n%20de%C4%9Fer%20muhafazas%C4%B1&f=false, Erişim Tarihi: 07.10.2020.

Ticaret Bakanlığı, “Sermaye Piyasası Kurulu Bitcoin’e Karşı Harekete Geçti (13 Ocak 2020)”, <https://ticaret.gov.tr/blog/sector-haberleri/sermaye-piyasasi-kurulu-bitcoine-karsi-harekete-gecti> Erişim Tarihi: 03.03.2021.

TURAN, Mehmet Hadi (2019). “Paranın Sanallaşma Serüveni”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 11(2), 809.

TÜRKYILMAZ, Tamer (2018). “Kripto Para Kaynaklı Kazançlarda Vergileme”, Vergide Gündem Dergisi, 7-8.

YILDIRIM, Fatih (2015). “Kripto Paralar, Blok Zinciri Teknolojisi ve Uluslararası İlişkilere Muhtemel Etkileri”, Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 2(4), 86.

YILDIRIM, Kemal; BAKIRTAŞ, İbrahim; YILMAZ, Rasim; ESEN, Ethem (2016), “Makro İktisada Giriş”, Eskişehir: Nisan Kitabevi.

YÜKSEL, Armağan Ebru Bozkurt (2015). “Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Dolarına Hukuki Bir Bakış”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 73(2), 197.

FİNANSAL REFORMLARIN YATIRIMLARA ETKİSİ: 1973-2005 DÖNEMİ İÇİN TÜRKİYE ÜZERİNE BİR DENEME

Doç. Dr. Mercan HATİPOĞLU

Çankırı Karatekin Üniversitesi, İşletme Bölümü

ORCID: 0000-0003-3307-5458

ÖZET

Hükümetler, ekonomiden sorumlu bakanlıklar ve uluslararası düzenleyici kuruluşlar finans piyasalarını her daim yakından izlemektedir. Bazı durumlarda ya da dönemlerde adı geçen sorumluluk sahipleri finansal reform ya da düzenlemeler yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bu bildirinin amacı Türkiye’de finansal reformların yatırımlar üzerindeki etkisini 1973-2005 dönemi kapsamında araştırmaktır. Çalışmanın bulguları finansal reformların 1990 yılına kadar yatırımlar ile neredeyse aynı yönde hareket ettiğini ima etmektedir. Ancak 1990 yılından sonra finansal reform endeksinde artışlar gözlemlense de, ne yazık ki söz konusu artışlara yatırımlar eşlik edememiştir. Dolayısıyla tek başına reformlar ekonomiyi büyütmek için yeterli olamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal reform, Türkiye

THE EFFECT OF FINANCIAL REFORMS ON THE INVESTMENTS: AN ESSAY ON TURKEY FOR THE PERIOD 1973-2005

ABSTRACT

Governments, policy makers and international regulatory agencies have monitored the financial markets closely. In some cases or periods mentioned institutions are obliged to make financial reforms or regulations. The aim of this study is to investigate the effects of financial reforms on investments in the period 1973-2005 in the context of Turkey. The findings of the study imply that financial reforms moved in almost the same direction by investments until 1990. However, although increases were observed in the financial reform index after 1990, unfortunately these increases were not accompanied by investments. Thus, reforms alone were not enough to grow the economy.

Keywords: Financial Reforms, Turkey

GİRİŞ

Hükümetler, ekonomiden sorumlu bakanlıklar ve uluslararası düzenleyici kuruluşlar finans piyasalarını her daim yakından izlemektedir. Bazı durumlarda ya da dönemlerde adı geçen sorumluluk sahipleri finansal reform yada düzenlemeler yapmak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Örneğin, banka iflaslarının ve piyasalarda baş gösteren dengesizliklerin sistematik riskleri arttırmasından çekindikleri için reform paketleri gündeme gelmektedir. Finansal hizmetlerin yatırımcılara aşırı fiyatlar ile sunulmasını engellemek içinde düzenlemelere ihtiyaç vardır. Banka kredilerinin belli sektörlerde yoğunlaşmasının veya politik gücün tekelleşmesinin önüne geçmek için de reform yapmak kaçınılmaz hale gelmektedir (Alp & Oğuz, 2011: 212). Ekonomiyi ilgilendiren reformlar genel itibariyle, dış ticaret reformları, finansal serbestleşme reformları, özelleştirme reformları, iş gücü piyasası reformları, vergi reformları ve yapısal reformlar başlıkları altında kategorize edilebilirler (Günsoy & Günsoy, 2009).

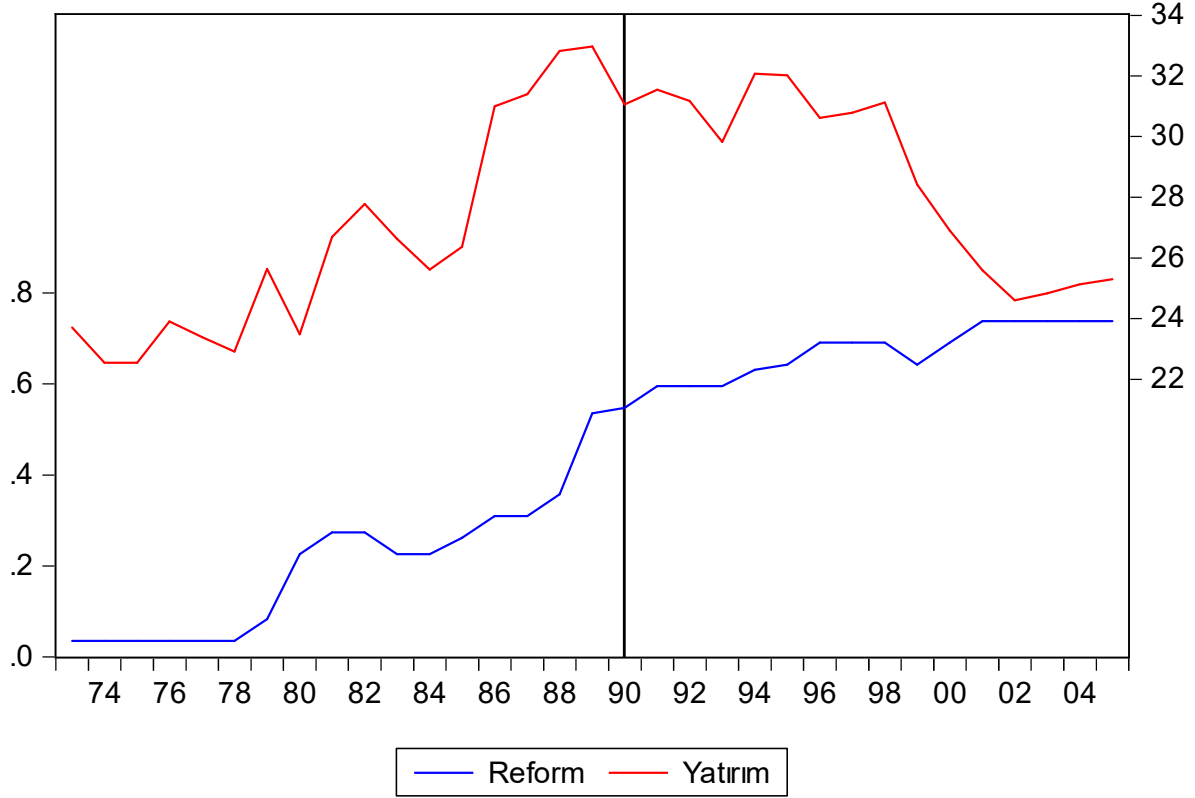
Dış ticaret reformlarını özendirilmesinin nedeni, yabancı şirketlerin ülkeye gelerek yerel şirketler ile rekabet etmesi sonucu piyasanın daha etkin çalışacağına inanılmasıdır (Günsoy & Günsoy, 2009:123). Finansal reformlar ise ülke tasarruflarının artacağı beklentisi ile gerçekleştirilmektedir. Genelleme yapacak olursak finansal reformlar aslında finansal serbestleşmeyi özendiren düzenlemelerdir. Örneğin, faiz oranlarının devlet yerine piyasanın belirlemesi, mevduat ya da kredi faizlerini devletin müdahale etmesinin engellenmesi ve yabancı sermayenin yerel ülkeye sınırlama olmadan gelmesi finansal reformların başlıcaları sayılabilir. Özelleştirme reformlarına ise kamu borçlanma gereğini düşürmek için faaliyete geçmektedir. İş gücü piyasasına dair düzenlemeler ise iş gücünü esnek hale getirmek diğer bir anlatımla, işçileri daha kolay işten çıkarmak amacıyla gündeme gelmektedir. Vergi reformları da devletin mali dengesinin düzenlenmesi ve sosyal devlet ilkesini korumak adına yapılmaktadır. Yapısal reformlar ise, döviz kurlarının piyasa güçlerine bırakılması ve faiz oranların da arz-talep güçleri tarafından belirlenmesine paralel olarak, maliye politikasının etkinlik alanını daraltmıştır. Bunun arkasında yatan sebep, yabancı sermayeyi ülkesine çekmek için hükümetlerin, doğrudan yabancı yatırımları daha az vergilendirmek zorunda kalmalarıdır. (Günsoy & Günsoy, 2009: 139, 155, 172, 185, 241). Bu bildiride finansal reformların yatırımlar üzerindeki etkisi Türkiye özelinde araştırılmaktadır. Kısa ve ön değerlendirme niteliğindeki bu çalışmada sonuçlar finansal reformların milli gelir içinde yatırımların payını 1990 dönemine kadar arttırdığını göstermektedir.

VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada finansal reform endeksi olarak Jha & Bhuyan, (2020) makalesindeki gibi Abiad, vd.,(2010) tarafından geliştirilen finansal reform endeksi esas alınmıştır. Yatırım değişkenini temsil etmek amacıyla ise milli gelir içindeki sabit sermaye yatırımlarının oranı tercih edilmiştir. Söz konusu veri dünya bankasının web (<https://www.worldbank.org/>) sitesinden temin edilmiştir. Analiz dönemi 1973-2005 arasını kapsamaktadır. Bu dönemin seçilmesinin nedeni finansal reform endeksinin bu tarihler arası için hesaplanmış olmasıdır. Çalışmada kullanılan veriler yıllık frekanstadır.

BULGULAR

Grafik 1: yatırım ve finansal reform ilişkisi

Not: sağ eksen yatırım sol eksen reform değerlerini göstermektedir.

Grafikte görüldüğü üzere Türkiye’de gerçekleştirilen finansal reformlar 1990 yılına kadar milli gelir içindeki doğrudan yatırımlar ile beraber hareket etmiştir. Yani her ikisi de beraber artış eğilimi sergilemiştir. Nedensellik ve regresyon analizi (gözlem sayısı az olduğu için) yapamadığımızdan dolayı reformların mı yatırımları yoksa yatırımların mı reformları etkilediğini tespit edemiyoruz. Öte yandan, 1990 yılından sonra reformlar artış gösterse de, yatırımlar bu artışlara ne yazık ki eşlik edememiştir. 1980 öncesi Türkiye’inde, finansal piyasalar sıkı kanunlara bağlıdır. Örneğin, mevduat faizlerine üst sınır koyulmuştur, finansal işlemlerden yüksek vergiler alınmıştır, yabancı sermayenin ülkeye girişi engellenmiş ve bankaların yurtdışı operasyonlarına sınırlamalar getirilmiştir. Bununla beraber döviz giriş-çıkışı sıkı kontrollere tabi tutulmuştur (Bulut, 2006: 24).

1990 yılına kadar ki reformlara baktığımızda ilk dikkat çeken 24 Ocak 1980 kararlarıdır. Bu kararlar kapsamında, devletin ekonomideki ağırlığını küçültmeye yönelik adımlar atılmış, tarım ürünlerine destekler azaltılmış, sübvansiyonlar kaldırılmış, kurlarda %32,7 devalüasyon yapılmış, kurlar günlük ilan edilmeye başlanmış, dış ticaret daha serbest hale gelirken, yabancı sermaye kar transferinde kolaylık gösterilmek koşuluyla teşvik edilmiş ve faiz oranları serbestleştirilmiştir. 1984 sonrası dönemde ise ithalat yasakları kaldırılmış, vergi iadesi uygulamasına başlanmış, Eximbank ile ihracat kredisi dağıtmaya başlanmıştır. Şüphesiz söz konusu teşvik sadece yatırımlar artsın diye yapılmamıştır.

Bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri ortadan kaldırmak, sermayeyi tabana yayıp istihdamı arttırmak ve katma değerli yüksek teknolojili bir sanayi yapısına kavuşmakta söz konusu teşviklerin verilmesinin diğer önemli nedenleridir (Bulut, 2006: 222,302).

SONUÇ YERİNE

Bu bildirinin amacı Türkiye’de finansal reformların yatırımlar üzerindeki etkisini 1973-2005 dönemi kapsamında araştırmaktır. Çalışmanın bulguları finansal reformların 1990 yılına kadar yatırımlar ile neredeyse aynı yönde hareket ettiğini ima etmektedir. Ancak 1990 yılından sonra finansal reform endeksinde artışlar gözlemlense de, ne yazık ki söz konusu artışlara yatırımlar eşlik edememiştir. Dolayısıyla tek başına reformlar ekonomiyi büyütmek için yeterli olamamıştır. Bu nedenle, faiz oranları, döviz kuru istikrarı, siyasi istikrar, kamu maliyesi disiplini, cari açık, dış borçlar vb. makro ekonomik değişkenlerin de yatırımları analiz ederken mutlaka ele alınması gerekmektedir. Beklide adı geçen değişkenler reformların uygulanmasını ve etkisinin artmasını destekleyici nitelikte olabilirler.

KAYNAKÇA

- Abiad, A., Detragiache, E., & Tressel, T. (2010). A new database of financial reforms. *IMF Staff Papers*, 57(2), 281-302.
- Alp, A., & Oğuz, F. (2011). *Yeni finansal düzen: krizlerin sonu mu?* Doğan Kitap.
- Bulut, C. (2006). *Ekonomik yapı ve politika analizi: Türkiye ekonomisi performans değerlendirmesi*. Der Yayınları.
- Günsoy, G., & Günsoy, B. (2009). *Yapısal reformların ekonomik başarısı*. Ekin yayınevi
- Jha, C. K., & Bhuyan, R. (2020). Do financial reforms promote entrepreneurship?. *Finance Research Letters*, 34, 101272.

ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİYE OLAN ETKİSİ

Ayjahan ATAJANOVA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0003-0096-2720

ÖZET

İnsanlık tarihinin oluşumundan itibaren süregelen göç hareketliliği, günümüzde de insanların hayatlarını etkileyen önemli unsurlardan biridir. Esasen dinamik bir öge olan göç olgusunun etki derecesi toplumlar nezdinde yüksektir. Göç, insanların yaşadıkları toprakları zorunlu ya da kendi istek ve iradelerine dayalı olarak terk etmesidir. Kısaca göç, bireylerin bir yerden başka bir yere göç etmesi veya yer değiştirmesi olarak ifade edilmektedir. İnsanları göç etmek eylemine iten pek çok unsur vardır. Bireyler işsizlik, bilimsel gelişmeler ve savaşlar gibi sebeplerden dolayı göç etmektedirler. Yapılan araştırmalar neticesinde bireylerin göç etmelerinde son dönemlerde güvenlik kaygısı öne çıksa da konu bütüncül bir biçimde incelendiğinde göç üzerinde en büyük etkenin ekonomik temelli olduğu ileri sürülebilir.

Günümüzde uluslararası göçler; iç savaşlar, hükümet baskıları, ekonomik sebepler gibi vesilelerden dolayı artmıştır. Bu durumun yaşanması ülkelerin ekonomilerini de derin bir şekilde etkilemiştir. Ülkelerin ekonomik açıdan etkilenmeleri tartışmalara sebep olmuştur. Uluslararası göçle ilgili yapılan tartışmalar genellikle medya ya da kişiler tarafından çarpıtılarak farklı şekilde yansıtılmıştır. Göçmen ve mülteci konumunda olan kişilerin ev sahibi konumunda olan ülkelere ekonomik açıdan maliyetli olduğunun üzerinde durularak, bu kişilerin dışlanmalarına neden olmuştur. Yapılan araştırmalar incelendiğinde ise durumun aslında yansıtıldığı gibi olmadığını söylemek mümkündür. Göç olgusu irdelenirken farklı yönleriyle ele alınmalı ki yansımaları doğru bir şekilde öngörülebilir.

Çalışmada uluslararası göçün, ev sahibi konumunda olan ülkeleri ekonomik açıdan nasıl etkilediğine dair bilgilerin üzerinde durulmuştur. Göçmenler ve mülteciler, göç alan ülkeler için kısa vadede külfet gibi görülsede uzun vadede olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Uluslararası göçü istihdam açısından ele aldığımızda, göç alan ülkeler yetenekli ve eğitimli göçmenleri verim alabilecekleri alanlara yönlendirerek olumlu şekilde değerlendirdiklerinde ülkenin kalkınmasına ve ekonomik büyümeye katkıları olacaktır. Enflasyon zaviyesinden değerlendirildiğinde ise; ülkelerin tutumlarına ve uygulayacağı politikalara göre ekonomiyi olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiledikleri görülmektedir. Çalışmada uluslararası göçün olumsuz etkilerine değinilerek olumlu tesirleri araştırılmıştır. Eğer ülkeler uluslararası göçün olumsuz yönlerini bertaraf edip göçü kendi lehlerine çevirmek yönünde bir politika benimserse mülteciler ve göçmenlere yönelik uygulayacakları etkili siyasal adımlar ile olumlu neticelerin elde edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Göçmen, Ekonomi, İşgücü, Enflasyon

THE IMPACT OF INTERNATIONAL MIGRATION ON THE ECONOMY

ABSTRACT

Migration, which has been continuing since the formation of human history, is one of the important factors affecting the lives of people today. The effect level of immigration phenomenon, which is essentially a dynamic element, is high on societies. Migration is people's leaving their lands, either on their own will or compulsorily. In short, migration is defined as the migration or displacement of individuals from one place to another. There are many factors that push people to migrate. Individuals migrate due to reasons such as unemployment, scientific developments, and wars. As a result of the researches, although security concerns have come to the fore in the migration factors of individuals recently, when the subject is examined in a holistic manner, it can be argued that the biggest factor that causes migration is economically based.

Today, International migrations have increased due to the factors like civil wars, government pressure, or economic reasons. This situation deeply affected the economies of the countries. This effect on countries has caused controversy. The debates on international migration are often distorted and reflected differently by the media or individuals. Emphasizing that the immigrants and refugees are economically costly to host countries, this controversion has led to the exclusion of these people. When the researches on the issue are examined, it is possible to say that the situation is not as reflected. While examining the phenomenon of migration, it should be handled with all aspects so that its reflections can be predicted correctly.

In the study, information and data on how international migration affects host countries economically are emphasized. Although immigrants and refugees seem to be a burden in the short term for receiving countries, it has been observed that they have positive effects in the long term. When we consider international migration in terms of employment, it will contribute to the development of the country and economic growth when the host countries evaluate the talented and educated migrants positively by directing them to the areas where they can get productivity. When evaluated from the inflation point; It is seen that countries' economies are affected positively or negatively, depending on their attitudes and policies. In this study, positive effects of migration are investigated by mentioning the negative effects as well. It has been concluded that with effective political steps towards refugees and immigrants positive results can be achieved and migration can be turned into host countries' favor If these countries adopt a policy to eliminate the negative aspects of international migration.

Keywords: International Migration, Immigrant, Economy, Workforce, Inflation

1.GİRİŞ

Tarihi süreç boyunca göç kavramı insanların hayatlarını etkilemiş ve önemli sonuçlar doğurmuştur. İnsanlık namına vuku bulan bilgi, teknoloji, salgın hastalık vb. her gelişme göçler sayesinde yeryüzüne yayılmıştır. Yazının icadından son dönemde yaşadığımız salgın hastalıklara kadar pek çok gelişme buna örnek teşkil etmektedir. Göç kavramı literatürde tam olarak tanımlanamamıştır. Her bilim dalı göç kavramını kendi bakış açısıyla açıklamaktadır. Ancak, bütün bilimlerin göç kavramını ele alırken üzerinde durduğu temel noktanın insanların yer değiştirmesi olduğunu söylemek mümkündür. Genel bir tanım yapılmak istense 'yer değiştirme' kavramının işin odağında olduğu söylenebilir. Bireyler çeşitli sebeplerden ötürü yaşadığı yerleri zorunlu ya da gönüllü olarak terk etmek durumunda kalmaktadırlar.

Bireyler yaşadıkları toprakları birçok sebepten dolayı terk etselerde ekonomik nedenler en önde gelmektedir. Göç kavramı durağan bir olgu değildir. Göç kavramı ele alınırken nedenleri ve sonuçları ile beraber değerlendirilmektedir.

Günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı uluslararası göçlerin artması birçok tartışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Bu tartışmaların yaşanmasının temel sebebi ise, göçmenlerin ya da mültecilerin ekonomiyi olumsuz etkilediğinin düşünülmesidir. Bu çalışmada uluslararası göçün, göç alan ülkeleri ekonomik açıdan nasıl etkilediğine dair bilgiler üzerinde durulmuştur. Göçmenlerin ve mültecilerin göç alan ülkenin ekonomisini uzun vadede olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Uluslararası göçü istihdam açısından incelediğimizde; göç alan ülkeler göç eden bireylerin yetenekleri ve kabiliyetleri nisbetinde doğru bir şekilde yönlendirerek onları kontrolü altında tutabilirlerse ekonominin kalkınması ve büyümesi doğrultusunda olumlu sonuçlar elde ederler. Kısa vadeli dönemde yerli işçilerin ücretlerinin düşmesine neden olsalarda kabiliyetli göçmenler teknolojinin ilerlemesine katkı sağlamaktadırlar. Enflasyon yönüyle değerlendirildiğinde ise; göç alan devletler oluşan talebe karşı doğru bir politika uygularlarsa pozitif sonuçlar elde ederler. Çalışmada uluslararası göçün olumsuz etkilerine değinilerek olumlu tesirlerinden bahsedilmektedir. Göç alan ülkelerin göçmenleri kontrolleri altında tutarak onların lehine olacak şekilde etkin bir politika uygulamaları neticesinde olumlu sonuçlar elde edileceği ileri sürülmektedir.

2. GÖÇ KAVRAMI

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde göç kavramı, “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Göç, bireylerin yaşadıkları ortamı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı terk etmesine denir. Göç olgusunu kozmik bir olay olarak nitelendirebiliriz (Koçak& Terzi, 2012: 164).

Literatürde göç ile ilgili tanımları incelediğimizde, tanımların üzerinde durduğu temel noktanın “nüfus hareketliliği” ya da “yer değiştirme” olduğunu söylemek mümkündür.

3. GÖÇÜN NEDENLERİ

İnsanlık tarihi boyunca göç önemli konular arasında yer almıştır. Devam eden süreçte insanların göç etme nedenleri araştırmalara konu olmuştur. Göçün nedenleri; doğa olayları, kıtlık, afetler, siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik sebepler olarak gösterilebilir (Oral& Çetinkaya: 2017: 3).

Bireylerin ikamet ettikleri mekanı terk ederek hayat standartlarını iyileştirmek amacıyla başka bir bölgeye göç etme nedenleri iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar, itici ve çekici faktörler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bireylerin yaşamsal ve sosyal faaliyetlerine engel oluşturan etkenlerden ötürü ikamet ettikleri yeri terk etmelerine vesile olan göçe itici sebepler denir (Özdek, 2017: 4). Göç edilen ülkenin dini ve politik açıdan özgür olması, ülkenin gelir seviyesinin yüksek olması, güvenli bir yaşam alanında yer alması, ülkenin iş imkanlarının yüksek olması göçe neden olan çekici sebepler denir (Er, 2015: 45'den aktaran Özdek, 2017: 4). Çekici sebepler insanları cezbetmekte ve göç eylemine girişmeleri için etkilemektedir. İnsanlar yaşadığı yerle gideceği yer arasında avantaj-dezavantaj muhasebesi yapmaktadır. Netice olarak ister itici isterse çekici sebepler olsun insanlar daha yüksek bir hayat şartına kavuşmayı ummaktadır.

4. GÖÇ ÇEŞİTLERİ

Göç, insanların belirli sebeplerden dolayı yaşadıkları coğrafyadan ayrılarak başka yere göç etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Genellikle araştırmacılar göç çeşitlerini kategorize ederken temel olarak iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Göç çeşitleri bazı araştırmacılar tarafından farklı şekilde ayrıma da tabi tutulmuştur. Bu çalışmada göç çeşitleri iç göç ve dış göç olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

4.1. İÇ GÖÇ

İç göç, ülkede yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik değişkenler sebebiyle bireylerin ülke sınırları içerisinde bir yerden başka bir yere göç etmesidir. Genellikle iç göçler kırsal alandan kentlere doğru olmaktadır. Bunun dışında kırsal alandan kırsal alana, şehirden şehire ve şehirden kırsala doğru yapılan iç göçler de bulunmaktadır. İç göç alan bölgeler ticaret merkezlerinin bulunduğu, verimli toprak alanların olduğu, endüstrinin geliştiği, yeraltı kaynaklarının zengin olduğu bölgelerdir (Özdal, 2018: 35). İç göçler neticesinde ülke nüfusunda bir değişim yaşanmaz. Ancak bölgeler, şehirler arasında nüfus yoğunluğu farklılıkları meydana gelir. Ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren kırsaldan şehirlere doğru bir göç akımı başlamış ve bazı bölgelerdeki şehirler yüksek nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır. İç göçlerde şekilleri itibariyle ya da yapıma gerekçelerinden dolayı farklı alt başlıklarda ele alınmaktadır. Bunlar mevsimlik göç, sürekli göç, emek göçü ve zorunlu/gönüllü göç biçiminde kategorize edilmektedir.

4.1.1. MEVSİMLİK GÖÇ

Kişilerin her sene belirli dönemlerde tatil, çalışmak ya da gezmek amaçlı ikamet ettikleri yeri terk etmelerine mevsimlik göç denir (Koçak& Terzi, 2012: 170). Mevsimlik göç Türkiye’de yaygın olan göç türüdür. Yılın farklı zaman dilimlerinde farklı bölgeler mevsimlik göçün yoğunlaştığı alanlar haline dönüşmektedir. Özellikle yaz mevsiminde Akdeniz’deki Çukurova bölgesinde pamuk tarlalarında, yine yazın sonuna doğru Karadeniz’deki fındık tarlalarında istihdam edilmek amacıyla işçiler mevsimlik göç yapmaktadırlar (Özdek, 2017: 7). Mevsimlik göçün niteliğini belirleyen ölçüt kısa bir zaman periyodunda gerçekleşmesidir. Türkiye’nin denizlerle çevrili bir yarımada olması, doğal ve tarihi pek çok turistik yerlerin bulunması gezmek ve tatil amaçlı iç göçlerinin yaşanmasını sağlamaktadır.

4.1.2. SÜREKLİ GÖÇ

Sürekli göç bireylerin ikamet ettikleri yeri temelli olarak terk etmesine ve başka bir yere göç etmesine denir. Sürekli göçler zorunlu ya da gönüllü olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bireyler, mücbir sebep olarak doğal afet ve savaş gibi nedenlerden dolayı zorunlu göç; iyi bir eğitim amacıyla, iyi bir iş imkanına sahip olmak maksadıyla veya yaşam standartlarını daha da iyileştirmek için gönüllü olarak göç edebilmektedirler (Sayın& Usanmaz& Aslangir, 2016: 2). Sürekli göçlerde zaman periyodu uzun dönemi kapsamaktadır.

4.1.3. EMEK GÖÇÜ

Siyasal, ekonomik, sosyal nedenlerden dolayı emeğin göç yoluyla başka bir yere taşınmasına emek göçü denilmektedir. Bu göç türünün yaşanmasının altında yatan ana neden iktisadi gerekliliktir. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk içerisinde hayatlarını idame ettirmektedir. İnsanlar refahlarını arttırmak, mevcut yaşantılarının üzerinde bir yaşam koşullarına erişmek amacıyla göç etmektedirler.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da artan iş gücü imkanları ülkemizden Avrupa'nın farklı ülkelerine 1960'lı yıllarda yoğun bir şekilde emek göçü yaşanmıştır (Yıldırımoglu, 2005: 1). Emek göçünün temelinde her ne kadar ekonomik bağlamda iş bulma nedeni olsa da fırsat eşitsizliği, adaletsizlik, sosyal doyuma ulaşamama gibi siyasal ve sosyal nedenlerde etkili olmaktadır. Yine ülkemiz şartlarında polis, asker gibi meslekler başta olmak üzere pek çok meslek grubunda tayin olayı yaşanmaktadır. Tayin olma gerekçesiyle yapılan göçlerde bu kategoride ele alınabilir.

4.1.4. ZORUNLU- GÖNÜLLÜ GÖÇLER

Gönüllü göç, bireylerin kendi istek ve iradeleri doğrultusunda yaptıkları yer değiştirmedir. İnsanlar daha iyi şartlara kavuşacağı beklentisiyle bu yönde bir eğilime girmektedir. Ekonomik gerekçeler ya da aile birleşmesi gibi dayanaklara istinaden yapılan göçler gönüllü göçe örnek teşkil etmektedir. 18. yüzyılda Sanayi devrimi ile birlikte kentlerde inşa edilen sanayi tesisleri sonucunda kırsal kesimlerden gönüllü olarak göçler artmıştır (Özdal, 2018: 34). Zorunlu göç ise, savaşlar, doğal afetler, siyasal sebeplerden dolayı bireylerin zorla yerinden edilmesidir. Zorunlu göç bireylerin istek ve iradesi doğrultusunda ortaya çıkmamaktadır.

4.2. DIŞ GÖÇ

Göç tarihi incelendiğinde, insanoğlu muhtelif coğrafyalar arasında göç ederek okyanusları, karaları, kıtaları aşmış ve çeşitli medeniyetlerin oluşmasına sebep olmuştur. Göç, günümüz dünyasını da şekillendirmeye devam etmektedir (Özdemir& Işık, 2019: 123). Bireylerin çeşitli sebeplerden dolayı ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak başka bir ülkeye göç etmesine dış göç denir. Çalışmak, eğitim görmek veya daha farklı nedenlerle geçici ya da kalıcı olarak siyasi bir sınırın aşılması üzerinde durulması gereken önemli unsurlardır.

4.2.1. BEYİN GÖÇÜ

Küreselleşen dünyada ulusal sınırların bir nevi ortadan kalktığı, Avrupa Birliği gibi bölgesel bütünleşmelerin ortaya çıktığı, sermayenin hakim pozisyonda olduğu, bilgi ve teknolojinin yaygın bir biçimde kullanıldığı dönem yaşanmaktadır. Kaya'nın yaptığı beyin göçü tanımına bakıldığında 'iyi eğitim görmüş, kalifiye, nitelikli, seçkin, uzman ve yetenekli işgücünün yetiştiği az gelişmiş/ gelişmekte olan bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye en verimli olduğu dönemde çalışmak/araştırma yapmak için akışı/göçü' (Kaya, 2003) olarak açıklandığı görülmektedir. Genel olarak göç etmekte olan bireyler kendilerinin ve ailelerinin ekonomik şartlarını düzeltmek, gelir seviyelerini arttırmak, güvenli şartlar altında çalışmak, iyi bir eğitim almak amacıyla göç ederler (Aksoy& Gürsoy, 2018). Az gelişmiş veya gelişmesini sürdüren devletlerde ekonomik, siyasal ve sosyal yönden mevcut sorunlar düzelmedikçe beyin göçünün önüne geçilmesi zor bir durumdur. Başta ABD ve Avrupa'nın gelişmiş devletleri sahip olduğu üniversiteler, araştırma merkezleri ve bilimsel altyapı donanımları ile cezbedici konumdadırlar.

4.2.2. İŞÇİ GÖÇÜ

Endüstri devriminden günümüze kadar gelindiğinde uluslararası işçi göçü artarak çoğalmıştır. İşçi göçü hem göç alan hem de göç veren ülke açısından önemli bir yer tutmaktadır. İşçi göçleri ülkeleri mikro ve makroekonomik açıdan etkilemektedir. Özellikle işçi göçleri ülkelerin ekonomik kalkınma araçlarından biri olarak kullanılmaktadır.

Göç veren ülke işçi göçü sayesinde döviz geliri elde ederek ekonomisine katkı sağlamaktadır (Sevencam, Goularas, 2019: 49).

Ülkelerde ortaya çıkan işgücü eksikliği başka bir ülkedeki işgücü fazlasıyla ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Genelde gelişmekte olan ülkelerdeki işgücü gelişmiş olan ülkelere göre daha ucuz olmaktadır. Dolayısıyla gelişmiş olan ülkelere işçi göçü fazla olmaktadır (Sayın& Usanmaz& Aslangir, 2016: 3).

4.2.3. MÜBADELE GÖÇÜ

Mübadele kelime anlamı olarak “değiş-tokuş” anlamına gelmektedir. Karşılıklı olarak anlaşılan iki veya daha çok ülkenin kendi aralarında vatandaşlarını değiştirmesine mübadele denilmektedir. Mübadele çok boyutlu ve kapsamlı bir süreçte gerçekleşmektedir. Değiş-tokuş yapılacak coğrafyalar, taşınmazların durumu gibi meselelerin hukuki bir çerçevede düzenlenmesi gerekmektedir. Genellikle savaş sonrasında toprakların başka ülkenin eline geçmesinden sonra vatandaşların ana ülkeyle bağlarının kopmaması, din, kültür gibi önemli vasıtaların devam etmesi açısından başvurulmaktadır (Sayın& Usanmaz& Aslangir: 2016: 3). Kimi uzmanlarca mübadele göçü zorunlu göç düzeyinde ele alınmaktadır.

5. ULUSLARARASI GÖÇ RAKAMLARI

Dünya çapında uluslararası göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 272 milyondur (dünya nüfusunun yaklaşık % 3,5’i). Bu bireylerin büyük çoğunluğu yüksek gelirli ülkelere göç etmiş kişilerdir. Olağanüstü durumlardan dolayı ülkesinden edilmiş bireylerin sayısı ise 41 milyonu aşmıştır ve mültecilerin sayısı 26 milyona ulaşmıştır (IOM, 2020).

Tablo 1: 1970-2019 Yıllar Arasında Uluslararası Göçmenler

Yıl	Göçmen Sayısı	Göçmen Sayısının Dünya Nüfusuna Oranı
1970	84,460,125	%2.3
1975	90,368,010	%2.2
1980	101,983,149	%2.3
1985	113,206,691	%2.3
1990	152,563,212	%2.9
1995	161,316,895	%2.8
2000	173,588,441	%2.8
2005	191,615,574	%2.9
2010	220,781,909	%3.2
2015	248,861,296	%3.4
2019	271,642,105	%3.5

Kaynak: International Organization for Migration (IMO), World Migration Report 2020, s.21.

Uluslararası göç raporu incelendiğinde göçün yıllar itibariyle arttığını söylemek mümkündür.

6. ULUSLARARASI GÖÇÜN EKONOMİYE OLAN ETKİSİ

Küreselleşmenin yaşandığı dünyada uluslararası göç yaşanan her dönemde artarak devam etmektedir. Uluslararası göçün artması hem göç alan hem de göç veren ülkeleri ekonomik, sosyal, kültürel v.b yönlerde etkilemektedir. Çalışmanın bu kısmında uluslararası göçün ekonomiye olan etkisi incelenecektir.

Uluslararası göç hareketlerini araştıran yaklaşımlar esasen göçün ekonomiye olan etkisi üzerinde durmaktadır. Literatürdeki araştırmalar incelediğinde, istihdam, işçi dövizleri, beyin göçü, enflasyon, kamu maliyesi gibi ekonomik hadiselerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür (Aktaş, 37: 2014). Ekonomik açıdan gelişmiş olan ülkeler kendilerine fayda sağlayabilecek olan göçmenleri tercih ederler. Özellikle de Batı ülkeleri bu duruma örnek verilebilecek ülkeler arasındadır. Bu yapıya sahip olan ülkeler beyin göçü vasıtasıyla göçmen kişilerin yeteneklerini kullanarak ilerleme kaydetmektedirler. Uluslararası göçlerin yaşanmasıyla birlikte göç alan ülkelerin taleplerinde artışlar da yaşanmaktadır. Talepte meydana gelen bu artışlar sonucunda yerli üreticilerin işleri canlanmakta ve piyasa genişlemektedir (Gür, 2017: 12). Genel olarak uluslararası göçler bazı istisnalar dışında ekonomiye pozitif yönde etkilemektedir.

6.1. ULUSLARARASI GÖÇÜN İSTİHDAMA OLAN ETKİSİ

Sanayi Devrimi'nden bu yana uluslararası emek göçünün, göç alan, ve göç veren ülkeler ile ve göçmenler açısından önemi büyüktür. Uluslararası emek göçünde mikroekonomik faktörler göçmenleri etkileyen temel sebeplerdendir. Göç alan ve göç veren ülkeler açısından ise makroekonomik sonuçlar önemlidir. Emek göçü, göçmen bireyler açısından ailevi ya da bireysel strateji olarak değerlendirilirken, göç veren ülkeler açısından ekonomik kalkınma olarak değerlendirilmektedir (Sevencan& Goularas, 2019:49).

Ülkeler ekonomilerini iyileştirmek ya da büyütme için göçmenlerin yeteneklerine, eğitim seviyelerine önem vermektedir. Bazı gelişmiş ülkeler göçmenleri kabul ederken eğitim seviyesine göre seçerler. Bu tarz ülkeler açısından bakıldığında göç alan ülke herhangi bir yatırım yapmadan, mali kaynak kullanmadan, maliyetsiz olarak işgücü piyasasında gereksinimi olan bireyi istihdam ederek ekonomik yönden getiri elde edebilmektedir. Göçün olumlu bir yanısıdır bu. Öbür taraftan nitelikli işgücünün ithali ile işgücü yönüyle nüfusun gençleşmesi, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin oluşması diğer kazanımlardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu kazanımların meşru yollardan yapılan işgücü göçü ile olduğudur. (Nakhoul, 2014:12) Göçmen kategorisindeki bireyler zaman ve mekana göre ekonomide farklı etkilere neden olmaktadır. Mesela, ekonomik kriz dönemlerinde göçmenler yerli istihdam açısından ekonomiye negatif etki oluştururlar. Özellikle de düşük seviyeli gelire sahip olan yerli vatandaşların ücretlerinin düşmesine sebep olurlar. Göçmenlerin kabiliyetleri yerli vatandaşların kabiliyetlerinden üstün ise emek piyasasında rekabetin artmasına neden olmaktadır. Eğitimli göçmenler emek talebinin yönünü değiştirerek ileri seviyede teknolojilerin kullanılmasına da aracı olabilirler (Koçbıyık, 2016: 3). Göçmenler kendilerinin eğitimli ve kabiliyetleri olduğu alanlara yönlendirilirse ekonomide pozitif etkiye sebep olurlar. Göçmenlerin ekonomide pozitif etki yaratması için kendilerinin göç ettiği ülkeleri sosyolojik olarak benimsemeleri gerekmektedir. Bazı gelişmiş ülkeler göçmenlerden faydalanmak amacıyla bu yollara başvurmaktadırlar.

Küreselleşmenin artması sonucunda Türkiye'nin göç haritası da değişikliğe uğramıştır. 1990 yılından sonra Türkiye, göç edilen ülke konumundan göç alan ülke konumuna gelmiştir.

Bu durumun her geçen dönem artmasıyla birlikte göç sisteminde değişikliğe gidilmiştir (Dedeoğlu, 2011: 32). Türkiye’de göçmen olarak istihdam edilen kişi sayısı her sene artarak devam etmektedir.

Tablo2: Yıllara ve İzin Türlerine Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı

YIL	İZİN TÜRÜ			TOPLAM
	SÜRELİ	SÜRESİZ	BAĞIMSIZ	
2011	17.318	132	16	17.466
2012	32.191	79	9	32.279
2013	45.721	93	9	45.823
2014	52.197	95	3	52.295
2015	64.402	115	4	64.521
2016	73.410	115	24	73.549
2017	87.150	19	13	87.182
2018	115.826	4	7	115.837

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri, 2018, s. 1.

2011 senesinden sonra Orta Doğu’da yaşanan iç karışıklık sonucunda Türkiye yoğun bir şekilde göç almıştır. Gelen Suriye’li vatandaşları Türkiye hızlı bir şekilde istihdam etmeye çalışmıştır. Tablo1 incelendiğinde 2011 senesinden sonra yabancılara verilen izin sayısı artmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre Suriye’den gelen sığınmacılar “Geçici Koruma” statüsündedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91. maddesi 2. Fıkrası “Geçici Koruma Yönetmeliği” 11 Nisan 2014 senesinde yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmeliğin 29. maddesinde, geçici koruma sağlanan kişilerin iş piyasasına erişimi düzenlenmiştir. 29. maddenin 2. Fıkrası ise, “geçici koruma kimlik belgesi”ne sahip olanların çalışma izni için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na başvurabilecekleri öngörülmüştür. Geçici korumanın sona ermesi durumunda ise, geçici koruma kapsamında verilen çalışma izni de sona ermektedir. 11.01.2016 tarihinde kabul edilen Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasındaki hukuki pozisyonlarını ayrıntılı olarak düzenleyen “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Emek piyasasında Suriyeli sığınmacılar değerlendirildiğinde en büyük tehditlerden birisinin Türk işçilerin yerini alarak işsizliğe neden olarak görülmesidir. Fakat Suriyeliler üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde bu etkinin ya hiç olmadığı ya da belli kesimler için sınırlı olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Merkez Bankası raporunda Suriyeli sığınmacıların sadece kayıt dışı istihdam üzerinde etkisinin olduğunu ileri sürülmektedir (Duruel, 2017: 211, 217). Suriyelilerin emek piyasalarında ve Türk vatandaşlarının tercih etmedikleri mevsimlik sektörlerde eleman açıklarını kapattıkları ve bu sektörlerin aynı zamanda kapasite olarak tam çalışma imkanına kavuştukları sektör temsilcileri tarafından ifade edilmiştir. Aynı zamanda Suriyelilerin bu sektörlerde çalışması ile yerel halkın bazı kesimlerinin bir üst kademede daha yüksek ücretli işlerde istihdamının sağlandıkları unutulmaması gereken unsurlardandır (Koyuncu, 2016: 110).

6.2. ULUSLARARASI GÖÇÜN ENFLASYONA OLAN ETKİSİ

Uluslararası göç, enflasyonu farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Göçmen ve mülteci grubunda olan kişiler ev sahibi ülkenin toplam talebinde artışa neden olup, enflasyonun yükselmesine sebep olmaktadır. Lakin Mülteci grubunda olan kişiler ucuz ürün arama eğilimindedirler ve fiyat esneklikleri yerli halka göre daha yüksektir. Bundan dolayı ev sahibi ülkedeki üreticiler malların fiyatlarını aşağı çekerler. Dolayısıyla bu durum enflasyonun düşmesine neden olmaktadır. Mülteci ve göçmenler emek yoğun sektörlerde düşük ücretlerle işe başlamaktadırlar. Bundan ötürü üretim maliyetlerini azaltarak yine enflasyonun aşağı yönlü olmasına neden olmaktadır. Çeşitli ülkeler üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında; 1990 senesinde SSCB'den (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) İsrail'e göç eden göçmenlerin etkisinin incelenmiş olduğu bir çalışmada göçmen oranındaki %1'lik bir artışın fiyatları ortalama olarak %5 düşürdüğü tespit edilmiştir (Lach, 2008: 549). Türkiye'de mülteciler konusunda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde Suriyeli mültecilerin yaşamlarını sürdürdüğü şehirlerdeki (yoğun olarak yaşadığı şehirler) tüketici fiyat endeksinin %2,5 oranında azaldığı görülmüştür. Kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu sektörlerde Suriyeli mültecilerin fiyatlar üzerindeki etkisi negatif olarak görülmektedir. Bu durum ise ücretleri aşağı doğru çekerek maliyetlerin düşmesine sebep olmaktadır (Balkan& Tumen, 2016: 657'den aktaran Gür, 2017: 20). Göçmen ve mülteci akımlarının fazla olduğu ülkelerde ani talep artışının yaşandığı görülmektedir. Bu durumda ev sahibi konumunda bulunan ülke talep artışına hızlı cevap veremediğinde gıda fiyatlarında yükselme yaşanır. Eğer ev sahibi ülkenin ulaşım alt yapısı zayıf ise mültecilerin bulunduğu bölgelere sevkiyatın hızlı olmamasından dolayı bölgesel olarak fiyatlarında arttığını görmek mümkündür. Tanzanya üzerine yapılan bir araştırmada ise, mültecilerin yaşamış olduğu bölgeyi ekonomik açıdan canlandırdığını fakat fiyatlarda yükselmelere neden oldukları gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın sonucunda süt, muz gibi gıdaların fiyatlarının yüksek olduğu, bakliyat ve benzeri gıda ürünlerinin yapılan yardımlardan dolayı bollaşması ile bu ürünlerde fiyatların düştüğü tespit edilmiştir (Alix& Saah, 2009: 148'dan aktaran Gür, 2017: 20). Göçmen ve mültecilerin konut piyasası fiyatları üzerinde de etkileri büyüktür. Konut üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, göçmen ve mültecilerin ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgedeki konut fiyatlarının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. 1980 senesinde yaklaşık olarak 125.000 Kübalı'nın Küba'daki Mariel Limanı'ndan Güney Florida'ya göç etmelerinden sonra Miami'deki yüksek kaliteli evlerin kiralalarında bir değişiklik olmadığını fakat düşük gelirli evlerin kiralalarının arttığı belirlenmiştir (Saiz, 2003: 502'den aktaran Gür, 2017: 20).

Suriyeli'ler tarafından yapılan göçü Türkiye açısından değerlendirmek gerekirse, 2010 senesinde Gaziantep'te enflasyon oranı %6,8'dir. 2013 senesine gelindiğinde ise %8,8'e yükselmiştir. 2013 senesinde Türkiye'de ortalama enflasyon oranı ise %7,4'tür. Yani 2013 senesinde Gaziantep'teki enflasyon oranı Türkiye ortalamasının 1.4 baz puan üzerindedir. İller düzeyinde ele alındığında ise, 2010 senesinde Gaziantep'in enflasyon sıralaması onsekizde iken 2013 senesine gelindiğinde ise birinciliğe yükselmiştir (Öztürkler& Göksel, 2015: 20). TÜİK 2018 senesi Tüketici Fiyat Endeksi'ne bakıldığında; 26 bölge içerisinde önceki yılın Aralık ayına göre en yüksek artış %2,57 ile TR62 (Adana, Mersin) bölgesinde olduğu görülmektedir. 12 aylık ortalamaya göre ise en yüksek artış %12,73 ile TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) bölgeleri olmuştur (TÜİK, 2018). Bu oranları incelediğimizde Suriyeli vatandaşların göç etmesinden sonraki dönemlerde enflasyon oranlarının arttığını söylemek mümkündür. Enflasyon oranındaki artışın temel sebeplerinden biri ise artan talebe karşı tam olarak cevap verilememesidir.

Devlet tarafından artan talebin temel nedenlerinin araştırılarak belirlenmesi ve buna karşı yürütülecek doğru bir politikanın ortaya konulması ile olumlu sonuçların elde edileceği kaçınılmazdır.

SONUÇ

Göç kavramı, tanımından, çeşitlerinden ya da doğurduğu sonuçlardan dolayı tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin siyasal, ekonomik, sosyal nedenlerden veya doğa olayları gibi sebeplerden dolayı zorunlu ya da gönüllü olarak yer değiştirmesi göç olgusunun temelini oluşturmaktadır. İnsanların yaşadıkları ülkenin sınırlarını aşarak farklı ülkelere göç etmesine ise uluslararası göç denilmektedir. Uluslararası göçün literatürde farklı tanımları bulunmaktadır. Bazı tanımlara göre zaman kavramı önemli bir unsur iken bazı tanımlar zaman kavramını baz almamıştır ya da belirli bir süre ile sınırlandırmıştır.

Çalışmada uluslararası göçün ekonomiye olan etkisi araştırılmıştır. Uluslararası göçün yaşanması göç edilen ülkenin ekonomik durumuna, uygulayacağı politikaya göre olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Gelişmekte olan ya da orta seviyeli ülkelere yapılan göçler, kısa vadede fiyat açısından ve istihdam açısından negatif sonuçlar doğursada devletin uygulayacağı politikalar doğrultusunda uzun vadede ekonomiyi pozitif bir şekilde etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler, gelen göçmenleri ya da mültecileri denetim altında tutarak onların kabiliyetlerine ve yeteneklerine göre istihdam etme konusunda destekleyerek ve vatandaşlık almak isteyen bireylere kolaylık sağlayarak bu bireylerin ülkeyi daha çok benimsemesine ve böylece ekonomik anlamda olumlu katkılarının olması sağlanacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan en büyük sorunlardan biri de gelen göçmenlerin ya da mültecilerin ülkedeki vatandaşların işlerini ellerinden aldıkları düşüncesidir. Fakat durum yansıtıldığı gibi değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkenin vatandaşları genel olarak vasıflı işlerde çalışmaktadır. İnşaat işçiliği, bakıcılık vb. gibi zor işlerde ise gelen göçmenler ve mülteciler istihdam edilmektedir. Aslında göçmenler ve mülteciler istihdamda açıklık olan yerleri doldurarak ekonomiye katkı sağlamaktadırlar. Fakat devlet, bu durumu iyi bir şekilde takip etmek ve denetlemek zorundadır yoksa bu durumu kötüye kullanan işverenler vergi kaçırmak veya girdi maliyetlerini azaltmak amacıyla bireyleri düşük maaşlarla çalıştırmaktadırlar. Bu ülkelerde yaşanan diğer bir sorun ise göçmenlerin ve mültecilerin yoğun oldukları bölgelerde talep fazlalığından dolayı enflasyonun yüksek olmasıdır. Böylesi bir durumda kısa vadede devlet tarafından çözüm üretilmesi zor olsa da uzun dönemde söz konusu bölgelerde yapılacak çalışmalarla fiyat artışı yaşanan mallardaki yükselmenin sebepleri araştırılmalıdır. Devlet tarafından uygulanacak politikalarla bu bölgelerde talep yoğunluğu olan mallar arz/talep dengesine getirilerek hem fiyatlarda aşağı yönlü hareketin oluşmasına hem de talepte oluşan artışın giderilmesine yardımcı olacaktır. Üreticilerin kazanç sağlamaları sonucunda ekonomide büyüme gerçekleşecektir. Uluslararası göçte ekonomik genişlemenin olması için devletin üstlendiği rol büyüktür. Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerin göçmenlerle ilgili politikalarını inceleyerek kendilerine uygun yeni bir politika geliştirebilirler. Mesela, Kanada ya da ABD gibi ülkelerde göçmenler seçilirken belirli bir sınava tabi tutularak yeteneklerine göre bu ülkelere kabul edilmektedir. Bu ülkelerde başarılı iş adamları, bilim insanları genel olarak göçmen kimliğine sahip bireylerdir. Göçmenler çalışmak istedikleri şirketlerle anlaşma yaparak eğitimlerine göre kendilerine iş pozisyonları belirleyebiliyorlar ve iş sahipleri bu durumu devlete bildirerek bu doğrultuda istihdam açıklarını tamamlayabiliyorlar. Nihayetinde hem ekonomiye katkı sağlanmakta hem de vergi kaçakçılığının yaşanmasına engel olunmaktadır.

Fakat bu politikalar mülteciler için uygulanacak yöntem şekilleri arasında değildir. Çünkü mülteciler yaşadıkları topraklardan kendi istek ve iradesi dışında göç etmek zorunda kaldıkları için bu yöntemlerin onlar üzerinde uygulanması adalet anlayışına ve insafiyete zıt düşmektedir. Eğer ülkeler mültecilere hem sahip çıkıp hem de ekonomilerine katkı sağlamak isterlerse; onları istihdam ederek ve onlara mali yardımlar yaparak ekonomilerine katkı sağlayabilirler. Örneğin, okul çağındaki çocukların eğitim almasına destek çıkararak, üniversite yaşındaki genç bireylere burs desteği sağlayarak, yetenekli ev hanımları için kurslar açarak ve daha sonrasında bunların girişimci bireyler olmalarına yardımcı olunarak ekonominin büyümesine katkı sağlanabilir. Mülteciler kısa dönemde ekonomiyi negatif olarak etkilese bile uzun dönemde ekonomik açıdan bu ülkelerde olumlu sonuçların doğabileceğini söylemek mümkündür.

Uluslararası göç, ekonomik bağlamda kısa vadede daha çok uzun vadede pozitif sonuçlar doğurmaktadır. Göç alan devletler başarılı bir politika uygulayarak göçmenlerden ve mültecilerden ekonomilerinin kalkınması için fayda elde edebilirler.

KAYNAKLAR

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancı Çalışma İzinleri İstatistikleri, 2018

Aksoy Beyhan, Gürsoy Sergen, “Beyin Göçü: Nedenleri, Etkileri ve Türkiye”, Sosyal Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018, 55-71.

Aktaş, Tuba Munise, “Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 7(1), 2014, s. 37-48.

Alix Garcia, Jennifer ve Saah David, “The Effect of Refugee Inflows on Host Communities: Evidence From Tanzania”, The World Bank Economic Review, 2009, Sayı: 1, s. 148-170.

Balkan Binnur, Tumen Semih, “Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugees in Turkey”, Journal of Population Economics, 2016, Sayı: 3 s. 657-686.

Dedeoğlu Saniye, “Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanmas: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:1, 2011, s. 27-48.

Duruel Mehmet, “Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, 2017, s.208-222.

Er Ayten, “İtici ve çekici faktörler bağlamında iç göç; Gaye Hiçyılmaz’dan Fırtınaya Karşı”, Göç Dergisi, Sayı:1, 2015, s.5-42.

Gür Nurullah, “Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi”, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını, Sayı:224, 2017, s 10-21.

International Organization for Migration (IMO), World Migration Report 2020.

International Organization for Migration, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-2>, Erişim Tarihi: 27 Şubat 2021.

Kaya, Muammer, “Beyin Göçü/Erozyonu”, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2003, Cilt:5, Sayı:2, Sıra:13, No:152.

Koçak Yüksel, Terzi Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2012, Sayı: 3, s. 163-184.

Koçbıyık, Hasan, Göç Olgusunun İşgücü Piyasasına ve Yerli İşçiler Üzerindeki Etkilerine Dair İncelemeler, 2016, <<https://www.academia.edu/30812147/>>, Erişim Tarihi: 1 Mart 2021.

Koyuncu, Ahmet, “Nimet Mi? Külfet Mi? Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıları Ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar, Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler, (Editör: Adem Esen, Mehmet Duman)”, Dünya Yerel Yönetim Ve Demokrasi Akademisi Vakfı Yayını, İstanbul, 2016, s.109-133.

Lach Saul, “Immigration and Prices”, Journal of Political Economy, Sayı:4, Cilt:115, 2007, s. 548-587.

Nakhoul, Tuğçe Elif, Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, 2014, Ankara.

Oral Belgin, Çetinkaya Fevziye, “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”, Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics 2017, Sayı3(1), s.1-8.

Özdal Barış (Ed), Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye, Dora Yayınevi, Bursa, 2018.

Özdek Berk, Göç ve Pazarlama İlişkisi: Suriye Göçünün İşletmelerin Pazarlama Uygulamaları Üzerindeki Etkilerinin Gaziantep’li İşletmeler Üzerinden Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017.

Özdemir Emrah, Işık Mehmet, “Uluslararası Göç ve Sinema: Dünya Sinemasında Suriye Sorunu”, Uluslararası Göç, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2019, 123-134.

Öztürkler Harun, Göksel Türkmen, “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme”, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 196, Ankara, 2015.

Saiz, Albert, “Room in the Kitchen for the Melting Pot: Immigration and Rental Prices”, The Review of Economics and Statistics, Sayı: 3, 2003, s. 502-521.

Sayın Yusuf, Usanmaz Ahmet, Aslangir Fırat, “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2016, Sayı: 18 (31), s. 2-13.

Sevencan Ayşe, Goularas Bayındır Gökçe, “Emek Göçünün Kalkınmaya Etkisi: Asya Örneği”, Uluslararası Göç, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, 49- 65.

TDK Güncel Türkçe Sözlük
,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=g%C3%B6%C3%A7 Erişim
Tarihi: 19 Şubat 2021.

TÜİK, Tüketici Fiyat Endeksi, Şubat 2018, Sayı: 27759, 2018.

Yıldırımoğlu Hakan, “Uluslararası Emek Göçü: Almanya’ya Türk Emek Göçü”, Kamu-İş Dergisi, 2005, Sayı:1, s. 1-24

TÜRKİYE’DE TELEKOMÜNİKASYON ALANINDAKİ REGÜLASYONLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi Esra KOÇ DOĞRU

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-9568-6070

ÖZET

Regülasyon, bir faaliyet konusuyla ilgili düzenleme yapılması ve yapılan bu düzenlemelere uyulup uyulmadığının denetlenmesini ifade etmektedir. Yapılan düzenlemelerde bireysel çıkarlar değil toplumsal fayda göz önüne alınmaktadır. Regülasyon ile ekonomide yer alan şirketlerin daha etkin ve verimli bir şekilde çalışması amaçlanmaktadır. Regülasyon; iktisadi, sosyal ve idari olarak sınıflandırılmaktadır. Bu düzenlemeler belirli bir plan ve program içerisinde yapılmaktadır. Yapılan çalışmalar regülasyon politikalarını oluşturmaktadır.

Telekomünikasyon sektörünün temeli Osmanlı İmparatorluğu döneminde ulakların askeriye de görev alması ile atılmıştır. Sektör Cumhuriyet Döneminde gelişme göstermiştir. Sektörde gerçekleşen özelleştirme sonucunda piyasada etkin bir rekabet ortamı oluşturulmak istenmiştir. Sektörde sunulan hizmetlerin tüketiciler tarafından kaliteli ve uygun fiyatlı olarak temin edilmesini sağlamıştır.

Telekomünikasyon sektöründe hizmet sunmak isteyen firmaların piyasaya girebilmeleri için gerekli koşulları sağlaması gerekmektedir. Sektöre giren firmaların denetlenmesi gerekmektedir. Telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösterecek kurumlar BTK’ ya tabidir. BTK, görev ve yetkilerini yerine getirirken hiçbir kurum ve kişilerin baskısı altında kalmamaktadır. Telekomünikasyon sektöründe ekonomi de meydana gelen gelişmeler sonucunda düzenleme yapılması gerekmektedir. Sektörde yapılan düzenlemeler BTK tarafından yapılmaktadır. Bu düzenlemeler sektörde yer alan firmaların görevlendirilmesi, kontrol edilmesi, telif edilmesi, tüketicilerin korunması, teknik düzenlemeler olarak belirtilebilmektedir.

Telekomünikasyon sektöründe teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekmektedir. Dünya da her ülkenin gelişmişlik düzeyi farklı olduğu gibi teknolojik gelişim konusundaki hızları da birbirinden farklılık göstermektedir. Dünya da kamu mülkiyetinde bulunan telekomünikasyon kurumlarının özelleştirilmesi ile etkin bir rekabet ortamı amaçlanmıştır. Sektörde rekabet ortamının etkinliğini ve verimliliğini sağlayabilmek için dünya ülkelerinde de bağımsız düzenleyici kurumlar kurulmuştur.

Bu çalışmam da telekomünikasyon sektöründe regülasyon çalışmalarının gerekliliği, sektörde uygulanan özelleştirmenin etkileri ve piyasada faaliyet göstermek isteyen şirketlerin piyasaya giriş ve faaliyetlerinin düzenlenmesi konuları incelenmiştir. Telekomünikasyon sektöründe sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak ve maliyetini en aza indirmek için çalışmaların belirli bir düzen içerisinde yapılması ve regülasyon uygulamalarına açık olması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Regülasyon, Telekomünikasyon, Düzenleyici Kurumlar

IN TELECOMMUNICATIONS REGULATIONS IN TURKEY

ABSTRACT

Regulation refers to making a regulation on a field of activity and checking whether these regulations are complied with or not. In the regulations made, social benefit is taken into consideration, not individual interests. With the regulation, it is aimed for companies in the economy to work more effectively and efficiently. Regulation; It is classified as economic, social and administrative. These arrangements are made within a certain plan and program. The studies carried out constitute the regulation policies.

The foundations of the telecommunications sector were laid during the Ottoman Empire period with the employment of messengers in the military. The sector has developed in the Republic Period. As a result of the privatization in the sector, an effective competitive environment was aimed to be created in the market. It has ensured that the services offered in the sector are provided by the consumers in a quality and affordable way.

Companies that want to provide services in the telecommunication sector must meet the necessary conditions to enter the market. Companies entering the sector should be audited. Institutions operating in the telecommunication sector are subject to BTK. BTK is not under the pressure of any institution or person while performing its duties and powers. As a result of developments in the economy in the telecommunications sector, a regulation needs to be made. Regulations made in the sector are made by BTK. These regulations can be defined as the assignment, control, copyright of companies in the sector, protection of consumers, and technical regulations.

Technological developments in the telecommunication sector need to be followed closely. As the development level of every country in the world is different, their speed in technological development also differs from each other. With the privatization of the publicly owned telecommunication institutions in the world, an effective competition environment is aimed. In order to ensure the efficiency and effectiveness of the competitive environment in the sector, independent regulatory institutions have been established in the world countries.

In this study, the necessity of regulation studies in the telecommunication sector, the effects of the privatization applied in the sector and the issues of entering the market and regulating the activities of companies that want to operate in the market are examined. In order to increase the quality of the services provided in the telecommunication sector and to minimize the cost, the studies should be carried out in a certain order and they should be open to regulation practices.

Keywords: Regulation, Telecommunication, Regulatory Institutions

GİRİŞ

Son yıllarda telekomünikasyon alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Teknolojik gelişmelerin artması ile ülkemizde ve dünya da telekomünikasyon sektörü önem kazanmıştır. Ekonomi de küreselleşme sonucunda devletin ekonomik hayat içerisinde sunmuş olduğu iş ve işlemler üzerinde etkisi sınırlandırılmak istenmiştir. Devletin piyasa üzerinde olan etkisinin azaltılmasının nedeni olarak ekonomi de yer alan kurum ve kuruluşların etkin bir şekilde çalışmadığı belirtilmiştir. Dünya ekonomisinde serbest piyasa uygulamalarına geçiş yapılmıştır. Böylece piyasa da maksimum fayda ve minimum maliyet ile rekabet ortamı sağlanmıştır.

Serbest piyasa ekonomisinde etkin bir rekabet ortamı sağlanarak ülke ekonomisinin gelişimi sağlanmıştır. Böylece toplumun refah düzeyinde artış olduğu gözlemlenmektedir.

Ekonomide yönetimi ve mülkiyeti devlete ait olan bazı kurum ve kuruluşları özelleştirme yoluyla özel sektöre devrederek devlet ekonomiyi düzenleyen, denetleyen ve kontrol eden konumuna gelmiştir. Telekomünikasyon sektöründe tüketiciler sunulan ürün ve hizmetlerin kalitesinin maksimum düzeyde olmasını isterken üretim faktörlerine harcanan maliyetin minimum düzeyde olmasını talep etmektedir.

Telekomünikasyon sektörü, bireylerin iletişim kurmasını ve bilgilerin bir noktadan başka bir noktaya taşınmasını sağlamaktadır. Telekomünikasyon sektörünün temelleri Osmanlı döneminde temeli atılmış olup Cumhuriyet döneminde gelişmeleri önem kazanmıştır. Bu durum telekomünikasyon sektöründe piyasa düzeninin sağlanabilmesi için regülasyon çalışmalarına ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Ülkemizde KİT'lerin özelleştirilmesi sonucu piyasada yer alan firmaların tekel konumuna gelmesini engellemek amacıyla düzenleyici ve denetleyici kuruma ihtiyaç oluşmuştur. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar görevlerini yerine getirirken bağımsız bir şekilde hareket etmektedir. Bu kurumların amacı sektörlerde yapılan düzenlemelerin şartlarını belirlemek ve piyasa da yer alan firmaların alınan kararlara uyup uymadığını kontrol ederek rekabet ortamını sağlamaktadır. İlgili sektörde düzenleyici ve denetleyici kurumlar tüketicilerin taleplerinin karşılanması ve piyasanın düzenli bir şekilde işleyebilmesini sağlamaktadır. Ülkemizde telekomünikasyon sektöründe denetleme ve düzenleme görevlerini BTK üstlenmiştir.

REGÜLASYON

Türk Dil Kurumu'na göre, regülasyon kelimesinin anlamını ayarlama ve düzenleme olarak ifade edilmektedir. Regülasyon kelimesinin karşılığı anlam olarak birbirine yakın ifadeler ile anlatılmaktadır. Kavramsal olarak ele alındığında ise regülasyon için farklı tanımlar yapılabilmektedir. Regülasyon; devletin kişilerin ve ekonomik sektörde faaliyet gösteren firmaların iktisadi ve sosyal yönden uygulamış oldukları istenilmeyen hareketlerin kaldırılmasını ve değiştirilmesini sağlamak için zorunlu kurallardır. Ekonomik alanda faaliyet gösteren kurumlara, şirketlere devlet tarafından uyulması için yasaklar getirilmektedir (Akşar, 2006: 32).

Regülasyon uygulamaları ekonomik alan içerisinde gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreçte devlet piyasa da yer alan kamu ve özel kurumların faaliyetlerini gözlemleyerek piyasayı bir hakem gibi yönetmektedir. Sürecin yönetimi ve takibi bu amaç için kurulan düzenleyici kurumlar tarafından yerine getirilmektedir (Tepe ve Ardiyok, 2004: 107). Telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi süreci ülkemizde BTK tarafından yürütülmektedir.

Tarihsel çalışmalar incelendiğinde regülasyon alanında üç önemli dönem belirtilmektedir. Birçok iktisadi konularda etkisi bulunan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Keynes'in yükselişi, II. Dünya Savaşı ve etkileri, Stagflasyon Krizi olarak üç dönem belirtilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ABD'de başlayıp uluslararası piyasaları etkilemiştir. Ekonomi de yaşanan bu buhran döneminde devletin ekonomi üzerindeki etkilerini kısıtlayan ve piyasada yaşanan sorunları piyasa mekanizması ile çözülmesini benimseyen yaklaşımdan vazgeçilmiştir. Bu anlayışın yerini 1929 Bunalımı ile birlikte Keynesyen anlayışın yükselişi ile devletin piyasaya doğrudan müdahale edebileceği ve ekonomide aktif olacağı anlayışı benimsenmiştir. Keynesyen görüşün etkisiyle devletin ekonomiye etkisi güçlenmiştir.

Bu görüş ile birlikte II. Dünya Savaşının sonucu ortaya çıkan olumsuzlukları devlet müdahalesi ile aşılmaya çalışılmıştır. Devletin piyasalarda tekel olarak faaliyet göstermesine neden olmuştur. Avrupa ülkelerinde savaşın olumsuz etkileri devlet tarafından kontrol edilerek giderilmeye çalışılmıştır. ABD’de ise devlet tarafından değil piyasanın rekabetçi yapıda tutulması ile aşılabacağı düşüncesi ile hareket edilmiştir. 1970 yıllarında meydana gelen Staglasyon krizi ile devletin ekonomideki etkisinin azaltılması gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Kar, 2018: 40).

Ekonomik alanda regülasyon uygulamalarının nedenlerinden biri, doğal tekel özelliği gösteren piyasalarda meydana gelen aksaklıkların toplum yararını olumsuz yönde etkilemesiyle birlikte toplumsal refahın azalmasıdır. Regülasyonun diğer nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır (İmirlioğlu, 2007: 29-30):

- Piyasada aşırı kar sağlayan firmanın kazancının tüketicilere aktarılmasını sağlamaktır.
- Hizmetlerde talebin düşük ya da fazla olmasına bakılmaksızın hizmetin devamlığı sağlanmaktadır.
- Piyasa da yer alan ürünlerin gerçek maliyetini göstermediği durumlarda meydana gelen negatif dışsallıkların giderilmesini sağlamaktadır.
- Ekonomide rekabeti olumsuz etkileyen davranışların önüne geçilmesini sağlamak gerekmektedir.
- Piyasa da yer alan ürünlerin maliyet yapıları hakkında tüketicilerin eksik ya da yanlış bilgiye sahip olması nedeniyle ortaya çıkan piyasa sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.
- Tüketicilere piyasa hakkında bilgilendirme yapılması gerekmektedir. Bu durumda tüketicilerin bilinçlendirilmesi sağlanmış olmaktadır.

Ekonomi de devlet tarafından sektörlerin düzenlenmesi için regülasyon çalışmaları yapılmaktadır. Devletin sektörlere uygulamış olduğu regülasyon çalışmalarını 3 başlık altında incelemek mümkündür. Regülasyon türleri; iktisadi, idari ve sosyal regülasyonlar olarak belirtilmektedir. İktisadi regülasyonlar, ekonomi de yer alan mevcut şirketler arasında yeterli düzeyde rekabetin ortaya çıkarılmasını ve bu rekabetin kontrolünü sağlamak için belirli kurallar koyarak piyasanın daha etkin olmasını sağlamaktadır. (Gündoğdu, 2017: 71). İdari regülasyonlar, devlet tarafından toplumda yerine getirilen kamu hizmetlerinin uygulanmasında yapılan düzenlemeleri kapsamaktadır. Sosyal regülasyonlar, insanların yaşamış olduğu çevreyi, sosyal düzeylerini ve tercihlerini etkileyecek uygulamalardır. Sosyal regülasyonlar kontrol edildiğinde toplumda yaşayan insanların sağlık, güvenlik ve kamusal mal ihtiyaçlarının karşılanması açısından iktisadi nedenleri bulunmaktadır (Çetin, 2009: 33).

Ekonomi de regülasyon uygulamaları fiyat kontrolü, miktar kontrolü, piyasaya giriş ve çıkış kontrolü, diğer değişkenlerin denetim düzenlemeleri ile yapılabilmektedir. Bunlar ekonomi de regülasyon araçları olarak belirtilmiştir. Fiyat regülasyonu, şirketlerin ekonomi de üretmiş oldukları mal ve hizmetler için uygulayacağı ücret aralığının belirlenmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Fiyat regülasyonunun en önemli özelliklerinden biri ekonomi de düzenleyici kurumun doğal tekel durumunda bulunan şirketleri yakında takip etmesidir (Tepe ve Ardiyok, 2004: 126). Miktar kontrolü, ekonomi de piyasaya giriş kısıtlamaları ürün ve hizmetlerin miktarının belirli bir sayıda sabitlenmesi olarak ifade edilmektedir. (Çetin, 2009: 29). Miktar kontrolü ile devlet ekonomiyi müdahale ederek ekonomide üretilen ürünlerin kontrolünü yapmaktadır. Piyasaya giriş ve çıkış kontrolü, ekonomi de şirketler mali sektöre ürün ve hizmetleri üretmek üzere giriş yapmak istemektedirler. Piyasa da şirketlerin ekonomiyi girişi ve faaliyet göstermeleri konusunda sınırlamalar bulunmaktadır.

Ekonomi de düzenleyici kurumlar aracılığı ile şirketlerin ekonomiye giriş ve çıkışları kontrol altına alınabilmektedir (Tufaner, 2015: 27). Ekonomide yer alan şirketler kararlarını alırken birden fazla değişkenleri göz önünde bulundurarak karar almaktadırlar. Bu değişkenler incelendiğinde en önemli kriter ürün ve hizmetlerin üretim kalitesidir. Piyasa da üretilen ürünler için düzenleyici kurumlar tarafından kalite standartları belirlenerek bu standartların uygulanabilirliğinin takibini de yine düzenleyici kurumlar yapmaktadır. Kalite tespitinde kullanılan gözlemlenebilir değişkenler fiyat ve miktar üzerinden kontrol edilmektedir (Erol, 2003: 38).

Bir ekonominin verimliliğin sağlanması ve güvenilir bir rekabet ortamının devam etmesi için regülasyon sürecinin iyi yönetilmesi gerekmektedir. Regülasyon sürecini kanuni düzenlemenin yapılması, kanunun uygulanması ve deregülasyon olarak belirtmek mümkündür. Kanuni düzenlemeler, yasama organı tarafından hazırlanmaktadır. Kanunlar hazırlanırken ekonomiyi düzenleyecek kuralların içeriğinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir (Erol, 2003: 46). Ekonomi de kanunun uygulanması, regülasyon çalışması yapılacak sektör için gerekli kontroller ve çalışmalar yapıldıktan sonra piyasa da faaliyet gösterecek şirketlerin belirli bir düzen ve adil bir rekabet ortamı içerisinde çalışmasını sağlayabilmek adına kurallar hazırlanmaktadır. Devlet, hazırlanan yasaların uygulanmasını ve kontrolünü tüzel kişilikleri bulunan bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar aracılığı ile sağlamaktadır. Deregülasyon, devletin ekonomide uyguladığı regülasyon çalışmalarının bir kısmının azaltılması ya da tamamen ekonomiden kaldırılması olarak tanımlanabilmektedir. (Aktan ve Yay, 2016: 119). Deregülasyon uygulamaları ile ekonomide uygulanan regülasyon çalışmalarının tamamen kaldırılmasını değil, daha etkin bir kamu müdahalesi ile piyasanın düzgün bir şekilde işleyişini sağlayabileceğini savunmaktadır. Bu durumda önemli olan devletin ekonomiye müdahalesidir.

TELEKOMÜNİKASYON KAVRAMI

Türk Dil Kurumu'na göre telekomünikasyon kelimesi, 'Haber, yazı, resim, sembol veya her çeşit bilginin tel, radyo, optik vb. elektromanyetik sistemlerle iletilmesi, bunların yayımı veya alınması, uz iletişim.' olarak tanımlanmaktadır.

Telekomünikasyon sektörü, bir noktadan başka bir noktaya iletişimin sağlanmasını amaçlayan bir sektördür. Bu sektör incelendiğinde telekomünikasyon sektörünün sunmuş olduğu hizmetler ve cihazlar olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. İletim hattı aracılığı ile ses, veri ve bilgi aktarımını sağlayan posta, telefon ve telgraflar temel telekomünikasyon ürünü olarak sayılmaktadır. Telekomünikasyon temel hizmetlerini işleme tabi tutan uygulamalar ile bilgilerin farklı noktalara aktarılmasını sağlamaktadır. Telekomünikasyon sektörü, bilginin taşınmasında etkin rol almaktadır. Ekonomik hayatta yaşanan teknolojik gelişmeler nedeniyle telekomünikasyon sektörünün tamamı doğal tekel durumunda iken artık sektörün belirli bir alanı doğal tekel durumundadır (Kaya, 2010: 13).

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet sınırları içerisinde bulunan ticaret yolları posta hizmetinin oluşmasının alt yapısını hazırlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Mahmut dönemine kadar düzenli bir posta sistemi bulunmamaktadır. II. Mahmut'un düzenlediği alanlardan biri de iletişim alanıdır. II. Mahmut döneminde iletişim alanında yapılan çalışmalar sonucu 1855 yılında ilk Telgraf teşkilatı kurulmuştur (Yıldırım, 2006: 47-48). Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1840 yılında kurulan Posta Nezareti ve 1855 yılında kurulan Telgraf Müdürlüğü 1871 yılında birleşerek Posta ve Telgraf Nezareti adı altına alınmıştır. 23 Mayıs 1909 tarihinde İstanbul'da ilk kez manuel telefon kullanımına başlanmıştır.

Posta ve Telgraf Nezareti 1913 yılında ise Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü olarak ismi değiştirilmiştir (Öztoprak, 2014: 380). Telefon kullanımı ile ilgili olarak ilk yasal düzenleme 1914’de kabul edilen “İnşaat-ı Elektrikiye vasıtasıyla Telsiz Telgraf ve Telsiz Telefon Kanunu” sayılmaktadır (Afşar, 2017: 9-10).

Cumhuriyet döneminde haberleşme alanında yapılan en önemli gelişmelerden biri de posta yasasının çıkarılmasıdır. TBMM’de 26 Kasım 1923 tarihinde posta alanında yapılan görüşmelere istinaden 376 sayılı Posta Kanunu yasa olarak kabul edilmiştir. Bu yasa ile kurumun görevleri belirlenmiştir. Posta Yasası’nın kabul edilmesinden sonra hazırlanan 1924 yılında 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu ile ülke sınırları içerisinde ve dışarısında haberleşme alanı ile ilgili görevler PTT İdaresine verilmiştir (Yurtoğlu, 2016: 58). Telekomünikasyon sektöründe yapılan yatırımların genel olarak 1980 yıllarında dünya ve Türkiye’de önemi fark edilmiştir. PTT, kurumu tarafından telekomünikasyon sektöründeki hizmetler 1994 yılına kadar yürütülmüştür. Telekomünikasyon faaliyetleri ile posta ve telgraf faaliyetlerinin ayrılması için 1994 yılında hazırlanan 4000 Sayılı Kanun ile Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi’nin kurulmasıyla hizmetlerin yürütülmesi bu kuruma devredilmiştir (Büyükçoban, 2006: 144-145).

Telekomünikasyon sektöründe devamlı olarak yenilikler meydana gelmektedir. Walden bu sektör için bazı özelliklerin taşınması gerektiğini belirtmektedir. Özellikleri aşağıda kısaca belirtilmiştir (Ulu, 2019: 44-45):

- Sunulan ürün ve hizmetlerin çeşitliliğinin çok olmasıdır.
- Firmaların hizmetleri saklanamamaktadır.
- Tüketicinin ihtiyaçlarına göre talepler farklılık gösterebilmektedir.
- Sektörde kapasite kullanım kısıtlamaları bulunmaktadır.
- Piyasa meydana gelen dışsallık sorununun bulunmasıdır.
- Telekomünikasyon sektörünün doğal tekel durumunda bulunmasıdır.
- Sektör komplike firma yapısındadır.

Ekonomi de telekomünikasyon alanının yapısı incelendiğinde bu alandaki endüstrilerin özelliklerinde doğal tekel ve ağ dışsallığı özellikleri görülmektedir.

TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE REGÜLASYONU ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Telekomünikasyon sektöründe piyasa düzenini sağlayabilmek için regülasyon ihtiyacını ortaya çıkaran nedenlerini zorunlu unsur, ayrımcılık, aşırı ve yıkıcı fiyatlandırma yapılması, çapraz sübvansiyon ve birlikte satım olarak sıralamak mümkündür.

Zorunlu unsur; ‘rakiplerin erişimine izin verilmediği durumda hizmet sunamamalarına yol açacak olan altyapı veya hizmet unsuru’ olarak ifade edilmiştir (Sarı, 2004: 18). Telekomünikasyon sektöründe zorunlu unsur kavramı, sektör içerisinde hakim durumda olan operatörün piyasaya yeni giren işletmecilere alt yapı hizmetlerini kullanmasına izin vermesidir. Ayrımcılık, aynı piyasada ve eşit şartlarda hizmet veren işletmeciler arasında ya da farklı ürün piyasasında hizmet veren işletmecilerin üretmiş olduğu ürünlerin birbiri yerine kullanılabilmesidir (Topkaya, 2003: 29). Aşırı fiyatlandırma, piyasa da tekel durumunda olan işletmecinin aşırı kar sağlayabilmesi için fiyatlarda maliyetin çok üstünde bir fiyatın belirlenmesi olarak ifade edilmektedir. Yıkıcı fiyatlandırma ise, ekonomi de rekabet etmek isteyen işletmecileri piyasanın dışında tutabilmek için ürün ve hizmetlerin fiyatlarının düşürülmesini ifade etmektedir (Oruç, 2003: 36-37).

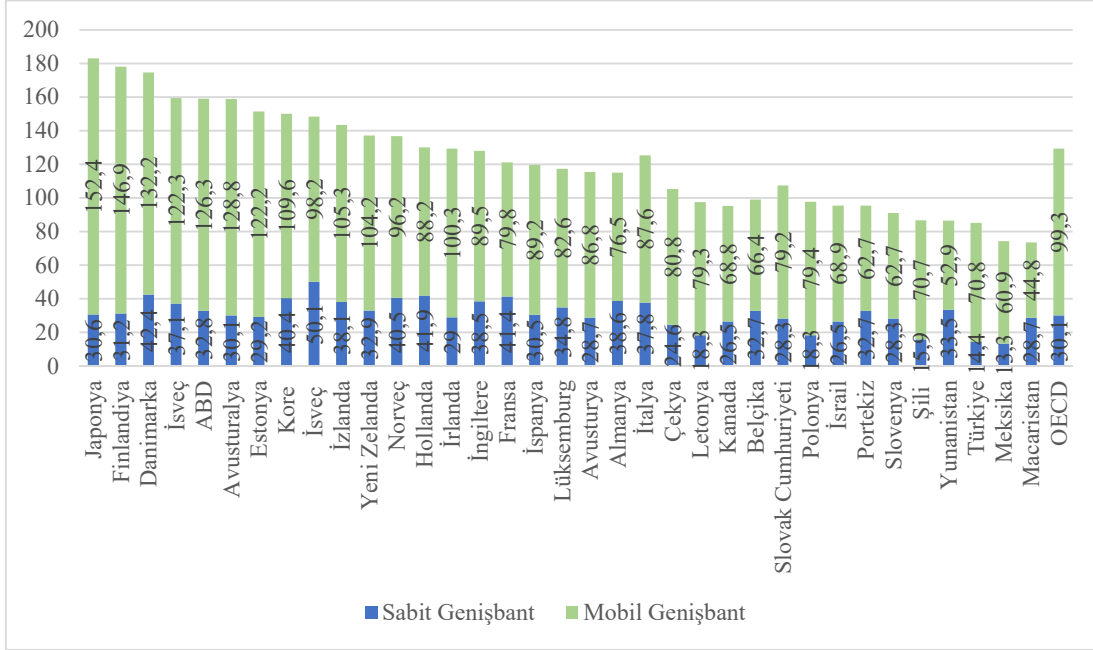
Çapraz sübvansiyon uygulaması, ekonomi de piyasaya hakim ve tekel durumunda olan işletmecinin bir alandan elde etmiş olduğu geliri, piyasa içerisinde başka bir alandaki faaliyetinin finansmanı olarak kullanmasıdır (Sarı, 2004: 23). Birlikte Satım, ekonomi de sektörde birden fazla işletmecinin bir araya gelerek tekel durumunda olabilmesi için işletmecilerin aynı müşteri kesimine hitap ediyor olması gerekmektedir. Bu işletmecilerin rakiplerinin aynı kişi olması ve piyasa da rekabet ortamının olmaması gerekmektedir. Örneğin, aynı bölgede hizmet veren farklı telekomünikasyon firmalarının iş birliği yapması sonucu piyasa da rekabet önlenmektedir (Topkaya, 2003: 24).

DÜNYADA TELEKOMÜNİKASYON ALANINDAKİ REGÜLASYONLAR

Teknolojik gelişme, ekonomik büyümenin en önemli koşullarından biridir. Ekonomik büyümenin etkin olduğu ülkelerin özellikleri teknolojiyi üretmesi ve sektörlerde verimli bir şekilde değerlendirmesidir. Gelişime açık olmayan ülkelerde ise teknolojik gelişim konusunda geri kalınmaktadır. Ekonomi de sürekli teknolojik gelişmelerin olması teknoloji sektörünün değişime ve gelişime açık olmasını gerektirmektedir. Dünya da meydana gelen gelişmeler ülke ekonomilerini etkilemektedir. Bu durumdan dolayı piyasa da yer alan firmaların rekabet edebilmesi için özelleştirme çalışmalarına başlanmıştır (Müslümov ve Aras, 2002: 1). Dünyada ekonomi de farklı sektörlerde yer alan işletmecilerin birbirleri ile rekabet edebilmelerini sağlamak için alanındaki teknolojik gelişmelere ve müşterileri tecrübelerine önem vermeleri gerekmektedir. Bu durum ile telekomünikasyon alanında dünya da etkin bir rekabet ortamı sağlanmak istenmektedir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Birliği'nin bilgilerine göre 2010-2019 yılları arasında telekomünikasyon sektöründe talebi azalan ürün sadece sabit telefon hizmetidir. Mobil ve geniş bant ürünlerinde ise talep artışı olmuştur. Sabit telefon hizmeti yerine mobil ürünlerin tercih edilmesinin nedeni ise kablosuz ve taşınabilir olmasıdır. İnternet hizmeti ise insanların hayatlarını kolaylaştırdığı için yaşamlarında önemli bir yer kaplamaktadır (Kmpg, 2020: 3). Bireylerin mobil kullanım taleplerinin artması ile birlikte mobil üzerinden geniş bant ihtiyaçlarını da karşılamaya başlamışlardır.

Şekil 1. OECD Ülkelerinde Sabit- Mobil Geniş bant İnternet Yaygınlığı %

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019- 2023) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Raporu, Ankara 2018.

Dünya da 104 ülkede yaşayan genç nüfusun %80'inden fazlası çevrimiçidir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde 15-24 yaş aralığında olan genç nüfusun %94'ü, gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise %67'si, az gelişmiş ülkelere ise %30' u internet kullanımını tercih etmektedir. İnternet kullanan gençlerin oranı %71, internet kullanan ülke toplam nüfusunun oranında %48'dir. Dünya ülkeleri arasında gelişmiş ülke bireylerinin evde interneti bulunan hane halkına oranı, gelişmekte olan ülkelere göre iki kat daha fazladır. Az gelişmiş ülkelere ise evlerin %15'inde internet bulunmaktadır. Burada yaşayan bireylerin birçoğu internet kullandıktan sonra iş yerlerinden, okuldan ya da ortak paylaşımların yapıldığı alanlarda karşılaşmaktadır. (Akgün, 2019: 69-70). Dünya genelinde insanlar internet ihtiyaçlarını farklı yerlerden karşılamalarına rağmen hayatlarında önemli bir yer almaya başlamıştır. Sadece ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre internet yaygınlık durumları değişmektedir.

ÜLKE ÖRNEKLERİ

Ülkelerin telekomünikasyon sektörleri incelendiğinde rekabet ortamının sağlanabilmesi için halka arz yöntemi kullanılmıştır. Özelleştirme uygulamaları ile bu sektörde devlet etkisi azaltılarak rekabet ortamı güçlendirilmiştir. Ülkeler telekomünikasyon alanında özelleştirme, serbestleşme ve düzenleme çalışmaları yapmıştır (Gülşen, 2014: 48-49).

İngiltere

Telekomünikasyon sektöründe ilk özelleştirmeyi uygulayan ülkedir. İngiltere de özelleştirme uygulamasının yapılmasının nedenleri incelendiğinde ekonomi de rekabetin ve özel mülkiyetin artması, ekonomi de gerekli olan harcamaların finansmanın sağlanması yoluyla vergilerin azaltılması yönünde uygulamalar olarak belirtilmektedir (Gülşen, 2014: 50).

İngiltere, özelleştirme uygulamalarında olduğu gibi serbestleşme uygulamalarını uygulayan ilk OECD ülkesidir.

İngiltere de telekomünikasyon sektöründe ana operatör olarak yer alan Bristish Telecom (BT)'un 1980 yılında özelleştirme çalışmaları başlamıştır. Telekomünikasyon alanında hazırlanan kanun ile sektör de özel şirketlere olanak tanınmıştır. BT' nin ekonomi de piyasa şartlarına uygun olarak işletilmesini sağlamak için kanun hazırlanmıştır.

İngiltere de, telekomünikasyon sektöründe özelleştirme ile piyasanın rekabete açılması sağlanmıştır. Bu durumun sonucu olarak düzenleyici kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Düzenleyici kurum, sektörde faaliyetlerin işleyişini takip etmekte ve düzenlemektedir. Ülke de hukuksal olarak çalışmalar başlamış olup telekomünikasyon alanındaki eksiklikler giderilmek istenmiştir. Böylelikle telekomünikasyon sektörü daha etkin bir hale gelmiştir. Oftel, telekomünikasyon sektörünün düzenlemesi için kurulmuştur. Oftel' in asıl görevi, BT' ye tanınan lisansları ve sorumlulukları incelemesi ve denetlemesidir.

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri' inde telefonun icat edilmesinden önce iletişim ağı telgraf yoluyla sağlanmaktadır. Ülke de telgraf kullanımı nedeniyle demiryolunun gelişimi sağlanmıştır. Telgraf sisteminin takibi devlet tarafından yapılmaktadır. Graham Bell tarafından telefonun icat edilmesiyle Bell Şirketinin yer aldığı, çok sayı da firmanın bulunduğu bir piyasa düzeni kurulmuştur. Ülke de yerel şirketlerin birbiri arasında bağlantı sağlayabilmek için AT&T (American Telegraph and Telephone Company) kurulmuştur. AT&T şirketi, yerel olarak bulunan telefon şirketlerini ele geçirerek piyasa da tekel durumuna gelmiştir. AT&T şirketi tarafından telekomünikasyon sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır (İçöz, 2003: 37).

Telekomünikasyon sektöründe 1934 yılında Federal Haberleşme Kurumu (FCC) düzenleyici kurum olarak kurulmuştur. Kurumun görevleri, piyasa da fiyat düzenlemesini sağlamak, sektöre girmek isteyen şirketlerin kontrolünün yapılmasını, sektörde sunulan hizmetlerin kalitesinin sağlanması ve frekansların tahsisini sağlamaktır (İçöz: 2003: 42).

Fransa

Fransa da alt yapı sektörlerinde AB ülkesinin etkisinde kalarak değişim süreci başlamıştır. AB etkisi ile Fransa da bazı sektörlerin rekabete açılması için gerekli düzenlemeleri uygulamaya en alt düzeyden başladığı görülmektedir. Telekomünikasyon sektöründe devlet yönetiminde olan France Telecom' un özelleştirilmesi ile sektörde rekabet ortamı artmış olup verimlilik artmıştır (Aslan, 2004: 29). Ülkede özelleştirme çalışmalarında ve uygulamalarında sorunlarla karşılaşılmanış olup ekonomide uzun vadede yararlı olacağı düşünülen fikirlerden oluşan bir çalışma politikası belirlenmiştir. Ekonomide özelleştirilen şirketlerin gelirleri ile devletin elinde bulunan KİT'lerin finansal yapılarının geliştirilmesi için kullanılmıştır.

Fransa ekonomisinde DDK 'lar ilk olarak elektronik ve haberleşme alanında kurulmuştur. Telekomünikasyon alanının denetlenmesi ve düzenlenmesi için Telekomünikasyon Regülasyon Kurumu (ART) kurulmuş olup 1997 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Bu kurum zaman içerisinde Posta ve Elektronik Haberleşme Düzenleme Kurumu (ARCEP) ismini almıştır. ARCEP, denetleyici bir kurum olarak devlete bağlı olmadığından çalışmalarında tarafsız ve objektiftir (Büyükceran, 2013: 115).

Almanya

Almanya’da telekomünikasyon alanında ana operatör Deutche Telekom (DT)’dur. DT’ nin Avrupa ve dünyada üçüncü büyük operatörüdür. 1996 yılında düzenlenen yasa ile ana operatör DT’ ye yerel ağ şebekesinin erişime açılması konusu gündeme gelmiştir. Telekomünikasyon sektörünün düzenleyici kurumu RegTP tarafından Almanya’nın yerel şebekesini tam erişime açılması istenmiştir (Ardıyok,2004: 92).

Almanya’da telekomünikasyon sektörü incelendiğinde Avrupa ülkeleri arasında internet hizmetinde en fazla pazar payına sahip ikinci ülkedir. Almanya’da 50.426.117 geniş bant hizmeti kullanan birey bulunmaktadır. Geniş bant hizmetini kullanan bireylere hizmetin %94’ü adsl üzerinden verilmektedir. Ülke de telekomünikasyon alanında sabit telefon ürününü sunan 240 tane şirket bulunmaktadır. Telekomünikasyon sektörüne DT firması hakimdir. Ancak sektörde bulunan Mobilcom, BT Global Services, Arcor ve Debitel firmaları da ekonomideki paylarını büyütmektedir. Telekomünikasyon sektöründe meydana gelen teknolojik gelişmeler ile mobil pazarın önemi artmaktadır. Avrupa ülkeleri arasında en fazla pazar payına sahip ülke Almanya’dır. Bireylerin sektörde yer alan mobil ürün ve hizmetlerine olan talebi artmaktadır. 2007 yılının üçüncü çeyreğinde mobil kullanan kişiler yaklaşık 93 milyondur. (Sektörel Araştırma ve Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2008: 10-11).

DÜNYA’DAKİ TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE BULUNAN DÜZENLEYİCİ KURULUŞ ÖRNEKLERİ

Toplumsal hayatta önemli bir yeri bulunan temel hak ve özgürlükleri ile ülke ekonomisinin sosyal alanlarında düzenleme, denetleme ve regülasyon çalışmalarında bulunan, kurumun almış olduğu kararlarda objektif olan, kurum birimleri özel güvence hakları olup mali yönden bağımsız kamu tüzel kişilere Bağımsız Düzenleyici Kurum (BDK) denir (Şanlısoy ve Özcan, 2006:101).

Ülke ekonomisindeki problemleri çözebilmek için hükümet ekonomiye müdahale edebilmektedir. Devlet, piyasayı ekonomide yer alan bağımsız düzenleyici kurumları aracılığı ile denetleyebilmektedir. Bağımsız düzenleyici kurumlar tarafından piyasa da yer alan şirketlerin faaliyetleri denetlenerek kontrol edilmektedir. Bu kurumlar denetim görevini yerine getirirken objektif olarak hareket etmektedir.

Dünya da telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesi için kurulan düzenleyici kurumlar şunlardır:

- Avrupa Elektronik Haberleşme Düzenleyicileri Grubu-BEREC
- Uluslararası Telekomünikasyon Birliği-ITU
- Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı-CEPT
- Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü-ETSI
- Evrensel Posta Birliği-UPU
- Hizmet Ticareti Anlaşmaları ve Serbest Ticaret Anlaşmaları-TISA/STA

TÜRKİYE’DE TELEKOMÜNİKASYON ALANINDAKİ REGÜLASYONLAR

Türkiye’de düzenleyici kurumların gelişimi şu şekildedir. Ülkemizde ilk DDK 1981 tarihinde kurularak faaliyete geçen Sermaye Piyasası Kurulu’dur. Bu kurul yetkisini 2499 Sayılı Sermaye Piyasasını Kanunundan almaktadır. İkinci olarak, 1994 tarihinde Rekabet Kurulu oluşturularak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. Kurullar yetkilerini kanundan almaktadır. Ekonomi de meydana gelen gelişmeler ile ülkemizde DDK sayısı 1990’lı yıllarda artmıştır. Bu artış 1999- 2002 yıllarına denk gelmiş olup yedi tane DDK kurulmuştur.

Kurulan bu kurumlar; Telekomünikasyon Kurumu, Tütün, Tütün Mamülleri ve Alkollü İçecekler Piyasası Düzenleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'dur. Kurulan kurumlar görevlerini faal bir şekilde yerine getirmektedir (Iliman ve Tekeli, 2016: 24).

DDK' nın görevleri; piyasa girmek isteyen şirketlere ruhsat vermek, ilgili sektörde düzenlemenin yapılabilmesi için kuralları belirlemek, sektör için gerekli kararları almak ve alınan kararlara uyulmasını sağlamak, adil bir rekabet ortamı sağlayarak fiyat düzenlemesi yapmak, sektörlerde tekelleşmenin önüne geçmek, tüketicileri korumak ve ürün, hizmet kalitesini arttırmaktır. Bağımsız düzenleyici kurumlar birçok sektörde faaliyet göstermektedir. DDK şu sektörlerde daha çok yoğunlaşmıştır. Bunlar: Telekomünikasyon, enerji ve finansal hizmetlerdir (Doğru, 2007: 138).

Dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ile Türkiye' de DDK' ın kurulmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Ülkemizde bu kurullar ile ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunun nedeni ise birbirleri ile ilişkili sektörler için ayrı kurulların oluşturulması olup örnek olarak mali alanda BDDK ve SPK kurumların olmasıdır. Diğer bir nedeni ise, oluşturulan bu kurumlar farklı sektörleri düzenlese de ekonomi de tekelleşmenin önüne geçmek için piyasa aktörleri ile karşı karşıya kalmalarıdır. Örnek olarak, piyasa da yer alan bir firma hem BDDK hem SPK ve hem de EPDK'nın denetim alanına girmektedir. Bağımsız düzenleyici kurumların arasında ortaya çıkan sorunu aşabilmek için Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar Hakkında Kanun Tasarısı hazırlanarak kurumların birbirleri ile uyumlu ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak istenmiştir (Doğru, 2007:147).

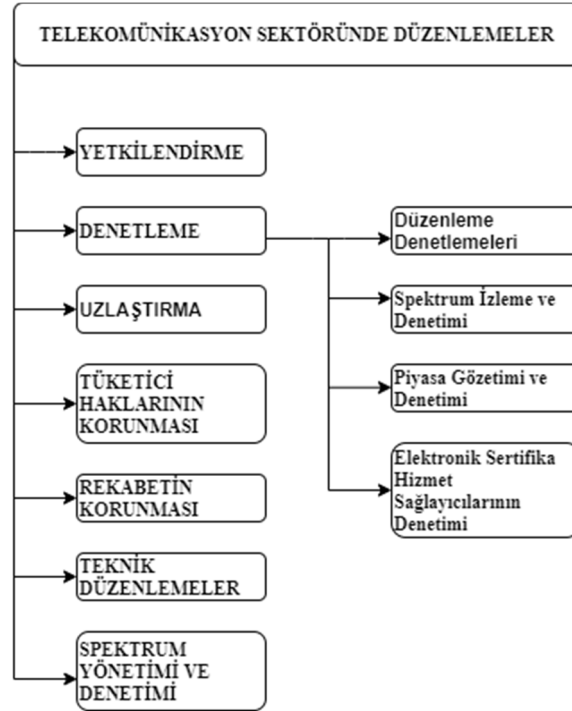
BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU (BTK)

Bilgi ve Teknolojileri İletişim Kurumu, sektörde elektronik haberleşme alanında düzenleme ve denetleme yapılması ile ekonomi de rekabetin sağlanması, tüketici haklarının korunmasını, çalışma alanlarıyla ilgili hizmetlerin artması, elde bulunan kaynakların daha verimli ve etkin kullanılmasını sağlamak, bu alanda yeni yatırımlar yapılarak teknolojik gelişmelerin artmasını sağlamaktadır (Gürkan, 2013: 337).

BTK, ülkemizde telekomünikasyon sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesini sağlayan sektörel olarak ilk düzenleyici kuruluştur. BTK, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu ile Başkanlık biriminden oluşmaktadır. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulunun kurul başkanı kurumun en üst yönetsel amiridir. Bu kurumun yönetim ve temsil görevleri Başkana aittir. Kurumun temsil yetkisi Başkan tarafından yazılı bir şekilde başkasına devredilebilmektedir. BTK' nın iş birimleri; hukuk müşavirliği, daire başkanlıkları ve müdürlükler olarak yapılan ana hizmet, danışma ve yardımcı hizmet birimleriyle bölge müdürlüğü olarak hazırlanan taşra teşkilatından oluşmaktadır. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu, başkan, ikinci başkan da dahil olarak 7 üyeden oluşmaktadır. Kurum personellerinin hakları 5809 sayılı Kanun ve 657 sayılı Kanun ile korunmaktadır. İş süreçlerinin mecburiyeti nedeniyle, kuruma bağlı bölge müdürlükleri kurulabilmekte olup ülkemizde 7 tane bölge müdürlüğü bulunmaktadır (BTK, 2020).

TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNDE DÜZENLEMELER

Elektronik haberleşme sektöründe Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler piyasada bulunan şirketlerin yetkilendirilmesi, denetlenmesi, uzlaştırılması, tüketici haklarının korunması, teknik düzenlemeler ve spektrum yönetimi, denetimi olarak sınıflandırmak mümkündür.

Şekil 2. Telekomünikasyon Sektöründe Düzenlemeler

Telekomünikasyon Sektöründe Yetkilendirme

BTK, elektronik haberleşme sektöründe 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu uyarınca bağlı bulunulan Bakanlığın stratejik politikalarına öncelik vererek, yetkilendirme ile ilgili düzenlemeler yapmaktadır. Yetkilendirme ile ilgili düzenlemelerin çıkarılması Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun görevlerindedir.

EHK'nın 8. maddesinde, elektronik haberleşme alanında hizmet sunulabilmesi, şebeke ve alt yapı hazırlayarak faaliyet gösterebilmek için BTK'dan yetkilendirme yapılarak karar bağlanmalıdır. Yetki almadan sektörde şirketlerin faaliyetlerini yerine getiremeyeceği belirtilmiştir. Şirketlere verilen yetkiler kayıt altına alınarak özel belirli hak ve yükümlülükleri belirtilmektedir. Kanunun 9. maddesinde yetkilendirme şekilleri belirtilmiştir. Yetkilendirme, bildirim ve kullanım hakkı verilmesi şeklinde yapılmaktadır. Sektörde alt yapı için gerekli frekans uydu ve numara konuları gibi kaynak gerektiren durumlarda bildirim yöntemi, kaynağa ihtiyaç olmaması durumunda ise kullanım hakkı yöntemi kullanılmaktadır (Yüksel, 2018: 39-40).

Telekomünikasyon Sektöründe Denetleme

EHK'da elektronik haberleşme sektöründe düzenleme ve denetleme yetkisi BTK'ya verilmiştir. Yetki çerçevesinde BTK, tanınan yetkiler ile sektörde yönetmelik, tebliğ, plan ve tarife konularında düzenleme yapabilmektedir (Yüksel, 2018: 38).

5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu kapsamında şirketlerin piyasaya girebilmek için aldıkları lisans anlaşmalarının koşullarını yerine getirip getirmediğini, kişisel telekomünikasyon tesislerinin kullandıkları cihazların standartlara uygunluğu ve telekomünikasyon alanında ilgili yasaya uyup uymadığını kontrol ederek denetimi de yapılmaktadır. Bu kapsamda, yapılan düzenleme çalışmalarına aykırı hareket eden şirketlere müeyyide uygulanabilmektedir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun, denetleme görevini aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz (BTK, 2020):

- Düzenleme Denetlemeleri
- Spektrum İzleme ve Denetimi
- Piyasa Gözetimi ve Denetimi
- Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılarının Denetimi

Telekomünikasyon Sektöründe Uzlaştırma

BTK, 5809 sayılı kanun gereği sektörde bulunan şirketler arasında uzlaştırma şartlarını uygulamak, uzlaşma sağlanmadığı durumlarda taraflar arasında aksi bir karar alınıncaya kadar geçerli olan tedbirleri almakla görevlidir. Uzlaştırma Elektronik Haberleşme Kanununda yer alan mevzuat gereğince uygulanmaktadır (BTK, 2020).

Telekomünikasyon Sektöründe Tüketici Haklarının Korunması

5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ile Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tüketicinin haklarının korunmasının gerektiğini belirtmektedir. Tüketici haklarının korunmasında dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıda belirtilmiştir (BTK, 2020).

- Tüketicilerin hizmetten eşit olarak faydalanmasını sağlamak,
- Hizmetlerin son kullanıcılarının korunmasını sağlamak,
- Tüketicilere karşı şeffaf olarak gerekli bilgilendirilmelerin yapılmasını sağlamak,
- Tüketiciler ile piyasada yer alan firmalar abonelik sözleşmesi yapmasını sağlamak,
- Tüketicilerin kişisel bilgilerin gizliliğinin korunmasını sağlamak,
- Hizmetlerin kalite seviyelerini maksimum seviyeye çıkarılmasını sağlamak,
- Sektörde gerekli durumlarda düzenleme yapılmasını sağlamaktır.

Sektörde tüketicileri korumak için firma ve kullanıcı arasında yapılan abonelik sözleşmesi önemlidir. 6502 sayılı yasada abonelik sözleşmesi, tüketicinin belirli mal ve hizmeti sürekli ya da düzenli olarak kullanmasını sağlayan sözleşme olarak ifade edilmektedir. Kullanıcılar zorunlu ihtiyaçları olan elektrik, su, doğalgaz, elektronik haberleşme ürünlerini (sabit telefon, mobil ve internet) abonelik sözleşmesi düzenlenmesi ile talep etmektedir. Tüketicilerin abonelik sözleşmesinde bulunması zorunlu bilgilerinde eksiklik mevcut ise sözleşme geçersiz sayılmaz. Abonelik sözleşmesinde bulunan eksiklik kullanıcıdan ek ücret talep edilmeden tamamlanmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, 2019: 13).

Telekomünikasyon sektöründe tüketicilerin şikayet konuları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Tabloda şikayet konularının yüzdesel dağılımı gösterilmiştir. Tüketicilerin haklarını korumak amacıyla düzenleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Tablo 1. Tüketici Şikayetlerinin Konusu İtibari ile Dağılımı

	İlgili Sektörde En Fazla Şikayet Edilen Konunun Toplam Şikayet İçindeki Payı
Mobil Hizmetler	Abonelik İşlemleri - %24,8
İnternet Servis Sağlayıcılığı Hizmeti	Bağlantı / Hizmet Kalitesi - %54,8
Uydu Platform Hizmeti	Abonelik İşlemleri - %25,9
Sabit Telefon Hizmeti	Bağlantı / Hizmet Kalitesi - %63
Kablo TV Hizmeti	Bağlantı / Hizmet Kalitesi - %24,5

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, ‘Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü- Üç Aylık Pazar Verileri Raporu’, 3. Çeyrek 2020.

Telekomünikasyon sektöründe kullanıcıları korumak amaçlı yapılan düzenlemeler incelendiğinde örnek olarak şunlar verilebilir. Birinci olarak tüketicinin mevcutta internet sağlayıcı ile taahhütlü olarak devam eden abonelik sözleşmesi bulunmaktadır. Tüketicinin yeni adresinde alt yapı olmaması nedeniyle internetten faydalanamıyor ise taahhüt süresi dolmadan kampanya ücreti ödemeksizin taahhütlü aboneliğini iptal edebilmektedir. İkinci olarak ise, kullanıcının taahhütlü aboneliğini taahhüt süresinden önce iptal ettirmesi durumunda kampanya ücreti konusunda yapılan düzenlemedir. Kullanıcıdan taahhüt kapsamında tahsil etmesi gereken ücretin tüketiciye yansıtılmamış kısmının toplamının, bu tutardan az olması halinde kullanıcı lehine olan kısmın yansıtılması zorunludur (T.C. Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, 2019: 14- 15- 16).

Telekomünikasyon Sektöründe Rekabetin Korunması

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, elektronik haberleşme sektöründe rekabet ortamının olması gerektiğini savunmaktadır. 5809 sayılı kanun ile rekabetin korunması için aşağıdaki hususlara önem vermektedir (BTK, 2020).

-İlgili sektör için pazar analizi yaparak sonuca göre piyasada etkin olan işletmecileri belirlemek, işletmecilerin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri belirleyerek, aynı piyasada yer alan işletmecilerden sektörün öncüsü olan işletmeciler için gerektiğinde uyması gerektiği yükümlülükleri değiştirmektir.

-BTK, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun maddelerine ayrı davranış gösteren işletmeleri, resen ya da şikayet edilmesi üzerine incelemeye ve soruşturmaya tabi tutmaktadır. İnceleme esnasında gerekli belge ve dokümanları talep edebilmektedir.

-Sektörde yer alan işletmelerden rekabete aykırı davranışların önüne geçebilmek için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır. Sektör de yer alan işletmeler birleşme ya da devralma taleplerini Rekabet Kurumu’na yapması gerekmektedir.

4054 sayılı RKHK ile ekonomide ilgili sektörde rekabet ortamı sağlanmak istenmiştir. Bu kanun genel bir yapıdadır. Bu kanunun amacı ilgili sektörde rekabet ortamının korunmasını sağlamaktır. 4054 sayılı kanunda yetkili RK olarak belirtilmiştir. Ekonomi de rekabetin sağlanması için yetkili RK olarak belirtilmesine rağmen telekomünikasyon sektörü incelenerek bu sektör özelinde düzenleme yapılarak uygulama konusunda BTK yetkilendirilmiştir. Bu durumda telekomünikasyon alanında istisnai olarak da yetkisi olan RK’ nın, asıl yetkili kurum BTK’ nın karar ve görüşlerine önem vermesi gerekmektedir (Beyoğlu, 2010: 113-114).

Telekomünikasyon Sektöründe Teknik Düzenlemeler

Telekomünikasyon sektöründe teknik düzenleme süreçlerini Teknik Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı yerine getirmektedir. Teknik Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı'nın görevleri 26. madde de şu şekilde belirtilmiştir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Teşkilat Yönetmeliği, 2021: 5797-5798):

- Telekomünikasyon sektöründe kullanılan cihazların teknik süreçlerinin düzenlenmesini yürütmektedir.
- Telekomünikasyon sektöründe kullanılan sistemlerin ve cihazların temin ve kurulum süreçlerinin düzenlenmesini yapmaktadır.
- Bu alanda kullanılan tüm cihaz ve sistemlerin piyasa gözetimi, denetimi sürecine ilişkin usul ve esasları belirlemek, taleplerin karşılanması için cihazların temini ve dağıtım aşamasında ya da ekonomi de ilgili düzenlemeler çerçevesinde üretilerek hizmete sunulduğunun kontrolünü yaptırmaktır.
- Telekomünikasyon sektöründe yer alan işletmeciler sektör hakkında teknik bilgilerin doğru, yeterli ve belirli aralıklarla duyurulmasını sağlamaktır.
- Mobil elektronik haberleşme dışında elektronik haberleşmede kullanılan ürün ve hizmetlerin şebekelerine, alt yapılarına ilişkin kaliteli bir hizmet sunabilmek için bu alandaki teknik düzenlemelerin yapılmasını ve düzenlenmesini sağlamaktır. Düzenlemelerin denetiminin yapılabilmesi için denetim sırasında kullanılacak olan ölçümlerin belirlenmesi gerekmektedir.
- Telekomünikasyon alanında kullanılan cihaz ve sistemlerin teknik süreçlere uygun üretilip üretilmediğinin kontrolünde yer alacak özel ve kamu kurumlarının görevlerini belirlenmesi gerekmektedir.
- Telekomünikasyon alanına ilişkin standardizasyon çalışmaları yapılmasını sağlamaktır.
- Teknik Düzenlemeler Dairesi Başkanı tarafından belirlenen görevlerin yerine getirilmesini sağlamaktır.

Telekomünikasyon Sektöründe Spektrum Yönetimi ve Denetimi

5809 Elektrik Haberleşme Kanunu gereğince telsiz cihaz sistemlerini kurulması, kullanılması, spektrumun izlenmesi ve denetiminin yapılması Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun görevleri arasındadır.

'Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin Yetkilendirme Yönetmeliği'nin 20. maddesinde, sayı ile belirtilmemiş kullanım hakkı içerisindeki frekans bantlarının firmaların birbirine devir işlemleri belirtilmiştir. Bu durumda, sürecin tamamlanması ve BTK' dan izin alınması durumunda frekans bantları üzerinden hizmet veren firma aynı ürün ve hizmeti gerçekleştirmek için diğer bir firmaya yetkisini devir edilebilmektedir. Devir işlemleri tüm frekans gruplarını kapsamamaktadır (Civelek, 2010: 193)

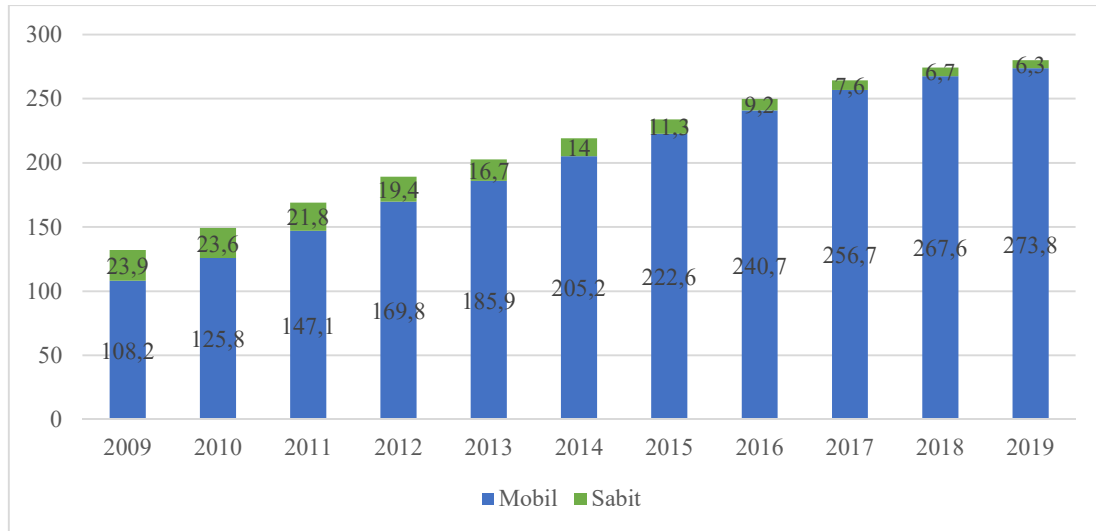
TÜRKİYE'DE TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

Türkiye de elektronik haberleşme alanında çalışma yapan işletmecilerin sayısı Bilgi Teknoloji ve İletişim Kurumuna bildirdikleri verilere göre hazırlanmıştır. BTK telekomünikasyon sektöründe 30 Haziran 2020 tarihi itibarıyla bu sektörde aktif olarak faaliyet gösteren işletmeci 461 adettir. Bu işletmeler için yetkilendirme sayısı ise 838'dir.

Günümüzde yaşanan Covid 19 sürecinde ekonominin durumundan en az etkilenen telekomünikasyon sektörüdür. Bu durumun nedeni ise birçok kurum ve kuruluşların işlemlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla uzaktan çalışma modeline geçiş yapmıştır.

Telekomünikasyon piyasasında yer alan şirketlerin ürün ve hizmetlerine talebin artmasını sağlamıştır. Ülkemizde ve dünya da alınan tedbirlerden dolayı sektörde sunulan hizmetlerin kullanımının veri trafiğinde %75 oranında artış olduğu görülmektedir. Telekomünikasyon sektörünün önemi artmış olup bu sektörde yapılacak olan yatırımlara devam edilmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Şirketler kurum ve bireylerin artan ihtiyaçlarını karşılayarak tüm dünya da yaşanan Covid 19 sürecinde telekomünikasyon sektörü iletişimi sağlamaktadır. Türkiye’de elektronik haberleşme alanında sabit telefon ve mobil hatları incelendiğinde yıllar itibariyle mobil aramaları artarken sabit telefon hattında arama trafiğinin azaldığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında toplam arama trafiği ele alındığında %2,1 oranında artmış olup 280 milyar dakikaya denk gelmektedir. Bu aramaların %97,8’i mobil aramaları kapsamaktadır. Bu durum bireylerin kullanım alışkanlıklarının değiştiğini göstermektedir.

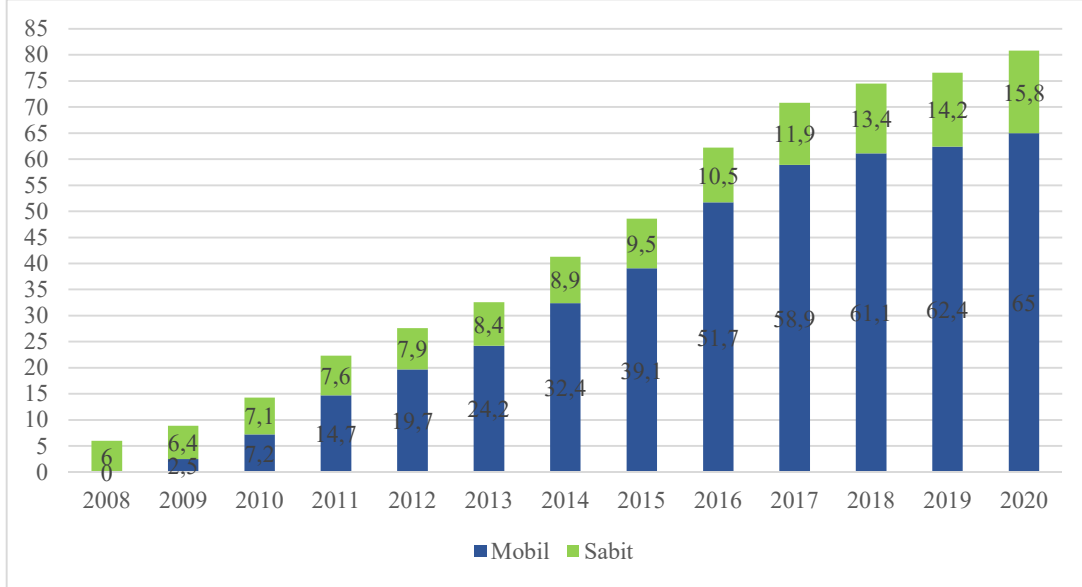
Şekil 3. Toplam Yıllık Arama Trafik Miktarları, Milyar Dakika

Kaynak: Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü, Üç Aylık Pazar Verileri Raporu, 2020 3. Çeyrek.

Ülkemiz de 2008 yılında 6 milyon olan geniş bant abone sayısı 2020 ikinci çeyreğinde 78,4 milyonu aşmıştır. Bir önceki çeyreğe oranla %1,2 oranında artış olmuştur. Bu durum ülkemizde yaygın olarak internet kullanımının yaygınlaştığını göstermektedir. Türkiye internet kullanımının arttığı ülkeler arasındadır. Geniş bant hizmetinde bireylerin talepleri sadece kablolu internet kullanımında değil mobil üzerinden de internet kullanımında da artmıştır. Ülkemizde geniş bant hizmet alanını incelenirken sabit ve mobil üzerinden internet kullanımları incelenmektedir.

Şekil 4. Geniş bant İnternet Abone Sayısı

Kaynak: Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü, Üç Aylık Pazar Verileri Raporu, 2020 3. Çeyrek.

SONUÇ

Bu çalışmamda ele almak ve cevaplandırmak istediğim önemli sorular yer almaktadır.

-Telekomünikasyon sektöründe regülasyon uygulamaları gerekli midir?

Telekomünikasyon sektöründe etkin ve verimliliğin sağlanması için piyasa da yapılan iş ve işlemler belirli bir plan ve program içerisinde yapılması gerekmektedir. İlgili sektörün sürekli gelişim ve değişime açık olması nedeniyle regülasyon çalışmaları piyasa da gereklidir.

-Telekomünikasyon sektöründe özelleştirme çalışmalarının ekonomiye etkisi nasıldır?

Telekomünikasyon sektöründe yer alan şirketin özelleştirilmesinin etkilerini iki şekilde ele alabiliriz. Birinci olarak şirketin devlet yönetiminde iken üretmiş olduğu ürün ve hizmet için harcamış olduğu maliyetin değerlendirilmesidir. Özelleştirme sonrasında daha az kaynak kullanarak daha kaliteli ürün çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu durum ürünlerin piyasadaki fiyatını etkilemektedir. Tüketicilere daha düşük ücrete daha kaliteli hizmet almasını sağlamaktadır. Tüketiciler açısından olumlu bir fayda elde edildiğini göstermektedir. İkinci durum ise, şirketler kamu yönetiminde iken kar amacı gütmeyen topluma hizmet verebilmek düşüncesi ile hareket etmekteydi. Özelleştirme sonrasında şirketler hizmet sunarken kar analizi yaparak hareket etmektedir. Kar elde edemeyeceği bir yere yatırım yapmak istememektedirler. Bu duruma çözüm olarak piyasaya hakim olan firmanın bu yerlere hizmet götürmesi yönünde çalışmalar yapılarak çözüm yoluna gidilmektedir. Tüketiciler talep etmiş olduğu hizmetlerin karşılanmasında sorunlar ile karşılaşabilmektedir.

-Telekomünikasyon sektöründe düzenleyici ve denetleyici kurumlar objektif midir?

Telekomünikasyon sektöründe rekabet ortamı sağlanmıştır. Sektörde birden fazla şirket yer almaktadır. Adil bir rekabet ortamının devamlılığını sağlayabilmek için düzenleyici ve denetleyici kurumların objektif olarak hareket etmesi gerekmektedir. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar hiçbir baskı altında kalmadan karar almaktadır.

Kurumun görevleri kanunlar ile belirtilmiştir. Kurum kanunda belirtilen görev ve yetkileri içerisinde hareket etmektedir.

KAYNAKLAR

Afşar, Yeliz, Türkiye’de Telekomünikasyonun Gelişimi ve Talebinin ARDL Yaklaşımı İle Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2017.

Akgün, Tayfun, Telekomünikasyon Sektöründe Yenilik (İnovasyon) Yeteneklerinin Kurumsal Performansa Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Akşar, Pınar, Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme ve Regülasyon, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Aktan, Coşkun Can & Yay, Serdar, Regülasyon İktisadına Giriş, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, 2016, 116-135.

Ardıyok, Şahin, Yerel Telekomünikasyon Hizmetlerinde Rekabet, Rekabet Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara 2004.

Aslan, Muharrem, Bağımsız İdari Otoriteler ve Türkiye’deki Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2004.

BTK, <https://www.btk.gov.tr/kurulus>, Erişim Tarihi 29.11.2020

Büyükceran, Münevver, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun İş ve İşlemleri ile Düzenleme ve Kararlarının İdari, Mali ve Yargısal Denetimi, İdari Uzmanlık Tezi, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara, Eylül 2013.

Büyükçoban, Zafer, Rekabet ve Hakim Durumundaki Kamu Teşebbüsleri Türk Telekom Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2006.

Çetin, Tamer, Regülasyonun Etkinlik Analizi ve Regülasyon Türleri, Çimento İşveren Dergisi, Ocak 2009, 22-38.

Doğru, Cem, Dünyada ve Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurulların Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2007.

Erol, Mesut, Doğal Tekellerin Düzenlenmesi ve Telekomünikasyon Sektöründe Düzenleyici Kurum, Uzmanlık Tezi, DPT, Ekim 2003.

Gülşen, Ahmet Zafer, Telekomünikasyon Sektöründe Özelleştirme, Serbestleşme ve Düzenlemelerin Etkilerinin Analizi: OECD Ülkelerine Yönelik Uygulamalar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Gündoğdu, Aysel, Bankacılık Sisteminin Regülasyonu ve Kamu Yararı Etkisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 2017, 63-87.

Gürkan, Mehmet Fatih, Düzenleyici ve Denetleyici Kurum Olarak Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2013, 333-356.

İliman, Tarık, Tekeli, Recep, Türkiye ve ABD’de Rekabeti Düzenleyen ve Denetleyen Kuruluşlar, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2018, 378-395.

İmiroğlu, Dilek, Telekomünikasyon Alanında Rekabet Hukuku Açısından Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Kar, Mikail, Mobil Telekomünikasyon Piyasasında Regülasyonun Rekabet Üzerinde Etkisi: Türkiye’de Numara Taşınabilirliği Örneği, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2018.

Kaya, Yıldırım, Türk Telekomünikasyon AŞ’de Elektrik Tüketiminin Yapay Sinir Ağları ile Yerel Tahmini, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Kpmg, Telekomünikasyon Sektörel Bakış, 2020.

Müslümov, Alövsat & Aras, Güler, Dünya’da Teknoloji Sektörünün Gelişimi ve Türkiye’deki Teknoloji Sektörü Üzerine Etkisi: Finansal Bir Yaklaşım, Öneri Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, Haziran 2002, 13-20.

Oruç, Ejder, Rekabet Politikası, Sektörel Araştırma ve Daire Başkanlığı, Telekomünikasyon Kurumu, Nisan 2003.

Sarı, Arif Ogün, Rekabet Kuralları Işığında Erişim Arabağlantı Anlaşmaları ve Sanal Mobil Ağ Operatörlüğü, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara 2004.

Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı, Dünya Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri Pazarı, Mayıs 2008.

Şanlısoy, Selim & Özcan, Abdülvahap, Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurumların Bağımsızlığı, ESİAD Sayı:3-4, 2006, 99-132.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019- 2023) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Özel İhtisas Raporu, Ankara 2018.

TDK, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi 29.11.2020.

Tepe, Berna & Ardyok, Şahin, Devlete Yeni Rol: Regülasyon, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 37, Sayı 1 Mart 2004, 105-130.

Topkaya, Ferhat, Telekomünikasyon Sektöründe Erişim Sorunları, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara 2003.

Tufaner, M. Batuhan, Finansal Krizlerde Finansal Regülasyonların Rolü ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Ulu, Rabia, Telekomünikasyon Sektöründe Firma Değerini Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2019.

Yıldırım, Ruveyda Nida, II. Mahmut Dönemi İslahat Hareketleri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006.

Yurtoğlu, Nadir, Haberleşme Sektörünün Önemli Bir Teşekkülü: Milli Mücadele Döneminden 1960 Yılına Türkiye’de Posta, Telgraf ve Telefon (PTT) Teşkilatı (1920-1960), Dergi Park, Sayı: 93, Bahar-2016, 48-103.

Yüksel, Aytaç, Elektronik Haberleşme Hukukundaki İdari Yaptırımlar ve Yargısal Denetimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2018.

T.C. Ticaret Bakanlığı Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlüğü, Güncel Tüketici Uyuşmazlıklarına İlişkin Sıkça Sorulan Sorular, Ankara 2019.

Beyoğlu, Berrin, Özge, Telekomünikasyon Sektöründe Hakim Durum Kavramı ve Hakim Durumun Kötüye Kullanılması, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Teşkilat Yönetmeliği,
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20111688.pdf> , Erişim Tarihi 12.02.2021.

Civelek, Furkan, Yeni Nesil Şebekelerin Telekomünikasyon Sektöründe Düzenlemelere Etkileri, Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bilgi Toplumu Dairesi, Ağustos 2010.

ÇEVRESEL BİR VERGİ OLAN KARBON VERGİSİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra EROĞLU

Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-2538-4595

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, küresel bir problem olan sera gazı emisyonlarını azaltmak için uygulanmaya konulan karbon vergisinin genel hatları üzerinde durarak, uygulanma şeklini ve amacını incelemektir. Çalışmamızda bahsi geçen karbon vergisinin nedenleri üzerinde durulacaktır. Öyle ki karbon vergisinin uygulanması kaçınılmaz bir hale gelmiştir. İklim değişikliği, küresel ısınma gibi nedenler çevre kirliliğinin nedenlerinden sayılması da mümkündür. İnsanların dikkat etmemesi, çevreye yayılan sera gazı emisyonlarının fazla olması ve atmosferin dengesinin şaşmasıyla birlikte çevreyi koruyucu bir vergi gelmesi gerekmiştir. Karbon vergisinin uygulanması hususunda ise avantajlar ve dezavantajlar da mevcuttur. Saydam ve kolay uygulanabilir olması bu verginin avantajlarından. Gelir yaratıcıdır ve bu verginin amacı gelir elde etmekten ziyade değişen iklim koşullarıyla birlikte meydana gelen çevre kirliliğini azaltmaktır. Kirletenin ödediği bir vergidir. Lakin yeni bir vergi statüsünde olduğu için karşı çıkılma ihtimali yüksektir ve bu vergi kirleten tarafından ödendiği için fosil yakıtların üzerinde bir fiyat artışı etkisi gösterebilir. Bu nedenle Dünya’da 24 ülke tarafından karbon vergisini uygulamaya başlanmış, hatta ilk uygulayan ülke de Finlandiya’dır. Ardından ise İsveç 1991 yılında uygulamaya geçmiştir ve karbon emisyonunda %21’lik bir azaltma meydana getirmiştir. Kyoto Protokolü’nde yapılan anlaşmaya göre AB baz yıl olarak 1990 yılını almış ve bu yıla göre sera gazı emisyonlarını 2012 yılı da dahil olmak üzere %8 olarak azaltmayı taahhüt etmişlerdir. Ülkeler de bu taahhüt doğrultusunda emisyon oranı ve hedefi belirlemiştir. Çoğu ülke buna uyarken Türkiye aynı dönemde giderek artan bir sera gazı emisyonuna neden olmaktadır. İtalya’ya baktığımız zaman ise 1999 yılında uygulamaya başlanmış, artan petrol fiyatları nedeniyle 2000 yılında askıya alınmış ve 2002 yılında tekrar uygulanmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Vergileri, Karbon Vergisi, Küresel Isınma

ENVIRONMENTAL TAX WITH A CARBON TAX AND APPLICABILITY IN TURKEY

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the general lines of the carbon tax applied to reduce greenhouse gas emissions, which is a global problem, and to examine its implementation and purpose. In our study, the reasons for the mentioned carbon tax will be emphasized. So much so that the implementation of the carbon tax has become inevitable. It is also possible that reasons such as climate change and global warming can be considered among the causes of environmental pollution. An environmentally protective tax had to be imposed due to the fact that people did not pay attention, the greenhouse gas emissions spread to the environment were high and the balance of the atmosphere was distorted. There are also advantages and disadvantages to the implementation of the carbon tax. Being transparent and easily applicable is one of the advantages of this tax.

It is revenue generating and the purpose of this tax is to reduce the environmental pollution that occurs with changing climate conditions rather than generating income. It is a tax paid by the polluter. However, as it has a new tax status, it is likely to be challenged, and as this tax is paid by the polluter, it may have a price increase effect on fossil fuels. For this reason, the carbon tax has been applied by 24 countries in the world, and even the first country to apply it is Finland. Then Sweden put into practice in 1991 and achieved a reduction of 21% in carbon emissions. According to the agreement made in the Kyoto Protocol, the EU took 1990 as the base year and they committed to reduce their greenhouse gas emissions by 8%, including 2012, according to this year. Countries have also determined the emission rate and target in line with this commitment. In most countries it is complying with Turkey increasingly leads to increased greenhouse gas emissions in the same period. When we look at Italy, it was started to be implemented in 1999, it was suspended in 2000 due to increasing oil prices and it was started to be applied again in 2002.

Keywords: Environmental Taxes, Carbon Tax, Global Warming

GİRİŞ

Dünyayı ilgilendiren ve ciddi bir sorun olan küresel ısınmayı tetikleyen nedenlerin başında çevre kirliliği gelmektedir. Çevre kirliliği ise insanların da katkısıyla her geçen gün artmakta ve bu da haliyle küresel ısınmaya neden olmaktadır. Küresel ısınmanın sonuçları arasında insanlığın sonunun gelmesi de mümkündür.

Bu sebepler doğrultusunda çevre kirliliğini azaltmak, sera gazı emisyon salınımını engellemek amacıyla uygulanan karbon vergisi gündemimize gelmektedir. Henüz ülkemizde uygulanmayan lakin AB ülkelerinde uygulanan bu verginin amacı sera gazı emisyonunu azaltarak çevre kirliliğinin önlenmesidir. “kirleten öder” ilkesini benimsemiştir de diyebiliriz. Karbon vergisi uygulamasından sonra verilere göre çevre kirliliğinde eski zamanlara göre bir gerileme baş göstermiştir. Hatta karbon vergisi nedeniyle mükellefler belirledikleri oranların üzerinde bir çevre kirliliğine neden olmayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

1.KÜRESEL ISINMA VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Fosil yakıtların çevreye verdiği zararın temel sebebi, bu yakıtların yanmaları ile ortaya çıkan ve sera gazları içerisinde yer alan karbondioksit gazının atmosferde yoğunlaşmasıdır. Doğal denge gereğince atmosferde karbondioksit gazı belli bir yoğunlukta bulunmalıdır. Fakat karbondioksit gazının yoğunluğunun artması ile birlikte insanoğlunun çevreye ve hatta kendisine verdiği en büyük zarar meydana gelmektedir. Öyle ki bu zararlar birlikte sadece çevrenin değil insanlığın da sonunu getirebilecek olan küresel ısınma ortaya çıkmaktadır (Hotunluoğlu, 2007: 3). Sera gazı yayımlarına, öncelikle fosil yakıt kullanımı neden olmakla beraber bunun dışında; bataklıklar, gömülmüş atıklar, pirinç çeltikleri, kömür madenleri ve petrol rafinerileri gibi kaynakların da sebep olduğu bilinmektedir. 1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen iklim kongresinde konu üzerinde durulmuş, sanayileşmiş olan ülkelerin sera gazı yayımı oranlarının 2000 yılında 1990 seviyesinde tutulması temel bir hedef olarak karar kılınmış fakat bu karara rağmen sonraki yıllarda iklim sorunu göz ardı edilmiş, sera gazlarının en önemlisi durumunda olan karbondioksit yayımlarının dünya ülkelerinin çoğunda önemli bir miktarda arttığı belirlenmiştir.

Berlin İklim Değişimi Çerçeve Anlaşması için 120'yi aşkın ülkenin bir araya geldiği 1995 yılında yapılan ölçümler, atmosferdeki karbondioksit miktarının son 150.000 yıldır görülen tüm oranların üzerinde bir oran olan milyonda 360 ppm'e ulaştığı belirlenmiş ve bu sonuçla birlikte 1980 sonrası dönemde yaşanan yüzyılın en sıcak dönemi olmasının sebebi açıklığa kavuşmuştur (Kovancılar, 2001: 8).

Küresel ısınmaya sebep olan sera gazı emisyonlarının tamamen yok edilmesi mümkün değildir. Bu sebeple azaltılması ve etkilerinin hafifletilmesini amaçlayan ulusal ve uluslar arası çerçevede çözümler aranmaktadır (Aliusta, Yılmaz, & Kırılıoğlu, 2016: 383).

2. ÇEVRE VERGİLERİ

Vergilerin mali ve mali olmayan amaçları vardır. Vergilerin mali olmayan araçlarını üç gruba ayırabiliriz. Bunlar, iktisadi, sosyal ve diğer amaçlardır. Çevre vergileri ise vergilerin mali olmayan amaçlarına hizmet etmektedir. Kamusal bir mal olarak nitelendirdiğimiz çevre vergileri küresel bir vergidir (Yıldırım, 2012: 29).

Çevre sorunlarını engellemek veya negatif dışsallıkları içselleştirerek en aza indirmek için kullanılan kamusal araçlardan biri de çevre vergileridir. Başka bir ifadeyle çevre vergileri, özel ve sosyal maliyetler arasında oluşan farkı ortadan kaldırmaktadır ve çevresel zararın maliyetini de kirletenin maliyetine veya ürün fiyatına eklemektedir. Bu nedendir ki çevre vergileri çevresel zararı sınırlandırmaktadır (Küçük, 2012: 3).

Çevre vergileri enerji ürünleri, ulaşım araçları ve ulaşım hizmetleri, ölçülebilen ya da tahmin edilebilen hava ve su emisyonları, ozon tabakasına zararı olan maddeler, su kirlenmeleri, atık yönetimi ve gürültü kirliliğini kapsamaktadır. Bu sayılanlara ilave olarak, su, toprak, ormanlar, biyolojik çeşitlilik, yaban hayatı ve balık depoları gibi kaynaklar da girmektedir (Polat, 2014: 13).

Belediye Gelirleri Yasası'nın 44. Md (mükerrer) yer alan çevre temizlik vergisi çevre ile alakalı değerlendirilebileceğimiz ilk vergidir. Çevre vergilerinin temelini 9/8/1983 tarih ve 2872 sayılı çevre kanununun ilkeleri başlığı adı altında 3/g maddesinde yer alan "Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirlenen ya da bozulmaya sebep olan tarafından karşılanır. Kirlenenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması ya da bu önlemlerin yetkili makamlarca 6183 sayılı AATUHK hükümlerine göre kirlenetenden tahsil edilir" ifadesi hükmünce "kirlenen öder" ilkesine dayandığını söyleyebiliriz. AB ve OECD ülkelerinde uygulanan çevre vergilerinde amaç "yönlendirme ve denetleme" iken, Türkiye'de çevre vergilerinde mali amaç ilk sırada yer almaktadır (Ağacan, 2014: 64).

Çevre vergilerinin türlerini alt başlıklar halinde inceleyeceğiz.

2.1 Enerji Vergileri

Çevre vergilerinin en önemlisi olarak nitelendirdiğimiz enerji vergileri, toplam çevre vergisi gelirlerinin %75'ini ve genel vergilerin de %5'ini oluşturmaktadır. Enerji vergileri benzin, motorin, fuel, doğalgaz, oil, kömür ve elektrik gibi enerji ürünlerinin tüketiminden alınır (Saygı, 2015: 68).

2.2 Ulaşım Vergisi

Bu vergi esas itibariyle motorlu taşıtların sahipliği ve kullanımı ile alakalıdır. Çevresel vergilerin genel tanımına uygun olarak diğer trafik teçhizatı ekipmanlarına (uçak, gemi, demiryolu stokları) ve ilgili taşımacılık hizmetlerine ilişkin vergiler de bu kısımda belirtilmiştir. Ulaşım vergileri, yol vergisi gibi maddi olmayan eşyanın ithali ya da satışı ya da tekrarlayan vergileri ile alakalı “bir defalık” vergiler de olabilir (Çakmak, 2018: 7).

2.3 Kirlilik Vergileri

Kirlilik vergisi çevrede oluşan, çevreye aktarılan kirlilik üzerinden alınan bir vergi türüdür. Kirlilik vergisinde “CO₂ vergisi” adına bir istisna vardır. Bu salınım enerji kaynaklı olduğu için enerji vergileri içinde bulunmaktadır. “SO₂ vergisi” de kirlilik vergisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kirlilik vergileri; katı atık, kirli su ve emisyonları üzerinden alınmaktadır. AB üyesi olan çoğu ülkelerde katı atık vergileri, hava, su ve toprağa bırakılan atık ile çevreye aktarılan gürültü emisyonu hesaplanarak, bu yollarla çevreyi kirleten kimselerin emisyonunu en aza indirmek amacıyla uygulanan bir vergidir. Yapılan araştırmalara göre kimi ülkelerde çevre kirliliğini azaltsa da kimi ülkelerde vergi oranlarının az olması sebebiyle caydırıcı etkisinin pek olmadığı tartışmalara konu olmuştur (Saygı, 2015: 69).

2.4 Doğal Kaynak Vergileri

Doğal kaynak vergileri, su, orman, yabani flora ve fauna gibi doğal kaynakların çıkarılması ve kullanılmasıyla bağlantı içinde olan vergileri içermektedir. Bu faaliyetler doğal kaynakları tüketeceğinden vergilendirilmesine gerek vardır. Bazı ülkelerde emlak üzerinden alınan çoğu vergilerde çevre sistemi alanına aittir (Çakmak, 2018: 8).

AB İstatistik Birimi (Eurostat) çevre üzerinde olumsuz etkiye neden olan fiziksel bir birim veya onun bir parçası üzerinden alınan tüm vergileri “çevre vergisi” olarak değerlendirmektedir. Buna göre enerji üretimi, ulaştırma araçları ve hizmetleri, hava ve su emisyonları, ozan delici maddeler, su kirliliği, su, arazi, toprak, orman, yaban hayatı, balık stokları gibi çevre ile alakalı tüm ekonomik faaliyetler çevre vergisinin matrahına tabi edilmiştir (Çakmak, 2018: 9).

3. KARBON VERGİSİ TEORİSİ

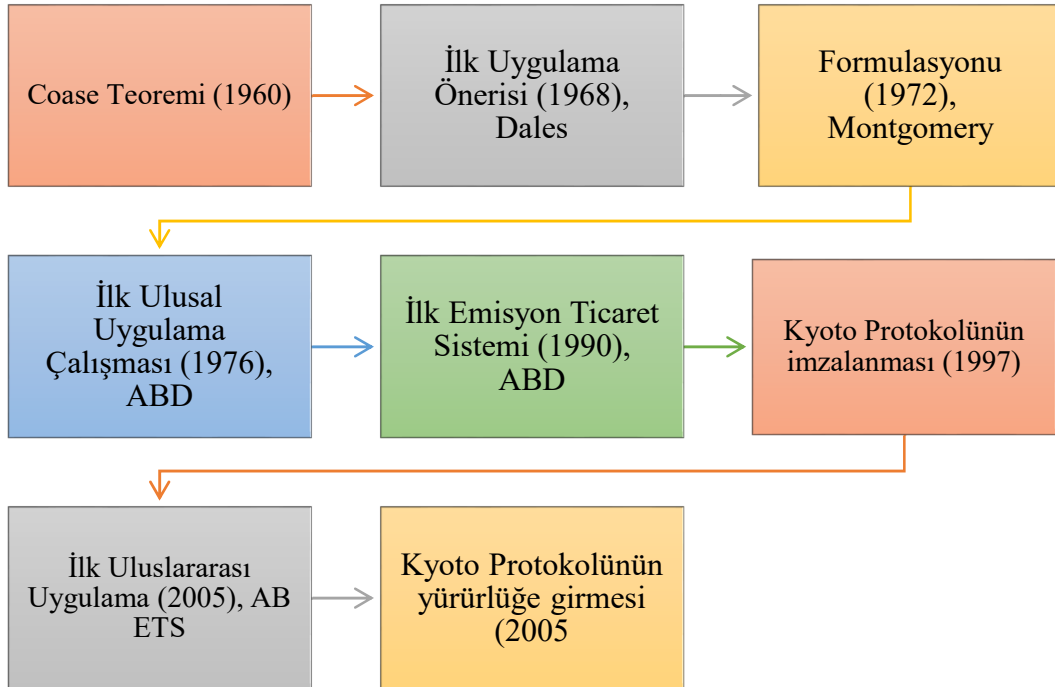
3.1 Karbon Vergisi Kavramı

Sanayileşme ile beraber çevre kirliliği ve sera gazı salınımı ortaya çıkmıştır. Bu durumda küresel ısınma problemi üzerine tartışmaları beraberinde getirmiştir. Sera gazları daha öncede bahsettiğimiz üzere fosil yakıtların yanması itibariyle meydana gelmektedir. Bu şekilde oluşan ve çevreye zararı oldukça fazla olan gazların olumsuz etkilerini azaltmak suretiyle karbon vergisinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir hal almıştır (Yıldız, 2017: 372).

Çevresel sorunların çözümünde çevre vergilerinden yararlanma fikri Pigou’ya (1920) kadar gitmektedir ve yetmişlerin başından beri tartışmalara konu olmaktadır. Bir tür çevre vergisi olan karbon vergisi de fosil yakıt kullananların neden olduğu küresel ısınma sorununa kaynak olan sera gazı emisyonlarının neden oldukları ekonomik dışsallıkların içselleştirilmesini desteklemekte ve negatif dışsallıkların fiyat mekanizması yoluyla içselleştirilmesini savunan “Pigouvian vergi” yaklaşımı adı altında sınıfa tabi olmaktadır (Hayrullahoğlu, 2012: 4).

CO₂'nin kullanılması ve enerji tasarrufu sağlanması adına kullanan araçlardan biri olarak karbon vergisinin temel amacı; atmosferdeki miktarı günden güne artan sera gazlarının yol açtığı küresel ısınma probleminin önlenmesi için çözüm bulmak ve yakıt tüketiminin neden olduğu negatif dışsallıkları olabildiğince azaltmaktır (Işık & Kılınç, 2014: 329). İşletmeler açısından bakıldığında karbon vergileri; işletmelerin kullanmış olduğu enerji kaynaklarını yenilemeleri ve doğaya daha az zararlı enerji türüne geçmelerini sağlamak suretiyle ortaya çıkmıştır. Örnekle açıklarsak eğer doğalgaza göre daha ucuz olan kömür doğa için daha az zararlıdır. Daha ucuz olması gerekçesiyle de işletmeler tarafından daha çok tercih edilecektir. Bu durumda da karbon vergisi suretiyle fiyat farklılaştırılması neden olacak ve sera gazı salınım oranı indirilecektir (Uğur, 2014: 347).

Şekil 5: Karbon Ticareti Sisteminin Oluşum Süreci

Kaynak: Hakan Aliusta vd. "Küresel Isınmayı Önleme Sürecinde Uygulanan Piyasa Temelli İktisadi Araçlar: Karbon Ticareti", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16 Özel Sayısı, 2016.

Kyoto protokolü ile birlikte emisyonların sınırlandırılmasının yanı sıra katılımcı ülkelerin belirlenen sera gazı azaltım hedeflerine mümkün olan en az maliyetle ulaşmalarını sağlamak ve geçiş dönemlerindeki gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak suretiyle esneklik mekanizmaları da oluşturulmuştur (Aliusta, Yılmaz, & Kırlioğlu, 2016: 387).

Karbon vergisi uygulanmasının sebebi açıkça belirttiğimiz üzere karbondioksit emisyonunun azaltılmasıdır. Karbon vergisinin dizaynı iki ana temelden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, konulan verginin tarafsız olması ve ikincisi ise optimal verginin belirlenmesi gereğidir. Bahsettiğimiz bu iki temel şartın gerçekleşebilmesi için de iki zorluk mevcuttur.

Bunlar;

-Kirliliğin neden olduğu sosyal zararın ölçütü ve büyüklüğü ne olacak? Bu büyüklükler hanehalkı veya global düzeyde seyir gösterebilir. Optimali belirlerken yaşanan zorluklar yalnızca verginin temeli olmamakla birlikte oranda da bu sorunlar vardır.

-Sosyal zarar nasıl tahmin edilecek? Zarar hanehalkı düzeyinde veya global düzeyde ve bu nasıl tahmin edilecek? Bu küresel tehlikenin gelecekte nasıl tahmin edileceği kesin değildir ve oldukça fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

Sayıdığımız bu sebeplerden ötürü birinci en iyi kapsamında optimal vergiyi belirlemek oldukça güçtür. Buna alternatif olarak “ikinci en iyi (second best)” kabul edilebilir. 1997’de imzalanan kyoto protokolünde global çapta, iklim değişikliğine engel olmak suretiyle çevresel kaliteye yönelik kesin hedefler konulmuştur. Bu anlaşmaya göre ülkeler çevre kalitesine doğru emisyon hacimlerini 2008-2012 senelerinde 1990 yılına oranla %5 aşağısına indirmeyi taahhüt etmişlerdir (Hotunluoğlu & Tekeli, 2007: 114).

Emisyon vergileri arasında sayılan karbon vergileri enerji kaynaklarının neden olduğu karbon emisyonunun yarattığı marjinal ziyan oranında bir vergi olarak uygulanır. Ancak bu vergi daha önce de değindiğimiz zorluklar nedeniyle yakıtların üretildiği anda veya sanayi ve hanehalkına enerji tüketiminde kullanmak için satışında fosil yakıtlar üzerine tüketim vergisi biçiminde bir karbon vergisi uygulanması gibi farklı uygulamaları da beraberinde getirmektedir (Aytaç, 2011: 397).

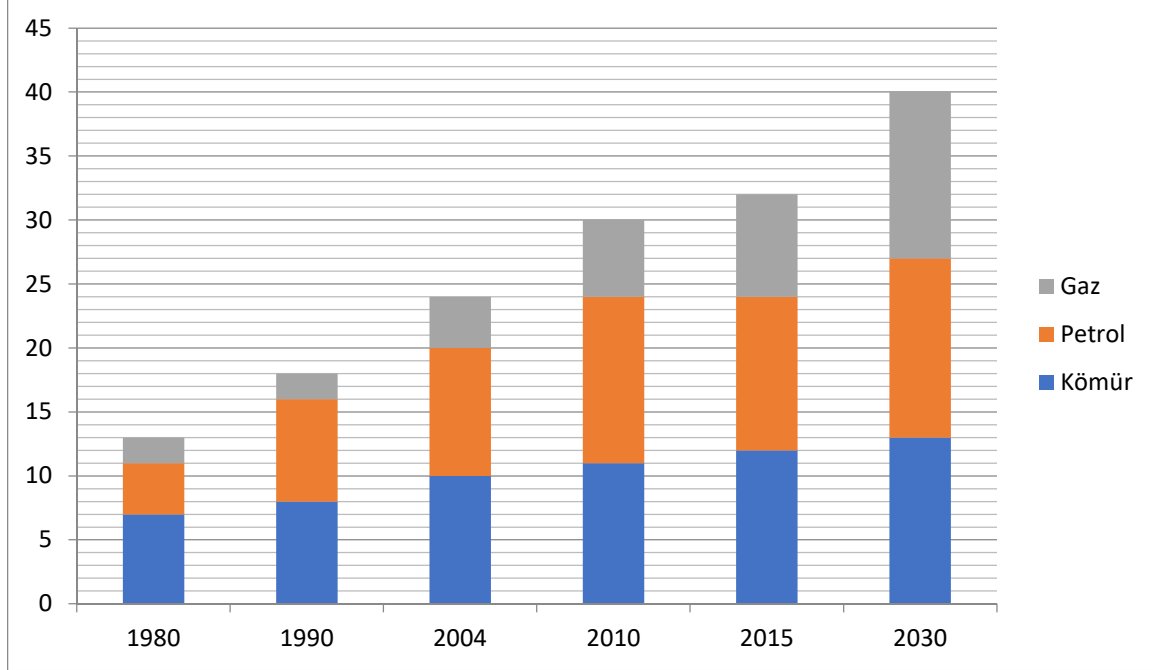
3.2 Karbon Vergisinin Amaçları

Karbon vergisinin çeşitli amaçları bulunmasına karşın bunlardan en önemlisi emisyon azaltma fonksiyonuna sahip olması oluşturmaktadır.

3.2.1 Emisyonları Azaltma Fonksiyonu

Etkili karbondioksit emisyonu kontrolü olması için karbon vergisinin her fosil yakıtın karbon içeriği ile orantılı olması gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse kömür doğalgazdan daha çok karbon içerir. Yani kömür daha fazla karbondioksit yayar bu nedenle vergisinin daha fazla olması gerekir (Küçük, 2012: 12).

Şekil 6: Dünya’da Yakıt Türlerine Göre Karbondioksit Salınımı (Milyon/Ton)

Kaynak: Özlem Küçük, “Karbon Vergisinin AB Ülkelerinde ve Türkiye’deki Uygulamasının Değerlendirilmesi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Şekilde de görüldüğü üzere kömür kullanımı oldukça fazladır. CO₂ emisyonlarına katkıda bulunmuş ve hatta petrol kullanımı da geçmiştir ve 2030’a kadar da geçeceği düşünülmektedir. Karbon vergisi uygulamasında atmosfere karbon salınımına göre şirketler vergi ödemektedirler. Karbon vergisi çevre kirliliğini karbon salınımı yoluyla arttıran işletmelere, ortaya çıkardıkları emisyon miktarına göre vergilendirme işlemi yapmaktadır (Küçük, 2012: 14).

3.2.2 Diğer Amaçlar

- Dünya’da atmosfer içinde zaten var olan ve günlük olarak eklenmeye devam eden CO₂ miktarı, kurulmuş iklim modellerinin istikrarını bozar ve bizim ve diğer canlıların bağlı olduğu ekosistemi bozar.
- Karbon vergileri bir yandan CO₂ emisyonunu azaltırken bir yandan da vergi gelirlerini artırır.
- Karbon temelli enerjinin fiyatını doğrudan artırır. Aşırı emisyon üreten firma ve ekonomiler üzerine ağır maliyetler uygular.
- İklim değişikliğini karbon vergisi kendi kendine durduramaz buna ek olarak sinerjik etki de lazımdır (Küçük, 2012: 15).

3.2.3 Çevrenin Korunmasında Karbon Vergisi

Yapılan bilimsel çalışmalar, iklim-atmosfer modeli, enerji kullanım senaryoları, sera gazı projeksiyonları vs. çalışmaların sonunda dediğimiz gibi atmosferde sera gazı etkisinin insanların etkisi ile arttığı gözlemlenmiştir.

Uzmanların görüşü ise son yıllarda havaların soğuk oluşu kısaca iklimde var olan sarsılmaların sebebi karbon salınımıdır şeklindedir. İlk emisyon vergisi uygulaması 1990 yılında Finlandiya’da karbon vergisi ile olmuştur. Ardından Norveç’te de karbon vergisi 1991 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu vergi yürürlüğe girdikten sonra ülkede enerji santrallerinin neden olduğu karbon salınımı %21 oranında azalmıştır. Karbon vergisinin tahsil masrafı az olmasına karşın elde edilecek gelir yüksektir. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan bir çalışmada 21\$’lık küresel bir verginin yılda 125 milyar \$ gelir getireceğini saptamaktadır (Alıcı & Yıldız, 2012: 60).

Karbon vergisinin devlet için gelir kaynağı olmasıyla birlikte bu kaynağın çevrenin yararına kullanılması anlamına da gelmektedir. Bahsedilen bu gelirler emisyon azaltıcı teknolojiler için kullanılmalı, atmosferde karbon salınımını en aza indirecek yakıtların üretilmesi veya var olan bu yakıtların geliştirilmesi adına kullanılmalıdır (Duman vd, 2012: 112).

3.2.4 Karbon Emisyonunun Vergilendirilmesi

Karbon vergisinde mükellefiyet vergiyi doğuran olaya bağlı olarak meydana gelmektedir. Kanunların belirlemiş olduğu karbondioksit tavan sınırı aşılmış ise vergilendirme ortaya çıkacaktır. Fakat karbon vergisinde mükellefin tespiti zor olması nedeniyle vergilendirme işleminin gerçekleşmesi fosil yakıtlarının üzerine vergi tarhi yapılarak meydana gelmektedir. Karbon vergisi kara, deniz, hava yolu taşımacılığında görüldüğü gibi sanayi sektöründe de görülmektedir. Bu sebeptendir ki konusu açısından da etki alanı oldukça geniştir. Mükellef olarak ise fosil yakıt tüketirken çevreye karbondioksit gazı salan kişi veya kurumlar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla karbon vergisinin mükellefi olarak kirleten kimseleri söylememiz yanlış olmayacaktır. Emisyon vergisinin matrahının hesaplanması ise kirliliğe neden olan atık maddesinin türü ve miktarı esas alınarak belirlenmektedir. Örnekle açıklarsak eğer belli bir süre içinde havaya atılan gaz tozlarının ağırlığı matrah olarak sayılabilir. Bu işlemden sonra mükellef belirlenir ve vergi tarifesi ve her vergilendirme birimi için ödenmesi gereken vergi tutarı hesaplanır (Yıldız, 2017: 377-379).

3.3 Dünyada Karbon Vergisi Uygulamaları

2008 – 2012 yıllarında Kyoto Protokolü ile başta karbon vergisi olmak üzere 6 çeşit sera gazı emisyonunun 1990 yılındaki miktarlarından en az %5 oranında azaltılması hedeflenmiştir. Birçok OECD üyesi ülke ve geçiş ekonomileri ülkeleri sera gazı emisyonlarının azaltılmasını taahhüt ederek yasal bir şekilde kendilerini bağlamışlardır. AB’nin o dönemde car olan 15 üye ülkesi 2008-2012 yıllarında sera gazı emisyonunu 1990 yılındaki seviyesinden %8 oranında azaltılmasını hedefleri olarak belirlemişlerdir. Kyoto Protokolü ile birlikte uluslararası emisyon ticareti, ortak uygulama olması ve kirliliği kontrol altına alarak sınırlandırması gibi çevreye sera gazı salınımının azaltılmasında ekonomik araçlar da geliştirmiştir (Gündüz, 2013: 131).

Karbon vergileri çevresel nedenlere dayalı olarak sera gazı emisyonlarının azaltılması amacı ile çok farklı şekillerde tanıtılmıştır. Doksanlı yıllardan beri İskandinav ülkeleri karbon vergisini uygulamakta ve çevresel hedefleri değiştikçe gelişmiştir. İsveç gibi bazı ülkelerde karbon vergisi var olan bir enerji vergisinin üzerine eklenirken, Danimarka ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde enerji ya da gelir vergisi genel vergi yükünü azaltmak için düşürülmüştür. Var olan bir karbon fiyatlandırmasının yanında getirilen karbon vergileri İrlanda ve Fransa’da olduğu gibi karbon fiyatlandırma aracında bulunmayan emisyonları da içine almaktadır.

OECD ve AB ülkelerinde yapılan ya da yapılmakta olan karbon vergisi ile alakalı çalışmalar önem arz etmektedir (Çakmak, 2018: 81).

SONUÇ

Çevre kirliliğine sebep olan kişi veya kurumlar faaliyetleriyle karbondioksit, metan, oksit ve diğer sera gazların yayılımını sağlamaktadırlar. Bunun sonucu olarak da küresel ısınma ve iklim değişiklikleri meydana gelir. Havaaların çok soğuk ya da çok sıcak olması gibi faktörler sera gazı salınımından kaynaklanmaktadır. Sera gazlarının salınımı insanlığın hatta tüm canlıların sonunu getirebilir. Bu nedenledir ki bir önlem alınması artık şart olmuştur. Çoğu ülkelerde çevre vergilerinin alınması tek başına yeterli değildir. Sera gazlarının etkisini sınırlandıracak bir vergiye daha ihtiyaç vardır ki burada karşımıza karbon vergisi çıkmaktadır. Sera gazlarının etkisini en aza indirmemizde yardımcı olan karbon vergisinin gelmesiyle birlikte karbon emisyonu salan yakıtlara talep azalacaktır. Karbon emisyonu salan ve salmayan yakıtlar arasındaki fiyat farkından ötürü de ikame etkisi gereğince karbon emisyonu salmayan yakıtlar tercih edilecektir. Bu sayede de çevre kirliliği azaltılacak ve çevre kirliliğinin neden olduğu küresel ısınmanın etkileri en aza indirilecektir.

KAYNAKÇA

Ağacan, İ., Çevre Kirliliği Sorunları ile Mücadelede Türkiye'de Uygulanan Çevre Vergileri ve Çevre Vergisi Bilinci, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Alicı, B., & Yıldız H., Küresel Kamusal Bir Mal Olan Çevrenin Korunmasında Karbon Vergisi ve Etkinliği, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, sayı: 1, 2012.

Aliusta, H., Yılmaz, B., & Kırhoğlu, H., Küresel Isınmayı Önleme Sürecinde Uygulanan Piyasa Temelli İktisadi Araçlar: Karbon Ticareti, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, sayı: 1, 2016.

Aytaç, D., Türkiye'de Enerji Etkinliğini Sağlama ve Çevresel Kirlenmeyi Engellemede Enerji Üzerindeki Zımni Vergi Oranlarının Etkisi, Maliye Dergisi, sayı:160, 2011.

Çakmak, H., Çevresel Vergilerin Ekonomik Etkileri: Karbon Vergisi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Duman, H., Özpeynirci, R., Yücenurşen, M., & Bağcı, H., Karbon Muhasebesi. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, sayı:244, 2012.

Gündüz, İ. O., Bir Çevre Vergisi Türü Olarak Enerji Vergisi: Fosil Yakıtların Vergilendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2, 2013.

Hayrullahoğlu, B., Çevresel Sorunlarla Mücadelede Karbon Vergisi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, sayı:2, 2012.

Hotunluoğlu, H., Karbon Vergisi Teorisi ve Uygulaması, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Hotunluoğlu, H., & Tekeli, R., Karbon Vergisinin Ekonomik Analizi ve Etkileri: Karbon Vergisinin Emisyon Azaltıcı Etkisi Var mı?, Sosyoekonomi Dergisi, sayı:2, 2007.

Işık, N., & Kılınç, E., Ulaştırma Sektöründe CO2 Emisyonu ve Enerji AR-GE Harcamaları İlişkisi, Sosyoekonomi Dergisi, sayı:2, 2014 .

Kovancılar, B., Küresel Isınma Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkileri, Yönetim ve Ekonomi sayı:2, 2001.

Küçük, Ö., Karbon Vergisinin AB Ülkelerinde ve Türkiye'deki Uygulamasının Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Polat, S., Çevre Vergisi Bağlamında MTV: Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Saygı, H. E., Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Vergisi Uygulamaları ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Uğur, S., Sera Gazı Emisyonlarının Azaltımında Karbon ve Enerji Vergisinin Rolü, İnsan ve Toplum Bilimleri, sayı:3, 2014.

Yıldırım, K. E., Çevre Vergilerinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Uygulamaları ve Mükelleflerdeki Çevre ve Çevre Vergisi Bilinci Üzerine Erzurum İlinde Bir Araştırma, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Yıldız, S., Sürdürülebilir Kalkınma İçin Karbon Vergisi, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, sayı:3, 2017.

GİRİŞİMCİLİĞE KAVRAMSAL BAKIŞ

Öğr. Gör. Ahmet TAŞ

Gümüşhane Üniversitesi, Şiran Sağlık Hizmetleri MYO
ORCID 0000-0002-1444-6068

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Tahiri MUTLU

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID 0000-0002-8964-2696

ÖZET

Günümüzde teknolojik gelişmeler şaşırtıcı biçimde artış göstermektedir. Bu gelişmeler rekabetin de artmasına neden olmaktadır. Mekân kısıtlaması olmadan dünyanın her yerinden ihtiyaçlara erişilebilmektedir. Böyle bir ortamda piyasada varlığını sürdürmenin yolu ekonomik olarak ilerlemekten geçmektedir. Ekonomik ilerleme de girişimcilik ile mümkün olacaktır. Ülkelerin ayakta kalmasını girişimciler sağlayacaktır. Teknolojinin gelişmesi, sermayesi kısıtlı olan insanları da girişimci olmaya yönlendirmekte ve girişimcilik konusu günden güne önemini artırmaktadır. Girişimciler ürettikleri değerle, sağladıkları istihdamla, meydana getirdikleri yeni ürünlerle, değerlendirdikleri fırsatlarla ülkelerin ekonomik gelişimini olumlu yönde etkilemektedirler.

Girişimcilik konusunun ekonomik ve yönetsel tarafları olduğu kadar, sosyolojik ve psikolojik tarafları da bulunmaktadır. Yaşadığımız zaman "girişimciler çağı" olarak adlandırılabilir. Bir girişimin, kâr amacı ikinci plana konularak bir fark meydana getirdiği ve değer oluşturduğu görülüyorsa ve bu faaliyetlerinden maddi veya manevi bir kazanç ortaya çıkıyorsa yapılan iş girişimcilik olarak kabul edilebilir.

Son yıllarda birçok ülkenin ekonomik kalkınma planlarında en önemli önceliklerinden biri girişimciliğin genişletilerek iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi olmaktadır. Bir girişimin meydana gelmesi, büyümesi ve devamlılığını sağlamasına etki eden ekonomik, sosyolojik, kültürel faktörlerin tamamını içine alan girişimcilik ekosistemi yeni işletmelerin başarısını büyük ölçüde etkilemektedir. Dünyanın ekonomik yapısı göz önüne alındığında, başarılı girişimlerin düzenli şekilde işleyen ve yerleşmiş girişimcilik ekosistemlerinden kolaylıkla meydana geldiği ve büyüdüğü söylenebilir. Aynı zamanda girişimcilik ekosistemini benimsemiş bir ülkenin ekonomik yapısı, yakaladığı büyüme oranı ile diğerlerine göre hemen fark edilmektedir. Özetle girişimcilik ekosistemi ekonomik büyüme ile bağlantılıdır ve ülkelerin ekonomik kalkınmasını yakından ilgilendirmektedir.

Bu çalışmada öncelikle girişimcilik kavramına değinilmiştir. Daha sonra bu alandaki çalışmalar incelenmiştir. Son bölümde girişimcilik ile ilgili çalışmalardan elde edilen sonuçların yorumlandığı ve Türkiye'nin bu konuda ne durumda olduğu tartışılmıştır. Araştırmanın, giderek daha önemli hale gelen girişimcilik üzerine gelecekteki çalışmalar için bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, İş kurma, Kalkınma

A CONCEPTUAL OVERVIEW OF ENTREPRENEURSHIP

ABSTRACT

Today, technological developments are increasing surprisingly. These developments also cause an increase in competition. Needs can be accessed from all over the world without space restrictions. In such an environment, the way to survive in the market is to progress economically. Economic progress will also be possible through entrepreneurship. Entrepreneurs will ensure the survival of the countries. The development of technology leads people with limited capital to become entrepreneurs, and the issue of entrepreneurship increases its importance day by day. Entrepreneurs positively affect the economic development of countries with the value they produce, the employment they provide, the new products they create, and the opportunities they utilize.

Entrepreneurship issue has sociological and psychological aspects as well as economic and administrative aspects. The time we live in can be called "the age of entrepreneurs". If an enterprise is seen to make a difference and create value by placing its profit aim in the second plan, and if there is a material or moral gain from these activities, the business can be considered as entrepreneurship.

In recent years, one of the most important priorities in the economic development plans of many countries has been to achieve economic growth by expanding entrepreneurship. The entrepreneurship ecosystem, which includes all of the economic, sociological and cultural factors that affect the emergence, growth and continuity of an enterprise, greatly affects the success of new businesses. Considering the economic structure of the world, it can be said that successful enterprises easily emerge and grow from entrepreneurial ecosystems that are functioning and established in a regular manner. At the same time, the economic structure of a country that has adopted the entrepreneurship ecosystem is immediately noticeable compared to the others with its growth rate. In summary, the entrepreneurship ecosystem is linked to economic growth and is closely related to the economic development of countries.

In this study, first of all, the concept of entrepreneurship has been mentioned. Later, studies in this area were examined. In the last part of the work on entrepreneurship and the interpretation of results obtained in what has been discussed Turkey's situation in this regard. The research is thought to be a resource for future studies on entrepreneurship, which is becoming increasingly important.

Keywords: Entrepreneurship, Business Establishment, Development

1.GİRİŞ

Girişimci, iş fikrini hayata geçiren, üreten ve riske katlanarak kazanç sağlamayı hedefleyen kişi olarak bilinmesinin yanında, artık işinde büyük başarılar sağlamak ve üretim sürecinde yeni teknikler uygulayan kişi olarak da görülmektedir. Girişimciliği tanımlarken aynı zamanda fırsatları erken fark etme ve fark ettikten sonra tutkuyla projeye dönüştürme becerisinde olma yeteneklerini de eklemek gereklidir (Arslan, 2002).

Literatür incelendiğinde girişimciliği genel olarak kişilik, aile, eğitim ve çevre faktörlerinin etkilediği bulunmuştur. Kişide var olan özgüven, risk alma potansiyeli, kendini kontrol edebilme yeteneği, yenilikçilik gibi özellikler kişilik faktörlerinin kapsamında bahsedilebilir. Aile faktörü ise kişiye çocukluğunda ne derecede sorumluluk verildiği, saygı duyulduğu ve girişimci rol modeli bulunup bulunmadığı ile ilişkilidir.

Doğuştan gelmeyen özelliklerin eğitim sayesinde kazandırılmasıyla da girişimciliğin eğitim faktörünün doğruluğunu belirtmektedir. Hükümet politikaları, ekonomik durum ve piyasa şartları gibi özellikler de çevre faktörünü oluşturmaktadır.

Girişimci şirketler yeni iş fırsatları ve piyasada yeni oluşumlar yaparak kalkınmayı olumlu etkilemektedir. Girişimcilik sayesinde yeni teknolojiler, yeni üretim teknikleri ve yeni iş alanları ortaya çıkabilir. Ayrıca girişimcilik ruhunu topluma benimseterek, diğer girişimci olmak isteyen bireylere örnek olabilir ve toplumdaki girişimci sayısının artmasını sağlayabilir. Birçok faydasının yanı sıra, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmaktadır. Bulunduğu bölgede girişimcilik yol haritasının belirlenmesi ve faaliyetlere başlanması, belirli alanlardaki sektörlerin ortaya çıkmasını sağlayacağı için ekonomik canlanmayı sağlar ve diğer girişimcileri de yatırım için öncülük eder. Sonuç olarak girişimcilik, toplumun refah düzeyini yükselterek mutluluğunu artırır (Schumpeter, 1978).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Girişimcilik ekonomiye önemli katkılar sağlamasına rağmen normal bilim standartları açısından girişimcilik araştırmalarının hala çok erken bir aşamada olduğu görülmektedir. Her ne kadar girişimcilik araştırmaları gelişim gösterse de güncel ilgi ve uygulamalar hala sınırlı seviyededir. Özellikle yeni dijital teknolojiler, girişimcilik süreçlerinde ve sonuçlarında var olan belirsizliğin doğasını ve bu tür belirsizlikle başa çıkma yollarını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Girişimcilik araştırmasının birincil odak noktası, girişimcilik arayışlarının altında yatan belirsizliğin doğasını ve kaynaklarını ve bu belirsizlik ortasında girişimcilik eylemlerinin ortaya çıkma yollarını anlamak olmuştur (McKelvie, Haynie ve Gustavsson, 2011). Gerçekte, belirsizlik "girişimci teorilerinin çoğu için kavramsal bir mihenk taşı oluşturur" (McMullen & Shepherd, 2006). Bununla birlikte, girişimciliğin niteliği ve niceliğindeki farklılıklar, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Chowdhury ve ark. (2018) yapmış oldukları çalışmada resmi ve gayri resmi kurumsal boyutların (borç ve risk sermayesinin mevcudiyeti, düzenleyici iş ortamı, girişimci biliş ve insan sermayesi, yolsuzluk, hükümet büyüklüğü, devlet desteği) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki girişimciliğin niteliği ve niceliğini nasıl etkilediğini incelemek için 2005–2015 döneminde 70 ülkeden oluşan bir örneklem kullanmışlardır. Elde ettikleri sonuçlara göre kurumların girişimciliğin hem niteliği hem de niceliği açısından önemli olduğu, ancak tüm kurumların benzer bir rol oynamadığı; daha ziyade, kurumlar ve ekonomik kalkınma arasında dinamik bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Girişimciliğin hem niceliğini hem de niteliğini dikkate almak, tüm girişimcilikler ekonomik faaliyetlere eşit ölçüde katkıda bulunmadığı için önemlidir. Örneğin, Hurst ve Pugsley (2012), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki önemli sayıda girişimcinin büyüme niyetinin çok az olduğunu veya hiç olmadığını ortaya koymuştur. Schoar (2010)'a göre bu düşük kaliteli (günlük geçimlik) girişimcilik faaliyetleri, genellikle zorunlulukla motive edilmektedir ve yalnızca sahipleri için iş olanağı sağlamakta ve bir bütün olarak topluma fayda sağlama olasılığı düşüktür (Reynolds, 2010). Bu arada büyüme odaklı, üretken ve dönüşümsel girişimcilik, yeni ürünler, süreçler ve işler ortaya koyarak ve hükümet için vergi tabanını genişleterek daha yenilikçi olma eğilimindedir (Sobel, 2008). Rippa ve Secundo (2019) ise, sosyal medya, iş analitiği, nesnelerin interneti, büyük veri, gelişmiş üretim, 3B baskı, bulut ve siber çözümler ve MOOC'ler gibi her özel ve genel organizasyona nüfuz eden dijital teknolojilerin akademik girişimcilik üzerindeki etkisini incelemişlerdir.

Akademik girişimcilikte dijital teknolojilerin benimsenmesi için; terapi (neden), ortaya çıkan dijital akademik girişimcilik biçimleri (ne), paydaşlar akademik girişimcilik hedefine (kim) ve dijital teknolojiler tarafından desteklenen akademik girişimcilik süreçlerine (nasıl) ulaşmak için kullanılan dijital teknolojiler incelenmiştir. Benzer şekilde Nambisan (2017), dijital teknolojiler ve girişimciliğin kesiştiği noktada dijital girişimcilik konusunda önemli noktaları gündeme getirmiştir. Yapmış olduğu çalışmada iki geniş çıkarımı (daha az sınırlı girişimcilik süreçleri ve sonuçları ve daha az önceden tanımlanmış girişimcilik ajansı konumu) ele almış ve dijital teknolojilerle ilgili kavramların açık bir şekilde kuramsallaştırılmasını talep eden bir araştırma gündemi sunmuştur. Böyle bir dijital teknoloji perspektifinin vaadini ve değerini ifade ederken, mevcut girişimcilik teorilerinin üzerine nasıl inşa edileceğini ve onu nasıl zenginleştireceğini ortaya koymuştur. Malecki (2018) yapmış olduğu çalışmada girişimcilik ekosistemleri kavramının literatürünü, kavramlarını ve operasyonelleştirmelerini gözden geçirmiş; ulusal düzeyde bir miktar ilgiye rağmen, girişimciliğin yerel kaynaklardan, kurumlardan ve ağlardan yararlanarak yerel bölgelerde veya en fazla bölgelerde gerçekleştiğini ifade etmiştir. Çalışmasında bibliyometrik kanıtlar neticesinde, girişimcilik ekosistemi teriminin kullanımının, girişimcileri destekleyen mekanizmaları, kurumları, ağları ve kültürleri de vurgulayan girişimcilik ortamları gibi diğer kavramları geride bıraktığını belirtmiş; bu incelemenin ölçek seçimi, ekosistem merkezleri olarak üniversiteler ve bu tür ekosistemlerin nasıl geliştiği gibi birkaç özel konuyu ele aldığını ifade etmiştir. Stam (2007) girişimciliğin - veya yeni firma oluşumunun - ekonomik coğrafyanın temel bir süreci olduğunu ifade etmiştir. Moore'un (1993) iş ekosistemini firmanın dış ortamı olarak vurgulayan çalışmasından sonra ekolojik bağlamdan ziyade sosyal bilimde "ekosistem" teriminin ortak kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Girişimcilik ekosistemlerinin endüstriyel bölgeler, kümelenmeler ve yenilik sistemleri ile benzerlikleri bulunmaktadır (Stam & Spigel, 2017). Acs, Stam, Audretsch ve O'Connor (2017) yapmış oldukları çalışmada girişimcilik ekosistemlerini hem iş stratejisi hem de bölgesel kalkınmada literatürden geliştirilmiş olarak tanımlamışlardır.

SONUÇ

Türkiye, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında çok daha fazla genç nüfusa sahiptir. Bu genç nüfusun girişimcilik doğrultusunda yetiştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hem işsizlik oranının hem de ekonomik yapının bozulması kaçınılmazdır. Girişimciliğe yönlendirme konusunda ülkemizin başarılı olabilmesinin yolu eğitimde yeni stratejiler geliştirmekten geçmektedir. Eğer bu yapılmazsa, gençler gitgide maaş garantisi olan işlere yönelecek ve üretim azalacak dolayısıyla daha çok bağımlı olan ülke haline gelme ihtimalimiz artacaktır. Bu kapsamda değerlendirmelerin daha iyi yapılarak gerekli önlemler ve geliştirmeler sağlanmalıdır.

Yapılan çalışmalar genellikle kişilerin girişimcilik hakkındaki görüşlerini incelediği için bu alanda insanların ne düşündüğü hakkında fikir sahibi olmamıza olanak tanımaktadır. Ancak edinilen bu fikirler sonucunda harekete geçilmeli ve insanların girişimcilik hakkındaki olumsuz düşüncelerinin nedenleri irdelenerek iyileştirilmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acs, Z. J., Stam, E., Audretsch, D. B., & O'Connor, A. (2017). The lineages of the entrepreneurial ecosystem approach. *Small Business Economics*, 49, 1– 10.
- Aldrich, H., (2017). Learning Together: National Differences in Entrepreneurship Research. *The Blackwell Handbook Of Entrepreneurship*, Editors: Sexton, D.L. ve Landström, H., Online ISBN: 9781405164214, Print ISBN: 9780631215738.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. 6(1): 1-11.
- Chowdhury, F., Audretsch, D.B. ve Belitski, M. (2018). Institutions and Entrepreneurship Quality. *Sage Journals*. 43/1. Sy. 51-81. <https://doi.org/10.1177/1042258718780431>.
- Hurst, E., Pugsley, B. W. (2012). What do small businesses do? *Brookings Papers on Economic Activity* 42(2): 73–142.
- Malecki, E. J., (2018). Entrepreneurship and entrepreneurial ecosystems. *Geography Compass* Volume 12, Issue 3 e12359.
- McKelvie, A. , Haynie, J.M. , & Gustavsson, V. (2011). Unpacking the uncertainty construct: Implications for entrepreneurial action. *Journal of Business Venturing*, 26(3), 273–292.
- McMullen, J.S. & Shepherd, D.A. (2006). Entrepreneurial action and the role of uncertainty in the theory of the entrepreneur. *Academy of Management Review*, 31(1), 132–152.
- Moore, J. F. (1993). Predators and prey: A new ecology of competition. *Harvard Business Review*, 71(3), 75– 86.
- Nambisan, S., (2017). Digital Entrepreneurship: Toward a Digital Technology Perspective of Entrepreneurship. *Sage Journals*, Vol 41, Issue 6, 1029-1055. <https://doi.org/10.1111/etap.12254>.
- Reynolds, P. D. (2010). New firm creation: A global assessment of national, contextual, and individual factors. *Foundations and Trends in Entrepreneurship* 6(5–6): 315–496.
- Rippa, P. ve Secundo, G., (2019). Digital academic entrepreneurship: The potential of digital technologies on academic entrepreneurship. *Technological Forecasting & Social Change*. 146. 900-911.
- Schoar, A. (2010). The divide between subsistence and transformational entrepreneurship. In: Lerner, J., Stern, S. (eds) *NBER innovation policy and the economy*, Chicago: University of Chicago Press.
- Schumpeter, J. (1978). *Capitalism, Socialism And Democracy*. Oxford University Press, New York.
- Sobel, R. S. (2008). Testing Baumol: Institutional quality and the productivity of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing* 23(6): 641–655.
- Stam, E. (2007). Why butterflies don't leave: Locational behavior of entrepreneurial firms. *Economic Geography*, 83, 27– 50.
- Stam, E., & Spigel, B. (2017). Entrepreneurial ecosystems. In R. Blackburn, D. De Clercq, J. Heinonen, & Z. Wang (Eds.), *Sage handbook for entrepreneurship and small business*. in press.

1995'TEN BUGÜNE TASARIM TESCİL VERİLERİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Gülçin Cankız ELİBOL

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
ORCID: 0000-0002-6529-2855

ÖZET

Fikri Mülkiyet Hakları, Fikir ve Sanat Eserleri ve Sınai Mülkiyet Hakları olmak üzere iki temel kola ayrılmaktadır. Sınai Mülkiyet Hakları ise patent, faydalı model, marka, tasarım, coğrafi işaret gibi hakları kapsamaktadır. Türkiye’de Sınai Mülkiyet Hakları’na yönelik ilk yasal düzenlemeler 1995 yılında Kanun Hükmünde Kararnameler ile ortaya konmuştur. Bu düzenlemelerden yaklaşık 21 yıl sonra, 22 Aralık 2016 tarihinde kabul edilen ve 10 Ocak 2017 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) yürürlüğe girmiştir. Bu çalışma, sınai mülkiyet hakları kapsamında koruma gören tasarım tescillerine odaklanmıştır ve Ankara örneğini ele almaktadır. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin başvuru, itiraz, belgelendirme gibi tüm süreçler, ülkemizde Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından yürütülmektedir. Sınai mülkiyet haklarından biri olan tasarım tescilleri de tasarım faaliyetlerini ve ortaya konan yeni ve ayırt edici nitelikteki tasarımlara ilişkin verileri kayda değer ölçüde gösteren, önemli göstergelerdir. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi, tasarımlar “yeni” olmaları ve “ayırt edici nitelik” taşımaları koşuluyla tasarım tescili ile korunabilmektedir. Bu niteliklerde ortaya konan tasarımların, tescil yoluyla, bütün olarak ortaya koydukları görünüm korunmaktadır. Bu bakış açısıyla, tasarım tescil verileri Ankara özelinde incelenmiş ve tasarım göstergeleri il bazında irdelenerek yorumlanmıştır. Tasarımlara ilişkin veriler, gerek başvuru gerekse tescil sayıları olarak ele alınmıştır. 1995-2020 yılları arasında kalan periyod, 5er yıllık dilimler şeklinde incelendiğinde, Ankara’ya ilişkin tasarım tescil sayılarının, tüm periyotlarda Türkiye genelinde ilk 10 il arasında olduğu; ve sıralamasının son 15 yıllık periyotta 3. ila 5. sıra arasında değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Bu çalışmanın, sınai mülkiyet konusundaki veriler üzerinden farkındalığı bir nebze artırması ve veriler bakımından mevcut durumu ortaya koyması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Tasarım tescili, Ankara, Sınai mülkiyet hakları, Fikri mülkiyet hakları

DESIGN REGISTRATIONS SINCE 1995: THE CASE OF ANKARA

ABSTRACT

The two main classes of Intellectual Property Rights are Copyrights and Industrial Property Rights. Industrial Property Rights cover rights as patents, utility models, trademarks, designs and geographical indications. The first legal texts in Turkey regarding Industrial Property Rights were entered into force in 1995, as Decree-Laws. About 21 years later, on 22 December 2016, Industrial Property Law no 6769 was accepted; and published in Turkish Official Gazette on 10 January 2017. This study focuses on design registrations, which are protected under industrial property rights, and Ankara is taken as a case. All procedure including application, opposition, registration etc. is conducted by Turkish Patent and Trademark Office, in Turkey. Design registrations, which are among the industrial property rights, are substantial indicators, showing the design activities and numeric values regarding designs that bear novelty and distinctive character.

As it can be understood from this definition, designs may be protected only if they fulfill the conditions of novelty and distinctive character. By this means, designs with these qualifications can be protected by design registrations. With this point of view, design registration data particular to Ankara were investigated and interpreted in this manner. The data was taken into consideration in either filing/application or registration numbers. When the years between 1995-2020 were considered in 5-year periods, it was seen that Ankara had taken place in the first ten, countrywide; and its ranking was found to be between 3 and 5 within the last 15 years period. It is anticipated that the study would rise the awareness in the field of industrial property over the obtained data, and would present the current situation via these data.

Keywords: Design, Design registration, Ankara, Industrial property rights, Intellectual property rights

1. GİRİŞ

Tasarımların hukuki yollarla korunması, sınai mülkiyet hakları kapsamında gerçekleşmektedir. Sınai mülkiyet hakları tarihi, içinde yaşadığımız coğrafyada Osmanlı Dönemi'ne dayanmakla birlikte (İhtira Beratı, Alamet-i Farika gibi), Türkiye'de bu konudaki ilk yasal düzenlemeler Gümrük Birliği uyum süreci ile paralel olarak 1995'te yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler, 556 (marka), 555 (coğrafi işaret), 554 (tasarım), 551 (patent) sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerdir (KHK).

1995'ten itibaren devletin tasarımlara yönelik girişimleri, tasarımı yüksek katma değer yaratmanın, ulusal kalkınmanın ve gelişmenin önemli bir aracı olarak gördüğüne işaret etmiştir. Devletin belli başlı stratejileri arasında, yaratıcı düşüncenin sonucunda çıkan fikir ürünlerini koruyacak yasaları düzenlemek, şirketlerin yüksek katma değer üretecek ürünler yaratmasını destekleyecek teşvikler yaratmak, tasarımı tanıtmak ve bu konudaki farkındalığı yükseltmek de yer almıştır (Hasdoğan, 2009, s. 183).

Bu kapsamdaki ilk düzenlemeler olan KHK'ların yürürlüğe girmesinden yaklaşık 21 yıl sonra, 22 Aralık 2016 tarihinde 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) kabul edilmiş ve 10 Ocak 2017 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu çalışmaya konu olan tasarımlar da bu çerçevede, 554 sayılı KHK sonrasında SMK ile tescilli veya tescilsiz olarak korunmaya başlamıştır. SMK'nın amacı ve kapsamı Madde 1'de yer almaktadır. İlgili madde aşağıdaki şekildedir:

“Madde 1- (1) Bu Kanunun amacı; marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarına ilişkin hakların korunması ve bu suretle teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktır. (2) Bu Kanun; marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarına ilişkin başvuruları, tescil ve tescil sonrası işlemleri ve bu hakların ihlaline dair hukuki ve cezai yaptırımları kapsar.” (SMK, 2017, Madde 1).

Kanunun amacı, çalışma konusu ile birleştirildiğinde, tescilli tasarımların korunma koşullarının ele alınması da yerinde olacaktır. Tescilli tasarımlar için korunma koşulları yenilik ve ayırt edici niteliklidir. Tasarım ve ürün kavramlarına yönelik tanımlamalar SMK Madde 55'te; belirtilen iki koruma koşuluna yönelik tanımlamalar ise Madde 56'da belirtilmiştir. Çalışmaya yön vermesi bakımından, kanun kapsamında koruma gören unsurun ürün değil tasarım olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır. Ürün, bir tasarımın uygulandığı somut nesne durumundadır ve bu nesnenin ne olduğu değişebilecektir.

Tasarım ise soyut bir kavrama işaret etmektedir. Bir nesneyi korumaktan ziyade, kanun, nesnelere uygulanabilecek olan tasarımları korumaktadır.

Tasarımların korunma koşulları, daha önce de belirtildiği gibi yenilik ve ayırt edici niteliklidir. Yenilik, söz konusu tasarımın aynısının, dünyanın hiçbir yerinde daha önce kamuya sunulmamış olması anlamına gelmektedir. Aynılık kavramı, birebir aynılık olarak anlaşılabilir gibi, yalnızca küçük ayrıntıda farklılık gösteren tasarımların da aynı kabul edileceği SMK Madde 56/4 (b)'de de belirtilmiştir. Ayırt edici nitelik ise daha fazla unsur içeren bir değerlendirmedir. Bir tasarımın, bilgilenmiş kullanıcı üzerinde yarattığı genel izlenim ile diğer bir tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde yarattığı genel izlenim arasında farklılık bulunması, sonraki tasarımın ayırt edici nitelik taşıdığını göstermektedir.

Burada geçen bilgilenmiş kullanıcı farazi bir kimsedir ve bir bakış açısını temsil etmektedir. Bilgilenmiş kullanıcı, her tasarım açısından ayrıca belirlenmesi gereken; değerlendirilen tasarımı ve türevlerini bilen, bu tür tasarımların uygulandığı ürünler hakkında bilgi sahibi olan ve söz konusu tasarımların nasıl kullanıldığını bilen deneyimli bir kullanıcı olarak tanımlanabilecektir (Elibol, 2015).

Ayırt edici nitelik koşulunda seçenek özgürlüğü, teknik zorunluluklar gibi unsurlar da yer almaktadır; ancak bu çalışmanın odağında farklı bir noktanın bulunması sebebiyle, bu kavramların tanımlamalarına yer verilmemiştir.

Çalışmanın konusu, tescil alınarak korunan tasarımlar ve bu konuda Ankara iline yönelik sayısal verilerin, 1995'ten bu yana ele alınarak irdelenmesidir. Amaç, Ankara ilinde gerçekleştirilen tasarım başvurularının incelenmesi, yıllara göre seyrinin araştırılması ve diğer illere göre bulunulan noktanın saptanmasıdır. Bulguların, tasarım faaliyetlerinin önemli bir göstergesi olan tasarım tescillerine, sınai mülkiyet konusundaki farkındalığa ve bu konudaki yaklaşımlara ışık tutması beklenmektedir.

2. TASARIM FAALİYETLERİ VE SINAI MÜLKİYET

Endüstride ürün tasarımı ilk kez ve sıklıkla 1990-1994 yıllarını kapsayan altıncı beş yıllık kalkınma planında, araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile birlikte anılmış; tekstil, mobilya-dekorasyon ürünleri, elektriksiz makineler ve elektronik sektörleri için tasarım kavramına, ihracat potansiyelini yükseltmek ve uluslararası piyasada rekabet gücünü artırmak için önemli bir faaliyet olarak değinilmiş ve sınai mülkiyet haklarının korunmasına özen gösterileceği belirtilmiştir (Hasdoğan, 2009, s. 175).

Günümüzde yenilik sadece bilim ve teknolojik alandaki gelişmelere değil, aynı zamanda teknoloji, hizmet, kullanıcı-merkezlilik ve sosyal yenilik arasında köprü olarak hareket edebilen, tasarım odaklı gelişmelere de bağlıdır. Bu nedenle sanayileşmiş ülkelerde, ürün ve hizmet yeniliği için tasarım, önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde değerlendirilen Türkiye'de de özellikle 2000'lerden itibaren yenilik ve tasarımın rekabet gücüne sağladığı katkı konusundaki farkındalığın arttığı görülmektedir (Ünsal, 2016, s. 151).

Tasarım, işletmeler için uzun vadeli bir yatırım aracı olarak değerlendirilmelidir. Tasarım süreci uzun bir süreçtir ve etkileri de uzun vadede ölçülebilir. Endüstriyel tasarım süreci, firmada endüstriyel tasarıma yönelik bir ihtiyacın oluşmasıyla başlayıp; tasarım ekibinin oluşturulması, tasarım iş tanımının yazılması, bu tanım kapsamında ürün konseptlerinin yaratılması, görselleştirilen ürün seçeneklerinin değerlendirilerek nihai tasarım kararının verilmesiyle devam eden bir süreci ifade etmektedir (Timurçin ve Curaoğlu, 2016, s. 42). Türkiye'de tasarım eyleminin, sanayile buluşmasının zamanlaması da henüz çok yenidir.

Yapılan araştırmaların sınırlı olması ve resmi olarak istatistiki verilerin olmaması nedeniyle sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır (Timurçin ve Curaoğlu, 2016, s. 43).

Tasarım faaliyetlerinin, devlet teşvikleriyle de desteklenmeye başlamasıyla, bu konudaki farkındalığın artması öngörülmektedir. Özellikle, 2008 yılında yürürlüğe girmiş olan 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme Ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun ile bu konuya verilen önemin de arttığı anlaşılmaktadır. İlgili kanunun 1. Maddesi'nde bu kanunun amacı;

“Ar-Ge, yenilik ve tasarım yoluyla ÷lke ekonomisinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulması için teknolojik bilgi üretilmesini, üründe ve üretim süreçlerinde yenilik yapılmasını, ürün kalitesi ve standardının yükseltilmesini, verimliliğin artırılmasını, üretim maliyetlerinin düşürülmesini, teknolojik bilginin ticarileştirilmesini, rekabet öncesi işbirliklerinin geliştirilmesini, teknoloji yoğun üretim, girişimcilik ve bu alanlara yönelik yatırımlar ile Ar-Ge'ye, yeniliğe ve tasarıma yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ÷lkeye girişinin hızlandırılmasını, Ar-Ge ve tasarım personeli ve nitelikli işgücü istihdamının artırılmasını desteklemek ve teşvik etmektir” (5746 s Kanun, 2008) şeklinde belirtilmiştir.

Bu çalışmanın ana kapsamı olan sınai mülkiyet kavramı tasarımlar özelinde değerlendirildiğinde, bu tür hakların, gerek teşvikler, gerekse faaliyetlerin çeşitli amaçlarla takibinde kayda değer göstergeler olduğu gör÷lmektedir. Zira sınai mülkiyet hakları konusundaki çıktılar, teşvikten faydalanan Ar-Ge ve/veya Tasarım Merkezleri'nden de beklenen çıktılar arasındadır.

Genel çerçevede bakıldığında ise tasarım faaliyetlerini yalnızca nicel veriler üzerinden okumanın yetersiz olacağının kabulüyle birlikte, sınai mülkiyet kapsamındaki tasarım tescil başvurularının ve tescil sayılarının somut göstergeler olduğu ve en azından tasarım faaliyeti yoğunluğunu gösterdiği söylenebilecektir. Tasarımın, çok geniş bir tanıma ve yelpazeye sahip olduğu düşün÷ldüğünde, nitelikten bağımsız olarak da bu nicel verilerin değerlendirilmesi, bölgesel veya il bazındaki tasarım faaliyetlerinin izlenmesini sağlayabilecektir.

Tasarım, SMK'da “...ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümüdür” (SMK, 2017, Madde 55) şeklinde tanımlanmaktadır. Yani, tasarım, tüm tanımlarından bağımsız olarak, sınai mülkiyet kapsamında, görünüm üzerinden değerlendirilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka anlatımla, koruma koşulları olan yenilik ve ayırt edici nitelik, görünüme yönelik kriterlerdir. Dolayısıyla tasarımlar için tescil edilebilme ölçütleri olan bu iki husus, bağlantılı birçok öğeye işaret etmektedir. Örneğin, yenilik, dünyada yeniliği öngören, mutlak yenilik olarak ele alınmaktadır ve görsel bir yeniliği ifade etmektedir. Ayırt edici nitelik ise yine görünüm üzerinden değerlendirilen, ancak genel izlenime odaklanan bir niteliktir. Yani, sınai mülkiyet anlamında tasarım koruması, görsele dayalı bir koruma türüdür.

Bu çalışmada, Ankara iline özel bir inceleme yapılmıştır. Tasarım tescil başvuruları ve tescil sayıları üzerinden saptamalar ve değerlendirmeler gerçekeştirilmiş; Ankara ilinin sıralamalardaki pozisyonu, yıllara göre değişimler ve son yıllardaki mevcut durum yorumlanarak, ileriye yönelik öneriler geliştirilmiştir.

3. ANKARA'YA İLİŞKİN TASARIM TESCİL VERİLERİ

Tasarım tescil başvuruları ve tescil sayıları bu başlık altında yer alan değerlendirmelerde ayrı ayrı ele alınmıştır. Bununla birlikte, kimi Tablolarda dosya ve tasarım sayıları da ayrı şekilde yer almıştır. Buna sebep, bir dosyanın çoklu tasarım başvurusunu ifade edebileceği, yani bir başvuru ile birden fazla tasarımın başvuruya konu olabileceğidir.

İncelemelerde, 1995 yılı başlangıç olarak alınmıştır. Zira eski adıyla Türk Patent Enstitüsü (TPE) (yeni adıyla Türk Patent ve Marka Kurumu (TÜRKPATENT)), 1995 yılında kurulmuştur ve incelenen sistem için 1995 yılı bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu tarihten 2020 yılı sonuna kadar olan veriler, TÜRKPATENT (2021) resmi istatistikleri üzerinden ilk etapta 5'er yıllık dilimler halinde incelenmiştir (Tablo 1., Tablo 2., Tablo 3., Tablo 4., Tablo 5., Tablo 6., Tablo 7., Tablo 8., Tablo 9., Tablo 10.). İlgili Tablolarda, tasarım başvuruları ve tescilleri, dosya sayısı ve tasarım sayısı olarak verilmiş; Tablolarda, bu açıdan yapılan sıralamada ilk 10'da yer alan illere yer verilmiştir. Ancak ilk sütunda yer alan bu iller, tablolarda bu sıralama ile değil, alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 1. 1995-2000 yılları arasındaki tasarım başvurusu sayıları – ilk 10 il

İller	1995		1996		1997		1998		1999		2000	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	43	176	145	487	206	788	130	521	156	647	193	641
BURSA	29	53	216	314	249	2327	297	4167	222	2220	317	2250
DENİZLİ	2	2	8	8	15	88	18	313	20	146	66	643
GAZİANTEP	2	29	25	31	29	168	30	393	23	181	24	177
İSTANBUL	1375	2474	996	2399	1071	5174	945	5575	802	3708	997	4268
İZMİR	17	17	56	124	108	307	78	227	134	447	205	699
KAYSERİ	5	5	83	99	52	148	92	227	88	298	71	219
KOCAELİ	10	1	6	7	21	66	22	57	16	186	20	131
KONYA	3	9	10	8	30	124	42	178	42	223	73	215
KÜTAHYA	3	52	22	138	40	234	28	164	34	209	27	169

Tablo 2. 1995-2000 yılları arasındaki tasarım tescil sayıları – ilk 10 il

İller	1996		1997		1998		1999		2000	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	116	458	160	630	143	578	118	529	138	438
BURSA	169	200	183	1048	294	3884	233	2591	256	2077
DENİZLİ	8	8	6	15	11	107	19	204	49	392
GAZİANTEP	11	12	23	55	21	258	18	135	13	117
İSTANBUL	709	1696	847	3121	907	5336	750	3858	782	3475
İZMİR	39	68	84	194	78	236	102	244	151	558
KAYSERİ	73	87	42	84	73	228	82	228	64	200
KOCAELİ	6	5	13	40	18	46	13	96	9	63
KONYA	10	14	20	29	31	115	42	216	36	113
KÜTAHYA	14	122	30	94	31	230	15	87	28	202

İlk beş yıllık dilim (1995-2000) ele alındığında (Tablo 1.), Ankara'daki başvuruların, dosya bazında zaman içinde artış gösterdiği görülmektedir. Tasarım bazında da 2000 yılı dışında artan bir ilerleme gözlenmiştir. Daha önce belirtildiği gibi, dosya sayısı ile tasarım sayısı farklılık göstermektedir; zira bir başvuru içerisinde birden fazla tasarım yer alabilmektedir. Bu nedenle, değerlendirmeyi iki yönden de yapmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. İlk beş yıllık dilimde, tasarım başvuru sayıları itibariyle İstanbul'un birinci sırada, Bursa'nın ikinci sırada yer aldığı; Ankara'nın ise üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Tescil sayıları olarak bakıldığında ise sayılarda bir miktar düşüşün olduğu görülmektedir (Tablo 2.). Bunun sebebi, Türkiye'deki tasarım tescil sisteminin, dünyadaki birçok sistem gibi başvuru-itiraz ilkesine dayanması olabilecektir. Bu sistemde başvurular ilan edildikten sonra çeşitli itirazlarla karşılaşabilmekte ve değerlendirme sonucunda koşulları sağlamadığına kanaat getirilen tasarımların tescilleri gerçekleştirilmemektedir. Öte yandan 6769 sayılı SMK'nın yürürlüğe girmesiyle eşzamanlı olarak, TÜRK PATENT'te, başvurulara ilişkin yenilik incelemesi de yapılmaya başlamıştır. Yani, her başvuru tescil belgesi elde edemebilmektedir.

Tablo 3. 2001-2005 yılları arasındaki tasarım başvurusu sayıları – ilk 10 il

İller	2001		2002		2003		2004		2005	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	177	554	307	1018	291	1061	405	1388	394	1395
BURSA	367	2997	405	3483	383	3884	352	3218	420	3608
DENİZLİ	107	1150	62	434	79	502	84	424	112	724
GAZİANTEP	44	619	112	1718	112	1297	116	1079	140	1724
İSTANBUL	1166	5615	1865	9587	2170	10951	2499	12180	2529	13238
İZMİR	190	627	241	827	282	939	287	839	329	1242
KAYSERİ	164	412	158	585	129	604	172	678	201	768
KOCAELİ	38	246	39	341	38	262	60	691	71	578
KONYA	55	167	60	282	67	287	82	291	115	357
KÜTAHYA	28	118	18	175	27	164	61	451	111	798

Tablo 4. 2001-2005 yılları arasındaki tasarım tescil sayıları – ilk 10 il

İller	2001		2002		2003		2004		2005	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	181	622	206	611	211	665	335	1180	356	1237
BURSA	337	2509	331	2616	342	3126	374	3385	381	3146
DENİZLİ	97	1084	65	401	63	409	82	507	97	587
GAZİANTEP	26	114	84	1376	80	550	110	1051	111	1158
İSTANBUL	1052	4550	1362	7134	1784	8181	2315	11165	2313	10877
İZMİR	190	643	174	508	223	747	296	912	310	1066
KAYSERİ	126	361	125	374	124	570	148	553	194	765
KOCAELİ	33	134	37	192	32	223	47	519	64	643
KONYA	63	204	51	209	49	210	85	294	94	279
KÜTAHYA	27	122	19	83	16	107	56	316	94	525

İkinci beş yıllık dönem ele alındığında, gerek başvuru (Tablo 3.) gerekse tescil (Tablo 4.) sayılarında İstanbul'un birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ankara'ya ait başvuru sayılarına bakıldığında 2003 (291) ve 2005 (394) yıllarında, bir önceki yıllara göre bir düşüşün olduğu gözlenmektedir. Tescil sayılarında da durumun benzer olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Ankara'nın yine Bursa'dan sonra üçüncü sırada yer aldığı da görülmektedir.

Tablo 5. 2006-2010 yılları arasındaki tasarım başvurusu sayıları – ilk 10 il

İller	2006		2007		2008		2009		2010	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	570	2357	509	1602	517	2357	454	1666	416	1799
BURSA	465	2703	459	3238	450	2703	424	2148	491	2348
DENİZLİ	121	289	87	560	68	289	70	399	83	289
GAZİANTEP	153	1769	176	1641	194	1769	173	1538	197	1923
İSTANBUL	2794	14176	3154	15656	3082	14176	3182	13848	3444	15726
İZMİR	334	1136	359	1032	350	1136	358	1334	400	1579
KAYSERİ	247	1206	331	1172	372	1206	352	1380	348	1051
KOCAELİ	71	603	78	309	92	603	103	478	92	427
KONYA	154	625	169	563	184	625	151	586	158	596
KÜTAHYA	42	548	67	567	64	548	49	535	48	432

Tablo 6. 2006-2010 yılları arasındaki tasarım tescil sayıları – ilk 10 il

İller	2006		2007		2008		2009		2010	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	568	2212	485	1627	480	2212	443	1613	407	1721
BURSA	491	2919	472	3849	444	2919	375	1946	475	2515
DENİZLİ	122	349	95	537	64	349	68	362	81	327
GAZİANTEP	153	1648	159	1829	195	1648	144	1228	184	1760
İSTANBUL	2917	13778	3117	15242	2947	13778	2877	12538	3380	15196
İZMİR	330	1112	359	1065	348	1112	327	1105	386	1625
KAYSERİ	262	1154	300	1044	350	1154	325	1127	329	1170
KOCAELİ	75	598	65	164	100	598	84	419	92	461
KONYA	157	576	175	544	160	576	143	612	159	589
KÜTAHYA	69	491	54	506	62	491	60	557	46	430

2006-2010 yıllarını kapsayan üçüncü beş yıllık dönemde, gerek başvuru gerekse tescil sayıları bakımından İstanbul'un yine birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Başvurulara ve tescillere bakıldığında (Tablo 5.), tasarım sayılarına göre Ankara'nın yine Bursa'nın ardından üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Öte yandan, başvuru sayıları ve dosya sayıları bakımından bu dönemde artıştan ziyade düşüşün olduğu görülmektedir. Başvurular itibariyle tasarım sayılarında da inişli çıkışlı bir tablo gözlenmektedir. Tescil sayılarına bakıldığında ise (Tablo 6.), dosya sayılarının yine düşerek ilerlediği; tasarım sayılarında ise inişli çıkışlı bir tablonun olduğu görülmektedir.

Tablo 7. 2011-2015 yılları arasındaki tasarım başvurusu sayıları – ilk 10 il

İller	2011		2012		2013		2014		2015	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	519	2250	509	2614	575	2770	611	2654	746	2921
BURSA	616	2798	614	3014	698	3648	928	4396	867	3387
DENİZLİ	103	455	95	587	96	383	71	342	100	480
GAZİANTEP	221	2738	268	4017	328	5079	335	4320	351	4534
İSTANBUL	3861	17949	3974	18965	3880	17703	3790	17290	3584	15296
İZMİR	416	1684	495	2098	516	2450	531	2329	507	2245
KAYSERİ	379	1454	440	1679	485	4287	594	2986	580	2938
KOCAELİ	134	650	120	594	122	441	166	625	131	451
KONYA	226	710	274	890	382	1423	369	1678	366	1451
KÜTAHYA	47	496	99	703	98	757	92	528	68	452

Tablo 8. 2011-2015 yılları arasındaki tasarım tescil sayıları – ilk 10 il

İller	2011		2012		2013		2014		2015	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	471	1997	457	2406	528	2848	493	2657	736	2971
BURSA	546	2414	603	2972	577	3031	827	4391	946	3965
DENİZLİ	93	446	85	443	97	423	69	342	96	518
GAZİANTEP	204	2398	231	3155	323	5133	310	4320	341	4381
İSTANBUL	3644	16269	3693	17727	3788	17833	3513	16603	3736	16339
İZMİR	370	1487	461	1875	505	2424	477	2328	534	2354
KAYSERİ	392	1377	377	1459	469	1892	537	2995	610	3123
KOCAELİ	105	393	131	691	110	336	130	599	153	457
KONYA	201	635	238	685	337	1283	346	1686	370	1558
KÜTAHYA	46	535	80	479	93	804	102	528	71	539

Dördüncü beş yıllık dönemde, 2012 yılında Ankara başvurularında bir düşüşün olduğu gözlenmektedir (Tablo 7.). Tescil sayılarında da aynı durum söz konusudur (Tablo 8.). 2012'den sonra sayıların artarak devam ettiği görülmektedir. Sıralamaya bakıldığında ise tescil sayılarına göre tasarım bazında, İstanbul'un yine ilk sırada yer aldığı ve Gaziantep'in ikinci sıraya çıktığı; Ankara'nın ise Bursa'nın ardından dördüncü sıraya indiği görülmüştür.

Tablo 9. 2016-2020 yılları arasındaki tasarım başvurusu sayıları – ilk 10 il

İller	2016		2017		2018		2019		2020	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	747	2596	735	3291	595	2635	665	2926	691	2579
BURSA	875	3407	776	3476	672	3146	719	4070	866	4083
DENİZLİ	122	488	114	471	76	424	100	403	124	445
GAZİANTEP	374	4095	324	3333	320	2451	350	2253	346	2510
İSTANBUL	3429	15849	3664	15790	3364	14998	3662	17179	4123	18274
İZMİR	494	1931	517	2294	395	1518	444	1743	628	2123
KAYSERİ	662	4727	587	3420	570	3729	550	2961	609	3579
KOCAELİ	128	457	213	652	152	591	179	588	239	827
KONYA	369	1270	458	1790	358	1348	454	1755	505	1530
KÜTAHYA	72	632	62	471	77	592	83	473	83	310

Tablo 10. 2016-2020 yılları arasındaki tasarım tescil sayıları – ilk 10 il

İller	2016		2017		2018		2019		2020	
	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım	Dosya	Tasarım
ANKARA	773	2812	658	2807	535	2517	553	2410	556	2255
BURSA	923	3654	788	3515	644	3140	612	3284	766	3943
DENİZLİ	126	529	98	371	74	428	75	351	100	365
GAZİANTEP	396	3960	324	3698	294	2699	282	1978	327	2482
İSTANBUL	3616	16678	3472	15085	3096	13904	3094	14618	3495	16773
İZMİR	530	2257	488	2065	333	1464	407	1559	515	1815
KAYSERİ	681	4645	595	3443	543	3294	533	2953	557	3465
KOCAELİ	144	564	191	631	139	539	150	485	201	610
KONYA	395	1435	420	1621	344	1365	388	1419	409	1418
KÜTAHYA	78	568	60	481	75	586	61	367	58	331

Günümüze yakın son dört yıllık dilimde ise gerek başvuru (Tablo 9.) gerek tescil (Tablo 10.) sayıları incelendiğinde, ilk sırada yine İstanbul'un yer aldığı görülmektedir. Ankara'nın başvuru sayılarının, tasarım sayısı bazında bu dilimde inişli çıkışlı bir tablo sergilediği; ancak tescil sayılarının tasarım sayısı bazında, her yıl bir önceki yıldan daha düşük olduğu görülmektedir. Bu dönemde Ankara'nın tescil sayıları bakımından, tasarım sayılarında, ikinci sırada yer alan Kayseri'nin, üçüncü sırada yer alan Bursa'nın ve dördüncü sırada yer alan Gaziantep'in ardından beşinci sıraya düştüğü de gözlenmiştir.

Ankara'nın başvuru bazında, tasarım sayıları dikkate alındığında son 15 yıllık süreçteki sıralamalarının yıl bazında aşağıdaki gibi olduğu görülmüştür (Tablo 11.).

Tablo 11. Ankara'nın başvuru ve tescil sayıları bakımından Türkiye'deki sıralaması

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Başvuruya göre	3	4	3	3	4	4	4	5	3	5	5	5	4	4	4
Tescile göre	-	4	3	3	4	4	4	4	5	5	5	5	5	4	5

Tablo 11 dikkate alındığında, Ankara'ya ilişkin tasarım başvurusu ve tescil sayılarının, Türkiye genelinde 3, 4 veya 5. sırada yer aldığı görülmektedir. İlk yıllarda daha üst sıralarda yer alırken, kimi yıllarda 5. sıraya indiği görülmektedir.

Bu sıralama, çalışma kapsamına alınan tüm yıllar (1995-2019) bazında incelendiğinde; toplam tasarım başvurusu sayısında 365.049 ve tescil sayısında 334.692 ile İstanbul'un birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada 85.314 başvuru ve 80.719 tescil sayısı ile Bursa'nın ikinci sırada yer aldığı; Ankara'nın 53.729 başvuru ve 49.309 tescil sayısı ile üçüncü sırada yer aldığı saptanmıştır. Ankara'yı, 53.297 başvuru ve 48.698 tescil ile Gaziantep'in takip ettiği ve Gaziantep'i de sırasıyla Kayseri, İzmir, Konya, Denizli, Kocaeli ve Kütahya'nın izlediği görülmüştür.

Bu sıralamaların farklı açılardan da yorumlanabilmesi için bir takım ek verilerin de incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye genelinde tasarım başvuru sayıları incelendiğinde; TÜRK PATENT (2021) verilerine göre, 123.018 adet başvuru ile Locarno Sınıflandırması'na göre 32. sınıfa ait tasarımların birinci sırada yer aldığı saptanmıştır. Locarno Sınıflandırması, tasarım korumasında kategorizasyon ve kodlama için baz alınan ve 32 temel sınıf ve birçok alt sınıftan oluşan bir ürün sınıflandırma sistemidir ve üretimi yapılan tüm ürünlerin bu sınıflandırmada ait olduğu bir sınıf/alt sınıf bulunmaktadır. Bu sıralamada ülkemizde 2019 yılı sonu itibariyle başvuru sayıları bakımından ilk sırada yer alan 32. sınıf, "grafik semboller ve logolar, yüzey desenleri, süslemeler"e yöneliktir. İkinci sırada, 122245 adet başvuru ile 06. sınıf, yani "mefruşat" gelmektedir, ki mobilya, yatak, yastık gibi ürünlerin de ait olduğu pek çok alt sınıfı içeren bir sınıftır. Üçüncü sırada 66987 başvuru ile 02. sınıf yer almaktadır ve bu sınıf "giyim ve tuhafiyeye eşyaları"na yöneliktir. İlk üç sıranın da içinde bulunduğu liste özetle aşağıdaki gibidir:

- 1- 123018 başvuru – 32. Sınıf (grafik semboller ve logolar, yüzey desenleri, süslemeler)
- 2- 122245 başvuru – 06. Sınıf (mefruşat)
- 3- 66987 başvuru – 02. Sınıf (giyim ve tuhafiyeye eşyaları)
- 4- 36284 başvuru – 05. Sınıf (metreyle satılan tekstil ürünleri, suni ve doğal tabaka malzeme)
- 5- 34905 başvuru – 25. Sınıf (yapı birimleri ve inşaat elemanları)
- 6- 33863 başvuru – 07. Sınıf (başka bir yerde belirtilmemiş olan ev eşyaları)
- 7- 26078 başvuru – 09. Sınıf (malların nakliyesi veya taşınmasıyla ilgili ambalajlar ve konteynerler)

8-20949 başvuru – 08. Sınıf (aletler ve hırdavat)

Sekizinci sıradan sonra başvuru sayılarının hızlı bir düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu sıralama, bizlere, tasarım faaliyetlerinin en yoğun olduğu alanları göstermesi bakımından önemli görülmektedir. Sıralamanın zaman içinde ne şekilde değiştiği; veyahut değişip değişmediği, bu konuda ülke genelindeki eğilimi ve kısmen de olsa tasarım ve bağlantılı olarak yeni ürün geliştirme konusundaki aktiviteyi göstermesi anlamında da önem arz etmektedir.

Sınıflara yönelik yapılan incelemenin yanında, yıllara göre illerin tasarım başvuru ve tescil sayıları da önemli göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 2020 yılı ele alındığında, başvuru ve tescil sıralamalarında Ankara'nın başvuru sayısına göre yapılan sıralamada (Tablo 12.) dördüncü; tescil sayılarına göre yapılan sıralamada ise (Tablo 13.) beşinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 12. 2020 yılında tasarım başvurusunda bulunan illerin tasarım sayılarına göre sıralanması – ilk 10 il (TÜRKPATENT, 2021)

	İller	Başvuru Sayısı
1.	İSTANBUL	18274
2.	BURSA	4083
3.	KAYSERİ	3579
4.	ANKARA	2579
5.	GAZİANTEP	2510
6.	İZMİR	2123
7.	KONYA	1530
8.	KOCAELİ	827
9.	ANTALYA	510
10.	ADANA	480

Tablo 13. 2020 yılında tasarım tescil belgesi almış illerin tasarım sayılarına göre sıralanması– ilk 10 il (TÜRKPATENT, 2021)

	İller	Tescil Sayısı
1.	İSTANBUL	16773
2.	BURSA	3943
3.	KAYSERİ	3465
4.	GAZİANTEP	2482
5.	ANKARA	2255
6.	İZMİR	1815
7.	KONYA	1418
8.	KOCAELİ	610
9.	ESKİŞEHİR	510
10.	MANİSA	387

Ankara'ya ilişkin veriler, bu sıralamalar bazında değerlendirildiğinde, ülke genelindeki aktivitesinin, üretilen tasarımların niteliğinden bağımsız olmak üzere, sayısal olarak diğer

illere oranla düşmekte olduğu anlaşılmaktadır. 1995'ten bu yana geçirilen süreç göz önünde bulundurulduğunda, bu performansın önceki yıllarda daha yüksek olduğu da verilerden anlaşılan bir diğer çıkarım olabilecektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yardımcı (2016), özellikle mimarlık ile tasarım ve moda tasarımı faaliyetlerinde tarihsel miraslarımızın yaratıcı potansiyeli üzerinde durulması gerektiğini belirtmiş; yaratıcılık kültürünün uzun süreli planlama ve toplumsal destek ile sağlanabileceğini vurgulamıştır (s. 76). Ülke ekonomilerinin gelişimini ivmelendirmek için benimsenen ortak çözümlerden biri de yaratıcı endüstrilere daha fazla önem ve değer atfedilmesi olarak görülmüştür. Türkiye için de vurgulanan bu eğilime uyum sağlamak hedeflere ulaşmak için akılcı bir yol olarak önerilmektedir (Seçilmiş, 2015, s. 16).

Hasdoğan (2009), KOBİ'lerin kümeleşmesi politikaları çerçevesinde geliştirilecek yeni teşviklerin ve OSB'lerde tasarım merkezlerinin kurulmasının endüstriyel tasarımın geliştirilmesi konusunda yeni açılımlar sağlayabileceğini belirtmiştir (s. 186). Var olan olumsuz koşullara rağmen 2000'lerden bu güne Türkiye'de endüstriyel tasarım piyasası giderek genişlemektedir (Timurçin ve Curaoğlu, 2016, s. 44).

Tasarım tescili, ürünlerin tasarımına yönelik yapılan görsel yenilikleri koruma amaçlı bir sistemdir. Daha önce bahsedildiği tasarım tescili ile korunan, görünumdür. İşlevsel katkılar, buluş olarak koşulları sağlamaları halinde sınai mülkiyet hakları arasında bulunan Patent ve Faydalı Model gibi sistemlerle korunabilecektir. Ancak tasarım koruması, işlevsel katkılardan, uygulanan ürünün çalışma ilkelerine getirilen yenilikten ve kalite gibi unsurlardan bağımsızdır. Bu yöndeki katkıların tasarım tescili ile korunması, ancak ve ancak bu yeniliklerin görünümüne de yansımaları ve bu unsurların yenilik ve ayırt edici nitelik içermesi koşulu ile mümkün olabilmektedir. Yani, tasarım anlamındaki yenilik, bu yönüyle, buluşlar anlamında ön plana çıkan inovasyon kavramından da ayrılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmaya konu olan tasarım tescil verileri, yalnızca görsel yönden yapılan yenilikleri ve katkıları göstermektedir.

Ankara'nın verileri bu bağlamda değerlendirildiğinde, ilin başkent olduğu da düşünüldüğünde, sahip olduğu imkanlar ve fırsatlara rağmen bu konudaki nicel performansının birçok ilin gerisinde olduğu ve zaman içinde daha da alt sıralara indiği görülmektedir. Tabii ki bu sayılar ve bu tür nicel veriler her zaman performans çerçevesinin (tasarımların niteliği, alınan ödüller vs göstergeler) tamamını ortaya koymamakla birlikte, tasarım faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermesi bakımından kayda değer göstergeler olarak kabul edilebilecektir.

Ankara'da çok sayıda köklü yüksek öğrenim kurumu ve bu kurumlar bünyesinde tasarım profesyoneli yetiştiren birçok bölüm yer almaktadır. Öte yandan Ankara'da birçok sanayi bölgesi ve kimi sektörlerde tasarım alanına yön veren firmalar da bulunmaktadır. Bu tür veriler üzerinde doğrudan etkili olmasa da belirtilen imkanlar bir il için önemli girdiler olarak görülmektedir. Tabii ki mezunların bir kısmının Ankara dışında faaliyet gösterebilmesi, firmaların çok sayıda tasarım ortaya koymaktan ziyade, az sayıda ve nitelikli tasarımlar ürettiği olması iyimser sebepler arasında sayılabilecektir. Ancak, Ankara'nın bu denli köklü bir eğitim altyapısına ve büyük bir sanayi kapasitesine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tasarım konusundaki aktivitenin de daha yüksek olması beklenmektedir.

Bu imkanlara ek olarak, Türkiye genelinde, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı nezdinde belgelenmiş bulunan 365 adet Tasarım Merkezi'nin 43'ünün Ankara'da bulunduğu bilinmektedir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021). Bu sayı, toplam Tasarım Merkezi sayısının yaklaşık %12'sine denk gelmektedir ve azımsanamayacak bir orandır.

Bunlara ek olarak belirtilebilecek ve tasarım konusunda daha aktif ve verimli roller üstlenebilecek bir diğer önemli bölgenin de Siteler mobila bölgesi olduğu düşünülmektedir. Türkiye genelindeki tasarım başvurularının dağılımı üst başlıklarda belirtildiği üzere dikkate alındığında, Locarno Sınıflandırması'na göre 06. sınıf olan "mefruşat"ın ikinci sırada yer aldığı ve mobilyanın da bu sınıfa ait alt sınıflara dahil olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, bu sınıf, Ankara için tasarım faaliyetlerini yükseltmede önemli rol oynayabilecek bir pozisyonadadır. Siteler'e ek olarak Ankara'nın farklı noktalarında ve Organize Sanayi Bölgeleri'nde ülke ekonomisine ve tasarım alanına büyük katkı sağlayan ve sağlayabilecek olan firmalar bulunmaktadır.

Sınai mülkiyet konusundaki farkındalığın yükseltilmesinin de tasarım tescil sayılarını artırabilecek önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Nitekim Türkiye'de mobilya endüstrisinde sınai mülkiyet konusundaki farkındalığının yüksek olmadığı saptanmıştır (Eraslan ve Elibol, 2019).

Ankara'nın sahip olduğu birikimi tasarım alanında da yansıtabilmesinin, üniversite-sanayi işbirlikleri, tasarım merkezlerinin bu konudaki çıktılarının uygun profesyonellerin istihdamı ile geliştirilmesi ve sınai mülkiyet konusundaki farkındalığın artırılması ile mümkün olabileceği ve bu sayede Ankara'nın ülke genelinde, tasarım konusunda hak ettiği yere gelebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Elibol, G. C. (2015). "“Informed User”: The Fictive Assessor of “Industrial Designs” as Part of Industrial Property Rights”, SGEM 2nd International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences And Arts: Bulgaria, Proceedings Book, s. 773-778.

Eraslan, C., Elibol, G. C. (2019). "Türkiye Mobilya Endüstrisinde Sınai Mülkiyet Farkındalığı", Banka ve Finans Hukuku Dergisi, Prof. Dr. Ali Necip Ortan'a Armağan Özel Sayısı, (8) 32, s. 1217-1234.

Hasdoğan, G. (2009). "Türkiye'de Devletin Endüstriyel Tasarıma Yönelik Girişimleri ve Endüstriyel Tasarımcılar Meslek Kuruluşunun bu Girişimlerdeki Rolü", 4. Ulusal Tasarım Kongresi Bildiri Kitabı: Tasarım veya Kriz, s. 173-189.

Seçilmiş, İ. E. (2015). "Türkiye'de Yaratıcı Endüstrilerin Kümelenmesi", Ege Akademik Bakış, (15)1, s. 9-18.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı resmi web sitesi. www.sanayi.gov.tr (Erişim tarihi: 25.01.2021)

Timurçin, B. İ., Curaoğlu, F. (2016). "Kobi'lerin Tasarımla İlişkisi Kapsamında Eskişehir Mobilya Sektörü", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17)4, s. 39-54.

TÜRKPATENT (2021). Türk Patent ve Marka Kurumu resmi web sitesi. www.turkpatent.gov.tr (Erişim tarihi: 25.01.2021)

Ünsal, T. (2016). "Türkiye'de Tasarım Destek Programlarının Yenilik Modelleri Perspektifinden Değerlendirilmesi", Megaron, (11)1, s. 150-161.

Yardımcı, A. (2016). "İçerdiği Faaliyet Gruplarına Göre Türkiye'deki Yaratıcı Endüstri Üzerine Bir Çalışma", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, (53)613, s. 65-77.

5746 sayılı Kanun (2008). Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
6769 sayılı Kanun – SMK, (2017). Sınai Mülkiyet Kanunu

MOTİVASYONUN TURİST DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ANKARA ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Uğur SAYLAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
ORCID: 0000-0001-5761-2399

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma YOĞURTCU

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-6587-3916

Yüksek Lisans Öğrencisi Hakan GEYİK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0003-1247-3836

ÖZET

Bireyler belirli bir ürünün veya hizmetin itme ve çekme faktörlerinden etkilenerek satın alma işlemini gerçekleştirmektedir. Ayrıca tüketicilerin satın alma aşamalarında çekme faktörlerin yanı sıra itme faktörlerden olan motivasyon kavramının da bireylerin satın alma kararını vermelerindeki en büyük etmen olduğu ortaya çıkmaktadır. Turizm sektöründe ise, turistlerin içgüdülerinin tatile çıkma isteği içerisinde bulunması ve seyahat etme eylemi içerisinde girmiş olmaları turizmden pay alan veyahut alacak tüm paydaşlar açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle turistlerin hangi turistik mal veya hizmete yoğunlaştıklarını anlayabilmek için onları motive edici unsurların neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmada motivasyonun turist davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğu ve motivasyon unsurlarının turistlerin demografik özelliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın verileri Ankara ilinde yaşayan daha önce en az bir kez tatile gitmiş olan 300 kişiden anket yoluyla toplanmış ve elde edilen veriler istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda turistlerin tatile çıkma davranışlarını en çok etkileyen motivasyon unsurları rahatlamak ve sakinleşmek, tatilde özgürce hareket edebilmek, rutin işlerden uzaklaşmak, tatilde iyi restoranların ve lezzetli yemeklerin bulunması, ekonomik etkenler ve konaklama tesislerinin kaliteli olması gerektiği şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın sonucunda, turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurları ile turistlerin cinsiyetleri, medeni durumları, tatildeki konaklama süreleri ve tatilden beklentileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Motivasyon, Turist Davranışı, Ankara

THE EFFECT OF MOTIVATION ON TOURIST BEHAVIORS: CASE OF ANKARA

ABSTRACT

Individuals make a purchase by being affected by the push and pull factors of a particular product or service. In addition, it is revealed that the concept of motivation, which is one of the push factors, is the biggest factor in making the purchasing decision of the consumers in addition to the pull factors in the purchasing stages of the consumers. In the tourism sector, it is important for all stakeholders who take or will get a share from tourism that the tourists' instincts are in a desire to go on a holiday and that they are engaged in the act of traveling. For this reason, in order to understand of tourists which touristic good or service they concentrate on, it is necessary to know what motivates them. From this point of view, it was aimed to determine the effect of motivation on tourist behavior in the study. In this direction, what the motivational factors that affect the vacation behavior of tourists and whether the motivational factors differ according to the demographic characteristics of the tourists were examined. The data of the study were collected through a questionnaire from 300 people living in Ankara who had been on holiday at least once and the data obtained were analyzed using statistical methods. As a result of the analysis, it has been determined that the motivation factors that most affect the behavior of tourists to go on vacation are to relax and calm down, to move freely on vacation, to get away from routine work, to find good restaurants and delicious food on holiday, economic factors and quality accommodation facilities. In addition, as a result of the study, it has been revealed that there are significant differences between the motivational factors that affect the behavior of tourists and their gender, marital status, duration of stay and their expectations from the holiday.

Keywords: Tourism, Motivation, Tourist Behavior, Ankara

1. GİRİŞ

Ulaşım ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler insanların yaşam standartlarını arttırarak farklı yerleri görme ve turizm eylemi içerisinde bulunmalarını sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler bireylerin istek ve ihtiyaçlarında değişimlere neden olarak farklı motive edici unsurların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Çetin, 2015: 1-2). Bu yüzden turistlerin hangi turistik ürüne yoğunlaştıklarını anlayabilmek için turistleri motive eden unsurların neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Kim vd., 2003: 170). Turistlerin seyahate çıkmalarını sağlayan motive edici unsurların analizinin yapılması ve pazarlama araçlarının etkin kullanılması turist gereksinimlerinin giderilmesini sağlamaktadır (Artuğer ve Kocatürk, 2019: 148).

Turizm sektörü içerisindeki hizmetlerin devamlılığını sağlayabilmesi ve gerekli iyileştirmelerin yapılabilmesi için turistlerin seyahat etmelerini sağlayan kararların önemi büyüktür (Van Vuuren ve Slabbert, 2011: 295). Turistlerin seyahat etmelerini sağlayan kararların başında motivasyon gelmektedir. Turistleri motive eden ve seyahate çıkmalarını sağlayan unsurlar ise; monoton yaşam tarzından uzaklaşmak, yeri yerler keşfetme isteği, eş dost ziyareti, rekreasyonel faaliyetler içerisinde bulunma vb. durumlar olarak açıklanmaktadır (Özgen, 2000: 22).

Turist davranışı, sonraki zamanlarda oluşacak turist davranışların öncüsü niteliğindedir. Turistlerin toplum içerisinde bulunması ve toplumun bir payını oluşturması potansiyel turistlerin davranışlarının bir parçası olarak gösterilmektedir.

Turistlerin sosyal bir varlık olmasıyla birlikte elde etmiş olduğu deneyimleri başkalarına aktarması ve daha önce herhangi bir turizm faaliyetinde bulunmamış kişilerin hafızalarında bazı kavramların oluşmasını sağlayarak bireylerde farklı turist davranışlarının oluşmasını sağlamaktadır (Juvan vd., 2017: 23-24).

Bu çalışmada, Ankara ilinde yaşayan ve daha önce en az bir kez tatile gitmiş olan yerel halka yöneltilen sorular doğrultusunda seyahate çıkmalarını ve turizm faaliyeti içerisinde bulunmalarını sağlayan motive edici unsurların neler olduğu belirtilmiştir.

2. TURİZM SEKTÖRÜNDE MOTİVASYON

Motivasyon, İngilizce’de “motivation” kelimesinden, Latince’de hareket etme anlamı taşıyan “movere” kökünden türemiş olup Türk Dil Kurumu’na göre, isteklendirme, özendirme ve işe geçme anlamı taşımaktadır. Bireylerin belirli bir amacı yerine getirebilmek için bireysel istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bir tutum sergilemeleri ve çaba sarfetmeleri olarak tanımlanmaktadır (Sökmen, 2013: 86). Tanımdan da anlaşılacağı üzere motivasyon, bireylerin istek ve arzularını kapsayan dürtülerini harekete geçiren bir kavramdır. Güdülerin istek ve ihtiyaçlarını ortaya çıkararak harekete geçmesini sağlayan ve bireyleri bir amaca doğru yönelten bir olgudur (Akçadağ ve Özdemir, 2005: 171). Gudu ile güdülenme iki farklı kavramdır. Gudu, bireyin arzu ettiği ve kendisinde eksikliğini hissettiği dürtülerini kapsayan genel bir kavramdır. Güdülenme ise, bireyin bu ihtiyaçlarını gerçekleştirebilmesi amacıyla harekete geçme durumudur (Dilekman ve Ada, 2005: 113).

Motivasyon, insan içgüdülerini harekete geçirmenin yanı sıra davranışlarında değişiklik oluşmasını sağlayan itici ve yönlendirici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bireylerin davranışlarını yönlendiren ve içerisinde bulunacağı bir etkinlikten yüksek bir doyum almasını sağlayan ihtiyaç olarak tanımlanmaktadır (Semerci ve Akbaba, 2018: 42). Uzun yıllar boyunca turizm araştırmacıları “insanlar niçin seyahat eder” sorununun cevabını aramış ve birçok farklı yazar tarafından turistlerin karar verme aşamalarında seyahat motivasyonunun öneminin büyük olduğu kanısına varılmıştır (Dunne, 2009: 74). Turistlerin niçin seyahate çıktıkları sorusunun yanıtı itme ve çekme faktörleri olarak iki başlık altında toplanmıştır. İtme faktörleri, bireylerin içinde seyahat etme isteklerinin oluşarak onları istekli hale getiren bir olgudur. Çekme faktörleri ise bireylerin seyahat etmeyi düşündükleri destinasyonun neresi olduğunu belirleyen olgudur. Çekme faktörlerin içerisinde konaklama işletmesi, destinasyon çekiciliği, iklim, ulaşım imkanları vb. özellikler yer almaktadır (Güleç, 2006: 138).

Turizm sektöründe motivasyon turistlerin karar vermesi açısından önemli olduğu kadar sektörde çalışan işgörenler açısından da önemlidir. Hizmeti sunan işgörenler ile hizmeti alan misafirler belirli zamanlarda iletişim halinde bulunmakta ve aralarında bir etkileşim oluşmaktadır. İşgörenlerin motivasyon düzeyleri sektör içerisinde doğrudan misafire yansımaktadır. Tam olarak motive edilmemiş bir işgören işe gereken özeni göstermediği gibi misafirlere olan tutumunda da değişimler yaşanacaktır. Böylece hem iş hem de misafirler olumsuz etkilenecektir (Ertan ve Kaya, 2012: 158). Motive olmuş işgören ise çalışma arkadaşlarına ve işine daha fazla olumlu katkılar sağlarken kaliteli hizmet sunmayı amaçlayarak işletmenin amaçlarına uygun hareket etmeyi sağlamaktadır (Özsoy, 2019: 9). İşgörenlerin motivasyonlarının oluşması işletmenin ona sağlamış olduğu maddi ve manevi olanaklarının yanında işgören beklentisinin ne düzeyde karşılandığına bağlıdır. Bu yüzden işgören motivasyonunun otel yöneticileri açısından önemi büyüktür (Varshalomidze, 2019: 24).

Turizm faaliyeti içinde bulunan turistlerin seyahat etme güdülerinin hangi özellikler karşısında ortaya çıktığı altı grup halinde incelenmiştir. Bunlar (Kodaş, 2013: 10);

- Fiziksel güdüler; monoton bir hayattan biraz olsa da uzaklaşıp dinlenmek, deniz-kum-güneş imkânlarından faydalanmak, sakinleşme güdülerini kapsar.
- Kültürel güdüler; eşsiz doğa harikası yerleri görme imkânı, yeni kültürel ve tarihsel alanları keşfetmek gibi deneyimleri ele alır.
- Kişisel gelişim güdüsü; kişinin bilgi ve becerisini arttıracak toplantılara ve etkinliklere katılma isteğinin ortaya çıkmasıdır.
- Statü kazanma güdüsü; gösterişli satın almaların yapılması ve ünlü moda kentlerinde bulunma isteğidir.
- Duygusal güdü; nostalji, macera, romantizm, ruhen ve bedenlen sakinleşme isteğidir.
- Kişisel güdüler; eş, dost, akraba ziyaretleri yapmak, yeni arkadaş ortamları yaratmak gibi davranışlarda bulunmaktır.

Genel olarak bakıldığında potansiyel turistlerin seyahat etmelerini etkileyen birden fazla güdüler bulunmaktadır. Bu güdüler sayesinde turistlerin seyahat etmeden önce ve tatili esnasında davranışlarının anlaşılması turizmdeki uygulayıcılara katkı sağlamaktadır.

Alanyazında turizm sektöründe motivasyon ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Andreu vd. (2005), Türkiye'ye seyahat eden İngiliz turistleri kapsayan ve onların güdülerini inceleyen bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada, İngiliz turistlerin turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek için Muğla bölgesini seçmelerinin asıl nedenlerinin ne olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda turistlere demografik ve seyahat davranışları hakkında sorular yöneltilmiştir. Çalışmanın sonunda, turistlerin güdülerinin hareketli bir yapıda olduğu fakat demografik değişkenlere bağlı olarak değişebildiği kanısına varılmıştır.

Brown (2005) yapmış olduğu çalışmada, gönüllülük esasını barındıran turizm faaliyetlerini güdüler aracılığıyla içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Çalışmada, gönüllülük esasını barındırarak seyahat eden turist güdülerini görüşme yöntemi kullanarak dört grup altında incelemiştir. Bu gruplar; minnettarlık duygusuyla seyahat edenler, kültürel farklılık arayanlar, ortak ilgi alanlarını ve değer yargılarını aktarmak isteyenler ve bu değer yargılarını bir sonraki nesle aktararak devamlılığını sağlanmasını benimseyen turistler olarak belirlenmiştir.

Chiang ve Jogaratnam (2006) yapmış oldukları çalışmada, tek başına seyahat eden kadınların gereksinimlerini ele almışlardır. Çalışmada 194 kadın turiste ulaşılmış ve turistlerin Likert ölçeği ile hazırlanan toplam 20 adet güdüleme faktörüne cevap vermeleri istenmiştir. Elde edilen verilere göre kadın turistler, rahatlama isteyen, kaçış arayan, deneyim arayan, sosyal etkileşim arayan ve kendine saygısını yükseltmek isteyen turistler olarak beş başlık altında toplanmıştır. Ayrıca çalışma sırasında demografik verilere, ANOVA ve T-testi gibi analizler uygulanmıştır. Uygulanan analizler ile tek başına seyahat eden kadın turistlerin medeni durum, gelir düzeyi ve seyahatin uzunluğu bakımından farklılaşmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. TURİST DAVRANIŞLARI

Turist davranışı, turistlerin bir turistik ürün ve hizmeti satın alma ve karar verme aşamalarında göstermiş oldukları tutumdur. Turistler teknolojinin hızla gelişiminden faydalanarak daha etkili kararlar verebilmektedir. Bir işletmenin pazarlama anahtarı, turistlerin satın alma kararlarını ve satın alma sonucunda elde edecekleri faydaları anlamalarından geçmektedir (Bothma, 2009: 12-13).

Turizm ürünlerinin pazarlanması aşamasında tüketici davranışının tüm pazarlama alanlarında önemli bir yeri bulunmaktadır. Turizm sektöründe tüketici davranışlarının ve kararlarının, ürün ve hizmet tanıtımından satın alınma ve tüketilme aşamasına kadar olan süreçte bir bağlantı içinde olduğu gözlemlenmiştir. Turizm sektöründe tüketici davranışını etkileyen unsurlar bireysel, sosyal ve durumsal olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bireysel faktörler; izlenim, davranış, motivasyon, yaşam standartları ve demografik özellikleri bünyesinde barındırır. Sosyal faktörler; kültür, sosyal sınıf, aile unsurlarını içermektedir. Durumsal faktörler ise; zaman, fiziksel koşullar, sosyal ortam gibi kavramları barındırmaktadır (Fratu, 2011: 119).

Tüketici davranışlarında ihtiyaç ve motivasyon kavramlarının birbirleri ile sıkı bir iletişim içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Motivasyon kavramı turistleri satın almaya yönelten en önemli özellik olup bünyesinde itici ve çekici faktörleri barındırmaktadır. Demir ve Kozak (2011) yapmış oldukları çalışmada, dış faktör olan motivasyon unsurlarının içsel faktör olan bilgiye ulaşma, alternatifler üzerinde yoğunlaşma ve tatil tecrübeleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Turizm temelinde insan ilişkilerine dayanmakta olup turistlerin seyahat etmelerini ve harcama yapmalarını sağlayacak motive unsurlarını oluşturarak onları satın almaya yönlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle turistleri iyice analiz edip tercihleri belirlenmelidir (Şimşek, 2008: 107). Tüketiciler satın alma noktasında birçok güdüden etkilenmekte olup beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak istemektedir. Bu sayede işletmeler pazara sunacakları ürünlerin ve hizmetlerin tüketicilerdeki hangi güdüyü harekete geçireceğini bilmeli ve güdülere dayalı pazarlama anlayışını benimsemelidirler (Çakan, 2016: 33).

Turistlerin davranışlarını etkileyen ve şekillendiren birden fazla unsur bulunmaktadır. Fakat bunların içerisinde en önemlisi motivasyon olarak ortaya çıkmaktadır. Turistlerin davranışlarının arkasında yatan fizyolojik ve psikolojik faktörler motivasyon ile etkileşim halindedir (Özgen, 2000: 22). Turistlerin seyahat motivasyonlarını etkileyen unsurların analizinin yapılması, turistlerin isteklerine uygun ürün ve hizmet geliştirilmesini sağlamaktadır. Farklı motivasyon unsurlarına sahip olan turistlerin, ürün ve hizmet aşamasında davranışlarında da farklılıklar gözlemlenmektedir (Apak, 2016: 6).

Alanyazında motivasyonun turist davranışları üzerindeki etkisine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde; Kay (2003: 601), turistlerin seyahat motivasyonunu incelediği çalışmada, seyahat motivasyonlarında turist davranışını dört kavram altında toplamıştır. Bunlar, ihtiyaç temelli yaklaşımlar, değer temelli yaklaşımlar, fayda temelli yaklaşımlar ve beklenti temelli yaklaşımlar olarak sıralanmıştır. İhtiyaç temelli yaklaşım; turistleri seyahat etmeye teşvik etmek ve ihtiyaç oluşmasını sağlamaktır. Değer temelli yaklaşım; turistleri seyahat etmeye iten nedenler bireylerin kendi değerleridir. Fayda temelli yaklaşım; turistlerin seyahat motivasyonunu tanımlayan özellikleri seyahatleri sonucu elde edecekleri faydalardır. Beklenti temelli yaklaşımlar; turistlerin seyahat motivasyonunun oluşması turistlerin seyahat hakkındaki beklentileridir.

Nyaupane vd. (2006) yapmış oldukları çalışmada, Ekim 2003 ve Haziran 2004 tarihleri arasında ABD'nin Arizona eyaletine seyahat eden 18 yaş üstü 671 turisti incelemişlerdir. Bu turistleri demografik değişkenler, aktivite tercihi ve deneyim değişkenleri bakımından değerlendirmişlerdir. Veriler sonucunda oluşturulan kümeler; kültürel faaliyette bulunan turistler, kültür meraklısı turistler ve kültüre değer veren turistler olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmada, bireylerin güdülleri ile seyahat tercihleri ve rekreatif faaliyetler arasında doğru orantı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mehmetoğlu (2007) Norveç'te bulunan iki farklı turizm merkezini ziyaret eden doğa turizmine katılan 162 turist üzerine bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada turistlerin demografik özellikleriyle seyahat amaçları, seyahat güdüleri ve tercih ettikleri aktiviteler ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda turistleri seyahate iten güdüler altı başlık altında toplanmıştır. Bunlar; doğa, sıradanlık, fiziksel aktiviteler, inovasyonel hareketler, sosyal etkileşim ve kendini gerçekleştirmektir. Doğa turistleri ise üç grup altında toplanmıştır. Bunlar; kültürel aktiviteler ile huzur bulanlar, doğa aktivitelerine ilgisi bulunan turistler ve aktiviteler katılımları az olan turistlerdir. Ayrıca çalışmada turistlerin seyahat güdülerinin oluşmasında seyahatleri sırasında katılmış oldukları aktivitelerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Özdipçiner (2008) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'yi ziyaret eden Rus, Alman ve İngiliz üçüncü yaş grubu turistlerin tatil tercihlerinin ve farklılıklarının neler olduğunu ölçmeyi amaçlamaktadır. Çalışma Antalya, Muğla ve İzmir'deki turizm merkezlerinde bulunan 276 kişi üzerinde yürütülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda katılımcıların demografik özelliklerine göre farklı değerlendirmeler elde edilmiştir. Buna göre; 60-74 yaş arasındaki turistlerin 75 yaş üzeri turistlere göre yılda en az bir kez olmak şartıyla ülke içi ve ülke dışı faaliyetlere katıldıkları belirlenmiştir. Ayrıca katılacakları faaliyetlerde kültürel seyahati benimserken klasik otelleri tercih etmektedirler. Eğitim düzeyleri yüksek turistler birlikte ve paket turlara yönelim sağlarken eğitim seviyesi düşük turistler ise bireysel turlara karşı yönelim göstermektedirler.

Çetinsöz (2011) yapmış olduğu çalışmada, Alanya'yı ziyaret eden yabancı turistlerin tatilleri esnasında algıladıkları risk faktörlerini ve daha sonraki tatillerinde bu destinasyonu seçme davranışlarını incelemiştir. Çalışma kapsamında turistlerin tatilleri sürecinde algıladıkları risk boyutları değerlendirilerek Alanya'ya tekrar yapılacak ziyaretlerinde herhangi bir kuşkularının oluşmayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Harman (2012) yapmış olduğu çalışmada, İstanbul'a gelen sırtçantalı turistlerin seyahat motivasyonunu sağlayan unsurların neler olduğunu ve seyahat alışkanlıklarının bu duruma bağlı olarak ne düzeyde değişiklik gösterdiğini incelemiştir. Veriler 887 sırtçantalı katılımcıya yöneltilen anketler sayesinde elde edilmiştir. Elde edilen verilere göre; turistlerin geldiklerinde yapmış oldukları faaliyetler tarihi ve turistik yerleri gezmek, yerel lezzetleri tatmak ve yürüyüş gibi faaliyetlerde bulunmaktır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde İstanbul'un mistik havası ve turistlerin yapmış oldukları faaliyetlerde sosyal etkileşimde buldukları kişilerin yakın davranışlar göstermesi turistlerin tekrar ziyaret etme düşüncelerini olumlu yönde etkilemiştir.

Harman (2014) yapmış olduğu çalışmada, Türkiye'de bağımsız seyahat eden yerli gezginlerin seyahat motivasyonlarını incelemiştir. Ayrıca çalışmada demografik verilerin olası bir yurtdışı seyahate çıkma durumuna göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Çalışmada 28 maddeden oluşan bir ölçek kullanılmış olup 163 kişi ankete katılım sağlamıştır. Araştırmanın sonucunda genç ve gelir seviyesi düşük olan turistlerin bağımsız seyahat ettikleri ve seyahate sosyalleşmek, yeteneklerini sergileyebilecek deneyimler sağlamak amacıyla çıktıkları görülmüştür. Ayrıca çalışmada yurtdışına çıkan gezginlerin farklı kültürleri tanıma imkânı daha ağır basarken yalnız hareket eden yerli gezginlerin ise farklı deneyim yaşama konusunda çekingen bir tutum gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Çetin (2015) yapmış olduğu çalışmada, Kapadokya'yı ziyaret eden Japon turistlerin seyahat motivasyonlarının memnuniyetleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada 409 Japon turist ankete katılım sağlamıştır.

Çalışma kapsamında, turistlerin Kapadokya'yı ziyaretlerinde yeni bir kültür öğrenmek, dinlenmek ve alışveriş imkânlarından yararlanarak mistik havasından etkilendikleri görülmüştür. Çalışmada, turistlerin seyahat motivasyonlarının memnuniyetleri ve tekrar bölgeyi ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisinin büyük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Toksöz ve Aras (2016) yapmış oldukları çalışmada, seyahate çıkma davranışı içinde bulunan turistlerin motivasyonunda yöresel mutfağın ne gibi etkisinin olduğunu araştırmışlardır. Seyahate çıkacak turistlerin yüzde 88'den fazlasının destinasyon seçiminde yemeğin çok önemli bir yeri olduğu gözlenmiştir. Ayrıca kültürel miras ile harmanlanmış olarak farklı bir deneyim yaşatması turistlerin tüketim kararlarında ve motivasyonları üzerinde etkisinin büyük önemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yurcu vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada, Antalya'nın Kemer ilçesinin Beldibi bölgesine tatile gelen turistlerin boş zaman algıları ve motivasyon tatminlerini etkileyen unsurları belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda 13 turist ile görüşme yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre turistlerin boş zaman algılarının dinlenme, özgürleşme, sosyalleşme ve rekreatif faaliyetler içerisinde bulunma istekleri olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca çalışmada turistlerin motivasyonunun ve bölge hakkındaki düşüncelerinin olumlu yönde artmasını sağlayan etkenlerin, dinlenme ve sakin bir ortam yaşamının yanında bölgenin kültürel ve eğlence faaliyet olanaklarının bulunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

İbiş ve Batman (2018) yapmış oldukları çalışmada, İstanbul'a gelen Japon ve Güney Koreli turistlerin seyahat motivasyonlarının ve yeniden ziyaret etme imkanlarının neler olduğunu incelemişlerdir. Çalışma, Sultanahmet Meydanı, Ayasofya ve Topkapı Sarayı çevresindeki 137 katılımcı aracılığıyla tamamlanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye'yi ilk kez ziyaret eden turistlerin seyahatleri beklentilerinin üstünde olumlu bir davranışa dönüşmüş olup tekrar ziyaret etmelerinde olumlu etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Ayrıca turistlerin motivasyonunu arttıran ve memnun olmalarını sağlayan unsurlar; doğal ve kültürel zenginlikler, alışveriş imkânı, etkinlik ve eğlence gibi faktörlerdir.

Sert (2019) yapmış olduğu çalışmada, Ankara'daki 50 yaş üzeri olan ve en az bir kez turistik faaliyette bulunan bireylerin seyahat kısıtlılıkları ve seyahat motivasyonlarının neler olduğunu incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, üçüncü yaş grubunun seyahatlerini kısıtlayan unsurlara bakıldığında eşim, arkadaşım ve ailem seyahat etmeyi sevmez veya seyahat ederken bana eşlik edecek kimse yok gibi cevaplar olduğu görülmüştür. Seyahat motivasyonunu etkileyen unsurların ise sosyalleşme, farklı deneyimler, kendini geliştirme ve sağlık olanakları olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada üçüncü yaş grubunun seyahat motivasyonlarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

4. ARAŞTIRMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, motivasyonun turist davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğu ve motivasyon unsurları üzerinde yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim, meslek, gelir durumu vb. demografik değişkenlerin etkileri incelenmiştir. İlgili yerli yazında, motivasyon ve turist davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği birçok araştırma bulunmakla birlikte, özellikle Ankara ilinde yaşayan en az bir kez tatile çıkmış olan yerel halk üzerine odaklanan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın evrenini Ankara ilinde yaşayan en az bir kez tatile çıkmış olan yerel halk oluşturmaktadır. Turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğunu ölçmek amacıyla ölçekli ve demografik sorular olmak üzere iki ana bölümden oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anketin birinci bölümünde; turistlerin tatil tercihlerini ve demografik özelliklerini belirlemek üzere 11 adet soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise, turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğunu ölçmeye yönelik 22 adet ifade bulunmaktadır. Bu ifadelerin ölçülmesinde 5’li Likert ölçeği kullanılmıştır. Anket formunda yer alan ifadeler Öner ve Cansu (2019) ve Li (2019) tarafından hazırlanan çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Araştırma evreni içerisinden belirlenen Ankara’da yaşayan yerli halka toplam 300 adet anket yapılmıştır. Veriler SPSS 24.0 for Windows İstatistik Paket Programı yardımıyla analiz edilmiştir. Veriler üzerinde frekans analizi, standart sapma analizi, ölçeğe yönelik güvenilirlik analizleri, T-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

4.3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde verilerin analizi sonucu ulaşılan bulgular ve değerlendirmeler yapılacaktır.

4.3.1. GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ

Ölçeğin güvenilirlik analizleri için ölçekteki değişkenin cronbach’s alpha değerine bakılmıştır. Tablo 1’de ölçeğin güvenilirliğine ilişkin cronbach’s alpha değeri gösterilmiştir.

Tablo 1. Ölçeğin Güvenilirliğine İlişkin Cronbach’s Alpha Değeri

Faktör	Cronbach’s Alpha (α)
Tatile Çıkma Davranışlarını Etkileyen Motivasyon Unsurları	0,842

Tablo 1’de ölçeğin güvenilirliğine ilişkin cronbach’s alpha değeri 0,842 olarak saptanmıştır. Güvenirlik analizi sonucunda, Cronbach’s Alfa değerinin $0,80 \leq \alpha < 1,00$ aralığında çıkması, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir (Sipahi vd, 2010). Güvenilirlik analizleri sonuçları incelendiğinde, kullanılan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmektedir.

4.3.2. DEMOGRAFİK BULGULAR

Tablo 2’de araştırmaya katılan turistlerin tatil tercihleri ve demografik özellikleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2. Turistlerin Tatil Tercihleri ve Demografik Özellikleri

Değişkenler	Alt Değişkenler	Frekans (N)	Yüzde Oranı (%)
Cinsiyet	Kadın	182	60,7
	Erkek	118	39,3
Medeni Durum	Bekar	193	64,3
	Evli	107	35,7

Yaş	15-24	109	36,3
	25-34	105	35,0
	35-44	35	11,7
	45-54	37	12,3
	55-64	8	2,7
	65 ve üstü	6	2,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	50	16,7
	Lise ve Dengi	90	30,0
	Önlisans	39	13,0
	Lisans	107	35,6
	Lisansüstü	14	4,7
Meslek	İşçi	25	8,4
	Memur	36	12,0
	Emekli	4	1,3
	Yönetici	4	1,3
	Serbest Meslek	47	15,7
	Ev Hanımı	45	15,0
	Öğrenci	75	25,0
	Çalışmıyorum	27	9,0
	Diğer	37	12,3
Aylık Kişisel Ortalama Gelir	Kişisel Gelirim Yok	91	30,4
	1000 TL ve altı	22	7,3
	1001-2000 TL	16	5,3
	2001-3000 TL	45	15,0
	3001-4000 TL	42	14,0
	4001 TL ve üstü	84	28,0
Hangi Sıklıkla Tatil Yaparsınız?	Yılda Bir	140	46,7
	Yılda Birden Fazla	59	19,7
	İki Yılda Bir	24	8,0
	Fırsat Buldukça	58	19,3
	Fikrim Yok	19	6,3
Tatile Daha Çok Kiminle Gidersiniz?	Aile	199	66,4
	Arkadaş	78	26,0
	Yalnız	10	3,3
	Diğer	13	4,3

Tatile Çıkma Amacınız Nedir?	Dinlenme ve Eğlence	174	58,0
	Deniz-Kum-Güneş	59	19,7
	Tarihi ve Kültürel Amaçlı	4	1,3
	Spor Amaçlı	1	0,3
	Sağlık Amaçlı	2	0,7
	İş Amaçlı	5	1,7
	Dost ve Akraba Ziyareti	22	7,3
	Yeni Yerler Görmek	19	6,3
	Diğer	14	4,7
	Tatildeki Konaklama Süreniz Nedir?	Günübirlik	3
1 Haftadan Az		137	45,7
1-2 Hafta		116	38,7
2-3 Hafta		19	6,3
3-4 Hafta		15	5,0
1 Ay ve Üstü		10	3,3
Tatilden Beklentiniz Nedir?	Yeni İnsanlar Tanımak	9	3,0
	Stres Atmak	122	40,7
	Yeni Yerler Keşfetmek	38	12,6
	Alışveriş Yapmak	2	0,7
	Özgürlüğü Yaşamak	23	7,7
	İşten Kurtulmak	3	1,0
	Şehirden Kurtulmak	29	9,6
	Yeni Aşklar Yaşamak	4	1,3
	Yeni Lezzetler Tanımak	2	0,7
	Hepsi	59	19,7
Diğer	9	3,0	

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan turistlerin 182'si (%60,7) kadın ve 118'i (%39,3) erkektir. Medeni durum değişkenine göre katılımcıların 193'ü (%64,3) bekar, 107'si (%35,7) evlidir. Ankete katılan turistlerden 109'u (%36,3) 15-24 yaş aralığında, 105'i (%35,0) 25-34 yaş aralığında, 37'si (%12,3) 45-54 yaş aralığında, 35'i (%11,7) 35-44 yaş aralığında, 8'i (%2,7) 55-64 yaş aralığında bulunmaktadır. 65 yaş ve üzeri yaş aralığında bulunan turistlerin oranı ise %2,0'dir. Ankete katılanların %35,6'sı (107 kişi) lisans mezunu, %30,0'u (90 kişi) lise mezunu, %16,7'si (50 kişi) ilköğretim mezunu, %13,0'ü (39 kişi) önlisans mezunu ve %4,7'si (14 kişi) lisansüstü mezunudur. Katılımcıların mesleki durumları ile ilgili dağılımları incelendiğinde %25,0'i öğrenci olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ankete katılanların %15,7'sinin serbest mesleklerde çalıştığı, %15,0'inin ev hanımı, %12,3'ünün diğer, %12,0'sinin memur, %9,0'unun işsiz, %8,4'ünün işçi, %1,3'ünün emekli ve %1,3'ünün yönetici olduğu görülmektedir. Ankete katılan turistlerin aylık gelir durumları incelendiğinde 91 kişi (%30,4) kişisel gelirinin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca 84 kişi (%28,0) 4001 TL ve üzeri, 45 kişi (%15,0) 2001-3000 TL, 42 kişi (%14,0) 3001-4000 TL, 22 kişi (%7,3) 1000 TL ve altı gelire sahip oldukları görülmüştür. 1001-2000 TL gelire sahip turistlerin oranı ise %5,3'dür. Ankete katılan turistlerin tatil tercihleri incelendiğinde tatil yapma sıklığı açısından %46,7'sinin yılda bir, %19,7'sinin yılda birden fazla ve %19,3'ünün ise fırsat buldukça tatil yaptığı belirlenmiştir.

Turistlerin %66,4'ünün ailesiyle ve %26,0'sının arkadaşlarıyla tatile gitmeyi tercih ettikleri görülmüştür. Katılımcıların %58,0'i dinlenme ve eğlence, %19,7'si deniz, kum, güneş amacıyla tatile çıkmaktadır. Ankete katılanların %45,7'si 1 haftadan az, %38,7'si 1-2 hafta tatilde konaklamaktadır. Ayrıca turistlerin tatilden beklentileri incelendiğinde %40,7'si tatillerinde stres atmayı beklemektedir.

4.3.3. TURİSTLERİN TATİLE ÇIKMA DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN MOTİVASYON UNSURLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 3'de araştırmaya katılan turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğu ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3. Turistlerin Tatile Çıkma Davranışlarını Etkileyen Motivasyon Unsurları

Değişkenler	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Rahatlamak ve sakinleşmek istiyorum.	3	1,0	*	*	5	1,7	33	11,0	259	86,3	4,81	0,55142
Tatilde özgürce hareket edebilmeyi istiyorum.	3	1,0	4	1,3	15	5,0	60	20,0	218	72,7	4,62	0,73307
Rutin işlerden uzaklaşmak için tatile çıkmak istiyorum.	4	1,3	8	2,7	20	6,7	53	17,6	215	71,7	4,55	0,83813
İyi restoranların ve lezzetli yemeklerin bulunması	7	2,3	10	3,3	21	7,0	47	15,7	215	71,7	4,51	0,93424
Ekonomik etkenler tatil planımı seçmemde etkili oluyor.	10	3,3	15	5,0	21	7,0	43	14,4	211	70,3	4,43	1,04364
Konaklama tesislerinin kaliteli olması tercihimizi etkiliyor.	7	2,3	12	4,0	30	10,0	47	15,7	204	68,0	4,43	0,98404
Kaliteli servis imkânı ve servis personellerinin bulunması	7	2,3	14	4,7	28	9,3	49	16,4	202	67,3	4,41	0,99651

Güvenlik imkânlarının bulunması	13	4,3	18	6,0	28	9,4	51	17,0	190	63,3	4,29	1,12997
Geçmişteki güzel tatil anılarımı yeniden yaşamak istiyorum	18	6,0	20	6,7	34	11,3	53	17,7	175	58,3	4,15	1,21809
Kolay ulaşım olanaklarının olması seçimimi etkiliyor	15	5,0	25	8,3	33	11,0	52	17,4	175	58,3	4,15	1,20705
Doğal ve tarihi güzelliklerin bulunması	14	4,7	20	6,7	40	13,3	65	21,6	161	53,7	4,13	1,15942
Tatile çıkarak iş baskısından kurtulmak istiyorum	11	3,7	30	10,0	32	10,6	66	22,0	161	53,7	4,12	1,16768
Daha önceki tatilim gelecekteki tatil planlarımı etkiliyor	17	5,7	31	10,3	28	9,3	54	18,0	170	56,7	4,09	1,25668
Ailevi etkenler tatil planlamalarımı tercih etmem de etkili oluyor	23	7,7	26	8,6	31	10,3	47	15,7	173	57,7	4,07	1,31053
İyi bilinen bir yer olması tercihimizi etkiliyor	20	6,7	33	11,0	40	13,3	51	17,0	156	52,0	3,96	1,30303
Tatil yeri seçiminde duygularıma göre karar veriyorum	23	7,7	33	11,0	67	22,3	41	13,7	136	45,3	3,78	1,32821
İnsanlarla tanışmak ve sosyalleşmek istiyorum	35	11,7	41	13,6	39	13,0	65	21,7	120	40,0	3,64	1,41722
Tatil deneyimlerimi arkadaş ve akrabalarım ile paylaşmak istiyorum	45	15,0	35	11,7	37	12,3	61	20,3	122	40,7	3,60	1,48121
İyi alışveriş tesislerinin bulunması	40	13,3	47	15,7	47	15,7	29	9,6	137	45,7	3,58	1,50889

Animasyon ve eğlence faaliyetlerinin olmasını seçimimi etkiliyor	37	12,3	54	18,0	55	18,4	48	16,0	106	35,3	3,44	1,43525
Sportif faaliyetlerin olması tercihimizi etkiliyor	46	15,3	49	16,4	51	17,0	48	16,0	106	35,3	3,39	1,48324
Ünlü eğlence yerlerinin olması tercihimizi etkiliyor	66	22,0	48	16,0	37	12,3	34	11,4	115	38,3	3,28	1,61771

***Cevap verilmemiştir.**

Tablo 3'e göre turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının başında rahatlamak ve sakinleşmek, tatilde özgürce hareket edebilmek, rutin işlerden uzaklaşmak, tatilde iyi restoranların ve lezzetli yemeklerin bulunması, ekonomik etkenler ve konaklama tesislerinin kaliteli olması gelmektedir.

4.3.4. DEMOGRAFİK BULGULARIN MOTİVASYON UNSURLARINA ETKİSİ

Ankara ilinde yaşayan en az bir kez tatile çıkmış olan yerel halk ait demografik özelliklerin motivasyon unsurları üzerindeki etkisine yönelik olarak T-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerin sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Turistlerin Demografik Bulgularının Motivasyon Unsurlarına Etkisi

Değişken	Analiz	Faktör	Anlamlılık (p)
Cinsiyet	T-testi	Motivasyon Unsurları	,002*
Medeni Durum	T-testi	Motivasyon Unsurları	,037*
Yaş	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,217
Eğitim Durumu	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,290
Meslek	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,438
Aylık Kişisel Ortalama Gelir	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,284
Tatil Yapma Sıklığı	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,789
Tatilde Eşlik Eden Kişi	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,110
Tatile Çıkma Amacı	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,066
Tatildeki Konaklama Süresi	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,034*
Tatilden Beklenti	ANOVA	Motivasyon Unsurları	,001*

*p<0,05

Tablo 4'e göre turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurları ile turistlerin yaşları, eğitim durumları, meslekleri, aylık gelirleri, tatil yapma sıklıkları, tatilde eşlik eden kişi ve tatile çıkma amaçları arasında farklılıklar olmadığı belirlenmiştir. Ancak turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurları ile cinsiyetleri, medeni durumları, tatildeki konaklama süreleri ve tatilden beklentileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Dünya'nın globalleşme ile birlikte açık bir pazar alanına dönüşmesi ve insanlarda birçok farklı yeri gezip görme isteğinin oluşması turizmin hareketlenmesini sağlamıştır. Turizm ile birlikte bireyler buldukları konumdan başka bir yere giderek o destinasyon hakkında farklı tecrübeler elde etme arzusu içerisinde. Zaman içerisinde değişen turist tiplerine uygun olarak işletmelerde ve destinasyonlarda çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Her yıl Dünya üzerinde milyonlarca kişi turizm hareketine katılmakta olup her bir bireyi turizme yönlendiren çeşitli unsurlar bulunmaktadır.

Bu araştırmada Ankara'da yaşayan ve en az bir kez tatile çıkmış olan 300 kişiye yapılan anket ile turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurlarının neler olduğu incelenmiştir.

Ankete katılım sağlayan kişilerin demografik özellikleri incelendiğinde çoğunluğunun; kadın, bekar, 15-24 yaş aralığında, lisans düzeyinde eğitime sahip ve öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Turistlerin tatile çıkma davranışlarındaki sonuçlar incelendiğinde ise katılımcıların; yılda bir, ağırlıklı olarak aileleri ile tatile çıktıkları, tatile çıkma amaçlarının dinlenme ve eğlence olduğu, bir haftadan az konaklama yaptıkları ve tatilden beklentilerinin stres atmamak olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan analiz sonuçlarına göre turistlerin tatile çıkma davranışlarını en çok etkileyen motivasyon unsurları rahatlamak ve sakinleşmek, tatilde özgürce hareket edebilmek, rutin işlerden uzaklaşmak, tatilde iyi restoranların ve lezzetli yemeklerin bulunması, ekonomik etkenler ve konaklama tesislerinin kaliteli olması gerektiği şeklinde belirlenmiştir. Benzer şekilde Mehmetoğlu (2007) tarafından yapılan çalışmada, turistleri seyahate iten motivasyon unsurlarının doğa, sıradanlık, fiziksel aktiviteler, inovasyonel hareketler, sosyal etkileşim ve kendini gerçekleştirme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mahika (2011) tarafından yapılan çalışmada da, Romanya'ya tatile gidecek turistleri motive eden unsurların eğlence, kültür gezileri, yaz ve kış sporlarını yapma ve kaplıcaları ziyaret etme gibi unsurlar olduğu sonucu elde edilmiştir. Harman (2014) tarafından yapılan çalışmada ise, bağımsız seyahate çıkan yerli turistlerin seyahat motivasyonlarını arttıran ve seyahate çıkma davranışlarını etkileyen unsurların farklı kültürleri tanıma, sosyalleşme, yeteneklerini göstermek, kişisel gelişim ve rahatlama olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca araştırmanın sonucunda, turistlerin tatile çıkma davranışlarını etkileyen motivasyon unsurları ile turistlerin cinsiyetleri, medeni durumları, tatildeki konaklama süreleri ve tatilden beklentileri arasında anlamlı farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan bu araştırma, ulaşılan örneklem büyüklüğü ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle konu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalarda katılım sağlayacak turist sayısını arttırmak ve yabancı turistlerin de çalışmaya dâhil edilmesi ile araştırma sonuçlarının genel bir şekil alması ve karşılaştırılma yapılması noktasında olumlu katkı sağlayacaktır. Ayrıca konu ile ilgili başka bir bölgede bulunan kişiler ile çalışma yapılması farklı sonuçların ortaya çıkmasını sağlayarak literatüre katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akçadağ, S. ve Özdemir, E. (2005). İnsan Kaynakları Kapsamında 4 ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde İş Tatmini: İstanbul'da Yapılan Ampirik Bir Çalışma. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10), 167-193.

Andreu, L., Kozak, M., Avcı, N. ve Çifter, N. (2005). Market Segmentation by Motivations to Travel: British Tourists Visiting Turkey. Journal of Travel & Tourism Marketing, 19 (1), 1-14.

Apak, Ö. C. (2016). Kış Turizmine Katılan Yerli Turistlerin Tüketici Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Kayseri Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük Üniversitesi, Karabük.

Artuğer, S. ve Kocatürk, E. (2019). Yabancı Turistlerin Çekici Seyahat Motivasyonlarının Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerine Etkisi. Turizm Akademik Dergisi, 6 (1), 147-159.

Bothma, L. A. (2009). Travel Motivations to Selected National Parks in South Africa: Karoo-, Tsitsikamma-and Kgalagadi Transfrontier National Parks, Doctoral Dissertation, North-West University.

- Brown, S. (2005). Travelling With a Purpose: Understanding The Motives and Benefits of Volunteer Vacationers. *Current Issues in Tourism*, 8 (6), 479-496.
- Chiang, C. Y. ve Jogaratnam, G. (2006). Why Do Women Travel Solo for Purposes of Leisure?. *Journal of Vacation Marketing*, 12 (1), 59-70.
- Çakan, H. V. (2016). Termal Turizm İşletmelerine Yönelik Tüketici Satın Alma Karar Süreci, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Çetin, B. (2015). Japon Turistlerin Seyahat Motivasyonlarının Turist Memnuniyeti ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerine Etkisi: Kapadokya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Çetinsöz, B. C. (2011). Uluslararası Seyahatlerde Turistlerin Çekim Yerinde Algıladıkları Risklerin Tekrar Ziyaret Etme Niyetlerine Etkileri: Alanya İlçesine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Demir, Ş. Ş. ve Kozak, M. (2011). Turizmde Tüketici Davranışları Modelini Oluşturan Aşamalar Arasındaki İlişki. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22 (1). 19-34.
- Dilekmen, M. ve Ada, Ş. (2005). Öğrenmede Güdülenme. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 113-123.
- Dunne, G. (2009). *Motivation and Decision Making in City Break Travel: The Case of Dublin*. Saarbrücken, Germany: VDM Publishing.
- Ertan, H. ve Kaya, İ. (2012). Edremit Körfezi'ndeki Konaklama İşletmeleri Çalışanlarının İş Motivasyon Düzeylerinin Demografik ve Mesleki Özelliklere Göre İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (1), 155-168.
- Fratu, D. (2011). Factors of Influence and Changes in The Tourism Consumer Behaviour. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series V: Economic Sciences*, Vol 4 (53), No. 1, 119-126.
- Güleç, B. (2006). Reklamın Turistlerin Satın Alma Davranışları Bakımından İncelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (15), 127-158.
- Harman, S. (2012). Sırtçantalı Turistlerin Seyahat Motivasyonları ve İlgilenimleri: İstanbul'a Gelen Sırtçantalı Turistler Üzerinde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Harman, S. (2014). Bağımsız Seyahat Eden Yerli Gezinlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10 (21), 107-128.
- İbiş, S. ve Batman, O. (2018). Japonya ve Güney Kore'den İstanbul'a Gelen Turistlerin Seyahat Motivasyonları ve Yeniden Ziyaret Etme Niyeti Üzerine Bir Araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15 (2), 246-262.
- Juvan, E., Gomezelj Omerzel, D. ve Uran Maravic, M. (2017). Tourist Behaviour: An Overview of Models to Date. In *Management International Conference, Monastier di Treviso (Venice), Italy*, 23-33.
- Kay, P. (2003). Consumer Motivation in A Tourism Context: Continuing The Work Of Maslow, Rokeach, Vroom, Deci, Haley And Others. In *ANZMAC 2003: A Celebrations of Ehrenberg and Bass: Marketing Discoveries, Knowledge and Contribution: Proceedings of The 2003 Australian and New Zealand Marketing Academy Conference ANZMAC*, 600-614.
- Kim, S. S., Lee, C. K. ve Klenosky, D. B. (2003). The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks. *Tourism Management*, 24 (2), 169-180.

- Kodaş, D. (2013). Yerli Ziyaretçilerin Yerel Yiyecek Tüketim Güdülerinin Belirlenmesi: Beypazarı Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Li, S. (2019). Tourist Motivation and Satisfaction of Chinese Senior Tourists on Day Trips, Master Thesis, Victoria University of Wellington.
- Mahika, E. C. (2011). Current Trends in Tourist Motivation. *Cactus Tourism Journal*, 2 (2), 15-24.
- Mehmetoğlu, M. (2007). Typologising Nature-Based Tourists by Activity—Theoretical and Practical Implications. *Tourism Management*, 28 (3), 651-660.
- Nyaupane, G. P., White, D. D. ve Budruk, M. (2006). Motive-Based Tourist Market Segmentation: An Application to Native American Cultural Heritage Sites in Arizona, USA. *Journal of Heritage Tourism*, 1 (2), 81-99.
- Öner, S. ve Cansu, E. (2019). Yerli Turistlerin Tatil Satın Almadan Önce Tercihlerine Etkisi Olan Faktörlerin Belirlenmesi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 2 (2), 110-129.
- Özdipçiner, N. S. (2008). Türk Turizm Pazarında Yaşlı Yabancı Tüketicilerin Turistik Tercihleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1 (2), 134-146.
- Özgen, Ö. (2000). Kapadokya'yı Ziyaret Eden Turistlerin Genel Seyahat Motivasyonları ve Tatmin Olma Durumları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 22-34.
- Özsoy, G. (2019). Otel İşletmelerinde Kullanılan Motivasyon Araçlarının İşgören Performansı Üzerindeki Etkisi: Edirne İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Semerci, H. ve Akbaba, A. (2018). Bodrum'a Gelen Uluslararası Ziyaretçilerin Yerel Yemek Tüketimindeki Motivasyon Faktörlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 41-57.
- Sert, A. N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 200-211.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M.. (2010). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Sökmen, A. (2013). Örgütsel Davranış. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şimşek, A. T. (2008). Turizm Pazarlamasında Turistik Tüketici Davranışları Açısından Tatil Satın Alma Sürecinin Özellikleri ve Alanya Üzerinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Toksöz, D. ve Aras, S. (2016). Turistlerin Seyahat Motivasyonlarında Yöresel Mutfağın Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 (Special issue1), 174-189.
- Van Vuuren, C. ve Slabbert, E. (2012). Travel Motivations and Behaviour of Tourists to a South African Resort. *Tourism & Management Studies*, 295-304.
- Varshalomidze, M. (2019). Motivasyon Faktörlerine Kültürel Bir Bakış: Türkiye, İtalya, Gürcistan Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yurcu, G., Kasalak, M. A. ve Akıncı, Z. (2018). Turistlerin Boş Zaman Motivasyonunu ve Tatminini Etkileyen Faktörler: Beldibi Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (2), 517-536.

İLKOKUL 3. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN NOKTALAMA İŞARETLERİN YAPISALCI VE GELENEKSEL YÖNTEMLERLE ÖĞRETİLMESİ KONUSU İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sevgi YAŞAR

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-6429-1367

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı
ORCID: 0000-0003-4108-7467

ÖZET

Öğrencilerin okuma yaparken ve konuşurken noktalama işaretlerinin işlevini tam kavrayamamalarından dolayı konuşma ve okumalarında uygun tonlama ve doğru vurgu yapmamaları ve bu öğrencilerde geleneksel yöntemlerle eğitim gerçekleştirildiğinde noktalama işaretlerinin doğru ve etkin kullanımında yüksek başarı sağlanamaması bir problem olarak karşımızda durmaktadır. 3.Sınıf öğrencilerinde, Türkçe dersinin temel kazanımlarından olan (konuşma ve yazmanın temeli olan) noktalama işaretlerinin yerinde, doğru ve etkin kullanımını sağlamak amacıyla animasyon, simülasyon gibi bilgisayar ve teknolojiyi kullanarak eğitimi çekici hale getirmek ve Türkçe yazım kurallarına olumlu tutumlar geliştirerek, oyun yolu ile bunu benimsemesini ve kalıcı öğretim sağlanması ve etkili iletişim becerisi kazanması için öğrencilere sınıf ortamında iki çeşit eğitim uygulanmıştır. Öğrenciler iki gruba ayrılarak kontrol grubunda geleneksel yöntemler uygulanmış ve deney grubunda öğrencilere bireysel ve grup çalışmasına imkan veren animasyon ve simülasyon çalışmalarıyla desteklenmiş yöntem uygulanmıştır. SPSS ve Excel programları kullanılarak çalışmadaki istatistiksel analizler yapılmıştır. Ön test başarı oranları deney grubunda %49 olarak tespit edilmiş ve kontrol grubunda ise %48 olarak bulunmuştur. Son test başarı oranlarına bakacak olursak deney grubunda %84,2 tespit edilirken, kontrol grubunda ise %66,7 olarak tespit edilmiştir. T testi sonuçlarından ön teste ait p değerine bakıldığında 0,05 'ten büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğitim verilmeden önce deney grubunda bulunan öğrenciler ve kontrol grubunda bulunan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir. Son teste ait p değeri 0,05 'ten küçük olduğu için eğitim verildikten sonra deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Diğer verilerle birlikte sonucu incelediğimizde animasyon ve simülasyon çalışmalarıyla desteklenmiş yöntem eğitiminin geleneksel yöntem eğitimine göre daha iyi sonuçlar verdiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Noktalama işareti, t test, animasyon, yenilikçi öğretim

INVESTIGATION OF PRIMARY SCHOOL 3rd GRADE STUDENTS ON THE TEACHING OF PUNCTUATION MARKS WITH STRUCTURAL AND CONVENTIONAL METHODS

ABSTRACT

It is a problem that students do not fully understand the function of punctuation marks while reading and speaking, and that they do not make proper intonation and correct emphasis, and that high success cannot be achieved in the use of punctuation marks when education is carried out with traditional methods. Making education attractive by using computer and technology such as animation, simulation and developing positive attitudes towards Turkish spelling rules in order to ensure proper, correct and effective use of punctuation marks which are one of the basic gains of Turkish lesson (which are the basis of speaking and writing) in 3rd grade students, In order for the students to adopt this and to provide permanent teaching and to gain effective communication skills, two types of education were applied in the classroom environment. The students were divided into two groups, traditional methods were applied in the control group, and the method supported by animation and simulation studies that allowed the students to work individually and in groups was applied in the experimental group. Analyzes were made using SPSS and Excel. Pre-test success rates are 49% in the experimental group and 48% in the control group. Posttest success rates were 84.2% in the experimental group and 66.7% in the control group. When looking at the p value of the pretest from the T test results, it is seen that it is greater than 0.05. Therefore, it was observed that there was no significant difference between the students in the experimental group and the students in the control group before the training was given. Since the p value of the post-test is less than 0.05, it is understood that there is a significant difference between the experimental group and the control group after training. When we examine the result together with other data, it can be stated that method training supported by animation and simulation studies gives better results than traditional method training.

Keywords: Punctuation, t-test, animation, innovative teaching

GİRİŞ

İnsanlar duygu ve düşüncelerini dil becerilerini kullanarak gerek sözlü gerekse yazılı olarak aktarırlar. Özellikle yazı dilini sözlü dile yaklaştırmada noktalama işaretleri önemlidir. Noktalama işaretleri dildeki dokuyu şekillendirmesi sebebiyle adeta bir dikiş aleti gibidir. Dilin akışını sağlayan bir trafik işareti gibi yavaşla, park et, yoldan çıkma, dur gibi anlamlar ifade eder.¹ Konuşma ve yazmada açık, vurgulu kolay, çabuk anlaşılmayı sağlamaktadır. Özellikle ilköğretimde temel konuşma ve yazma becerilerinin edinilmesinde çok önemli bir kazanımdır. Dilin işleyişini sağlama, dilin yapı ve anlam özelliklerini koruma ayrıca yazı dili ve konuşma dili arasında ilişki kurulması için bu kazanımın sağlanması önemlidir.

On yedi tane temel noktalama işareti vardır. Diğer işaretlerin sayısı da otuzdur. Yani toplamda kırk yedi tane işaret vardır diyebiliriz. Noktalama işaretlerinin öğretimi en az harf öğretimi kadar zordur. Bu sebeple 1. sınıftan itibaren eğitime başlanılmalı ve eğitim zamana yayarak aşamalı olarak verilmelidir. Noktalamanın kazandırılması ilk beceriler arasındadır. Bu konuda, Firdevs Özbek “Türkçe dersinde artırılmış gerçeklik uygulaması başarı ve motivasyona etkisi” başlıklı makalesinde noktalama işaretlerinin başarısı ve motivasyonu etkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bir çalışma kaleme almıştır.³

Ön test son test sonucunda başarı ve motivasyonun animasyon ve simülasyon kullanılan öğretim çalışmalarının başarı ve motivasyon düzeyi (deney ve kontrol gruplarında uygulanmış) test sonuçları anlamlı bulunmuştur. Başarı ve motivasyon düzeyinde olumlu gelişmeler saptanmıştır. Noktalama işaretlerinin temel işlevleri sıralanacak olursa;

1. Metnin daha iyi anlaşılmasını sağlar.
2. Yazıdaki anlam karışıklığını önler.
3. Yazıdaki jest, mimik, vurgu, tonlama ve duraksama işlevi görür.
4. Cümlelerin başlangıç ve bitişini gösterir.
5. Yazının amacı ulaşmasını sağlar.
6. Estetik açıdan yazıya katkı sağlar.
7. Yazının mimikleridir.

En kolay kavranan noktalama işaretinin “nokta”, en zor kavranın ise “noktalı virgül” ve “iki nokta” olduğu gözlenmiştir. Bunun sebebi kullanma sıklığı ve ilk öğrendikleri işaret olmaları, net ve daha az karmaşık olmasıdır.

Görsel açıdan zengin ve birden çok duyu organına hitap eden etkinliklerin öğrenmeyi kolay ve kalıcı hale getirdiği bir gerçektir. Etkinliklerin aynı olması çalışmalarını monotonlaşmasına ve bir müddet sonra sıkılmalarına neden olmaktadır.

Öğretmenlerin noktalama işaretlerinin öğretimi ile ilgili görüşleriyle ilgili bir makalede öğretmenlerin; %60,52 düz anlatım, %28,94’ü soru cevap, %26,31’i buluş yöntemini, drama, beyin fırtınası, grupla öğrenme gibi yapılandırmacı yaklaşımının öngördüğü yöntem ve teknikler düşük oranda kullanıldığı sonucuna varılmıştır.⁵ Bir diğer çalışmada ise akran iletişimini yönelik geliştirilen yazma tekniklerinden öğrencilerin noktalama ve yazım becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.⁶ Aktif öğrenme tekniklerinin altıncı sınıf öğrencilerinin yazım ve noktalama kurallarının öğrenilmesine dair yapılan bir çalışmada ise geleneksel yöntemlere göre daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁷

Diğer bir çalışmada ise öğrencinin merkeze alındığı teknikler da olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe öğretmenleri noktalama işaretlerinin öğretilmesi konusunda öğrencinin sürecin içinde etkin olduğu teknik ve yöntemleri daha fazla ağırlık vermesi gerektiğini düşünme ulaşılmıştır. Türkçe öğretmenleri noktalama işaretlerinin öğretilmesi konusunda öğrencinin sürecin içinde etkin olduğu teknik ve yöntemlere daha fazla ağırlık vermesi gerektiğini düşünmektedir. En zor öğrenilenin “noktalı virgül” ve en kolay öğrenilenin “nokta” ve “soru işareti” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁸ Bağcı ve Karaboğa tarafından yapılan araştırma ve çalışma da bu sonucu desteklemektedir ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır.^{9,10}

ARAŞTIRMANIN AMACI

3.Sınıf öğrencilerinde, Türkçe dersinin temel kazanımlarından olan (konuşma ve yazmanın temeli olan) noktalama işaretlerinin yerinde, doğru ve etkin kullanımını sağlamaktır. Animasyon, simülasyon gibi bilgisayar ve teknolojiyi kullanarak eğitimi çekici hale getirip Türkçeyi iyi kullanan daha donanımlı nesiller yetiştirmektir. Türkçe yazım kurallarına olumlu tutumlar geliştirerek, oyun yolu ile bunu benimsemesini ve kalıcı öğretim sağlanması, kendine güveni geliştirmesi ve etkili iletişim becerisi kazanması amaçlanmıştır. İlerideki eğitim hayatına temel oluşturmak ve iletişim becerilerini edinmesi için, daha çok duyu organına hitap eden çalışmalarla kolay, zevkli ve kalıcı bilgiler kazandırmak hedeflenmiştir. Başarılı çocuk mutlu olur. Türkçeyi etkin kullanan çocuk dersleri daha iyi kavrayacaktır. Kendine güveni geliştirecektir. Anlamadığı zaman kaygılanmadan tekrar etmesine olanak sağlayacaktır.

Böylece sınıfın ve öğretmenin hızına uyum sağlayamayan çocuklar da öğrenme fırsatını bulur, bu açılardan eğitime katkı sağlamak ve bu katkısını tespit etmek amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Yazı yazarken en temel noktalama işaretlerini bile çoğu zaman ihmal edildiği gözlenmiştir. Öğrencilerin okuma yaparken ve konuşurken de noktalama işaretlerinin işlevini tam kavrayamadıklarından dolayı uygun tonlama ve doğru vurgu yapmamaları problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, geleneksel yöntemlerle eğitim gerçekleştirildiğinde noktalama işaretlerinin kullanımında yüksek başarı sağlanamaması da diğer bir problemidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3. sınıf öğrencilerinin noktalama işaretlerinin kullanımı ile ilgili beceri düzeyini arttırmak amacıyla yapısalcı ve geleneksel yöntemlerle eğitim uygulaması sınıf ortamında uygulanmıştır. Öğrenciler İki gruba ayrıldı. Kontrol grubunda geleneksel yöntemler uygulandı. Deney grubunda öğrencilerin bireysel ve grup çalışmalarına imkan veren animasyon ve simülasyon çalışmalarıyla desteklenmiş yöntem uygulanmıştır. Gruplar sınıf listesi tam ortadan ikiye bölerek seçilmiştir. Yapısalcı öğretim (deney) grubunda soru cevap, beyin fırtınası, gösterip yaptırma, oyunlaştırma, animasyon ve simülasyon yöntemleri uygulanmıştır. Davranışçı öğretim (kontrol) grubunda ise konu anlatımı, kavrama ve takrir yöntemleri uygulanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARACI

On sorudan oluşan ve hazır bulunmuşluğu ölçen bir ön test deney grubundaki ve kontrol grubundaki öğrencilere bir ders saatinde uygulanmıştır. İki gruba da ayrı eğitimler verildikten sonra deney grubu ve kontrol grubunda bulunan öğrencilere son test uygulanmıştır. Deney grubu ve kontrol grubunda 8 yaşında 12'şer tane öğrenci vardır. Test sonuçları Excel ve SPSS (ücretsiz deneme sürümü) programları kullanılarak analiz edilmiştir. Ön test başarı oranları deney grubunda %49 ve kontrol grubunda %48'dur. Son test başarı oranları deney grubunda %84,2 ve kontrol grubunda %66,7'dir.

Grup	İşlem	Öntest ve Sontest
D (Deney)	Yapısalcı uygulama	Başarı ve Motivasyon
K (Kontrol)	Geleneksel uygulama	Başarı ve Motivasyon

Çizelge 1: Deney grubundaki öğrencilerin ön test ve son test sonuçları

Deney Grubu	yaş	sınıf	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		Ön test toplam	Son test toplam
			ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son	ön	son		
Öğrenci 1	8	3	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	5	10
Öğrenci 2	8	3	1*	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	6	8
Öğrenci 3	8	3	0*	1	1	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	1	0	1	1	1	4	9
Öğrenci 4	8	3	1	1	0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	5	9
Öğrenci 5	8	3	0	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	1	4	9
Öğrenci 6	8	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	7	7
Öğrenci 7	8	3	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	4	10
Öğrenci 8	8	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1	7	9
Öğrenci 9	8	3	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	5	6
Öğrenci 10	8	3	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	4	7
Öğrenci 11	8	3	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	6	10
Öğrenci 12	8	3	1	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	2	7

Çizelge 2: Kontrol grubundaki öğrencilerin ön test ve son test sonuçları

Kontrol Grubu	yaş	1	1	2	2	3	3	4	4	5	5	6	6	7	7	8	8	9	9	10	10	öntest toplam	Sontest toplam	
Öğrenci 1	8	3	0	1	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	3	8
Öğrenci 2	8	3	1	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	5	6
Öğrenci 3	8	3	0*	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1	0	1	4	6
Öğrenci 4	8	3	1*	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	1	1	7	8
Öğrenci 5	8	3	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0	1	1	1	0	1	4	6
Öğrenci 6	8	3	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	6	6
Öğrenci 7	8	3	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	1	3	8
Öğrenci 8	8	3	1	0	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	1	1	7	6
Öğrenci 9	8	3	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	5	7
Öğrenci 10	8	3	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	1	4	6
Öğrenci 11	8	3	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	7	9
Öğrenci 12	8	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	1	2	4

*Sorulardaki (1) doğru yapılan soruyu, (0) ise yanlış yapılan soruyu ifade etmektedir.

Çizelge 3: T-testi sonuçları

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means		95% Confidence Interval of the Difference				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	Lower	Upper
OntestTop	Equal variances assumed	,810	,378	,258	22	,799	,16667	,64647	-1,17404	1,50737
	Equal variances not assumed			,258	21,388	,799	,16667	,64647	-1,17627	1,50960
SontestTop	Equal variances assumed	,063	,804	3,118	22	,005	1,75000	,56127	,58599	2,91401
	Equal variances not assumed			3,118	21,999	,005	1,75000	,56127	,58599	2,91401

Çizelge 4: Sonuçlara ait istatistiksel veriler

GRUP		Ortalama			Standart Sapma(sd)	Serbestlik derecesi(df)	t değeri	p	Anlamlılık düzeyi	
		N	(Mean)	Min						Max
OntestTop	Deney	12	4,9167	2	7	1,44338	22	0,258	0,799	p>0.05
	Kontrol	12	4,7500	2	7	1,71226				
SontestTop	Deney	12	8,4167	6	10	1,37895	21,999	3,118	0,005	p<0.05
	Kontrol	12	6,6667	4	9	1,37069				

SONUÇ

Çalışmamızda noktalama işaretlerine dair genel kaideler açıklandıktan sonra daha önce yapılmış bazı makaleler değerlendirilmiştir. Sonrasında bu çalışmanın ana konusu olan noktalama işaretlerinin öğrencilere kolay öğretimi ile ilgili çalışma yapılmıştır. On sorudan oluşan ön test ve son test soruları öğrencilerimize uygulanmış ve farklı neticeler elde edilmiştir. Çizelge 3 incelendiğinde, ön teste ait p değerine bakıldığında 0,05'ten büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla eğitim verilmeden önce deney grubunda bulunan öğrenciler ve kontrol grubunda bulunan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir. Yani benzer durumdadırlar. Son teste ait p değeri 0,05'ten küçük olduğu için eğitim verildikten sonra deney grubu ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmaktadır. Diğer verilerle birlikte sonucu incelediğimizde animasyon ve simülasyon çalışmalarına desteklenmiş yöntem eğitiminin geleneksel yöntem eğitime göre daha iyi sonuçlar verdiği ifade edilebilir. Bu sonuçlar deney grubunda %84,2'ye kadar çıkarken kontrol grubunda %66,7'ye kadar çıkabilmiştir. Bu da bize geleneksel uygulama ile modern uygulamanın arasındaki başarı ve motivasyon farkını açıkça göstermektedir. Aynı zamanda çalışmamızın istatistiksel verileri de verilerek çalışmanın bilimselliğine katkı sağlanmıştır. Araştırmanın amacı olan Türkçe dersinin temel kazanımlarından olan noktalama işaretlerinin etkin ve doğru bir şekilde nasıl kullanılacağı konusunda bilimsel yöntemlerin etkinliği gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Kurudayıoğlu, M , Dölek, O . (2018). Noktalama İşaretlerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (1) , 372-385 . DOI: 10.17860/mersinefd.371047

Süğümlü, Ü . (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarındaki Yazım ve Noktalama Hatalarının Belirlenmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi , 8 (2) , 528-542 . DOI: 10.16916/aded.706748

Özbek, F, Ak, Ş . (2020). İlkokul 4. Sınıf Türkçe Dersinde Artırılmış Gerçeklik Uygulaması: Başarı ve Motivasyona Etkisi . Kastamonu Eğitim Dergisi , 28 (4) , 1668-1679 . DOI: 10.24106/kefdergi.4003

Sever, E. ve Memiş, A. (2013). Süreç temelli yazma modellerinin ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin yazım-noktalama becerisine ve yazma eğilimine etkisi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 243- 259

Kurudayıoğlu, M , Dölek, O . (2018). Noktalama İşaretlerinin Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri . Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 14 (1) , 372-385 . DOI: 10.17860/mersinefd.371047

Dölek, O. , Hamzadayı, E . (2016). Akran Etkileşimine Dayalı Yazma Etkinliklerinin 7. Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri Üzerindeki Etkisi. *Journal of Turkish Studies*

Maden, Aslı. (2017). Aktif Öğrenme Tekniklerinin 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Kuralları Başarısı ve Derse Karşı Tutuma Etkisi. *International Journal of Languages' Education*. 1. 786-801. 10.18298/ijlet.1804.

Sever, E. ve Memiş, A. (2013). Süreç temelli yazma modellerinin ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin yazım-noktalama becerisine ve yazma eğilimine etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 243- 259

Bağcı, H. (2011). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin noktalama işaretleri ile yazım kurallarını uygulayabilme düzeyi. *Turkish Studies*, 6(1), 693-706

Karaboğa, H. (2011). Türkçe öğretmeni adaylarının yazılı anlatım çalışmalarında noktalama işaretlerini ve yazım kurallarını kullanabilme düzeyleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

İLKOKULDA MİLLİ BİLİNÇ VE KİMLİK

Yüksek Lisans Öğrencisi Betül SERİNPINAR

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-9350-6120

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT

Yıldız Teknik Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü
ORCID: 0000-0003-4108-7467

ÖZET

Devletlerin kendilerini ayakta tutabilmeleri için gerekli olan şey; yurttaşlarında milli bilincin oluşmasını sağlamaktır. Bunun en temel yolu ise eğitim ve öğretim ile başlamaktadır. Ülkemizde ilkokulun en büyük hedefi, bireylere okuma-yazma kazandırmak gibi gözükse de aslında bahsettiğimiz bu milli bilinç de temel hedefler arasında yer almaktadır.

İlkokulda milli bilincin oluşturulmasındaki en önemli kaynak İstiklal Marşı'mızdır. Milli marşlar bir milletin bağımsızlık uğruna vermiş olduğu mücadeleleri derinden hissettirebilecek çok az şeyden biridir. Hiçbir düz yazı veya hiçbir metin, ulusların bağımsızlık mücadelelerini; şiirsel ifadeyle destanlaştırılmış şekilde aktarıldığı gibi aktaramaz. Çünkü oluşması istenilen milli bilinç, ancak milli duyguların harekete geçirilmesi ile sağlanabilmektedir. İstiklal Marşı'mızın yazarı Mehmet Akif Ersoy'un "Milli Şair" olarak anılmasının dayanağı da budur. Bağımsızlık mücadelesi için yapılmış olanları ve gelecek nesillerin bu uğurda yapması gerekenleri anlatmak –daha büyük bir deyimle, hissettirmek- ancak bunu hissedebilen bir şair tarafından meydana getirilebilirdi. Ulusların milli geçmişini öğrenip, hissedip, kendisinin yaşaması ve gelecek nesillere aktarabilmesi için gerekenler arasında ulusal marşlar en üst sıralarda yer almaktadır. Çünkü bireylerin yaşadıkları topraklara kendini ait hissedebilmesi için ulusal kimliklerini tanımaları gerekmektedir. Ulusal kimlik bu anlamda ait hissettirdikten sonra vatan ve millet sevgisine dönüşecek, bireylerin hedeflenen kazanıma ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı'nı ne uğruna, hangi duygularla yazdığı ve bunun bireylere milli bilinç kazandırmada nasıl rol oynadığı ele alınmıştır. Bildiride, bu milli bilincin kazandırılmasının ilkokulun yeri ve önemi detaylı olarak aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstiklal Marşı, Mehmet Akif Ersoy, Milli Bilinç, Ulusal Kimlik, Bağımsızlık

NATIONAL CONSCIOUSNESS AND IDENTITY IN PRIMARY SCHOOL

ABSTRACT

The necessary for states to survive themselves is to create national consciousness in its citizens. Accordingly the most basic way to do this starts with education and teaching. Although the biggest goal of primary school in our country seems to be to enable individuals to gain literacy, this national consciousness that we have mentioned is also within the main goals.

The most important source in creating national consciousness in primary school is our National Anthem. National anthems are one of the few things that can make a deep sense of a nation's struggles for independence.

No prose or text of nations' struggle for independence; cannot be conveyed like it is transferred in an epic form with poetic expression. Because the desired national consciousness can only be achieved by activating national feelings. This is the main reason of being remembered “National Poet” our author Mehmet Akif Ersoy. Describing what has been done of the struggle for independence and what future generations should do for this purpose -in greater terms, feeling this emotion deep inside- could only be created by a poet who could feel it. National anthems are at the top of the list among the emotions necessary for nations to learn and feel the national past and to live it and carry it on to the future generations. Because individuals need to recognize their national identity in order to feel that they belong to the land they live in. Once the national identity feels belonging in this emotion, it will turn into a love of homeland and nation then it will enable individuals to achieve the targeted gain.

Explained in this study, how Mehmet Akif Ersoy wrote the National Anthem, for what sake and with which emotions this anthem played a role in gaining national consciousness of individuals. In this declaration, the place and importance of gaining this national consciousness in primary school will be explained within detail.

Keywords: National Anthem, Mehmet Akif Ersoy, National Consciousness, National Identity, Independence

1.GİRİŞ

Devletlerin kendilerini ayakta tutabilmeleri için gerekli olan şey; yurttaşlarında milli bilincin oluşmasını sağlamaktır. Bunun en temel yolu ise eğitim ve öğretim ile başlamaktadır. Ülkemizde ilkokulun en büyük hedefi, bireylere okuma-yazma kazandırmak gibi gözüke de aslında bahsettiğimiz bu milli bilinç de temel hedefler arasında yer almaktadır. Milli bilincin yanı sıra bireylerde ulusal kimlik oluşturmak da ilkokulun temel hedefleri arasında yer almaktadır. Milli bilinç ve ulusak kimliğe sahip olan birey; artık devletin hedeflediği bir miras anlamına gelmektedir. Devletin mirası olmak, kendinden sonraki nesillerin de aynı bilinç ve kimliği oluşturabilmesi için bir basamak olmak demektir.

Devletlerin en önemli miraslarından biri, kazanılan bağımsızlık mücadelesinden sonra yazılmış olan milli marşlarıdır. Milli marşlar; içerisinde şiirsel ifadeden ziyade destansı anlatım barındıran marşlardır. Bireylerde bağımsızlık mücadelesinin anlamını kazandırmak için, onlara bunu hissettirmek gerekir. Gerekli olan bu his, ancak destansı bir ifadeyle, yani milli marşlarla kazandırılabilir.

Ulusların milli geçmişini öğrenip, hissedip, kendisinin yaşaması ve gelecek nesillere aktarabilmesi için gerekenler arasında ulusal marşlar en üst sıralarda yer almaktadır. Çünkü bireylerin yaşadıkları topraklara kendini ait hissedebilmesi için ulusal kimliklerini tanımasını gerekmektedir. Ulusal kimlik bu anlamda ait hissettirdikten sonra vatan ve millet sevgisine dönüşecek, bireylerin hedeflenen kazanıma ulaşmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde ise ilkokulda milli bilinç ve ulusal kimlik oluşturulmasındaki en üst basamakta İstiklal Marşı'mız yer almaktadır. İstiklal Marşı yazarımız Mehmet Akif Ersoy, yukarıda bahsedilen destansı ve şiirsel ifadelerin tümünü hissetmiş ve gelecek nesillere de hissettirebilmek için anlatımını en güçlü seviyede tutmuştur. Nitekim Mehmet Akif Ersoy bu anlamda başarılı olmuş ve günümüzde de hala aynı hisle anılması için kendisine güzel bir olanak sağlamıştır.

1.1 İlkokulda Değer Kavramı

Sosyal Bilimler derslerinin hemen hemen hepsi değerler üstüne kurulmuş derslerdir. Bireylere analitik ve teorik bilgiler kazandıran diğer derslerin yanında, kazandırılması gereken değerleri konu alırlar. Gerek tarih, gerek psikolojik, gerekse sosyolojik bilgilerin tamamı bu bahsedilen sosyal bilimler arasında yer almaktadır.

İlkokul çağındaki bireylerin tümü, kimlik gelişimi açısından en açık oldukları çağıdadırlar. Kişiliklerini oluşturmak için bir kimlik arayışında oldukları bu dönemde çevrelerinde algıladıkları her şey onlar için bir kimlik oluşturma basamağı olabilir. Tam bu noktada eğitimin yerinin oldukça büyük olduğunu söyleyebiliriz.

Bireyler okula geldikleri ilk günden itibaren akranları ile iletişim – ve büyük oranda bir yarış – halindedir. Bu yüzden çevrelerinde algılayabildikleri her durumu zihinlerine almak isteyebilirler. Bu durum zaman zaman sıkıntı yaratabilir bir hal olsa da çoğu zaman devletin hedeflediği bireyler arasına girmek için olumlu görülmektedir.

Tam bu noktada sosyal bilimlerin rolünün büyük oranda olduğu söylenebilir. Bireylere nesnellikten ziyade öznel bir bakış açısı kazandırmayı hedefleyen sosyal bilimler, bireye “özgün bir birey” olduğu hissini vermektedir. Birey kendisini tam anlamıyla “birey” olarak kabul ettiği anda özgün düşünmeye ve hissetmeye başlamaktadır. Bunu geliştirmek için ise geçmişini öğrenip, geleceğine yön vermesi gerekmektedir. Bahsedilen bu geçmişini öğrenme durumu ise o zamana kadar süre gelen tarihsel anlatımlardan geçmektedir. İlkokulda sosyal bilimler dersleri arasında yer alan tarihi eğitimi alarak bunu her seferinde artırmaktadır.

1.2 İlkokulda Sosyal Bilimler Programları

2004 tarihli programda yer verilen değerler şunlardır (MEB, 2004: 5):

o Adil olma	o Hoşgörü
o Aile birliğine önem verme	o Misafirperverlik
o Bağımsızlık	o Sağlıklı olmaya önem verme
o Bilimsellik	o Saygı
o Çalışkanlık	o Sevgi
o Dayanışma	o Sorumluluk
o Duyarlılık	o Temizlik
o Dürüstlük	o Vatanseverlik
o Estetik	o Yardımseverlik

Yukarıdaki tabloda verilen maddeler 2004 yılında yayınlanan 2004-2005 eğitim-öğretim yılı için hazırlanan Sosyal Bilimler ders kitabından alınmıştır. Bu kitapta diğer yıllardaki programlara göre verilmek istenen değerler daha açık biçimde ele alınmıştır.

Bu yazıda bizim dikkat ettiğimiz yer ise tablodaki sondan ikinci maddedir. Vatanseverlik. Sosyal bilimler dersleri ile örtük olarak verilen bu madde, 2004 yılı itibari ile artık apaçık ortadadır.

Yukarıda bahsedilen milli bilinç ve ulusal kimlik, vatan sevgisi ile birlikte ele alınabilir. Çünkü bireyler; milli bilinç kavuşup, ulusal kimliklerine sahip oldukları anda vatansever bir birey olmaya adaydır. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşılayan bu değerler, sadece bilinç değil duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.

Tablo 8.
2004 Tarihli İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Sınıflara Göre Doğrudan Verilecek Değerler

ÖĞRENME ALANI	SINIFLAR	
	4. Sınıf	5. Sınıf
Birey ve Kimlik	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü	Sorumluluk
Kültür ve Miras	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik	Estetik
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik	Akademik dürüstlük
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Yardımseverlik	Dayanışma
Güç, Yönetim ve Toplum	Bağımsızlık	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı
Küresel Bağlantılar	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık

Kaynak: Keskin, 2008: 310

Yukarıdaki tabloda ise yine 2004 yılına ait Sosyal Bilgiler dersinde verilmesi hedeflenen değerler yer almaktadır. Tabloya baktığımızda ilk maddede Birey ve Kimlik ifadelerini görmekteyiz. Burada da karşımıza yine yukarıda bahsedilen; bireylere kazandırılması hedeflenen milli bilinç ve ulusal kimlik çıkmaktadır.

2.İSTİKLAL MARŞI ve MEHMET AKİF ERSOY

Milli marşlar, devletlerin en temel mirasları olarak nitelendirilir. Çünkü devletlerin hem geçmişini anlatır, hem de geleceğe bırakılacak olan yegâne ögedir. İstiklal Marşı, ilkokulda kazandırılması istenilen milli bilincin temelini oluşturmaktadır. Şiirsel bir ifade ve destansı anlatımı ile Mehmet Akif Ersoy bunu sağlamayı başarmıştır. Bağımsızlık mücadelesi sonrası, ülkedeki milli birlik ve beraberliği sağlayabilmek için millete ve orduya ulusal bir marş gerekmektedir. Bu marş hem coşku içermeli, hem de milletin mücadelesini en iyi şekilde anlatmalıdır. Çünkü yazılan marş, gelecek nesillerde milli bilinç ve kimlik oluşturmak için kullanılan en büyük basamak olacaktır.

3.ÇALIŞMANIN AMACI ve YÖNTEMİ

Devletlerin kendilerini ayakta tutabilmeleri için yurttaşlarında milli birlik ve beraberlik oluşturması gerekmektedir. Çünkü devletin, kendisine bağlı ve ona güvenen bireylere ihtiyacı vardır. Bireyler ne kadar devletine bağlı ve vatansever olursa, devletin gücü o kadar artmaktadır. Bunu yapabilmek için ise temel eğitimin başladığı ilkokulda milli bilinç oluşturulmaya başlanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi; bireyler kimlik oluşturma çağında iken, ulusal kimliklerini de tanıdıklarında vatansever bir birey sıfatını almaya hak kazanırlar. Bunun gerekliliği ve önemi devletin akıbeti için son derece yüksek noktadadır. Çalışmanın amacı; ilkokulda milli bilinç oluşumunda ve ulusal kimlik kazanmada İstiklal Marşı'nın önemini vurgulamaktır. Bu vurgu için Türkiye tarihindeki sosyal bilimler ders kitaplarından yararlanılıp birkaçından örnekler sunulmuştur. Aynı zamanda İstiklal Marşı yazarı Mehmet Akif Ersoy'un anılarını dile getirdiği yazı ve metinlerden esinlenilmiştir.

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir milletin geleceğe dair umutlarının ve bu umutlarını gerçekleştirebilecek gücünün olması, yurttaşlarının devletine olan inancıdır. Bu inancın ilk adımları kimlik oluşum çağlarında, ilkokulda atılmaktadır. Fakat bu değerleri içinde barındıran sosyal bilimler derslerinin ilkokulda daha az sayıda olduğu gözlemlenmiştir. Bireylerin bilinç ve kimlik kazanımını gerçekleştirdikleri bu dönemde, bahsedilen bu değerlere daha fazla yer verilmesi bu anlamda bir kolaylık sağlayacaktır.

Tüm bunlara dayanarak; ilkokulda milli bilincin oluşturulmasındaki en önemli kaynağın İstiklal Marşı olduğu tekrar söylenebilir. Çünkü Milli marşlar bir milletin bağımsızlık uğruna vermiş olduğu mücadeleleri derinden hissettirebilecek çok az şeyden biridir. Ulusların milli geçmişini öğrenip, hissedip, kendisinin yaşaması ve gelecek nesillere aktarabilmesi için gerekenler arasında ulusal marşlar en üst sıralarda yer almaktadır. İlkokul sosyal bilimler dersleri içinde yer alan değer kavramları içerisinde, ulusal marşların daha fazla yer alması gerektiği kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

KESKİN Y & COŞKUN KESKİN S, (2013) “İlkokul Sosyal Bilgiler Programlarında Milli Bilinç ve Barış Değerinin Tarihsel Serüveni, TSA.

DOĞANAY, A. (2006). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed.), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım içinde (s. 256- 286). Pegem A Yayıncılık: Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2004). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.

SINIF ÖĞRETMENİ VE ÇOCUK EDEBİYATI

Ebru SEFER

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı

ORCID: 0000-0001-9231-7643

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT

Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim

ORCID: 0000-0003-4108-7467

ÖZET

Çocuk edebiyatı eğitim alanında büyük bir öneme sahiptir. Eğitim alanında karşımıza çıkan sorunlardan biri de çocukların okuma alışkanlığı kazanamaması ve okumayı sevmemeleridir. Bu konuda en büyük destekçimiz nitelikli çocuk kitapları olacaktır. Bu kitapların içeriği, çizimleri, yazı boyutu dahi önem taşımaktadır. Hangi yaş aralığına hangi kitapları sunduğumuz da önemlidir. Çocuk edebiyatı kavramı için birçok farklı tanım bulabiliriz fakat ne kadar önemli olduğu konusunda tartışmaya gerek yoktur.

Hem dünyada hem ülkemizde çocuk edebiyatının önem kazanması çok eski tarihlere dayanmaz. Sadece çocuklara özel yazınlar yerine genellikle masal, destan gibi anlatılar bulunurdu. Zaman geçtikçe çocuklara özel yazılmış şiir, hikâyeler yazılmaya başlanmış ve bunların sayısı giderek artmıştır. Sayıları arttıkça nitelik açısından da daha kaliteli eserler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çocuk edebiyatının öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırmasında ve sevdirmesindeki öneminden söz ettik. Bu araştırmamızda sınıf öğretmenlerinin bu konuya ne kadar önem verdiklerini ve bilgi sahip olduklarını araştırmak istedik. Sınıf öğretmenleri, sınıf kitaplığında buldukları eserlere ne kadar hâkimler? Sadece öğrencilerin gözlerinin önünden akan harfler mi önemlidir yoksa içeriği de önemli midir? Kitaplarını hangi kriterlere göre seçerler? Bu soruların yanında sınıf öğretmenlerine en son okudukları çocuk edebiyatı eserini ve en beğendikleri çocuk edebiyatı yazarını sorduk. Tüm bu soruların ışığında okuma alışkanlığının kazandırıldığı ilkokullarda öğretmenlerin çocuk edebiyatına dair ilgi ve tutumları hakkında bazı sonuçlara ulaştık.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, sınıf öğretmeni, nitelikli çocuk kitapları

PRIMARY SCHOOL TEACHER AND CHILDREN'S LITERATURE

ABSTRACT

Children's literature has a great importance in the field of education. One of the problems we encounter in the field of education is that children cannot acquire reading habits and do not like reading. Our biggest supporter in this regard will be qualified children's books. Even the content, drawings and font size of these books are important. Which books we offer to which age range is also important. We can find many different definitions for the concept of children's literature, but there is no need to argue about how important it is.

The importance of children's literature both in the world and in our country is not based on ancient history. Generally, there were narratives such as fairy tales and epics instead of special writings only for children.

As time passed, poems and stories specially written for children started to be written and their number gradually increased. As their number increases, works of higher quality have begun to appear.

We talked about the importance of children's literature in making students gain reading habits and endearing them. In this study, we wanted to investigate how much the primary school teachers attach importance to this issue and have knowledge. How much do primary school teachers control the works they have in the classroom library? Is only the letters flowing in front of students' eyes important or is their content also important? According to what criteria do they choose their books? In addition to these questions, we asked primary school teachers their most recent children's literature work and their favorite children's literature writer. In the light of all these questions, we reached some conclusions about teachers' interests and attitudes towards children's literature in primary schools where reading habits were acquired.

Keywords: Children's literature, primary school teacher, quality children's books

1.GİRİŞ

Kavcar, edebiyatı şöyle tanımlamıştır: "... çağlar boyunca insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili biçimde ortaya koyan sanattır." (Kavcar, 1999:4).

Çocuk Edebiyatı kavramıyla ilgili birçok farklı tanım yapılmıştır. Çocuk edebiyatı, "Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır" (Sever, 2015a, 17).

Demiray (1979: 287), çocuklar için hazırlanan yapıtlarda sanat değeri bulunması kadar, çocuk psikolojisinin, eğitim ilkelerinin kılavuzluğuna da gereksinimi olduğunu vurgulamakta ve bu anlayışla ortaya konan ve belli ölçütlere uygun düşen, kimler için yazılmış olursa olsun, çocukların ilgisini çeken yapıtlara çocuk yazını adını vermektedir.

2.ÇOCUK EDEBİYATININ AMACI

Çocuk edebiyatı özellik ve içerik bakımından şunları kapsamalı; çocuğu asla küçümsememeli, çocuğu değerli bulmalı ve bunu kabul etmeli, çocuğun, istek, ilgi ve gereksinimlerine cevap verebilmelidir. Çocukça yaşamak, çocukça eğlenmek, çocukça gülmek ve sevmek, çocukça düşünmek; kendini çocuklarına yerine koyabilmek, onlar gibi konuşmak ve düşünmek yani empati kurabilmek sanıldığı çok daha zordur. Bu doğrultuda yaz tüm bunların bilincinde olarak ve çocuğun hayal dünyasına dokunabilmelidir. Bir zamanlar çocuk olduğunu unutmayan yazarlar, çocuğun dünyasına girebilmeyi, ona yetişkin olsa da seslenebilmeyi iyi bir şekilde anlayabilir ve kendisini onun yerine koymayı başararak yazabilir. (Yavuz,2019)

Çocuk edebiyatında salt amacın çocuğa bir takım değerler dikte etmek, ders vermek yahut nasihat etmenin olduğunu düşünüp kurguyu bunun üzerine kurmak hatadır. Edebiyat kısmından taviz verilmemeli, çocuğun doyum sağlaması, hayal dünyasına hitap edilmesi de önemlidir. Bu bağlamda baktığımızda nitelikli çocuk edebiyatı kitaplarında verilmek istenen temalar yine verilir fakat edebi değer taşıyan, çocuğun hayal dünyasına da dokunan eserler olarak yapılır.

3.ÇOCUK EDEBİYATININ TARİHÇESİ

Çocuk edebiyatının ilk ürünlerinin sözlü olarak başladığına kesin gözüyle bakabiliriz. Yazılı edebiyatın gelişerek, çocuk edebiyatında kullanılır duruma gelmesine kadar geçen süreçte, sözlü edebiyat eserleri etkin olarak varlığını sürdürmüştür. Bu sözlü edebiyat ürünleri, daha sonra derlenerek çocuk edebiyatının ana malzemeleri haline gelmiştir. (Yalçın ve Aytaş, 2012: 19)

Türkiye’de çocuk edebiyatının ortaya çıkması, eğitim konusu ile ilgili çalışmaların başladığı Tanzimat dönemine rastlar” (Sınar, 2006, 175). Bu dönemden önce doğrudan çocuklara yönelik olarak hazırlanan edebi eserlere rastlanmamıştır. Çocuklara sözlü edebiyat ürünlerinden ninni, tekerleme, bilmece, efsane, destan, masal ve halk hikâyeleri anlatılmıştır. Ancak bu sözlü edebiyat ürünleri, çocuklara onları eğitmek amacıyla anlatılmış olsalar bile sadece ninni, çocuklara doğrudan seslenen edebiyat ürünüdür. Diğer türler, doğrudan çocukları eğitmek amacıyla meydana getirilmemiştir (Baş, 2015, 10). “Yetişkin edebiyatında eskiden beri “çocuk” bir konu olarak ele alınmıştır. Ne var ki klasik anlayışla kaleme alınan eserlerin çoğu çocuklar için değil çocuklar üzerinedir” (Oğuzkan, 2000, 3).

Cumhuriyetin ilanından sonra, eğitime son derece önem verilmekle birlikte çocuk edebiyatı alanında büyük bir gelişme söz konusu değildir. Dönemin çocukları, henüz çocuklara yönelik bir literatür oluşmadığından Reşat Nuri Gültekin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların kendilerine uygun eserlerini okumuşlardır. Yalnız, Abdullah Ziya Kozanoğlu’nun çocuklara tarih şuuru vermek amacıyla kaleme aldığı Kızıl Tuğ, Atlı Han, Türk Korsanları, Seyit Ali Reis ve Gültekin başta olmak üzere eserleri, Cumhuriyet dönemi ilk çocuk kitapları olarak düşünülebilir. (Karagözoğlu, 2010)

Çocuk edebiyatı ile ilgili ciddi çalışmaların başlaması Cumhuriyetin ilânından sonradır. 1979 yılının “Dünya Çocuk Yılı” olarak kabul edilmesi çocuğa yönelik yayınların ve araştırmaların artmasını sağlar. Çocuk edebiyatı bilimsel platforma taşınır (Sınar, 2006, 175).

4.ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çocuğun, bilişsel, duyuşsal, kişilik ve toplumsal gelişiminde, kelime hazinesinin zenginleşmesinde, düşünme yeteneğinin, hayal gücünün gelişmesinde, eleştirel bir bakış açısı kazanmasında; oyun, eğlence, estetik haz alma, sosyalleşme, hayatı öğrenme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında çok önemli bir yere sahip olan çocuk edebiyatı ürünleri ile çocuğu tanıştırmak, öncelikle ailenin, daha sonra da öğretmenin görevidir. Bu çalışma, ilköğretim birinci kademedeki sınıf öğretmenlerinin çocuk edebiyatına ilişkin ilgi ve kullanma durumlarını belirlemeyi ve elde edilen sonuçlara göre çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Öğretmenlerin Çocuk Edebiyatına İlişkin Görüşleri” anketi kullanılmıştır. (Büyükkavaskuran, Ersözlü, 2009) Araştırma, tarama modelinde tasarlanmıştır. Hazırlanan anket, örneklem grubuna uygulanarak mevcut durum hakkında bir tarama yapılması hedeflenmiştir.

5.BULGULAR

Sınıf öğretmenlerinin çocuk edebiyatı ürünlerini seçerken dikkat ettikleri aşamalar incelendiğinde; en fazla 31 (%40,3) katılımcı ile içerik ve sırası ile 17’sinin (%22,1) yazar, 15’nin (%19,5) yayınevi, 14’ünün (%18,2) MEB tavsiyesi olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin beğendikleri çocuk edebiyatı yazarları incelendiğinde; en fazla 9 (%15,9) katılımcı ile Muzaffer İzgü, 7'si (%12,3) ile ikinci yazar Gülten Dayıoğlu ve 5'er (%8,8) katılımcıyla üçüncü yazar ise Behiç Ak ve Ömer Seyfettin'dir.

Sınıf öğretmenlerinin çocuk edebiyatı ürünlerinden en son okudukları kitap incelendiğinde; en fazla 3'er (%8,8) katılımcı ile Şeker Portakalı ve Küçük Prens, 2'şer (%5,9) katılımcı ile Falaka, Sevdalı Bulut Masalı, Suna'nın Serçeleri olduğu ve diğer kitapların her bir katılımcı (%2,9) tarafından en son okunan kitaplar olduğu görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin “Çocuk edebiyatının yetişkin edebiyatından farklı özelliklerini biliyorum.” maddesine ortalama puan 4,12 olduğu görülmektedir. Bu maddeye 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 12'sinin (%35,3) “Kesinlikle Katılıyorum”, 4'ünün (%11,8) “Kararsızım” ve 2'sinin (%5,9) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin “Çocuk edebiyatı ürünlerinden derslerimde nasıl yararlanacağımı bilirim.” maddesine ortalama puan 3,91 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 15 (%44,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10'unun (%35,3) “Kesinlikle Katılıyorum”, 6'sının (%17,6) “Kararsızım” 2'sinin (%5,9) “Katılmıyorum” ve 1'inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Ders yılı başında dönem içerisinde okutacağım çocuk edebiyatı ürünlerini tespit ederim.” maddesine ortalama puan 3,91 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 12'şer (%35,3) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 6'sının (%17,6) “Kararsızım” 3'ünün (%8,8) “Katılmıyorum” ve 1'inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

Çocuk edebiyatı ürünlerini Türkçe dersinde kullanırım.” maddesine ortalama puan 4,12 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 21 (%61,8) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10'unun (%29,4) “Kesinlikle Katılıyorum”, 3'ünün (%8,8) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerini Türkçe dersinin dışındaki diğer derslerde de kullanırım.” maddesine ortalama puan 3,91 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 17 (%50) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 9'unun (%26,5) “Kesinlikle Katılıyorum”, 5'inin (%14,7)

“Kararsızım”, 2'sinin (%5,9) “Katılmıyorum” ve 1'inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Sınıfımda bir sınıf kitaplığı oluşturmaya çalışırım.” maddesine ortalama puan 4,56 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 23 (%67,6) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 9'unun (%26,5) “Katılıyorum”, 2'sinin (%5,9) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerini ben seçerim.” maddesine ortalama puan 4,03 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 15 (%44,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 12’sinin (%35,3) “Kesinlikle Katılıyorum”, 4’ünün (%11,8) “Kararsızım”, 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerimin yaşlarına uygun okuma parçaları /çocuk edebiyatı ürünleri seçerim.” maddesine ortalama puan 4,23 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 14’ünün (%41,2) “Kesinlikle Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Kararsızım”, ve 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerimin evde okuyacakları çocuk edebiyatı ürünlerini ben belirlerim.” maddesine ortalama puan 3,41 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 15 (%44,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 8’inin (%23,5) “Kararsızım”, 5’inin (%14,7) “Katılmıyorum”, 4’ünün (%11,8) “Kesinlikle Katılıyorum” ve 2’sinin (%5,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerimin evde okuyacakları çocuk edebiyatı ürünlerinin seçimini kendilerine bırakırım.” maddesine ortalama puan 3,47 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 13 (%38,2) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10’unun (%29,4) “Kararsızım”, 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum”, 5’inin (%14,7) “Katılmıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerimin evde okuyacakları çocuk edebiyatı ürünlerinin seçimini ailelerine bırakırım.” maddesine ortalama puan 3,09 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 15 (%44,1) katılımcı ile en yüksek “Kararsızım” ve sırası ile 9’unun (%26,5) “Katılıyorum”, 6’sının (%17,6) “Katılmıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Hiç Katılmıyorum” ve 2’sinin (%5,9) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerime kitaptaki okuma parçalarının dışında farklı çocuk edebiyatı ürünlerinden örnek parçalar getiririm.” maddesine ortalama puan 4,03 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 14 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 12’sinin (%35,3) “Kesinlikle Katılıyorum”, 5’inin (%14,7) “Kararsızım”, ve 3’ünün (%8,8) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerinin öğrencilerimin bilişsel gelişimlerine uygun olup olmadığını kontrol ederim.” maddesine ortalama puan 4,38 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 18 (%52,9) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 13’ünün (%38,2) “Katılıyorum”, 2’sinin (%14,7) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerime kazandırmak istediğim davranış ve değerlerle ilgili çocuk edebiyatı örnekleri biliyorum.” maddesine ortalama puan 4,03 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 14 (%41,2) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 12’sinin (%35,3) “Katılıyorum”, 5’inin (%14,7) “Katılmıyorum”, ve 3’ünün (%8,8) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir. “Öğrencilerime kazandırmak istediğim davranışlara/değerlere ilişkin çocuk edebiyatı örneklerini okuturum.” maddesine ortalama puan 4,23 olduğu görülmektedir.

Bu maddeye, 18 (%52,9) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 13’ünün (%38,2) “Kesinlikle Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerinin öğrencilerimin dil gelişimini olumlu etkilediğini biliyorum.” maddesine ortalama puan 4,38 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 18 (%52,9) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 13’ünün (%38,2) “Katılıyorum”, 2’sinin (%14,7) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerimin hangi konulara ilgi duyduklarını bilirim.” maddesine ortalama puan 3,94 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 24 (%70,6) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum”, 3’ünün (%8,8) “Kararsızım”, ve 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerinin öğrencilerimin ilgilerine uygun olmasına dikkat ederim.” maddesine ortalama puan 4,23 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 14’ünün (%41,2) “Kesinlikle Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Kararsızım”, ve 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı sahasında yeni çıkan ürünleri takip ederim.” maddesine ortalama puan 3,91 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10’unun (%29,4) “Kesinlikle Katılıyorum”, 5’inin (%14,7) “Katılmıyorum”, ve 3’ünün (%8,8) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

MEB’in belirlediği 100 temel eseri beğeniyorum.” maddesine ortalama puan 3,65 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10’unun (%29,4) “Kararsızım”, 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“MEB’in belirlediği 100 temel eserden derslerimde yararlanırım.” maddesine ortalama puan 3,68 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 18 (%52,9) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 7’sinin (%20,6) “Kararsızım”, 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum”, 3’ünün (%8,8) “Katılmıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“MEB’in belirlediği 100 temel eseri seçerken yayınevinde belli bir tercihim vardır.” maddesine ortalama puan 3,41 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 13 (%38,2) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 8’inin (%23,5) “Kararsızım”, 7’sinin (%20,6) “Katılmıyorum”, 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“MEB’in belirlediği 100 temel eseri satın alırken düşük fiyatta olanını tercih ederim.” maddesine ortalama puan 2,77 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 9 (%26,5) katılımcı ile en yüksek “Katılmıyorum” ve sırası ile 8’inin (%23,5) “Kararsızım”, 7’sinin (%20,6) “Hiç Katılmıyorum”, 5’inin (%14,7) “Katılıyorum” ve 5’inin (%14,7) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerime daha çok yabancı yazarlara ait çocuk edebiyatı ürünleri okuturum.” maddesine ortalama puan 2,74 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 11’er (%32,4) katılımcı ile en yüksek “Katılmıyorum” ile “Kararsızım” ve sırası ile 6’sının (%17,6) “Katılıyorum”, 4’ünün (%11,8) “Hiç Katılmıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerini öğrencilerim için gerekli buluyorum.” maddesine ortalama puan 4,35 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 17 (%50) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 14’ünün (%41,2) “Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı ürünlerinin öğrencilerimin okuma alışkanlıklarını olumlu etkilediğini düşünüyorum.” maddesine ortalama puan 4,32 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 16 (%47,1) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 15’inin (%44,1) “Katılıyorum”, 2’sinin (%5,9) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerime okuttuğum kitapları onlara vermeden önce imla, noktalama, v.b. konularında kontrol eder, yanlışlıkları düzeltirim.” maddesine ortalama puan 3,56 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 13 (%38,2) katılımcı ile en yüksek “Katılıyorum” ve sırası ile 10’unun (%29,4) “Kararsızım”, 6’sının (%17,6) “Kesinlikle Katılıyorum”, 4’ünün (%11,8) “Katılmıyorum” ve 1’inin (%2,9) “Hiç Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Öğrencilerime okuttuğum kitapları onlara vermeden önce içerik bakımından kontrol ederim.” maddesine ortalama puan 4,30 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 17 (%50) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 13’ünün (%38,2) “Katılıyorum”, 3’ünün (%8,8) “Katılmıyorum”, ve 1’inin (%2,9) “Kararsızım” yanıtı verdiği görülmektedir.

“Çocuk edebiyatı eğitim-öğretimde önemli bir yere sahiptir.” maddesine ortalama puan 4,47 olduğu görülmektedir. Bu maddeye, 20 (%58,8) katılımcı ile en yüksek “Kesinlikle Katılıyorum” ve sırası ile 12’sinin (%35,3) “Katılıyorum” ve 2’sinin (%14,7) “Katılmıyorum” yanıtı verdiği görülmektedir.

6.SONUÇLAR

Yukarıdaki bulgular incelendiğinde öğretmenlerin “Öğrencilerime okuttuğum kitapları onlara vermeden önce imla, noktalama, v.s. konularında kontrol eder, yanlışlıkları düzeltirim”, “Çocuk edebiyatı sahasında yeni çıkan ürünleri takip ederim” gibi maddelere “Katılıyorum” düzeyinde cevap vermişlerdir. Buna rağmen en son okunan eser isimlerinde Şeker Portakalı ve Küçük Prens eserlerinin çıkması çelişkili gözükmemektedir.

Öğretmenlerin çocuk edebiyatının önemine inandığı ancak çağdaş çocuk edebiyatını takip etmedikleri söylenebilir. Ankete katılan öğretmenlerin çocuk edebiyatına ilgileri vardır fakat bilgileri eksiktir denilebilir.

KAYNAKÇA

- Kavcar, C. (1999) Edebiyat ve Eğitim, (1. Baskı), Ankara: Engin Yayınevi
- Sever, Sedat. 2015. Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü. 2.bs. İzmir: Tudem Yayınları.
- DEMİRAY, K. (1979). Çocuk Ruhunu Besleyen Kaynak, Türk Dili Dergisi. S. 331
- Yavuz, Duygu (2019). Çocuk Edebiyatı Ve Kültürel Semboller.Yüksek Lisans Tezi. Sakarya;Sakarya Üniversitesi
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2012) Çocuk Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları
- Baş, Bayram. 2015. Türkçe Öğretimi Açısından Çocuk Edebiyatı. 2.bs. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sınar, Alev. 2006. Türkiye’ de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi c. 4, s. 7: 175-225, 180-181
- Oğuzkan, Ferhan A. 2000. Çocuk Edebiyatı. 6. bs. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karagözoğlu, Mehlika(2010). Mustafa ruhi şirin’in Çocuk Edebiyatına Dair Görüşleri Ve Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul;İstanbul Üniversitesi
- Büyükkavaskuran, Şeyma. Ersözlü, Zehra Nur. 2009. Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk Edebiyatına İlişkin Görüşleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi.

ADAY ÖĞRETMENLERİN ADAYLIK SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI GÜÇLÜKLERİN İNCELENMESİ

Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi Aşlı ÇAPAR

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0002-1646-9087

Doç. Dr. Mustafa YEŞİLYURT

Yıldız Teknik Üniversitesi, Temel Eğitim

ORCID: 0000-0003-4108-7467

ÖZET

Tarihimizde eğitime verilen önemin artması eğitim sistemimize yeniliklerin kapısını açmıştır. Eğitimde başlayan değişim öğretmen eğitimini de etkilemiştir. Öğretmen eğitimine verilen önemin artması ile beraber çağın ihtiyaçlarını karşılayabilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu hedefler günümüzde Aday Öğretmenlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı aday öğretmenlerin adaylık sürecinde karşılaştıkları güçlükleri incelemektir. Araştırma bu alanda yer alan eksiklerin gözlenmesi bakımından önem teşkil etmektedir. Gerekli verilerin toplanması için veri toplama aracı olarak “Aday Öğretmenlerin Karşılaştıkları Güçlükler Ölçeği” kullanılmıştır. Anket 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev alan farklı branşlara sahip aday öğretmenlere uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre aday öğretmenlerin en çok okulların fiziki şartlarından, kısıtlı sosyalleşmeden, adaylık sürecinde ek iş yükünden ve sınıfların kalabalık olmasından yana zorluklar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu bulgulara bakıldığında aday öğretmenlerin adaylık sürecini kolaylaştıracak bir program hazırlanmasının gerekli olduğu görülmüştür. Adaylık sürecinde zorunlu tutulan seminerlerin aday öğretmenlerin sosyalleşmesini, ortama uyum sağlamasını kolaylaştıracak bir biçimde tasarlanmasının ortaya çıkan olumsuzlukların önüne geçeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aday Öğretmen, adaylık süreci, güçlükler

ANALYSIS OF THE DIFFICULTIES THAT TEACHER CANDIDATES ENCOUNTERED IN THE CANDIDACY PROCESS

ABSTRACT

In our history, the increasing of importance given to the education, has opened the way to innovations in our education system. The alteration started in education has also influenced teacher training. With the increase in importance given to the teacher training, it is targeted to train teachers who can fulfil the needs of the age. These targets have revealed the notion of teacher candidate today. The aim of this study is to examine the difficulties that teacher candidates encounter in candidacy process. The research has importance in observation of the deficiencies in this field. “Difficulties That Teacher Candidates Encounter Scale” has been used as a data collection tool. In 2020-2021 academic year, survey was applied to teacher candidates in different branches who work in various places of Turkey. The obtained data were analyzed by using the SPSS program.

According to analysis results, it was found the results which the candidate teachers had difficulties due to physical conditions of the schools, limited socializations, extra workload in the candidate process and being crowding of the classroom the most. When all these findings were examined, it has been seen that preparing a program which facilitate the candidacy process of teacher candidates is necessary. It has been thought that designing seminars which are obligatory during the candidacy process in a way that facilitate teacher candidates' socialization and adapting to the environment will prevent the adverse conditions that occur.

Keywords: Teacher Candidates, nomination process, challenges

1.GİRİŞ

Eğitim, toplumların istikbalini şekillendiren, yönlendiren süreçlerden bir tanesidir (Bursalıoğlu, 2012: 42). Eğitimin kendi içinde amaçları vardır. Toplumlarda bu amaçların kazandırılması doğrultusunda bir öğretene ihtiyacı baş göstermiştir. Bu ihtiyaç günümüzde öğretmenlik olarak adlandırdığımız bir meslek dalını ortaya çıkarmıştır. Toplumlar için farklı önem arz etse de her toplumda saygın ve önemli bir yeri olan öğretmenlik, toplumların şekillenmesinde etkili bir rol oynar. Öğretmen, "...ülkenin eğitim siyasetini tatbik eden, tatbik sonucuyla politikaları etkileyen, ihtisas çalışmalarından yararlanan ve faydalanan aynı zamanda bu çalışmalara yarar sağlayan bir kimsedir" (Varış, 1973).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 43. Maddesinde; "Öğretmenlik mesleği, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği" olarak tanımlanmaktadır. Öğretmenlik mesleği farklı toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da çok önemli ve saygın bir yere sahiptir. Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi öğretmenlik eğitimi ile ilgili alınan kararlar, atılan adımlar öğretmenlik mesleğine verilen önemi göstermektedir. Toplumun şekillendiricisi olan öğretmenlerin çağın gerisinde kalmaması ve çağa uygun olarak bazı yeterliliklere sahip olması gerektiğine inanılmış, öğretmenlik eğitimi bu yönde şekillendirilmiştir.

Öğretmen yetiştirme hususunda, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet sonrası eğitimlerine dair program geliştirme çalışmaları öne çıkmaktadır. Öğretmen eğitimiyle alakalı veriler incelendiği zaman gelişmiş ülkelerde öğretmen eğitimi sisteminin kalıcı bir hale geldiği ve öğretmen eğitiminin işlevinin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan kararların alındığı gözlenmektedir (Güçlü ve Güçlü, 1996).

1.1 Aday Öğretmenlik Süreci

Öğretmen eğitimi hizmet öncesi öğretmen eğitimi, adaylık eğitimi ve hizmet içi eğitim (mesleki gelişim) olmak üzere üç aşamada ele alınabilir (Thompson ve Power, 2015 akt: Kozikoğlu ve Soyalp, 2018). Türkiye'de öğretmen eğitimi görevini üstlenen üniversiteler dört yıllık bir lisans eğitimi vermektedir. Lisans eğitiminin sonunda 2002 yılından itibaren 18.03.2002 tarih ve 3975 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile (Resmi Gazete: 03.05.2002 tarihli ve 24744 sayılı karar) Kamu Görevlerine ilk Defa Atananlar Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre öğretmen seçimleri "Kamu Personeli Seçme Sınavı" (KPSS) ile yapılmaktadır. Sınavdan yeterli puan alın adaylar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev almaktadır. (ÖSYM, 2007) Mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin lisans eğitimi süresince yeterli deneyim kazanamamasının çıkartabileceği sorunlara karşı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Mart 2016'da "Aday Öğretmen Yetiştirme Süreci" ile ilgili yeni bir yönerge hazırlamış ve birtakım yeni düzenlemeler getirmiştir (MEB, 2016).

Adaylık eğitimi, bir ara dönem olarak adlandırılmaktadır. Hizmet öncesi eğitimdeki bilgilerin hizmet içi eğitime aktarılmasını sağlamaktadır. Adaylık süreci, aday öğretmenin lisans eğitimini tamamlayıp ataması gerçekleşmesinin ardından bir veya iki yıllık bir süreci kapsayan bir dönemdir. Lisans eğitiminin devamı sayılmakta bu kısmı sorunsuz bir şekilde tamamlayan adaylar asil öğretmen olarak atanmaktadır (Özonay, 2004).

Bu program aday öğretmenlerin yaşayabileceği problemlere bir çözüm olarak düşünülmüştür. Öğretmenlikte adaylığı daha önce kaldırılmamış olanlardan öğretmenliğe ilk atama kapsamında atanmaları ifade eder. Aday öğretmenler adaylıklarının ilk altı ayında yetiştirme sürecine dahil edilir. Bu süreç görevlendirilen kurumda yöneticiler ve danışman öğretmen aracılığıyla başlar. Yetiştirme programında, sınıf içi ve okul içi izleme faaliyetlerine, öğretmenlik uygulamalarına, okul dışı faaliyetlere ve Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmenliğinin 20 ve 21 inci maddelerinde yer alan sınav konularını da içeren hizmet içi eğitim faaliyetlerine yer verilir (Eğitim Bir-Sen, 2020: 441-447).

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı aday öğretmenlerin adaylık sürecinde karşılaştıkları güçlükleri, ilk yıllarında yaşanan güçlüklerle yönelik algılarını çeşitli değişkenler (cinsiyet, branş ve okul türü) açısından incelemektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev yapan 84'ü kadın 20'si erkek olmak üzere 104 aday öğretmendir. Aday öğretmenlerin 63'ü branş, 16'sı okul öncesi, 25'i ise sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Çalışmaya katılan aday öğretmenlerin 53'ü merkez, 51'i ise köy okullarında görev almaktadır.

2.3 Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada (Kozikoğlu & Senemoğlu, 2018) tarafından geliştirilen "Aday Öğretmenlerin Karşılaştıkları Güçlükler Ölçeği" kullanılmıştır. 35 maddelik beşli likert tipli bir algı ölçeğidir. Ölçek öğretimi planlama ve uygulama, sınıf yönetimi, meslektaş ve yöneticilerle ilişkiler, fiziksel çevre ve toplumla ilişkiler ve okulun fiziki altyapısı ve olanaklarını içeren beş alt boyuttan oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır. Verilerin analizinde normal dağılım varsayımının sağlandığı durumlarda niceliksel verilerin karşılaştırılması için iki grup ortalaması için bağımsız örneklemelerde t testi yapılmıştır. İki den fazla grup ortalamasının karşılaştırılması içinde ANOVA testi kullanılmıştır (Kul: 2014: 26-29).

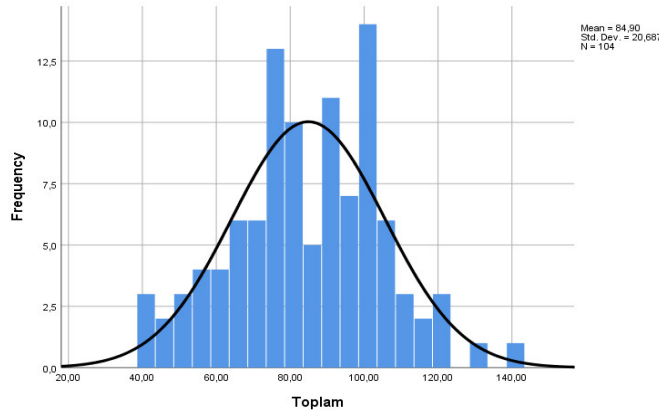
3.BULGULAR VE YORUM

Tablo 1’de görüldüğü gibi Cronbach Alpha değerleri ölçeklerin genelinde minimum 0,926 olarak hesaplanmıştır. Bayram (2004) yaptığı çalışmada, Cronbach Alpha değerinin güvenilirlik için 0,70’in üzerinde olmasının yeterli olduğunu belirtmektedir.

Tablo 1 Ölçeği İlişkin Güvenilirlik Sonuçları

Ölçekler	Alfa değeri
Faktör 1	0,902
Faktör 2	0,815
Faktör 3	0,892
Faktör 4	0,910
Faktör 5	0,868
Ölçek geneli	0,926

Kılıç (2016) yaptığı çalışmada 0.70-0.60 aralığında alfa değerinin kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Bu durumda kullanılan ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Figür 1 Ölçek toplam puanlarının dağılımı

Aday öğretmenlerin karşılaştıkları zorluklar ölçeği puan dağılımı figür 1’de görüldüğü gibidir.

Tablo 2 Ölçek puan ortalamasının cinsiyet karşılaştırılması

	Cinsiyet	\bar{X}	SS	Test değeri	p değeri
Faktör1	Erkek	29,30	10,22	-1,165	0,247
	Kadın	31,70	7,78		
Faktör2	Erkek	7,25	3,29	-0,637	0,530
	Kadın	7,75	2,50		
Faktör3	Erkek	19,40	7,65	-1,759	0,082
	Kadın	23,20	8,91		
Faktör4	Erkek	9,45	3,66	-2,293	0,027*
	Kadın	11,74	5,22		
Faktör5	Erkek	11,50	3,94	-0,938	0,356
	Kadın	12,42	3,98		
Toplam	Erkek	76,90	22,36	-1,951	0,054
	Kadın	86,81	19,94		

Ölçekten ve alt boyutlarından alınan puanların öğretmenin cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde sadece faktör 4 dışında diğer tüm faktörlerde ve ölçek geneli için öğretmenin cinsiyetine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ancak faktör 4 için kadın öğretmenlerin aldığı puanlarının istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3 Ölçek puan ortalamasının branş yönünden karşılaştırılması

		\bar{X}	SS	Test değeri	p değeri
Faktör1	Branş Öğretmenliği	30,60	7,77	1,264	0,287
	Okul Öncesi Öğretmenliği	30,19	8,31		
	Sınıf Öğretmenliği	33,52	9,46		
Faktör2	Branş Öğretmenliği	7,62	2,61	0,333	0,717
	Okul Öncesi Öğretmenliği	8,13	2,85		
	Sınıf Öğretmenliği	7,44	2,74		
Faktör3	Branş Öğretmenliği	22,25	8,51	3,054	0,052
	Okul Öncesi Öğretmenliği	18,69	7,64		
	Sınıf Öğretmenliği	25,44	9,39		
Faktör4	Branş Öğretmenliği	10,37	4,46	2,686	0,083
	Okul Öncesi Öğretmenliği	12,00	5,29		
	Sınıf Öğretmenliği	13,20	5,77		
Faktör5	Branş Öğretmenliği	11,54	3,97	3,084	0,050
	Okul Öncesi Öğretmenliği	12,56	3,10		
	Sınıf Öğretmenliği	13,80	4,13		
Toplam	Branş Öğretmenliği	82,38	19,24	2,888	0,060
	Okul Öncesi Öğretmenliği	81,56	19,72		
	Sınıf Öğretmenliği	93,40	23,20		

Ölçekten ve alt boyutlarından alınan puanların öğretmenin branşına göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde tüm ölçek ve alt boyutlar için öğretmenin branşına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$).

Tablo 4 Ölçek puan ortalamasının okul türü yönünden karşılaştırılması

		\bar{X}	SS	Test değeri	p değeri
Faktör1	Köy Okulu	32,47	9,07	1,491	0,139
	Merkez Okul	30,06	7,38		
Faktör2	Köy Okulu	6,94	2,48	-2,768	0,007*
	Merkez Okul	8,34	2,67		
Faktör3	Köy Okulu	22,57	8,96	0,111	0,912
	Merkez Okul	22,38	8,67		
Faktör4	Köy Okulu	12,75	4,59	2,989	0,004*
	Merkez Okul	9,91	5,07		
Faktör5	Köy Okulu	14,12	3,46	5,321	0,000*
	Merkez Okul	10,43	3,59		
Toplam	Köy Okulu	88,84	20,57	1,930	0,056
	Merkez Okul	81,11	20,27		

* $p<0,05$

Ölçekten ve alt boyutlarından alınan puanların öğretmenin çalıştığı okul türüne göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde faktör 1, faktör 3 ve ölçek geneli için okul türüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ancak faktör 2, faktör 4 ve faktör 5 için alınan öğretmenin aldığı puanların okul türüne göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Faktör 2 için köy okulunda çalışan öğretmenlerin puanları merkez okulda çalışan öğretmenlere göre daha düşük iken; faktör 4 ve faktör 5 için köy okulunda çalışan öğretmenlerin puanları merkez okulda çalışan öğretmenlere göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Aday öğretmenler mesleklerinin ilk yıllarında birçok güçlükle karşılaşmaktadır. Karşılaşılan güçlükler çeşitli değişkenler (cinsiyet, yaş ve okul türü) açısından incelenmiştir. Katılımcıların yaşadığı güçlükler cinsiyet değişkeni ile baktığımız zaman faktör 4 dışında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Faktör 4 yani Fiziksel Çevre ve Toplumla İlişkiler konusunda kadın öğretmenlerin daha çok zorlanma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Görev yapılan bölgenin coğrafi ve fiziksel özellikleri, sosyo-kültürel özelliklerine uyum sağlama, sosyal olanaklarının yetersizliği, görev yaptığı bölgenin halkına yabancı olması gibi durumlar kadın öğretmenleri erkek öğretmenlere nazaran daha çok zorlamaktadır. Değişkenleri branş yönüyle incelediğimizde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Son değişken olan türüne göre veriler incelendiğinde Faktör 2 yani Sınıf Yönetimi ile alakalı ölçek maddelerinde köy okulu öğretmenlerinin daha düşük puan aldığı tespit edilmiştir. Köy okulu öğretmenlerinin sınıflarının kalabalık sayılabilecek düzeyde olmaması sınıf yönetiminde yaşanabilecek sorunların da daha az olma ihtimalini artırmaktadır.

Köy okulu öğretmenleri sınıf yönetiminde merkezi okullardaki öğretmenlere oranla daha az zorlanmaktadır. Merkezi okullarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetiminde daha zorlanmasını ise tek neden olmamakla beraber sınıf mevcudunun fazla olmasının etkilediği düşünülmektedir. Faktör 4'e baktığımız zaman Fiziksel Çevre ve Toplumsal İlişkiler ile alakalı ölçek maddelerinde köy okulunda çalışan aday öğretmenler daha yüksek puan almıştır. Köy okullarında çalışan aday öğretmenlerin merkezi okullarda çalışan öğretmenlere nazaran daha az sosyal olanaklara sahip olmaları, köy okullarında çalışan aday öğretmenlerin okul çevresinin gelişmemiş sosyal olanaklarının yanı sıra yine gelişmemiş fiziksel olanaklara sahip olmaları köy öğretmenlerinin 4. faktördeki puanlarını etkilediği düşünülmektedir. Merkezi yerlerde bulunan farklı kültüre sahip fazlaca insanın bir araya gelmesi gibi durumlar merkezi yerlerde çalışan aday öğretmenlerin adaptasyonunu kolaylaştırırken, köy okullarındaki kısıtlı kültürel ilişkiler köy okullarında görev yapan aday öğretmenlerin uyum sürecini zorlaştırdığı ve bu gibi sebeplerin faktör 4'ü etkilediği düşünülmektedir. Köy okullarında görev yapan öğretmenlerin çeşitli açılardan yabancı olduğu bir alanda çalışması ve ortamla kaynaşabilecek sosyal bir ortamlarının da olmaması bu aday öğretmenlerin faktör 4 puanının merkez okullarda görev yapan aday öğretmenlere göre daha yüksek çıkmasına sebebiyet vermiştir. Köy okullarında çalışan aday öğretmenlerin merkez okullarda çalışan aday öğretmenlere göre faktör 5 puanları daha yüksektir. Okulun fiziki altyapısı ve olanakları ile alakalı ölçek maddelerinin olduğu alandır. İlgili maddelere bakıldığı zaman köy okulunda çalışan aday öğretmenlerin okulun fiziki imkanlarının daha kısıtlılığı olduğu, farklı öğretim materyallerine ulaşmada güçlük çektiklerini, farklı eğitim öğretim ortamlarını sunmada yetersiz kaldığını ve öğretim etkinliklerini uygulamada zorluk yaşadığından dolayı faktör 5 puanlarının yüksek çıktığı düşünülmektedir. Aday öğretmenlerin daha fazla sosyalleşebileceği bölge halkıyla daha fazla kaynaşabileceği ortak bir zaman yaratılabilecek kültürel etkinlikler yapılabilir. Etkinlik faaliyetinin hazırlanmasında aday öğretmenlere de gönüllülük esasına dayanarak görev verilebilir hazırlık aşamasında bölgeye dair bilgiler edinmesi sağlanabilir. Aday öğretmenler için hazırlanan seminerlerin teori kısmından ziyade bölgede aktif olabileceği, bölgeyi tanıyabileceği bir eğitim programına çevirmek daha faydalı olacaktır. Aday öğretmenlerin buldukları alana adaptasyonunun çok önemli olması sonraki görev sürecinin kalitesinin de buna bağlı olması adaylık eğitimi sürecinin daha ciddiyetle yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). Kanun No:1739, 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazete.

Güçlü, Nezahat ve Güçlü, Mehmet (1996). Öğretmen Eğitiminde Nitelik Sorunu, Modern Öğretmen Yetiştirmede Gelişme ve İlerlemeler, Sempozyum 96. Ankara: MEB, Hacettepe Üniversitesi, Heidelberg Yüksek Öğretmen Okulu ve Alman Kültür Merkezi İşbirliği ile düzenlenen Sempozyum (30 Eylül-4 Ekim 1996), ss.48-62.

Variş, F. (1973). Öğretmen yetiştirme üzerine. 50. yıla armağan. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Özonay, İ. Z. (2004). Öğretmenlerin adaylık eğitimi programının değerlendirilmesi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya

Bayram, N. (2004). Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6(1), 47.

Bursalıoğlu, Z. (2012). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Akademi

Kozikoğlu, İ., & Senemoğlu, N. (2018). *Aday Öğretmenlerin Karşılaştıkları Güçlükler*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Kul, S. (2014). *Uygun İstatistiksel Test Seçim Kılavuzu/Guideline For Suitable Statistical Test Selection*. *Plevra Bülteni*, (2), 26.

Karasar, N. (2005) *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.

MEB. (2016) *ADAY ÖĞRETMEN YETİŞTİRME SÜRECİNE İLİŞKİN YÖNERGE* Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 184-187.

Kozikoğlu, İ., & Soyalp, H. (2018). *Aday Öğretmenlerin, Danışman Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Aday Öğretmen Yetiştirme Programına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 934-952.

ÖSYM. (2007). *Kamu Personel Seçme Sınavı (2007-Kpss) Lisans Düzeyi (A Grubu ve Öğretmenlik) Kılavuzu*. Ankara: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

Eğitim Bir-Sen, (2020). *Aday Öğretmenler için Sınava Hazırlık Kitabı*. Ankara: Eğitim Bir-Sen Yayını.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN İLK OKUMA-YAZMA SÜRECİNDE KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR

Yüksek Lisans Öğrencisi Melani ERKAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği

ORCID: 0000-0003-4939-1279

Dr. Öğretim Üyesi Cevdet ŞANLI

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi

ORCID: 0000-0221-4995-55

ÖZET

Bu araştırma, sınıf öğretmenlerinin ilk okuma-yazma öğretimi sürecinde karşılaştıkları zorlukları belirlemek ve bu sorunlara alternatif çözüm önerileri bulmak için nitel araştırma başlıklarından biri olan durum çalışması ile yapılmıştır. Araştırmaya farklı farklı okullardan, 30 sınıf öğretmeni katılmıştır. Öğretmenlerin seçiminde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2 ila 40 sene arasında gerek köy okullarında gerekse de merkezi okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri ile görüşülerek araştırmanın çeşitliliği ve kapsamı artırılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu sayede öğretmenlerin hem belirli bazı sorunlar üzerinde fikirleri alınmış hem de bu sorunların nasıl aşılabileceği konusunda çözüm önerileri elde edilmiştir. Daha sonra bu veriler üzerinde betimsel analiz tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda velilerin, çocuklarının ilk-okuma yazma sürecinde etkin rol oynaması gerektiği fakat velilerin gereken özeni göstermediği, ailenin maddi durumunun iyi veya kötü olmasının çocuğun eğitim sürecine etkisi olduğu, sınıf mevcudunun öğrenme konusunda önemli bir faktör haline geldiği, okul araç-gereçlerinin yetersiz olduğu durumda çocukların eğitiminin olumsuz etkilendiği, çocukların 66-68 ayı doldurduktan sonra okula başlamasının erken olduğu, okul öncesi eğitimin çocukların hem bilişsel hem de fiziksel anlamda gelişmesine katkısı olduğu ve çocuğun kalem, kağıt kullanma becerisinin okula başlamadan önce geliştirilmesi gerektiği saptanmıştır. Bu saptamalara dayalı olarak şu öneriler dile getirilmiştir: çocukların 72 ayı doldurdukları zaman ilkokula başlamalı ve mutlaka okul öncesi eğitim almalı, hazır bulunuşluk testlerinin uygulanmalı, çocukların el becerilerini geliştirecek çalışmalar yapılmalı, çocuk önce eğitimi ailesinde almaya başlamalı, aileler tarafından okula karşı olumlu tutum geliştirilmeli, veli-öğretmen görüşmeleri düzenli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İlk okuma-yazma öğretimi, problemler, sınıf öğretmenliği, öneriler, okul öncesi eğitim

CHALLENGES FACED BY CLASSROOM TEACHERS IN THEIR FIRST LITERACY PROCESS

ABSTRACT

This study was conducted with a case study, one of the qualitative research titles, in order to determine the difficulties faced by classroom teachers in the first literacy teaching process and to find alternative solutions to these problems. 30 classroom teachers from different schools participated in the study. Criterion sampling method was used in the selection of teachers.

The diversity and scope of the study was increased by interviewing the classroom teachers who worked in both village schools and central schools between 2 and 40 years. Semi-structured interview form was used as data collection tool. In this way, both the teachers' ideas on some specific problems were obtained and solutions were obtained on how to overcome these problems. Later, descriptive analysis was applied on these data. As a result of the study, parents should play an active role in their children's first-literacy process, but parents do not show the necessary care, good or bad financial situation of the family has an effect on the education process of the child, class size has become an important factor in learning, if school's equipment is insufficient, education of children is negatively affected, that children start school early after 66-68 months of age, that preschool education contributes to the development of children in both cognitive and physical terms, and that the child's ability to use pencil and paper must be developed before starting school. Based on these determinations, the following suggestions have been made: when children complete 72 months of age, they should start primary school and definitely receive pre-school education, readiness tests should be applied, activities should be carried out to improve children's manual skills, the child should start to receive education first in the family, a positive attitude towards school should be developed by the families, Parent-teacher meetings should be held regularly. **Keywords:** First literacy teaching, problems, classroom teaching, suggestions, pre-school education

1.GİRİŞ

Bireyin gelecekteki yaşamı ve eğitim hayatı bakımından okuma-yazma öğretimi önemli bir yere sahiptir. Okuma-yazma becerilerinin temelini sağlam olmasının, bireyin ilerleyen hayatına olumlu etkisi yadsınamaz. Bu yüzden okuma-yazma öğretimi sürecinde yapılan her türlü yanlışlık, bireyin okuma-yazma becerisini ve okuma-yazmaya olan tutumunu olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla bu kadar öneme sahip olan bir süreç titizlikle tamamlanmalıdır. Yine de bu süreçte kuşkusuz birtakım sorunlar meydana gelebilir. Bu sorunların farkına varılması ve çözüm üretilmesi çok önemlidir.

İlk okuma-yazma süreci bireyin kendini ortaya koyması, sosyal yaşama hazırlanması, toplumda etkili bir iletişim kurması ve kendini hem yazılı hem de sözlü anlamda ifade edebilmesi için imkan sunar.

Kayıkcı (2008, s.424)'ya göre ilk okuma-yazma öğretimi; kaynak olarak, anlamlı işaretlerle kodlama ve alıcı olarak, anlamlı işaretlerin kodlarını çözerek anlamlandırmanın öğretimini içeren bir süreçtir. İlk okuma-yazma öğretimi süreci, bireyin dil becerilerine ek olarak okuma ve yazma becerilerinin kazandırılması amacıyla ilköğretim döneminde aile ve okul iş birliğinde sürdürülen bir eğitim sürecidir. Cemiloğlu (2001), ilk okuma yazma öğretiminin, sınıf öğretmenliğinin uzmanlık isteyen, belirli bir programın planlı ve titiz bir şekilde uygulanmasını gerektiren ve hatanın uygun görülmediği önemli çalışma alanlarından biri olduğunu vurgulamaktadır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'na baktığımızda (MEB, 2009, s,11) ilk okuma-yazma sürecinde "Ses Temelli Cümle Yöntemi" kullanılmıştır. Yazı öğretme sürecinde ise eğik yazıyla başlanması gerektiği görülmüştür. Bahsettiğimiz ses temelli cümle yönteminde, işe ilk önce seslerle başlanır. Bu süreç; sesler, heceler, kelimeler ve cümleler şeklinde devam eder. Böylece kısa sürede cümle kurulacak şekilde bir eğitim süreci söz konusudur.

Akyol (2006) İlk okuma yazma öğretiminin temel amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır:

1. Türkçeyi doğru ve etkili kullanmamızı sağlayan okuma, yazma, konuşma, dinleme, görsel okuma ve görsel sunu gibi temel becerileri kazandırarak, Türk dilini sevdirmek.
2. Noktalama işaretleri ve kullanıldıkları yerleri kavratmak.
3. Öğrencilerin sözlü anlatımını geliştirerek, yazılı anlatıma hazırlamak.
4. Büyük ve küçük temel bitişik eğik harflerin yazılış şekillerini ve yönlerini kavratarak, yazı becerilerini geliştirmek.
5. Seslerin doğru çıkarılışını; harf, hece, kelime, cümle ve metinlerin doğru okunuşunu öğretmek, çabuk ve anlamlı okumayı geliştirmek.
6. Okuma yazma zevk ve alışkanlığını kazandırmak.
7. Kelime hazinesini geliştirmek.
8. Bildiği ve öğrendiği kelimeleri de kullanarak, düzeyine uygun bir hikaye, metin veya masalı anlama ve anlatma becerilerini kazandırmak.
9. Okuma ve yazmayla ilgili araç-gereçleri doğru ve ekonomik bir şekilde kullanma becerilerini kazandırmak.
10. Görseller üzerinde konuşturarak anlatım ve gözlem becerilerini kazandırmak ve geliştirmek.

Tüm öğretim sürecinin temeli olan okuma-yazma öğretimi titizlikle tamamlanması gereken, doğru yöntem ve tekniklerle öğretilmesi gereken bir süreçtir; bu yüzden bu sürecin nitelikli sınıf öğretmenleri tarafından gerçekleştirilmesi gerekir.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı ve teması ilk okuma-yazma sürecinde sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin sunulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

İlk okuma yazma öğretiminde;

- 1.Sınıf öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- 2.Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar nelerdir?
- 3.Aileden kaynaklanan sorunlar nelerdir?
- 4.Sınıf ortamından kaynaklanan sorunlar nelerdir?
- 5.Karşılaşılan sorunları çözmeye yönelik öneriler nelerdir?

1.2Araştırmanın Önemi

İlk okuma-yazma öğretimi bireyin bütün hayatını ve eğitimini etkileyen çok önemli bir süreçtir. Bu araştırma ile ilk okuma-yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ortaya konulmuştur. Bu sorunlara yönelik çözüm önerileri belirlenmiştir. Böylece araştırma sonuçlarının sınıf öğretmenlerine, öğrencilere ve velilere yol gösterici olması planlanmaktadır.

2.YÖNTEM

2.1 Araştırma Modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, güncel olan ve araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı durumlarda bu durumun sebeplerini, nedenleri ve sonuçlarını anlamak, tanımlamak ve betimlemek için kullanılan bir araştırma yöntemidir (Leymun, Odabaşı ve Yurdakul, 2017, s.369). Durum çalışmalarında veri toplama ve analiz yöntemlerinden yararlanır.

Bu araştırmada ilk okuma-yazma öğretimi sürecinde karşılaşılan sorunların belirlenmesine ve bu sorunların çözümlüne yönelik önerilere ilişkin bir durum tespiti yapmak amaçlanmıştır.

2.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın katılımcılarının seçiminde uygun örnekleme yöntemi ve ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların meslekteki yılı en düşük 2 seneden başlamakta ve 20 ve 20'den fazla yıla kadar gitmektedir. Öğretmenlerimiz gerek köy okullarında gerekse de merkezi okullarda görev yapan 30 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır. Katılan sınıf öğretmenlerinin demografik özellikleri aşağdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Sınıf Öğretmenlerinin Demografik Özellikleri

Frekans ve Yüzde	f	%
Öğrenim Durumu		
Önlisans	3	10
Lisans	20	66,7
Lisansüstü	7	23,3
Doktora	0	0
Mezun Olunan Bölüm		
Okul Öncesi Öğretmenliği	2	6,7
Sınıf Öğretmenliği	26	86,7
Diğer	2	6,7
Hizmet Yılı		
2-5	6	20
5-10	4	13,3
10-20	8	26,7
20+	12	40
Cinsiyet		
Kadın	23	76,7
Erkek	7	23,3
Toplam	30	100

2.3Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır. Böylece öğretmenlerin demografik özellikleri ve Likert tipi beşli derecelendirme kategorisine göre hazırlanmış maddelere göre öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Likert tipi beşli derecelendirme kategorisinin maddeleri Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Karasızım, Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılmıyorum olarak belirlenmiştir. Son olarak da öğretmenlerden yaşadıkları sorunlara dair çözüm önerileri alınmıştır.

2.4Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğine göre, verilen önceden belirlenen temalara göre yorumlanır.

3.BULGULAR

Elde edilen bulgulara göre, ilk okuma yazma sürecindeki problemler ortam, öğrenci ve veli kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Araştırma sonucu ortaya çıkan bulgulara göre; velilerin çocukların okuma-yazma sürecinde etkin bir rol oynaması gerekirken çoğunlukla velilerin pasif kaldığı, devamsızlık yapılmasının öğrenmeye olumsuz etki ettiği, ailenin maddi durumunun çocuğun eğitimi üzerinde olumlu/olumsuz etkisi olduğu, sınıfın kalabalık olmasının öğrenme sürecine etki ettiği, okul araç gereçlerinin yeteri kadar sağlanmadığı durumda eğitimin aksadığı, çocukların okul öncesi eğitim almasının ve hazırbulunuşluğun çok önemli olduğu, çocukların el becerilerinin okula başlamadan geliştirilmesi gerektiği ve veli-öğretmen görüşmelerinin düzenli olarak yapılması gerektiği saptanmıştır.

4.SONUÇ

Araştırmanın sonucunda, sınıf öğretmenlerimizden yukarıda bahsettiğimiz problemlerin çözümüne yönelik öneriler alınmıştır. Bu önerilere göre en başta olması gereken, çocukların hazırbulunuşluk problemlerin çözülmesi gerektiğidir. Bunun için okula başlamadan önce her çocuğa hazırbulunuşluk testi uygulanması gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca çocukların bilişsel ve fiziksel anlamda gelişiminin sağlanması için okul öncesi eğitimin önemi de vurgulanmıştır. Sınıfın kalabalık oluşu bireysel olarak çocuklarla ilgilenmeyi engellediğinden, sınıf mevcudunun da önemli belirtilmiştir. Okuma-yazma öğretiminde tek başına kitapların yetersiz kaldığı, teknolojik araç ve gereçlere de ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Bir diğer önemli olan unsur ise çocuklarının okula başlamadan el becerilerinin geliştirilmesidir. Bu sayede çocuk, kalem tutmaya ve yazmaya yabancı olmayacaktır. Dolayısıyla velilerin bu süreçte etkin rol oynamasının gerekli olduğunu; dersleri çocukla birlikte tekrar etmeleri gerektiği ve aceleci davranmamaları sınıf öğretmenlerimiz tarafından önemli görülmüştür.

5.KAYNAKÇA

Ozan Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., & Kabakçı Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education, 5(3), 369-385. www.enadonline.com DOI: 10.14689/issn.2148-2624.1.5c3s16m

Akyol, H. (2006). Türkçe İlk Okuma Yazma Öğretimi (5. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Kayıkçı, K. (2008), “İlköğretim müfettişleri ve öğretmenlerin ses temelli cümle öğretim yönteminin uygulanmasına ilişkin görüşleri”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, s.55: 423-457.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2009), İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

Cemiloğlu, M. (2001). İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi. Bursa: Alfa Kitabevi

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE ÖĞRETMEN, YÖNETİCİ VE VELİ İŞ BİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN

İstanbul Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksek Okulu

ORCID: 0000-0002-0416-7399

ÖZET

Pandemi döneminde okulöncesi eğitimden yüksek öğretime kadar eğitimin her kademesinde uzaktan eğitim süreci uygulanmıştır. Salgının seyrine göre uzaktan eğitim süreci zaman zaman yüz yüze eğitimle birlikte (hibrit eğitim) karma olarak yürütülmektedir. Eğitim konusu toplumun ortak konusu ve sorunu olması münasebetiyle uzaktan eğitime yönelik sorunlar başta öğrenci, öğretmen, yönetici ve veliler olmak üzere medya ve resmi kurumlarca sıkça tartışılmaktadır. Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı sorunların araştırılması, yaşanan sorunların çözülmesine ve sistemin geliştirilmesine önemli katkılara sağlayacağı umulmaktadır. Bu araştırma, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunların çözümünde öğretmen yönetici ve veli işbirliğinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu, Kayseri ili merkez ilçelerinde görevli ilkökul, ortaokul ve lisede görevli 21 öğretmen oluşturmaktadır. Okulların ve öğretmenlerin seçiminde tesadüfi örnekleme (random) yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın verileri Mart 2020 tarihinde e-posta yoluyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle araştırmanın amacına uygun olarak kategorize edilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde Eba ve Zoom sisteminin uygulanışında ve velilerle iletişim kurma ve işbirliğinde önemli sorunlar yaşadıkları ancak okul yöneticileriyle iletişim kurma ve işbirliğinde çok az sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Eba ve Zoom ile ilgili sorunlar arasında öncelikli olarak erişim sorununun yaşanması yer almaktadır. Ayrıca bağlantının kopması, sesin kesilmesi, görüntünün kapatılması, ders tanımlaması yapılması da önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Uzaktan eğitim sürecinde velilerle ilgili yaşanan sorunlar arasında öncelikli olarak öğretmenlerin velilerle iletişim kurmada zorluk yaşaması yer almaktadır. Yine velilerin öğrenci sorunlarını öğretmenle paylaşmaması, öğrenci sorunlarının çözümü için öğretmene gerekli desteği vermemesi, geçim sorunu nedeniyle eğitimi önemsememesi de önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Öğretmen çok az düzeyde olsa okul yöneticileriyle ilgili sistem kaynaklı sorunların anında çözülememesi ve gerektiği zamanlarda iletişim kurulamaması ön planda yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, uzaktan eğitim, hibrit eğitim

EVALUATION OF TEACHER, ADMINISTRATOR AND PARENT COOPERATION IN THE DISTANCE EDUCATION PROCESS

ABSTRACT

During the pandemic period, the distance education process was implemented at all levels of education from preschool education to higher education. Depending on the course of the epidemic, the distance education process is sometimes carried out in combination with face-to-face training (hybrid education). Since the issue of education is a common issue and problem of the society, problems regarding distance education are frequently discussed by the media and official institutions, especially by students, teachers, administrators and parents. It is hoped that researching the problems experienced by teachers in the distance education process will contribute to the solution of the problems and the development of the system. This research aims to evaluate the cooperation between teachers, administrators and parents in solving the problems experienced in the distance education process. In this study conducted with qualitative research method, a questionnaire was used as a data collection tool. The working group of this research consists of 21 teachers working in primary, secondary and high schools in the central districts of Kayseri. The random sampling method was used in the selection of schools and teachers. The data of the research were collected by e-mail in March 2020. The obtained data were categorized and interpreted in accordance with the purpose of the research using the content analysis method. According to the results of the study, it was concluded that teachers experienced significant problems in the application of Eba and Zoom system and in communication and cooperation with parents in the distance education process, but they had very few problems in communicating and cooperating with school administrators. Among the problems with Eba and Zoom, there is primarily the problem of access. In addition, disconnection, sound interruption, closing of the video, definition of lessons are among the important problems. Among the problems encountered with parents in the distance education process, the primary concern is teachers' difficulties in communicating with parents. Also, parents do not share student problems with the teacher, do not provide the necessary support to the teacher to solve student problems, and do not care about education because of the financial problem. It is in the foreground that system-based problems related to school administrators cannot be solved instantly and communication is not established when necessary, even if the teacher is at a very low level.

Keywords: Pandemic, distance education, hybrid education

GİRİŞ

Pandemiye dönüşen Covid-19 salgını hem ülke içinde hem de ülkeler arasında yayılmaya devam etmektedir. Bu süreç tüm dünyada sağlık, eğitim, ekonomi ve sosyal yaşamı önemli ölçüde etkilemiş ve birçok değişikliğe neden olmuştur. Covid-19 dünya çapında toplumların sağlık sistemlerini, ekonomilerini ve yöneticilerini hazırlıksız yakalamış ve tüm sistemleri alt üst etmiştir. Salgından en çok etkilenen sistemlerden biri de eğitim olmuştur. Covid-19 bir sağlık krizi olduğu için birçok ülke öğrenci nüfus yoğunluğundan dolayı okulöncesinden üniversitelere kadar yüzyüze temasın engellenmesi için kapatma kararları uygulanmıştır. Çünkü sağlık, eğitimden daha öncelikli bir durum haline gelmiştir. Okulların kapatılmasında en büyük neden, okul ortamındaki öğrencilerin birbiriyle etkileşimiyle salgının yaygınlaşacağı ihtimalidir (Yılmaz, Mutlu, Güner, Doğanay ve Yılmaz, 2020).

Pandeminin yayılmasını yavaşlatmak ve etkisini azaltmak için birçok ülkede esnek çalışma, evden çalışma, dönüşümlü çalışma gibi uygulamalara geçilmiştir. Ayrıca tüm ülkelerde kısmi veya tam zamanlı sokağa çıkma yasakları, karantina süreçleri, bireylerin kendilerini izole etmeleri ve sosyal mesafenin korunması gibi önlemler alınmıştır. Bu önlemler bağlamında insandan insana temasın olabileceği tüm kurum ve sosyal alanlar tamamen ve kısmen kapatılmıştır. Okullar ve üniversiteler de bu sınırlama ve kapatma kapsamına alınmıştır (UNESCO, 2020).

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de salgının yayılma hızını yavaşlatmak ve insan sağlığını korumak amacıyla yüz yüze eğitime ara verilmiş, eğitimin aksamaması için uzaktan eğitim zorunlu kılınmıştır (Yamamoto ve Altun, 2020). Uzaktan eğitim ilköğretim ve ortaöğretimde daha önceden alt yapısı oluşturulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) sistemi ile eğitim vermeye başlanmıştır (Doğan ve Koçak, 2020). Ortaya çıkan olağanüstü durum neticesinde eğitim faaliyetlerinin devam etmesi için sistem televizyon ve internet üzerinden yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede EBA sistemi kurulduğundan bu yana kullanım konusunda en yoğun zamanını geçirmiştir. Kesintisiz eğitimi sağlamak adına sistemden düzenli konu paylaşımları, canlı dersler ve sınavlar yapılmaya çalışılmıştır. Örgün eğitime ara verildiği için EBA sistemi bir nevi okul işlevi görmüştür. Çalışmalar öğretim programına paralel olarak devam etmiştir (Doğan ve Koçak, 2020).

Uzaktan öğrenme mekân ve zamandan bağımsız olarak sunulabilen, bireylere eğitsel materyallerin elektronik ortamda uygun ve esnek olarak yapılandırılabilme, güncellenebilme ve farklı teknolojileri öğrenme sürecine katabilme, 7/24 kullanabilme gibi özellikler içeren çağdaş ve etkin bir öğrenme biçimidir (Yamamoto ve Altun, 2020). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevrimiçi eğitime geçişin hızlı olması sebebiyle uygulamada bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlarla ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre öğrenci, öğretmen ve velilerin birçok sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Başaran vd. 2020, Can, 2020, Serçemeli ve Kurnaz, 2020 ve Terzioğlu Barış, 2021). Bu sorunlar teknolojik alt yapıdan, Eba sisteminden, ders içeriklerinden, fiziki ortamdaki öğrenci ve veli tutumu başta olmak üzere birçok nedenden kaynaklanmaktadır. EBA canlı derste teknik alt yapı problemleri, Eba TV’de derslerin erken saatte olması, öğrenim gören kardeş sayısının fazla olması ve evde yalnızca bir tane televizyon olması, internetin yetersiz olması önemli sorunlar arasında sayılabilir. Bu sorunların öğrencilerin derse katılımını engellediği gibi uzaktan eğitim sürecinde öğretmenin göz teması kuramaması ve her an öğrenciyi izleyememesi de öğrencinin derse katılımını zorlaştırmaktadır. Covid 19 sürecinde eğitimde öğrenme kaybının olduğu, okulu bırakma oranının arttığı, beslenme sorunlarının ortaya çıktığı ve eğitime erişimde eşitsizlik olduğu görülmektedir. Uzaktan eğitim sürecine uyum sağlamakta yaşanan sorunlar, program yetersizliği ve öğrenmeyi ölçmede yaşanan sorunlar yakın zamanda eğitimin bir sistem olarak kendini güncellememesi ve alışlagelmiş yöntemlerin yeterli olduğu algısının bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Sarı ve Nayır, 2020).

Diğer yandan uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin sosyalleşemediği ve yeterli düzeyde rehberlik hizmetlerinin yapılmadığı birçok araştırma sonucuyla deneyimlenmiştir. Nitekim Altuntaş vd. (2020) yaptığı bir çalışmada uzaktan eğitim sürecinin öğrenciler arasındaki sosyal ilişkilere katkı sağlamadığını, ancak teknik açıdan becerilerini artırarak sürece uyum sağlamalarını kolaylaştırdığını ve öğrencilerin kurumlarının sundukları uzaktan eğitim platformlarından memnun oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Atik'in (2020) yaptığı çalışmada da katılımcılar uzaktan eğitim sürecinde sağlıklı iletişim kuramadıklarını ve sosyalleşemediklerini ifade etmişlerdir. Uzaktan eğitim ile verilen derslerde öğrencilerin başarılarını etkileyen motivasyon eksikliği, anında geri bildirim alamama, etkileşimin yetersiz olması, teknik yetersizlik, zaman yetersizliği, bir gruba ait hissedilmeme, hedef belirleyememe gibi farklı sebepler ortaya çıkmaktadır (Akça ve Akgün, 2020). Uzaktan eğitim sürecinde imkânların kısıtlı olması nedeniyle sunuş yoluyla ders anlatımı yapılmakta ve bireysel farklılıklar dikkate alınmamaktadır. Uzaktan eğitim uygulamasında geleneksel yaklaşımda da olduğu gibi bireylerin yalnızca zihinsel gelişimlerine etki etmektedir. İlgi ve yeteneklerini uzaktan eğitimde gözlemlemek güçtür ve bu sebepte uzaktan eğitimin bir diğer eksikliğini oluşturmaktadır (Başaran vd. 2020). Eroğlu ve Kalaycı (2020) yaptıkları çalışmada da uzaktan ve yüz yüze eğitim uygulamalarına yönelik olumsuz öğrenci görüşlerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Her iki grupta da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Öğrenciler, içeriğin basit ve yetersiz olduğunu, eğitimcilerin etkili öğretim yöntem ve teknikleri kullanmadığını ve ölçme ve değerlendirme boyutunda sınavların basit olduğunu belirtmiştir.

Kaysi (2020) yaptığı bir çalışmada ise uzaktan eğitim süreçlerindeki öğrencilerin ciddiyetsiz olduğu ve bu öğrencilerin etkileşim ve motivasyon eksiklikleri yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin yaşadıkları sorunların nedenleri arasında, uzaktan eğitimi geleneksel eğitime oranla daha esnek algılamaları ifade edilmiştir. Bu algının oluşmasında canlı derslere katılım zorunluluğu olmaksızın öğrenimlerini devam ettirebilecekleri algısı etkili olabilmektedir. Uzaktan eğitim doğası gereği öğrenme sorumluluğunun çoğunu öğrenene veren, öğrenenlerde öz-yönelimli ve öz-yönetimli öğrenme becerilerinin olması beklenen bir eğitim modelidir (Bozkurt, 2020). Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciyi sistemde tutma zorluğu bilgi ve uygulama eksikliklerinden kaynaklandığı söylenebilir (Ülker, 2020). Uzaktan eğitimde ile beklenen çıktılardan elde edilebilmesi için, öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmesi ve motivasyonlarının yüksek olması bir ihtiyaçtır. Bekiroğlu ve Çevik (2020) yaptıkları çalışmada da uzaktan eğitim sürecinde internet bağlantısı, öğrencilerle iletişim kurma, öğrencilerin derslere katılım oranının düşük olması ve okul yönetiminin baskısına maruz kalma gibi problemlere sahip oldukları saptanmıştır. Bu süreçte öğretmenlerin öğrencilerde oluşabilecek bilgi eksiklikleri nedeniyle kaygılı oldukları, uzaktan eğitim sürecinde kendilerini yetersiz hissettikleri, buna rağmen kendilerini geliştirme fırsatı yakaladıkları sonucuna ulaşılmıştır. EBA TV derslerini izlerken öğrenciler sadece televizyondaki dersi seyretmekle yetindiklerini, aktif olarak katılamadıklarını; öğretmenlerin ise sorularına cevap alamadıklarını belirterek dönüt sağlanamadığını ifade etmişlerdir.

Arslan ve Şumuer'in (2020) yaptıkları bir araştırma sonucunda, öğretmenlerin en yoğun olarak fiziksel düzen boyutunun donanım, yazılım bileşenleri ve plan-program etkinlikleri boyutunun öğretimin değerlendirilmesi bileşenlerinde sorun yaşadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin deneyimledikleri sorunlardan bazıları dış ortam gürültüsü, internet bağlantısı, derse erişim, dijital içerik yetersizliği, etkileşim eksikliği, kısa ders süresi, ses iletimi, gizlilik ve güvenlik ve yazılımın uygun olmayan kullanımı gibi konularda kümelenmiştir. Bıyıklı ve Özgür (2021) yaptığı bir çalışmada uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin çevrimiçi ders sürecinin verimli geçmesine ilişkin önerileri 9 kategori altında toplanmıştır.

Bu kategorilere göre öğretim yöntem ve tekniklerinde değişiklik yapılması, öğrencilerle sağlıklı bir iletişim kurulması, öğrenci motivasyonunu artırıcı etkinlikler yapılması, teknolojiyle ilgili problemler çözümlenmesi, öğrenme eksikliklerinin takip edilerek en kısa sürede giderilmesi, çevrimiçi ders planlaması ayrıntılı bir şekilde yapılması, velilerin üzerine düşen görevleri yapmasının sağlanması, öğretmenlerin okuldaki diğer çalışanlar ile işbirliği yapması ve süreç değerlendirmenin esas alınması önerilmiştir. Sürekli bir değişim ve gelişim içinde olan çevrimiçi öğrenim uygulamalarında öğrencilerin çevrimiçi öğrenme açısından hazır bulunuşluluk düzeyi önemli bir soru olarak değerlendirilmektedir. Çevrimiçi öğrenme açısından hazır bulunuşluluk bireyin bu ortamda öğrenmesi açısından oldukça önemlidir. Çünkü öğrencilerin başarıları ve sisteme devam etmeleri hazır bulunuşluluklarından etkilenmektedir (Sarıtaş ve Barutçu, 2020).

Kontos (2020) yaptığı araştırmada ilkokullar için uzaktan eğitimin uygun olmadığı, zorunlu dönemde hibrid eğitimin bir seçenek olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Kürtüncü ve Kurt (2020) yaptıkları bir araştırmada öğrencilerin çoğu hem teori hem de uygulamalı derslerin uzaktan eğitim ile yetersiz olacağı, teorik dersler uzaktan alt yapı sistemlerinin sürekli güncellenmesi, imkânı kısıtlı öğrenciler için fırsatlar yaratılması ve uygulamalı derslerin ise daha sonraki dönemde hızlandırılmış şekilde tekrar edilmesi önerilmektedir. Covid-19 pandemisi, küresel düzeyde eğitimin geleceğine yönelik, yeni düşünme biçimleri geliştirebilmek için daha fazla yenilikçi çözümler geliştirmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Okulların kapanması, ülkeleri eğitim sistemini ayakta tutmak için yenilik yapmaya zorlamakta, tüm dünyada yeni bir eğitim sistemi arayışına götürmektedir (Can, 2020). Pandemi, açık ve uzaktan eğitimde sadece niceliğin değil, aynı zamanda niteliğin de önemli olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda ülkemizde açık ve uzaktan eğitim sisteminin altyapı, erişim, güvenlik, içerik, tasarım, uygulama, kalite, mevzuat ve pedagojik açıdan güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Ertuğ, 2020).

Görüldüğü gibi alanyazın incelendiğinde uzaktan eğitime yönelik hem olumsuz bir algının varlığı hem de uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunların ön plana çıktığı dikkati çekmektedir. Genellikle öğrenci, öğretmen ve velilerin uzaktan eğitime yönelik olumsuz bir algı bulunmakta ve uzaktan eğitimin başarısız olduğunu düşünmektedirler. Ancak bazı araştırma sonuçları öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde yüz yüze öğretimden daha başarılı olduğu kanısında olduklarını göstermektedir. Bekiroğlu ve Çevik'in (2020) yaptığı araştırmada pandeminin eğitim teknolojileri kullanımını ve mesleki gelişimlerini çoğunlukla olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Teknoloji ile öğrenciye ulaşma konusunda oldukça şanslı bir dönemde olduğumuzu inkâr edemeyiz. Sosyal medyadan canlı yayın yaparak ders anlatmak akademik getirinin yanında psikolojik anlamda da öğrencilere fayda sağlayacaktır (Sarı, 2020).

Pandemi döneminde uygulanan uzaktan eğitim, başta öğrenci, öğretmen ve veli olmak üzere tüm paydaşların yaşamını da bir anda değiştirmiştir. Bu zorunlu süreç farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Salgından en çok etkilenen grupların başında öğretmenler, yüzyüze eğitim sürecine alışık oldukları için uzaktan eğitim deneyimi oldukça sınırlı kalmıştır. Öğretmenler uzaktan eğitim sürecine uyum sağlayıncaya kadar birçok sorun yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir.

Yeni eğitim düzenine uyum sağlamak zorunda kalan öğretmenler teknolojik alt yapı, EBA sistemi, ders içerikleri, ölçme ve değerlendirme gibi birçok alanda bu sorunları önemli ölçüde hissetmiştir. Uzaktan eğitim konusunda yeterli ya da hazırlıklı olmayan öğretmenler için, teknolojiyi etkin kullanmak, öğrencilerin katılım ve motivasyonunu sağlamak, öğrencilere uzaktan destek olmak ve onları takip etmek çok daha zor hale gelmiştir. Bu uygulamaya öğretmenler üzerindeki baskıyı artırmış ve birçok öğretmenin stres yaşamasına neden olmuştur. OECD tarafından yapılan bir araştırmada öğretmenlere hem mesleki hem psikolojik destek sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Yılmaz vd. 2020).

Pandemi döneminde okulöncesi eğitimden yüksek öğretime kadar eğitimin her kademesinde uzaktan eğitim süreci devam etmektedir. Salgının seyrine göre uzaktan eğitim süreci zaman zaman yüz yüze eğitimle birlikte (hibrit eğitim) karma olarak yürütülmektedir. Eğitim konusu toplumun ortak konusu ve sorunu olması münasebetiyle uzaktan eğitime yönelik sorunlar başta öğrenci, öğretmen, yönetici ve veliler olmak üzere medya ve resmi kurumlarca sıkça tartışılmaktadır. Diğer yandan uzaktan eğitim uygulamalarında yaşanan sorunların devam ettiği ve gerekli çözümlerin üretilmediği yönünde kaygı ve eleştiriler de devam etmektedir. Bu sürecin uygulayıcısı olan öğretmenlerin başarısı ancak görevini etkili ve verimli bir şekilde yerine getirmesiyle mümkün olabilir. Öncelikle öğretmenlerin sistemin diğer bileşenleri olan EBA sisteminin uygulanışında ve okul yöneticileri ile velilerle işbirliğinde yaşadığı sorunların belirlenmesine ve akabinde bunlara çözüm üretilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı sorunların araştırılması sorunların çözülmesine ve sistemin geliştirilmesine önemli katkılara sağlayacağı umulmaktadır. Bu araştırma, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunların çözümünde öğretmen yönetici ve veli işbirliğinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1- Eba ve Zoom uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- 2- Okul yönetimi ile işbirliğinde yaşanan olumlu ve olumsuz yönler nelerdir?
- 3- Velilerle işbirliğinde yaşanan olumlu ve olumsuz yönler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın modeli

Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Nitel araştırma, insanların temeldeki düşünceleri ve motivasyonları hakkında ayrıntılı bilgi almak için kullanılan, nispeten daha az yapılandırılmış bir araştırma yöntemidir. Nitel araştırma özel durumların tüm gerçekliğini yansıtır ve sonuçlarının uygulanabilirliği daha yüksektir (Buyuköztürk vd. 2011). Sayılarla değil anlamlarla ilgilenen ve yeni bir durumla ilgili neler olduğunu ortaya koymaya yarayan bu yöntem, araştırma için uygun bulunmuştur (Kurt, 2020).

Çalışma grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Kayseri ili merkez ilçelerinde görevli ilkökul, ortaokul ve lisede görevli 21 öğretmen oluşturmaktadır. Okulların ve öğretmenlerin seçiminde tesadüfi örnekleme (random) yöntemi uygulanmıştır. Bu amaçla milli eğitim müdürlüğü web sayfasından 1 ilkökul, 1 ortaokul ve 1 lise ve her okuldan da 7 öğretmen seçilmiştir. Böylece araştırmanın çalışma grubu 3 okul ve toplam 21 öğretmenden oluşmuştur.

Bu seçim sürecinde önce okulların, akabinde ilgili okul yöneticilerinin yardımıyla öğretmenlerin seçimi yapılmıştır. Çalışma grubunun seçiminde gönüllülük esas alınmıştır.

Veri toplama aracı

Araştırmanın verilerini toplamak için araştırmanın alt amaçlarına yönelik açık uçlu sorulardan oluşan anket hazırlanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında benzer araştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin çoğunluğu ön görüşme sonucunda yüz yüze ya da whatsapp vb. yöntemlerle görüşmekten çekindikleri için yazılı veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Ankette açık uçlu 3 temel soru yer almaktadır. Ayrıca soruların anlaşılması için her bir soru içerisinde ipucu mahiyetinde yönlendirici alt sorulara yer verilmiştir. Veri toplama aracında kurum ya da kişisel bilgilere yer verilmemiştir.

Verilerin toplanması ve analizi

Araştırmanın verileri Mart 2020 tarihinde e-posta yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara veri toplama aracı gönderilmeden önce bazı katılımcılarla telefonla, bazı katılımcılarla da e-posta yoluyla iletişim kurulmuş ve araştırmanın amacı ve kapsamı konusunda bilgi verilmiştir. Bu süreçte katılımcıların çoğunluğu görüşme yöntemini tercih etmedikleri için anket tercih edilmiş ve e-posta yoluyla veriler toplanmıştır. Ön görüşmede kurumsal ve kişisel bilgilerle ilgili soru olmadığı ve katılımcıların kimliklerinin gizli tutulacağı vurgulanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle araştırmanın amacına uygun olarak kategorize edilerek yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunların çözümünde öğretmen yönetici ve veli işbirliğinin değerlendirilmesi amacıyla elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçlarına göre analiz edilmiştir. Bulgular araştırmanın alt amaçlarına göre 3 başlık halinde sunulmuştur.

1. Soru: Eba ve Zoom uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

Cevap: Eba'da ses ara sıra gidip geliyor. Öğrencilerin sesini duymakta güçlük çekiyoruz (1). Eba'nın resmi sitesine bazen ulaşamadım (2). Zoom ve Eba da ses sorunu yaşanmaktadır. Öğrencileri ve öğretmenleri sistem dersten atabiliyor. Öğrenciler derse giremiyor (3). Zoom bazen öğrencileri sistemden atıyor. Öğrencilerin ses düzeni çok bozuk. Birçok öğrencinin sesi hiç yok. Öğrenciyi görmediğimiz için sadece ekrana konuşuyoruz. Öğrencinin kamera açmaması iletişimi bozuyor (4). Sistemden atma, öğrencilerin sisteme girememesi, haftalık ders tanımlama gibi zorluklar yaşıyoruz (5). Başlangıçta Zoom ile ilgili bağlantı sorunları oldu (kulaklık). Sonra o sorunu çözdüm (6). Ses ve görüntü niteliği, uygulanabilirlik vb. konularında öğrencilerimin sıkıntısı oldu (7). Ses zaman zaman gitmiyordu. Öğrencilerin mikrofonları bozuk olduğu için soru soramıyorsun. Kamera açılmadığı için ekrana konuşuyorsunuz. Hem öğretmen hem de öğrenci için motivasyon düşüklüğü yaşanıyor (8). Ders işlemekten daha çok dersi önceden tanımlamak çok sıkıcı ve zaman alıcı (9). Eba'dan harici canlı ders tanımlıyoruz. Bu dersler tüm öğretmenlerin Zoom linkleri ile gerçekleşiyor. Kesintiye uğradığı durumlarda normal Zoom'dan öğrenciler tekrar giriş yaparak derse devam edebiliyorlar. Pek sorun yaşanmıyor (10). Öğretmene Zoom ve ya Eba'nın nasıl kullanılacağı konusunda bilişim teknolojileri tarafından eğitim verilmemiştir. Teknoloji kullanma konusunda kısıtlı olan orta yaş grubu öğretmenler zorluk yaşamıştır. Eba' ya sistemin yoğunluğu nedeniyle çoğu zaman ulaşamamaktadır.

Öğrencilerde benzer sorunları yaşamaktadır. Keyfine göre derse katılım yapan öğrenciyi derse almak için duraklama ve dersin bölünmesi olmaktadır. Bazen sesin katılımcıya ulaşmaması ve paylaşım yapılamaması olumsuz etkilemektedir. Birçok öğrencinin Eba hakkında yeterli bilgisi bulunmamaktadır (11). Eba altyapısı çok sıkıntılı bağlantılar hep geç oluyor. Zoom daha iyi ama internetimizi MEB karşılamadı (12). Sürecin başlangıcında Zoom üzerinden dersler işlenmekteydi. Bu programla ilgili herhangi bir sorun yoktu. Ancak daha sonra Eba üzerinden dersler işlendi. Eba’da çok fazla yoğunluk olduğundan sisteme girmekte bir çok defa zorlandım. Ders esnasında beni ya da öğrencileri sistemden atma sorunu vardı. (13). Dönem başında Eba ile Zoom arasında ki uyumsuzluk sebebiyle sorunlar yaşandı ancak bu uyum sorunu giderilince daha az sorun yaşamaya başladık. Ayrıca Zoom programındaki süre sıkıntısı bu konuda öğretmenlerin en önemli sorunlarından biri olmuştur (14). Eba’da sürekli kesinti ve donma olduğundan ders yapılamayan zamanlar olmuştur. Bazen siteye bile erişim sağlanamamıştır. Derslerin Zoom üzerinden yapılması bu sorunu gidermiş daha hızlı ve sistemli ders yapabilmemizi sağlamıştır (15). Öğretmen olarak ben bu konularda bir sıkıntı yaşamadım. Öğrenciler ses ve görüntüde problem yaşamaktadırlar (16). Uygulamalar konusunda karşılaştığım bir sıkıntı olmadı (17). Erişim yoğunluğu yaşanan saatlerde ders tanımlanması imkânsız hale gelmektedir (18). Eba’ya giriş genellikle sıkıntılı oldu. Önceden oluşturduğumuz sınıfla Zoom bilgilerini paylaşarak bu gibi durumlarda hemen dersimize geçebiliyoruz (19). Zoom uygulamasındaki saatin Eba’daki saat ile uyuşmaması kimi zaman ders atama konusunda problem yaratmıştır. Çok nadir de olsa kalan süre/saniyeyi baştan sayma gibi problemler olmuştur. Görüntü zaten açılmamaktadır ama sesin karşıya ulaşması ve donması gibi problemler sürekli tekrarlanmaktadır (20). Eba ve Zoom’a girişte sorun yaşadım. Ara sıra internet kesilmeleri oldu. Öğrencilerle görüntülü iletişim kurulamaması iletişimi zorlaştırmıştır (21).

Eba ve Zoom ile ilgili yaşanan sorunlara ilişkin soruya 21 öğretmen cevap vermiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre, 10 öğretmen sisteme erişim sorunu, 7 öğretmen ses sorunu, 5 öğretmen bağlantı kopuklu sorunu, 5 öğretmen görüntünün kapatılması sorunu yaşamıştır. 4 öğretmen dersi tanımlama sorunu, 2 öğretmen ise Eba ile Zoom uyumsuzluğu sorunu yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca 1 öğretmen Eba ile Zoom konusunda eğitim verilmediğini, 1 öğretmen öğrencilerin istediği zaman derse katılmasının dersi bozduğunu, 1 öğretmen MEB’nin zoom için internet ücreti ödemediğini, 1 öğretmen sistemin uygulanabilir olmadığını ve 1 öğretmen de sistem üzerinden bilgi ve materyal paylaşımının sorun olduğunu ifade etmiştir. Eba ve Zoom ile ilgili sorunlar arasında öncelikli olarak erişim sorununun yaşanması yer almaktadır. Ayrıca bağlantının kopması, sesin kesilmesi, görüntünün kapatılması, ders tanımlanması yapılması da önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Bunun yanı sıra 3 öğretmen Eba ve Zoom konusunda herhangi bir sorun yaşamadığını beyan etmiştir. Ayrıca sistem üzerinden daha çok materyal bulma ve kullanma imkânı olduğunu, sanal öğrenme ortamını zenginleştirdiğini, bilgiye daha kolay ulaşıldığını ve öğretmene zaman kazandırdığını ifade etmişlerdir.

2. Soru: Okul yönetimi ile işbirliğinde yaşanan olumlu ve olumsuz yönler nelerdir?

Cevap: Eba destek okulları var ama öğrenci yararlanamıyor. Okul saat 10’da açılıyor dersler sabah 8.30 başlıyor. Okullar öğretmene çokta yardımcı olmuyor (1). Okul yönetimi ile ilgili sorun yaşamadım (2). Ulaşım sorunundan dolayı Eba destek noktalarından öğrenci yararlanamıyor (3). Okul idaresine istediğimiz zaman ulaşamıyoruz. Sonradan dönüş yapmıyorlar ve gerekli rehberlik yapılmıyor.

Derse giremeyen öğrencilerin mazeretleri hakkında bilgi edinemiyoruz (4). Sisteme bağlanmayan öğrencilerin sorununu çözme konusunda yetersiz kalmaktadırlar (5). Okulum gerekli duyuru ve yönlendirmeleri zamanında yapıyor (6). Yüz yüze eğitimde olduğu gibi yeterli iletişim kurulamıyor. Yönlendirme ve rehberlik yapılamıyor. Sistemle ilgili sorunları zamanında çözemediğimiz oluyor (7). Okul yönetimiyle ilgili iletişim kurulmasında önemli sorunlar yaşıyorum (8). Sınıf öğretmenleri whatsapp grupları ile veya telefonla öğrencilere ve velilere ulaşabiliyor. Ayrıca rehberlik servisi de kendi planları doğrultusunda Zoom'dan öğrenci ve velilere eğitimler veriyorlar (10). Okul yönetimi ile iletişim kurulmasında sıkıntı olmamıştır. Ancak sistemden kaynaklanan anlık bir sorun olunca okul yönetimi de çaresiz kalmıştır (11). Herhangi bir sorun yaşanmadı (12). Okul yönetimi ile ilgili herhangi bir sorun yaşamıyorum. Bu süreçte öğretmenlere gereken desteği vermektedirler (13). Okul yöneticilerimiz bu dönemde teknik destek ile öğretmenlerimize, Eba destek noktaları ile de öğrencilerimize destek olmuşlardır (14). Okul yönetimi bu süreçte her konuda destek olmuş ve her imkânı sağlamıştır (15). Okul yönetimi ile iletişim kurmada hiçbir sorun yok. Öğrencilere uzaktan rehberlik yapmanın verimli olmadığını gözlemliyorum (16). Yönetim ile ilgili herhangi bir problem yaşamadım. Değişen durumlara göre anında duyuru yapıyor (17). Okul yönetimi uzaktan eğitim için bir müdür yardımcısı görevlendirdi. Sürecin sorunsuz ilerlemesi için elinden geleni yaptı (18). İhtiyaç duyulduğunda okul idaresine ulaşıp sorunun çözümünü sağlayabiliyoruz (19) Okul yönetimiyle ilgili problem yaşanmamıştır. Okul yönetimi bu uygulamada geri planda kalmıştır. Daha çok öğrenci-öğretmen-veli üçgeni arasında iletişim sağlanmaktadır (20). Okul yöneticileriyle iletişim kurma ihtiyacı duymadım. Dolayısıyla herhangi bir sorun yaşamadım (21).

Uzaktan eğitim sürecinde okul yönetimi ile ilgili yaşanan sorunlara 20 öğretmen cevap vermiştir. 12 öğretmen okul yönetimi ile sorun yaşamadığını, 2 öğretmen de okul yönetiminin gerekli zamanlarda yönlendirme ve rehberlik yaptığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra 3 öğretmen sistemle ilgili sorunların anında çözülmediğini, 2 öğretmen eba destek merkezlerinden öğrencilerin yararlanamadığını, 2 öğretmen okul yönetiminin görevlerini sınıf öğretmenleri ile rehberlik servisinin yaptığını ve 2 öğretmen de okul yönetimiyle yeterli iletişim kurulamadığını söylemişlerdir. Ayrıca 1 öğretmen uzaktan eğitim sürecinde okul yönetiminin geri planda kaldığını, 1 öğretmen uzaktan rehberlik yapmanın zor olduğunu, 1 öğretmen okul yönetiminin mazeretli öğrencileri bildirmediğini, 1 öğretmen gerekli zamanlarda okul yönetimine ulaşamadığını, 1 öğretmen okul yönetiminin öğretmenlere yeterince yardımcı olmadıklarını ve 1 öğretmen de derslerin erken başladığını ama okulun geç açıldığını ifade etmiştir. Okul yönetimi ile ilgili yaşanan sorunlara öğretmenlerin verdiği cevaplara göre 13 öğretmenin okul yönetimi ile ilgili sorun yaşamadığı görülmektedir. Çok az sayıdaki öğretmenin yaşadığı sorunlar arasında sistemle ilgili yaşanan sorunların anında çözülememesi ve gerektiği zamanlarda iletişim kurulamaması ön planda yer almaktadır.

3. Soru: Velilerle iş birliğinde yaşanan olumlu ve olumsuz yönler nelerdir?

Cevap: Velilere ulaşmak oldukça zor oluyor. Çocuğun neden derse katılmadığı sorulduğunda eve ekonomik destek için çalıştığını söylüyor. Evde birden fazla çocuk olduğu için yeterli internet ve cihaz olmuyor (1). İletişim kurma problemi yaşandı. Öğrencilerin sorunları ve çözüm önerileri paylaşamadı (2). Velilere ulaşmak imkansız gibi. Çocuğun derse katılmama nedenlerini sağlık problemi, internet sıkıntısı, cenaze ya da kardeşine bakıyor gibi birçok gerekçe öne sürüyorlar. Bazı öğrenciler veli telefonundan katılım sağlamaktadır. Bilgisayar karşısından ne kadar anlayabilir diye uzaktan eğitimi sorguluyorlar (3).

Birçok veli işsiz ve geçim sorunu olduğu için eğitimi ikinci plana itmektedirler. Birden fazla çocuklu aileler internet ve bilgisayar sorunu yaşıyorlar. Çocuklar aileye katkı için çalışıyor (4). Veliler kendilerini mağdur gösterme çabası içine giriyorlar. Gerçek mağduriyet ile yalanı ayırt edemiyoruz (5). Veliler bu süreçte katkıda bulunuyor (6). Öğrenci ile ilgili sorunları veli bazen umursamıyor. Öğrenci sorunlarını görüşme ve paylaşmada sorunlar yaşıyoruz (7) Çoğu veli çalıştığı için gerektiğinde ulaşmak çok zor oluyor. Herkes geçim derdinde olduğu için okulu ikinci plana atmaktadırlar (8). Veliye sıkça çocuğun neden katılmadığını sormak oldukça sorun yaratmaktadır (9). Velilerle telefon veya whatsapp ile iletişime geçiliyor. Toplu SMS sistemiyle gerekli bilgi ve mesajlar gönderiliyor. İdare, öğretmen ve veli iletişimiyle birçok öğrencinin bilgisayar ve internet sorununu çözdük (10). Veliler ile pandemi sürecinde sağlıklı bir iletişim kurulamıyor. Bazı veliler bilgisayar, tablet ya da internet yokluğu çekmesine rağmen bunu söylemeye çekinmektedirler. Yine bazı veliler ekonomik sorun yaşamalarından dolayı devlet adına öğretmenleri suçlamaktadırlar. Bazı veliler, öğrencinin bilgisayar başında olmasından rahatsız olmakta ve bilgisayarı kapatması için sözel şiddet uygulamaktadır (11) Bazı velilere ulaşmak zor hatta imkânsız oldu. Veliler çalıştığı için çocuğunu takipte zorlandılar (12). Bu süreçte öğretmen-veli ve veli-öğretmen etkileşimi normal zaman göre daha fazla oldu. Günlük ve haftalık olarak öğrencilerle alakalı görüşmeler yapıyoruz, onları sürece daha fazla dahil ediyoruz (13) Telefonlarımız günün her anında çeşitli sebeplerle öğrenciler ve veliler tarafından arandı. Öğrenci sorunları görüşme, derse devam gibi konularda aileler gerekli desteği sağlamadı (14). Velilere ulaşmada problem yaşamadım. Ancak velilerin öğrencileri takibinde sorun yaşadım (15). İstisnalar dışında velilerle iletişim kurma problemi yaşamıyorum. Velilerin öğrencilere arzu edilen motivasyonu sağlayamadıklarını gözlemledim (16) Veliler öğrenci takibini gerçekleştiriyor. Derse katılımlarını sağlamıyor (17). Hiçbir veli öğrencisi için iletişime geçmedi. Ancak ben aradığımda olumsuz bur durumla karşılaşmadım (18). Tüm öğrencilere cep telefonu numaramı verdim. İsteyen öğrenci ya da veli arayarak ya da mesaj yoluyla benimle iletişime geçebiliyor: Ben de ihtiyaç durumunda görüşme sağlayabiliyorum (19). Telefonla aradığımda genellikle velilerle iletişim kurabildim. Ancak velilerin işinin yoğun olması ve eğitimi öncelikli görmemeleri nedeniyle öğrenci sorunlarına karşı ilgisiz gördüm (21).

Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci velileriyle ilgili yaşanan sorunlara 20 öğretmen cevap vermiştir. 8 öğretmen velilerle iletişim kurmakta zorlandığını, 5 öğretmen velilerin öğrenci sorunlarını öğretmenle paylaşmadığını, 5 öğretmen velilerin öğrenci sorunlarının çözümü için gerekli desteği sağlamadığını, 4 öğretmen de velilerin geçim sorunu nedeniyle eğitimi ikinci planda gördüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca 2 öğretmen çocuk sayısı fazla olan velilerin bilgisayar ve internet sorunu yaşadığını, 2 öğretmen velilerin aileye katkı için çocuğunu çalıştırdığını, 2 öğretmen velinin öğrenci sorunlarını önemsemediğini, 1 öğretmen velinin uzaktan eğitimin yararına inanmadığını, 1 öğretmen velinin öğrencinin bilgisayarla ilgilenmesine kızdığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra 5 öğretmen velilerle iletişim kurmada sorun yaşamadıklarını, 2 öğretmen de velilerin uzaktan eğitim sürecinde önemli katkılar sağladığını söylemişlerdir. Uzaktan eğitim sürecinde velilerle ilgili yaşanan sorunlar arasında öncelikli olarak öğretmenlerin velilerle iletişim kurmada zorluk yaşaması yer almaktadır. Yine velilerin öğrenci sorunlarını öğretmenle paylaşmaması, öğrenci sorunlarının çözümü için öğretmene gerekli desteği vermemesi, geçim sorunu nedeniyle eğitimi önemsememesi de önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Diğer yandan bazı öğretmenlerin ise velilerle iletişim kurmada sorun yaşamadıkları görülmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Yaşamın her alanını etkileyen pandemiden en çok etkilenen alanlardan biri de eğitim olmuştur. Pandeminin yayılma hızını ve etkisini azaltmak amacıyla okullarda yüz yüze eğitime ara verilmiş ve uzaktan eğitim yöntemiyle eğitim sürecine başlanmıştır. Ülkemizde zaman zaman yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitim birlikte “hibrit eğitim” şeklinde yürütülmektedir. Teknik, bilgi, alt yapı ya da deneyim yetersizliğinden dolayı başta öğretmenler olmak üzere öğrenci, okul yöneticileri, veliler ve sistemin tüm paydaşları uzaktan eğitim sürecinde birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Yaşanan bu sorunlar ülke yöneticilerini ve eğitimcilerini yeni önlemler almaya ve yeni yöntemler geliştirmeye zorlamıştır. Öğretmenlerin pandemi döneminde uygulanan uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunların çözümünde öğretmen, yönetici ve veli işbirliğinin değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmada 3 farklı alanda yaşanan sorunlara yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Uzaktan eğitim sürecinde öğretmenler Eba ve Zoom üzerinden ders işlemektedirler. Öğretmenler gerek teknolojik alt yapı gerekse sistem kaynaklı sorunlardan dolayı Eba ve Zoom üzerinden ders işlerken zorlanmaktadırlar. Araştırmanın bulgularına göre öğretmenler en çok sisteme erişim, ses, bağlantı kopukluğu, görüntü, dersi tanımlama, Eba ile Zoom uyumsuzluğu ve öğrenci yoklamasını alma sorunlarının yaşandığı ortaya çıkmıştır. Eba ve Zoom sistemi nitelikli bir bilgisayar ve internet önkoşuluna dayandığı için bilgisayar ve internet sorununun yaşandığı her ortamda Eba ve Zoom ile ilgili sorun yaşanması da kaçınılmazdır. Öğretmenlerin yaşadığı sorunların birçoğu teknolojik alt yapı kaynaklı olsa da bazıları da öğretmenin uzaktan eğitim konusunda ve özellikle Eba ve Zoom sistemleri konusunda yeterli eğitim almamasından kaynaklandığı söylenebilir. Terzioğlu Barış'ın (2021) yaptığı bir çalışmada uzaktan eğitim sürecinde uygulanan EBA sistemi ile ilgili olarak; etkili ve verimli kullanılmadığı, derslerin sunu/ konferans gibi verildiği, öğrencilerin derse katılmadığı, iletişim kurulamadığı, görüntünün kapatıldığı, ödev, değerlendirme ve dönüt sisteminin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dündar (2020) yaptığı bir çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun derslerde EBA'dan yararlandığını ancak öğretmenlerin ağ bağlantısı sorunları yaşadığı ve EBA'daki içeriklerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sorunların yanı sıra bazı öğretmenler Eba ve Zoom'u kullanırken sorun yaşamadıkları hatta öğretim materyali zenginliği sağladığı, zamanı etkili kullanma fırsatı verdiği, öğretmenin sanal ortamda daha çok hazırlanabildiği saptanmıştır. Sonuç olarak öğretmenlerin çoğu Eba ve Zoom sisteminin uygulanışında sorun yaşadıkları, bazı öğretmenlerin sorun yaşamadıkları gibi birçok yönden yarar sağladıkları söylenebilir.

Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde okul yönetimi ile ilgili önemli bir sorun yaşanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin çoğunluğunun istedikleri zaman okul yöneticilerine ulaşabildiği, öğretmenler için gerekli imkân ve fırsatları sağladığı, yönlendirme ve rehberlik yapıldığı, sorunların çözümü için müdür yardımcısı ve rehberlik servisinden yardım alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzaktan eğitim sürecinde öğretmen okul yönetimi arasında önemli bir sorun yaşanmamış olmasına rağmen bazı sorunların varlığı da dikkati çekmektedir. Bazı öğretmenlerin okul yöneticilerine gerektiği anlarda ulaşamadıkları, ulaştıklarında da sorunların zamanında çözülemediği ve etkili iletişim kuramadıkları ortaya çıkmıştır. Okul yöneticilerin uzaktan eğitim sürecindeki iş ve işlemleri sınıf öğretmenlerine ve rehberlik servisine yaptırarak, derslerin erken başlamasına rağmen okula geç geldikleri, sorunları zamanında çözemedikleri de öğretmenlerce deneyimlenmiştir. Uzaktan eğitim süreci ağırlıklı öğretmen öğrenci arasında geçtiği için okul yönetimi eğitim sürecinde pasif kaldığı, sadece resmi ve yönetsel işlerde ihtiyaç duyulduğu da düşünülebilir.

Öğretmenlerin okul yöneticileriyle işbirliğinin olumlu ve olumsuz yönleri birlikte değerlendirildiğinde genellikle ilişkilerin olumlu yönde olduğu ve işbirliği yapıldığı söylenebilir. Öğretmenlerin okul yöneticileriyle işbirliği ya da iletişimi yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitim sürecinde farklılık gösterebilir. Özellikle uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin sistem üzerinden ev ortamında ders işlemesi okul yöneticileriyle daha az işbirliği ve iletişim ihtiyacını gerektirmiş olabilir. Başka bir ifadeyle bu sonucun ortaya çıkmasında öğretmenlerin okul yönetimine çok fazla ihtiyaç duymamış olmalarının ya da okul yöneticilerinin görevlerini iyi yaptıklarının etkili olduğu söylenebilir. Gören vd. (2020) yaptıkları bir araştırmada yöneticilerin öğretmenlerin derslerini sistematik olarak takip ettiği ve dersler hakkında dönüt verdiği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde velilerle iletişim kurulmasında önemli sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda öğretmenlerin velilerle iletişim kurmakta zorlandığı, velilerin öğrenci sorunlarını öğretmenle paylaşmadığı, velilerin öğrenci sorunlarının çözümü için gerekli desteği sağlamadığı, velilerin geçim sorunu nedeniyle eğitimi ikinci planda gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocuk sayısı fazla olan velilerin bilgisayar ve internet sorunu yaşadığı, velilerin aileye katkı için çocuğunu çalıştırdığı, uzaktan eğitimin yararına inanmadığı, öğrenci sorunlarını önemsemediği, öğrencinin bilgisayarla ilgilenmesine kızdığını öğretmenler tarafından deneyimlenmiştir. Bazı öğretmenler velilerle iletişim kurmada ve işbirliği yapmada sorun yaşamamışlardır. Bu kapsamda mobil telefonla ve whatsapp gruplarıyla sürekli iletişim kurduklarını, yine bazı veliler öğretmen ve okul yöneticileriyle işbirliği yaparak öğrenci sorunlarının çözümünde maddi destek sağladıkları saptanmıştır. Velilerin büyük çoğunluğu uzaktan eğitim sürecinin başlamasından sonra okuldaki yüz yüze eğitimi daha değerli görmektedir. Aynı zamanda MEB'in sunduğu rehberlik hizmetlerinden haberdar olmadıkları görülmektedir. Bunun için MEB velilerin mobil hatlarına Eba kullanımında geçerli ücretsiz internet hakkı sağlamış ancak bunu velilere duyurma konusunda yetersiz kalmıştır (Yılmaz vd. 2020). Özellikle ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde velilerin eğitime katkısı önemlidir. Velilerin eğitim sürecine aktif bir şekilde destek vermesi ya da bu sürecin içinde yer alması öğrenci başarısı açısından gereklidir. Bunun için velilerin bu amaçla eğitimi, ekonomik sorunlarının çözümü, eğitime ve uzaktan eğitimin önemine inanması sağlanmalıdır. Çünkü veliler eğitime ve özellikle uzaktan eğitimin önemine inanmamakta zorluk çekmektedirler (Başaran vd. 2020). Bakanlık ya da okul yönetimlerince velilerin uzaktan eğitim konusunda bilinçlendirilmesi için eğitim ya da başka yöntemlerle duyarlık düzeyinin artırılması beklenir (Tümen Akyıldız, 2020). Ancak ülkemizde bu hizmetin yeterince yapıldığı söylenemez.

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde Eba ve Zoom sisteminin uygulanışında ve velilerle iletişim kurma ve işbirliğinde önemli sorunlar yaşadıkları ancak okul yöneticileriyle iletişim kurma ve işbirliğinde çok az sorun yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerine göre hem Eba ve Zoom sisteminin uygulanması hem de okul yöneticileri ve velilerle işbirliği yapılmasında olumlu yönlerle birlikte olumsuz yönlerde ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar öğretmene, okul yöneticisine ve velilere göre değişiklik göstermektedir. Benzer sorunlar ve olumlu yönler birçok araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Pandemi döneminde yeterli hazırlıklar yapılmadan zorunlu olarak uygulanan uzaktan eğitime yönelik sorunların varlığı kaçınılmazdır. Ancak önemli olan sorunları doğru ve somut olarak saptanıp zamanın yeterli ve gerekli önlemlerin alınması önemlidir. Bu yönüyle araştırma sonuçlarının başta öğretmenler olmak üzere, eğitim yöneticilerine ve tüm ilgililere ışık tutacağı beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Akça, Güneş ve Akgün, Ergün (2020). İlkokul Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşadığı Sıkıntılar. EJer Congress 2020 Bildiri Kitabı. 402-409.
- Altuntaş, Elgiz Yılmaz, Başaran, Mirey, Özeke, Buket ve Yılmaz, Hilal (2020). Covid – 19 Pandemisi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejilerine Ve Öğrenme Deneyimlerine İlişkin Algı Düzeyleri. Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 3(2), 8-23.
- Arslan, Yaser ve Şumuer, Evren (2020). Covid-19 Döneminde Sanal Sınıflarda Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sınıf Yönetimi Sorunları. Millî Eğitim, 49(1), Özel sayı, 201-230.
- Atik, Ali Derya (2020). Fen Bilimleri öğretmen adaylarının uzaktan eğitim algısı: Bir metafor analizi. Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi, 3(2), 148-170.
- Bakioğlu, Büşra, Çevik, Mustafa (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde fen bilimleri öğretmenlerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. Turkish Studies, 15(4), 109-129. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43502>
- Başaran, Mehmet, Doğan, Elif, Karaoğlu, Esra ve Şahin, Ecem (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Sürecinin Getirisi Olan Uzaktan Eğitimin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma. AJER - Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(2), 368-397.
- Bıyıklı Cemal ve Özgür Ayşe Oytun (2021). Öğretmenlerin Covid-19 pandemi dönemindeki senkron uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi-AUAd, 7(1), 110-147 (ISSN 2149-2360).
- Bozkurt Aras (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6(2), 1- 23.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Çakmak, A., Özcan, E., Karadeniz, Ş., ve Demirel F. (2011). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 10. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd), 6(2), 11-53.
- Doğan, S. & Koçak, E. (2020). EBA sistemi bağlamında uzaktan eğitim faaliyetleri üzerine bir inceleme. Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(14), 110-124.
- Eroğlu, Fahriye ve Kalaycı, Nurdan (2020). Üniversitelerdeki Zorunlu Ortak Derslerden Yabancı Dil Dersinin Uzaktan ve Yüz Yüze Eğitim Uygulamalarının Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2020, 18(1), 236-265.
- Ertuğ, Can (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd), 6(2), 11-53.
- Kaysi, Fevzi (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Türkiye’de Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitimin Değerlendirilmesi. 5th International Scientific Research Congress (IBAD - 2020) Bildiriler. September 1-2, 2020. 17-22.
- Kantos, Züleyha Ertan (2020). Sınıf Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitim İle İlgili Düşünceleri. 8. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi. Bildiri Tam Metin Kitabı. ASOS Yayınları. 67-81.
- Kurt, Yeşim (2020). Hava Taşımacılığında Covid-19 Krizi: Yolcuları ve İnsan Kaynaklarını Koruma Önlemleri. Gaziantep University Journal of Social Sciences . Special Issue, 191-211.

Kürtüncü, Meltem ve Kurt, Aylin (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Hemşirelik Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Konusunda Yaşadıkları Sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 66-77.

Sarı, Halil İbrahim. (2020). Evde kal döneminde uzaktan eğitim: Ölçme ve değerlendirmeyi neden karantinaya almamalıyız? *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(1), 121-128.

Sarı, Tuncay, Nayır, Funda (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44335>

Sarıtaş, Emel ve Barutçu, Süleyman (2020). Öğretimde dijital dönüşüm ve öğrencilerin çevrimiçi öğrenmeye hazır bulunuşluluğu: Pandemi döneminde Pamukkale Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi. (IUYD)*. 11(1), 5-22. DOI: 10.34231/iuyd.706397

Serçemeli Murat, Kurnaz, Ersin (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılıarı Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi (IJOSSAR)*. 4(1), 40-53.

Terzioğlu Barış, Emel (2021). Ebeveynlerin Pandemi Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri. 1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi. Ankara: 9-10 Ocak, 2021.

Ülker, Mehmet (2020).Koronavirüs Salgını Döneminde Eğitim Uygulamalarının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Analizi: Kosova Cumhuriyeti Örneği. *Millî Eğitim*. 49(1), Özel Sayı, 989-1010.

UNESCO. (2020). School closures caused by Coronavirus (Covid-19). UNESCO. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.

Yamamoto, Gonca Telli ve Altun, Deniz (2020). Coronavirüs ve Çevrimiçi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.

Yılmaz, Ercan, Mutlu, Hüseyin, Güner, Burak, Doğanay, Gökhan ve Yılmaz, Demet (2020). Veli Algısına Göre Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinin Niteliği. Ankara: Palet Yayınları.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE KATOLİK KİLİSESİ VE YAHUDİLER

Doç. Dr. Haydar ÇORUH

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0002-7632-9721

ÖZET

Yahudiler 1890'lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti ile Filistin'e göçmek üzere doğrudan görüşmelere başladılar. Ancak Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın bu projeye olumlu bakmaması ve Yahudi lider Dr. Herzl'in siyasetini şiddete dönüştürme kararı, Osmanlılar ile Yahudiler'in Filistin üzerinde bir anlaşmaya varmalarını imkansız kılmıştır. Yahudiler bu durum karşısında yüzlerini yeniden Avrupa'ya dönerek Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesinden kaldırmak ve Filistin'de bir Yahudi vatanı oluşturabilmek amacıyla I. Dünya Savaşı'na katılacak taraflara finansal ve askeri yardımda bulunmayı ve bu yolla savaş sonucunda Filistin'e göçün kapılarını aralamayı tasarladılar. Yahudilerin her ne kadar bu planı tutmuş olsa da bu defa da karşılarında ezeli düşmanları olan Katolik Kilisesi'ni buldular.

Yahudiler savaşın hemen akabinde bu düşmanı bertaraf edebilmek amacıyla bu defa Katolik Kilisesi'ni Avrupa toplumlarının gözünden düşürmek ve bu güçlü rakibi bertaraf edebilmek amacıyla türlü hileler ve gailelere başvurdular. Daha 1919 yılının başlarında Joseph Jacob adlı bir Yahudi tarafından "Yahudilerin Medeniyete Yaptıkları Katkıları" adlı bir yayın çıkarılarak Yahudi ilminin Avrupa'ya katkıları sıralanırken, bir taraftan da Katolik Kilisesi'nin bu katkıları nasıl görmezden geldiği, engellediği ve hatta kilisenin bütün cehaletine rağmen Yahudilerin bu katkılara devam ettiğini ortaya koymaya çalışılmıştır. Hemen akabinde de Rusya'dan gelen bir Yahudi çevirmen oradan getirdiği "Yahudi Protokollerini" birçok Avrupa diline çevirerek, Yahudilerin Filistin'e gidebilmek için Avrupa'nın desteğini nasıl sağlayacaklarını açıkladılar. 1920 tarihinde baskıya giren protokollerin bir nüshasında ise "Yahudi Tehlikesi ve Katolik Kilisesi" şeklinde bir başlık atılmıştı ki bu başlık Yahudilerin Avrupa için nasıl bir tehdit olduğunu ortaya koyan ilk yayın olarak tarihe geçmişti. Eserin içeriğine bakıldığında ne Avrupa, ne de Katolik Kilisesi'ne yönelik bir ifade söz konusu olmamasına rağmen bu başlığın neden var olduğu açıkçası anlaşılammıştır. Ancak 1936'ya gelindiğinde Times Gazetesi'nde yayınlanan bir makale ile bu başlığın örtüşmesi kitabın bu şekilde baskıya çıkarılması ve kısa sürede bir el tarafından satın alınıp toplattırılmasında ayrı bir niyet olduğu anlaşılmaktadır. Bu başlık Yahudilerin, Kilise ile olan mücadelesini ifşa etmek amacıyla atılmıştı ve 1936 yılı bu saldırı için kurgunun son aşamasıydı. 1936 yılı aslında Yahudilerin Avrupa'da ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda ön plana çıkarılmaları için başlatılan bir dizi girişimin yılı olarak anılmalıdır. Bu yıl boyunca bütün gazeteler Yahudilerin her halinden bahisler açmakta ve ilerisi gerisiyle Yahudilik adeta yeniden kurgulanarak Avrupalıların önünde tartışılmaktadır. Ancak bu yayının içeriğine baktığımızda makale neredeyse Katolik Kilisesi'nin nasıl ortadan kaldırılacağını tartışan pasajlarla oluşmaktaydı.

Bu bildiriye Yahudilerin 1919'dan itibaren başlattıkları açığa çıkma projesinin doruk noktası olan Şubat 1936 tarihinde Londra merkezli bir Katolik Gazetesi'nde yayınlanan Jewish Peril and Catholic Church adlı makalenin Katolik Kilisesi ve Yahudiler için ne anlama geldiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahudi, Savaş, Katolik, Tehlike, Kilise

THE CATHOLIC CHURCH AND THE JEWS BEFORE THE SECOND WORLD WAR

ABSTRACT

Since the 1890s, the Jews started direct negotiations with the Ottoman Empire to immigrate to Palestine. However, Sultan Abdulhamid II's dislike of this project and Jewish leader Dr. Herzl's decision to turn his politics into violence made it impossible for the Ottomans and Jews to reach an agreement on Palestine. In the face of this situation, the Jews turned to Europe again and wanted to provide financial and military aid to the parties to participate in World War I in order to remove the Ottoman Empire from the historical scene and create a Jewish homeland in Palestine, and in this way, to open the doors of immigration to Palestine they designed. Although the Jews kept this plan, this time they found their arch enemy, the Catholic Church.

In the immediate aftermath of the war, in order to eliminate this enemy, this time the Jews resorted to various tricks and difficulties in order to dismiss the Catholic Church from the eyes of European societies and eliminate this powerful opponent. As early as 1919, a publication titled "The Contributions of Jews to Civilization" was published by a Jew named Joseph Jacob, listing the contributions of Jewish science to Europe, on the other hand, how the Catholic Church ignored and prevented these contributions and even They published a work trying to show that it continues. Immediately afterwards, a Jewish translator from Russia translated the "Jewish Protocols" he brought from there into many European languages and explained how they would get European support for the Jews to go to Palestine. In one copy of the protocols that went into print in 1920, the headline "Jewish Danger and the Catholic Church" was used, which became the first publication to reveal the threat the Jews were to Europe. Considering the content of the work, it is clearly not understood why this title exists, although there is no statement regarding either Europe or the Catholic Church. However, when it comes to 1936, it is understood that an article published in the Times Newspaper overlaps with this title and there was a separate intention to print the book in this way and to have it bought and confiscated by a hand in a short time. This title was meant to expose the Jews' struggle with the Church, and the year 1936 was the final stage of the fiction for this attack. The year 1936 should actually be remembered as the year of a series of attempts to bring Jews to the forefront in Europe and especially during the Second World War. Throughout this year, all newspapers are making bets on all aspects of Jews, and the future and the rest, Judaism is almost reconstructed and discussed in front of Europeans. However, when we looked at the content of this publication, the article was almost composed of passages discussing how to eliminate the Catholic Church.

This paper will focus on what the Jewish Peril and Catholic Church means for the Catholic Church and Jews, published in a London-based Catholic Newspaper in February 1936, the culmination of the revelation project initiated by the Jews since 1919.

Keywords: Jew, War, Catholic, Peril, Church

1.GİRİŞ

İlim camiasında genel olarak Birinci Dünya Savaşı'nın başlıca sebebinin Saray Bosna'da Avusturya-Macaristan Arşidükü Franz Ferdinand'ın bir Sırp milliyetçisi olan Gavrilo Princip tarafından 28 Haziran 1914'te Saraybosna'yı ziyareti sırasında öldürülmesi olduğuna dair kuvvetli deliller ortaya sürülür ve bu deliller genelde kabul görmüştür.

Bu suikast her ne kadar savaşın sebebi olarak gösteriliyor olsa da aslında savaşın sebeplerinin çok çeşitli çıkar çatışmalarına ve gizemli bir kolun gerçekleştirmeye çalıştığı bir rüya için ortaya konulmuş uluslararası çok boyutlu bir girişimin sonucu olduğuna işaret eden kaynaklar mevcuttur. Ancak bu kaynaklardan çok azı söz konusu kolun Yahudiler ve Siyonizm olduğu gerçeğine temas etmiştir.

Öncelikle burada savaşın başlangıcıyla ilgili kurgulayacağımız bir mizansen aslında bu savaşın perde arkasında Filistin, Yahudiler ve Siyonizm'in olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Yaklaşık iki bin yıllık tarihleri boyunca hiçbir savaşın doğrudan bir parçası olmayan Yahudiler, neden Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bütün politikalarını yönlendiren bir güce eriştikleri bir zamanda, özellikle Avrupa'da bütün tehlikelere rağmen kendilerini açık etmişlerdir? Birinci Dünya Savaşı öncesinde sesleri oldukça kısık çıkan Yahudilerin ve Siyonizm'in savaş sonrasında nasıl olur da dünya siyasetini yönlendiren bir aktör olarak ortaya çıkmaları mümkün olmuştur? Savaşın güçlere rağmen Ortadoğu'da bir paylaşımı gündeme getirmek ve bu paylaşımında pek çok stratejik bölge dururken sadece Filistin topraklarının uluslararası bir statüye kavuşturulması teklif edilebilmiştir? Hatta “bir milletin toprağını, ikinci bir milletin eliyle üçüncü bir millete vermeyi tasarlayan bir deklarasyonun ortaya çıkışı hangi amillere bağlıdır? Antisemist ülkelere rağmen bu teklif nasıl olur da çözülmesi gereken en öncelikli sorunlardan biri haline gelebilir?

Yahudiler “Filistin” hülyalarını gerçekleştirme konusunda daha önce başvurdukları yollarla “arz-ı mevud topraklarına” yerleşmelerini sağlayacak bir sonuç alamadıkları için bir hatta iki defa dünya savaşı çıkaracak kadar gözlerini karartmış olabilirler mi? Bütün bu sorulara bir cevap aramaya başlamadan, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Ortadoğu'nun durumu hakkında kısa bir bilgi vermek meselenin daha iyi kavranmasını sağlayacaktır.

Sykes Picot Anlaşması ve Filistin Toprakları

Bir İngiliz oryantalist olan Sir Mark Sykes (1873-1919) ve Beyrut Fransız Konsolosu Charles Georges-Picot, 1915-1916'da Orta Doğu'nun savaş sonrası bölünmesi ve paylaşılması için yeni bir anlaşma kurgulamışlardı¹. Bu anlaşma Ortadoğu'yu kimliklere, dinlere, ırklara ayırmakta ve bir daha toparlanmayı mümkün kılmayacak şekilde parçalanmaya hazırlamaktaydı. Anlaşma aynı zamanda Ortadoğu'yu paylaşmaya karar veren güçlerin keyfi çıkarlarını belirleyen bir takım sınırlara dayandırılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin bölgeyi boşaltmasından sonra uygulamaya konulacak olan bu plan, kendi çıkarları için hareket etmeye yönlendirilecek yeni rejimlerin kurulmasını amaçlamaktaydı. Ancak bu anlaşmanın uygulanabilmesi için ilk aşamada görüntü bir devlet çatısına ihtiyaç vardı. Bu yeni devlete İngilizlerin en yetkin müttefiki Suudi Haşimi ailesi hükmedecekti. Bu aileye dönüşümlü olarak Suriye, Irak ve Ürdün üzerinde kontrol yetkisi verilecekti ve kurgulanan parçalama planı da bu aşamadan devreye sokulacaktı.

Haşimi ailesinin başkanlığında kurulacak bu üçlü federasyon daha sonra yavaş yavaş birbirinden ayrılacak, hatta daha küçük parçalara bölünecek şekilde yapılandırılacaktı.

¹Anlaşma hakkında bkz. Kemal Çiçek, “Sir Mark Sykes'in I. Dünya Savaşı Sonrası Haritalarında Osmanlı Devleti ve Yakındoğu Sınırları”, Ermeni Araştırmaları, 2018, Sayı: 60, s. 74 vd.

Bunu sağlayacak olan da kaotik Sykes-Picot haritalarına dayanan 1915-1916 tarihli anlaşmaydı². İlginç olan husus, anlaşmanın, Osmanlı sonrası Arap yarımadasının tek hakimi olacağına inandırılan Haşimi ailesinin beklentilerine göre değil, 1897’de ilk Siyonist kongresinde Filistin’in yurt olarak Yahudilere verilmesini isteyen Dr. Teodor Herzl’in taleplerine uygun olarak planlanmış olmasıydı.

Harita 1 Syces-Picot Haritası, 1916, Filistin

Haritaya bakıldığında Adana, Suriye, Irak, Basra ve Filistin bölgeleri ayrı birer birim olarak tasarlanmış, hatta kral namzedi Şerif Hüseyin’in hayalini kurduğu Büyük Arabistan topraklarından da tamamen farklı birimler olarak şekillendirilmişlerdi³. Bu birimler içerisinde özellikle Suriye’nin ayrılmaz bir parçası durumunda olan Filistin ve Ürdün’ün haritalarda ayrı birimler olarak yer alması, akıllara ister istemez savaş sonrasında bir Yahudi yurdu kurulması projesi yürürlüğe mi konulmuştu sorusunu getirmektedir.

Bu sorunun cevabının “evet” olması halinde Birinci Dünya Savaşı’nın bilinen bütün diğer sebepleri artık tali sebepler olarak literatürde yerini alacaktır. Birinci Dünya Savaşı’nın çıkışı hakkında her ne kadar Avusturya Macaristan arşidükü Franz Ferdinand’ın öldürülmesiyle ilgili bir hikaye var olsa da son dönemde yapılan yayınlar bu hikayeye değil, savaşın bir “Yahudi Yurdu Kurulması Projesi” olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda ciddi iddialar ileri süren Tekin Önal, Ortadoğu’nun yeniden şekillendirilmesi amacıyla başlatılan savaş öncesinde Filistin’i de içine alacak şekilde bir Arap devleti oluşturulması fikrine rağmen, İngiltere’nin savaşın kazanılacağı anlaşıldığında bu fikrini değiştirerek Siyonist emellerine hizmet etmek üzere yönünü Yahudilere çevirdiğine işaret etmektedir.

² Ergenekon Savrun, “From Sykes-Picot to Present; The Centenary Aim of The Zionism on Syria and Iraq”, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 3(2), (2017), s. 76. Harita hakkında bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sykes-Picot_Anla%C5%9Fmas%C4%B1#Antla%C5%9Fman%C4%B1n_maddeleri

³ Haritanın (A, B, C, D, E bölgeleri) içeriği hakkında bkz. Çiçek, a.g.m., s. 83-87.

Bu politik değişiklikte savaş sonrasını planlayan ve aslen Calvinist bir kökene sahip Mark Saykes⁴ kadar onu bu önemli göreve getiren ve aynı mezhebin mensuplarının kurduğu “de Bunsen Komitesi”nin büyük katkıları olmuştur⁵.

İngiltere, Fransa ve Alman Siyonistleri Arasında Çıkar Çatışmaları

Mark Sykes’in bu teklifi sonrasında İngiltere’nin savaş sonrası politikalarını Siyonizm politikalarının belirlediği anlaşılmaktadır. İngiltere bu politik değişikliğe giderken Filistin’e yerleşen Siyonistleri kullanarak Hindistan yolunun güvenliğini temin etmeyi amaçlamaktaydı⁶. İngiltere’nin bu dönüşümü Fransızları da peşinden sürüklemiştir. Fransa da Nahum Sokolow ile bağlantı kurarak Syonizm politikasını benimsediklerini ifade etmiştir. İngiltere ve Fransa’nın bu politik değişikliğinde bir sonraki savaşta Yahudi düşmanı olarak kahramanlaşacak olan Almanya’nın büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Almanya Siyonizm ile savaş öncesinde ilk bağlantı kuran ve muhtemelen bu savaşa hazırlanılması safhasında Siyonizmden finansal olarak da büyük destek görmüş olması sebebiyle Rusya Musevileri ile Siyonizm’in birleşmesini temin eden yeni bir politika izlemiştir.⁷

İlginç olan nokta İngiltere’nin Siyonizm lehine Filistin politikasını her ne kadar savaş sonrasında değiştirmiş olduğu görüntüsü veriliyor olsa da aslında İngilizler savaş henüz başlamadan bu politikanın sinyallerini vermeye başlamışlardı. İtilaf devletlerinin Almanya karşısında içerisine düşmüş oldukları zaaf, şüphesiz Osmanlı Devleti’nin doğrudan savaşa müdahil olmasıyla başlamıştır.

⁴ “17 Mart 1879’da Londra’da doğan Sykes’in babası ve annesi İngiltere’nin York şehri soylularından Sir Tatton ve Jessica Christina’dır. Babasının oldukça zengin ve etkili bir konumda olması Sykes’e iyi bir eğitimin kapısının aralanmasına ve daha sonra kendisinin asker diplomat ve parlamento üyeliği yapmasına kadar geliyecek olan bir yaşamın sürdürülmesine etki eden geri plan olarak kayıtlarda geçmektedir. Sykes’in Jesuit Beaumont College ile başlayan eğitim hayatı, ardından St. Louis College’de devam etmiştir. Bu eğitim sırasında Katolik mezhebi eğitimi almıştır. Sykes, önce 1907’de İngiltere’nin İstanbul büyükelçiliği görevine, ardından Birinci Dünya Savaşı sırasında Sofya, Selanik, Çanakkale, Mısır, Aden ve Mezopotamya’da çeşitli kademelerde istihbarat amaçlı görevlerde bulunmuştur. 28 Temmuz 1915’te Herbert Kitchner tarafından Fransızlarla Ortadoğu üzerine görüşmeler yapmak üzere görevlendirilen Sykes’in bu görüşmelerinde her ne kadar ana mesele petrol sahalarına sahip alanların nasıl paylaşılacağı idiyse de, Basra ve İran Körfezinin işgalide bu görüşmeler sırasında tartışılan önemli meseleler arasında yerini almıştır. 5 Haziran 1916’da Ortadoğu işleri için Savaş Bakanlığı’nda (War Office) çalışmaya başlayan Sykes, Temmuz 1916’da Savunma Bakanlığı Sekreterliğinde Ortadoğu uzmanlığı görevine, Aralık 1916’da Savaş Bakanlığı sekreterliğine ve ardından da Dışişleri Bakanlığı’nda (Foreign Office) Arap ve Filistin işlerinden sorumlu sekreterliğe atanmıştır. Bu görevin hemen akabinde 1917’de General Allenby komutasında Filistin’e yapılan saldırı sırasında politik danışmanlık görevine atanmıştır.” (Serdar Sakin, Cengiz Kartın, “İngiliz seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes’in gözlemlerinde İran, Irak ve Türkiye”, Tarihîn Peşinde (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl:2014, Sayı: 11, s. 318-321. Mark Sykes, kurucusu Herbert Henry Asquith olan De Bunsen Komitesi’nin bir gönüllüsü olarak Ortadoğu ve Anadolu’da savaş sonrası İngiliz Politikaları’nın oluşturulması adına bir dizi gezi ve inceleme yapmıştır. Söz konusu komitenin kurucusunun ayak izleri katip edildiğinde karşımıza Siyonist bir geçmişten geldiği ile ilgili bilgilerin çıkıyor olması Mark Sykes’in haritalarında yer alan Filistin topraklarının ne anlama geldiği böylece anlaşılabilir (https://en.wikipedia.org/wiki/De_Bunsen_Committee (Erişim: 17.03.2021, 15:27)

⁵ Bkz. Çiçek, a.g.m., s. 75’ten naklen Robert Johnson, “The de Bunsen Committee and a revision of the ‘conspiracy’ of Sykes-Picot”, Middle Eastern Studies, 54/4 (2018), 611-637.

⁶ İngilizlerin Filistin ve Hindistan politikalarının başarıya ulaşmasında Osmanlı Devleti karşısında büyük hizmet gören Nili örgütü 1915’te Aaron Aaronsohn önderliğinde kuruldu ve memur olarak Osmanlı karargâhına sızmayı başarmıştır. Bu örgüt üyeleri orduya dair elde ettiği gizli bilgileri İngiltere’ye aktararak bölgenin İngilizlerin eline geçmesini sağlamışlardır (Necmettin Alkan, Nili: Ortadoğu’da Casuslar Savaşı, Kronik Yayınları, 2017.

⁷ Tekin Önal, “Sykes-Picot Antlaşması’ndan İsrail’in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi”, Journal of History School, 44, 2020, s. 249-250.

İngiltere doğuda Osmanlılara karşı savaşıyor kuvvetten yoksun olduğu için bir taraftan Araplar ile müzakerelere başlamış, diğer taraftan ise Siyonizm ile irtibat kurmuştur. Bu irtibatın amacı Batı ve Doğu cephelerinde kurulmuş olan dengeyi bozmak ve Osmanlılara karşı yeni güçlere ihtiyaç duymasındı. Bu güçlerin en önemlisi gibi görünse de Araplar henüz Siyonizm kadar güçlü değildi ve savaşı finanse edebilecek maddi imkanlar sadece Yahudilerde vardı. İngiltere bu durumu da dikkate alarak 1916'nın başlarından itibaren "Dünya Yuhdiliği" veya Büyük Yahudilik" ile ciddi bir temasta bulunmaya karar verdi ve 2 Kasım 1917'de İngiliz dışişleri bakanı Arthur James Balfour, zamanın ünlü İngiliz Siyonisti Lord Walter Rothschild'e bir mektup gönderdi. Mektupta İngiltere'nin Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yuva kurulmasını savunduğunu, bu amaca ulaşılmasını kolaylaştırmak için de elinden geleni yapacağını bildirmiştir. Burada dikkat çeken husus İngiltere'nin 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde düzenlenen Birinci Siyonist Kongresi'nde alınan "Siyonizm, Filistin'deki Yahudi halkı için kamu hukuku kapsamında güvence altına alınmış bir yuva kurmaya çalışıyor." şeklindeki kararın bir politika olarak Walter Rothschild'e sunmuş olmasıydı.⁸ Bu mektubun hemen akabinde 1917 Kasım ayının sonlarına doğru İngiliz Siyonist Lider Chaim Weizmann ise bir İngiliz atasözüne atıfta bulunarak, İngilizlerin kendilerine bahşedeceği bu "Yahudi Evi"nin ne anlama geleceğini daha iyi şekilde ortaya koymuştur. Weizmann: "Deve önce bir ayağını çadırın içine sokar ve sonunda çadırın içine girer. Politikamız bu olmalı."⁹ diyerek Siyonizm'in İngiltere sonrası Filistin ile kurulacak ilişkilerin geleceğini açıkça ortaya koymuştur.

Balfour Deklarasyonu ve Hindistan Yolunun Güvenlik Altına Alınması

Ergenekon Savrun da Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini tartışırken, savaşın bilinen gerekçelerine değil Siyonizm'in savaşın çıkışıyla olan bağlantılarına vurgu yapmaktadır. Savrun'a göre, 1917 yılında ilan edilmiş olan Balfour Deklarasyonu savaşın gerçek nedenini aslında açıkça ortaya koymaktadır. Bu savaş henüz çıkmadan önce Whitehal Sarayı'nda Rothschild hanedanı ile masaya oturmuş olan Avrupalı savaş makinelerinin her birinin kendisine özgü bir nedeni olduğunu, bu devletlerden özellikle İngiltere'nin Siyonizm politikasına yönelirken Hindistan yolunun güvenliği kadar Yahudilerin Kutsal Topraklara iade edilmesi zorunluluğu gibi pek çok hususta anlaşmaya varıldığını anlatmaya çalışmaktadır. Bu hususta tanınmış Yahudi Entelektüel Arthur Koestler ise; "bir ulusun ikinci bir millete ciddiyetle üçüncü bir ulusun ülkesini vaat ettiği" ... "tüm zamanların en olası olmayan siyasi belgelerinden biridir..."¹⁰ ifadesi Balfour Deklarasyonu'nun neyi ifade ettiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu deklarasyon aslında kilitlenme aşamasına gelmiş olan savaşı çözmek için kullanılan bir araç olmuştur. İttifak ve İtilaf devletlerinin savaşı denkleştirme noktasına getirmesi İngiltere'nin yeni bir gücü yani Yahudileri devreye soktuğu ve zafere kadar savaşta kalmalarını sağlamak amacıyla bu deklarasyonu kullandığı anlaşılmaktadır. İngiltere, Yahudi etkisinin Washington ve St. Petersburg'daki tartışmayı alt üst edeceğinin farkındaydı ve Yahudilerin bu savaşta taraflarını tayin etmelerinin de Filistin konusunda kendilerine verilecek bir vaade bağlı olduğunu çok iyi biliyordu. Bu vadin verilmesi, Almanya'yı ayakta tutan ve savaşı yöneten Alman Siyonistlerin harekete geçmesini engellemiş olacaktı¹¹.

⁸ Ergenekon Savrun, "From Sykes-Picot to Present; The Centenary Aim of The Zionism on Syria and Iraq", Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 3(2), 2017, s. 80-81.

⁹ Savrun, a.g.m., s. 81.

¹⁰ Savrun, a.g.m., s. 81.

¹¹ Savrun, a.g.m., s. 81-82.

İngiliz politikacılar İngiliz Siyonist Harry Sacher'in "Büyük Yahudi Efsanesi" adıyla literatüre soktuğu Yahudi gücüne inanmaktaydılar. Bu efsane Yahudilerin "Dünya Egemenliğini" nasıl kuracaklarını anlatan "Protocols of the Elders of Zion" da anlatılmaktaydı ve bu efsanenin temelini yalancılık ve sahtecilik üzerine kurulu olan Yahudi gücünün nihayetinde istediğini almaya muvaffak olacağına olan inanç oluşturmaktaydı. İngilizler Yahudi gücüne olan inançlarına dayalı politikalarını oluştururken savaş sonrasında Filistin'in jeopolitik konumunun kendi çıkarlarına büyük katkısı olacağına da inanmaktaydılar. Çünkü Hindistan'ın Süveyş çıkışında yer alan Filistin kimin elinde kalırsa onun bu yola hükmedeceği de aşıkardı. Bu sebeple İngilizler Siyonizm'i desteklemenin Filistin üzerinde hakimiyetlerini pekiştirecek doğru bir politika olacağına inandılar.¹²

İngiltere'nin Yeni Filistin Politikası ve Yahudi Göçünün Hızlandırılması

İngilizlerin özellikle Fransa ve Almanya'dan gizlemeye çalıştıkları Siyonizm'i desteklemeye yönelik bu politika, Yahudilerin Birinci Dünya Savaşı'nı doğrudan desteklemelerini sağlamaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak savaşın sonuna gelindiğinde İngilizler Balfour Deklarasyonu'nun Filistin ile ilgili ortaya koyduğu hukuku benimsemek yerine burada kendi hükümlerini kuracak bir yöntem aradılar. ABD'nin "Self Determinasyon" fikrine karşı gelebileceklerini anlayan İngiltere, Filistin'e Siyonist bir göç hareketini kabul ettiklerini taraflara bildirmeleri bölge üzerinde İngiliz hakimiyetinin kabulünü temin etmiş oldu. Sonuçta Yahudiler Filistin'e taşındı. Böylece Fransa Lübnan ve Suriye üzerinde, İngilizler de Filistin, Ürdün ve Irak üzerinde hakimiyet tesis etmiş oldular.¹³

Sykes-Picot Anlaşmasının ortaya çıkardığı bu politik değişiklik İngilizleri, bir taraftan Araplarla olan münasebetlerini sürdürmeye diğer taraftan Siyonizm'in temellendirdiği Yahudi dünyasının gönlünü kazanmaya yönelik adımlar atmaya mecbur etmiştir.

Bu anlaşma Fransızların, İngilizlerin ve Arapların çatışan çıkarlarını çözümlenmiş olsa da Siyonizm'e yönelik bu yeni politik tavrı, yeni bir tartışmanın fitilini de ateşlemiştir. İngilizlerin Filistin üzerinde Siyonist emelleri tanımaya yönelik politikalar geliştirmeye başlaması Araplar üzerinde kurulmuş olan güveni ortadan kaldıracak yeni bir durum yaratmıştı. Oysaki İngiltere ve rakibi Almanya küresel Yahudi cemaatini ve onun organize gücü olan Siyonizm'i birbirleri aleyhine kullanmak amacıyla 19. Yüzyıl boyunca birçok projeye imza atmışlardı. Bu projeler Araplara nazaran Yahudileri daha avantajlı duruma sokmuştu. İngilizlere rağmen Almanlar, özellikle Rusya'daki Yahudileri ayaklandırmak ve bu sayede Rusya'yı savaşın dışında tutmak istemekteydi. Bu İngilizlerin en fazla korktukları bir meseleydi ki, İngilizler tam tersine Yahudi gücünü kendi arkalarına almanın planlarını yapmaktaydı. Aksi halde savaş İngiltere aleyhine neticelenebilirdi. Bu konuda İngiltere Başkanı Lloyd George büyük gayret göstererek müsteşarı Leo Amery'i devreye soktu ve Filistin'in stratejik durumunu da ön plana alarak, acil bir şekilde Balfour Deklarasyonu'nu ilan ettirdi. Yahudi halkı için ulusal bir vatan öngören 1917 Balfour Deklarasyonu, Arap lider Hüseyin ile İngiltere'nin kurulacak olan Arap devleti konusunda aralarındaki mutabakata kesin bir darbe indirmiş oldu.¹⁴

¹² Savrun, a.g.m., s. 82.

¹³ Barr James, A Line in the Sand – Britain, France and the Struggle for the Mastery of the Middle East, London, Simon and Schuster, 2011, s. 32.

¹⁴ Savrun, a.g.m., s. 84.

Filistin'in Yahudi Vatanı Oluşu

Balfour Deklarasyonu bu haliyle Filistin'i tek taraflı olarak Siyonistlere veriyordu. Arap lideri Hüseyin'in bu deklarasyona olan itirazı İngilizlerin onun yerine oğlu Faysal ile iş tutmalarına sebep oldu. Ocak 1919'da Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren Paris Barış Konferansı'na Hüseyin yerine oğlu Faysal davet edildi. Görüşmelerde Faysal'ın karşısında yer alan isim yeni Yahudi vatanı (Filistin)'ni temsilen Syonist lider Chaim Weizmann oldu. Faysal ve Weizmann aylarca süren tartışmalar sırasında Filistin'i konuştular. Ancak bu görüşmeler iki tarafın endişelerini de ortaya çıkardı. Hem Araplar, hem de Yahudiler İngilizlere güvenmiyordu ve İngilizlerin her an daha önce verdiği güvenceleri görmezlikten gelerek yeni adımlar atabileceğinden endişe ediyorlardı. İngilizler ise bu iki liderin milliyetçi hareketlerin başı olmaları sebebiyle çıkarabilecekleri gürültüden korkuyorlardı. Bunu engellemek için İngilizler istihbarat subayı ve Faysal'ın yakın arkadaşı T.E. Lawrence'i devreye soktular. Lawrence Faysal ve Weizmann'ı bir noktada ikna etmeye muvaffak oldu ve on maddelik bir anlaşmaya imza atmalarını sağladı. Bu anlaşmaya göre Filistin'de iki ayrı devlet yerine ortak bir Arap-Yahudi devleti kurulması sağlanıyordu. Anayasal bir temele sahip olacak bu devlet, Avrupa güçlerinden arındırılmış, dini inanç temeline bakılmaksızın tüm vatandaşlara tam medeni hakların verildiği bir hükümet sistemi olacaktı. Bu sistem mevcut Arap nüfusun haklarını korurken, Filistin'e sınırsız Yahudi göçüne izin vermekteydi. Hatta anlaşma bunu teşvik de edecekti. Arapların tepkisini ortadan kaldırmak amacıyla anlaşmaya Kutsal Yerlerin Müslüman nüfus tarafından kontrolünü ön gören bir madde eklenmişti. Ayrıca anlaşma Yahudilerin Arap Suriye'sinde tarım ve altyapının geliştirilmesini planlayarak finanse etmeyi vaat ederken, Filistin ile Arap Suriye'si arasında bir ihtilaf çıkması durumunda uluslararası hakem olarak İngilizler müdahale etme hakkına sahip olacaklardı. Faysal istemese de bu anlaşmaya taraf oldu. Ancak kendi geleceğini garantiye almak için: "Arapların bağımsızlıklarını elde etmeleri şartıyla bu anlaşmaya taraftar olacağını, aksi takdirde ortaya çıkacak en ufak bir değişiklik durumunda anlaşmanın geçersiz kılınacağını" belirten bir madde eklettirdi¹⁵.

İngiliz Politikasının Değişmesi ve Manda Sistemlerinin Kuruluşu

Paris Barış Konferansı Lawrence'nin Faysal ve Weizmann'a imza ettirdiği bu anlaşma ile tamamlanmış oldu. 1919 yılı Yahudiler ve Siyonizm için Filistin'in kapılarının anahtarlarını ele geçirdikleri bir yıl oldu ve söz konusu anlaşma onlara bu fırsatı sunmuştur. İngiltere Araplar ile Yahudiler arasındaki sorunu bu şekilde çözdükten kısa bir süre sonra Suriye politikasını değiştirerek Fransızların Suriye'nin yönetimini ele geçirebilmelerini sağlamak için Araplara sırtını döndü¹⁶. Artık yapılabilecek bir şey yoktu ve Araplar uğradıkları ihaneti söz konusu maddenin son hükmü ile geçersiz kılmış olsalar da Siyonizm Filistin'de yönetimi ele geçirdiği gibi ihtiraslarını gerçekleştireceği mekanizmayı da çoktan kurmuş oldu.

Siyonizm sonunda istediği başarıyı sağlamıştı. Dr. Teodor Herzl tarafından başlatılan ancak onun döneminde Avrupa'dan ve Osmanlı Devleti'nden Filistin'e Yahudi göçünü kabul ettirecek siyasi veya hukuki bir netice alınamamışken 1919 Paris Barış Konferansı ve bu konferansta Faysal ile Weizmann'ın imzaladığı anlaşma bu konudaki bütün engelleri ortadan kaldırmıştır. Bu anlaşma Siyonizm'e uluslararası camiada Filistin'e Yahudi girişlerinde her türlü serbestliği temin eden yeni bir belge olmuştur.

¹⁵ Savrun, a.g.m., s. 84-85.

¹⁶ Savrun, a.g.m., s. 85.

Yeni bir Algı: Katolik Kilisesi Düşmanlığı Üzerinden Yeni Bir Savaş Bahanesi

Yahudiler ve Siyonizm için 1919 yılı bir milattı. Bu miladı artık şekillendirmek gerekiyordu ve dünyadaki Yahudilerin ilgisini bu bölgeye çekmek, göç konusunda ikna etmek ve nihayetinde “Büyük Yahudi Devleti”ni kuracak olan ilk vatana sahip çıkılmasını sağlamak gerekiyordu. Ancak Siyonizm’in bu başarısını taçlandırarak yeni bir politikaya ihtiyaç vardı. Çünkü Avrupa ve Rusya’da Yahudiler oldukça rahat bir hayat yaşamaktaydı ve içinde buldukları milletler arasında seçkin bir konum edinmişlerdi. Siyonizm’in bundan sonraki en büyük problemi Yahudi topluluklarının bu hayatı terk ederek, çölün ortasında yeni bir hayat kurmak üzere Filistin’e göçlerini temin etmek olacaktı. Bunu başarmak öyle sanıldığı kadar kolay değildi. Ancak Siyonizm’in bunun için de hazır bir planı vardı. Bu plan Osmanlı Devleti’nin olmadığı bir dünyada yeni bir düşman yaratmak ve onunla mücadele ederken Avrupa ve Rusya’daki Yahudi toplulukların huzurunu kaçırarak büyük problemler yaratmak üzerine kurulmuştu. Bunun için Siyonistler, Ortaçağ’da var olan bir rekabeti uyandırmak üzere Yahudiliğin en ezeli düşmanı olan Papalık kurumunu devreye sokmaya karar verdiler. Yeni plana göre, Vatikan’ın Yahudi aleyhtarı hisleri kabartılacak ve Yahudilerin dünya için nasıl bir tehdit ve tehlike oldukları bütün Hıristiyan alemine haykırılacaktı. Bu sayede Katolikliğin en yaygın olduğu İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki Yahudilere yönelik ortaya çıkacak tepkiler söz konusu kitlelerin Filistin’e göçünün önünü açacak, hatta onları buna zorlayacaktı.

Ancak bu planın yürürlüğe konulabilmesi için Vatikan’a istese de reddedemeyeceği bir neden verdiler. Neredeyse unutulmaya yüz tutmuş eski bir dava yeniden canlandırılarak, devreye sokuldu. İsa (A.S.)’ın Yahudiler tarafından öldürülmesi olayı gündeme taşınarak Katolik dünyasında büyük kaos yaratacak bir etki oluşturulmak istendi. Bunun için de Vatikan’ın tepkisini çekecek şekilde, Yahudilerin Avrupa ve Hıristiyan dünyası için binlerce yıldır nasıl çalıştıklarını, ürettiklerini ve bu günkü Avrupa’nın kurulmasına olan katkılarını ortaya koymak üzere bir takım Yahudi tarihçiler, felsefeciler, bilim adamları ve nihayet politikacılar harekete geçirilmiştir.

Bu bilim adamları arasında ilk harekete geçen Fransız kökenli Yahudi yazar Joseph Jacobs oldu. Jacobs, altı kitaptan oluşan bir proje ortaya koyarak Vatikan’ı hicveden ve Yahudileri yücelten, hatta Avrupa’ya olan katkılarını gözler önüne sererek, kaosun kapısını aralayan bilgiyi derlemeye başladı. Bu proje Jacob’un ani ölümü ile yarım kalsa da serinin ilk kitabı “Jewis Contributions to Civilization, An Estimate, America 1919”un basılması mümkün olmuştur. Kitap incelendiğinde Ortaçağın derinliklerinde kalmış olan Yahudi bilim adamlarının Hıristiyanlığa katkıları ve Hıristiyanlığı nasıl yönettiklerine dair pek çok bilgi gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu bilgiler arasında dikkat çekecek bir şekilde Katoliklik, Katolik Kilisesi ve Katolik Devlet ile olan mücadele sayfalarca aktarılmıştır. Jacobs bu üç kaotik terimi açıklarken, Yahudiliğin başarısı için Katolik Kilisesi’nin nasıl ortadan kaldırılması gerektiğini de açıklığa kavuşturmuştur. Bu yönüyle bakıldığında Jacobs’un eseri Vatikan’ın Yahudilere yönelik politikalarının eleştirildiği bir eser olarak vücuda getirildiğini söylemek mümkündür. Bu eserin yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra Rusya’dan getirilerek tercüme edilen bir başka eser ise Vatikan’ın ortaya koyacağı tepkiyle paralel bir görüş tarzı oluşturacak şekilde basılmış ve piyasaya sunulmuştu. Be eser Yahudilerin iki bin yıldır dünya üzerinde tek bir millet olarak kalabilmelerinin şifrelerini tanıtan ve anlatan “Protocols of the Learned Elders of Zion” adlı eser idi. Eser the Britons Foundation tarafından 1920’de yayınlanmıştı. Ancak bu yayında tuhaf bir durum vardı.

Kitabın adı ilginç bir şekilde “The Jewish Peril” yani “Yahudi Tehlikesi” anlamına gelen ve metinlerin aslında yer almayan yeni bir ifade ile oluşturulmuştu.

Zion Protokolleri, piyasada uzun süre kalamamış ve gizemli bir el tarafından kısa bir süre sonra bütün nüshaları satın alınarak toplattırılmıştı. Buna rağmen kitap beklenen etkiyi gösterdi ve Vatikan Ortaçağın karanlık sularına gömmüş olduğu baltasını çıkardı ve Siyonizm’in kurguladığı şekilde 1922-1933 yılları arasında Yahudilerle kıyasıya bir mücadelenin fitilini yaktı. Ancak 1934 yılının hemen başlarında söz konusu protokollerin yeni bir baskısının yapıldığı görülmektedir. Bu baskı “Victor E. Marsden tarafından Rusça’dan çevrilerek yayınlanmıştı. “The Protocols of the Meetings of the Learned Elders of Zion”un 1920 baskısı “Jewish Peril: Protocols of the Learned Elders of Zion “ adlı protokoller ile hiçbir alakası yoktu. Her iki nüsha üzerinde yapılan incelemeler eserlerde doğrudan Katolikliği hedef alan bir söylem tarzının olmadığını göstermektedir. Buna rağmen protokollerin bu şekilde farklı baskılarla gündeme getirilmesi Siyonizm’in kurgularından başka bir şey değildi. Yeni protokoller sayesinde Siyonizm’in, Filistin’de Katoliklere tevdi edeceği yeni imkânlar karşılığında Vatikan 1934-1936 yılları arasında Yahudi aleyhtarlığından vaz geçmiştir.

Siyonizm’in Katolik Kilisesi’ne Karşı Saldırıya Geçişi

1936 yılına kadar süren Siyonizm-Katolik Kilisesi arasındaki uzlaşma dönemi, Siyonistlerin Filistin üzerinden yeni bir saldırı dalgası başlatmaları ile sona ermiştir. Bu tarihten sonra Yahudi basının Katolikler üzerinden ayrılıkları körükleyecek yeni bir söylem türü benimsediği görülmektedir.

İngiltere’de yayınlanan Catholic Gazette, Şubat 1936’da, 1920’lerde basılan “Jewish Peril: Protocols of the Learned Elders of Zion” adlı eser ile aynı başlığı taşıyan bir manşet atarak Avrupa’nın gündemine oturmuştur. Gazete bu manşet ile Yahudilerin ve dolayısıyla Siyonizm’in Vatikan’ı ve Katolik dünyasını doğrudan hedef aldığını bütün dünyaya ilan etmiş oluyordu. Gazete aslında yeni bir şey icat etmemiş, ancak yeni bir Yahudi oyununu sahneye koyabilmek için 1920’de basılmış olan protokollerin gündeme taşımıştır. Gazetede yayınlanan makalede, eserin aslında yer almamasına rağmen Vatikan ve Katoliklikler hakkında ağza alınmayacak ifadeler serdedilmiştir. Bu ifadelere kaynak olarak gösterilen protokollerin 1920 baskısı hakkında ise yeni bir yalan haber uydurulmuştur. Haberde yıl belirtilmeyerek yakın zamanda Times Gazetesi’nde yayınlanan ve Paris menşeli bir karardan bahsedilmiştir.

Gazetenin 1936 yılına ait nüshaları tek tek tarandığında bahsi geçen konu hakkında hiçbir veriye rastlanılamamıştır. Ancak basım tarihi 1920 olan “Jewish Peril: Protocols of the Learned Elders of Zion” adlı eserin arka sayfasına göz atıldığında söz konusu toplantının yapıldığı tarih 8 Mayıs olarak verildiği gibi, gazetenin de Times olduğu zikredilmiştir. Times Gazetesi’nin 8 Mayıs 1920 tarihli nüshası tarandığında Paris’te toplanan ve yukarıda sözü edilen protokollerle ilgili “Jewish Peril” başlığının atılmış olduğu tespit edilebilmektedir. Aynı zamanda bu haberde geçen ifadelerin hiç biri 1920’de Times’te yayınlanan haberle bir alakasının olmadığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde 1936 Şubat tarihli Katolik Gazetesi’ndeki ifadelerin hiçbiri 1920 tarihli protokollerde yer almadığı anlaşılmaktadır. Bu da haber gibi haber içeriğinin de tamamen bir düzmece ibaret olduğunu göstermektedir.

Öyleyse Şubat 1936 tarihli Katolik Gazetesi’ndeki bu yayının neydi ve neyi hedeflemekteydi?

Bunu anlayabilmek için Şubat 1936 tarihli Katolik Gazetesi’nde bahsi geçen “Jewish Peril” başlıklı makale ile 8 Mayıs 1920’de Times Gazetesi’nde yer alan “Jewish Peril” adlı makalelere ait metinleri burada karşılaştırmalı olarak vermek gerekmektedir. Bu sayede metinler arasındaki farkın yanı sıra Şubat 1936 tarihli metinden neyin hedeflendiğini anlamak da mümkün olacaktır.

2.ULUSLARARASI ALGI DEĞİŞTİRME OPERASYONU: “YAHUDİ TEHLİKESİ”

8 Mayıs 1920 tarihli Times Gazetesi’nde yapılan algı operasyonunun içeriği şu şekilde düzenlenmiştir: “bir muhabirden” göndermesi yapılarak yayınlanan bir makale hakkında; “henüz kimse tarafından fark edilmediği, ancak yavaş yavaş ilgi çekmeye başladığı ve hızla yayıldığı” ifadesi yer almıştır. Bununla beraber haberde söz konusu edilen meselenin halkı rahatsız ettiği; “...daha önce hiçbir ırk ve inanç bu kadar uğursuz bir komplo ile suçlanmamıştı. Yahudiliğin sayısız temsilcisiyle iyi bir dostluk içinde yaşayan bu ülkede bizler, bazı otoriter eleştirilerin bununla başa çıkmasını ve çirkin "yarı" bataklığı yok etmesini veya uygun yerlerini bu tür sinsi alerjilere vermelerini isteyebiliriz.”¹⁷ ifadeleriyle izah edilmek istenmiştir.

Bu ifadenin ardından söz konusu makaleyle ilgili şu ana kadar herhangi bir eleştirinin yapılmamış olmasına rağmen, “broşürün şimdiye kadar neredeyse hiç tartışmasız geçmesine izin verildiği...” ifade edilmiştir. Bu durumun birçok şüpheleri de beraberinde getirdiğine dikkat çekilerek, Yahudi basınının makalede adı geçen "Yahudi Tehlikesi" adlı eserin anti-semitizmi hortlacağından endişe ettiğine, ancak bu endişeye rağmen Jewish Guardian gibi önemli bir yayın organında dahi biri 5 Mart’ta ve diğeri 27 Mart’ta iki ayrı eleştirel makale ele alındığını, ancak bu iki makalenin de Yahudi Milletinin beklentilerini karşılayacak düzeyde olmadığına işaret edilmiştir. Jewish Guardian da çıkan makalenin tatmin edici olmamasının sebeplerinin başında, yazıda sadece söz konusu kitabın yazarının kişiliğinin, Rus gerici propagandasının ve Rus gizli polislerinin ele alınmış olmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Söz konusu makalede gerçekte; "Siyon'un Öğrenilmiş Yaşlılarının Protokolleri" nin özüne dokunulmadığı ifade edilerek Rus taraftarı ve ateşli “ortodoksluğu” öne çıkaran bir üslup kullanılması dışında makalenin en ilginç özelliğinin ise böyle bir propaganda çabasının olmadığına ortaya konulmaya çalışılmış olmasıdır.¹⁸

Yukarıda bahsi geçen muhabir tarafından, Moskova’daki Yabancı Dinler Departmanı’nda küçük bir yetkili olan ve makalenin konu aldığı kitabın yazarı olduğuna işaret edilen Profesör S. Nilus’un büyük olasılıkla birçok arşive ve yayınlanmamış belgeye erişim imkanına sahip olduğuna dikkat çekmiştir. Nilus’un kitabına dahil ettiği ve İngilizceye “Yahudi Tehlikesi” olarak çevrilen “Protokoller” in ortaya attığı dünya çapındaki bu iddianın kamuoyunda sadece ilgi çekmediğini, aynı zamanda kamuoyunda büyük bir infial yaratarak, çoğunluğu meşgul etmekte de başarılı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak bu makaleye İngiliz kamuoyunun ilgisizliğinin yanı sıra eleştiriden de imtina edilmesi, İngiliz okurların “Yahudi Tehlikesi” adıyla sunulan protokoller ile tek başına ve yardım almaksızın uğraşmak zorunda kalacağına dikkat çekilmiştir.

¹⁷ Times Gazetesi, 8 Mayıs 1920.

¹⁸ Times Gazetesi, 8 Mayıs 1920.

Muhabirin 1920’de ortaya attığı bu iddia ve sunduğu kitapla ilgili olarak Times Gazetesi’nde çıkan 8 Mayıs 1920 tarihli makalede geçen ifadeler ile Şubat 1936’da Katolik Gazetesi’nin sütunlarına taşınan “Jewish Peril/Yahudi Tehlikesi” adlı yeni makale arasında birçok benzerlik bulunmakla beraber, özellikle hedef gösterme (Katolik Kilisesi) aşamasında kullanılan ifadeler açısından büyük farklar vardır.¹⁹

3.BİR ULUS YARATMAK İÇİN YENİDEN: “YAHUDİ TEHLİKESİ”

8 Mayıs 1920’de Times Gazetesi’nde yayınlanan ve Profesör S. Nilus’un kitabından alıntılar yapılan “Yahudi Tehlikesi” adlı makale Şubat 1936’da yeni bir algı oluşturmak ve Avrupa’daki özellikle Katolik cemaatin tepkilerini Yahudilerin üzerine çekmek amacıyla gündemin bir parçası haline getirilmiştir. Mesele ele alınırken okuyucunun dikkati “Bir Yahudi sorunu olduğunu ve hala var olduğunu hiç kimse inkar edemez.” sloganıyla doğrudan Yahudiler üzerine yönlendirilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise Yahudilerin Babil’den sürgünü üzerine durularak; “İsrail’in 1900 yıl önce reddedilmesinden bu yana Yahudiler her yöne dağıldılar ve zorluklara ve hatta zulme rağmen, neredeyse tüm Avrupa ulusları arasında bir güç olarak ortaya çıktılar. Jacobs, "Musevillerin Medeniyete Katkıları"²⁰ adlı eserinde, Yahudilerin kendi irksal birliğine ve uluslararası karakterine zarar vermeden doktrinlerini yayabilmelerini ve uluslararası siyasi, sosyal ve ekonomik etkilerini artırabilmelerini övmüştür.” ifadesiyle de Yahudilerin Avrupa milletleri üzerindeki büyük etkisine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Şubat 1936 tarihli bu makalede özellikle Katolik Kilisesi hedef gösterilerek oluşturulan pasajlar, 8 Mayıs 1920’de Times Gazetesi’nde yayınlanan makale ile özdeşleştirilmekte ve Yahudilerin Katolik Kilisesi için nasıl bir tehlike oluşturduğuna dair yeni bir söylem geliştirilmeye çalışılmıştır. Böylece okuyucu dinsel olarak tahrik edilirken, bu tahrik karşısında “Yahudi toplumunun nasıl himaye edileceğine” dair Paris’te yeni bir toplantı yapıldığı imajı yaratılmaya çalışılmıştır. Bu alıntılarla ilgili cümleler kurulurken “şaşırtıcı alıntılar” ifadesi de özellikle seçilmiş görünmektedir. Oysaki burada geçen ifadelerin tamamı gerçekte 8 Mayıs 1920 tarihinde Times Gazetesi’nde tanıtılan “Jewish Peril” adlı kitap hakkındaki makalenin tahrif edilmiş halinden başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır. 1920 yılında bu protokolleri ortaya çıkaran yazar hakkında “muhabir” terimine yer verilirken hiçbir açıklama yapılmamıştır. Oysaki 1936’da söz konusu “muhabir” hakkında “bizim tarafımızdan şahsen tanınıyor, ancak şu anda Yahudilerle olan özel ilişkileri nedeniyle, kimliğini açıklamamayı veya Paris toplantısına ilişkin, “bazen serbestçe tercüme edilmiş olsa da”, “Yine de orijinal ifadelerin anlamı büyük ölçüde aktarılmıştır.” İfadeleriyle güven telkin edilmeye ve okuyucunun Yahudilere şüphe ile bakması için yeni bir algı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Her iki makalenin de hedefinde “Yahudi Dünya Hakimiyeti” olmasına rağmen, bunu ifade ederken 1920’de kullanılan ve genele atfedilen dil ile 1936’da doğrudan Hıristiyanlığı ve Katolik Kilisesini hedef gösteren dil arasında önemli bir üslup farkının olduğu göze çarpmaktadır. Bu ifade ediliş biçiminin ne anlama geldiğini daha iyi anlayabilmek için 1920 ve 1936 tarihli makalelerin tercüme tam metni ve eklerde orijinal metinleri verilerek okuyucuya kendi karşılaştırmasını yapma imkanı tanınmak istenmiştir:

¹⁹ Times Gazetesi, 8 Mayıs 1920.

²⁰ Joseph Jacobs, Jewis Contributions to Civilization, An Estimate, America 1919, p. 9-58.

8 Mayıs 1920 Times Gazetesi	Şubat 1936 Katolik Gazetesi
YAHUDİ TEHLİKESİ ÇÖZÜCÜ BİR KİTAP TALEP ÇAĞRISI (BİR MUHABİRDEN) Bunlar kabaca: (1) Yüzyıllardır Yahudilerin gizli bir uluslararası siyasi bir örgütü vardır. (2) Bu örgütün ruhu, Hristiyan Dünyasına karşı sonsuz bir geleneksel nefret ve Dünya hakimiyeti için muazzam bir hırs gibi görünüyor. (3) Yüzyıllar boyunca amansızca takip edilen amaç, Hristiyan ulusal devletlerin yok edilmesi ve uluslararası bir Yahudi hakimiyetinin ikame edilmesidir. (4) Politik olarak var olan yapıları önce zayıflatmak ve sonra yok etmek için benimsenen yöntem, dikkatlice ölçülmüş radikalizm ve sosyalizmin parçalanmış siyasi fikirlerinin komünizme aşılması ve eşitlikçi ilkelerin indirgenmiş absürd olarak anarşiyle sonuçlanmasıdır. Bu arada, Yahudiler bu çürütücü doktrinlerden muaf kalır. "Liberalizmi Yahudi olmayanlara vaaz ediyoruz, ama öte yandan kendi ulusumuzu tamamen boyun eğdiriyoruz" (sayfa 55). Dünya anarşisinin kargaşasından, çaresiz bir tevazunun çaresiz güvültüsüne yanıt olarak, "Davut Tohum Kralı"nın sert, mantıklı, bilge, acımasız kuralı ortaya çıkacaktır. (5) Hristiyan Avrupa tarafından geliştirilen siyasi dogmalar, demokratik devlet adamlığı ve siyaset, Siyon Liderlerine eşit derecede aşağılıktır. Onlara göre, devlet adamlığı, yalnızca geleneksel eğitimle elde edilen yüce bir gizli sanattır ve bazı gizli senatörlerin gizliliği içinde seçilmiş birkaç kişiye aktarılır. "Siyasi sorunlar sıradan insanlar tarafından anlaşılmalıdır; daha önce de söylediğim gibi, yalnızca yüzyıllardır işleri yöneten yöneticiler tarafından anlaşılabilirler.	YAHUDİ TEHLİKESİ VE KATOLİK KİLİSESİ İddialar: "Yahudi olmayanlar arasında toplumsal düzenin herhangi bir ahlaki anlayışı kaldığı sürece ve tüm inanç, vatanseverlik ve haysiyet kökünden sökülene kadar, dünya üzerindeki egemenliğimiz gelmeyecektir..." "İşimizin bir bölümünü zaten tamamladık, ancak henüz tüm işimizin tamamlandığını iddia edemeyiz. Başlıca rakibimiz olan Katolik Kilisesi'ni devirmeden önce daha çok yolumuz var... " "Katolik Kilisesi'nin ayakta kaldığı ve varlığını sürdürdüğü sürece yolumuza çıkacak tek kurum olduğunu daima aklımızda tutmalıyız. Katolik Kilisesi, metodik çalışması, eğitici ve ahlaki öğretileri ile çocuklarını her zaman böyle bir ruh halinde tutacak, onlara egemenliğimizi teslim edemeyecek kadar saygı duyacak ve gelecekteki İsrail Kralı önünde eğilmeleri sağlanacak. ... " Bu yüzden Katolik Kilisesi'ni temellerinden sarsmanın en iyi yolunu keşfetmeye çalışıyoruz. İsyan ruhunu ve sahte liberalizmi, onları inançlarından uzaklaştırmak ve hatta dinlerinin hükümlerini kabul etmekten ve Kilise'nin buyruklarına uymaktan utandırmak için Yahudi olmayan milletlerin arasına yaydık. Birçoğunu ateist olmakla övünmek ve bundan daha fazlasını maymunun torunları olmakla övünmek için getirdik! Onlara, gerçekleştirilmesi imkansız olan Komünizm, Anarşizm ve Sosyalizm gibi şu anda amacımıza hizmet eden yeni teoriler verdik ... Aptal Yahudi olmayanlar, bu teorilerin bizim olduğunu fark etmeden, onları büyük bir coşkuyla kabul ettiler ve kendilerine karşı en güçlü aracımızı oluşturuyorlar ... "

(6) Bu devlet adamlığı anlayışına göre, kitleler aşağılık sığırlar ve Gentiles'in "hükümdar olarak ortasından yeni başlayan siyasi liderleri, aynı şekilde siyasette kördür". Bunlar, "Yaşlılar" ın gizli eliyle çekilen kuklalar, kuklalar çoğunlukla yozlaşmış, her zaman etkisizdir, kolayca ikna edilmiş veya zorbalığa uğramış veya şantajla uğrayarak Yahudi hakimiyetinin gelişini bilinçsizce ilerletmiştir.

(7) Basın, teatre, borsa spekülasyonları, bilim, hukukun kendisi, tüm altını cesaretlendiren ellere, pek çok kamuoyu aracıdır, gençlerin moral bozukluğunun giderilmesi ve yetişkinin ahlaksızlıklarının teşvik edilmesi, nihayet, Yahudi olmayanların zihninde, Hristiyan kültürünün idealist özleminin yerine "nakit hasis" ve materyalist şüphecilik bir tarafsızlığı ya da zevk için alaycı şehvet yerine geçmiştir.

Bunlar, "Protokoller" in ana tezleridir. Tamamen yeni değerler ve Yahudi karşıtı literatürde dağınık halde bulunabilirler. Şimdi sunulduğu yoğunlaştırılmış biçim onlara yeni ve tuhaf bir güç katıyor.

Bu arada, Yahudi olacağına dair programın bazı özellikleri, şimdi gözlerimizin altında gelişen durumlara ve olaylara tekinsiz bir benzerlik taşıyor. Profesör Nilus'un kitabı şüphesiz 1905'te Rusya'da yayınlandı. Orijinalin British Museum'daki kopyası 10 Ağustos 1906 damgasını taşıyor. Bu nedenle, bazı pasajlar, biri meyilli olmadıkça gerçekleşmiş kehanetler yönünü üstleniyor. "Siyon Liderleri" nin önsezisini, gerçekte bu olayların gizli kışkırtıcıları oldukları gerçeğine atfetmek. "Savaşların herhangi bir toprak değişikliği üretmemesi planlarımız için vazgeçilmezdir" okunduğunda (sayfa 8), dünyadaki tüm radikal partilerin yükselttiği "ilhaksız barış" feryadı en zorla hatırlatılır ve özellikle devrimci Rusya'da. Ve yeniden:-

den gelen tüm imkanlarla ve elimizde olan altının yardımıyla evrensel bir ekonomik kriz yaratacağız. Aynı zamanda Avrupa çapında büyük işçi kalabalığını sokaklara atacağız.

"Katolik Kilisesi'ni en rezil iftiralarla karanlık, tarihini lekeledik ve en asil faaliyetlerini bile utandırdık. Düşmanlarının yanlışlarını ona yükledik ve böylece onları yanımızda daha yakın durmaya zorladık ... Öyle ki, şu anda birçok ülkede Kilise'ye karşı isyanlara büyük bir memnuniyetle tanık oluyoruz... Onun Ruhban sınıfını nefret ve alay nesnelere dönüştürdük. Onları kalabalığın küçümsemesine maruz bıraktık ... Katolik dini uygulamasının güncelliğini yitirmesine ve sadece zaman kaybına neden olduk ... "

"Ve Yahudi olmayanlar, aptallıkları içinde, beklediğimizden daha kolay taklitler yaptılar. Daha fazla zeka ve daha pratik sağduyu beklenir, ancak bunlar koyun sürüsünden daha iyi değildir. Gelecekteki Dünya Kralı'nın ölümüne mahkum olmaya layık olacak kadar şişman olana kadar tarlalarımızda otlamalarına izin verin ... "

"Emirlerimiz ve yönlendirmemizle, hepsi amacımız için çalışan birçok gizli dernek kurduk. Uluslar için, altınlarımız sayesinde artık her zamankinden daha fazla olan organizasyonlarımızda bize katılmaları için büyük bir onur ve gurur verdik. Yine de, planımıza katılarak kendi ve en değerli çıkarlarına ihanet eden Yahudi olmayanların, bu derneklerin bizim yaratımımız olduğunu ve amacımıza hizmet ettiklerini asla bilmemeleri sırrımız olarak kalmalıdır ... "

"Masonluğumuzun birçok zaferinden biri, Localarımıza üye olan Yahudi olmayanların, onları kendi hapishanelerini inşa etmek için kullandığımızdan, teraslarına İsrail'in Evrensel Kralımızın tahtını dikeceğimizden asla şüphelenmemeleridir; ve onlara kendi kölelik zincirlerini gelecekteki Dünya Kralı'mıza kurmalarını emrettiğimizi asla unutmamalıyız. "

"Şu ana kadar Katolik Kilisesi'ne dışarıdan saldırılarımızda stratejimizi değerlendirdik. Ama hepsi bu kadar değil.

İşçilere yardımcı olmayacak ücretleri artıracacağız, aynı zamanda temel ihtiyaçların fiyatını da yükselteceğiz... Aristokrasiyi topraklarından mahrum etmek ne pahasına olursa olsun bizim için çok önemli. Bu amaca ulaşmak için en iyi yöntem, oranları ve vergileri zorlamaktır. Bu yöntemler toprak haklarını mümkün olan en düşük seviyede tutacaktır.

Aşağıdakilerde de Sovyet Rusya'nın tanınması başarısız olamaz:

"... Dünyayı yönetirken en iyi sonuçlar şiddet ve yıldırma yoluyla elde edilir." "Siyasette, mülke tereddüt etmeden el koymayı bilmeliyiz. Bunu yaparak boyun eğme ve güç elde edebiliriz. Barışçıl fetih yolunu izleyen Devletimiz, dehşeti sürdürmek için gerekli olan savaşın dehşetini, daha az görünen ve daha uygun infazları ikame etme hakkına sahiptir ve körü körüne teslimiyet üretir. "

yasalarla, tebaamızın siyasi yaşamını bir makinenin pek çok parçasıymış gibi düzenleyeceğiz. Bu tür yasalar, Yahudi olmayanların izin verdiği tüm özgürlük ve özgürlükleri kademeli olarak kısıtlayacaktır." Kendimizden başka, tüm ülkelerde büyük bir proletarıstten başka bir şey olmamasını, devamına sadık birçok asker ve polıçeyi düzenlememiz elzemdir ”;

"Avrupa'nın Yahudi olmayan hükümetlerini köleleştirdiğimizi göstermek için, gücümüzü bunlardan birine suç ve şiddet yoluyla, yani terör saltanatıyla göstereceğiz" (Hitler); "Programımız, halkın üçüncü bir kesimini, geri kalanını gönüllü hizmet ilkesinden saf bir görev duygusundan izlemeye teşvik edecek."

Bu yayınlandığında, 15 yıl sonra, Rusya'da liderlerin yüksek bir yüzdesinin Yahudi olduğu, çalışma tarzı alıntılanan ilkelere uyan ve temel dayanağı Komünist Parti olan, 15 yıl sonra Rusya'da kurulmuş bir hükümet görüyoruz. Tezleri görüyoruz ve tekinsiz görünüyor. Sorun şu ki, tüm bunlar ayırım gözetmeksizin anti-Semitizmi teşvik ediyor.

Şimdi, Katolik Kilisesi'nin yıkımını hızlandırmak için çalışmalarımızda nasıl daha ileri gittiğimizi ve onun en mahrem çevresine nasıl girdiğimizi ve hatta bazı Ruhban sınıfının öncüleri olmasını nasıl sağladığımızı açıklayalım."

Aslında konuşma süreci, sözde din değiştiren Yahudilerin Kilise'de yüksek görevler ve nüfuz elde ettikleri 13. ve 14. yüzyıllarda önemli hale geldi. Martin Luther'in kendi doktrin görüşlerinin çoğu, Lyra'lı Nicholas, Burgos'lu Paul ve diğer din değiştiren Yahudilerden geldi.

"Felsefemizin etkisinin dışında, Katolik Kilisesi'nde bir ihlali güvence altına almak için başka adımlar attık. Bunun nasıl yapıldığını açıklayayım. "

"Bazı çocuklarımızı Katolik Kilisesi'nin içinde skandallar yaratarak, Katolik Kilisesi'nin parçalanması için daha da verimli bir şekilde çalışmalarını gerektiğini açıkça ima ederek Katolik bünyesine katılmaya teşvik ettik. Böylelikle, çok akıllıca şöyle diyen Yahudi Prensimizin tavsiyesine uyduk: 'Çocuklarınızdan bazılarının kanon olmasına izin verin, böylece kiliseyi yok etsinler. Hatta birçoğu bize ihanet etti! Ama öte yandan diğerleri sözlerini tuttu ve sözlerini onurlandırdı. Böylece Büyüklerimizin danışmanlığı başarılı oldu."

"Biz tüm Devrimlerin - bazen bize karşı çıkanların bile - Babalarıyız. Bizler, Barış ve Savaşın en üstün Üstatlarıyız. REFORMATION'un Yaratıcıları olmakla övünebiliriz! Calvin bizim Çocuklarımızdan biriydi: Yahudi asıllıydı ve Yahudi otoritesi tarafından emanet edilmişti ve Reformasyondaki planını hazırlaması için Yahudi finansmanı tarafından teşvik edilmişti."

"Martin Luther, Yahudi arkadaşlarının etkisine teslim oldu ve yine Yahudi otoritesi ve Yahudi finansmanı ile Katolik Kilisesi'ne karşı komplosu başarı ile sonuçlandı ..."

İkincisinin Doğu Avrupa'da yaygın olduğu bir gerçektir. Fransa, İngiltere ve Amerika'daki propagandasının büyüme olduğu da bir gerçektir. Tüm siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlarımıza ırktan nefreti artırmayı istiyormuyuz ve bunu göze alabilir miyiz? Değilse, "Yahudi Tehlikesi" sorusu ele alınmalı ve ilgilenilmelidir. Çok ilginçtir, sunduğu hipotez çok zekice, çekici ve sansasyoneldir ve hiç kimsenin ilgisini çekemeyecek kadar mutlu değildir ve hiç kimse de pek memnun kalmamıştır. Ortalama bir insan, yaşadığı Dünya'da temelde çok yanlış bir şey olduğunu düşünür. Makul bir "çalışma hipotezi" ni hevesle kavrayacaktır. Bu "Protokoller" nedir? Onlar otantik mi? Öyleyse, hangi kötü niyetli meclis bu planları uydurdu ve açıklamaları karşısında zevk aldı? Onlar sahte mi? Eğer öyleyse, peygamberliğin esrarengiz notu nereden geliyor, kehanet gerçekleşiyor, kısmen yerine getiriliyor mu? Bu trajik yıllarda, Almanların dünya hakimiyetinin gizli örgütlenmesini patlatmak ve yok etmek için mi mücadele ediyorduk? Ulusal bedenimizin her bir parçasını zorlayarak, sadece bir "Pax Judaeica" ya düşmek için bir "Pax Germanica" dan kaçtık mı? "Protokollerinde" temsil edilen "Siyon Büyükleri", William II'den hiçbir şekilde daha nazik görev yöneticileri değildir. Ve onun uşakları olacaktır.

"Yahudi Tehlikesi" okuyucusuna kendilerini kaptırması muhtemel olan tüm bu sorular, tipik bir anti-Semitin elini güçlendirmek ve en sevdiği suçlamasını ileri sürmek istemedikçe, omuz silkilerek reddedilemez. " Bunların tarafsız bir şekilde soruşturulması belgeler ve "sessizlik komplosu" olacaktır. Bu belgelerin ve tarihlerinin tarafsız bir şekilde incelenmesi en çok arzu edilen şeydir.

Calvin bir Yahudi olabilirdi ve öğretileri birçok Yahudi yalanının sürdürülmesine çok elverişli olduğundan ve Yahudi tefeciliğinden yana olmuştur. Luther'in Yahudiler tarafından aldatıldığı da doğrudur ve Yahudiler ve onların Hümanist aldatmacaları Luther'in başarısında gerçekten büyük rol oynamıştır. Roma Katolik Kilisesi, politikaları için mahvolmayı fazlasıyla hak etti, ancak Yahudiler, bölünmeleri kendi çıkarları için kullanmak için her fırsatı kesinlikle kullandılar.

"Propagandamız, liberalizm teorilerimiz ve özgürlük hakkındaki yanlış beyanlarımız sayesinde, Yahudi olmayanların çoğunun zihni Reformu memnuniyetle karşılamaya hazırды. Tuzağımıza düşmek için Kilise'den ayrıldılar. Ve böylece Katolik Kilisesi çok hassas bir şekilde zayıflatıldı ve Yahudi olmayanların Kralları üzerindeki yetkisi neredeyse sıfıra indirildi ... "

"Protestanlara emirlerimize sadakatleri için minnettarız - ancak çoğu inançlarının samimiyeti nedeniyle bize olan bağlılıklarının farkında değiller. Hıristiyan Medeniyetinin kalesine karşı mücadelemizde ve tüm dünya ve Yahudi olmayanların Krallıkları üzerindeki üstünlüğümüzün ortaya çıkması için yaptığımız hazırlıklarda bize verdikleri harika yardım için onlara minnettarız. "

Protestan kiliseleri, daha en başından itibaren Yahudiler konusunda kendi saflıklarıyla engellendi. Vicdan ve entelektüel özgürlüklere göre ibadet özgürlüğü gibi konularda Roma Kilisesi'nden koparak, aynı şeyleri yaptıklarını iddia eden Yahudileri küçümsemediler. Böylece Protestanlar ve Yahudiler Kilise'ye karşı birlik içindeydiler ve Yahudiler tümenlerden tam anlamıyla yararlandılar.

"Şimdiye kadar Avrupa'nın Tahtlarının çoğunu devirmeyi başardık. Gerisi de yakın gelecekte aynı sonu takip edecek. Rusya zaten bizim yönetimimize taptı. Fransa, Masonik Hükümeti ile elimizin altında.

Bu tarih, İngilizce çeviriden hiçbir şekilde net değildir. İçsel kanıtlardan Yahudiler tarafından Yahudiler için yazılmış gibi veya Yahudilerden Yahudilere dersler ve ders notları şeklinde atılmış gibi görüneceklerdi. Eğer öyleyse, hangi koşullarda üretildi ve Yahudiler arası hangi acil durumla başa çıkmak için? Ya da soruşturma yapmadan tüm meseleyi göz ardı edip, bu çalışma kontrol edilmediği için böyle bir kitabın etkisini ortadan kaldıracak mıyız?

İngiltere, sahip olduğumuz hakka bağımlılığı nedeniyle ayaklarımızın altındadır; ve Protestanlıkta Katolik Kilisesi'nin yıkılması için umudumuz var. İspanya ve Meksika elimizde oyuncaktan başka bir şey değil. Ve ABD de dahil olmak üzere diğer birçok ülke, entrikamızın önüne çoktan düştü. "

"Ama Katolik Kilisesi hala yaşıyor ..."

Onu en ufak bir gecikmeden ve en ufak bir merhamet göstermeden yok etmeliyiz. Dünyadaki basın çoğu kontrolümüz altında; bu nedenle, Katolik Kilisesi'ne karşı dünyanın nefretini daha da şiddetli bir şekilde teşvik edelim. Yahudi olmayanların ahlakını zehirleme faaliyetlerimizi yoğunlaştıralım. Devrim ruhunu halkın zihnine yayalım. Vatanseverliği ve ailelerinin sevgisini küçümsemeleri, inançlarını bir aldatmaca olarak görmeleri, kiliselerine itaat etmelerini aşağılayıcı bir kölelik olarak görmeleri sağlanmalı, böylece Kilise'nin çağrısına sağır ve onun aleyhindeki uyarıları görmezden gelebilirler. Her şeyden önce, Katolik Kilisesi dışındaki Hıristiyanların o Kilise ile yeniden birleşmelerini ya da Hristiyan olmayanların bu kiliseye katılmalarını imkansız kılalım; aksi takdirde tahakkümümüzün önündeki en büyük engel güçlenir ve tüm çalışmalarımız ortadan kalkar. Planımız ortaya çıkacak, Yahudi olmayanlar intikam ruhuyla bize karşı dönecekler ve onlar üzerindeki egemenliğimiz asla gerçekleşmeyecek. "

"Katolik Kilisesi'nin hala aktif düşmanları olduğu sürece, Dünyanın Efendileri olmayı umabileceğimizi unutmayalım... Ve her zaman hatırlayalım ki, gelecekteki Yahudi Kral, Papa'dan önce dünyada asla hüküm sürmeyecek. Roma ve dünya üzerindeki diğer tüm Yahudi olmayan hükümdarlar tahttan indirildi. "

Yazarın notu (Katolikleri Yahudilere dış biletmek için son vuruş ve II. Dünya Harbi'ne hazırlama operasyonu. Yahudileri Avrupa'dan sürmenin bahanesini yaratma sloganı)

	Bu gerçekler bilgime ulaşmadan önce, dini görevlerimin yerine getirilmesi konusunda oldukça dikkatsizdim, ancak o zamandan beri inancım, şükürler olsun güçlendi ve Katolik Kilisesi'ne olan inancım güçlendi. Hıristiyan Medeniyetimizin düşmanları her zamankinden daha ateşli hale geldi. Bu nedenle, tüm Hıristiyan Dünyasının Katolik Kilisesi bayrağı altında toplanabilmesi ve böylece ortak, güçlü düşmanımıza karşı birleşebilmesi için her Hıristiyan'ın yaklaşan Yahudi komplosunun tehlikesine karşı uyarılması için dua ediyorum.

4.SONUÇ

Görüldüğü gibi yukarıda bahsi geçen ve Şubat 1936'da gündeme gelen "Jewish Peril" protokol metinleriyle 8 Mayıs 1920'de Times Gazette'de yayınlanan protokol metinlerinin birbiriyle pek alakası yoktur. Bu sebeple her iki makalenin son kısımlarında yer alan yazarın notu bölümlerini kendi sonuç cümlemiz haline getirirsek, bu iki makalenin 1920'de ne dediğini ve 1936'da neyi amaçladığını daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

1920 tarihli Times Gazetesi'nde verilen makalenin son cümlesini analiz edersek:

Burada öncelikle bir "Yahudi Tehlikesi"nden bahsedilmektedir. Ancak bu tehlike okuyucu açısından değerlendirilirken verilen bilgilerin "tipik bir anti-Semitin" elini güçlendirmekten başka bir işe yaramayacağını, ya Yahudileri suçlayıcı bir tavır takınacağını veya omuz silkererek meseleyi görmezlikten geleceğini ki buna "sessizlik komplosu" yakıştırması yapılmaktadır. Eğer bu bilgi ve belgeler bir soruşturmaya konu olarsa bunun da sonucunda bir "sessizlik komplosu" gündeme gelecektir.

Gazete bu belgelerin ve ortaya atılan iddiaların tarafsız bir şekilde incelenmesinin en çok arzu edilen şey olduğuna işaret ederek, belgeler üzerinde uygulanan İngilizce çevirinin gerçek bir çeviri olmadığını ifade etmektedir. Burada kullanılan kanıtların Yahudiler tarafından yine Yahudilerin hedeflediği bir amacı gerçekleştirmek için yazılmış olduğu gibi Yahudilerden Yahudilere dersler ve ders notları şeklinde ele alınmış görüntüsünü de verdikleri söylenebilir. Eğer bu ikincisi doğrudursa, Avrupa düzenini hedef alan böyle bir söylemin hangi koşullarda üretildiğini ve Yahudiler arasında hangi tür acil bir durumla başa çıkmak için oluşturulduğunun belirlenmesi istenmektedir. Bunun için de soruşturma yapmadan tüm meseleyi göz ardı edip arkamızı mı döneceğiz, yoksa kontrol edilmeden yayınlanmış olan böyle bir çalışmanın toplumda açacağı derin yaraların tamiri ve kitabın toplum üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için ne yapılabileceğini mi tartışacağız.

1936 tarihli metnin sonunda yer alan yazarın notuna bir göz atıldığında:

Yazar, doğrudan bir komplo teorisi üretmekte ve "...bu gerçekler bilgime ulaşmadan önce, dini görevlerimin yerine getirilmesi konusunda oldukça dikkatsizdim, ancak o zamandan beri inancım ve Katolik Kilisesi'ne olan inancım güçlendi. Hıristiyan Medeniyetimizin düşmanları her zamankinden daha ateşli hale geldi." Diyerek yüzyıllardır birlikte yaşanan Yahudi toplumunun Avrupa için taşıdığı büyük tehlikeye dikkat çekilmek istenmiştir.

Sonuç olarak yazar kendi son vuruşunu yaparçasına ne yapılacağını da açık bir şekilde dile getirmektedir: “Bu nedenle, tüm Hristiyan Dünyasının Katolik Kilisesi bayrağı altında toplanabilmesi ve böylece ortak, güçlü düşmanımıza karşı birleşebilmesi için her Hristiyan'ın yaklaşan Yahudi komplosunun tehlikesine karşı uyarılması için dua ediyorum.” demek suretiyle Yahudiler tarafından ileri sürülen bu görüşlerin Katolik Kilisesine, diğer bir deyişle Avrupalı toplumların dinsel değerlerine yapılan bir saldırı olduğu veya olacağı görüntüsü verilerek, düşman diye nitelenen Yahudi topluma karşı top yekûn bir harekete geçiş organize edilmeye çalışılmaktadır.

Katolik Gazetesi'nin ortaya attığı bu görüşler gerçekte Filistin hayalinin gerçekleştirilmesi ve yeni vatana nüfus çekme politikasının yürürlüğe sokulabilmesi için İkinci Dünya Savaşı'nın fitilini yakmaya yönelik uluslararası bir komplodan ibaret olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

5.KAYNAKÇA

Alkan, Necmettin, Nili: Ortadoğu'da Casuslar Savaşı, Kronik Yayınları, 2017.

Catholic Gazette, Şubat 1936.

Çiçek, Kemal, “Sir Mark Sykes'in I. Dünya Savaşı Sonrası Haritalarında Osmanlı Devleti ve Yakındoğu Sınırları”, Ermeni Araştırmaları, 2018, Sayı: 60.

Jacobs, Joseph, Jewis Contributions to Civilization, An Estimate, America 1919.

James, Barr, A Line in the Sand – Britain, France and the Struggle for the Mastery of the Middle East, London, Simon and Schuster, 2011, s. 32.

Johnson, Robert, “The de Bunsen Committee and a revision of the ‘conspiracy’ of Sykes–Picot”, Middle Eastern Studies, 54/4 (2018), s. 611-637.

Mark Sykes'in haritaları, (https://en.wikipedia.org/wiki/De_Bunsen_Committee (Erişim: 17.03.2021, 15:27)

Önal, Tekin, “Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi”, Journal of History School, 44, 2020, s. 249-250.

Sakin, Serdar-Kartın, Cengiz, “İngiliz seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes'in gözlemlerinde İran, Irak ve Türkiye”, Tarihın Peşinde (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl:2014, Sayı: 11, s. 318-321.

Sykes-Picot Haritaları, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sykes-Picot_Anla%C5%9Fmas%C4%B1#Antla%C5%9Fman%C4%B1n_maddeleri

Savrun, Ergenekon, “From Sykes-Picot to Present; The Centenary Aim of The Zionism on Syria and Iraq”, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 3(2), (2017).

Times Gazetesi, 8 Mayıs 1920.

6. EKLER

Ek: 1, 8 Mayıs 1920, Times Gazetesi'nde yer alan Makale.

In spite of the urgency of impartial and exhaustive criticism, the pamphlet has been allowed, so far, to pass almost unchallenged. The Jewish Press announced, it is true, that the anti-Semitism of the "Jewish Peril" was going to be exposed. But save for an unsatisfactory article in the March 5 issue of the *Jewish Guardian* and for an almost equally unsatisfactory contribution to the *Nation* of March 27, this exposure is yet to come. The article of the *Jewish Guardian* is unsatisfactory, because it deals mainly with the personality of the author of the book in which the pamphlet is embodied, with Russian reactionary propaganda, and the Russian secret police. It does not touch the substance of the "Protocols of the Learned Elders of Zion." The purely Russian side of the book and its fervid "Orthodoxy" is not its most interesting feature. Its author—Professor S. Nilus—who was a minor official in the Department of Foreign Religions at Moscow, had, in all likelihood, opportunities of access to many archives and unpublished documents. On the other hand, the world-wide issue raised by the "Protocols" which he incorporated in his book and are now translated into English as "The Jewish Peril," cannot fail not only to interest, but to preoccupy. What are the theses of the "Protocols" with which, in the absence of public criticism, British readers have to grapple alone and unaided? They are, roughly:—

(6) To this conception of statesmanship, the masses are contemptible cattle, and the political leaders of the Gentiles, "upstarts from its midst as rulers, are likewise blind in politics." They are puppets, pulled by the hidden hand of the "Elders," puppets mostly corrupt, always inefficient, easily coaxed, or bullied, or blackmailed into submission, unconsciously furthering the advent of Jewish dominion.

(7) The Press, the theatre, stock exchange speculation, science, law itself, are, in the hands that hold all the gold, so many means of procuring a deliberate confusion and bewilderment of public opinion, demoralization of the young, and encouragement of the vices of the adult, eventually substituting, in the minds of the Gentiles, for the idealistic aspiration of Christian culture the "cash basis" and a neutrality of materialistic scepticism, or cynical lust for pleasure.

Such are the main theses of the "Protocols." They are not altogether new, and can be found scattered throughout anti-Semitic literature. The condensed form in which they are now presented lends them a new and weird force.

Incidentally, some of the features of the would-be Jewish programme bear an uncanny resemblance to situations and events now developing under our eyes. Professor Nilus's book was, undoubtedly, published in Russia in 1905. The copy of the original at the British Museum bears the stamp of August 10, 1906. This being so, some of the passages

dominion only to find beneath it another more dangerous because more secret? Have we, by straining every fibre of our national body, escaped a "Pax Germanica" only to fall into a "Pax Judæica"? The "Elders of Zion," as represented in their "Protocols" are by no means kinder taskmasters than William II. and his henchmen would have been.

All these questions, which are likely to obtrude themselves on the reader of the "Jewish Peril" cannot be dismissed by a shrug of the shoulders unless one wants to strengthen the hand of the typical anti-Semite and call forth his favourite accusation of the "conspiracy of silence." An impartial investigation of these would-be documents and of their history is most desirable. That history is by no means clear from the English translation. They would appear, from internal evidence, to have been written by Jews for Jews, or to be cast in the form of lectures, and notes for lectures, by Jews to Jews. If so, in what circumstances were they produced and to cope with what inter-Jewish emergency? Or are we to dismiss the whole matter without inquiry and to let the influence of such a book as this work unchecked?

(6) To this conception of statesmanship, the masses are contemptible cattle, and the political leaders of the Gentiles, "upstarts from its midst as rulers, are likewise blind in politics." They are puppets, pulled by the hidden hand of the "Elders," puppets mostly corrupt, always inefficient, easily coaxed, or bullied, or blackmailed into submission, unconsciously furthering the advent of Jewish dominion.

(7) The Press, the theatre, stock exchange speculation, science, law itself, are, in the hands that hold all the gold, so many means of procuring a deliberate confusion and bewilderment of public opinion, demoralization of the young, and encouragement of the vices of the adult, eventually substituting, in the minds of the Gentiles, for the idealistic aspiration of Christian culture the "cash basis" and a neutrality of materialistic scepticism, or cynical lust for pleasure.

Such are the main theses of the "Protocols." They are not altogether new, and can be found scattered throughout anti-Semitic literature. The condensed form in which they are now presented lends them a new and weird force.

Incidentally, some of the features of the would-be Jewish programme bear an uncanny resemblance to situations and events now developing under our eyes. Professor Nilus's book was, undoubtedly, published in Russia in 1905. The copy of the original at the British Museum bears the stamp of August 10, 1906. This being so, some of the passages

The trouble is that all this fosters indiscriminate anti-Semitism. That the latter is rampant in Eastern Europe is a fact. That its propaganda in France, England, and America is growing is a fact also. Do we want, and can we afford to add exacerbated race-hatred to all our political, social, and economic troubles? If not, the question of the "Jewish Peril" should be taken up and dealt with. It is far too interesting, the hypothesis it presents is far too ingenious, attractive, and sensational not to attract the attention of our none too happy and none too contented public. The average man thinks that there is something very fundamentally wrong with the world he lives in. He will eagerly grasp at a plausible "working hypothesis."

What are these "Protocols"? Are they authentic? If so, what malevolent assembly concocted these plans, and gloated over their exposition? Are they a forgery? If so, whence comes the uncanny note of prophecy, prophecy in parts fulfilled, in parts far gone in the way of fulfilment? Have we been struggling these tragic years to blow up and extirpate the secret organization of German world

*THE JEWISH PERIL: Protocols of the Learned Elders of Zion. Byrd and Spottiswoode, London, 1920.

In spite of the urgency of impartial and exhaustive criticism, the pamphlet has been allowed, so far, to pass almost unchallenged. The Jewish Press announced, it is true, that the anti-Semitism of the "Jewish Peril" was going to be exposed. But save for an unsatisfactory article in the March 5 issue of the *Jewish Guardian* and for an almost equally unsatisfactory contribution to the *Nation* of March 27, this exposure is yet to come. The article of the *Jewish Guardian* is unsatisfactory, because it deals mainly with the personality of the author of the book in which the pamphlet is embodied, with Russian reactionary propaganda, and the Russian secret police. It does not touch the substance of the "Protocols of the Learned Elders of Zion." The purely Russian side of the book and its fervid "Orthodoxy" is not its most interesting feature. Its author—Professor S. Nilus—who was a minor official in the Department of Foreign Religions at Moscow, had, in all likelihood, opportunities of access to many archives and unpublished documents. On the other hand, the world-wide issue raised by the "Protocols" which he incorporated in his book and are now translated into English as "The Jewish Peril," cannot fail not only to interest, but to preoccupy. What are the theses of the "Protocols" with which, in the absence of public criticism, British readers have to grapple alone and unaided? They are, roughly:—

dominion only to find beneath it another more dangerous because more secret? Have we, by straining every fibre of our national body, escaped a "Pax Germanica" only to fall into a "Pax Judæica"? The "Elders of Zion," as represented in their "Protocols" are by no means kinder taskmasters than William II. and his henchmen would have been.

All these questions, which are likely to obtrude themselves on the reader of the "Jewish Peril" cannot be dismissed by a shrug of the shoulders unless one wants to strengthen the hand of the typical anti-Semite and call forth his favourite accusation of the "conspiracy of silence." An impartial investigation of these would-be documents and of their history is most desirable. That history is by no means clear from the English translation. They would appear, from internal evidence, to have been written by Jews for Jews, or to be cast in the form of lectures, and notes for lectures, by Jews to Jews. If so, in what circumstances were they produced and to cope with what inter-Jewish emergency? Or are we to dismiss the whole matter without inquiry and to let the influence of such a book as this work unchecked?

"... in governing the world the best results are obtained by means of violence and intimidation."

"In politics, we must know how to confiscate property without any hesitation. If by so doing we can obtain subjection and power. Our State, following the way of peaceful conquest, has the right of substituting for the terrors of war, executions less apparent and more expedient, which are necessary to uphold terror, producing blind submission." "By new laws we will regulate the political life of our subjects as though they were so many parts of a machine. Such laws will gradually restrict all freedom and liberties allowed by the Gentiles." "It is essential for us to arrange that, besides ourselves, there should be in all countries nothing but a huge proletariat, so many soldiers and police loyal to our cause"; "in order to demonstrate our enslavement of the Gentile Governments of Europe, we will show our power to one of them by means of crime and violence, that is to say, a reign of terror"; "our programme will induce a third part of the populace to watch the remainder from a pure sense of duty or from the principle of voluntary service."

Bearing in mind when this was published, we see, 15 years later, a government established in Russia of which a high percentage of the leaders are Jews, whose *modus operandi* follows the principles quoted, and whose mainstay is a Communist Party, which answers to the last quotation. We see this, and it seems uncanny. The trouble is that all this fosters indiscriminate anti-Semitism. That the latter is rampant

Ek: 2, Şubat 1936, Katolik Gazetesi'nde yer alan makale.

THE CATHOLIC GAZETTE, February 1936

The Jewish Peril and The Catholic Church

Editorial Note

THAT there has been and still is a Jewish problem, no one can deny. Since the rejection of Israel, 1,800 years ago, the Jews have scattered in every direction and in spite of difficulties and even persecution, they have established themselves as a power in nearly every nation of Europe. Jacob, in his "Jewish Contributions to Civilization," glories in the fact that without detriment to their own racial unity and international character, the Jews have been able to spread their doctrines and increase their political, social and economic influence among the nations.

In view of this Jewish problem, which affects the Catholic Church in a special way, we publish the following amazing extracts from a number of speeches recently made under the auspices of a Jewish society in Paris. The main of our informant must remain concealed. He is personally known to us but by reason of his peculiar relations with the Jews at the present time, we have agreed not to disclose his identity nor to give any further details of the same beyond the following extracts which, though sometimes freely translated, nevertheless substantially convey the meaning of the original statements.

"As long as there remains among the Gentiles any moral conception of the social order, and until all faith, patriotism, and dignity are uprooted, our reign over the world shall not come . . ."

"We have already fulfilled part of our work, but we cannot yet claim that the whole of our work is done. We have still a long way to go before we can overthrow our main opponent: the Catholic Church . . ."

"We must always bear in mind that the Catholic Church is the only institution which has stood, and which will, as long as it remains in existence, stand in our way. The Catholic Church, with her methodical work and her edifying and moral teaching, will always keep her children in such a state of mind, as to make

direction. We have made it an honour, a great honour, for the Gentiles to join us in our organisations, which are, thanks to our gold, flourishing now more than ever. Yet it remains our secret that those Gentiles who betray their own and most precious interests, by joining us in our plot, should never know that those associations are of our creation, and that they serve our purpose . . ."

"One of the many triumphs of our Freemasonry is that those Gentiles who become members of our Lodges, should never suspect that we are using them to build their own falls, upon whose terraces we shall erect the throne of our Universal King of Israel; and should never know that we are commanding them to forge the chains of their own servility to our future King of the World."

"So far, we have considered our strategy in our attacks upon the Catholic Church from the outside. But this is not all. Let us now explain how we have gone further in our work, to hasten the ruin of the Catholic Church, and how we have penetrated into the most intimate circles, and brought even some of her Clergy to become pioneers of our cause."

"And, altogether from the influence of our philosophy we have taken other steps to secure a breach in the Catholic Church. Let me explain how this has been done."

them too self-respecting to yield to our domination, and to bow before our future King of Israel . . ."

"That is why we have been striving to discover the best way of abating the Catholic Church to her very foundations. We have spread the spirit of revolt and false liberalism among the nations of the Gentiles so as to persuade them away from their faith, and even to make them ashamed of professing the precepts of their Religion and obeying the Commandments of their Church. We have brought many of them to being blasphemous and more than that, to glory in being descendants of the apostles. We have given them new theories, impossible of realisation, such as Communism, Anarchism, and Socialism, which are now serving our purpose . . . The stupid Gentiles have accepted them with the greatest enthusiasm, without realising that those theories are ours, and that they constitute our most powerful instrument against themselves . . ."

"We have blackened the Catholic Church with the most ignominious columns, we have stained her history and disgraced even her noblest activities. We have impugned to her the wrongs of her enemies, and have thus brought these latter to stand more closely by our side . . . So much so, that we are now witnessing, to our greatest satisfaction, rebellions against the Church in several countries . . . We have turned her Clergy into objects of hatred and ridicule, we have subjected them to the contempt of the crowd . . . We have caused the practice of the Catholic Religion to be considered out of date and a mere waste of time . . ."

"And the Gentiles, in their stupidity, have proved easier dupes than we expected them to be. One would expect more intelligence and more practical common sense, but they are no better than a herd of sheep. Let them gaze in our folds till they become fat enough to be worthy of being immolated to our future King of the World . . ."

"We have founded many secret associations, which all work for our purpose, under our orders and our

"We have induced some of our children to join the Catholic Church with the explicit intention that they should work in a still more efficient way for the disintegration of the Catholic Church, by creating scandals within her. We have thus followed the advice of our Prince of the Jews who so wisely said: 'Let some of your children become Catholics, so that they may destroy the Church.' Unfortunately, not all among the converts Jews have proved faithful to their mission. Many of them have even betrayed us! But, on the other hand, others have kept their promise and honoured their word. Thus the counsel of our Elders has proved successful."

"We are the Fathers of all Revolutions— even of those which sometimes happen to turn against us. We are the supreme Masters of Peace and War. We can boast of being the Creators of the REFORMATION! Calvin was one of our Children; he was of Jewish descent, and was entrained by Jewish authority and encouraged with Jewish funds to start his schism in the Reformation."

"Martin Luther yielded to the influence of his Jewish friends, and again, by Jewish authority and with Jewish finance, his plot against the Catholic Church met with success . . ."

THE CATHOLIC GAZETTE, February 1936

The Jewish Peril and the Catholic Church

"Thanks to our propaganda, to our theories of Liberalism and to our misrepresentations of Freedom, the minds of many among the Gentiles were ready to welcome the Reformation. They separated from the Church to fall into our snare. And thus the Catholic Church has been very sensibly weakened and her authority over the Kings of the Gentiles has been reduced almost to naught . . ."

"We are grateful to Protestants for their loyalty to our cause— although most of them are, in the sincerity of their faith, unaware of their loyalty to us. We are grateful to them for the wonderful help they are giving us in our fight against the stronghold of Christian Civilisation, and in our preparations for the advent of our supremacy over the whole world and over the Kingdoms of the Gentiles."

"So far we have succeeded in overthrowing most of the Thrones of Europe. The rest will follow in the near future. Russia has already worshipped our rule. France, with her Masonic Government, is under our thumb. England, in her dependence upon our finance, is under our heel; and in her Protestantism is our hope for the destruction of the Catholic Church. Spain and Mexico are but toys in our hands. And many other countries, including the U.S.A., have already fallen before our scheming."

"But the Catholic Church is still alive . . ."

"We must destroy her without the least delay and without the slightest mercy. Most of the Press in the world is under our Control; let us therefore encourage it to still more abominable ways the hatred of the world against the Catholic Church. Let us intensify our activities in poisoning the morality of the Gentiles. Let us spread the spirit of revolution in the minds of the people. They must be made to despise Patriotism and the love of their family, to consider their faith as a hindrance, their obedience to their Church as a degrading servility, so that they may become deaf to the appeal of the Church and blind to her warnings against us. Let us, above all, make it impossible for Christians outside the Catholic Church to be reunited with that

Church, or for non-Christians to join that Church; otherwise the greatest obstruction to our domination will be strengthened and all our work undone. Our plot will be unveiled, the Gentiles will turn against us, in the spirit of revenge, and our domination over them will never be realised."

"Let us remember that as long as there still remain active enemies of the Catholic Church, we may hope to become Masters of the World . . . And let us remember always that the future Jewish King will never reign in the world before the Pope in Rome is dethroned, as well as all the other reigning Monarchs of the Gentiles upon earth."

Astronomer's Note

Before these facts came to my knowledge, I was rather careless in the fulfilment of my religious duties, but since then, my faith, thank God, has grown stronger and stronger, and my belief in the Catholic Church as being the only bulwark against the enemies of our Christian Civilisation, has become firmer than ever. That is why I pray that every Christian be warned against the impending danger of the Jewish plot, so that the whole Christian World may rally under the banner of the Catholic Church, and thus be united against our common, powerful foe.

G. G.

A Poor Mission will be grateful for help to secure a three-quarter size Billiards Table for Boys' Club. Donors will be remembered in Mass and in boys' prayers. Write: "C," CATHOLIC GAZETTE, Bredensbury Park, London, N.W.6.

A WONDERFUL TONIC WINE
 MADE BY THE MONKS OF BUCKFAST ABBEY

Buckfast Tonic Wine is the finest of all beverages. It purges the system, builds up the strength, and restores the vitality of the body. It is a safeguard against all ailments, and maintains the most perfect health. Every bottle of Buckfast Tonic Wine bears the Trade Mark of the Monks of Buckfast Abbey.

Sold by Wine Merchants, Licensed Grocers and Chemists.
 6/- Large Bottle Half Bottle 3/6

REGISTERED TRADE MARK

BUCKFAST TONIC WINE

RUSIYA IMPERİYASI DÖVRÜNDƏ ŞİMALİ AZƏRBAYCANDA İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN TƏŞƏKKÜLÜ

Şəlalə Bağirova

Azərbaycan Dillər Universiteti, Qafqazşünaslıq və Azərbaycan tarixi kafedrası tarix üzrə fəlsəfə doktoru

XÜLASƏ

Müasir dövrümüzdə qeyri-hökumət təşkilatı adı altında olan ictimai təşkilatların tarixi qədimdir. Dünya tarixində dini təşkilatlar, ticarətçilərin hüquqlarını müdafiə təşkilat, katolik-ruhani ordeni və s. mövcud olmuşdur. Təcrübədə kasıblara əl tutmaq, yoxsullara yardımlar göstərmək kimi adət-ənənələr ta qədimlərdən inkişaf etmişdir. Müəyyən zaman daxilində bu kimi nəcib əməlləri birləşdirən insanlar təşkilatlanaraq, birlik halına gələ bilirdi. Avropada ictimai təşkilatların yaranması və inkişafı XVIII əsrdə ilk dəfə Qərbi Almaniyadan başlamışdır.

Bütün Rusiya imperiyası ərazisində ictimai təşkilatların yaradılması XIX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. İmperiyanın müxtəlif yerlərində, xüsusilə də Rusiyanın özündə ilk, lakin pərakəndə ictimai təşkilatlar yaranırdı. XIX əsrin 70-ci illərinin ikinci yarısından imperiya ərazisində ilk fəhlə təşkilatları təşəkkül tapırdı. Odessa, Sankt-Peterburq şəhərlərində yaradılan rus fəhlə ittifaqları əsasən siyasi mübarizəyə, siyasi azadlıqların əldə edilməsinə yönəlmişdi. Həmin illərin fəhlə təşkilatları Rusiya imperiyası ərazisində proletariatın birləşməsinə, fəallığına təsir edərək, XIX əsrin 80-ci illərində fəhlə hərəkatının baş qaldırmasına zəmin yaradırdı.

Bu dövrdə Rusiya imperiyasının müstəmləkəsi olan Şimali Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərməyə başlayan ictimai təşkilatlar xeyriyyəçilik xarakteri daşıyırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, bəhs edilən dövrdə türk-müsəlmanlar arasında bu sahədə təşkilatlanma işləri çox zəif idi. Bunun əsas səbəbi kimi çar Rusiyasının Azərbaycan ərazisində apardığı müstəmləkə siyasətinin ağır fəsadlarını qəbul etmək olar. Əvvəla, müstəmləkə siyasətindən irəli gələn savadsızlığın yerli əhali arasında kütləvi hal alması ümumi ictimai vəziyyətin keyfiyyətini aşağı salırdı. Ümumiyyətlə, savadsızlıq yerli təbəqənin ictimai həyatının bütün sferalarında özünü göstərirdi. XIX əsrin ikinci yarısından başlayaraq xalqımızın görkəmli maarifpərvər oğulları – Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Mirzə Fətəli Axundov və digərləri milli özünüdərk ideologiyası altında maarifçilik, savadlanma uğrunda mübarizə aparırdılar. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, savadsız əhalinin böyük əksəriyyəti kasıb təbəqəni əhatə edirdi və onların hamısı heç də maariflənmək iqtidarında deyildi. Lakin çətinliklə də olsa, bəhs edilən dövrdə istər milli, istərsə də qeyri-müsəlman ictimai təşkilatları təşəkkül tapmaqda idi.

Açar Sözlər: İctimai təşkilat, xeyriyyəçilik, birlik

FORMATION OF PUBLIC ORGANIZATIONS IN NORTHERN AZERBAIJAN DURING THE RUSSIAN EMPIRE

ABSTRACT

In modern times, the history of public organizations organized as non-governmental organizations is ancient. In the history of the world, there existed public organizations such as religious organizations, organizations of traders' rights, the Catholic confession order, etc. In practice, traditions such as helping the poor and trying to meet their needs have been developed since ancient times. Within a certain period of time, people who united such noble deeds could be organized and create unions. The establishment and development of public organizations in Europe began in West Germany for the first time in the 18th century.

The establishment of public organizations within the territory of the Russian Empire dates back to the second half of the 19th century. The first but sparse public organizations appeared in different parts of the empire, especially in Russia itself. From the second half of the 70s of the XIX century, the first laborers' organizations were formed in the territory of the empire. The Russian labor unions established in Odessa and St. Petersburg were mainly focused on the political struggle and the attainment of political freedoms. The laborers' organizations of those years influenced the unification and activity of the proletariat in the territory of the Russian Empire and created a basis for the rise of the laborers' movement in the 1980s.

During this period, the public organizations that began to operate in the territory of Northern Azerbaijan, which was under possession of the Russian Empire, had a charitable nature. It should be noted that during this period, the organizational work in this area among the Turkish-Muslims was very weak. The main reason for this is the serious consequences of Tsarist Russia's colonial policy in Azerbaijan. Firstly, the widespread illiteracy of the local population stemming from colonial policies undermined the quality of the general social situation. In general, illiteracy manifested itself in all spheres of public life of the local class. Starting from the second half of the 19th century, prominent educators of our people - Hasan bey Zardabi, Jalil Mammadguluzade, Abdurrahim bey Hagverdiyev, Mirza Fatali Akhundov and others - fought for enlightenment and literacy under the ideology of national self-awareness. However, it should be taken into consideration that the vast majority of the illiterate population was poor, and not all of them were able to become enlightened. Despite the difficulty of conditions, both national and non-Muslim public organizations were emerging during the mentioned period.

Keywords: Public organization, charity, union

1.GİRİŞ

İctimai təşkilatlar hökumətdən asılı olmayaraq fəaliyyət göstərən, özünü vətəndaş cəmiyyətinə aid edən müxtəlif ictimai birliklər, hərəkatlar, komitələr, fondlar, institutlar və digər təşkilatların şəbəkələridir. Bir ölkənin vətəndaşlarının yaratdığı könüllü birliklər – ictimai təşkilatlar insanlar arasında siyasi fəallığın artması, özfəaliyyətin inkişafı, çoxcəhətli maraqların təmin olunmasına xidmət edir. Yəni bu təşkilatların əsas funksiyası ictimai həyatın müxtəlif sferalarında insanların maraqlarını müdafiə etməkdir.

Dünya tarixində dini təşkilatlar, ticarətçilərin hüquqlarını müdafiə təşkilatı, katolik-ruhani ordeni və s. mövcud olmuşdur. Praktikada kasıblara əl tutmaq, yoxsullara yardımlar göstərmək kimi adət-ənənələr ta qədimlərdən inkişaf etmişdir. Müəyyən zaman daxilində bu kimi nəcib əməlləri birləşdirən insanlar təşkilatlanaraq, birlik halına gələ bilirdi.

Avropada ictimai təşkilatların yaranması və inkişafı XVIII əsrdə Qərbi Almaniyada başlamışdır. Müasir mənada qeyri-hökumət təşkilatlarına XVIII əsrin sonu – XIX əsrin əvvəllərində Atlantik cəmiyyətində yaradılmış quldarlığa qarşı mübarizə təşkilatını aid etmək olar: “Qanunsuz köləlikdə azad zəncilərə yardım cəmiyyəti”, “Köləliyə qarşı Britaniya mübarizə cəmiyyəti”, “Köləliyə qarşı Avropa cəmiyyəti” müvafiq olaraq, 1775, 1823 və 1839-cu illərdə yaradılmışdır. Mahiyyət etibarilə insan hüquqlarını müdafiə edən ilk təşkilatlar nəinki daxili qanunvericiliyə təsir edir (1807-ci ildə İngiltərədə kölə satışını qadağa edən akt), eləcə də kvakerlərin abolsionist hərəkatına da öz töhfəsini verirdi. Napoleon müharibələrindən sonra Avropada sülh danışıqlarında köləliyin ləğvi məsələsi də müzakirə olunurdu. 1807-1808-ci illərdə ABŞ və Britaniya koloniyalarına afrikalı kölələrin gətirilməsinə qadağa qoyulmuşdu. 1833-cü ildə Avropada köləlik bütünlükdə qadağan edilmişdi. Qabaqcıl Qərb ölkələrinin qanunlarında təsbit olunmuş insan hüquqlarında bu irəliləyiş (ABŞ-da köləlik 1865-ci ildə Konstitusiyanın 13-cü düzəlişində ləğv edilmişdi) əsasən qeyri-hökumət təşkilatlarının fəaliyyətinin nəticəsi idi.

İnsan hüquqları üzrə ilk təşkilatların ömrü qısa olmuşdu. Yalnız 1839-cu ildə yaradılmış “Quldarlığa qarşı mübarizədə Britaniya və xarici cəmiyyəti” müasir dövrə qədər fəaliyyətini davam etdirir. Bununla da, qeyri-hökumət təşkilatlarının genezisi əsasən XVIII əsrin sonlarından Atlantika cəmiyyətində yaranmış köləliyə qarşı mübarizədən başlayır. Onu da qeyd etmək lazımdı ki, insan hüquqlarının müdafiəsində mühüm nailiyyət qadınların seçki hüququnun təmin edilməsidir. Müxtəlif qadın ictimai təşkilatlarının fəaliyyətinin nəticəsi olaraq, 1893-cü ildə Yeni Zelandiya dünyada ilk dəfə olaraq qadınların seçki hüququnu tanımış ölkə kimi tarixə daxil olmuşdur.

Birinci dünya müharibəsinə qədər baş verən sənaye inqilabı ilə paralel olaraq dünyada yüzlərlə ictimai təşkilatlar yaradılırdı. Onların sırasında Dünya Elmi Birliyi, Heyvanların müdafiəsi üzrə Dünya Liqası, Qadınların Beynəlxalq Şurası, Beynəlxalq Həmkarlar Federasiyası, Beynəlxalq Kooperativ Alyans, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi, Rotari İnternational, Beynəlxalq Sosialist Büro və digərləri var. Bu müddət ərzində ictimai təşkilatlar müəllif hüquqlarının qorunmasında (1878-ci ildə Parisdə Beynəlxalq ədəbiyyat və bədii assosiasiya çərçivəsində müqavilə) və seks-traffikinə (Abolsionistlərin beynəlxalq federasiyası çərçivəsində razılaşma, Cenevrə, 1877) böyük nailiyyətlər əldə etmişdi.

2.ŞİMALİ AZƏRBAYCANDA İCTİMAİ TƏŞKİLATLARIN YARANMASI

Bütün Rusiya imperiyası ərazisində ictimai təşkilatların yaradılması XIX əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. İmperiyanın müxtəlif yerlərində, xüsusilə də Rusiyanın özündə ilk, lakin pərakəndə ictimai təşkilatlar yaranırdı. XIX əsrin 70-ci illərinin ikinci yarısından imperiya ərazisində ilk fəhlə təşkilatları təşəkkül tapırdı. Odessa, Sankt-Peterburq şəhərlərində yaradılan rus fəhlə ittifaqları əsasən siyasi mübarizəyə, siyasi azadlıqların əldə edilməsinə yönəlmişdi. Həmin illərin fəhlə təşkilatları Rusiya imperiyası ərazisində proletariatın birləşməsinə, fəallığına təsir edərək, XIX əsrin 80-ci illərində fəhlə hərəkatının baş qaldırmasına zəmin yaradırdı.

Bu dövrdə Rusiya imperiyasının tərkib hissəsi olan Şimali Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərməyə başlayan ictimai təşkilatlar xeyriyyəçilik xarakteri daşıyırdı. XIX əsrin ikinci yarısından başlayaraq xalqımızın görkəmli maarifpərvər oğulları – Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Mirzə Fətəli Axundov və digərləri milli özünüdərk ideologiyası altında maarifçilik, savadlanma uğrunda mübarizə aparırdılar.

Amma nəzərə almaq lazımdır ki, savadsız əhalinin böyük əksəriyyəti kasıb təbəqəni əhatə edirdi və onların hamısı heç də maariflənmək iqtidarında deyildi. Bu acınacaqlı halı, o cümlədən, türk-müsəlmanlar arasında ictimai birliklərin yaradılması istiqamətində aparılan təşkilatlanma işlərində də görmək olur.

Azərbaycanda ilk xeyriyyə təşkilatının əsası Həsən bəy Zərdabinin fəallığı ilə qoyulmuşdu. Bu məqsədlə o, xeyriyyə cəmiyyətinin proqramını tərtib edərək hökumətə verir və böyük çətinlikdən sonra 1872-ci ildə proqramı təsdiq etdirə bilir (6, s.24). Lakin bu nəcib missiyanın həyata keçirilməsi o qədər də asan başa gəlmirdi. Elə bu səbəbdən də təəssüf ki, bu cəmiyyət cəmi bir il fəaliyyət göstərmişdi. Əsas məqsədi kasıb və yoxsul ailələrdən olan uşaqların təhsil almalarına yardım etmək olan bu cəmiyyət cəmi 1 il fəaliyyət göstərdikdən sonra, 1873-cü ildə bağlanmışdı. Zərdabi sonralar yazılarında böyük təəssüf hissi ilə qeyd edirdi ki, müsəlman toplum bu vacib sahəyə diqqət yetirmirdi, biganə və laqeyd yanaşırdı (5, s.2).

XX əsrin əvvəllərində bütün Rusiya imperiyası ərazisində ictimai təşkilatların qanuni şəkildə fəaliyyət göstərməsi hökumət qanunları əsasında tənzimlənirdi. Təbii ki, bu qanunlar imperiyanın tərkib hissəsi olan Şimali Azərbaycana da şamil edilirdi. Belə bir göstərişin qüvvəyə minməsinə 1905-ci ildə rus-yapon müharibəsinin qızğın çağında Rusiyada inqilabın baş qaldırması da əsas səbəb kimi öz təsirini göstərmişdi. Barrikadalar, küçə döyüşləri, terror aktları minlərlə insan həyatına son qoyurdu. Bu faciələr çar hökumətinə müxalif qüvvələrə Qərbdə mövcud olan bir sıra güzəştlərin aparılmasına məcbur edirdi. 1905-ci ildə imperator müxtəlif siyasi partiyaların fəaliyyətinin icazəsinə dair manifest imzalamışdı. Manifestin əsas şərtlərinə görə, vətəndaşlara şəxsiyyət toxunulmazlığı, fikir, söz, toplantı və cəmiyyətlər yaratmaq azadlığı verilmirdi. Bu manifest Rusiya imperiyası ərazisində müxtəlif müxalif və siyasi təşkilatların fəaliyyəti ilə bağlı ilk qanunverici akt idi. İmperator II Nikolay ölkədə islahatlar keçirilməsinə zərurət yarandığını anlayır və bununla əlaqədar olaraq, 1906-cı ilin martın 4-də “Cəmiyyətlər və ittifaqlar haqqında müvəqqəti qaydalar” haqqında fərman imzalamışdı (2, v.66). Bu qaydalar 17 oktyabr 1905-ci il manifestinin ideyalarını daha da inkişaf etdirirdi.

1906-cı ildə “Cəmiyyətlər və ittifaqlar haqqında ümumi qaydaları”ın qəbulu təşkilatların yaranmasını, fəaliyyətini və ləğvini nizama salırdı. Fərman iki sənəd – Ədliyyə Nazirliyi və Ticarət Nazirliyinin sənaye şöbəsinin təqdim etdiyi layihə və B.N.Kokovtsevin rəhbərliyi ilə 1905-ci ildə zavod-qəndiriciliyinin işlənilməsi üçün hazırlanmış məqsədlə yaradılmış şöbəlararası komissiya tərəfindən “Həmkarlar cəmiyyəti haqqında” layihə əsasında tərtib olunmuşdu. Qaydalar həmkarlar təşkilatları, ictimai təşkilatlar, birliklər, dərnəklər, habelə dini qruplara şamil edilirdi. İctimai asayişə pozan, mənəviyyata zidd və xaricdən idarə olunan təşkilatların fəaliyyəti qadağan idi.

Müvəqqəti qaydalar ictimai cəmiyyətlərin təşkilatını əhalinin potensial imkanlarından qanuni hüquqlarına doğru dəyişməsinə xidmət edirdi. Hər bir təşkilat, cəmiyyət öz nizamnamə layihəsini hazırlayıb müvafiq strukturlara təqdim edir, razılaşdırılan təqdirdə əsl təsdiq olunurdu. Bununla da cəmiyyət fəaliyyətə başlayırdı. Cəmiyyətlərin dövlət reyestrindən keçməsi də mütləq idi. Lakin onların heç də hamısı ictimaiyyətin diqqətini çəkəcək daxili ziddiyyətlərdən azad deyildi. Hakimiyyət dairələrinin icazəsi olmadan ictimai tədbirlərin keçirilməsi qadağan idi. İnzibati orqanların və polisə ümumi asayişə və təhlükəsizliyi pozacaq yığınaqların dağıdılmasına və qoyulan qaydaların pozulmasına görə cərimə kəsmək və ya həbs cəzası vermək hüququ vardı.

Ümumiyyətlə, müvəqqəti qaydaların tətbiqi onun bəzi maddələriylə bağlı quberniyalarda cəmiyyətlərlə bağlı ziddiyyətli fikirlər və birmənalı olmayan münasibət yaratmışdı.

Qaydalara dəyişikliklərin edilməsi ilə bağlı Daxili İşlər Naziri Stolipinin 1907-ci ilin sentyabrın 9-da İmperatora ünvanladığı məktubda cəmiyyətlərlə bağlı anlayışın 4 mart tarixli qaydalar əsasında bir sıra anlaşılmazlıqların yarandığı qeyd olunurdu. Təklif edilirdi ki, cəmiyyət anlayışı daha dəqiq aydınlaşdırılsın, cəmiyyətlərin həmkarlar təşkilatı və yaxud da sadəcə cəmiyyətlərə bölünməsinin arzuolunan və vacibliyi müəyyən edilsin. Eləcə də, həmkarlar təşkilatının hansı əlamətlərə görə təyin olunması, kimlər bura üzv olması dəqiqləşdirilsin (1, v.1-2)

Mövcud qaydaların dəyişdirilməsi ilə bağlı qanun layihəsi 1910-cu ildə qəbul edilmişdi. Bu qanun 1914-cü ilin yanvarında dərc olunmuşdu. Yeni qaydalara görə, fəhlə cəmiyyətlərinə 17 yaşından yuxarı şəxslər qəbul edilir, səsvermədə 21 yaş və idarə heyətinə namizədlik 25 yaş müəyyən olunurdu. Müvəqqəti qaydalarda yalnız idarə heyətinin üzvlərinin siyahısı, yeni qaydalara görə isə bütün üzvlər haqqında məlumatlar hökumət orqanlarına təqdim edilməli idi. Cəmiyyətlər ölkə xaricində şöbələr açmaq hüququndan məhrum edilirdi. Bu qanun layihəsi Dövlət Dumasının iclaslarına daxil edilməmiş, buna görə də 1917-ci ilin fevral inqilabına qədər Müvəqqəti qaydalar qüvvədə qalmışdı. Rusiyada dövlət çevrilişindən sonra cəmiyyətlər və ittifaqlar haqqında qanun layihəsi də qüvvədən düşmüşdü.

Çarın məlum Manifestindən sonra əsrin əvvəllərində imperiyanın hər yerində olduğu kimi, Şimali Azərbaycanda da ictimai təşkilatlar yaranmağa başladı. Bunlar əsasən həmkarlar və xeyriyyəçilik təşkilatları idi. Bu zaman 20-yə yaxın həmkarlar təşkilatı yaradılmışdı. Onların sırasında “Bakı şəhəri və ətraf rayonlarda mexaniki istehsal fəhlələrinin həmkarlar təşkilatı”, “Bakı şəhər qulluqçularının həmkarlar təşkilatı”, “Kişi və qadın dərziyələri, papaqçıların həmkarlar təşkilatı”, “Bakı şəhəri və ətraf rayonların qazançıların həmkarlar təşkilatı”, “Dəmiryolçuların həmkarlar təşkilatı”, “Çəkməçilərin həmkarlar təşkilatı”, “Suvaqçıların həmkarlar təşkilatı”, “Bakı şəhər və rayonları ağac emalı sahəsində çalışanların həmkarlar təşkilatı” və digərləri var idi (2, v.13).

Ən böyük ictimai təşkilat olan “Bakı Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti” isə 1905-ci ilin oktyabr ayında yaradılmışdı. Bakıda yaranan bu cəmiyyətin nizamnaməsi 1905-ci ilin oktyabrın 10-da Qafqaz canişini qraf İ.İ.Vorontsov-Daşkov tərəfindən təsdiq edilmişdi. Cəmiyyətin təşkilinin təşəbbüsçüləri Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Həsən bəy Zərdabi, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Əhməd bəy Ağayev, Əli bəy Hüseynzadə və digərləri idi (6, s.234). Zərdabi 1905-ci ilin noyabrın 25-də “Həyat” qəzetinin 107-ci sayında dərc olunmuş məqaləsində bu haqda yazırdı: “Bakıda müsəlman xeyriyyəsi açılıb və biz bundan çox şadıq. Bu günkü günümüzə elə bir millət yoxdur ki, onun nə bir, hətta bir neçə cəmiyyəti olmasın. Və onlar 10 illərdir ki, bu işlərlə məşğuldurlar... Bizim Bakı şəhərində hər il mərsiyəxanlar üçün bir neçə min manat pul yığılır və fəqir-füqərə adına ondan da artıq xərc olur. Amma onlardan millətə heç bir xeyri yoxdur, hətta zərəri var. Çünki bu səbəb üzündən ilbəl mərsiyəxanların və qeyri dilənçilərin sayı artır. Amma o pullar ilə miskinxana açıb orada dilənçilik edənlərdən 10-15-i yığıb, onlara yemək-ichmək, geyinməyi verib, sənətlər öyrətsək, bir və ya iki ildən sonra bu dilənçilər sənətkar olub, bizə başağrısı verməzlər və qeyrilərinə də kömək edərlər. Çifayda, bizim adətlərimiz elə düşübdür ki, hər kəs ehsan edəndə öz qanacağı ilə edir və dilənçiyə pulu öz əli ilə verir” (7). Ədibin ürək yangısı ilə yazdığı bu qeydlərdən aydın olur ki, türk-müsəlmanlar – azərbaycanlılar arasında cəhalət baş alıb gedirdi. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, yerli müsəlman əhalinin bu cür səfil hala düşməsi çar Rusiyasının apardığı müstəmləkə siyasətinin nəticələri idi. XIX əsr boyunca dövlət səviyyəsində yerli türk-müsəlmanlara olan ziddiyyətli münasibət, onlar arasında maarif işlərinin aparılmaması, təhsilin mədrəsə səviyyəsində, daha dəqiq, xurafat və cəfəngiyyətlə bağlı olması xalqın mədəni səviyyəsinin aşağı düşməsinə səbəb olmuşdu.

Eyni zamanda, mövcud durumla əlaqədar olaraq, yerli əhalinin böyük əksəriyyətini kasıb və yoxsullar təşkil edirdi. İnsanların dini hisslərini oyuncağa çevirən imperiyanın bu cür siyasəti əsasında cahillik hökmranlıq etməli idi. Çünki bir parça çörək qazanmağın dərdində olan insanları milli özünüdərk, maariflənmə düşündürmürdü. Cahillik olan yerdə isə mərsiyaxanlar da bol olur, dilənçilər də. Heç adi sanitar-gigiyenik qaydalardan isə söz belə gedə bilməzdi. Zərdabının qeydlərinin ardına baxaq: “Bu halda Bakıda olan ermənilərin xeyriyyə cəmiyyəti 40 il bundan əvvəl açılıbdır. O vaxtdan Bakıda erməni çox az idi. Bir neçə yüzdən artıq deyildi. Əsl Bakı ermənisi 10-15 evdən artıq deyildi. Sonra quberniya bura gələndə hökumət əmələsi və qeyri dadüstəd edənlər də gəlmişdi. Onlardan universitet buturanlar da var idi. Bunlardan birisi doktor Rüstəmyan cəmiyyəti xeyriyyə üçün nizamnamə tərtib edib, bir neçə adam ilə ərizə verib, onu təsdiq etdirəndən sonra cəmiyyəti-xeyriyyəni açdılar və adamlar bir yerə cəm olub Bakıda olan ermənilərin hamısını ora dəvət edib, dəftər açıb, pul yığdılar. Cəmiyyəti bina edən Rüstəmyan və qeyri zikr olan ərizəyə qol çəkənlər dəftər üzü səpki edib, hər kəsdən özləri üçün müəyyən elədiyi məbləği yığıb aldılar və heç bir kəs olmadı ki, onlara cavab etsin ki, mən bui məbləği vermərəm və ya verə bilmərəm. Hər kəs növbət ilə pulu verib, qəbzə alıb götürürdü.” Böyük təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, kilsədən başqa heç nəyi olmayan ermənilər öz qondarma ideyaları ətrafında birləşmək və gələcəkdə məqsədlərinə çatmaq üçün sıfırdan başlamağı bacarırdılar. Ardıyca Zərdabi yazırdı: “O vaxtda Bakıda 3 Qarabağ ermənisi suçuluq edirdi, yəni eşşəklə su daşıyıb satırdı, onlardan ikisi sonralar milyonçu oldular. Üçüncüsü, Karapet qeyrətli, xeyirxahi-millət olduğuna suçuluqda vəfat etdi. Cəmiyyəti-xeyriyyəni bina edənlərin məclis açdığını bu Karapet eşidib, gəlib eşşəyini qarıda bağlayıb, gedib məclisə təvəqqe elədi ki, onu içəri qoysunlar. Elə ki, ona yol verdilər, basabasa qabağa çıxıb Rüstəmyandan soruşdu ki, bəs bu pul nə üçündür? Ona cavab verdilər ki, xahiş edirik məktəbxanalar açıb, fəqir, yetim erməni uşaqlarını oxudaq. O vaxtda Karapet çarılıq ayağının birisini qalxızıb stulun üstünə qoyub çarılığının bağını, sonra dolağını açıb şalvarının balağını yuxarı çəkib baldırından dəridən tikilmiş təlatını açıb, doktor Rüstəmyana uzadıb dedi: Mənim övladım yoxdur, ermənilərin hamısının uşaqlarını mən özümə övlad bilirəm və onların oxumağını çox istəyirəm. Ona görə də bu təlatının içində olan pulu mən bir neçə illərdə cəm etmişəm, bu cəmiyyəti-xeyriyyəyə bağışlayıram...” (7). Zərdabının söz açdığı bu erməni ictimai birliyi “Erməni İnsansevərlər Cəmiyyəti” idi. Cəmiyyət 1864-cü ilin mayın 21-də David Artyomoviç Rostomyan tərəfindən yaradılmışdı (4, v.2). Yarandığı gündən cəmiyyət qarşısında duran bir sıra çətinliklərə baxmayaraq, uzun illər – 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutuna qədər öz fəaliyyətini qoruyub saxlamağa müvəffəq olmuşdu. Bakıda yaşayan bütün ermənilər bu cəmiyyətin fəaliyyətində çox fəal və həvəslə iştirak edirdi. Qeyd etmək vacibdir ki, ermənilərin “dənizdən dənizə böyük Ermənistan” xülyasının gerçəkləşdirilməsində bu və digər erməni cəmiyyətləri qeyri-qanuni, gizlin, bir sözlə, hər hansı vasitə ilə canla-başla yardım edir, öz köməklərini əsirgəmirdilər. Təsədüfi deyil ki, bu təşkilatlara daşnaklar da üzv idi. Bu baxımdan, Bakıda fəaliyyət göstərən digər erməni cəmiyyətləri də maraq doğurur. “Bakı erməni mədəni birliyi”, “Bakı erməni xeyriyyə cəmiyyəti” də əsrlər boyu dövlət qurmaq xülyasında olan bu xalqın əzəli türk torpaqlarında nəhayətdə istiqlalə aparacaq öz milli oyanışını həyata keçirmək üçün bütün vasitələrə əl atırdı. Maraqlı məqamlardan biri də “Bakı erməni mədəni birliyi”nin yaradılmasında bütün ermənilərin katolikosu, Üçmüədzin I Apostol monastrının baş patriarxı I Mkrtçın xeyir-dua verməsi idi: “Belə bir birliyin yaradılması xəbəri bizi sevindirməyə bilməzdi. Xalqın inkişafı və yüksəlməsi, mənəvi və iqtisadi inkişafı üçün bundan xeyirli bir iş ola bilməz...”

Ümid edirəm ki, siz bütün qüvvələrinizi gənclər arasında təhsilin yayılması istiqamətində səfərbər edəcək və bütün xalqımızın ümidlərini doğruldacaqsınız. Biz sizdən yüksək nəticələr gözləyirik və sizə öz xeyir-duamızı veririk” (3, nizamnamə). Kilsənin ermənilər arasında hansı nüfuza malik olması bəlli məsələdir. Tarix boyu ermənilərin yeganə birlik səbəbi olmuş kilsə erməniliyin qorunması üçün hər yola əl atmış, erməni kimliyinin müəyyən edilməsi, ən əsası isə ermənilik barədə miflərin yaradılması ilə məşğul olmuşdur. Bu baxımdan belə bir cəmiyyətin yaradılmasına kilsənin münasibəti özlüyündə bir sıra suallar doğurur.

Ümumiyyətlə, Şimali Azərbaycan ərazisində yoxsulluğa qarşı mübarizə aparın və təhsilin inkişafına rəvac verən bir sıra xeyriyyə cəmiyyətləri təsis olunurdu. “Nəşri-Maarif”, “Səadət”, “Nicat”, “Səda” və bir sıra milli cəmiyyətlər, əsasən əhalinin təhsilinə, mədəniyyətin inkişafına xidmətlə yanaşı, kasıb uşaqların təlim-tərbiyəsinə yardım göstərir, təhsil haqlarını ödəyir, paltar və yeməklə təmin edirdilər. Bu cəmiyyətlərlə yanaşı, digər qeyri-müsəlman ictimai təşkilatları da fəaliyyət göstərirdi. Bakı Yəhudi Ərazi Cəmiyyəti”, “Talmud-Tora”, “Bakı Gürcü Xeyriyyə Cəmiyyəti”, “Roma Katolik Xeyriyyə Cəmiyyəti”, “Prosvita”, “Bakı Yevangel Lyuteran Qadınlar Cəmiyyəti” və digər ictimai təşkilatlarının əsas ideya istiqamətini mənsub olduqları xalqa, onun kimsəsizlərinə, qoca və uşaqlarına, ehtiyacı olanlarına arxa durmaq, əl tutmaq təşkil edirdi. Digər xalqlara mənsub ictimai təşkilatlarının sayı demək olar ki, müsəlman təşkilatlarından daha çox idi. Bu hal şəhər əhalisinin imperiyanın köçürmə siyasəti nəticəsində çoxmillətli olması ilə də izah oluna bilər. Həm də Rus imperiyasının türk-müsəlman əhaliyə qarşı xüsusi qərəzli mövqeyi, onlara digər xalqların nümayəndələrinə, xüsusilə də ermənilərlə münasibətdə verilən imtiyazların olmaması, əsrin əvvəllərində baş verən qırğınlar, cəhalət yerli müsəlmanlar arasında həyata sönük baxışın formalaşmasına və daxildə təşkilatlanma işlərinin zəif olmasına gətirib çıxarmışdı. Türk-müsəlmanların böyük əksəriyyətini təşkil edən kasıb əhalinin heç də hamısı öz milli, şəxsi hüquqlarının müdafiəsi iqtidarında deyildi. Bunun üçün, ilk növbədə, maariflənmək mütləq idi. Başqa sözlə, kasıb, yoxsul əhali hər şeydən əvvəl öz gününü-güzəranını, dolanışığını, çörək pulu qazanmağını düşünürdü. Maariflənmənin türk-müsəlmanlardan fərqli olaraq, Azərbaycan ərazisində, xüsusilə də Bakı şəhərində yaşayan qeyri-müsəlman xalqlarının nümayəndələri arasında daha intensiv şəkildə inkişaf etdiyini görmək olur.

Qeyri-müsəlman xeyriyyə təşkilatlarının sırasında bir neçəsi müxtəlif xalqlara, dini məzhəblərə qulluq edən millətlərin nümayəndələri arasında da iş aparırdı. Bu baxımdan, “Mərkəzi Ev Komitəsi”nin fəaliyyəti xüsusilə seçilirdi. Siyasətdən tam uzaq olan bu təşkilatın yoxsulluq və səfalətlə mübarizəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Komitə yoxsul əhalinin qeydə alınması, yardımların təşkili, evlərdə və həyətlərdə təmizliyə riayət, küçələrin işıqla təmin olunması, yanğından mühafizə və digər problemlərin həlli ilə məşğul olurdu. Eyni zamanda, komitə Bakı şəhər əhalisi üçün pulsuz yeməklərin çatdırılmasını təmin edən qidalanma məntəqələri də təşkil edirdi.

NƏTİCƏ

İctimai təşkilatların mövcudluğu əhalinin mövcud problemlərinə diqqət və qayğının göstərilməsi deməkdir. Dünya tarixində ictimai təşkilatları siyasi hadisələrin gedişatına müəyyən təsir göstərə bilmişdir. Bəhs edilən dövrdə Şimali Azərbaycanda mövcud ictimai təşkilatlar əsasən əhalinin, yoxsulların, müəyyən peşə sahiblərinin problemlərinin həlli ilə yanaşı, maarifçilik, savadlanma uğrunda da əhəmiyyətli işlər görmüşlər. Rusiya imperiyasında baş verən fevral inqilabı, sonra oktyabr çevrilişi ictimai təfəkkürün formalaşmasının nəticəsi idi, desək, yanlışdır.

Şimali Azərbaycanda mövcud olan qeyri-müsəlman ictimai təşkilatlarının çoxluq təşkil etməsinə baxmayaraq, Şimali Azərbaycanda Rusiya əsarətinə qarşı baş qaldırılmış milli-azadlıq meyllərində siyasi liderlər, partiyalarla yanaşı, milli ictimai təşkilatlar, birliklər də müəyyən dərəcədə rol oynaya bilmişlər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

- Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi: fond 46, siy. 2, s.v.47,v.1-2
Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi: fond 46, siy. 2, s.v. 50
Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi: fond 46, siy. 2, s.v.71
Azərbaycan Respublikası Dövlət Tarix Arxivi: f. 46, siy. 2, s.v. 228.5, v.2
Azərbaycanın ilk qeyri-hökumət təşkilatları. Bakı, 2013
Quliyev Azay. Azərbaycanda qeyri-hökumət təşkilatları. Tarix və inkişaf. Bakı, 2017
Yaqublu Nəsiman. 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə fəaliyyət göstərmiş xeyriyyə təşkilatları. 525.az. 06.02.2014

TÜRKİYƏ TÜRKÇƏSİ İLƏ MÜŞTƏRƏK DİALEKT SÖZLƏRİNİN KOMMUNİKATİV FUNKSİYASI

Doktorantı Ramilə Yusif qızı Süleymanova

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Dillər kafedrasının müəllimi

ORCID: 0000-0003-0349-6219

XÜLASƏ

Mənanın inkişaf istiqamətləri yaxın məna (məna çalarları) ilə yanaşı, əks mənalılığın meydana çıxmasına səbəb olur. Əks mənalı semin yaranması birbaşa ünsiyyətin məqsədi ilə əlaqədardır. Hər hansı (eləcə də ortaq) sözün nominativ mənası sonrakı inkişaf prosesində adətən, predmet, əşya hadisənin ifadə olunmayan əlamətlərini bildirir. Bu isə kommunikasiya aktında, ünsiyyət prosesində üzə çıxır.

Predmetin təsərrüfat, məişət həyatında fərqli coğrafiyalar üzrə fərqli təyinatı eyni olmayan semantik sahələr formalaşdırır. Ortaq söz hər bir dil formasında özünəməxsus əlamətlər qazanır, yeni semlər yaranır. Türk dilində teskere “tikinti işlərində istifadə olunan iki nəfərin daşdığı taxta xərək” mənasındadır. Bakı, Ordubad, Kürdəmir şivələrində dəsgirə “toxunma səbət, zənbil” anlamını ifadə edir. Predmetlərin müxtəlif sahələr üzrə istifadə təyinatı fərqli semlərdə ifadə olunur. Hər iki dil formasına görə dəsgirə/teskere hər hansı predmet, əşyanı daşımaq üçün istifadə edilir. Lakin müxtəlif coğrafiyanı təmsil edən dil formalarında istifadə məqsədi tam eyni olmadığından (dəsgirə ərzaq və s. daşımaq üçün, teskere isə ancaq inşaat işlərində istifadə olunur) məna strukturu da tam eyni olmayan sözlərə çevrilir.

Tarixi hadisələr ilə əlaqədar yaranmış leksik vahidlər hər iki dil formasında -həm Türkiyə türkcəsində, həm də Azərbaycan dili şivələrində işlənir. Məlumdur ki, bir dilin tarixi ilə xalqın tarixi az və ya çox dərəcədə əlaqəli olduğundan birincidə baş verən az yaxud çox əhəmiyyətli hadisələr ikincidə öz ifadəsini tapır, ayrı-ayrı türk etnik – mədəni regionlarının formalaşmasında həmin regionlarda mövcud olan etnolinqvistik əlaqə özünəməxsusluqları müəyyən rol oynamışdır.

Açar Sözlər: kommunikasiya prosesi, məna inkişafı, dil formaları, müştərək leksik vahidlər

THE COMMUNICATIVE FUNCTION OF COMMON DIALECT WORDS WITH THE TURKISH LANGUAGE

ABSTRACT

The development directions of meaning along with close meaning (shades of meaning), cause the appearance of the opposite meaning. The creation of the opposite meaningful sem is directly related to the purpose of the communication. The nominative meaning of any (as well as common) word usually shows the non-expressed signs of the subject, the thing in the process of further development process. But it appears in the communication act, in the process of communication.

The different appointment according to the different geographies in the life of the farm and household forms not the same semantic fields. The common word acquires its own unique signs in each language form, the new sems are formed. The word “teskere” used in the Turkish language means “the wooden barrow”. But the word “desgire” used in the dialects Baku, Ordubad, Kurdamir means “basket”. The usage appointment of the subjects in different fields is expressed in different sems.

According to both language forms the words “desgire”/ “teskere” are used for carrying any things. But as the purpose of using language forms representing different geographies is not exactly the same (the word “desgire” is used for carrying foods, but the word “teskere” is used only carrying building materials), the meaning structure turns into the words that are not exactly the same.

The lexical units created in connection with historical events are used in both languages, both in Turkish and Azerbaijani. As is known, the history and languages of the peoples are more or less connected with each other and therefore separate important events are first of all reflected, which played a significant role in the formation of separate Turkic ethnic and cultural regions based on characteristic ethno-cultural relations.

Keywords: the communication process, the meaning development, the language forms, the common lexical units

Giriş

Azərbaycan dili şivələrində müasir türk dili ilə müştərək xüsusiyyətlər içərisində leksik-semantik səviyyəyə aid əlamətlər çoxluq təşkil edir. Müasir türk dili ilə müştərək leksik vahidlərin mənə tutumunda sabitlik və dəyişkənlik müşahidə olunur. Leksik mənənin dəyişməsi (inkişafı) adətən semantik sahə hədudlarından çox kənara çıxmır.

Azərbaycan dialektləri ilə müasir türk ədəbi dili leksikonunun müştərəkliyi bir sıra səbəblərlə bağlıdır. Birinci səbəb hər iki dil variantının mənşə ümumiliyindən irəli gəlir. Mənşə ümumiliyi Azərbaycan dilinin dialektləri ilə digər türk dilləri arasında da özünü göstərir. Lakin coğrafi yaxınlıq və mədəni-tarixi əlaqələr fonunda müqayisə olunan dil formalarına məxsus izoqloslar daha qabarıq nəzərə çarpır.

Türk dilləri və dialektlərinin ortaq leksik xüsusiyyətləri ayrı-ayrı tayfaların müxtəlif ərazilərdə qaynayıb-qarışması nəticəsində də yarana bilər.

Dil formalarının hər birində ortaq sözün bir mənə istiqaməti aparıcı olur. Ümumi semantik sahə nəinki kəskin fərqlənməyən, hətta bir-birinə yaxınlığı ilə səciyyələnən qollara şaxələnir. Belə mənə qolları öz növbəsində ədəbi türkcə ilə şivə arasında olduğu kimi, şivələr arasında da paylaşdırılır (daylak türk dilində “dişi dəvə”, Azərbaycan dilinin şivələrində daylağ “bir illik at balası”, “dəvə balası” anlamlarında).

Mənənin inkışaf istiqamətləri yaxın mənə (mənə çalarları) ilə yanaşı, əks mənənin meydana çıxmasına səbəb olur. Əks mənənin yaranması birbaşa ünsiyyətin məqsədi ilə əlaqədardır. Hər hansı (eləcə də ortaq) sözün nominativ mənəsi sonrakı inkışaf prosesində adətən, predmet, əşya hadisənin ifadə olunmayan əlamətlərini bildirir. Bu isə kommunikasiya aktında, ünsiyyət prosesində üzə çıxır. Məsələn, çatal sözü türkcədə “haça” anlamındadır (9, s.118). Eyni mənə Bərdə şivəsində çatallıx sözündə müşahidə olunur; “haçalıq” mənəsini bildirir (çatallıx ən çox qoz ağacında: 1, s. 90). Şivələrdə sözün digər mənələri də müşahidə olunur və bunlar gündəlik həyat, məişət, təsərrüfat fəaliyyətindən irəli gələn kommunikat məqsədlərə xidmət edir. Şivələrdə çatal sözü “qoşa” mənəsini bildirir (Bizim kətdə çatal addar çoxdur, Bərdə şivəsi). Çatal sözünün “bir-birinə bitişik” mənəsi var (Bağdan beş dənə çatal nar qırdım; Çarpanaxnan o çatal cəvizi vır - Zəngilan və Ağdam şivələrində). Çatal “ikibaşlı” anlamında işlənir (Çatal sözdən bir nəticə çıxmaz; Axalsxi, həmçinin Kürdəmir şivələri). Ağdam şivəsində isə eyni leksik vahid “iki qurdun birlikdə sarıdığı çıxar barama”-nı (1, s. 90), yəni barama mənəsini ifadə edir. Elə ortaq sözlər də var ki, semlərin ifadəsi obyektin məlum olmayan tərəfləri ilə bağlı olmur.

Belə sözlər dil subyektləri tərəfindən bilərəkdən fərqli mənada işlədilir. Ünsiyyət prosesində həmin leksik vahidlər nəinki fərqli, hətta əks mənəlilik də qazana bilir. Türk dilində bay sözü “pulu, malı çox olan, zəngin” mənasındadır (8, s. 121). Qazax şivəsində “xoşbəxt” mənasında işlədilir (Səni görün balaların bay olsun; 1, s. 44), Gəncə şivəsində isə Qazax şivəsindəki anlamın əksi müşahidə edilir. Məsələn: Özünü bay elədi (informant; Gəncə şivəsi). Nümunədəki bay olmaq ifadəsi (və müvafiq leksik vahid) həm bədbəxt, həm də ünsiyyət şəraitindən asılı olaraq bacarmayan, yarıtmaz, şikəst, zədəli, xəstə və s. anlamlar kəsb edir və görünür ki, rişxənd, kinayə məqsədi ilə işlədilir.

Semlərdən biri predmetə məxsus əlamətlə ortaqlıq təşkil edir. Topalak türk dilində “yarpaqlarından yaşıl boya hazırlanan bitki”ni (8, s. 912), topalağ Salyan şivəsində, topalax tələffüz şəkli isə Cəbrayıl, Kürdəmir, Qazax, Zaqatala şivələrində “dərman bitkisi”ni bildirir (1, s. 502). Sözü türk dilindəki mənə strukturunda “boya bitkisi”, şivələrdə isə “dərman bitkisi” semi aktualdır. Tovuz şivəsində topalax sözünün “yumru” mənası da işləkdir (Sənəmin balaja qızı elə yaxcanadı ki, topalax kimi(1, s. 502)). Ehtimal ki, bitkinin quruluşuna aid hər hansı xüsusiyyət “yumru” mənasının qabarıqlaşması, üzə çıxması üçün əsas olur. Nümunəyə aid Salyan şivəsində işlənən cümlələrdən birində bunu müşahidə etmək mümkündür: Topalağın kökü fındıq boyda olur (1, s. 502). Və əlamət öz növbəsində sözün mənə strukturunu təşkil edən tərkib hissələrdən birinə çevrilir.

Ortaq sözün səciyyəvi obyekt mənası inkişaf edərək əlamət bildirən mənəni formalaşdırır. Tasma sözü türk dilində “heyvan boğazına keçirilən bağ” (7, s. 396); Göygöl və Şəki şivələrində “çarığa keçirilən bağ” mənasındadır (1, s. 482). Burada mənə strukturu iki semə haçalanırsa (çarıq bağı və heyvan bağlamaq üçün bağ), semantik inkişaf daha bir mənəni üzə çıxarır. Bakı şivəsində tasma sözü “bərək, tarım” mənasını ifadə edir (1, s. 482). Anlamın “bağ (ip)” mənasından intişar tapması tamamilə mümkündür. Məntiqə görə “tarım” mənası ip, kəndir anlayışlarına aid ola bilər. Ortaq fonetik tərkibi zahiri oxşarlığa görə başqa bir predmetə keçə, onu adlandırma bilər. Türk dilində sucuk sözü “qurudulmuş bağırsağın içərisinə ət qıyması doldurularaq hazırlanan yemək” mənasındadır (8, s. 812). Azərbaycan dilinin Bolnisi, Ordubad şivələrində sucux qoz, xəmir və sairədən hazırlanan “xörək adı”ni ifadə edir (1, s. 446). Şivədəki ortaqlıq sözün ifadə etdiyi yemək hazırlanma texnologiyasına görə və forma baxımından türkcədəki qarşılıqlığına bənzəsə də, ondan fərqlənir. Odur ki, sözün mənə strukturu ədəbi türkcədə və şivədə başqa-başqa semlərlə təmsil olunur. Borçalı şivəsində sucux sözü “sırsıra” mənasını da ifadə edir (1, s. 446). Görünür, formaca sucuğu xatırladığı üçün bu cür adlanır.

Ortaq söz dil formalarından birində məcazi mənada işləndikdə yeni anlam kəsb edir. Asıx sözü Qax şivəsində “qaş - qabaq” mənasındadır (1, s. 26). Türk dilində isə asık “qaraqabaq” mənasını verir (8, s. 82).

Türkcədə, yaxud şivələrdə ortaqlıq sözə məxsus yeni mənənin formalaşması ifadə edilən predmet və ya hadisənin hər hansı əlaməti əsasında baş verir. Predmet, hadisəni xarakterizə edən əlamətlərin bolluğu törəmə mənənin sayını artırma bilər – bir yox, bir neçə yeni mənə əmələ gətirir. Bəzən predmetə aid əlamətlərin sayı qədər yeni mənələrə üzvlənmə gedir. Ancaq bunların hamısı birlikdə deyil, ayrı – ayrılıqda – hərəsi bir dil formasında aktual olur. Qədim türk yazılı abidələrində “bayraq” mənasını bildirən tuğ sözü müasir türk dilində və Azərbaycan dili şivələrinin bəzilərində də (Ağsu, İmişli, Şuşa, Zərdab; Meydana hər dəsdə öz tuğuyun gəlmişdi (1, s. 506) həmin mənəni ifadə edir. Türkcədə və Azərbaycan dilinin şivələrində tuğ sözünün digər mənələri də var.

Türk dilində “bayraq” mənası ilə yanaşı, “padşah və vəzirin baş geyiminə taxılan tük və ya qotaz formalı bəzək” anlamı da vardır (12; 7, s. 928). Baş geyiminə taxılan qotaz formalı bəzək, adətən, yelləndiyindən, atılıb-düşdüyündən onun bu xüsusiyyəti ilə bayrağın yellənməsi, dalğalanması arasında oxşarlığın mümkünlüyü ehtimal ki, belə adlandırmanı real edir. Ağdam, Ağdaş, Bərdə, Gəncə, Göygöl, Qax, Oğuz, Mingəçevir, Şəki, Şuşa, Ucar, Zaqatala şivələrində tuğ “uzun ağacsapı olan narın süpürgə” (1, s. 506) mənasını ifadə edir. Evin tavanını süpürmək üçün nəzərdə tutulan belə süpürgələrin uzun ağac sapı olduğundan bayrağa aid forma elementlərindən biri (uzunluq ölçüsü) ilə assosiasiya yaradır. Təsadüfi deyil ki, Ağcabədi, Yevlax şivələrində tuğ sözü birbaşa “dik, hündür” mənalarını da ifadə edir (Tuğ dağa çıxmaq olmaz (1, s. 506)). Yəni bayrağa aid forma xüsusiyyətlərindən üçü (yellənən, uzun, hündür) şivədə və türkcədə tuğ fonetik tərkibində üç yeni mənanın yaranmasına səbəb olur.

Predmetin təsərrüfat, məişət həyatında fərqli coğrafiyalar üzrə fərqli təyinatı eyni olmayan semantik sahələr formalaşdırır. Ortaq söz hər bir dil formasında özünəməxsus əlamətlər qazanır, yeni semlər yaranır. Türk dilində teskere “tikinti işlərində istifadə olunan iki nəfərin daşdığı taxta xərək” mənasındadır. Bakı, Ordubad, Kürdəmir şivələrində dəsgirə “toxunma səbət, zənbil” anlamını ifadə edir (1, s. 128). Predmetlərin müxtəlif sahələr üzrə istifadə təyinatı fərqli semlərdə ifadə olunur. Hər iki dil formasına görə dəsgirə/teskere hər hansı predmet, əşyanı daşımaq üçün istifadə edilir. Lakin müxtəlif coğrafiyanı təmsil edən dil formalarında istifadə məqsədi tam eyni olmadığından (dəsgirə ərzaq və s. daşımaq üçün, teskere isə ancaq inşaat işlərində istifadə olunur) mənə strukturu da tam eyni olmayan sözlərə çevrilir.

Zifiri sözü türk dilində “tütün tüstüsünün əmələ gətirdiyi qır”, zifir forması Basarkeçər şivəsində “qəlyan çubuğunun içində əmələ gələn qır” mənalarındadır (9, s.1016; 1, s. 561). Qəlyanın içi zifirmən doludu (Basarkeçər şivəsi). Bıyıqlarının ortası belli ki, tütün zifirindən kınalı bir renk almıştı.

Qalaba sözü Salyan şivəsində “böyük” mənasını ifadə edir. Sən də mə:m kimi qalaba külfət döğürsən ki, dolana bilməyəsən (1, s. 275). Mətdən anlaşılır ki, sözün məzmun yükü insanlarla bağlı çoxluq anlayışına daha yaxındır. Türkiyə türkcəsində söz kalabalıq şəklində “izdiham, insanların çoxluğu” mənasını bildirir (9, s. 426). Turgut, bir evin kapısındaki kalabalığı yararaq içeri daldı (6, s. 265).

İrizqi sözü Şəki şivəsində “ruzi” anlamını ifadə edir. Yağınrıxdı biyil, irizqimiz çox olcaxdı. Türk dilində isə rızık “ruzi” mənasında işlənir (1, s. 236; 9, s.724) (rızkını çıxarmak –gündəlik ruzisini qazanmaq). Arap kesesini Anadolu altını ve arap kursağına Anadolu'nun rızkının akıtacağız (Karay R. H.).

Heybət sözü Naxçıvan şivələr qrupunda “qorxu, dəhşət” mənasında işlənir. Yük o qədər ağır idi ki, heybətdən sancıldım (11, s. 37)? Türk dilində “qorxu yaradan görünüş” mənası da var. Yüz metre kadar öndə, art ayaklan üzerine kalkmış kocaman bir ayı heybetiyle kaçarken, peşinde gittikçe kalabalıklaşan bekçiler, polisler, sakin geceyi allak bullak ediyorlardı (10, s. 396). Həmin mənada “Kitabi – Dədə Qorqud”un dilində işlənir (Marə, nə heybətli qocasan? 3, s. 79).

Çobanaşı türk dilində plov növünü bildirir (çobanaşı pilavı). Oğuz şivəsində xörək adı kimi işlənir (1, s.105). Çobanaşını yaxşı qoyun əti, içalat olanda bişirillər (şivədə).

Ufak sözü müasir türk dilində “xırda, kiçik” mənasında işlənir (9, s.912; 13, s. 692). Pek yaşıyorum sayılmaz. “Yaşamak” sözüyle “geçinmek” ya da “çalışmak” gibi uzakmeseleleri soruyorsan cevabı kolay: Çalışmıyorum ve ufak bir gelirle yaşıyorum (5, s.141).

Azərbaycan dilinin Borçalı şivəsində ufaq “narın” mənasını. Şəki şivəsində düyü, yaxud buğdanın xırda, narın çıxarını ifadə edir. Ufaq duz yumşax olar (Borçalı şivəsi). Buğdanın çoxusu ufağa çıxdı (Şəki şivəsi; 1, s.515).

Böynənə sözü Lənkəran şivəsində “nənə” mənasında işlənir. Böynənəm mənə yaxşı nağıl danışardı (1, s. 62). Leksik vahid əslində birinci növ təyini söz birləşməsi quruluşundadır. Səs düşümünə məruz qalmış birinci tərəf (böyük sözü) nənə sözü ilə birləşərək həmin anlamı ifadə edir. Müasir türk dilində “nənə” mənasını ifadə edən böyük anne (9, s. 88; 13, s. 441) birləşməsi ilə mənə və quruluş baxımından yaxınlıq təşkil edir. Oysa insanın dedələrinin, böyükbabalarının, babaannelərinin və böyükkannelərinin bile sağ olması gereken bir yaşaydı: On sekiz yaşındaydı (5, s.207).

Müasir Türkiyə türkcəsində “maral” mənasında işlənən geyik sözü (9, s. 270) Azərbaycan dilinin Tabasaran şivəsində də eyni mənanı bildirir. Keyik buynuzinnə qeyrilən kirgiz mühkəm uladu (1, s. 281). Ümumtürk və Azərbaycan dilinin yazılı abidələrində müşahidə olunur. “Oğuz xaqan dastanı”nda (uyğur versiyası): Atlarqa minə turur irdi, keyik arı arılaya turur irdi (4, s. 78) (Tərcüməsi: Atlara minir, keyik ovlayırdı). Kitabı-Dədə Qorqudda: Kimi aydır: “Keyik tozıdır”, kimi aydır: “yağı tozıdır” (3, s. 69). Göründüyü kimi, tarixən Azərbaycan dilində işlənmiş lüğəvi vahid müasir dildə olmasa da, dialekt leksikasında qorunub saxlanılır.

Bəzən eyni mənalı ortaq söz şivələrdə kommunikasiya (ünsiyyət) prosesinə xidmət edən dil faktı deyil, mətnlə bağlı üslubi element kimi özünü göstərir. Azərbaycan dilinin yazılı abidələrində geniş işlənən күz sözü Şirvan, Sabirabad, Salyan şivələrində, күz sözü Borçalı, İmişli, Qax, Ordubad şivələrində “payız” mənasındadır (1, s. 209). Taxıl səfdiñ, күzdə sula (Borçalı şivəsi). Müasir qazax, qırğız, özbək, uyğur dillərində күz, başqırd, tatar dillərində köz, türkmən dilində güyz sözləri həmin anlamı ifadə edir (9, s. 788-789). Y.Əliyev qeyd edir ki, burada (şivələrdə) sözün arxaik mənasının qorunub saxlanması daha iri sintaktik quruluşun sərhədləri daxilində – mürəkkəb sintaktik bütöv, yaxud mətn kontekstində baş verir. İmişli şivəsində: Qoyunu yaz otar, yaz otarmadın düz otar, düz otarmadın күz otar. Күz sözü qədim türk şeirinə məxsus quruluşun relikti kimi alliterasiya, daxili qafiyə xatirinə kontekstdə işlənir. Verilmiş cümlə-mətndəki yaz-düz sırasını ardıcıl tamamlamaq üçün növbəti zərflik həmin fonetik strukturla səsləşən söz olur: yaz- düz- күz. Borçalı şivəsində: Taxıl səfdiñ күzdə sula, күzdə sulamadıñ buzda sula. Burada da cümlənin daxili quruluşu eyni fonetik tərkibli sözlərin işlənməsini tələb edir: күz və buz. Arxaik leksik vahidin qorunub saxlanması sintaktik təkrarların iştirak etdiyi konstruksiyada baş verir (2, s. 6). Türkiyə türkcəsində də bu semantika ilə çıxış edən leksik vahid Azərbaycan dilinin təşəkkül dövrünə aid mənbələrdə təsadüf edilir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un dilində: Bir yazın, bir күzin buğayla buğrayı savaşırdırlardı (3, s. 36).

Türkcə ilə ortaq dialekt sözlərində mənə fərqlərinin olması dialekt və ədəbi dil (türk dili) daşıyıcılarının, ayrı-ayrı insanların fərqli təfəkkür, düşüncə tərzləri, obyektiv gerçəklik predmetlərinə, hadisələrə fərqli yanaşma üsulları ilə də müəyyən oluna bilər.

Cəmiyyətin inkişafı, sosial mühitdə baş verən dəyişikliklər sözlərin mənaca dəyişməsinə səbəb olur. Hər hansı leksik vahidin ifadə etdiyi predmet, hadisə cəmiyyət həyatı üçün öz aktuallığını itirdiyindən onun dialektə yaxud ədəbi dildə mənə təyinatı dəyişir (türkcədə haramı “quldur”, dilimizin şivələrində “oğru arı”, “dərəli, təpəli yer”, “səhra, düzənlik” mənalarda). Türkiyə türkcəsi ilə ortaq dialekt sözlərinin böyük bir qismi birbaşa, nominativ mənə ifadə edən sözlərdir.

Bunların içərisində qohumluq münasibətlərini bildiren sözlər, predmet, əşya adları, yemək adları, meyvə, tərəvəz və bitki adları, heyvan, quş və həşərat adları çoxluq, əlamət və keyfiyyət bildiren sözlər, geyim adları, bədən üzvlərinin adları, zaman, yer, miqdar və ölçü, tayfa, nəsil mənasını, peşə, sənət mənsubiyyətini ifadə edən sözlər nisbətən azlıq təşkil edir. Əşya adları, əlamət və keyfiyyət, qohumluq bildiren sözlər, adətən, dil formalarından birində mənə dəyişikliyi ilə təmsil olunur, fərqli nominativ mənalar nümayiş etdirir. Yemək, meyvə və tərəvəz, zaman, yer bildiren sözlər, bədən üzvlərinin adları, tayfa, nəsil mənasını ifadə edən sözlər əsasən mənaca sabit qalır, yaxud cüzi dəyişikliyə uğrayırlar. Mürəkkəb sözləri əmələ gətirən tərkib hissələrdə çox halda nominativ mənadan uzaqlaşma müşahidə olunur. Türk dili ilə müştərək leksik vahidlər şivələrimizdə ya semantik dəyişikliyə uğrayır, ya da mənaca sabit qalır. Müştərək sözlərin semantikasındakı dəyişikliyin iki səbəbdən – leksik-semantik inkişafın nəticəsi kimi və diferensiallaşma əlaməti kimi yaranması mümkündür. Yeni mənaya doğru leksik-semantik inkişafa sözlərin çoxmənalılığı səbəb olur. Məsələn: haramı - “quldur”, “yolkəsən” (türk dilində) və haramı – “oğru, talançı”, “səhra, düzənlik”, “dərəli, təpəli yer”, “oğru arı” (şivələrdə).

Nəticə

Sözün şivədəki məzmun yükü ənənəvi mənə tutumundan uzaqlaşır, təsərrüfat, məişət həyatı ilə bağlı anlayışlara ünvanlanır. Güz sözü türk dilində payız, Azərbaycan dilinin şivələrində “payız şumu” mənasını fadə edir. Burada mənə keçidi leksik vahidin “fəsil” anlayışı ilə bağlılığı əsasında mümkün olur.

Leksik-semantik inkişafı müşayiət olunan dəyişiklik müxtəlif şəkillərdə üzə çıxır. Türk dili ilə müştərək şivə sözlərində mənaca inkişaf məzmununda konkretləşmə (yaxud ümumiləşmə) ilə müşayiət edilir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

- Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti, Bakı, Şərq-Qərb, 2007
Əliyev Y. V. Yazılı abidələrdə Azərbaycan dialektlərinə aid leksik-semantik xüsusiyyətlər, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Tədqiqatlar, № 3, Bakı, 2017
Kitabi-Dədə Qorqud, Bakı, Yazıçı, 1988
Oğuz xaqan dastanı (mətnin transkripsiyası). Türk dillərinin tarixi morfologiyasına dair araşdırmalar, Bakı, Bakı Universiteti nəşriyyatı, 1990

Türk dilində

- Atay Oğuz, Tehlikeli Oyunlar . İstanbul, İletişim Yayınları, 1984
Atay Oğuz, Tutunamayanlar. İstanbul, İletişim yayınları, 2017
Eren H. Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. 2. Baskı, Ankara: Bizim Büro Basım Evi, 1999
Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I c. Ankara – 1991
Kemal O. El Kızı, İstanbul, AK Kitabevi, 1960

Naхçıvan ağızları. Söz varlığı. Ankara, Kùltür Ajans Yayınları, 201
Tùrkçe sùzlùk // <http://birsozluk.com>

Rus dilində

Рыбальченко Т. Е. Русско-турецкий и турецко-русский словарь. Москва:
“Русский язык” – İstanbul: Multilingual, 2011

**İSLAM'DA AKLIN KORUNMASINA YÖNELİK HÜKÜMLERİN
TEMEL DİNAMİKLERİ
(Zarûriyyât-ı Hamse Bağlamında Bir Değerlendirme)**

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÜMÜTLİ

Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-7195-7200

ÖZET

Akıl, insanoğluna bahşedilen en büyük nimetlerdendir. İnsanın davranışlarına anlam kazandıran ve insanı diğer varlıklardan ayıran temel özellik akıldır. İnsan, akıl kuvveti sayesinde eşyaya dair hakikatleri kavrayabilir. Kur'an-ı Kerim'de akıl, bilgi edinmeye yarayan bir güç olarak nitelendirilmiştir. İslam, akıl gücü yerinde olan insanları ilahî hitaba muhatap olarak kabul etmiş ve onlara bazı sorumluluklar yüklemiştir. Kur'an'da pek çok yerde insanlar; düşünmeye ve anlamaya davet edilmiştir. Bu faaliyetler ise aklın fonksiyon alanlarına giren hususlardandır. Bu anlamda Kur'an'ın, işlevsel akla özel bir önem atfettiği söylenebilir. Zira dinî alanda inanç ve davranış yönüyle doğru bir tavır oluşturabilmek ve bunu hayata yansıyacak şekilde içselleştirebilmek için aklî düşüncenin de doğru olması gerekmektedir.

İslam hukukçularının genel kabülüne göre akıl, insanın dinî yönden mükellef olmasının temel şartıdır. İslam'ın temel metinleri incelendiğinde, korunması gereken beş temel esastan birinin akıl nimeti olduğu görülmektedir. Bu anlamda aklın varlık kazanmasını sağlayan, akli koruyan ve varlığının devamlılığını temin eden hususlar dinî açıdan teşvik edilmiştir. Diğer taraftan aklın fonksiyonlarına kısmen veya tamamen zarar veren, aklın veya bilincin kaybolmasına yol açan sarhoş edici ve uyuşturucu nitelikteki maddeler başta olmak üzere her türlü zararlı maddelerin kullanımı yasaklanmıştır. İslam hukukunda zorunlu haller dışında akıl sağlığına zarar verebilecek her türlü maddenin kullanımı yasaklanmış olmasının yanında bu yasağın çiğnenmesi de suç olarak kabul edilmiş ve çeşitli cezalar düzenlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, Akıl, İçki yasağı, Uyuşturucu

**BASIC ELEMENTS OF PROVISIONS FOR THE PROTECTION
OF MIND IN ISLAM
(An Assessment in the Context of Five Necessity)**

ABSTRACT

Mind is one of the greatest blessings bestowed on human beings. The main feature that gives meaning to man's behavior and separates him from other beings is the mind. Human beings can grasp the truths about things thanks to the power of reason. In the Qur'an, mind is described as a power that helps to acquire knowledge. Islam has accepted people who are in mental health as interlocutors of the divine oratory and has placed some responsibilities on them. In many places in the Qur'an, people are invited to think and understand. These activities are among the issues that fall within the functional areas of the mind. In this sense, it can be said that the Qur'an attaches special importance to the functional mind. Because in order to create the right attitude in the religious field in terms of faith and behavior and to internalize it in a way that is reflected in life, mental thinking must also be correct.

According to the general acceptance of Islamic jurists, mind is the basic condition for a person to be religiously responsible. When the basic texts of the Islamic religion are examined, it is seen that one of the five basic principles to be preserved is the blessing of mind. In this sense, the considerations that enable the mind to acquire existence, protect the mind and ensure the continuity of its existence have been promoted from a religious point of view. On the other hand, the use of all kinds of harmful substances, especially intoxicating and narcotic substances that partially or completely harm the functions of the mind and cause the loss of mind or consciousness are prohibited. Apart from mandatory situations, the use of all kinds of substances harmful to mental health is prohibited in Islamic law, and violation of this prohibition is also considered a crime and various penalties have been regulated.

Keywords: Islamic law, Mind, Prohibition of drinking, Drugs

GİRİŞ

Akıl kelimesi sözlük anlamı itibariyle; engellemek, devenin ayağını bağlamak, alıkoymak, tutmak, korunmak, sığınmak, bilmek, anlamak, zeka, bilgi, ruh ve düşünce gibi manalara karşılık gelmektedir.¹ Akıl, doğru olanı yanlış olandan, iyi olanı kötü olandan ayırma aracı olmasının yanında, varlık alemine ait malûmatı sınıflandıran ve bunları sentezleyerek bilgiye ulaşan, elde ettiği bilgilerden de bazı sonuçlara ulaşan bir güçtür.² Akıl, maddî olmamakla birlikte maddeye tesir eden ve varlığın hakikatini idrak eden basit bir cevher olarak ta ifade edilmiştir.³ Bazı kaynaklarda ise akıl, bilgi edinmek için hazırlanmış güç olarak nitelendirilmesinin yanında bu güç ile elde edilen bilgi olarak ta ifade edilmiştir.⁴ İslam hukukçuları, teşrîin temel gayelerini üç ana başlıkta toplamışlar ve bunları “zarûriyyât”, “hâciyat” ve “tahsîniyyât” olarak ifade etmişlerdir. Zarûriyyât kapsamına giren ve korunması amaçlanan temel değerleri ise; din, hayat, akıl, nesil ve mal şeklinde tespit etmişlerdir.⁵ İslam’ın bazı hukûkî düzenlemeler yapmak suretiyle korumayı hedeflediği temel unsurlardan biri olan akıl, Allah’ın insanoğluna vermiş olduğu en önemli nimettir. Akıl yalnızca insanoğluna özgü bir değerdir ve bu değer ile insan diğer canlılardan ayrılmakta ve dinî alanda bu niteliğe sahip olması yönüyle mükellef olma vasfını kazanmakta ve sorumluluk altına girebilmektedir.⁶

1. İSLAM’DA AKLIN DEĞERİ VE ÖNEMİ

İslam dini, aklın temel fonksiyon alanı olan bilgi edinmeye büyük önem vermiş ve bu konuda teşviklerde bulunmuştur. Nitekim bilgiyi talep etmeyi ve bilgiyi elde etmeyi kadın-erkek ayrımı yapmadan bütün Müslüman bireyler için bir sorumluluk olarak nitelendirmiştir.

¹ Ebû’t-Tâhir Meccüddîn Muhammed b. Ya’kub b. Muhammed el-Firûzâbâdî, el-Ğâmûsü’l-muĥîţ, (Kahire: b.y., 1913), 4/18.

² Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, Kitâbü’t-Tevĥîd, thk. Fethullah Huleyf, (Beirut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1970), 5.

³ Süleyman Hayri Bolay, “Akıl”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/238.

⁴ Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğıb el-İsfahânî, Müfredâtü elfâzi’l-Ğur’ân, thk. Safvân Adnân Dâvûddî, (Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1430/2009), 577.

⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî, el-Muvâfâkât fi usûli’-şerîa, thk. Abdullah Dirâz, (Beirut: b.y., t.y.), 2/20; Zekiyyüddîn Şâ’bân, İslam Hukuk İlminin Esasları, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 414.

⁶ Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, er-Rüdûd ve’n-nükûd şerhi Muhtasari İbni’l-Hâcib, thk. Dayfullah b. Salih b. Avn el-Ömerî-Tarĥîb b. Rabîân ed-Devserî, (Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1426/2005), 1/447, 448.

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in "İlim öğrenmek kadın, erkek her Müslümana farzdır."⁷ sözünün meseleyi açık bir şekilde ifade etmesi yönüyle önem arzettiği söylenebilir. Başka bir rivayette ise Hz. Peygamber, bilgiyi elde etme ve onu başkalarına aktarma faaliyetlerinin, Müslüman bireye üstünlük kazandıran nitelikler olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: "İki kişiye gıpta edilir: Bunlardan biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve hak yolunda o malı harcamasına imkân tanınmış olan kişi, diğeri ise Allah'ın kendisine hikmet verdiği ve onunla hüküm veren ve başkalarına onu öğreten kişidir."⁸

İslam'da aklın, aktif bir şekilde kullanımına büyük önem verilmiştir. Bu anlamda taklid anlayışı reddedilmiş, düşünmeye ve aklî yetilerin uygun bir şekilde kullanılmasına yönelik yönlendirmelerde bulunulmuştur. Buna karşılık aklını doğru yönde kullanmaktan kaçınanların ise kınandığı görülmektedir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim'de çok sayıda âyet bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: "Siz insanlara iyilik yapmayı emredip kendinizi unutup musunuz? Halbuki ilâhî kitabı da okuyup duruyorsunuz. Hiç aklınızı çalıştırmıyor musunuz?"⁹ "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara faydalı şeyler taşıyarak denizde akıp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de kendisiyle ölümünden sonra yeryüzünü dirilttiği ve üzerinde dolaşan her türlü canlıyı yaydığı yağmurda, gökle yer arasında emre hazır bekleyen rüzgarları ve bulutları farklı yönlerde evirip çevirmesinde aklını kullanan bir topluluk için elbette Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren deliller vardır."¹⁰ "İnkârcılara: "Allah'ın indirdiğine uyun" dendiği zaman: "Hayır! Biz, atalarımızdan gördüğümüze uyarız" derler. Peki, ya ataları aklını kullanamayan ve doğru yolu bulamayan kimseler ise!"¹¹ "Allah'ın dâveti karşısındaki tavırları itibariyle kâfirlerin hâli, tıpkı çobanın çağrısını duyduğu halde, bu sözleri mânasız bir ses ve gürültü olarak algılayan sürünün durumuna benzer. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler. Çünkü akıllarını kullanmazlar."¹² "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka değildir! Âhret yurdu ise Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?"¹³ "Şüphesiz ki, Allah katında canlıların en şerlisi, ilâhî gerçekleri düşünüp (akledip) anlamayan o sağırlar ve dilsizlerdir."¹⁴ "Allah, aklını kullanmayanlara kötü bir azap verir."¹⁵ "Hiç şüphesiz biz o kitâbı, düşünüp (akledip) anlamamız için Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."¹⁶ Bu ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla aklın, yaratıcının kendisine yüklediği düşünme faaliyetini uygun bir şekilde kullandığı zaman, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırma fonksiyonu sağlayan bir araç olduğu söylenebilir.

2. İSLAM HUKUKUNDA AKLIN KORUNMASINA YÖNELİK TEMEL İLKELER

İslam'da aklın işlevselliğini koruyup yetkinliğini geliştirmesine yönelik faaliyetlerin tavsiye ve teşvik edilmesinin yanında aklın korunmasına yönelik çok sayıda hukukî düzenlemelerin de getirildiği görülmektedir.

⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

⁸ Buhârî, "İlim", 15.

⁹ Bakara, 2/44.

¹⁰ Bakara, 2/164.

¹¹ Bakara, 2/170.

¹² Bakara, 2/171.

¹³ En'âm, 6/32.

¹⁴ Enfâl, 8/22

¹⁵ Yûnus, 10/100.

¹⁶ Yusuf, 12/2.

Akıl sağlığının bozulmasını önlemek amacıyla koruyucu nitelikte hükümler düzenlenirken aklı fonksiyonların kısmen veya tamamen bozulmasına ve aklın yetersiz bir duruma düşmesine sebep olacak maddelerin kullanılması da yasaklanmıştır. Bu bağlamda sarhoş edici ve uyuşturucu nitelikteki her türlü maddenin kullanılması yasak kapsamında değerlendirilmiş ve meşrû bir gerekçe olmadan yasağı ihlal edenlere ise cezaî yaptırımlar konulmuştur.

Konuya fıkıh usulü açısından bakıldığında genel anlamda zarurî değerlerin özelde ise akıl değerinin korunması bağlamında teorik bazı yaklaşımlar ve yorumların geliştirildiği ve bu anlamda konuya katkı sağlandığı görülmektedir. Mâlikî usul âlimlerinden Ebû İshâk eş-Şâtıbî'ye (ö. 790/1388) göre aklın da kapsamında yer aldığı zarurî değerlerin (zarûriyyât) korunması iki şekilde olabilmektedir: Bunlardan birincisi, zarurî değerlere varlık kazandırmak ve bu değerlerin temellerini sağlamlaştırmak şeklinde gerçekleştirilen korumadır. Bu koruma yöntemi, zarurî değerlerin varlık kazanmaları açısından göz önünde bulundurulmaları ve dikkate alınmaları anlamına gelmektedir. Yemek, içmek, giyinmek, barınmak gibi konularla ilgili beşerî faaliyetler, varlık kazandırma açısından nefsin ve aklın korunmasına yönelik şeylerdir.¹⁷ Şâtıbî'nin yaklaşımından anlaşıldığı kadarıyla varlık kazandırma yönüyle aklın korunması, biyolojik ve fizikî yönden akıl için gerekli olan unsurların sağlanması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu açıdan bakıldığında aklın korunması nefsin yani hayatın korunması kapsamında yer almaktadır. Diğer taraftan akıl değerinin korunmasıyla ilgili asıl gaye, aklın temel işlevi olan düşünme yönünün korunması ve geliştirilmesidir. Zira temel fonksiyonu olan düşünme yeteneğini kaybetmiş olan akıl, dinî yükümlülüklerle sorumlu olmamaktadır.¹⁸ Şâtıbî'nin ifade etmiş olduğu ikinci koruma yöntemi ise zarurî olan değerlere kısmen veya tamamen zarar verecek ya da onların yok olmalarına sebep olacak şeylerin uzaklaştırılması veya ortadan kaldırılması şeklinde gerçekleşen korumadır. Bu koruma yöntemi, zarurî değerlerin yok olmamaları için gerekli tedbirlerin alınmasından ibaret olmaktadır. Bu bağlamda cezaî nitelik taşıyan hukukî hükümler, zikredilen bu değerlerin tamamının korunmasına yönelik olan düzenlemelerdir. Zarar veren şeylerin giderilmesi yoluyla aklın ve diğer zarurî değerlerin korunmasının temel amacı, bu değerlerin varlığının devamlılığını sağlamaktır.¹⁹ Bu bağlamda aklın korunması, akla yönelecek olan ve onu bir şekilde işlevsiz hale getirecek veya fonksiyonlarının sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olacak tehlikelere karşı korunmasıyla gerçekleşmektedir. İslam hukukunda bu amaca yönelik çeşitli tedbirlerin alındığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

2.1. Alkol ve Uyuşturucunun Yasaklanması

İslam'da, aklın işlevselliğini olumsuz yönde etkileyen ve akıl sağlığına zarar veren her türlü maddenin kullanılması ilke olarak yasaklanmıştır. Bu maddelerin başında içki ve uyuşturucu niteliği taşıyan maddeler gelmektedir. Bu tür maddeler, alınması durumunda insanı sarhoş etmekte ve aklı yetilerin sağlıklı bir şekilde kullanılmasına engel olmaktadır.

İnsanın en önemli özelliği “akıl sahibi varlık” vasfına sahip olmasıdır. İnsan bu özelliği sayesinde diğer bütün canlılardan ayrılmaktadır. Diğer taraftan şer'î yönden mükellef olmanın temel şartı (menâtu't-teklîf) da bireyin akıl sahibi olmasıdır.

¹⁷ Şâtıbî, el-Muvâfağât, 2/19.

¹⁸ Bkz. Ali Pekcan, İslam Hukukunda Gaye Problemi, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003), 180.

¹⁹ Şâtıbî, el-Muvafâkât, 2/19, 20.

Bu yönüyle düşünüldüğünde insanın temel niteliği olan akıl değerine zarar veren her türlü maddenin yasaklanması gerekmektedir. İslam hukukunda, aklın korunmasına yönelik olarak alınan önlemler kapsamında sarhoş edici maddelerin yasaklanması ilk sırada yer almaktadır.²⁰ Son dönem İslam hukukçularından Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (ö. 1973) aklın korunmasının anlamının; insan aklının bozulmaktan korunması olduğunu ifade etmektedir. Ona göre aklın bozulması, aklî tasarrufların dengesizleşmesi sebebiyle büyük bir bozulmaya (fesad) yol açmaktadır. Bir kişinin aklının bozulması cüz'î bir fesada sebep olurken, bir grup insan topluluğunun veya ümmetin aklının bozulması ise küllî bir fesada sebep olabilmektedir. Bu itibarla hem fertlerin hem de toplumun alkollü maddeleri içmekten engellenmesi gerekmektedir. İbn Aşûr'a göre eroin, esrar, afyon, kokain, morfin gibi son dönemde kullanımı artan uyuşturucu nitelikli maddelerin yaygınlaşmasını engellemek ve bu konuda çeşitli önlemler almak ve yaptırımlar uygulamak da bu çerçevede değerlendirilmelidir.²¹ İslam'da yükümlülüklerin tebliğinde tadrîcîlik yöntemi önemli bir yere sahip olmuştur. Toplumda yerleşik hale gelmiş kimi uygulamaların bir anda yasaklanmasının oluşturacağı bireysel ve toplumsal olumsuz etkiler dikkate alınarak bazı hükümler aşama aşama bildirilmek suretiyle zamana yayılmıştır.²² Bu sayede hükümlerde gözetilen şer'î gayenin mükelleflerce kavranmasına ve hükmün ferdî ve toplumsal zeminde sindirilmesine imkân sağlandığı söylenebilir.²³ Alkollü maddelerin tüketilmesi de tadrîcî bir yöntemle yasaklanmış olan konulardandır. Sarhoşluk veren içkiler hakkında dört âyet nazil olmuştur. Dolayısıyla yasaklamaya giden çeşitli aşamaların bulunduğu söylenebilir. Bu ayetleri ve yasaklama sürecini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

Kur'ân-ı Kerim'de içki ile ilgili olarak nâzil olan ilk ayette; "Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının ürünlerinden hem içki (seker) hem de güzel besinler elde edersiniz. Bunda da aklını kullanan bir topluluk için açık bir delil vardır."²⁴ buyurulmaktadır. Mekke döneminde nâzil olan bu âyette, içkinin dinî hükmüne temas edilmemiştir. Dolayısıyla henüz içki yasağı söz konusu değildir.²⁵

İçki hakkında nazil olan ikinci ayet ise şu şekildedir: "Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük günah ve bazı faydalar vardır; zararları ise faydalarından büyüktür."²⁶ Kurtubî (ö. 671/1273) ayette zikredilen günahlardan ve zararlardan bazılarını şu şekilde tespit etmektedir: İçkinin günahı; içenden sadır olan düşmanca sözler, sövüp saymalar, çirkin ve yalan ifadelerdir. Zararları ise kendisi vasıtasıyla yaratana karşı görevlerini bildiği aklın zâil olması, namazların iptal edilmesi, Allah'ın zikrinden alıkonmak ve buna benzer diğer hususlardır.²⁷

²⁰ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl, thk. Muhammed Abdusselam Abdüşşâfi, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993), 321.

²¹ Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, İslam Hukuk Felsefesi-Gaye Problemi, çev. Mehmed Erdoğan-Vecdi Akyüz, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999), 141.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, nşr. Ahmed el-Berdûni-İbrahim Etfiyyiş, (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964), 3/52.

²³ Hz. Âişe'nin şu ifadeleri bu açıdan önem arz etmektedir: "Şayet Kur'ân'ın ilk inen âyetleri "İçki içmeyin", "Zina etmeyin" hükümlerini getirmiş olsaydı insanlar Hz. Peygamber'in etrafından dağılırlardı." (Bkz. Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 6)

²⁴ Nahl, 16/67.

²⁵ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, (Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 24/ 203.

²⁶ Bakara, 2/219.

²⁷ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân, 3/55.

İçkinin zarar ve günahı bağlamında Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) tarafından ulaşılan bir rivayete göre Hz. Peygamber'in içkiyi ve içki ile birlikte on kişiyi lanetlemiş olması da konunun ciddiyeti bağlamında zikredilmesi gereken bir husustur. Bu kişiler şunlardır: İçkiyi satan, satın alan, kendisi için içki satın alınan, onu sıkan, kendisi için sıkılan, içkiyi sunan, içen, taşıyan, kendisi için içki taşınılan ve içkiden elde edilen kazancı tüketendir.²⁸ Kullanana geçici bir zevk vermesi dışında içkinin sağladığı fayda, ticarî ve ekonomik getirisinin bulunmasıdır. Konuya bu açıdan değinen Kurtubî, Arapların Şam tarafından ucuz fiyatla içki getirdiklerini ve bunu Hicaz bölgesinde kârlı bir şekilde sattıklarını belirtmektedir. Diğer taraftan Arap tüccarlar içki alım satımında pazarlığı kabul etmiyorlar, bu sebeple de içki almak isteyenler yüksek fiyatlar ödeyerek satın alabiliyorlardı. Kurtubî'ye göre içkinin faydası bağlamında söylenebilecek en doğru şeyler bunlardan ibarettir.²⁹ İlgili ayetten anlaşıldığı kadarıyla Müslümanlar içki ve kumarın hükmünü öğrenmek gayesiyle Hz. Peygamber'e bazı sorular yöneltmektedirler. Zira o dönemdeki Müslümanlar, içkinin sarhoş edip aklî dengeyi bozduğunu biliyorlar ve zaman zaman istenmeyen bazı durumlarla da karşılaşılıyorlardı.³⁰ Nitekim içki içmenin henüz yasak olmadığı dönemde Hz. Hamza içki içerek sarhoş olmuş ve sarhoşluğun etkisiyle Hz. Ali'nin develerinden bazılarını ondan izin almadan kesmiş ve arkadaşlarıyla beraber tüketmiştir. Durumun Hz. Peygamber'e aktarılmasının ardından, Hz. Peygamber, Hz. Hamza'yı uyarmak için yanına gitmiştir. Hz. Peygamber'in uyarısı karşısında sarhoşluğun etkisiyle aklî yetileri sağlıklı durumda olmayan Hz. Hamza, Hz. Peygamber ve ashabına hitaben "Siz ancak benim ve babamın kölelerisiniz." şeklinde hoş olmayan ifadeler kullanmıştır. Hz. Hamza'nın sarhoş olduğunu anlayan Hz. Peygamber oradan ayrılmıştır.³¹

İçki hakkında nazil olan üçüncü ayet ise "Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilene kadar namaza yaklaşmayınız."³² ayetidir. Bu ayette içki kesin olarak yasaklanmış değildir. Nitekim bu ayetin nazil olmasından sonra Müslümanlar, içkili bir halde namaz kılmaktan sakınmakla birlikte namaz dışında içki içmeye devam etmişlerdir.³³ Bundan sonraki aşamada ise yasaklama sadece namazla sınırlı kalmamış, müminin hayatında içkiye yer olmadığı kesin bir şekilde ifade edilmiştir. İçki hakkında son olarak indirilen ve içkinin kesin bir şekilde yasaklandığını belirten ayet ise şu şekildedir: "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."³⁴ Yasaklamanın devamındaki ayette şeytanın, insanların arasına düşmanlık ve kin sokmak, onları Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak için içki ve kumarı kullandığına dikkat çekilmektedir.³⁵ Sarhoşluk verici maddelerin yasaklanması, sadece alkollü içecekleri değil, insan üzerinde benzer etkileri yapan diğer maddeleri de kapsamaktadır. Bu genel yasağın tek istisnası zarurî ihtiyaç hallerinden kaynaklanmaktadır. Bu da herhangi bir hastalık veya rahatsızlığın tedavisi için uyuşturucu nitelikteki ilaçların veya alkolün kullanılmasının kaçınılmaz olduğu durumlardır.³⁶

²⁸ Tirmizî, "Buyû", 59; Ebû Dâvûd, "Eşribe", 2; İbn Mâce, "Eşribe", 6.

²⁹ Kurtubî, el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân, 3/57.

³⁰ Muhammed Ebû Zehrâ, Zehrâtü't-Tefâsîr, (Beirut: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, t.y.), 2/697.

³¹ Buhârî, "Müsâkât", 13; "Meğâzi", 9; "Talak", 11; Müslim, "Eşribe", 1.

³² Nisâ 4/43.

³³ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993), 2/166.

³⁴ Mâide, 5/90.

³⁵ Mâide 5/91.

³⁶ Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 280.

2.2. Akıl Korumak İçin Alınan Tedbirler

Alkollü madde kullanımı, aklı yetileri bozucu bir etkiye sahip olduğu için ve ilgili naslarla yasaklanmış olması yönüyle İslam hukukunda hem bir günah hem de bir suç olarak kabul edilmiştir. Sağlıklı olmayan akılların tedavi edilmesinin gerekliliğinin yanında sağlıklı işleyen aklın muhafazası için koruyucu önlemlerin alınmasına ek olarak önleyici nitelikte bazı tedbirlerin de alınması kaçınılmaz bir durumdur. Bu bağlamda İslam hukukunda alkollü maddelerin meşru bir gerekçe olmadan kullanılması hâlinde, yasağı ihlal edenlere ceza uygulanacağı hükmü düzenlenmiştir. Günümüzde akıl sağlığını korumak amacıyla, yasaklamanın kapsamı genişletilmiş ve uyuşturucu madde tüketen kişilere de ceza uygulanır olmuştur. Her iki maddenin de kullanılmasının akıl sağlığını olumsuz yönde etkilemesi göz önüne alındığında bu şekilde bir düzenlemenin yerinde olduğu ortadadır.³⁷

Alkol ve uyuşturucu maddelerin kullanımının yasaklanmasında alkolün fert ve toplum bazında oluşturduğu zararların etkili olduğu söylenebilir. Bunlardan bazıları şu şekilde ifade edilebilir: Bu tür maddelerin kullanılması akıl ve iradenin doğru bir şekilde kullanılmasını engeller. Düşmanlık ve kinin oluşmasına sebep olan tartışmalara ve kavgalara yol açar. Bireyin, şahsiyetini düşürücü fiiller yapmasına sebep olarak alay konusu olmasına neden olur. Özellikle uyuşturucu maddeler, insanın akıl sağlığını bozmasının yanında sinir sistemini ve beden sağlığını da tahrip edip bozmaktadır. Bu hususun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Diğer taraftan alkol ve uyuşturucu nitelikli maddelerin temin edilmesi amacıyla servetler harcanabilmekte, ailevi yükümlülükler yerine getirilememekte, eşler arasında huzursuzluk ve şiddetli geçimsizlikler meydana gelebilmekte ve bu da sonuç olarak ailenin dağılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Alkol ve uyuşturucu niteliğindeki maddeler, insanoğlunun yaratıcısını düşünmesini, kulluk bilincinde olmanın vereceği iç huzuru yaşamasını, zamanını faydalı bir şekilde değerlendirmesini önlemektedir. Bu tür maddelerin kullanımı için harcanan mal, para ve zaman da israf olmaktadır. Diğer taraftan insan sağlığına zarar vermesinin yanında sağlıklı nesillerin oluşmasına da engel olmaktadır.³⁸

Kur'ân-ı Kerim'de alkollü madde içilmesi kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Yasağı ihlal edenlere uygulanacak ceza ise, Hz. Peygamber'in sünneti ve uygulaması ile sabit olmuştur. Bir Müslümanın kendi iradesiyle sarhoş edici bir şeyi içmesi durumunda ceza uygulanması konusunda İslam hukukçuları arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Hz. Peygamber bir hadisinde "İçki içene celde (sopa) vurun."³⁹ buyurarak şüca uygulanacak olan cezayı tespit ve tayin etmiştir. Huzuruna bu suçu işleyen biri getirildiğinde ise Hz. Peygamber, o kişiye kırk civarında celde cezası uygulatmıştır.⁴⁰ Hz. Ebû Bekir kendi döneminde içki içme cezası olarak kırk celde uygulamasını tercih etmiştir. Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında ise içki içene ceza olarak kırk celde uygulanmıştır.⁴¹ Fakat içki içenlerin sayısının giderek artması sebebiyle Hz. Ömer, bu kırk celde cezasına ek olarak sürgüne gönderme, aç bırakma gibi caydırıcı nitelik taşıyan diğer bazı cezalar ilave etmiştir.⁴²

³⁷ Muhammed Ebû Zehrâ, el-Cerîme fi'l-fıkhi'l-İslâmî, (Kahire: b.y., 1976), 36.

³⁸ Bkz. Süleyman Uludağ, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 147; Sabri Erturhan, İslam Ceza Hukuku, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), 180.

³⁹ Tirmizî, "Eşribe", 42, Nesâî, "Hudûd", 18.

⁴⁰ Müslim, "Hudûd", 8.

⁴¹ Müslim, "Hudûd", 38; Ebû Dâvûd, Sünen, "Hudûd", 35, 36; İbn Mâce, "Hudûd", 16.

⁴² İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, (Dımaşk: b.y., 1997), 12/91.

Hz. Ömer, sahabenin önde gelenleri ile yapmış olduğu istişâre neticesinde kırk celde olarak uygulanan içki içme suçunun cezasının seksen celde olarak uygulanmasını kabul etmiş ve sahabe arasında bu konuda herhangi bir itiraz olmadığı için bu konuda icmâ gerçekleşmiştir.⁴³ Nitekim Hz. Ali de sahroş olan kişinin ne söylediğini bilmemesi sebebi ile bakışına iftira edebileceğini, iftira suçuna uygulanan cezanın ise seksen celde olmasından hareketle içki içene uygulanacak olan cezanın da seksen celde olması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁴ Hz. Ali'nin seksen celde uygulanması hükmüne içtihad yoluyla ulaştığı görülmektedir. Nitekim onun görüşünün içtihadı dayalı olduğunu ifade ettiği de bazı kaynaklarda nakledilmektedir.⁴⁵ Bu bakımdan içki içme suçunun cezası olarak kırk celdeye kadar uygulanan kısmın had cezası niteliği taşıması, bunun üzerine yapılan uygulamaların ise ta'zir cezası kapsamında değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Nitekim konuyu değerlendiren İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) hadisler açısından bakıldığında kırk celde uygulamasının had cezası, buna ilave olarak uygulanan kırk celdenin ise sahabe ittifakı ile takdir edilen ta'zir cezası olarak değerlendirilmesinin daha uygun olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir.⁴⁶

SONUÇ

İnsanı, diğer canlılardan ayıran, davranışlarına anlam kazandıran ve dinî emirler karşısında mükellef olmasını yani sorumluluk altına girmesini sağlayan temel değer akıldır. İslâm dini, akla büyük önem vermekte ve akılı gerektiği şekilde kullanmayı telkin etmektedir. İslâm hukukunda akıl, dinin emir ve yasaklarıyla sorumlu tutulmanın temel şartı (menâtu't-teklîf) olarak kabul edilmiş, akıl değerinden yoksun olanlara ise hiçbir sorumluluğun yüklenemeyeceği belirtilmiştir. Akıl değerinin mükellefiyetin temel şartı olmasından hareketle İslam hukukçuları aklın korunması konusuna özel bir önem atfetmişler ve aklın, korunması gereken beş temel değer (zarûriyyât-ı hamse) arasında yer aldığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda aklın varlığını ve devamlılığını sağlayan bazı koruma yöntemleri tespit etmişlerdir.

Kur'ân ve Sünnet metinlerinde aklın doğru bir şekilde kullanılmasına ve temel işlevi olan düşünme faaliyetine özel bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bakımdan alkol ve uyuşturucu gibi akıl sağlığına zarar veren her türlü maddenin kullanılması yasak kapsamına alınmış ve bu yasağı çiğneyenlere ise bazı yaptırımlar uygulanması düzenlenmiştir. Günümüzde kullanımı oldukça yaygınlaşan ve içki ile aynı kapsamda değerlendirilen alkollü ve uyuşturucu nitelikli maddeler temel insanî değerlerin tamamını tehdit etmektedir. Yapılan hukukî düzenlemeler ile de aklî melekeler, insan onuru, aile hayatı, kamu düzeni, sağlık ve servetin korunması amaçlanmıştır.

⁴³ İbn Mâce, "Hudûd", 16; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, Bedâiu's-sanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î, (Beyrût: b.y., 1994), 5/113.

⁴⁴ Ebû Dâvûd, Sünen, "Hudûd" 36,

⁴⁵ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî, Me'âlimü's-Sünen, (Beyrut: b.y., 1981), 3/338, 339; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 12/83.

⁴⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkı, thk. Şuayb el-Arnâvut-Abdulkadir el-Arnâvut, Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd', (Beyrut: b.y., 1987), 5/48.

KAYNAKÇA

- Askalânî, İbn Hacer Ahmed b. Ali. Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî. 13 Cilt. Dımaşk, b.y., 1997.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed. er-Rüdûd ve'n-nükûd şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib. thk. Dayfullah b. Salih b. Avn el-Ömerî-Tarhîb b. Rabîân ed-Devserî. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Akıl". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 2/238-242. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Cevziyye, İbn Kayyim. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî. thk. Şuayb el-Arnavut-Abdulkadir el-Arnavut. Zâdü'l-me'âd fi hedyi hayri'l-'ibâd'. Beyrut: b.y., 1987.
- Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf. Tefsîru'l-Bahri'l-Muhî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1993.
- Erturhan, Sabri. İslam Ceza Hukuku. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, I. Basım, 2020.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. el-Şâmûsü'l-muhî. Kahire: b.y., 1913.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl. thk. Muhammed Abdusselam Abdüşşâfi. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1984,
- İslam Hukuk Felsefesi-Gaye Problemi. çev. Mehmed Erdoğan-Vecdi Akyüz. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1430/2009.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd. Bedâiu's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâi'. 7 Cilt. Beyrût: b.y., 1994.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Kur'ân. thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfıyyış. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, II. Basım, 1384/1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. Kitâbü't-Tevḥîd. thk. Fethullah Huleyf. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1970.
- Muhammed Esed. Kur'an Mesajı. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Pekcan, Ali. İslam Hukukunda Gaye Problemi. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Şâ'bân, Zekiyyüddîn. İslam Hukuk İlminin Esasları. çev. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî. el-Muvâfaqât fi usûli's-şerîa. thk. Ebû Ebuyde Meşhûr b. Hasen Âl Süleyman. 7 Cilt, b.y.: Dâru İbn Affân, I. Basım, 1417/1997.
- Uludağ, Süleyman. İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Zehrâ, Muhammed Ebû. Zehratü't-Tefâsîr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, t.y.
- el-Cerîme fi'l-lfikhi'l-İslâmî, Kahire: b.y., 1976.

KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLM AFİŞLERİ (1923-1950 DÖNEMİ)

Dr. Gökçe MARŞAP

İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi

ORCID: 0000-0002-1292-4476

ÖZET

Kurtuluş Savaşı, I. Dünya Savaşı sonunda yenik sayılan Osmanlı Devleti'nin, İtilaf Devletlerince işgali sonucunda, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, Türk milleti tarafından Mîsâk-ı Millî sınırları içinde ülke bütünlüğünü korumak için, 1919-1922 yılları arasında gerçekleştirilen çok cepheli askeri ve siyasi bir milli mücadeledir. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi Antlaşması'nın ardından işgallere karşı koymak üzere, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan İstiklal Savaşı, Türk milletinin dünyanın en güçlü devletlerine karşı azim, cesaret ve kararlılıkla verdiği; büyük bir Milli Mücadeledir ve 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ile sona ermiştir.

Türk tarihinde 19 Mayıs 1919'da başlayan ve yaklaşık; 4 yıl, 4 ay ve 22 gün boyunca süren Kurtuluş Savaşı sonunda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti dünya devletler topluluğu arasında; bağımsızlığını, özgürlüğünü ve egemenliğini, büyük bir mücadele sonunda kazanarak ilan etmiştir. Türk milleti, "ya istiklal ya ölüm" diyerek, Mustafa Kemal'in önderliğinde ulusal bağımsızlığı için savaştı. Tüm sömürge milletlerine örnek teşkil eden Kurtuluş Savaşı, Türk devletinin tüm dünyada büyük bir gurur ve onurla kabul görmesini sağlamıştır.

Öte yandan 1923-1950 dönemine bakıldığında, yaşanan savaş ve Milli Mücadelenin sıcaklığını koruması, toplumsal süreçlerde gerçekleşen atmosfer, tarihsel konuların gündeme gelmesine neden olmuş, ve bu süreç Türk sinemasına da yansımıştır. Aydınlığa ve çağdaşlaşmaya giden yolda, millet ve ulus olma sürecinde ve bilincinde, ortalıkların büyük önem taşıdığını, tarihsel geçmişin, kültürel birliğin de önemi büyüktür. Ulusal kültürün temel bir ögesi haline gelen tarihi filmler, Milli mücadele ruhunu yücelten, milli duyguları hareketlendiren ve Milli Mücadele Ruhunu afişler yoluyla halka buluşması sağlanarak, afişler yoluyla bu duyguların işlenmesi önem kazanmış, halkın ulusal bilinç kazanmasında önemli işleve sahip olmuştur.

Bu makalede, 1923- 1950 döneminde, Türk Sineması tarafından yapılan tarihi Türk Kurtuluş Savaşı film afişleri incelenerek, afişlerde yer alan ortak göstergeler göstergebilimsel yöntemle semantik ve sentaktik üzerinden değerlendirmeye çalışılarak, afişlerde öne çıkan göstergelerin belirlenmesi ve bu bağlamda milli bilinci oluşturulmasına yönelik olarak, ortak göstergelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kurtuluş Savaşı, Tarihi film afişleri, Göstergebilim

TURKISH WAR OF INDEPENDENCE HISTORICAL MOVIE POSTERS (1923-1950 PERIOD)

ABSTRACT

The Turkish War of Independence was held between 1919-1922 by the Turkish nation under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Atatürk, as a result of the invasion of the Ottoman State, which was defeated at the end of the First World War, by the Entente States, in order to preserve the integrity of the country within the borders of the National It is a front-line military and political national struggle. The War of Independence, which started under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, who landed in Samsun on May 19, 1919 to resist the invasions after the Treaty of Mondros Armistice of October 30, 1918, was given by the Turkish nation with determination, courage and determination against the strongest states of the world. It is a great National Struggle and ended with the Mudanya Armistice on 11 October 1922.

In Turkish history, which started on May 19, 1919 and about; 4 years, 4 months and at the end of the War of Independence lasted for 22 days, the Republic of Turkey among the world community of states; He declared his independence, freedom and sovereignty by winning at the end of a great struggle. The Turkish nation fought for its national independence under the leadership of Mustafa Kemal, saying "either independence or death". The War of Independence, which set an example for all colonial nations, ensured that the Turkish state was accepted with great pride and honor all over the world.

On the other hand, when we look at the period of 1923-1950, the war and the war and the war of the National Struggle, the atmosphere that took place in social processes caused historical issues to come to the agenda, and this process was reflected in Turkish cinema. On the way to enlightenment and modernization, in the process of becoming a nation and a nation, and in the consciousness, partnerships are of great importance, and the historical past and cultural unity are also of great importance. Historical films, which have become a basic element of national culture, glorify the spirit of the national struggle, mobilize the national feelings and provide the Spirit of National Struggle to meet with the public through posters, and the processing of these feelings through posters has gained importance and has an important function in gaining national awareness of the people.

In this article, by examining the historical Turkish War of Independence movie posters made by Turkish Cinema in the period of 1923-1950, trying to evaluate the common signs on the posters through semantic and syntactic method, determining the prominent indicators on the posters and creating national awareness in this context, It is intended to be determined.

Keywords: Turkish War of Independence, Historical movie posters, Semiotics

1.GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtuluş ve kuruluş mücadelesinin büyük önderi olan Atatürk, İstanbul'dan Anadolu'ya Samsun'a çıktığında Anadolu'nun her yeri işgal altındadır. Mustafa Kemal Atatürk, Havza ve Amasya genelgeleri ile birlikte Erzurum ve Sivas'ta milli bilinci artırmak amacıyla yapılan kongrelerle, halkı düşman işgaline karşı uyandırmış, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da, Türk milletiyle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açmış ve Meclis Başkanlığı'na seçilerek Kurtuluş Savaşı mücadelesinin en büyük kahramanı ve önderi olmuştur.

Öte yandan Milli Mücadeleye önderlik eden Büyük Atatürk, devletin kuruluş ve gelişim süreçlerini, bu mücadelenin gelecek nesillere en doğru ve eksiksiz bir biçimde aktarılabilmesi için, “Bir Millet Uyanıyor” filmi Milli Mücadele yıllarının bilincini anlatıyordu. Cephede oluşan zorlu mücadele, çocukların, büyüklerin kadın-erkek herkesin anlatıldığı sinema filmleri çevrildi. Kurtuluş Savaşının kahramanları, böylece sinema dili içinde yeniden canlandırılma imkanına kavuşmuş oluyordu.

1922 yılından sonra, ilk Türk tarihi filmi, on yıl sonra 1932 yılında bir Kurtuluş Savaşı filmi olan, “Bir Millet Uyanıyor” ile başladı. Ardından 17 yıl sonra 1949’da, “Vurun Kahpe”ye daha sonra 1950’lerde Kurtuluş savaşı filmleri ve diğer tarihi filmlerin çevrilmesi büyük bir hız kazandı. Kurtuluş Savaşı’nda, lojistik, istihbarat, cephede çatışmaları anlatan filmler çevrildi. 7’den 70’e; 11,12 yaşından 90 yaşında olmasına rağmen, düşmana akılla, bilinçle, gönülden direnen ihtiyar delikanlılar, bu büyük mücadele kortejine katıldılar. Yazılan tarihin önemli bir ögesi oldu. Afyon’da, Antep’te, Tarsus’da, Adana’da Bursa’da, İnönü’de, Sakarya’da, gönüllü olarak cepheye, ekmek, su, mermi taşıyanlardır.

I. Dünya Savaşı’nda yenik sayılsalar da, Türkler, 1918 yılında Çanakkale Savaşları’nda kazanılan zafer, gelecekte Millî mücadeleyi zafere götürecek Mustafa Kemal’in askerî yönünü, kabiliyetini ve kahramanlığını ön plana çıkarmış ve Kurtuluş Savaşı önderi olmuştur. Türk milleti Çanakkale Savaşları ile vatan ve millet anlayışını daha içten hissetmiş, Mîsâk-ı Millî’nin tam bağımsızlık ilkesini benimsemiştir. Bu açıdan Çanakkale zaferi modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması açısından öncülük yapacak nitelikte tarihi bir rol üstlenmiştir.

Tarihi film afişleri ve tarihi filmler milli mücadele ruhunu yansıtmaya çalışmıştır. 1923-1950 dönemine bakıldığında, yaşanan savaş ve Milli Mücadelenin sıcaklığını koruması, toplumsal süreçlerde gerçekleşen toplumsal atmosfer, tarihsel konuların gündeme gelmesine neden olmuş, ve bu süreç Türk sinemasına da yansımıştır. Millet ve ulus olma sürecinde, ortalıkların büyük önem taşıdığını, tarihsel geçmişin, kültürel birliğin de önemi büyüktür. Kültürün bir parçası haline gelen filmler, söz konusu milli mücadele ruhunu yücelterek, milli duyguların hareketlenmesi ve Milli Mücadele Ruhu’nu afişler yoluyla halka buluşması sağlanarak, afişler yoluyla bu duyguların işlenmesi önem kazarak, halkın bilinci ve hassasiyeti bu doğrultuda ilerlemiş olduğundan bahsedilebilir.

Bu çalışmada, öncelikle göstergebilim konusu ele alınmış; daha sonrasında; Türk Sineması’nın Cumhuriyet dönemindeki öncü yapımcıları tarafından, 1923-1950 döneminde 27 yıllık dönemde yer alan; Ateşten Gömlek (1923), Ankara Postası (1924), Bir Millet Uyanıyor (1932), İstiklal Madalyası (1948), Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır (1948), Kahraman Mehmet (1948), Vurun Kahpeye (1949), Ya İstiklal Ya Ölüm (1949) tarihsel açıdan görsel belge niteliğine haiz toplam altı/sekiz tarihi film afişi, göstergebilimsel açıdan analiz edilerek incelenmeye çalışılmıştır. 1948 yapımı “Kahraman Mehmet” filminin konusu Çanakkale Savaşları içinde geçmiş olmakla birlikte, Çanakkale Savaşları, Kurtuluş Savaşı’nın başlaması sürecinde, Türk milletine ilk ateşleyici kıvılcım olması nedeniyle, bu dönemde incelenen tarihi film afişleri çalışma kapsamına dahil edilmiştir.

2. 1923-1950 DÖNEMİNDE TÜRK SİNEMASI'NDA KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLMLERİ

1923-1950 yılları arasında (Tablo-1'de yer alan) 27 yıllık dönemde yapılmış olan Kurtuluş Savaşı filmleri toplam sekiz adet olarak tespit edilmiştir. Bu tarihsel filmlerin; Ateşten Gömlek (1923), Ankara Postası (1924), Bir Millet Uyanıyor (1932), İstiklal Madalyası (1948), Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır (1948), Kahraman Mehmet (1948), Vurun Kahpeye (1949), Ya İstiklal Ya Ölüm (1949) 'den oluştuğu belirlenmiştir.

Sıra No	Yıl	Film	Yönetmen	Senaryo/Eser
1	1923	Ateşten Gömlek	Muhsin Ertuğrul	Muhsin Ertuğrul/Halide Edip Adıvar'ın, "Ateşten Gömlek" adlı aynı isimli romanından uyarlandı
2	1924	Ankara Postası	Muhsin Ertuğrul	Reşat Nuri Güntekin'in François de Curel'in "La Terre Inhumaine" adlı oyunundan uyarladığı "Bir Gece Faciası"ndan sinemaya aktarıldı
3	1932	Bir Millet Uyanıyor	Muhsin Ertuğrul	Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu/ Özgün senaryo Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun "Bir Millet Uyanıyor" adlı eserinden uyarlanmıştır
4	1948	İstiklal Madalyası	Ferdi Tayfur	İhsan Koza'nın bir eserinden
5	1948	Domaniç Yolcusu/ Unutulan Sır	Şakir Sırmalı	Şüküfe Nihal'in "Domaniç Dağlarının Yolcusu" adlı romanından
6	1948	Kahraman Mehmet	Kadri Ögelman	Kadri Ögelman
7	1949	Vurun Kahpeye	Lütfi Ömer Akad	Lütfi Ömer Akad, Selahattin Küçük/Halide Edip Adıvar'ın, "Vurun Kahpe'ye" adlı aynı isimli romanından uyarlandı
8	1949	Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm	Turgut Demirağ	Hıfzı Tan

Tablo 1: Türk Sineması'nda Kurtuluş Savaşı Tarihi Filmler Listesi (1923-1950 Dönemi)

Sinema sanatları açısından değerlendirildiğinde; film afişinin dizilimi, formu, iletişim biçimi, rengi, seçilen metin uyumlu ise görsel efekt daha güçlü ile izleyicinin hafızasında çok daha anlaşılabilirlik kazandırır, daha kalıcı olur ve olumlu yönde güçlü bir imaj yaratır.

Bir anlamda seyirciyi filmi daha henüz izlemeden konuyla ilgili apaçık bir biçimde bilgilendirici konumda, adeta eserin en kalıcı ve temel bir kimliği niteliğini taşır. Afişlerin özgün tasarım sürecinde; estetik formda yaratıcı özdeki düzeni, etkileşim ritmi, renk seçimi ve belirleyici temel konseptini azami düzeyde gözeterek estetik nosyonlara uyumlu özgün tasarımı; filme gelmeyi düşünen izleyicilerin duygu, düşünce ve davranışlarını çok daha derinden etkilerken; onları gösterime sunulan esere doğru cezbedici türden beliren bir merak ve artan oranda içsel istek uyandırarak, filmin her seansında seyirciyi filmi izlemeye doğru apaçık bir biçimde yönlendirebilir. Film afiş tasarımında kullanılan sıcak renkler arzu, canlılık, hareket ve neşe etkisi gösterimi yanında, betimlenen figürü olduğundan daha yakından ve daha büyük gösterirken; soğuk renkler ise; daha çok dinginlik, huzur ve rahatlığın etkisini yaratır.

1919 Mayıs ayında direniş akımlarının bir savaş cephesi olarak birleştirilmesini sağlayan bir dizi kongre sonunda bölgesel partizan komiteleri yerine bir hükümet, “Kuvâ-yı Seyyare”, “Kuvâ-yı Milliye” denen güçleri yerine de ulusal bir ordu kurulması yönünde çalışmalar başlamıştır. Bu iki işin, düşmanla savaşırken, gerçekleştirilmesi kolay olmamıştır. Başlangıçta, ilk yönetme gücü Sivas’ta “ulusal kongre” niteliği taşıyan bir kurumun temsilcisi olan “Heyet-i Temsiliye” denen organdı. Bütün ulus adına eyleme geçen ilk organ budur. “Ulusal kongre” nin belirlediği amaçlar kısıtsız ulusal bağımsızlık, yabancı bir devletin koruyuculuğunu ya da mandat statüsünü reddetmek, yabancı uyruklara bağımsız egemenlik üstünde imtiyaz tanımamak (kapitülasyonların reddi), azınlık cemaatlerinin ayrıcalıklarının kaldırılması, ancak emperyalist amaçlar gütmeyen devletlerden ileride kalkınma için yardım kabul edilmesi maddeleriyle özetlenebilir. Mîsâk-ı Millî (Ulusal Pakt), Türk halkının çoğunlukta olduğu topraklar dışında Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altındaki ülkelerin özgürlüğünü ve ulusal bağımsızlığın gerçekleştirildiği zaman kesin olarak çağdaşlaştırıcı formlara girişileceğini bildiriyordu. Bu bildiri Osmanlı İmparatorluğu’nun dağıldığını, onunla birlikte Osmanlılık, İslâm Birliği, Turan politikalarının da reddedildiğini de açıklamış oluyordu (Berkes, 2020, s. 480).

19 Mayıs 1919’da Samsun’da çıkan Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde başlayan Kurtuluş Savaşı, Türk milletinin dünyanın en güçlü devletlerine karşı azim, cesaret ve kararlılıkla verdiği; büyük bir istiklal mücadelesi olup; 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ile son bulmuştur. Türk tarihinde 19 Mayıs 1919’da başlayan ve yaklaşık; 4 yıl, 4 ay ve 22 gün boyunca süren Kurtuluş Savaşı sonunda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti dünya devletler topluluğu arasında; bağımsızlığını, özgürlüğünü ve egemenliğini büyük bir mücadele sonunda kazanarak ilan etmiştir.

Bu anlamda, savaşın başlangıç tarihine ilişkin yazılarda, 19 Mayıs tarihinin ön plana çıktığı görülüyor (Oral, 2018, s. 6). 11 Ekim 1922’de imzalanan Mudanya Mütarekesi, 15 Ekim 1922’de yürürlüğe girdi (Aydemir, 1999, s. 11).

Nitekim, Kurtuluş Savaşı filmlerinin başlangıç tarihi 1923 yılıdır. Muhsin Ertuğrul’un yönettiği Ateşten Gömlek, Türk sinemasının “İlk Kurtuluş Savaşı filmi”dir. Aynı zamanda filme kaynaklık eden Halide Edip Adıvar’ın eseri Ateşten Gömlek Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı üzerine yazılan romanların ilkidir¹. Bir belgeye göre, Ateşten Gömlek adlı romanın filme çekilmesini isteyen Atatürk’tür.

¹ Ateşten Gömlek romanının sembol kadını Ayşe, Batı kültürüne de almış olmakla beraber, milli benliğe sahip, bir çiftlikte yaşayan kadındır. O ıstırahın canlı bir temsilcisidir. Bir bakıma Kasım Şinasi’yi andırır. Gösterişsiz bir milliyetçi ve vatanperverdir. Gerektiği zaman sesini yükseltir ve görevine koşar (Enginün, 2007, s. 421).

Bu konuyla ilgili olarak Halide Edip'in Çankaya Köşkü'ne davet edip şunları söylediği yazılır: “Ateşten Gömlek filminde mutlaka Türk kadınları rol almalı ve oynamalı”. Filmin diğer önemli yönü de, Türk sinemasında ilk kez Türk Müslüman kadınlar² oynamıştır (Özgüç, 2005, s. 83 ; Kıracı, 2008, s. 75-76).

3. GÖSTERGEBİLİME KISA BİR BAKIŞ

3. 1. Sinema Sanatları Açısından Film Afişleri ve Göstergebilim

İlk olarak 1916'da yayımlanan Cours de Linguistique Generale'inde (Genel Dilbilim Dersleri) Saussure, genel bir göstergeler biliminin ya da Göstergebilim'in (Fr. Semiologie) varlığını ilke olarak ileri sürmüştür. Dilbilim bunun ancak bir bölümünü oluşturmaktadır. Geleceğe yönelik olarak, göstergebilimin konusu, tözü ne olursa olsun, her türlü göstergeler dizgesidir. Görüntüler, el-kol-baş hareketleri, ezgili sesler, nesnelere ve törenlerde, protokollerde ya da gösterilerde görülen bu tözlerin karmaşaları, “diller” oluşturmaları da, bir anlamlandırma dizgesini oluşturmakta ve yaratmaktadır. Kitle bildirişimlerinin gelişiminin, günümüzde anlamlandırma alanına çok büyük bir güncellik kazandırmaktadır. Böylece, dilbilim, bildirişim kuramı, biçimsel mantık ve yapısal insanbilim gibi bilim dallarının başarısının anlambilim çözümlemesine yeni olanaklar sağladığı bir anda gerçekleşmiştir (Barthes, 1993, s. 23).

Ferdinand de Saussure'un³ dilbilim çalışmalarında göstergeyi, gösteren ve gösterilen olarak tanımlaması göstergebilim temeli olarak görülmektedir. Günümüzde giderek önemi artan semiyotik; işaretlerin yorumu, üretimi ya da işaretleri anlama süreçlerini içeren bütün faktörlerin sistematik bir şekilde incelenmesini içeren, bildirişim konuları ile ilişkili, disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Semiyotik terimi, eski Yunanca'da işaret anlamında, semeion kelimesinden gelmektedir. Çağdaş semiyotik biliminin biçimlenmesine, yirminci yüzyılın başlarında, İsviçreli dilbilimci ve düşünür olan; Ferdinand de Saussure ve Amerikalı mantıkçı Charles Peirce'nin işaretin ne olduğuna yönelik teorilerini içeren birbirinden bağımsız yazıları öncülük etmiştir. Böylece, birbirinden çok farklı olan disiplinlerin gerçek anlamda temelini oluşturmuşlardır. Bu açıdan, semiyotiğin geliştirdiği teoriler, edebiyat incelemeleri en başta olmak üzere, antropoloji, görsel sanatlar, film incelemeleri gibi pek çok alanın ana inceleme yöntemi haline gelmiş bulunmaktadır.

Ronald Barthes'in kuramının temelini Düz anlam (Denotation) ve yan anlam (Konnotation) oluşturmaktadır. Söz konusu kuramın ana hedefi üst-dillerin analizini gerçekleştirmektir. Dolayısıyla Barthes'ın bir göstergenin sadece düz anlamını ortaya koymaktan daha çok yan anlamın işlevine yoğunlaştığını, popüler kültürün tüketim nesnelere gizli kalan anlamları çözmeye yönelik olarak somutlaştırarak çözümlemiştir.

² Türk Sinema tarihinin ilk yıllarından 1923'e kadar olan süre içinde, Atatürk devrimlerinden önce, Türk kadınlarının sahnede ve perdede çalışması yasaklanmıştır. Bu nedenle başlangıç yıllarında çekilen Türk filmlerinde rol alan kadın oyuncular, ülkemizde yerleşmiş Beyaz Ruslardan, ya da Ermeni veya Rum kumpanyası sanatçılarından seçilmiştir (Özgüç, 1973, s. 83).

³ Çağdaş anlamdaki genel göstergebilimin birbirinden habersiz iki öncüsü vardır: Amerikalı (Ch. S. Pierce) ve Avrupalı (F. de Saussure). Göstergebilimin bağımsız bir bilim dalına dönüşmesini sağlayan kişi ABD'li felsefeci, mantıkçı ve matematikçi Ch. S. Pierce (Cambridge, Massachusetts, 1839-Milford, Pennsylvania, 1914) olmuştur. Ch. S. Pierce, bütün olguları kapsayan bir göstergeler kuramı tasarlamış ve mantıkla özdeşleştirdiği bu kurama, “göstergelerin biçimsel öğretisi”ne “semiotic” adını vermiştir. 1879-1884 yılları arasında Johns Hopkins Üniversitesi'nde mantık ve felsefe dersleri veren Ch. S. Pierce'e göre göstergebilim (İng. Semiotic) her çeşit bilimsel inceleme için bir başvuru çerçevesi oluşturan genel bir kuramdır. Kuramcı üç ana dala ayırır: 1. Salt (katışıksız) dilbilgisi, 2. Gerçek anlamıyla mantık; 3. Salt (katışıksız) sözbilim (retorik) (Rıfat, 2008, s. 116).

Ayrıca Barthes, bir “yananlam uygarlığı” içinde yaşadığımızı ve bu durumun insanları yananlam olgusunun etik değerini inceleye çağırıldığını, reklamın düzanlam ve yananlam ile beraber algılandığından ilk olarak düz anlam niteliğinin kavradığını sonrasında yananlamın, bir saflık içerisinde düzanlamın içine yerleştirdiğini söylemektedir (2014, s. 191).

Göstergebilim; iletişimde kullanılan kelimeler, görseller, trafik işaretleri, sesler, müzik gibi pek çok şeyin irdelenmesi olarak görülmektedir. Göstergebilim, göstergelerin iletişimde bulunma yolları ve söz konusu alanların kullanımlarına hakim genel kurallar çerçevesinde durarak, kültürle olan bağını, geleneksel eleştiriden ayrılarak tanımlandığından bahsedilmektedir. Geleneksel eleştiri ise, öncelikle nesneyi ya da metni kendine özgü, görünen anlamlarına göre yorumlandığını söylemek mümkündür. Göstergebilimin önelediği konular arasında, anlamın nasıl yaratıldığı üzerine yoğunlaşılması durumu söz konusudur (Parsa, 2012, s. 2). Genel olarak göstergebilim, ikonografi gibi işaretlerin anlamı üzerine ve çağdaş imgeler üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, göstergebilim çalışmaları bütün kültürel ürün ve süreçlere ilişkin anlamlar oluşturan işaretler dizisi ile ilgilenmektedir (Bedir Erişti, 2016, s. 13).

Pierce göstergeleri şu şekilde tanımlar, “her gösterge nesnesi tarafından belirlenir. Birinci olarak, gösterge nesnesinin niteliğini paylaşıyorsa onu bir görüntüsel gösterge olarak adlandırmaktayım; ikinci olarak, gösterge bireysel varoluşu içinde tekil nesneye gerçekten bağımlı ise onu bir belirtisel gösterge diye adlandırmaktayım; üçüncü olarak, bir göstergeyi simge olarak adlandırdığımda bununla bir uzlaşım sonucu hemen herkesin az ya da çok aynı keskinlikte anlayabileceği bir nesneyi nitelendirdiğim anlaşılacaktır.” Saussure, göstergebilimi, sosyal hayatın içinde, işaretlerin hayatını inceleyecek bir bilim olarak tasarlamıştır. İnsan ilişkileri ve iletişim yolları içerisinde, sosyal bir olgu olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun içinde, göstergebilimin toplumsal işlevini vurgulamıştır.

Ortaya çıkışından günümüze, ayrı bir anlatım türü olarak geçerliliğini sürdüren afiş, resmin sınırlarını da zorlayan bir sanat formudur. Günümüzde kitle iletişimi çok önem kazanmıştır ve afiş bu sistemin bir ögesidir. Afiş, hangi amaçla tasarlanmış olursa olsun, bir görüşte anlaşılabilen bir mesaj içerir. Bu nedenle afiş sanatı, iletişim kavramı içinde ele alınmalıdır. Afiş aracılığıyla bir mesaj/ileti iletilmekte ve bu mesaj/ileti, basılı ve çoğaltılmış bir görüntü ile iletilmektedir. Bu nedenle afişin başarısı, inandırıcılığına bağlıdır. Dolayısıyla, kullanılan biçimlerin, sloganın (metnin) ve renklerin büyük önemi vardır. Ayrıca resim ve fotoğraflar farklı göstergelere sahip olduklarından farklı etkiler taşır. Kısacası, afişi oluşturan her bir öge, afişin başarısında önemli yer tutar. İyi bir sloganla desteklenmeyen görsel bir imge, doğru bir renkle desteklenmeyen tipografi veya resim, görsel bir imge veya tipografi ile desteklenmeyen renk başarısızlık getirir (Gümüştekin, 2013, s. 36).

Afiş, kısa ömürlü bir tanıtım aracı gibi görünmekle birlikte, önemli bir konu hakkında halkı en etkin biçimde haberdar eder. Kent içindeki çeşitli yerlere asılması insanlara olayları sürekli hatırlatmaya çalışması açısından önemli bir kitle iletişim medyasıdır. Afiş sadece üretim tüketim ilişkilerinde halka bilgi vermez, bunun dışında sosyal ve siyasal olayların halka anlatılmasında da önemli ve etkili bir araçtır. Günümüz dünyasında televizyon gibi bir iletişim aracı bile afiş kadar etkili değildir. Çünkü afişin sürekli “hatırlatıcı” özelliği de söz konusudur. Günümüzde halkın giriş çıkışı yoğun olan Bölgelerde yüzlerce afişi yan yana görmek mümkündür. Halka bilgi vermesi yanında, sanatsal açıdan iyi tasarlanmış afişler kentlerin çevre düzenlemesine olumlu katkılarda bulunurlar (Çetin, 2005, s. 53).

Sinema filmi afişı, gösterime girecek/giren filmin reklamı ve tanıtımı için planlanarak tasarlanmış en özgün formdaki, seyirciye ulaşan, ilk gerçekçi formdaki afişler arasındadır. Bir filmin afişi için, gösterileceği ülke, farklı kültürdeki seyirci özellikleri, kapsanan içerik, boyutsal elemanları için birçok çeşidi göz önüne alınarak yapılabilir fakat genel olarak ortalama bir film afişinden bahsedildiğinde, sinema film afişleri, en temel olarak çeşitli türden figür, resim ve ilginç metinlerden oluşmaktadır. Yazı, resim ve diğer tüm figürler için de genel görüntülere bakıldığında, filmin adı ve filmi çağrıştıran söz dizisi ile, filmde yer alan başrol oyuncularını bir film afişinin başlıca görsel unsurları olarak ön plana çıkarmıştır.

Kodlar, içinde göstergelerin düzenlendiği sistemlerdir. Bu sistemler, bu kodu kullanan topluluğun tüm üyelerinin uzlaşmaları sonucunda belirlenir. Kod, toplum tarafından kabul edilmiş kuralları açıklayan, düzenlenmiş işaretlerden oluşan bir sistemdir. Toplum içindeki yaşamın tüm anlarında, yapılan her şeyin ya da kozmetikten otomobile kadar tüm sanayi ürünleri reklamlarının temelinde kodlar bulunmaktadır. Kodlar, mesajın alıcı ve verici tarafından aynı şekilde algılanmasını sağlarlar; bu nedenle de herhangi bir iletişim sürecinde iki tarafın kullandığı kod aynı olmalıdır, aksi takdirde iletişim kurulması mümkün değildir. Herhangi bir göstergenin anlaşılmasını sağlayan bu kurallar bütünü veya işaretler sistemi, toplumsal yaşamın her alanında vardır, her şey bir kod olabilir (giyim tarzı, yüz ifadesi, jestler, göz hareketleri, renkler, aydınlatma gibi) (Yalur, 2014, s. 71).

Göstergebilimsel bakış açısı inceleme evresinde, üç temel ögeyi ön plana çıkarır: İletinin merkezinde yer aldığı nesne, kullanılan göstergeler ve anlamdır. Bu ögeler birleşerek hedef kitleye verilmek istenen esas iletiyi oluşturur. Bu üç öge, ne kadar etkili bir biçimde kullanılırsa, hedef kitlenin bilinç altına o denli etkili bir biçimde seslenebilir. Etkisi yüksek olan dilsel ileti ve dilsel göstergelerle hedef kitleye seslenebilen reklam iletisi, yaptığı işi başarımlı açılarından da önemli bir konumdadır. Reklam iletisinin dilsel göstergelerden oluştuğu ve tüm bu göstergelerin anlamını ortaya çıkardığı düşünülürse, reklamın çözümlemesinde göstergelerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Sığırcı, 2012, s. 97).

Bu anlamda, topluma ait ortak değerlerden söz edilirken, ortak bir iletişim kodunun olması gerektiği belirtilir. Birlikte yaşamak, bazı ortak değerlere sahip olmak ve bu değerleri paylaşarak kullanmak demektir. Yine bu değerleri bir arada kullanım için, etkin bir iletişim ortamı gereklidir. İletişim kavramı için birçok şey söylenebilir. Hangi tanım alınırsa alınsın, iletişimin iki ya da daha çok kişi arasındaki bir bilgi aktarımı olduğu ortadadır. İletişim için toplumun ortak olarak kullandığı değerler, dizgeler ya da ortak bir bilinç gereklidir. Kültür gibi, gelenek görenek gibi, dil gibi bazı olgular toplumsaldır ve toplumların ortak paydasını oluşturur. Çünkü bu tür kavramlar bir kişiyi değil, toplumun bütünü ilgilendirir (Günay, 2012, s. 11).

4. KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLMLERİ VE AFİŞ ANALİZLERİ

4.1. Ateşten Gömlek (1923) Tarihi Filmi

4.1.1. Tarihi Film Özeti

Ateşten Gömlek	
Yönetmen	Muhsin Ertuğrul
Görüntü Yönetmeni	Cezmi Ar
Senaryo	Muhsin Ertuğrul (Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek isimli aynı adlı romanından)
Oyuncular	Muhsin Ertuğrul, Bedia Muvahhit, Neyyire Neyir, Emin Beliğ, Behzat Butak, Hakkı Necip, Vasfi Rıza Zobu, Refik Kemal Arduman, Panayot
Türü	Savaş, Tarihi
Yapımcı	Seden Kardeşler/Kemal Film
Yapım yılı ve yeri	1923-Türkiye

Tablo 2: Ateşten Gömlek tarihi filmi hakkında bilgiler

Konusu: Halide Edip Adıvar'ın aynı adlı romanından uyarlanan yapım aynı zamanda kadınların rol aldığı ilk Türk sinema filmi olmuştur. Yunanlıların işgali sırasında eşi ve çocuğu öldürülen Ayşe ve İhsan'ın sonları ölümle biten öyküsüdür (Özgüç, 2012, s. 28). Ayşe, İzmir'in düşman kuvvetleri tarafından işgali sırasında kocasını ve çocuğunu kaybetmiş, milli mücadeleye destek için Anadolu'ya hastabakıcılık yapma amacıyla gitmiş ve bu savaş ortamında tanıştığı Binbaşı İhsan'a aşık olmuştur. Filmde, Ayşe ve İhsan'ın öyküsü işlenmektedir.

Görsel 1: Ateşten Gömlek film afişi
(İnanoğlu, 2017, s. 20).

4.1.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Ateşten Gömlek film afişini incelendiğinde, afiş tasarımının fonunda Türk bayrağıyla karşılaşılmaktadır. Türk bayrağının afişi bütünüyle kapladığını ve bayrakta yer alan ay yıldızın afişin tam orta kısmında olması sebebiyle, ay ve yıldız oldukça dikkat çekmektedir. Dalgalanan formda yapılmış olan Türk bayrağının yananlam iletisinin, bağımsızlığı ve mücadeleyi yansıttığı apaçık söylenebilmektedir. Tarihi film isminin üstte iki satır içinde siyah harflerle ve oldukça kalın puntolarla yazılmış olması, arka plan bulunan bayraktan ayrılarak okunmasını kolaylaştırmıştır.

Bu büyük bir heyecan uyandıran; al bayrağın afişin odak noktasına yerleştiği; en orijinal haliyle Milli Mücadele ruhunu en açık bir biçimde yüreklere aktaran tarihi film afişi; Türk Bayrağının o en sıcak, samimi, çekici hali afişe dalgalanan bir formda yansıtılırken, afişin içinde filmle ilgili açıklayıcı bilgiler, büyükten küçüğe doğru aktığı; bir bakıma genel anlamda tipografik anlayışa en uygun biçimde estetik olarak tasarlanmış olduğu görülmektedir.

4.2. Ankara Postası (1924) Kurtuluş Savaşı Tarihi Filmi

4.2.1. Tarihi Film Özeti

Ankara Postası	
Yönetmen	Muhsin Ertuğrul
Görüntü Yönetmeni	Cezmi Ar
Senaryo	Muhsin Ertuğrul (Reşat Nuri'nin bir Fransız oyunundan uyarlaması)
Oyuncular	Neyyire Neyir, Nafia Arcan, İsmet Sırrı Sanlı, Behzat Butak, Ercüment Behzat Lav, İsmail Galip Arcan, Vasfi Rıza Zobu
Türü	Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	Fahir İpekçi ve İhsan İpekçi/İpek Film
Yapım yılı ve yeri	1928-Türkiye

Tablo 3: Ankara Postası filmi hakkında bilgiler

Konusu: Film, Türk Kurtuluş Savaşı döneminde Kuvâ-yi İnzibatiye komutanının eşi Necmiye Sultan, kocasını görmek için İstanbul'dan Adapazarı'na gelmiştir. Konakladığı evde, Kuvâ-yi Milliye teşkilatının kuryesi Kudret'le tanışır ve aralarında bir aşk doğar. Ancak bir çatışmadan sonra Necmiye, Kudret'i ele vermek isteyince, Kudret'in annesi tarafından öldürülür. Kudret başka bir çatışmada yaralanınca, kurye görevini kardeşi Osman alır. Yolda Osman, nişanlısını üç zorbanın elinden kurtarır. Ancak nişanlısı vurulmuştur. Osman buna rağmen yoluna devam eder.

Öte yandan, Muhsin Ertuğrul Fransız yazar François de Curel'in 1922 tarihli "Terre Inhumaine" adlı oyunundan Reşat Nuri Güntekin'in "Bir Gece Faciası" adıyla uyarladığı oyunu beyaz perdeye aktarmıştır. Orijinal eserde konusu I. Dünya Savaşı sırasında Alsace Lorraine'de geçerken; filmin konusu Türk Kurtuluş Savaşı'nda Adapazarı'nda geçer (Scognamillo, 2010, s. 40).

4.2.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 2: Ankara Postası film afişi
(sinemalar.com)

Ankara Postası film afişi siyah beyaz olarak tasarlanarak yapılmış olması, ilk dikkat çeken temel bir özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Bir diğer dikkat çeken özelliği ise, dikey formda tasarlanmış bir konumda tasarlanmış olmasıdır. Genel bir bakış açısına göre bakıldığında; tarihi film afişinin, filminden belli başlı bazı ilgi çekici sahneler içerdiğini ve bu bağlamda da filme dair çok kritik öneme haiz önemli bilgilerin afiş yoluyla izleyiciye etkili bir biçimde iletildiğini açıkça söylemek mümkündür. Afişin orta kısmında yer alan, iki figürün kalpaklı bir durumda olmasıyla da, yananlam iletisinin filmin bir Kurtuluş Savaşı tarihsel filmi olduğunun ilk sinyalinin verilmek istenmiş olduğu şeklinde apaçık yorumlanabilmektedir. Afiş üzerinde filmin ismi, bir el ilanı gibi tasarlanmış olan küçük dikdörtgen bir çerçevenin içerisine yerleştirilerek yazılmıştır.

Ankara postası film afişinde; filmde geçen sahnelerin birleştirildiği formda; adeta resim sanatında oldukça önemli bir uygulama alanı olan; “özgün bir kolaj tekniği” başarıyla kullanılarak; afiş yüzeyi üzerine film içeriğindeki kritik fotoğraflar özenle birleştirilerek, bütünsel bir resimsel kompozisyonu elde edilmeye çalışılmıştır. Böylece, filmin akışından itibaren önemli ilginç ve önemli sahneler, izleyicinin dikkatini çekecek bir biçimde oldukça büyük başarıyla ve estetik bir bakış açısıyla sunulmuş bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; bir bakıma, dünyada 1960’larda başlayacak olan film afiş tasarımında, “fotoğraf kullanım tekniği”nin de, öncüleri arasında kabul edilebileceği öngörülmektedir.

4.3. Bir Millet Uyanıyor (1932) Tarihi Filmi

4.3.1. Tarihi Film Özeti

Bir Millet Uyanıyor	
Yönetmen	Muhsin Ertuğrul
Görüntü Yönetmeni	Cezmi Ar
Senaryo	Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu/Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun aynı adlı eserinden senaryolaştırıldı
Oyuncular	Ercüment Behzat Lav, Emel Rıza Emin Beliğ Belli, Naşit Özcan, Ferdi Tayfur ve Atıf Kaptan
Türü	Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	İpek Film
Yapım yılı ve yeri	1932-Türkiye
Süresi	53 Dakika

Tablo 4 : Bir Millet Uyanıyor filmi hakkında bilgiler

Konusu: Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'a gizli bir görevle gelen Kuvva-i Milliyeci bir subayla Yüzbaşı Davut'a aşık olan öğretmen Nesrin'in öyküsüdür (Özgüç, 2012, s. 33).

4.3.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 3: Bir Millet Uyanıyor film afişi

Bir Millet Uyanıyor film afişi ele alındığında, ilk dikkat çeken özelliği siyah beyaz olarak yapılmış olmasıdır. Diğer yandan bir geminin afişte yer aldığı görülmektedir. Geminin yapılmış olması, bir kurtuluşu bir kaçıışı yansıtmaktadır. Filmin isminin büyük harflerle yazılmış olduğunu söylenebilir. Bu açıdan, filmin ismine vurgu yapılarak, filme dair verilmek iletiyi filmin ismiyle de izleyiciye bildirmek ve uyarıcı niteliğini arttırmak istendiği düşüncesi oluşabilir.

4.4. İstiklal Madalyası (1948) Tarihi Filmi

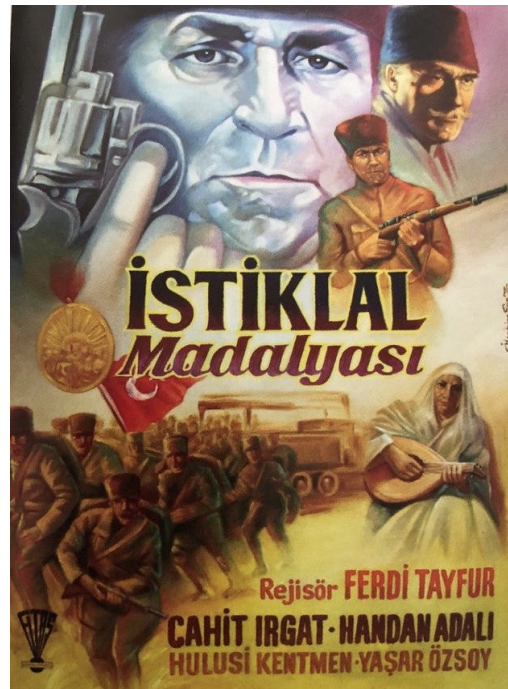
4.4.1. Tarihi Film Özeti

İstiklal Madalyası	
Yönetmen	Ferdi Tayfur
Görüntü Yönetmeni	Cezmi Ar
Senaryo	Ferdi Tayfur
Oyuncular	Halit Akçatepe, Hulusi Kentmen, Cahit Irgat, Mümtaz Ener, Yaşar Nezihî özsoy
Türü	Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	(Fahir İpekçi, İhsan İpekçi İpek Film
Yapım yılı ve yeri	1948-Türkiye

Tablo 5: İstiklal Madalyası filmi hakkında bilgiler

Konusu: Filmde, Kurtuluş Savaşı döneminde geçen bir kahramanlık hikayesi konu edilir (Özgüç, 2012, s. 49).

4.4.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 4: İstiklal Madalyası filminin temsili film afişi, (İnanoğlu, 2017, s. 39).

İstiklal Madalyası film afişi incelendiğinde, afişin üst bölümünde mavi renkle öne çıkarılan silahlı bir portreyle karşılaşılmaktadır. Ayrıca bu figür yan tarafında bulan bir portre ve figürden daha büyük boyutlu yapılarak filmde rolünün başrol olabileceğini düşündürmektedir. Filmin ismi afişin orta bölümünde yazılmış ve ismindeki “madalya” görselleştirilmiştir. Bayrağın üzerine istiklal madalyası yerleştirilmiştir. Öte yandan afişin alt kısmında, kalabalık bir askeri birliğin hareket halinde, Türk bayrağıyla hedefe doğru yöneldikleri bir sahne resmedilmiştir. Afişin sağ orta-bölümünde ise, döneme uygun kıyafetler içerisinde bir kadın figürün elinde tuttuğu utla cephe gerisinde savaşa oğlunu gönderen bir annenin bekleyişi resmedilmiştir. Sonuç olarak afişte yer alan göstergeler; bayrak, askeri üniforma ve kalpaktır. Böylece, kalpak, askeri üniforma, dalgalanan bayrak göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye aktarılmıştır. Sonuç olarak afişte yer alan göstergeler; bayrak, askeri üniforma ve kalpaktır. Böylece, kalpak, askeri üniforma, dalgalanan bayrak göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye aktarılmıştır.

4.5. Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır (1948) Tarihi Filmi

4.5.1. Tarihi Film Özeti

Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır	
Yönetmen	Şakir Sırmalı
Görüntü Yönetmeni	Kriton İlyadis
Senaryo	Şakir Sırmalı (Şukufe Nihal’in “Domaniç Dağlarının Yolcusu” adlı romanından)
Oyuncular	Türkan Pasiner, Reşit Gürzap, Servet Cengiz, Talat Artemel, Sami Ayanoglu, Orhan Boran, Aziz Basmacı, Zeki Alpan
Türü	Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	Ertuğrul Tokdemir /Sema Film
Yapım yılı ve yeri	1948-Türkiye

Tablo 6: Domaniç Yolcusu filmi hakkında bilgiler

Konusu: Filmde Kurtuluş Savaşı sırasında işlenen bir cinayetin aydınlatılması konu edilir (Özgüç, 2012, s. 45).

4.5.1. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 5: Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır film afişi
(İnanoğlu, 2017, s. 34).

Domaniç Yolcusu/Unutulan Sır film afişin dikey formda tasarlanmıştır. Afişte, filmdeki üç ana karakterin portrelerine yer verilmiştir. Afişin üst kısmında sol bölümde daha çizgisel formda yapılmış erkek portresi, sağ tarafında ise, başı bağlı bir kadın portresiyle karşılaşılmaktadır. Afişin alt bölümünde ise, bu iki portreyi birbirinden ayıran bir fayton ve iki kişinin hızla bir gidişini gösteren hareketli bir sahne ve devamında elinde piposuyla sert bakışlarıyla bir erkek figürünün yer aldığı görülmektedir. Film afişinin renkli olarak yapılmış olması, ve afişin orta kısmında başlayan kırmızı renk dikkat çekmektedir.

Afişin sol altından yaklaşık otuz derecelik bir eğimle afişin sağına doğru yükselerek beyaz el yazısı ile yazılan, “Unutulan Sır” yazısının hemen altında yer alan Domaniç Yolcusu yazısı büyük harfle ve mor renkte yazılmış bulunmaktadır. Afişin en üstünde ve sol tarafında ise, oyuncuların isimleri yazılmıştır.

4.6. Kahraman Mehmet (1948) Çanakkale Savaşı Tarihi Filmi 4.6.1. Tarihi Film Özeti

Kahraman Mehmet	
Yönetmen	Kadri Ögelman
Görüntü Yönetmeni	Coni Kurteşoğlu
Senaryo	Kadri Ögelman
Oyuncular	Kadri Ögelman, Necati Ergenekon, Cemil Demirel, Güzin Gürler, Vasıf Güreney, Aydın Gürler, Behlül Kuruçay
Türü	Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	Sebahattin Tulgar/Milli Film
Yapım yılı ve yeri	1948-Türkiye
Süresi	54 Dakika

Tablo 7: Kahraman Mehmet filmi hakkında bilgiler

Konusu: Mehmetçiğin öyküsü anlatılmaktadır (Özgüç, 2012, s. 49).

4.6.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 6: Kahraman Mehmet film afişi (İnanoğlu, 2017, s. 39).

Kahraman Mehmet film afişi incelendiğinde, filme adını veren karakterin afişin orta bölümüne büyük boyutlu olarak yerleştirildiği görülmektedir. Söz konusu bu figür bir hareket halinde savaşır halde resmedilmiştir. Askeri üniforması ve elinde topuzuyla (gürz) düşmanla olan mücadelesi afişte öne çıkarılmıştır. Ayrıca figürün arkasına yerleştirilen dalgalanan Türk bayrağı bu mücadeleyi destekler niteliktedir. Afişte yer alan göstergeler; bayrak ve askeri üniforma, kullanılmıştır. Böylece, askeri üniforma ve dalgalanan bayrak göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye açık bir biçimde iletilmektedir. Afişin alt-orta bölümünde bir çatışma sahnesi yer almakta, Çanakkale Savaşı'nı yansıtan, düşman gemilerinin battığı, düşmanın mağlubiyetine dair sahnelerin canlandırıldığı söylenebilmektedir. Diğer yandan, afişin sol-alt bölümünde yaşlı bir karakterin portresine yer verilmiş, filmle ilgili yapılan araştırmalarda, babasının olduğunu ve bir bekleyiş içerisinde karakterin de savaşı izler, üzüntülü bir halde resmedildiği görülmektedir. Öte yandan filmin ismi, "Mehmet" in öne çıkarıldığı büyük boyutlu bir şekilde yazılmıştır. Sonuç olarak afişte yer alan göstergeler; bayrak, askeri üniforma ve kalpaktır. Böylece, kalpak, askeri üniforma, dalgalanan bayrak göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye aktarılmıştır.

4.7. Vurun Kahpeye (1949) Tarihi Filmi

4.7.1. Tarihi Film Özeti

Vurun Kahpeye	
Yönetmen	Lütfi Ömer Akad
Görüntü Yönetmeni	Lazar Yazıcıoğlu
Yönetmen	Selahattin Küçük, Lütfi Ömer Akad (Halide Edip Adıvar'ın aynı adlı romanından)
Oyuncular	Sezer Sezin, Keman Tanrıöver, Vedat Örfi Bengü, Settar Körmükçü, Ayşavir Alyanak
Türü	Aksiyon, Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	Hürrem Hasan Erman Kardeşler/Erman Film
Yapım yılı ve yeri	1949-Türkiye
Süresi	113 Dakika

Tablo 8: Vurun Kahpeye filmi hakkında bilgiler

Konusu: Kurtuluş Savaşı sırasında işgal kuvvetlerine karşı çıktığı halde, bir iftira sonucu padişah yanlısı kişiler tarafından linç edilen Aliye öğretmenin öyküsü (Özgüç, 2012, s. 51).

4.7.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 6: Vurun Kahpeye film afişi
(İnanoğlu, 2017, s. 43).

Türk Sineması'nın dönüm noktası olarak kabul edilen; Vurun Kahpeye (1949) film afişi dikey olarak tasarlanmıştır. Filmin başrol oyuncusunun portresi büyük olarak afişte yer almaktadır. Siyah başlığıyla afişte büyük olarak yer alan kadın portresi (Aliye), gözü yaşlı ve hüzünlü bir şekilde resmedilmiştir. Ayrıca portrenin gözü yaşlı bir şekilde afişin alt kısmında yer alan elleri sopalarla gösterilmiş olan kalabalık silueti izlerden oluşan durumu ve bir bakıma içerlenir gibidir. Bu şaşırtıcı görünen durum, filme dair bazı önemli sinyalleri izleyiciye vermekte ve dramatik olayların filmde olacağını yansıtmaktadır. Afişin sol kısmına dikkatle bakıldığında, at üstünde askeri üniformalı, kalpaklı ve elinde dalgalanan bayrağıyla, göğüs göğüse savaşıyor, büyük bir azimle mücadele eden, askerler ustalıklarla resmedilmiştir. Afişte yer alan göstergeler; bayrak, at, askeri üniforma, kalpak kullanılmıştır. Böylece, kalpak, askeri üniforma, dalgalanan bayrak ve dörtnala koşan attan oluşan göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye açık bir biçimde iletilmektedir. Filmin ismi kalın koyu mavi puntolarla afişin en üst kısmında yazılmıştır.

4.8. Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm (1949) Tarihi Filmi

4.8.1. Tarihi Film Özeti

Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm	
Yönetmen	Turgut Demirağ
Görüntü Yönetmeni	Kemal Baysal
Senaryo	Hıfzı Tan
Oyuncular	Kadir Eroğan, Oya Sensev, Sadri Alışık, Ayten Kayalı Satı, Settar Körmükçü, Orhon M. Arıburnu
Türü	Aksiyon, Dram, Savaş, Tarihi
Yapımcı	Turgut Demirağ/And Film
Yapım yılı ve yeri	1949-Türkiye
Süresi	120 Dakika

Tablo 9: Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm filmi hakkında bilgiler

Konusu: Düşman kuvvetlerinin İzmir'e girdiği günlerde, bir köprüyü havaya uçurması için görevlendirilen yüzbaşı Necdet ile, ona kılavuzluk yapan Fato'nun öyküsü anlatılmaktadır (Özgüç, 2012, s. 51).

4.8.2. Tarihi Film Afiş Analizi

Görsel 8: Fato-Ya İstiklal Ya Ölüm film afişi (İnanoğlu, 2017, s. 44).

Tarihi film afişinde, bir insanın dış görünüşü, filmin dış estetik özelliğini açık bir şekilde yansıtmaktadır. Bu tarihi film afişinde öncelikle, Türk askerinin “heybetli” bir duruşu ile, tarihi filmin afişinde mutlaka bir baş karakter olduğunu göstermektedir. Afişte yer alan figürlerin birbirine belli düzeyde bir orantısının olduğu görülmektedir. Sağ alt köşede yer alan kadın aktrisin, erkeğin yanında duruşu, önde bulunan karaktere destek verdiği şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu afiş yakından incelendiğinde, afiş tasarımında büyük bir figürün öne çıkmasıyla, afişin sol bölümü figüre ayrılmıştır. Ayrıca bu yaklaşımın, figürün filmdeki rolüne baskınlığı ve öncülüğü de simgelediği söylenebilir. Figürün askeri üniforması ve bakışlarındaki hüznü duruş, onun zor bir durumdan çıktığını ve elinde tuttuğu silahıyla bir mücadele anını da yansıtmaktadır. Afişin sağ alt bölümüne bakıldığında daha çizgisel bir üslupla yapılmış olan üç figür bulunmaktadır. Bu figürlerden bir tanesi ateş açar gibidir ve silahını yukarı doğru diğer figüre doğrultmuştur. Bu duruşla bir düşman izlenimi de vermektedir. Afişin alt kısmında küçük boyutlarda kalabalık bir sahne ve bir Türk bayrağı tutan bir figürün zafer sahnesi konu edinilmiştir. Sonuç olarak afişte yer alan göstergeler; bayrak, askeri üniforma ve kalpaktır. Böylece, kalpak, askeri üniforma, dalgalanan bayrak göstergeleriyle filmin, bir Kurtuluş Savaşı filmi olduğu sinyalleri izleyiciye aktarılmıştır.

5. KURTULUŞ SAVAŞI TARİHİ FİLM AFİŞLERİNDE ORTAK GÖSTERGELER

Kurtuluş Savaşı tarihi film afişleri yakından incelendiğinde; muhteşem Türk tarihine özgü temel göstergelerden; “bayrak”, “kalpak”, “askeri üniforma” kapsamlı ortak göstergeler olarak en dikkate değer bir biçimde, tarihi film afiş tasarımında uygun şekilde tasarlanmış olarak yer almıştır. Afiş, bir filmin tanıtımı için, en özgün formdaki özdeki bilgileri taşıyan temel mesajları içerir. Eğer bir filmin reklam ve tanıtımı yapılmazsa, insanlar, hiç bir biçimde duyamaz ve göremezler. Bu açıdan afiş tasarımı, tarihi filmin ilk izlenimini oluşturan vitrini konumundadır ve tarihi filmin reklam ve tanıtımında oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ancak, o dönemin sınırlı sayıdaki nadir konumdaki film afiş çizerleri ve ressamı, ancak belli sayıda kişilerden oluşuyordu ve tarihi film afiş tasarımları, filmlerin yapım sürecine paralel bir biçimde eldeki vakti, etkin bir biçimde kullanarak ve bir bakıma adeta zamanla yarışılarak büyük bir duygusal heyecanla sürdürülmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk Sineması'nın öncüleri tarafından yapılan tarihi filmlerde, filmin yaşandığı döneme uygun kostümler, filmin akışı içinde yer almıştır. Özellikle bu dönemde, ilk üç tarihi filmin yönetmenliğini yapan Muhsin Ertuğrul'un gösterdiği öncülük içeren yüksek düzeydeki sanatsal nitelikteki gayretler, kayda değer olarak görülmüştür. Pek tabii olarak, tarihi film afişinde yer alan ortak göstergeler sayesinde, “vatan, millet ve ulus” kavramının, çok daha derinlemesine olacak bir biçimde, iyice bilinçlenmesini sağlamış ve pek tabii olarak tarihi filmde yer alan ortak ulusal kültürün belirli temel öğeleri, afiş tasarım içeriğine uygun bir biçimde yansıtılmıştır.

O tarihte kullanılan, araç, gereç, cihazlar ve mekanlar, tarihsel dönemlerin dinamik enerjisini ve ruhunu gerçeğe yakın bir biçimde yakalamaya çalışmıştır. Bu anlamda tarihi filmin geçtiği yerler, afiş tasarımında daha çok öne çıkar. Tarihi film afiş tasarımcısı, sinema seyircisiyle, daha derinden gelen bir empati içinde, daha güçlü bir iletişim kurma çabası içinde olmuştur. Döneme ait tarihi bir filmi görsel imgelerle seyirciye apaçık aktarımını sağlarken, seyirciyi önceden bilgilendirici ve heveslendirici estetik kaygıları kendi içinde yaşamış oldukça profesyonel afiş tasarımcısı kişiler konumunda olmuşlardır.

Kalpak; film afişlerinde “Milli Mücadele ve kahramanlık”ı pekiştiren bir göstergedir. Kalpak, Atatürk ve arkadaşlarının önderliğinde milli mücadelenin her aşamasında Türk ordusunun subayları tarafından giyilmiş ve kahramanlık imgesi olarak Kemalistlerin simgesi durumundan çıkararak, tüm Anadolu’ya doğru hızla yayılmıştır. Ankara Postası (1924), Bir Millet Uyanıyor (1932), İstiklal Madalyası (1948), Vurun Kahpeye (1949), Ya İstiklal Ya Ölüm-Fato film afişlerinde kalpak cesaret ve kahramanlığın ortak göstergesi olduğu izlenmektedir.

Türk Bayrağı, özgürlüğün, vatanın, namusun, bağımsızlığın, kurtuluşun ve savaşta akıtılan kanın simgesi olarak askerler tarafından afiş kompozisyonlarda hayat bulmuştur. Ateşten Gömlek (1923) film afişinin fonunu teşkil ettiğini söylenebilecek boyutta yer alan Türk bayrağı, bu durumun ciddi oranda göstergesi haline gelmiştir. İstiklal Madalyası (1948), Kahraman Mehmet (1948), Vurun Kahpeye (1949), Ya İstiklal Ya Ölüm-Fato (1949) film afişinde kahramanların ellerinde savaş alanında gösterilmiştir. Tarihi film afişlerinde, özellikle bayrak vardır ve milli duygulara hitap edecek şekilde özenle tasarlanmıştır.

Tarihi film konularına göre, döneme özgü olan kıyafet seçimleri de oldukça dikkat çekmektedir. Bunlar arasında en başta geleni askeri üniformalar, dönemin kadın giysilerinin kullanılan orijinal kumaş ve modellerden filmdeki rollerini dahi tanımlamak olasıdır. Bu anlamda, filmde görülen özgün giysiler, içinde bulunulan döneme, sosyal statüye ve askeri personelin rütbeleri hakkında belli ipuçlarını dahi vermektedir. Askeri üniforma, ortak göstergeler arasında yerini almıştır. Bu film afişleri; Ankara Postası (1924), İstiklal Madalyası (1948), Kahraman Mehmet (1948), Vurun Kahpeye (1949), Ya İstiklal Ya Ölüm-Fato (1949)’dur.

6. SONUÇ

Dünya tarihinin akışı içinde, 20 yüzyılın başında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş süreci, çok çetin, büyük gayret, fedakarlık ve zorluklarla dolu uzun süren bir mücadelenin eseridir. 16 Mart 1920’de İngilizler, Meclisi Mebusu, İstanbul’u işgal edince, Meclis kendi çalışmasına ara verdi Mustafa Kemal 19 Martta ulusa yaptığı çağrı üzerine, 23 Nisan 1920’de milli egemenliğin kalbi, T.B.MM.’ni açtı. Bu süreçte sinema tarihi açısından; Kurtuluş Savaşı konulu orijinal filmler, Milli Mücadelenin zorlu koşullarını anlatan tarihi filmlerdir. İşte bu büyük Milli mücadele bilincini, ruhunu ve şuurunu gelecek kuşaklara aktarmak gerekiyordu. Milli mücadele bilincinin sürekli canlı kalması, çağdaş uygarlık düzeyini aşmak milli gayesini en mükemmel bir biçimde desteklemek gerekiyordu. Başlangıçta, bağımsızlık ve hürriyet hayali, adım adım Kurtuluş Savaşı projesi kapsamında gerçek oldu. Tüm dünyaya bağımsızlık ve özgürlük yolunda bambaşka bir milli onur ve gururu temsil ediyordu.

Sinema tarihçileri, araştırmacılar ve sinema tarihi yazarları için büyük önem taşıyan sinema tarihi açısından büyük önem taşıyan tarihi afişler, alışkanlıkları, düşünceleri ve davranış tarzlarını estetik olarak etkileyen, bireylere değer veren en temel görsel sanat eserleridir. ve toplum. ve bir bakıma icatlarının arasındaydılar. Afiş bir anlamda filmin tüm hafızasıdır, filme dahil olan sanatçıları, filmin konusunu ve filmin geçtiği yerleri içerir ve geçmişten günümüze ve bir şekilde gelecek. Sanat ve tasarım kaygılarının eşit ağırlıkta olduğu bir mesajın iletilmesi ve tanıtılması için hazırlanan bu ürünler, neredeyse her yerde, her zaman ortaya çıkabilen grafik ürünler olarak kabul edilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında oldukça etkileyici özelliklerinden dolayı; dünyada sinemanın en başından itibaren, filmin oynandığı salonun içinde veya dışında, reklam amaçlı çeşitli alan, bina ve sokaklarda sergilenen orijinal film afişleri geleneksel olarak ilgi odağı olmuştur.

Film afişi, filmin özü ve neredeyse filmin ruhunu oluşturur. Filmi önceden anlamaya, film hakkında belli bir fikre sahip olmaya, onun hakkında konuşmaya ve daha eleştirel hale getirmeye dahi olanak sağlamıştır. Tarihi film afişleri öncelikle, seyirci afişi ilk gördüğü için, genelde afiş hiç unutulmaz ve bu sayede filmde, afişteki oyuncunun cesareti, duruşu, verdiği duygu seyircinin hafızasından hiç çıkmaz, sürekli olarak aklında kalır.

Tarihi film afiş tasarımı, sanatsal afiş konumunda, eserin tüm özellikleri ile izleyiciye sunumunu ve onunla yakın bir diyalog sağlayan ilk ve öncelikli türden orijinal araçtır. Diğer tanıtım konuları gibi film afişi tasarımı da grafik tasarımcının sorumluluğundadır. Bir tarihi film afiş tasarımı sunulduğunda, bulunduğu her yerde kolaylıkla anlaşılabilirliği, çekici etkisini, gücünü ve özelliğini açık bir biçimde ifade ederek izleyiciye gösterebilir. Profesyonel grafik sanatçıları eşliğinde, tarihi afiş tasarımı el emeğiyle ve göz nuru ile yağlı boya kullanılarak özenle yapıldığında daha derin bir anlam kazanırken; izleyiciye ne kadar sıcak gelirse, o kadar daha çok sayıda izleyiciyi, bu durumdan etkilenecek tarihi filmi izleme isteği uyanmaktadır.

Çağın gerektirdiği eğitim ve öğretimle yetiştirmek, milli ve manevi değerleri bilimsel, sanatsal, kültürel ve sosyal faaliyetlerle, mükemmel bir biçimde anlatımda sinema sanatları önemli roller üstlenmiş oluyordu. Bu önemli özelliklerinden dolayı tarihi filmler, bireylere ve toplumlara bilinç kazandırarak eğiten-öğreten ve yeniden izlenebilen yüksek bir değer ve zenginlik içeren ve belgesel bir nitelik kazanan sinema sanatları formunda en öncül sanat dalları arasında sayılabilir bir nitelik taşımaktadır. Bütün olarak değerlendirildiğinde, sinema alanındaki değer taşıyan sanatsal özellikleri dolayısıyla, “insanlığın somut olmayan kültürel mirası” açısından da, kültürel ve sanatsal ürünler olarak kabul edilebileceği öngörülebilir.

Afiş, görsel estetik öğeleri içeren formuyla, izleyici ile en temel bir iletişim aracıdır; amacı hedef kitleye en çabuk, en etkili ve en farklı bir biçimde doğru mesajlarla birlikte erişimi hedefler. Bu sanatsal birikim ve maharet isteyen sürecin başarısı, anlaşılır, kalıcı ve ikna edici doğası ile doğru orantılıdır. Günümüz hayatının en temel olgulardan biri konumunda olan afiş sanatı, sembolik bir temsil ve etkili/etkin bir sunum alanıdır. Sinema afişleri, fotoğraf, resim, illüstrasyon, yazı, renk, çizgi gibi, en temel görsel tasarımı öğelerini bir bütün olarak kapsar.

Afişi tasarlayan kişi ya da kişiler, bu anlamlı boyuttaki sanatsal özellikleri içeren ilişkideki diğer unsurlarla, afiş sanatçısının sanatsal yetenekleri ve öngörülleri ile birleştirip dönüştürebilir nitelikleri maharetle harmanlayıp, izleyicinin zihninde film hakkında çok önceden bazı temel ve kritik değerlendirmeler yaratacak çeşitli anlamsal boyutta var olan derinlikler oluşturabilmişlerdir. Bu anlamda sürekli değişim içeren dinamik süreçte göstergebilim, afiş içeriğinde aktarılan mesajları analiz, sentez ve yorumda çok önemli bir işlevsel konuma sahiptir.

Öte yandan kendi dönemi içindeki tarihi film ile izleyici ilk karşılaşması afiş üzerinden, filmin yazı ile ilgili ön bilgiler izleyiciye estetik bir uyumla sunulurken; filmin afişi, filmin olay akışını içeren orijinal örgüsünün ve süregiden hikayesinin açıklanmasında çok önemli bir rol oynar. Tarihi film afiş çizeri (illüstratörü) ya da tasarımcısı, ilgili filmle ilgili fotoğraflara bakıp dikkatle inceler, filmin konusunu içeren akış senaryosunu okur ve gerektiğinde filmin çekildiği setlere dahi giderek, tarihsel filmin genel akışını ve durumunu afişe yansıtabilecek bir bakış açısı kazanmış ve bunu afiş yaratım sürecine başarıyla aktarmaya çalışmışlardır. Böylece, tarihi film afişinde yer vereceği türden; biçim, doku, renk içeren tasarım ilkelerini kendi görsel stilini geliştirerek elde etmiş olduğu maharet ve ustalıklarını en mükemmel bir biçimde kullanmışlardır. Tarihi film afiş ressamı, bir nevi tüm profesyonel çizim uzmanlığını etkin bir biçimde, film afişine ilham veren ve yaratıcı bir biçimde aktarmaya çalışmışlardır.

Tarihsel film afişleri, atfettikleri dönemin filmin konusunu, en çekici ve etkileyici bir formda başlangıç dönemlerinde şekillenerek, öncelikle resim sanatının tekniklerini ve önemli karakterleri etkili bir biçimde film içinde etkin kullanımı vasıtasıyla, film ile ilgili bilgileri ilk elden afişe aktarılmış, filmin görsel içeriği, orijinal formda, en güzel örneklerini tasvir edecek bir biçimde, kendi hayal gücünü ve tasarım yetkinliğini maharetle kullanmış, özel sanatsal boyuttaki vazgeçilmez orijinal yerlerini almışlardır. Vizyona giren yeni filmlerin tanıtımında, sinema salonu işletmecisi tarafından, sinema binasının ön cephesine konulan ışıklı sinema fenerleri afişleri ile birlikte hazırlanmışlardır. Öncelikle içinde yaşanılan dönemde, tarihsel filmin kimliğini oluşturan tanıtımı ve reklamı, filmin akıllarda daha uzun süre kalıcı olmasını sağlayan, film hakkında en kısa ve öz bilgiyi içinde muhafaza eden özellikleri ve birer tarihsel hazine değerine sahip olma özellikleri sayesinde, sinema sanatları açısından da giderek önem kazanmıştır.

Dolayısıyla, Türk İstiklal Harbi'nin her safhasında olağanüstü kahramanlıkları da içeren yaşanan tarihsel olaylar, Türk Sineması yapımcıları tarafından sinemaya aktarılarak konu ile ilgili çevrilen filmler sayesinde, çok çeşitli ve çok önemli özellikleri olan olayları ortaya çıkarmış, Türk askerinin savaştaki başarılarına, kahramanlıklarına ve etkili konumdaki rolüne ve Türkiye ve dünya kamuoyunun nasıl oluştuğuna çok büyük oranda ışık tutmuştur. Sinema sanatları içinde var olan farklı türler içinde, gerçeğe yakınlık içeren ve kendine özgü niteliklere sahip tarihi film afişleri insanlar arasında kurulan etkili iletişim canlı ve çarpıcı arasında sayılabilir. Bu değeri her geçen gün artan tarihsel afişlerde yer alan semboller sayesinde sinema filminin geniş halk kitlelerine anlatım, duyurum ve çok yönlü tanıtımı hedeflenmiştir. Dünya genelinde görsel-işitsel medyanın henüz yaygın olmadığı zamanda, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da afiş; birçok kamusal faaliyette, sosyal içerikli mesajların iletiminde, ürün ve hizmet tanıtımında, dönemin en temel yaygın kitle iletişim aracı olarak kullanılmıştır.

Dünya tarihinde ulusların sahip oldukları kültürel gelişim ve engin tarih bilinci, derin mazideki geçmiş değerleri yorumlayan, ideal gelecek vizyonunda rol oynayan kültürel, sanatsal ve sosyalleşerek ilerleyen toplumsallaşma sürecinde, birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkmıştır. Millet çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, ülkü, duygu, gelenek ve görenek birliğinde, milli benliğini bilerek; fikri, hissi ve fiili bütün davranışlarında gösteren insanların oluşturduğu bağımsız ve egemen topluluklar olarak ortak kaderi ve tarihi paylaşan insanlardan oluşmuş bulunmaktadır. Dünya sinema sanatları tarihçileri, dünya tarihi içinde var olan, insanlığın geçmişi ve geleceği açısından önemli olan konu, durum ve olayları dikkate alarak oldukça başarılı tarihsel sinema film ürünlerine imza atmışlardır.

Yakın tarih açısından daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren 1923-1950 yıllarını kapsayan 27 yıllık döneme bir bütün olarak geniş bir açıdan, bilimsel, akademik ve objektif bir biçimde bakıldığında, sinema sanatları alanında artan oranda var olan süregelen, sinema alanında var olan sanatsal faaliyetler toplamında, Türk toplumsal gelişim ve değişim süreçlerinde etkili olurken, toplumsal belleği güçlendiren, yaşanılan anı tarihselleştiren en önemli sanatsal araçları arasında önemli yerini almış olduğu görülmüştür.

Bu dönemde tüm dünyada diğer sanat dallarına ek olarak, büyük bir ortak emekle ve paylaşım ile ortaya çıkan sinema sanatları eserleri ve ürünleri, klasik boyutta bir sanat dalı olmanın ötesinde, çok daha farklı anlamlar taşıyan olgusunun, toplumsal bir dinamizm ve gelişimin de öncüsü konumunda olduğu söylenilebilir.

Sosyo-kültürel ürünler niteliğindeki tarihsel filmler; toplumsal bilinci ve belleği etkilemiş; ülkeye ve dünyaya ilişkin algı ve anlamlarını yönlendirmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında yaşananlar, Türk Sineması yapımcıları tarafından sinemaya aktarılmış ve bu sayede birçok önemli tarihi film çevrilmiştir.

İlk günden günümüze ve geleceğe uzanan türden ulusal sinema müzesine layık olacak temel özellikteki, yüksek kaliteli tarihi sinema filmciliği açısından öncelikle en mühim olan konulardan birisi de kaliteli bir senaryo ile yola çıkılarak filmin çelimine başlanmasıdır. Eğer tarihi filmin senaryo içeriği doğru, güçlü, daha kaliteli olursa, sonuçta ortaya iyi bir tarihi film çıkar. Bu açıdan tarihsel değeri olan tarihsel film afişleri arşivlerinden oluşan yaratıcı konumdaki eserlerinden yararlanmak oldukça büyük bir önem kazanmıştır. Buradan yola çıkılarak bakıldığında, gelecekte de, tarihsel filmlerin daha gerçekçi ve tarihsel gelişim evrelerini daha yakından ele alarak yapılması, diğer sinema sanatları uzmanları yanında, sanat danışmanları ve sanat yönetmenlerinin rehberliğinde, daha kaliteli ve kalıcı eserlere erişim mümkün olacağı öngörülmektedir.

Bu nedenle, kendi ulusal kimliği öne çıkartan, kahramanlık filmleri daha güçlü tarihi eserlerden esinlenerek yapımına gidildiği görülmektedir. Böylece, nice tarihi filmin başlangıcından itibaren, çok daha sağlam bir anlatımla ve tarihsel sürece olabildiğince paralel bir kalite içinde, gerçekçi olduğu kadar yaratıcı bir anlatım dinamizmi içinde, büyük bir yaratıcı güç ve umutla yola çıkmalıdır. Bu nedenle, öncelikle, yapılan detaylı bir tarihsel araştırmaya yakından bağlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle tarihi film çekilmeden önce, o dönemin iyi bir araştırılması sağlanırsa, kültür de en iyi bir biçimde yansıtılabilir.

1923'den itibaren, henüz savaştan yeni çıkmış bir ülke konumunda olan ve yaşadığı bu tür kahramanlıklara ihtiyacı olduğu zamanda, "Ateşten Gömlek", "Bir Millet Uyanıyor" gibi tarihi filmlerin, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Sineması'nın öncü yapımcıları, diğer filmlerin yanında, özellikle tarihi filmlerin yapım sürecinde, daha çok eser uyarlamasına bağlı olarak, önemli tarihi eserleri ustalıklı senaryolaştırıp, başarıyla filme aktardıkları görülmektedir. Özellikle, bu eserler; "Ateşten Gömlek", "Bir Gece Faciası", "Domaniç Dağları'nın Yolcusu", "Vurun Kahpe'ye" eserleri daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde var olan toplam sekiz tarihi film, dört adedi (yüzde ellisi) eser uyarlaması şeklinde olduğu belirlenmiştir.

1923'ten itibaren Türk Sineması tarafından çevrilen orijinal özellikleri olan tarihi film afişleri, belirlenen perspektifte değişim ve gelişme gücüyle filmin izleyiciye yönelik olarak ilgisini çekmiştir. Bu anlamda alışılmadık yenilenen bir hevesle, film afişinin odak noktası, dikkat çeken özgün bir sanatsal tasarımla yoğunlaşmış olduğu oranda, sanatçının yeteneğinin daha da belirginlik kazanmasını sağlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan tarihi filmlerin afişleri, sınırlı sayıları nedeniyle, geçmişe ve tarihine meraklı ve tutkulu sinemaseverlerin en popüler nitelikteki posterleri arasında rahatlıkla sayılabilir. Bu dönem içinde başarılı ölçülerde tarihsel film afiş tasarımı, eserin / prodüksiyonun tanıtımı ve reklamında önemli bir yer tutmuştur. Tarihi film afişi tasarımı, grafik tasarımcılar için önemli bir çalışma alanı oluşturmuş ve tarihsel film afişi yapımının oldukça hassas, incelikli içeriğini, yüksek bir yaratıcı yetkinlikle yansıtılan eserleri sayesinde, geçmiş ve gelecek zamanlardaki izleyiciler için akılda kalıcı bir etki yaratmıştır.

Bu çalışmanın kapsamında incelenmiş olan 1923-1950 döneminde I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin filmlerde konu edinmesi, Türk sinemasının tarih anlayışını ve o dönemdeki düşünceleri ve atmosferi beyaz perdeye yansıtması, hem tarihi önem taşımakta hem de sanatsal değerini korumaktadır.

Yapılmış olan filmlerin, Kurtuluş Savaşı'nı büyük bir kahramanlık ve onurla kazandıran; "Cumhuriyet", "Ulusal Bilinç" ve "Yüksek Ruh" etrafında büyük bir umutla bir araya gelme düşüncesiyle yaratıldığı, devletin resmî ideolojisinin akıl, bilim, mantık ve aydınlanma felsefesiyle ele alınmış olduğu apaçık görülmüştür.

Bu açıdan değerlendirildiğinde; özgün konumdaki çalışmanın içeriğinin Kurtuluş Savaşı filmleri kapsamında titizlikle incelenmesiyle ortaya çıkan en temel özelliği, Milli Mücadele Ruhu'nun yücelten ve yükselterek izleyiciyle kurulan yakın ilişkinin ilk izlenimi, pek tabidir ki öncelikle; "tarihi film afişleri" ile mümkün olmaktadır. Böylece, seyircinin, tarihi film hakkında beklentisini oluşturan ve ilk bağlantıyı kuran tarihi film afişidir. Bu bağlamda, tarihi film afişlerinde kullanılan göstergeler oldukça büyük önem taşımaktadır. İzleyici, görsel özdeki disiplinin birbiriyle bütünleyen, aynı zamanda toplumsal atmosferin etkisiyle büyük bir coşku ve heyecanla dopdolu olan seyircinin dikkatini çeken, tarihsel film afişlerindeki en temel göstergeler üzerinden daha anlaşılabilirlik içinde güvenle ilerlemektedir.

KAYNAKLAR

- Aydemir, Ş., S. (1999). Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938). Cilt-III. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barthes, R. (2014). Göstergebilimsel Serüven. (M. Rıfat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Bedir Erişti, S., D. (2016). Görsel Araştırma Yöntemleri, Teori, Uygulama ve Örnek. Ankara: Pegem.
- Berkes, N. (2020). Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, İ. (2005). Sanat Eğitiminde Afiş. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Enginün, İ. (2007). Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi. İstanbul: Dergah.
- Gümüştekin, N. (2013). Rengin Bir Grafik Tasarım Ürünü Olarak Afişe Katkısı: Tarihsel Bir İnceleme. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 7(9), 35-50.
- Günay, D. (2012). Görsel Göstergebilim ve İmgenin Anlamlandırılması. D. Günay & A. Parsa (Ed.), Görsel Göstergebilim İmgenin Anlamlandırılması (s. 11-55). İstanbul: Es.
- İnanoğlu, T. (2017). Başlangıcından Bugüne 1914-2018 Afişlerle Türk Sineması. İstanbul: Turvak.
- Kıraç, R. (2008). Film İcabı: Türkiye Sinemasına İdeolojik Bir Bakış. Ankara: De Ki.
- Oral, M. (2018). Türk Kurtuluş Savaşı'nın Tarihsel Konumu. Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, I(2), 3-16.
- Özgüç, A. (1973). Türk Sinemasında Kadın Oyuncular. Yedinci Sanat, sayı 9, s. 83.
- Özgüç, A. (2005). Türlerle Türk Sineması, Dönemler/Modalar/Tipler. İstanbul: Dünya.
- Özgüç, A. (2012). Türk Filmleri Sözlüğü. İstanbul: Horizon.
- Parsa, S., A.F., Parsa. (2012). Göstergebilim Çözümlemeleri. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Rıfat, M. (2008). XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rıfat, M. (2018). Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Scognamillo, G. (2010). Türk Sinema Tarihi. İstanbul: Kabalcı.

Sığırcı, İ. (2012). Gösterebilimsel Açıdan Reklam İncelemesi: Bir Otomobil Reklamı. D. Günay & A. Parsa (Ed.). Görsel Gösterebilim İmgenin Anlamlandırılması (s. 96-132). İstanbul: Es Yayınları.

Yalur, R. (2014). 1990-2013 Arasında Afiş ve Sosyal Afişlerin Grafik Tasarım ve Teknolojik Açıdan İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

KUR'AN'IN BİREY VURGUSU

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ÜNAL

Çankırı Karatekin Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kelam ve İtikadî İslam Mezhepleri
Ana Bilim Dalı-Kelam Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-9543-7445

ÖZET

Donatıldığı yetiler itibariyle “ahsen-i takvîm” olarak nitelendirilen insan, âlemdeki varlıklar içinde ayrı bir değere ve öneme sahiptir. İnsana verilen akıl, irade, kudret vb. yetiler onun sorumluluğunun da temel sebebidir. Zira Allah, insandan hayatı boyunca varlığını gerçekleştirmesi yoluyla gerçek ve etkin bir özne olmasını istemektedir. İslâm Dini, insanın sahip olduğu bu gerçekliğe uygun olarak bireyi ve bireyselliği, en önemli değer olarak incelemiştir. Gerçek ve etkin bir özne olmanın ise temel iki şartı bulunmaktadır. Bunlardan ilki varlığını borçlu olduğu Allah'ı tanınması ve diğeri ise “ahsen-i takvim” olarak nitelenen yüksek yetilerini kendine, diğer insanlara ve doğaya karşı sorumlulukları çerçevesinde gerçekleştirdiği bir yaşama dönüştürmesidir. İnsanın varoluş amaçları Allah tarafından belirlenmiş ancak bu amaçların gerçekleştirilmesi tamamen insana bırakılmıştır. İnsanın yeteneklerini keşfetmesi, varlık âleminde önemli bir özne olduğunun farkına varmasıdır. İslâm'ın geldiği zaman diliminden önce baskın olan geleneksel kabile kültürünün şekillendirdiği toplumsal yapıda birey, tek başına bir değer ifade etmediği gibi bireyin tüm tercihlerinin ve eylemlerinin mensubu olduğu kabilenin istekleri ve menfaatlerine göre şekillendiği görülmektedir. Hz. Peygamber bu katı cemaatçi anlayış yerine bireyin özgürlüğüne ve sorumluluğuna dayalı bir zihniyeti egemen kılmaya çalışmıştır. Bu amaçla Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'in ilkelerinden hareketle gerçekleştirmeye çalıştığı en kapsamlı ve köklü değişim, asabiyet merkezli kabile bağlarından oluşan toplumsal yapının etkisinin kırılmasına yöneliktir. Bu tebliğde Kur'an bağlamında bireyin mahiyeti, önemi ve etkinlik alanı çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır/irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Birey, İrade, Sorumluluk, Kabile

THE QURAN'S EMPHASIS ON INDIVIDUAL

ABSTRACT

Man, who is described “the best form (ahsan al-taqwim)” due to his abilities, has a different value and importance among the beings in the world. Such abilities as the mind, will and power etc. given to man are the main reason for his responsibility. Because, God wants man to be a real and effective subject by realizing his existence throughout his life. Islam prioritizes the individual and individuality as the most important value in accordance with this reality that human beings have. There are two basic conditions to be a real and effective subject. The first one is to recognize God, whose existence he owes to, and the other is to transform his high abilities, which are described as “ahsan al-taqwim”, into a life that he realizes within the framework of his responsibilities towards himself, other people and nature. God determines the purposes of human existence, but the realization of these purposes is entirely left to human beings.

In the social structure shaped by the dominant traditional tribal culture before the time of Islam, it is seen that the individual has no value on its own, and all the preferences and actions of the individual are shaped according to the wishes and interests of the tribe to which they belong. The Prophet tried to dominate a mentality based on the freedom and responsibility of the individual instead of this strict communitarian understanding. For this purpose, the most comprehensive and radical change that the Prophet tried to realize based on the principles of the Quran is breaking the effect of the social structure consisting of asabiyyah-centered tribal ties. In this paper, the nature, importance and field of activity of the individual will be discussed/analyzed in various dimensions in the context of the Quran.

Keywords: Quran, Individual, Will, Responsibility, Tribe

GİRİŞ

Var olmak açısından evrenin bir parçası olan insan, evrende kendine özgü yeri bulunan, şerefli ve onurlu bir varlıktır. Yüce Allah Kur'an'da "Biz insanı onurlu (şerefli) kıldık."¹ buyurarak bu duruma işaret etmektedir. Kur'an'da insan için kullanılan "Ellerimle yarattım/yaptım."² şeklinde geçen ifade, Allah'ın onu özenle, ayrı bir ihtimamla yarattığını ifade etmektedir. Söz konusu ifade tarzı, Allah'ın insanın yaratılışına yüklediği değeri ve önemi koyan bir anlamı barındırmaktadır. Bu yüzden insanın, Allah'ın yarattığı en önemli varlık olduğunu söylemek mümkündür.

Allah insanlara içinde yaşadıkları alem ve kendileriyle ilgili alanlarda istediklerini yapabileme yeteneğini ve yetkisini vermiştir. "Biz yer ve göktekilerin hepsini sizin emrinize amade kıldık..."³ anlamındaki ayetten anlaşıldığına göre, insanlar kabiliyet açısından bazı şeyleri yapabilmek adına güç sahibidir. Akli, iradesi ve kudreti olan bir varlık olması sebebiyle, bu özelliklerini pratize edebileceği bir egemenlik alanın insana tahsis edilmesi, insan gerçeklerine uygun bir durumdur. İnsanın yaşam alanı olan evren de insanların yaşamına en uygun hale getirilebilecek bir şekilde yaratılmıştır. Şu halde evrenin ancak insanla anlamlı bir bütünlük kazandığı ve değer bulduğu söylenebilir.

İnsana verilen bu değer ve önem akla destek olmak amacıyla vahyin gönderilmesinin de temel sebebidir. Hidayet rehberi olan Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla Allah her bir insanı/bireyi muhatap almakta ve tek tek bireylerin aklına ve duygularına hitap ederek onları ikna etmeyi amaçlamaktadır. Allah'ın bu şekilde vahiy yoluyla tarihe müdahalesi, O'nun insana bakışını ve ona verdiği değeri ortaya koymak açısından önemli bir göstergedir. Zira Allah'ın hidayeti ya da mutluluğu arayan insanlara elçi ve kitap göndererek yardım etmesi, insanlar için büyük bir rahmettir.

İnsanın yaratılışındaki amaçsallığı vurgulayan "İnsan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"⁴ mealindeki ayet, insanın anlamlı, büyük amaçları olan, dahası büyük bir varoluş projesinin merkezinde yer alan, gerçek anlamda var ve etkin bir özne olarak görüldüğünü/yaratıldığını ortaya koymaktadır. İnsanın bir amaca hikmete binaen yaratılması, kendi iradesiyle gerçekleştirdiği tüm eylemlerinin ahlâkî sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir.⁵

¹ İsrâ, 17/70.

² Bkz. Sa'd, 38/75.

³ Câsiye, 45/13.

⁴ Bkz. Kıyâme, 75/36.

⁵ İsrâ, 17/13.

Yaratılış amacı Allah'ı bilmek ve tanımak, O'na kulluk etmek ve kendini gerçekleştirmek olan insanoğlu,⁶ evren içerisindeki yerini anlamlı kılan bir varlık olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle insanın ahlaki sorumluluğu hem Allah'a hem de kendisi dahil tüm varlık alanlarına yönelik bir sorumluluktur. Zira o, yeryüzünde ilahi bir emanetin yüklenicisi durumundadır.⁷ Ayette geçen insanın yüklendiği emanetin mahiyeti kanaatimizce, yeryüzünde başta adalet olmak üzere, liyâkat ve danışarak iş yapmak gibi güzel ahlak ilkelerine dayalı sosyal bir düzen kurma görevidir.⁸ O halde 'emanet'i insan olmanın gerekleri/şartları olarak anlamak mümkündür. İnsanların hidayete ve mutluluğa ulaşmaları, bu emanet kavramını ayakta tutmalarına bağlı olarak gerçekleşecektir. Zira insan, emanetin emindir ve ondan sorumludur. Nüfuz ve otorite sahibi olduğu gibi icat ve keşif kaynağıdır.⁹ Kur'an sistematığı içerisinde bireyin oldukça önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Nitekim Kur'an'da geçen "sünnetullah" olgusu, insanın yüklendiği "emanet"le sıkı sıkıya ilişkili bir şekilde sunulmaktadır. Çünkü insanın yüklendiği görev, egemen bir varlık oluşuna uygun olarak yeryüzünde "halife" olmakla nitelenmektedir. Bu tarihsel bir görevdir ve insan görevine uygun bir şekilde yeryüzünü imar ve ıslah edecek ve ona zarar vermeden sürdürülebilir bir şekilde ondan faydalanacaktır. İnsanın yüklendiği "emanet"i anlamlı kılan ve onu tarih karşısında sorumlu yapan, olumlu ya da olumsuz şekilde kullanabileceği güçlerle donatılmış olmasıdır.¹⁰ Bu yüzden insana verilen özgürlük, iki ucu keskin bir bıçak gibi hem iyiliğe, hem de kötülüğe götürebilecek bir nitelik taşımaktadır.¹¹ Şu halde bireysel sorumluluk, beşeri eylem alanında karşılık bulan ve tamamen kişisel tercihlerin ortaya çıkardığı bir olgudur. Yolunu ve istikametini belirleyen insanın kendisidir.¹² Zira, "Herkes kendisine uygun bir tarzda hareket eder."¹³ İnsandan beklenen gücünü ve iradesini doğrudan yana ve olumlu sonuçlar elde edecek şekilde kullanması ve bu şekilde sorumluluğunu yerine getirmesidir.

⁶ Zâriyat, 51/56.

⁷ Ahzab, 33/72.

⁸ Bkz. Fazlurrahmân, Ana Konularıyla Kur'an, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 1987, ss. 70-71. Akkad'a göre ise "emanet" sorumluluk anlamına gelir. Bkz. Mahmud Abbas El-Akkad, el-İnsan fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Dâru'l-Hilal, Kahire, ty, s. 36 vd.

⁹ Bkz. Yaşar Ünal, İnsan Egemenliğinin Teolojik Temelleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s. 30.

¹⁰ Ömer Özsoy, Sünnetullah, Fecr Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s. 112; Ünal, İnsan Egemenliğinin Teolojik Temelleri, s. 32.

¹¹ Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılır: "Nefse ve onu şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük yapma kabiliyeti verene andolsun ki, kendini arıtan kurtuluşa ermiş; kendini kötülüğe düşüren de ziyana uğramıştır." (Şems, 91/7-10.)

¹² İnsan doğruyu, iyiyi, güzeli seçmekte olduğu kadar, yanlış, kötüyü ve çirkini tercih etme hakkına da sahiptir: "Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör". (İnsan, 76/3.), "De ki Kur'an Rabbinizden gelen bir haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun" (Kehf, 18/29.) "Bu sadece bir öğüttür. Dileyen Rabbine giden yolu tutar." (İnsan, 76/29.) Ayetlerin işaret ettiği şey, dini kabul etmenin de kişisel bir tercih sonucunda ortaya çıkmasıdır. Zira başlangıç bakımından insanın yaratılışı nötr/yansızdır. (Bkz. Şems, 91/7-8.) Herhangi bir dini benimsemesi ise doğuştan var olan değil, sonradan kazanılan ve kişisel tercihe dayalı bir durumdur. Bkz. Temel Yeşilyurt, "Kur'an Işığında İnsanın Bireysel Sorumluluğu (Günah ve Sevap)", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, c. 10, sy. 1, ss. 39-42.

¹³ İsra, 17/84.

1.KABİLECİ ZİHNİYETE KARŞI BİREY VE BİREYSELLİĞİN ÖNE ÇIKARILMASI

Bir bireyin kendi dışındaki varlıklarla kurduğu ilişkinin mahiyeti, benimsediği dünya görüşüyle doğrudan ilişkilidir. Her birey nev'i şahsına münhasır ve biricik olduğu için her bir bireyin dünya tasavvuru/yaşam felsefesi de kendisine hastır.¹⁴ Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği İslâm Dini, insanın sahip olduğu bu gerçekliğe uygun olarak bireyi ve bireyselliği, en önemli değer olarak önceliyordu. Bu yüzden onun Kur'an-ı Kerim'in ilkelerinden hareketle gerçekleştirmeye çalıştığı en kapsamlı ve köklü değişimin, asabiyet merkezli kabile bağlarından oluşan ve bireysel özellikleri sınırlayan hatta çoğu zaman yok eden toplumsal yapının etkisinin kırılmasına yöneliktir. Öyle anlaşılıyor ki, Hz. Muhammed'in yeniden yapılandırmak üzere mücadeleye giriştiği toplumsal yapıda birey, tek başına bir değer ifade etmediği gibi onun tüm tercihleri ve eylemleri, bağlı bulunduğu kabilenin istekleri ve menfaatlerine göre şekillenmekteydi. Zira kabilenin varlığını devam ettirmesi, her şeyin üstündeydi.¹⁵ Bireyin bu sınırların dışına çıkması düşünülemezdi. Bu yüzden Hz. Peygamber'in bu katı cemaatçi anlayışın yerine, bireyin özgürlüğüne ve sorumluluğuna dayalı bir zihniyeti egemen kılmaya çalıştığı görülmektedir.¹⁶

Kur'an'ın tüm yeni oluşum ve değişimlere karşı kapalı olan ve mevcut yapıyı koruma konusunda ısrarcı davranan kabileci zihniyeti şiddetle eleştirdiği görülmektedir.¹⁷ Burada Arap zihin kodlarını belirleyen kabileciliğin çok çarpıcı bir değişimini içe dönüklükten dışa dönüklüğe ve topluluğu her şeyin önüne alan "biz" şuurundan, bireyi önceleyen bir bilinç düzeyine geçişini görebilmek mümkündür.¹⁸ Bu değişimle birlikte gelinen noktada artık bir gerçek ve bir değer olan kabile değil, herhangi bir kimse ve cinsiyeti ne olursa olsun bireydir. Bu durum, kabile merkezli yapının çözülmesi ve bunun yerine özgür bireylerin bilinçli birlikteliğini ve dayanışmasını öne çıkaran bir dönüşüm projesinin yürürlüğe girmesi anlamına gelmektedir.¹⁹ Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Her nefis, yaptıklarına karşılık tutulan bir rehindir."²⁰ ve "Kimse kimsenin günahını yüklenmez. Günah yükü ağır olan birisi başka birisini çağırıp yükünün bir kısmını taşımasını istese, en yakını bile olsa o yükten hiçbir şeyi başkası üzerine alamaz."²¹ gibi ayetlerle kabileciliğin çok belirgin etkisi sebebiyle ferdiyetçiliğin yok edildiği bir toplumsal yapıda, bireyselliğin geliştirilmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmuştur.²²

¹⁴ Krech-Crutchfield-Ballachey, Cemiyet İçinde Fert, (çev. Mümtaz Turhan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 24.

¹⁵ Ahmet Faruk Sinanoğlu, "Müslüman Arap Medeniyetinin İnşası Bağlamında Cahiliye Dönemi Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Değişmeler", Türklük Bilimi Araştırmaları, 2011, sy. 29, s. 381.

¹⁶ Mahmut Ay, "Bireyselliğin Teolojik Temellerinden Biri Olarak İman", Dinî Araştırmalar, 2003, c. 5, sy. 15, (ss. 88-108) s. 98. Ayrıca bkz. Mehmet Evkuran, Ehl-i Sünnet Siyasi Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s. 54; İrfan Abdulhamid, İslâm'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları, (çev. M. Saim Yeprem), Marifet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 77.

¹⁷ Bakara, 2/170; Mâide, 5/104; A'raf, 7/28,70; Yunus, 10/78; Hüd, 11/62, 109; İbrahim, 14/10; Şûara, 26/70-76; Zuhuf, 43/22-24.

¹⁸ Aziz Lahbabî, İslâm Şahsiyetçiliği, s. 29, (çev. İsmail Hakkı Akın), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1992; Âmiran Kurtkan Bilgiseven, Din Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 99; Mustafa Aydın, İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenmesi, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991, s. 58 vd.

¹⁹ Ay, "Bireyselliğin Teolojik Temellerinden Biri Olarak İman", s. 99.

²⁰ Müddessir, 74/38.

²¹ Fâtır, 35/18.

²² Bkz. Sami Kiliçli, Mekki Surelerde Mü'minlerin Müşrikler ve Ehl-i Kitap İle İlişkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Doktora Tezi, Ankara, 2012, s. 184.

İslâm'da dini yalnızca Allah'a has kılarak O'na kul olmayı öngören,²³ kula kulluk etmeyi kabul etmeyen bir anlayış vardır. O yüzden Allah'tan başkası önünde eğilmemek, bütün isteklerin Allah'a yöneltilerek diğer insanlardan onur ve haysiyeti incitecek taleplerde bulunmamak esas kabul edilmiştir. Bu nedenle İslâm Dini'ne göre Allah ile insan arasında bir kişi veya kurum olarak herhangi bir aracı kabul edilmez. Kur'an'ın tüm ayetlerinin ortak çıkarımı, Kur'anî anlayışın "aracılık" anlayışına tamamen karşı olduğudur.²⁴ Nitekim Kur'an, putperest görüşün aksine, ferdiyetçiliği esas alan bakış açısıyla bireyi kabile sistemi içerisinde basit bir obje olmak yerine, Allah'ın yarattığı en şerefli ve değerli varlık derecesine yükseltmiştir.²⁵ Allah ile arasına putlar koyarak kendi değerini ve konumunu aşağılara düşüren bir varlığın böyle bir tespit yapması beklenemez. Dahası, bireysellik olgusunun kabulü, insanoğlunun ahiret günü Allah'ın huzurundaki sorumluluğu hakkındaki öğretilerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için de gereklidir.²⁶ Diğer taraftan putperestliğin yerine ikame edilen tevhid düşüncesi, insanların sorumluluk ve mükâfatta Allah önünde eşitliği ilkesini de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda dinsel özgürlük, aslında kendi sonucu ve tamamlayıcısı olarak, siyasal ve sivil eşitliği sağlamaya yöneliktir. Doğrusu, bireyin özgürlüğüne zarar verecek ve adaleti ortadan kaldıracak her türlü teşebbüs, putperestlik ve cahiliye çılgılığında ya da velvelesinden başka bir şey değildir. Kur'an'da birey-toplum ilişkisine "toplumsal değişim" in önemi ve etkisi çerçevesinde değinilmektedir. Zira Kur'an'a göre toplumun iyiye doğru bir gelişim kaydedebilmesinin temel şartı, toplumu oluşturan bireylerinin kendi içlerinde olanı değiştirmeleridir.²⁷ Burada toplumsal bir düzemenin toplumun iç değişkenlerinde, dolayısıyla bireylerde bulunduğu işaret edilmektedir. "Zira İslâm'da esas varlıksal gerçeklik bireydir. Bütün hitaplar birey ve birey aracılığıyla toplumdur."²⁸

2. BİREYCİLİK-BİREYSELLİK BAĞLAMINDA BİREY VURGUSU

Dünyada ve ahirette bireysel mutluluğu esas alan dinimiz, bireyde başlayıp bireyde biten yaklaşımları öne çıkarmasına rağmen, bu durum Müslüman toplum tarafından gerektiği gibi anlaşılammıştır. İşte bu açıdan bakıldığında, bireysellelikle ilgili yapılacak çalışmalar İslâm'ın bireye ve bireyciliğe nasıl yaklaştığını ortaya koymak açısından oldukça önem kazanmaktadır. Bu çalışmalar yapılırken bireycilik ve bireysellik arasında farklılıklar olduğu unutulmamalıdır. Özellikle bireycilik anlayışlarının çok farklı olması, anlaşılmaz noktaların artmasını sağlamış, bu durum, bazen bireycilik aleyhine de kullanılmıştır. Bencillikle bireycilik karıştırılmış ve sadece kendi çıkarları için yaşamakla eş anlamlı tutulmuştur.

²³ Bkz. Zümer, 39/2-3,11; A'raf, 7/29; Nahl, 16/52. Kur'an'da kulluk kavramının tahliline ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Rabiye Çetin, "Onurlu Bir Birey Mi? İradesiz Bir Köle Mi?: "ABD" Kavramı Üzerine Bir Tahlil", Dini Düşüncede Gelenek, Dönüşüm ve Gelecek, (ed. Şaban Ali Düzgün-Tuğba Günel), Endülüs Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 265-284.

²⁴ Bkz. Fazlurrahmân, Ana Konularıyla Kur'an, s. 69; İsmail Çalışkan, "Allah-İnsan İlişkisinde Aracı Fikri: Vesilecilik", İslâmiyat, 2002, c. 5, sy. 1, ss. 181-190; Ömer Çaha, "İslâm ve Demokrasi", İslâmiyat, 1999, c. 6, sy. 2, (ss. 53-77), s. 61.

²⁵ Tin, 95/4; İsra, 17/70. Doğrusu, Kur'an'a göre insan, yeryüzünde bireysel tercihlerini gerçekleştirecek bir yetkiye, yani egemen başka bir ifadeyle "halife" olma özelliğine de sahiptir. Bkz. Bakara, 2/30; En'am, 6/165.

²⁶ İra M. Lapidus, İslam Toplumlari Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, c. 1, ss. 67-68.

²⁷ Bkz. Kur'an Ra'd, 13/11. Özsoy, Sünnetullah, ss. 114-115; Celaleddin Çelik, Kur'an'da Toplumsal Değişim, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 66; Şaban Ali Düzgün, Din Birey ve Toplum, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 53.

²⁸ Atilla Yayla, Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 1998, s. 80.

Bireyciliğin, zaman zaman kendi zevkini öne alan “hedonist” kütle karıştırıldığı görülmektedir.²⁹ Ayrıca bireycilik bazen birey-toplum ikilemi yaratarak birey için toplumu feda etme eğilimi gibi tehlikeli sayılabilecek bir içerik taşıyabilmektedir. Bu gibi sebeplerden ötürü “bireycilik” yerine “bireysellik” ifadesinin esas alınması, daha doğru ve tutarlı bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır. Dahası, İslâm teolojisinde güçlü bir temeli olan birey ve bireyselliğin, toplumu ve bireyi birbirinin seçeneği olarak gören, belli bir ideolojiyi temsil eden “yöntemsel bireycilik”le bir ilgisinin olmadığı görülmektedir.³⁰ Öyle anlaşılıyor ki, bireysellik toplumu birey adına yok saymamakta, bireyselleşmeyi ve toplumsallaşmayı birbirinin seçeneği değil, tamamlayıcısı olarak görmektedir.³¹

Bunun yanında Kur’an’ın bireysel farklılıklara vurgu yaptığı görülmektedir. “Rabbinin nimetini onlar mı bölüşüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik ve onlardan kimini ötekine derecelerle üstün kıldık ki biri diğerine iş gördürebilsin. Rabbinin nimeti onların toplayıp yaptıklarından daha hayırlıdır.”³² anlamındaki ifadeler, insanların gerek beceri bakımından gerekse ruhsal, fiziksel, entelektüel bakımlardan farklı özelliklere sahip olduğunu, her birinin farklı istidat ve eğilimleri barındırdığını göstermektedir. Özel kabiliyetleri sayesinde insanlar birbirlerinden farklı kılınmış, böylece doğuştan birbirlerine muhtaç hale gelmiştir. Bu da toplumsal hayata geçiş sürecini kolaylaştırmıştır.³³ Eğer herkes aynı özelliklere sahip olsaydı, kimsenin kimseye ihtiyacı kalmaz ve karşılıklı olarak yerine getirilen sorumluluklar anlamsız hale gelirdi. Öyleyse bireysel farklılıklar toplumsal hayatın da vazgeçilmez şartıdır.³⁴ Dahası, toplumsal yapının bizzat kendisi bireysel farklılıkların eseridir. Bu yüzden toplum olmak ya da toplumsallaşmak, toplumun çıkarını önde tutmak adına insanın bireyselliğini yok etmek, doğru bir yaklaşım değildir.

İnsanın yaşam gereksinimleri temelinde oluşan toplum, bireylerin sahip olduğu farklı özelliklerle gerçekleştiği gibi aynı zamanda çeşitlenmektedir. Sağlıklı ilişkilerin geçerli olduğu gelişmiş bir toplumun ortaya çıkabilmesinin temel şartı, öncelikli olarak bireylerin kendilerini geliştirmeleri, sonra da kendilerine has özellikleri ile topluma farklı yönlerden katkıda bulunmalarıdır. Bu bağlamda bireyi ve bireyselliği, insanın aynı zamanda toplum içerisinde yaşama zorunluluğunu ihmal etmeden öne çıkaran İslâm’a göre, tek tek her ferden hidayeti esastır. Doğrusu, İslâm Dini’nin evrensel oluşu, bireylerinin çoğunun iyi ve doğru olduğu bir toplumla yetinilebileceği anlamına gelmez. Nasıl ki batmakta olan bir gemide bulunan insanların çoğunun yüzme biliyor olması, bilmeyenlerin kurtuluşu için yetmiyorsa, toplumun çoğunun iyi nitelikli olması da diğerlerinin kurtuluşu için yetmemekte ve İslâm Dini’ni hedefine ulaştırmamaktadır. Allah bu yüzden tek tek bireyleri muhatap almaktadır. Bu sebeple İslâm’ın amacı da öncelikle bireyler ve bireysel hidayettir.³⁵

²⁹ Bkz. Zeynep Özlem Üskül, *Bireyselleşme Tarihsel Bakış*, Buke Yayıncılık 1. Baskı, İstanbul, 2003, ss. 220-221; Jack Crittenden, *Beyond Individualizm: Reconstituting The Liberal Self*, N Oxford University Press, New York, 1992, s. 77.

³⁰ Ay, *Bireyselliğin Teolojik Temellerinden Biri Olarak İman*, ss. 95-96.

³¹ Bkz. Maurice Duverger, *Siyasal Rejimler*, (çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, 1. Baskı, İstanbul, 1986, ss. 51-52.

³² Zuhuf, 43/32.

³³ Murtaza Mutahhari, *Tarih ve Toplum, Yöneliş Yayınları*, İstanbul, 1991, s. 15.

³⁴ Mutahhari, *Tarih ve Toplum*, ss. 13-14.

³⁵ Yayla, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 80.

İnsanın aklını değil iradesini terbiye etmeyi, yönlendirmeyi amaçlayan vahiy, bu amacına toplum ile değil ancak bireyi ikna ederek ulaşabilir. Gerçekten de Kur'an gerek inanmaya çağırarak, gerekse ödevler ve sorumluluklar yükleyen ayetlerinde bireylere hitap eder.³⁶ Kur'an'daki çoğu hitap ifadeleri "Ey İnsanlar", "Ey Mü'minler" şeklindedir ve bunlarla kastedilen istisnâ durumlar dışında bireyüstü kolektif bütünler olmayıp, tek tek kişilerdir.³⁷ "Zira birey mutlak değer ve temel bir yapıdır. Bireyin varlığı sınıf, halk, toplumsal grup gibi "bütün"lerin varlıklarından daha gerçektir."³⁸ Din duygusunun her şeyden önce tek tek bireylerin şuurunda yerleşip kökleştiğini kabul etmek gerekir. İman ve onun tecrübe edilmesi, her zaman için bir şuur, ruh ve özellikle belli bir kimse ile yani bir bireyle ilişki halindedir.³⁹ Hitap görüntü olarak topluluğa imiş gibi olsa da, kabul bireysel olacaktır. Mesele somut birey dururken, soyut toplumun muhatap olamayacağıdır.

Bu genel bilgiler açısından baktığımızda, İslâm'ın bireyselci bir toplum tipini planladığını ve bunun sınırlarını da fiilen gerçekleştirdiğini görürüz. Önce bir birey inşa edilmiş, onu canlı tutabilmenin yolları gösterilmiş, sonra da bunlar bir üst birlikle bütünleştirilmiştir.⁴⁰

SONUÇ

İslâm Dini'ne verilen isimlerden birisi de ed-Dînü'l- kayyim dir. Bu değerli, kıymetli din anlamına gelen bir ifadedir. Din değerliyse elbette o dinin mensuplarının da değerli olması beklenir. Değerli ve önemli bir varlıktan beklenen şey ise, gerek kendisi gerekse diğer insanlar için yararlı işler yapmak, kaliteli mal ve hizmet üretmektir. Günümüz toplumunda insanların bu noktada çok ciddi sayılabilecek problemler yaşadıkları ise bir gerçektir. Allah'ın insana değer vermesi ve onu onurlu, yüksek bir varlık olarak yaratması, ancak insanın bunun farkında olması ve bu konumunu korumaya çalışması ile anlam kazanacaktır.

Yaratılış amacı Allah'ı bilmek ve tanımak, yalnızca O'na kulluk etmek ve kendini gerçekleştirmek olan insanoğlu kişiliğiyle, akıl ve iradesiyle dahası yaptıklarından sorumlu olmasıyla nev'i şahsına münhasır bir varlıktır. Bu bağlamda insanın varoluş amaçları Allah tarafından belirlenmiş ancak bu amaçların gerçekleştirilmesi tamamen insana bırakılmıştır. Doğrusu, insan yaratılıştan sahip olduğu, akıl, irade, özgürlük ve sorumluluk gibi donanımları sayesinde amaçlarını gerçekleştirebilecek olanaklara sahiptir. Bireyde başlayıp bireyde biten İslâm, dinin kabulünü, algılanışını, pratiğe aktarılmasını ve bunun sonucunda doğan sorumluluğu tamamen bireye yüklemiştir. Şu halde İslâm Dini bireyin buharlaştırılmasını değil, öne çıkarılmasını ister. Ancak yaşanan süreçte gelişmenin bunun tam tersi istikamette gerçekleştiği yani toplumun bireyin önüne geçtiği görülmektedir.

Yüce Allah insanı yaratırken ona bilgi üretip bilmediğini öğrenebileceği akletme yeteneği vermiştir. İnsan bu sayede varlığın hakikatini kavrayabilme, aklına göre hareket etme, işlerini yapabilme hatta evreni yönetebilme potansiyeline kavuşmuştur. Bu bağlamda insanileşme insanın yeteneklerini keşfetmesi, varlık âleminde önemli bir özne olduğunun farkına varmasıdır.

³⁶ Mâide, 5/105; Gâşıye, 88/21-22; Yunus, 10/99-100.

³⁷ Mustafa Erdoğan, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, s. 176.

³⁸ Atilla Yayla, Liberalizm, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s. 128.

³⁹ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, ss. 209-210. İslâm ferdi sorumluluğu esas almıştır. Ancak ferdi içinde yaşadığı toplumdan soyutlamaz. Ferdin toplumu etkilediğini ve ondan etkilendiğini kabul eder. Temel ilkelerini de bu hakikatin kabulüne dayandırır. Bkz. Düzgün, Din Birey ve Toplum, s. 66. Ayrıca bkz. İbrahim Dakuki, "Müzakereler", İslâm ve Demokrasi İstanbul 2000, s. 205.

⁴⁰ Aydın, İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenmesi, ss. 130-131.

Ancak Müslüman kültürde Allah'ın insanla olan ilişkisi/Allah inancı, insanı bilgisel olarak güçlendiren, yaratma gücünü arttıran bir unsur olarak değerlendirilmemektedir. Tam tersine insan, Allah'ın mutlak ilmi ve mutlak kudreti karşısında aciz, cahil vs. bir zavallı konumuna indirgenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulhamid, İrfan, İslâm'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları, (çev. M. Saim Yeprem), Marifet Yayınları, İstanbul, 1981.
- El-Akkad, Mahmud Abbas, el-İnsan fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Dâru'l-Hilal, Kahire, ty, Ay, Mahmut, “Bireyselliğin Teolojik Temellerinden Biri Olarak İman”, Dini Araştırmalar, 2003, c. 5, sy. 15, (ss. 88-108)
- Aydın, Mustafa, İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.
- Bilgiseven, Âmiran Kurtkan. Din Sosyolojisi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Crittenden, Jack, Beyond Individualizm: Reconstituting The Liberal Self, New York: Oxford University Press, New York, 1992.
- Çaha, Ömer, “İslâm ve Demokrasi”, İslâmiyat, 1999, c. 6, sy. 2, (ss. 53-77).
- Çalışkan, İsmail, “Allah-İnsan İlişkisinde Aracı Fikri: Vesilecilik”, İslâmiyat, 2002, c. 5, sy. 1, (ss. 181-190).
- Çelik, Celaledin, Kur'an'da Toplumsal Değişim, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Çetin, Rabiye, “Onurlu Bir Birey Mi? İradesiz Bir Köle Mi?: “ABD” Kavramı Üzerine Bir Tahlil”, Dini Düşüncede Gelenek, Dönüşüm ve Gelecek, (ed. Şaban Ali Düzgün-Tuğba Günel), İstanbul, 2018, (ss. 265-284).
- Dakuki, İbrahim, “Müzakereler”, İslâm ve Demokrasi İstanbul, 2000.
- Duverger, Maurice, Siyasal Rejimler, (çev. Teoman Tunçdoğan), Sosyal Yayınlar, 1. Baskı, İstanbul, 1986.
- Düzgün, Şaban Ali, Din Birey ve Toplum, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Erdoğan, Mustafa, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.
- Evkuran, Mehmet, Ehl-i Sünnet Siyasal Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003.
- Fazlurrahmân, Ana Konularıyla Kur'an, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 1987.
- Günay, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kilinçli, Sami, Mekki Surelerde Mü'minlerin Müşrikler ve Ehl-i Kitap İle İlişkileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış, Doktora Tezi, Ankara, 2012.
- Krech-Crutchfield-Ballachey, Cemiyet İçinde Fert, (çev. Mümtaz Turhan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Lahbabî, Aziz, İslâm Şahsiyetçiliği, (çev. İsmail Hakkı Akın), Yağmur Yayınları, İstanbul, 1992.
- Lapidus, İra M., İslâm Toplamları Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Mutahhari, Murtaza, Tarih ve Toplum, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1991.
- Özsoy, Ömer, Sünnetullah, Fecr Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 1999.
- Sinanoğlu, Ahmet Faruk, “Müslüman Arap Medeniyetinin İnşası Bağlamında Cahiliye Dönemi Toplumsal Yapıda Ortaya Çıkan Değişmeler”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2011, sy. 29, (ss. 375-385)
- Ünal, Yaşar, İnsan Egemenliğinin Teolojik Temelleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011.

Üskül, Zeynep Özlem, Bireyselciliğe Tarihsel Bakış, Büke Yayıncılık 1. Baskı, İstanbul, 2003.

Yayla, Atilla, Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 1998.

Liberalizm, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

Yeşilyurt, Temel, “Kur’an Işığında İnsanın Bireysel Sorumluluğu (Günah ve Sevap)”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, c. 10, sy. 1, (ss. 37-50)

READING IN THE DIGITAL AGE: A THEORETICAL FRAMEWORK

Assoc. Prof. Dr. Güler DEMİR

Kastamonu University, Faculty of Science and Letters, Department of Information and Records Management

ORCID: 0000-0002-3934-1596

ABSTRACT

We are now in the age where many changes have occurred in all aspects of life due to various factors which have been argued by theoreticians, futurists, scholars, academicians, and so on from various fields. There are numerous concepts and definitions identifying societies formed by those changes and the factors causing them. All of these concepts, such as “post-industrial society”, “technocratic society”, “the third wave society”, “information society”, “network society” etc. show different paradigms about societal changes. However, technological inventions and developments, such as computer, internet and digital tools and devices are mentioned as the most significant factors causing these changes.

Reading, which has been affected by the aforementioned changes, is among one of the most crucial phenomena in today's world. While extensive or skim reading is becoming more common as a reading pattern, intensive reading, in other words reading in depth, is considered as more traditional, compared with their more post-modern patterns. On the other hand, both extensive and intensive reading, along with their different advantages, complete each other with the aim of improving reading skills.

In conclusion, this age witnesses the rise of digital media devices and channels which revolutionize the way we read. E-books, e-journals, social media, sms books and novels etc highlighted in this study are only some of the examples.

The purpose of this study was to examine changes in reading ways, styles and devices, channels or platforms in which reading is performed, and also the role of technological innovations and developments in this context. The theoretical study herein presents the results of national and international literature. As a result of this study, it was concluded that technological improvements are determinant factors which influence reading habits and strategies, and create a new reading culture.

Keywords: Reading, reading culture, print reading, digital reading, extensive reading, intensive reading, screen reading, digital devices and tools, sms novels

DİJİTAL ÇAĞDA OKUMA: KURUMSAL BİR ÇERÇEVE

ÖZET

Bugün, çeşitli alanlardan bir çok kuramcı, fütürist, bilim insanı, akademisyen vb. tarafından da tartışıldığı gibi çeşitli faktörler nedeniyle yaşamın her alanında birçok değişikliğin meydana geldiği bir çağdayız. Bu değişikliklerin biçimlendirdiği toplumları ve bunlara neden olan faktörleri tanımlayan çok sayıda kavram ve tanım bulunmaktadır. "Post-endüstriyel toplum", "teknokratik toplum", "üçüncü dalga toplumu", "bilgi toplumu", "ağ toplumu" gibi kavramların tümü, toplumsal değişimlerle ilgili farklı paradigmalara işaret eder. Ancak bilgisayar, internet ve dijital araçlar ile cihazlar gibi teknolojik buluş ve gelişmeler, bu değişikliklere etmen olan en önemli faktörler olarak dikkate alınmaktadır.

Okuma, günümüz dünyasının bu değişikliklerle biçimlenen en önemli fenomenlerinden biridir. Okuma biçimleri olarak yaygın okuma ve göz gezdirerek okuma gittikçe daha fazla yaygınlaşırken, yoğun okuma, diğer bir deyişle derinlemesine okuma, postmodern örnekleri ile karşılaştırıldığında daha geleneksel bir tercih olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, birbirinden farklı avantajları ile hem yaygın hem de yoğun okuma, okuma becerilerini geliştirmek üzere birbirini tamamlamaktadır.

Sonuç olarak, bu çağ, okuma şeklimizde devrim yaratan dijital medya cihazlarının ve kanallarının yükselişine tanıklık etmektedir. Bu çalışmada vurgulanan e-kitaplar, e-dergiler, sosyal medya, sms kitapları ve romanları vb. bu örneklerden sadece bir kaçıdır.

Bu çalışmanın amacı, okuma biçimlerinde, stillerinde ve okumanın gerçekleştiği cihaz, kanal veya platformlardaki değişiklikleri ve teknolojik yenilikler ile gelişmelerin bu bağlamdaki rolünü incelemektir. Bu kuramsal çalışma, konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatürden elde edilen sonuçları yansıtmaktadır. Araştırma sonucunda, teknolojik gelişmelerin okuma alışkanlıklarını ve stratejilerini etkileyen belirleyici faktörler olduğu ve aynı zamanda yeni bir okuma kültürünü oluşturduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, okuma kültürü, basılı okuma, dijital okuma, yaygın okuma, yoğun okuma, ekran okuma, dijital cihazlar ve araçlar, sms romanları

INTRODUCTION

In the 20th and 21st centuries, many changes have been observed in societies mostly due to technological developments, such as Internet and digital tools and devices, affecting all aspects of lives and communities. Many approaches and paradigms have emerged to assess not only their effects on societies but also to predict the future of societies in this context. The various (similar or different) concepts and definitions used by many theoreticians and futurists indicate their preferences to explain the factors affecting societies, including technological innovations, and to predict the future of societies.

Arnold Toynbee, for instance, who used the term ‘post-modern age’ arguing that the modern period ended with World War I and the next period was postmodern period. In the eight volume of his study named “A Study of History” (begun in 1934), he popularized the term. He called the Industrial Revolution “a period as disastrous and as terrible as any through which a nation has ever passed” (Belchem, 1990, p. 244; Thompson, 2004, p. 6; Price, 2013, p. 39). Toynbee (1887, p. 97-98, 189) argued that the Industrial Revolution brought about radical changes in economic and social life. According to Toynbee, labourers were among the most disadvantaged groups in terms of their socioeconomic conditions. One of the most drastic results of the Industrial Revolution was growing pauperism which is the most dramatic form of poverty.

In more recent eras, all of the aforementioned concepts, such as “post-industrial society”; (Bell, 1973); “technocratic society” (Brzeziński, 1978); “the third wave society”, in which the concept of third wave refers to the post-industrial society (Toffler, 1981); “information society” (Masuda, 1983); “risk society” (Beck, 1992); “post capitalist society” and “knowledge society” (Drucker, 1993); “network society” (Castells, 1996; Dijk, 2012), etc. show different paradigms about societal changes in particular with respect to the role of information and information technologies. The influence of the internet and digital technologies seems to be among the most emphasized factors. Furthermore, the impact of such rapid changes on societies were mentioned to cause conflict, stress, distraction and even panic.

While Toffler (1971) defined the effects of the changes with the concept of “shock”, Castells (2003, s. 9) pointed out that all of us lived in a network society and used the concept of “internet galaxy” to define the public sphere where everybody is involved. He further argued that, due to information explosion, people’s situations can be characterized as “informed bewilderment”.

Reading is among the things most affected by societal changes, particularly in terms of rapid technological developments.

The Concepts of Reading and Reading Culture

The concept of reading is defined in Merriam-Webster Dictionary (2021) as: 1- “The act of reading”; 2 “material read or for reading”and “extent of material read”; 3- “a particular version” , “data indicated by an instrument”; 4- “a particular interpretation of something (such as a law) and “a particular performance of something (such as a musical work) and 5- “an indication of a certain state of affairs”. Another dictionary, Dictionary.com (2021), defines the same phrase in the verb form as “to look at carefully so as to understand the meaning of (something written, printed, etc.)”, “to read a book; to read music”, and “to utter aloud or render in speech (something written, printed, etc.).

It is important to consider that the ability to read is not innate. In other words, people are not born to read. Reading is a learned process due to the fact that the human brain is not designed for reading. Instead, it is said that, it has developed as a result of a process called neuroplasticity (Durant and Horava, 2015, p. 8). This term refers to the brain's capacity to change and adapt: “the physiological changes in the brain that happen as the result of our interactions with our environment; this dynamic process allows us to learn from and adapt to different experiences” (Campbell, 2009).

While reading is a learned process, as Güneş and Güneş (2014, p. 186) point out, learning itself is a cumulative process in which most of the things learned in every new sequence build upon the ones acquired in a previous sequence to be recalled when needed. In other words, what was learned in the past pave the way to learn more in the future. Reading is a crucial tool to learn within this framework. Additionally, by having a reading habit, people are motivated to read more to improve their knowledge and skills much more, to pursue their own interests, or just to entertain themselves.

A good reading habit provides an opportunity for achievements and intellectual growth. It also creates a thriving reading culture in every aspects of life. Culture itself, which is included in the concept of reading culture, is an umbrella term that refers to all the material and non-material aspects of any human society (Shah, n. d, p. 7). The nature of culture as a concept has been understood and interpreted in many different ways by academicians and scholars over time. The Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology (Barnard and Spencer, 2002, as cited in Shaules, 2007, p. 25), for instance, instead of offering a definition for the term, traced the history of a variety of competing conceptualizations of it. The etymological root of the word culture is said to be based on two words: cultivate and agriculture. In the 17th century, this word began to refer to the potential for human development and also the word cultured was used for someone considered as intellectually developed and cultivated. Then in the 19th century, ‘culture’ began to refer to two different meanings: “to describe a set of desired qualities, some people are more cultured than others” and “to describe, in the anthropological sense, the world being divided in any number of cultures, each with intrinsic value” (Shaules, 2007, p. 25).

Reading culture is defined as the process of building up positive reading attitude. An individual who reads books and other information materials regularly and enthusiastically is said to have a reading culture (Dominic, n.d, p. 1). According to Nyam (2015, as cited in Alex-Nmecha & Horsfall, 2019, p. 4), reading culture means the use of reading as an activity done regularly and “thus the cultivation of an attitude and the possession of skills that make reading a pleasurable, regular and constant activity”

Yılmaz (1995, p. 325) states that reading and reading habit are one of the most important resources of a well-developed individuality, and they are also elements that form the basis of democracy and culture in a society. Reading is both a component and an accelerator of the efforts of societies to overcome the underdevelopment problems in the fields of economy, education and culture. Additionally, Yılmaz (1989, p. 48) says that while a literate person is the one who is able to read and write, literacy is defined as the ability to read and write. On the contrary, the situation of not being capable of reading and writing is defined as illiteracy. Illiteracy is perceived as ignorance, belatedness, lack of manners and lack of education. According to Yılmaz (1995, p. 325), an approach limiting the concept of literacy to the meaning attributed here abstracts and alienates the concept from its real content, and anyone who can write their name and surname is considered literate. However, literacy means dynamic, acquired skills and lifelong learning, and it also needs to be actualized. Considering a person who cannot use what he/she learned to solve problems and whose life does not change in any positive way with learning as literate is not right. Literacy makes sense if it leads to positive changes in every aspect of a person’s life.

Just as literacy is not the same as the ability to read and write, literacy does not also mean having a reading culture. Knowing how to read is an equipment possessed to achieve cognitive goals. In other words, the use of this equipment in a versatile, deep and efficient way improves literacy. Reading culture, on the other hand, is a social phenomenon in which the social visibility of active literacy increases including analytical and syntopic reading skills (Köroğlu, 2019, p. 308-309).

New Reading Patterns

In the 21st century, many rapid advancements and changes were seen, such as the emergence of computers in 1950s, the advancements of computer technology in 1970s, and the rise of the personal computer in 1980s and 1990s (Shen, 2006, p. 559). In this context, like many things, reading also needs to be reconsidered in a different perspective mostly due to the effects of digital technologies. Petrová and Nemeč (2019, p. 65-66) mentioned that the use of digital technologies, the digitization of learning resources and the implementation of e-learning platforms changed the concept and culture of reading in many ways. They are not only intended to overcome the limits of traditional learning but they also promise to bring personalized benefits in the form of lifelong learning and contribute to a learning process that is open, appropriate, people-centred, equitable and sustainable (Petrová and Nemeč, 2019, p. 65-66).

There are also arguable claims that the intensive use of digital media restructures the human brain and it leads the brain to be more suited to superficial skimming and scanning than the in-depth concentrated reading (Carr, 2010).

The cognitive neuroscientist Maryanne Wolf's (2008, as cited in Cull, 2011, p. 2) statement is remarkable in this context. Wolf says that our brains are being exposed to "a shift from the reading brain, which has been a hallmark of the human species for millennia, to the digital brain". Ivanov (2004) further mentions that while electronic media offer many advantages such as diversity and accessibility, print culture affords unique forms of focused attention and contemplation that allow complex communications and insights. On the other hand, Dolakthah and Lundh (2014, p. 154) point out that blaming solely new technologies for today's changes in reading habits as a shift from the detailed indepth reading of printed books to a quick, fragmented form of speed reading or skimming reflects a simplified and superficial view of reality. Because reading in a skimming or scanning way are not completely new ways of reading that appeared along with digital media technologies, but are social practices. Of course, the impact of technologies on reading processes is not deniable. Digital platforms have changed the ways we read. However, the effects of technologies also depend on social organisations, values and expectations. According to Dolakthah and Lundh (2014, p. 154) "while new media technologies may inherently promote certain styles of reading, so do the social and political initiatives and institutions in our past and present".

Reading types can be categorized into two groups with a very general framework: extensive reading and intensive reading. Extensive reading refers to reading that is wide in range; to read widely and in large quantities. It is considered an effective way particularly to improve language proficiency. In extensive reading, large quantities of easy language materials are read for comprehension without performing any tasks after reading. The meaning is the focus rather than the language, therefore reading is processed for general understanding (Mart, 2015, p. 85; Muchtar, 2019, p. 3). The purpose of it is to enjoy reading activities, while intensive reading is the reading that is limited to short texts. In the intensive reading process, the goal is to understand the whole content of reading (Muchtar, 2019, p. 3). Furthermore, in intensive reading, performed in more traditional classes, accuracy is the focus rather than fluency (Al-Homoud and Schmitt, 2009, p. 383; Mart, 2015, p. 85).

The implication, clearly stated by Al-Homoud and Schmitt (2009), that the extensive reading approach is just as effective as the intensive approach is remarkable. It is mentioned that students improve their reading comprehension ability, reading speed, and vocabulary through the use of extensive reading. Extensive reading is even considered relatively stress-free and popular compared to more formal and pressured traditional reading approach (Al-Homoud and Schmitt, 2009, p. 383, 399).

Of course, this should not lead one to underestimate the value of the intensive approach. Instead, it seems that two types of reading complement each other with different strengths. As Harmer (2001, p. 204; 210) points out, to get the maximum benefit from reading, one should get involved in both extensive and intensive reading. While with the former, one is encouraged to choose what to read and to do so for pleasure and general language improvement, the latter often (but not exclusively) enables individuals to develop specific receptive skills.

Today, extensive reading is among the most common reading patterns. This pattern is used by students studying in high schools and colleges (Qureshi, 2020). This is also mentioned by Benettayeb (2015, p. 174-175) who says that the digital generation of students is particularly devoted to technological education by using the internet which stimulates their involvement and interest in extensive reading.

Furthermore, extensive reading is considered convenient and promising because it paves the way for students to decide their preferred levels and genres of books. It is a process that allows them to increase their motivation to read plenty of books (Ermerawati, 2019, p. 319). In another study, Benettayeb (2012, p. 4) points out that ICT tools have positive effects on students' achievement in extensive reading because these technologies motivate students to read in both styles; intensively and extensively. They also strengthen their reading competence and make the reading process entertaining.

The years around 1750 witnessed a dramatic change in the way people read documents. Before these years, reading was always performed by intensive reading. People had only a few books to read and they used to read them over and over again. In the beginning of 1800s, reading extensively became favourable. People read all kinds of material, particularly periodicals and newspapers, and read things only once before racing on to the next item (Darnton, 1989, as cited in Liu, 2005, p. 705). So, extensive reading, which is a complex phenomenon, is not new in historical context. However, it seems that today's information-intensive environment, which was taken into account by Liu (2005, p. 705) as well, has caused browsing or scanning to quickly become today's principal and prevalent reading pattern.

Although there have been many arguments on this point, today, ICT tools and computer or internet-based resources are undeniably used more than paperbased resources by people (Shen, 2006, p. 559). For İnal (2009, p. 59), the new culture of reading has emerged with neoliberalism and globalization. New commodity relations, new global markets, new production systems, new cultural forms naturally created it. İnal (p. 59-60) remarked that the new reading culture has four aspects: 1- pragmatic reading; 2- visual reading; 3- light reading, and 4- popular reading. Pragmatic reading predominantly relies on functionality. Reading is usually considered a tool for passing exams, getting fame, making money, etc. Instead of reading and interpreting the text in depth, it is aimed to reach the explicit or implicit information in the text to achieve a goal. Visual reading has emerged with the impact of electronic media. In this type of reading, rather than reading the text line by line, word by word, it is preferred to scan quickly and/or arbitrarily. Most of the time, rather than scanning, reading process even occurs through a quick glance, taking a look (superficially) and/or reviewing randomly. Light reading is defined as a reading style which is not very intellectual. In reading processes, materials easy to read are selected by readers, rather than cult texts, classical books, and/or deep, detailed ones. It manifests itself mostly by reading simplified texts. For instance, professionals who have limited time for reading prefer reading summaries. Bestsellers are a pleasurable example of light reading. Popular reading is a way of reading materials which are well-known and easy-to-understand by everyone. It is mostly based on populism. Populist readers are focused on reading materials which do not bore them. Popular and fashionable books are preferred. The reasons for the emergence of these aforementioned types of reading are explained by İnal (2009, p. 60-61) as follows: limited time factor which has become a commodity itself, along with the speed of the digital age; avoiding to make an effort; limitation of leisure time especially for employers and the middle-class people, and financial context, in other words, finding reading not worth to pay money or not considering it among priorities for spending money.

As far as understood, İnal focuses mostly on negative effects of reading attitudes in digital settings.

However, in another study (Ay, 2014), for instance, pragmatic and functional reading are mentioned in a more positive way. Ay (2014, p. 99-100) states that pragmatism, which is often associated with capitalism, has a deeper meaning than its daily uses. Comments on any concept in pragmatic reading are considered to be interesting to the extent that they fit with our purposes. Concepts are tools used for certain purposes rather than parts of a whole that represent what truth is. For pragmatists who think that no text, concept, word or discourse can have an objective meaning, words do not represent static and objective facts. While the reading activity is performed by a reader, words and concepts make sense uniquely in the reader's mind. The meaning of the text is reshaped and reconstructed, by changing according to each reader. Additionally, Verschueren (1987; 1995) is among the ones who approach language as a social reality. According to Verschueren, "a straightforward pragmatic perspective allows linguists to return to the question", "What is the meaning of expression X in context Y?, rather than to stick with the Gricean question, What did the language user intend X to mean in context Y?, even though the latter provided a major impetus for the development of the field of pragmatics in the first place".

Solmaz (2015) stresses the point of social reality viewed as an important factor causing pragmatic attitude. Solmaz (2015, p. 36) says that the long process of education before starting college can lead students to use pragmatic strategies more often to be successful. In Turkey, the same situation is valid because students need to pass difficult exams to enter college. They need to improve their pragmatic learning strategies to be successful in these exams.

Apart from that, Güneş (2007; 2013) indicates that visual reading is a process in which individuals try to understand and visualize all pictures, graphics, shapes, symbols, colors, etc., and also natural and social events other than written texts. In this process, the mind is restructured and reorganized. During this process, mental patterns that are associated with a concept or subject can be structured and organized better by students.

Furthermore, many changes in regards to issues about reading result from the requirements of the digital age. Visual reading is also a part of these changes. As Özbay and Özdemir (2014, p. 34) point out, digital technologies have evolved from the basis of text to texts containing graphics and pictures. These materials require the ability to think visually. Digital literacy skills enable the reader to understand intuitively, read freely and independently, and understand messages of images and graphics.

According to Asutay et al. (2015, p. 8) reading and writing activities have changed significantly with the introduction of the computer, which is as great a revolution as the invention of the printing press. The common feature of reading platforms shaped by the effect of new media and new technologies is that they are found in electronic media as hypertext. Although the porting and adaptation of different technologies into mobile phones and various environments are promising developments, to what extent the traditional reading culture and the world of printed books will be affected by this can be discussed.

Baron (2013, p. 139) claims that the impact of mobile technologies on the ways we read and write can be deeper than thought. We are in the age that text-only books will probably disappear, and digital text or multimodal text, including hyperlinks, embedded images, videos, interactive images etc., will replace the traditional print books. Voice recognition systems, for instance, will presumably render handwriting as anachronistic as quills and inkwells.

Baron also predicts that, because of the habit of screen-reading (whether on mobile devices or PCs) spreading day by day, we may even witness the end of bookstores and libraries.

Moreover, according to some neuroscientists, skimming has become an accustomed way of reading for us because of the enormous volumes of information we have to deal with, day by day (ABC Premium News, 2019). In a psychological sense, Kutscher (2017) appears to think that screen reading interferes with in-depth learning. According to Kutscher (2017), the reasons are as follows:

1. “Screens lack tactile experience.
2. Hypertexts are distracting and are hard to navigate.
3. Shallow reading becomes the norm.
4. Digital distractions are right there on the machine”.

Kutscher’s argument (2017) focuses most clearly on “hypertexts” and claims that hypertexts led to death of “an author-driven line of reasoning”. Because they (hypertextes) take a viewer “from place to place, author to author, subject to subject” but the viewer is rarely to be returned to the jumping off point of that well thought out, comprehensive text that he/she started out with. As a result, the viewer finds himself/herself skimming sites (i.e., shallow reading) as he/she “jumps around looking for the next quick rewarding tidbit”.

In the light of such information, it is possible to say that technological inventions, which have changed our world in many ways, have also transformed reading styles, reading culture and reading channels. Although there are many arguments for and against those changes and transformations, the undeniable fact is that we are surrounded by the internet and other relevant technologies. As Castells (2003, p. 203) remarks, we live in the kind of culture named “virtuality”. It seems inevitable that reading, too, cannot be isolated from this culture.

New Reading Tools

Digital media tools are becoming diversified and more advanced day after day. With the world of internet, in which internet-based or digital media is expanding rapidly, numerous new websites, online platforms and tools emerge at an unprecedented pace.

E-readers, tablet PCs, desktop computers, laptop computers, smartphones and many other technological gadgets spreading all over the world change the way people read and communicate with the contents (Çelik, 2015, p. 272). E-books, sms books or sms novels, e-journals, online databases, and social media (facebook, instagram, youtube, WhatsApp, etc.) are among such examples.

E-books can be defined as book-length publications in digital form. They are either ‘born-digital’ or derived from a printed version. E-book has a content obtained by digitizing one or more printed books or produced entirely electronically. It can be viewed, accessed or broadcast via a desktop computer, any handheld device with a screen or a specially designed electronic book reader. Thanks to the software used, it allows the realization of the functions performed during traditional reading with its rich text features, such as adding bookmarks, marking text, taking notes (Önder, 2011, p. 99; Browne & Coe, 2012, p. 289). The e-books first developed as part of the Project Gutenberg in 1970s were only available on a computer until 1998. Their availability was achieved using specially designed devices called e-readers after 1998 (Alawami, 2016, p. 18). In the late 1990s and early 2000s, many studies evaluated reading comprehension in favour of the paper book, but the most favored reason was the e-book's poor design. Readability problems and difficult navigating were said to increase the cognitive load, and make reading a longer text challenging (Howell, 2014, p. 5).

In particular, navigation in e-books can still be considered difficult when compared to navigation in printed books. Nevertheless, e-books can provide the additional search choices as well as the ability to follow hyperlinks directly to content of interest. Readers may use various strategies and tools to navigate through an e-book: “browsing (paging through the text)”; “looking at the table of contents and following hyperlinks to the text, eg, to specific chapters or sections of interest”; “searching for keywords and moving through hits one at a time or selecting from a listing of search results (if the reading device has a search function)” and “using the index (if there is one) to get a feel for the book’s structure and language” (Browne & Coe, 2012, p. 290).

Moreover, as it was pointed out by Manley and Holley (2012, p. 307), it is important not to forget that some trial and error is inevitable in the process of implementation of new technologies and resources because of breaking new ground.

E-books are also said to have advantages such as allowing for updates, saving trees and forests considered a crucial issue by particularly [environmentalists](#); removing physical challenges such as space and deterioration; being accessible for a very wide range of people, including the visually handicapped and those with other disabilities; having adoptability to read in dark environments/rooms with the “dark mode” or other related functions; having functions like dog-earing e-book pages to remember where you left reading, underlining and highlighting to note information you find important, and so on (Rukancı and Anameriç, 2003, p. 156-157; Anameriç, 2014, p. 183).

Due to the advantages of creating and/or using digital materials, institutions like libraries are interested in digitizing their collection to disseminate of digital knowledge. Most libraries, particularly the academic ones, digitize large portions of their book collections or scan a relatively small number of archival documents from their unique collections (Cull, 2011, p. 8).

The SMS (Short Messaging Service) is among significant channels in the context of the rapid development of mobile communication and computer technology. It is not only considered a very convenient technology for information query and further development, but also an ideal open platform due to its low-cost, easy deployment, scalability, and security (Xiaoxia et al., 2009, p. 396). Cellphone or SMS novels born in Japan in 2002 were found attractive by most young women in their teens and early twenties when they were first produced. A businessman nicknamed “Yoshi” published his story episodes called “Deep Love” with the help of the facilities of mobile internet and released it on his own web page. SMS novels that originated in Japan spread to Asia, particularly to China and Korea, and also to Africa and India. They became popular in the United States too, as much as other contexts, such as social networking and blog sites. SMS novel movement gained popularity also in Europe after 2007. Since 2010, approximately five cell phone novels a month were released by the Japanese publishing industry (Wilson, 2010, p. 3; Asutay et al., 2015, p. 4-5). The main characteristics of SMS novels are the use of short and simple sentences due to limitation of message characters. Emotions are represented by facial expressions (Smiley) in mobile phones. The stories are generally about daily, routine problems such as impossible love, jealousy, violence, drug addiction, suicide and lie (Mauermann, 2010, as cited in Asutay et al., 2015, p. 4-5). The explicit features of sms novels, such as having short and simple words as well as being easily understandable, can be seen as an example source for extensive reading.

Electronic journals have also emerged as important and preferable materials in the digital age. E-journals are defined as “simply serial publications in which the end products are made available in digital format and whose contents may or may not be peer-reviewed”. They are both published and distributed in electronic format as CD-ROMs or on the internet and consulted by many research scholars for research purposes and to update their own knowledge (Raza and Upadhyay, 2006, p. 170). As primary sources of information, e-journals first began to be taken by academic libraries in the 1990s. Most academic libraries purchase databases of full-text articles provided by aggregator companies (Cull, 2011, p. 8).

In a study (Saaïd and Wahab, 2014, p. 251), it is stated that digital journals are read much more frequently than print journals because they are easily available and accessible in a digital form, particularly online. It is also remarked that reading habits and reading interests of people have changed and developed due to the emergence of digital publications such as online newspapers, magazines, books and journals. There is also an explanation for the importance of digital materials in the context of helping people understand subjects more easily (Saaïd and Wahab, 2014, p. 252).

Undoubtedly, the ratio of the numbers of students, researchers, and academicians who get awareness about e-journals have been increasing rapidly. E-journals, now, are among the most preferred versions compared to the print journals and mostly used by research scholars for their research (Kumar and Reddy, 2014; Brar, Kaur and Kaur, 2018, p. 13).

As it is understood, e-journals are widely used for research aims and their users are not people who want to entertain themselves or recreate. Scholars, academicians and students are the most active readers. Online databases (including e-journals / e-books) may also be categorized in that category.

Online databases are defined as a collection of electronic information resources uniquely or generally organized to suit the information needs of researchers from specific or multidisciplinary subject fields”. In a very brief historical context, databases began to develop in the late 60’s with bibliographical databases, followed by CD-ROM databases in the late 80’s. Then, online databases emerged with the need for structuring data into more useful format for easy access in the turn of the twenty-first century (Iroaganachi and Izuagbe, 2018).

Online databases, seen as vitally important for researchers, are mainly used by universities. While they usually consist of collections of e-journals and e-books in order to provide the end-users cost effective access to these e- resources (eg. academic staff), the contents of each database vary from discipline to discipline (Ani, 2013, p. 9). Examples of some online databases are as follows: Web of Science, Emerald, Scopus, ScienceDirect, ProQuest, EBSCOhost, MEDline, IEEE and a host of others (Iroaganachi and Izuagbe, 2018).

Critical or intensive reading, in general, is a phase to be achieved after performing the phase of extensive reading which is required for web searches. Being exposed to large amounts of textual data and having to deal with them necessitate certain strategies and skills such as scanning and/or skimming. First, information is sought and then a reader or researcher comes across many impressions to get the idea. The final phase can be achieved by applying critical or intensive reading skills to understand the text (Doğaner, 2018, p. 14-15). Since online databases have large amount of data, information retrieval from databases requires both extensive and intensive reading which are also needed for critical reading.

Social media where social interaction occurs among people who share common interest or activities is the latest online technological platform in the information world.

The globalization of the internet in the 1990s and the emergence of social networking sites in 1994 radically changed every aspect of life. Millions of people across the world are said to use social media on a regular basis for many reasons (Daluba & Maxwell, 2013, as cited in Kojo, Agyekum and Arthur, 2018, p. 47). The impact of social media on reading and/or social media reading as a new form of literacy are considered by many researchers in their investigations. These studies reveal that there has been much research related to this issue, and some are likely to be pessimistic while others optimistic.

In the studies of Ajayi and Akole (2018) and Ampofo (2021), social media use is associated with reading and academic performance in a negative way. Ajayi and Akole (2018, p. 8) emphasize that the impact of social media and other online platforms have caused students to lack interest in reading skills. They spend hours on social networks instead of reading activities. Reading in a library or home has become an archaic idea for most people, young or adult. Although some students use the social media for academic purpose, their goal is rather to provide direct lifting of answers for assignments. Since students spend more time on social media sites than reading books, their academic performance is affected negatively. Similarly, according to Ampofo (2021, p. 21-22) students use social media sites too much, and their searches generally are not performed for the purpose of accessing information about their studies. The most preferred activities are “sharing of videos, chatting, sharing pictures, facebooking, tweeting and re-tweeting”. In this study, as well, the negative effects of social media on students’ academic performance are stressed. However, it is also emphasized that visiting sites for the right purposes to improve their academic achievements is not a thing to be against. Students should be educated to use social media effectively.

On the other hand, as mentioned before, some researchers (Westhuizen, 2013; George, 2018) point out the positive aspects of social media, such as various opportunities for academic achievements. Westhuizen (2013, p. 105) states that “teaching of reading may be enhanced through the use of social media and conversational interactions around them”. The set of principles of practice based on off-line reading can be considered for the enhancement of social media reading. Westhuizen thinks that the effective use of social media reading depends on the effective use of various skills, such as conscious queries, active participation and collective contributions. George (2018, p. 93-95) mentions utilities of social media in the context of English language education. Effective usage of social media is referred as important for improving listening and reading skills of English language learners. It is also mentioned that social media tools both increase motivation for learning English and facilitate authentic language learning environment essential to achieve high communicative competence in a foreign language.

According to Durak and Seferoğlu (2016, p. 526-527), social media is used mostly by the young generation, and seen as a tool for fun and entertainment. In this context, social media literacy is considered an important skill to manage social media platforms effectively. While media literacy is focused on the (online / offline) analysis and evaluation of information, social media literacy focuses on the production, sharing, collaborative creation and processing of information online.

Social media literacy can be defined as effective digital identity management in social networks, consciously producing content, analyzing and making sense of content / messages shared on social networks (Castells, 2013). Additionally, Facebook is known to be the most used social network.

Thus, the role of Facebook in this regard can be evaluated as an opportunity for the development of social media literacy education for various professional groups and students. Online chat and instant messaging platforms such as Whatsapp may be recommended in order to improve social media literacy (Durak and Seferoğlu, 2016, p. 534).

Conclusion

We are in an age that the effect of rapid technological developments and changes is felt in every aspect of life. In fact, technology has always been an important determinant factor of societal progress and development throughout the centuries. The history of world witnessed various technological advancements from the stone tools to the computers, the internet and even the complicated robots. These numerous changes provide theoreticians, futurists, scholars, academicians and so on with many paradigms to consider how societies are affected by these changes, what problems have occurred due to these changes, and what solutions can be suggested.

There are many concepts and definitions that try to illustrate these phenomenal changes, such as “post-industrial society”, “technocratic society”, “the third wave society”, “information society”, “network society” etc. However, it is clear that most of them focus on the impact of technological inventions and developments on societies.

Reading as an educational, social and cultural activity is among the most affected processes by these changes. Technological advances, such as computers, internet, mobile phones, and many devices have changed the way we read radically.

In this study, the aim was to investigate the concept of reading and its change in the digital age in which the computer or digital devices, internet and online activities are a major part of daily life. In parallel with this aim, first, the concepts of reading and reading culture were defined. Then, new reading patterns and tools of the digital age were examined. E-books, e-journals, social media, sms books and novels, etc mentioned in this study are only some of the examples.

The conclusion of this study is that digital environments have led to a radical shift in reading from conventional, print-based reading to web-based, screen-based, and/or mobile-based reading. Extensive reading, which refers to reading widely and in large quantities with the aim of general understanding of the material, has become more common as a reading pattern in the digital age compared to intensive reading. Scanning and skimming are common characteristics of this type of reading. On the other hand, intensive reading, which is rather associated with conventional reading, is reading in detail and depth with specific aims. However, both extensive and intensive reading, along with their different opportunities for different people and users, and different purposes, complete each other by helping to improve reading skills. Extensive reading, which is considered an influential key factor for improving second language skills and a practical way to get the main idea of a text, is also considered a reliable method allowing more detailed, in-depth and intellectual reading, in other words, intensive reading.

Although there are many arguments against or in favor of the effects of the digital age on reading and reading comprehension, it is an inevitable reality that the rise of digital media devices and channels revolutionize the way we read. According to this theoretical study which presents the results of national and international literature on the topic, reading habits and strategies are shaped with the conditions and requirements of the digital age.

As mentioned with the metaphore of “internet galaxy” by Castells (2003), there is no other choice except to adapt to the changes occurring in this age. Otherwise we will be alienated and excluded from society.

References

- ABC Premium News (Dec 21, 2019). Deep reading has become a lost art as digital screens take over, but you can retrain your brain. Retrieved from Newspaper Source Plus database.
- Ajayi, S. O. and Akole, O. B. (2018). Impact of social networking on reading habits of N.C.E Students of College of Education, Ikere-Ekiti, Ekiti State, Nigeria. *IJRAR-International Journal of Research and Analytical Reviews*, 5 (2), 7-13.
- Al-Homoud, F. and Schmitt, N. (2009). Extensive reading in a challenging environment: A comparison of extensive and intensive reading approaches in Saudi Arabia. *Language Teaching Research*, 13 (4), 383–401.
- Alawami, N. A. (2016). Examining teachers' and college students' perspectives toward e-textbooks as an educational tool. Dissertations. 384. Retrieved from <https://digscholarship.unco.edu/dissertations/384>
- Alex-Nmecha, J. C., & Horsfall, M. N. (2019). Reading culture, benefits, and the role of libraries in the 21st century. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 2836. Retrieved from <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2836>
- Ampofo, J. A. (2021). Influence of social media on the academic performance of New Edubiase Senior High School Students of Ghana. Doi: 10.13140/RG.2.2.10929.10086
- Anameriç, H. (2014). Kitabın teknolojik değişimi. *Bilgi Dünyası*, 15 (1), 176-188.
- Anı, O. E. (2013). Accessibility and utilization of electronic information resources for research and its effect on productivity of academic staff in selected Nigerian universities between 2005 and 2012. Submitted in accordance with the requirements for the degree of Doctor of Literature and Philosophy in the subject Information Science. University of South Africa.
- Asutay, H., Atik, O., Demir, M., Öğretmen, S. and Göçerler, H. (2015). Değişen gençlik kültürleri ile ortaya çıkan yeni okuma türleri. In Conference: 5th International Conference on Research in Education -ICREAt: Mugla-TURKEY Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/326989327_Degisen_Genclik_Kulturleri_Ile_Ortaya_Cikan_Yeni_Okuma_Turleri
- Ay, M. (2014). Nur kavramından (24/35) Nur metafiziğine: Pragmatik okumalar ve eleştirisi. *Journal of Islamic Research*, 25 (2), 97-107.
- Barnard, A. and Spencer, J. (Ed.) (2002). *The Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London: Routledge.
- Baron, N. S. (2013). Do mobile technologies reshape speaking, writing, or reading?" *Mobile Media & Communication*, 1 (1), 134–140. Doi: 10.1177/2050157912459739.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage
- Belchem, J. (1990). *Industrialization and the working class: The English experience, 1750-1900*. UK: Scolar Press.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society*. New York: Basic Books, Inc. Publishers.

Benettayeb, A. (2015). Extensive reading in the EFL classroom: An approach to reading and vocabulary instruction: Case of first year-EFL (LMD) students at Hassiba Ben-Bouali University of Chlef. Retrieved from <http://dspace.univ-tlemcen.dz/handle/112/7860>

Benettayeb, A. (2012). ICT and Reading: In the technology- enhanced: Extensive Reading Classroom. The case of 1st year EFL students at Hassiba Ben- Bouali University of Chlef (Algeria). *Revue Académiques des Sciences Sociales et Humaines*, (8), 3-16.

Brar, K. S., Kaur, N. and Kaur, A. (2018). Awareness and acceptance of e-journals among researchers of LIS: An empirical analysis. *International Journal of Information Studies & Libraries*, 3 (1) , 13-17. Retrieved from <http://publishingindia.com/ijisl/>

Browne, G. & Coe, M. (2012). Ebook navigation: Browse, search and index. *The Australian Library Journal*, 61 (4), 288-297, Doi: 10.1080/00049670.2012.10739062

Brzeźński, Z. (1978). *Between two ages: America's role in the Technotronic Era*. Penguin Books.

Campbell, C. (2009). What Is neuroplasticity? Retrieved from <https://www.brainline.org/author/celeste-campbell/qa/what-neuroplasticity>

Carr, N.G. (2010). *The shallows: What the Internet is doing to our brains*. New York: W.W. Norton.

Castells, M. (2013). *Communication power*. OUP Oxford.

Castells, M. (2003). *The Internet Galaxy: Reflections on the internet, business and society*. Oxford: Oxford University Press.

Castells M (1996). *The rise of the network society: The information age. Economy, society and culture, Vol. I*. Oxford: Blackwell.

Cull, B. W. (2011). Reading revolutions: Online digital text and implications for reading in academe. *First Monday*, 16 (6), 1-21.

Çelik, T. (2015). Öğrencilerin e-kitap okuma tutumlarının incelenmesi. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (3), 271-284. Doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7803>

Daluba, N. E., & Maxwell, C.E.O. (2013). Effect of social media on the use of the academic library by undergraduate students in tertiary institutions: A case study of Kogi State University, Anyigba. *Academic Research International*, 4 (5), 536-542.

Darnton, R. (1989). Towards a history of reading. *Wilson Quarterly*, 13 (4), 87-102.

Dictionary.com (2021). Reading. Retrieved from <https://www.dictionary.com/browse/reading?s=t>

Dijk, J. V. (2012). *Ağ toplumu*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Doğaner, N. (2018). Relationship between the attitudes towards internet usage in English and English reading skills among secondary school students. Master of Arts Thesis. Ankara: Başkent University, Institute of Educational Science, Department of Foreign Languages.

Dolakthah, M. and Lundh, A. H. (2014). Reading, democracy and discipline: Premises for reading activities in Swedish primary schools from 1967 to 1969. In *Reading in changing society* (Edited by Marju Lauristin and Peeter Vihalemm). Tartu, Estonia: University of Tartu.

Dominic, N. P. (n.d). Reading culture: A panacea for educational development. *Academic Excellence*. Retrieved from <https://globalacademicgroup.com/journals/academic%20excellence%20Ngozi%20Patience.pdf>

Drucker, P. F. (1993). *Post-capitalist society*. Oxford: Butterworth-Heinemann Ltd.

- Durak, H. and Seferoğlu, S. S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), 526-535.
- Durant, D. M. and Horava, T. (2015). The future of reading and academic libraries. *Libraries and the Academy*, 15 (1), 5–27.
- Ermerawati, A. B. (2019). The application of let's read! in Extensive Reading Class: Integrating MALL and Task-based Learning. *Mimbar Sekolah Dasar*, 6 (3), 317-329. Doi: 10.17509/mimbar-sd.v6i3.20870
- George, M. S. (2018). Developing Listening and Reading Skills through Social Media using Apps. *An Interdisciplinary Journal of Literary Studies*, III (I), 93-101.
- Güneş, A. and Güneş, F. (2014). Eleştirel okumanın eğitimle ilişkisi ve okul kütüphanecilerinin rolü. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 182-188.
- Güneş, F. (2013). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 1-17.
- Güneş, F. (2007). Türkçe öğretimi ve zihinsel yapılandırma. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Harmer, J. (2001). *The practice of English Language Teaching*, 3rd ed. White Plains, NY: Longman.
- Howell, V. (2014). E-books and reading experience. *The Journal of Publishing Culture*, Vol. 2, 1-18.
- Iroaganachi, M. A. and Izuagbe, R. (2018). Access to online databases: Predicate for Faculty research output. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 2133. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/2133>
- Ivanov, R. D. (2004). *Reading at risk: A survey of literary reading in America*. Washington, DC: National Endowment for the Arts.
- İnal, K. (2009). Okuma kültürü ve medya. In Afacan, A. (Ed.). *Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu* (pp. 58-62). Ankara: Eğitim-Sen.
- Kojo, D. B., Agyekum, B. O. and Arthur, B. (2018). Exploring the effects of social media on the reading culture of students in Tamale Technical University. *Journal of Education and Practice*, 9 (7), 47-56.
- Köroğlu, İ. Ş. (2019). Ekranlar çağında okuma kültürü üzerine eleştirel bir çözümleme. In 7. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II (pp. 307-322).
- Kumar, M. A. and Reddy, V. P. (2014). Use of E-Journals by Research Scholars in University Libraries in Andhra Pradesh. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. 1086. Retrieved from <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1086>
- Kutscher, M. L. (Jan 15, 2017). The effects of digital technology on reading. Retrieved from <https://www.psychologytoday.com/us>
- Liu, Z. (2005). Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the past ten years. *Journal of Documentation*, 61 (6), 700-712. Doi: 10.1108/00220410510632040
- Manley, L. & Holley, R. P. (2012) History of the ebook: The changing face of books. *Technical Services Quarterly*, 29 (4), 292-311, Doi: 10.1080/07317131.2012.705731
- Mart, Ç. T. (2015). Combining extensive and intensive reading to reinforce language learning. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 5 (4), 85-90.

- Masuda, Y. (1983). *The information society as post-industrial society*. Washington, DC: World Future Society.
- Mauermann, J. (2010). *Wie japanische Jugendliche das Lesen wiederentdecken: Das Phänomen "Handyroman"*. In *Kinder- und Jugend- Literaturforschung Frankfurt*, Heft 1, s. 13-15.
- Merriam-Webster Dictionary (2021). *Reading*. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/reading>.
- Muchtar, N. (2019). *Intensive and extensive reading in improving teaching reading comprehension*. *Lingua Pedagogia (Journal of English Teaching Studies)*, 1 (2), 1-13.
- Nyam, S. S. (2015). *The school library and promotion of reading culture*. *Delta Library Journal*, 9 (1&2), 4-45.
- Önder, I. (2011). *E-kitap ve dünyada elektronik kitap yayıncılığı*. *Türk Kütüphaneciliği*, 25 (1), 97-105.
- Özbay, M. and Özdemir, O. (2014). *Türkçe öğretim programı için bir öneri: Dijital okuryazarlığa yönelik amaç ve kazanımlar*. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 2 (2), 31-40.
- Petrová, Z. and Nemeč, R. (2019). *Changing reading paths in a digital age: What are the consequences for meaning-making?* *JoP*, 10 (2), 65-85.
- Price, D. A. (2013). *Reconsidering a revolution. Book Review/Liberty's dawn: A People's history of the industrial revolution by Emma Griffin*. New Haven, Ct.: Yale University Press. in *ECON FOCUS|THIRD QUARTER*, 2013.
- Qureshi, M. (August 22, 2020). *Reading: A dying habit in the digital age?*. Retrieved from <https://daastan.com/blog/reading-a-dying-habit-in-the-digital-age/>
- Raza, M. M. and Upadhyay, A. K. (2006). *Usage of E-journals by researchers in Aligarh Muslim University: A study*. *The International Information & Library Review*, 38, 170-179.
- Rukancı F, Anameriç H (2003). *E-kitap teknolojisi ve kullanımı*. *Türk Kütüphaneciliği*, 17 (2), 147-166.
- Saaid, S. A. and Wahab, Z. A. (2014). *The impact of digital-based materials on undergraduates' reading habit*. *International Journal of Social Science and Humanity*, 4 (3), 249-253.
- Shah, H. (n. d.). *Culture and education*. Srinagar, Kashmir, India: University of Kashmir. Retrieved from <http://ddeku.edu.in/Files/2cfa4584-5afe-43ce-aa4b-ad936cc9d3be/Custom/1.%20Culture%20and%20Education.pdf>
- Shaules, J. (2007). *Deep culture: The hidden challenges of global living*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Shen, L-B. (2006). *Computer technology and college students' reading habits*. *Chianan Annual Bulletin*, 32, 559-572
- Solmaz, D. Y. (2015). *The metacognitive reading strategies of students: A research* School of Physical Education and Sports at Anadolu University. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 6 (1), 25-38.
- Thompson W. (2004) *What is 'Postmodernism'?*. In: *Postmodernism and History. Theory and History*. Palgrave, London. https://doi.org/10.1007/978-0-230-62945-5_2
- Toffler, A. (1971). *Future Shock*. New York: Bantam Books
- Toffler, A. (1981). *The third wave*. New York: Bantam Books.

- Toynbee, A. (1887). *Lectures on the Industrial Revolution of the 18th century in England: Popular addresses, notes and other fragments*, 2.ed. Waterloo Place, London: Covington.
- Xiaoxia, D., Zhidian, D., Gaohu, Li and Ling, S.(2009). A novel library design model based on SMS, IEEE. 2009 International Forum on Computer Science-Technology and Applications. Doi: 10.1109/IFCSTA.2009.219
- Verschueren, J. (1987). The pragmatic perspective: Selected papers from the 1985. In *International Pragmatics Conference*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/313697267_The_pragmatic_perspective
- Verschueren, J (1995). The pragmatic return to meaning. *Journal of Linguistic Anthropology*, 5, 127–156. doi: 10.1525/jlin.1995.5.2.127 BoP
- Westhuizen, G. J. V. D. (2013). Reading, social media and learning conversations. *Unisa Press Mousaion*, 31 (1), 94—109.
- Wilson, K. S. (2010). *Blovels, twovels and cell phone novels: Bridges to literature or roads to nowhere?* Submitted in partial fulfillment of the requirements of the Master of Fine Arts in Writing for Children & Young Adults Program at Vermont College of Fine Arts.
- Wolf, M. (2008). *Proust and the squid: The story and science of the reading brain*. New York: Harper Perennial.
- Yılmaz, B. (1989). Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı üzerine. *Türk Kütüphaneciliği*, III (I), 48-53.
- Yılmaz, B. (1995). Sociology of reading: An investigation of reading habits of people living in Ankara. *Turkish Librarianship*, 9 (3), 325-336.

QƏDİM HUN İNCƏSƏNƏTİNİN ESTETİK PRİNSİPLƏRİNİN QƏDİM ÇİN İNCƏSƏNƏTİNƏ TƏSİRİ

İskəndərov Anar Hüseyn

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Dizayn kafedrası

ORCID: 0000-0001-5198-3279

XÜLASƏ

Olduqca qədim tarixə malik olan Türk xalqlarının incəsənəti və mədəniyyəti Yaxın və Uzaq Şərqi nəhəng ərazilərində meydana gəlmiş bir çox qədim möhtəşəm sivilizasiyalarda dərin bir iz qoymuşdur. Özlərindən sonra olduqca az yazılı abidələr qoymuş qədim Türklərin dünyagörüşləri, ayinləri, zəngin maddi və mənəvi dəyərləri haqqında olan önəmli məlumatları yalnız arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanan incəsənət nümunələri vasitəsi ilə tədqiq etmək mümkündür. Qədim Türk dekorativ tətbiqi sənətinin nümunələri Qədim İkiçayarasının münbit torpaqlarından tutmuş qədim Çin səddinin şimal düzənliklərinə qədər olan nəhəng ərazilərdən aşkar edilir. Qədim Türk dünyasının ayrılmaz bir hissəsi olan Hun dekorativ tətbiqi sənətinin kökləri, yaranması və inkişafı haqqında olan qızgın mübahisələr indiyə qədər davam edir. Qədim Hunların tarixi və incəsənətlərinə dair bir çox tədqiqatlar aparılsa da, təəssüf ki, Hunlar çox zaman yalnız amansız bir döyüşçülər kimi təqdim olunurlar. Bəzi Qərb tədqiqatçıları Hunların incəsənətini tədqiq edərkən onların dekorativ tətbiqi sənətdə əldə etdikləri nailiyyətləri qədim Çin mədəniyyətinin onlara olan təsiri ilə əlaqələndirmək istəyirlər.

Bizim e.ə. I əsrə aid edilən «Duz və dəmir haqqında mübahisə» adlı qədim Çin traktatında Hunların öz məişətlərində bəzəklərdən və incəsənətdən istifadə etmədiklərindən bəhs edilir. Lakin arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanmış bürünc, sümük və buynuz kimi materiallardan düzəldilmiş bəzək əşyaları, ornamentli keramik qablar, «Ordos bürüncü» adlandırılan incəsənət nümunələri qədim Hun ustalarının incə estetik zövqə və özünəməxsus üsluba malik olduqlarından xəbər verir.

Qədim Hun dekorativ tətbiqi sənəti qədim Skif incəsənətinə məxsus mənəvi dəyərlərin, semantikanın və üslub ənənələrinin davamçısı olmuşdur. Skiflərin İkiçayarasına olan hərbi yürüşləri və qədim Azərbaycan ərazisində qurduqları şəhərləri haqqında olan məlumatlara bir çox Assuriya, Midiya və Yunan tarixi sənədlərində rast gəlmək mümkündür. Skiflər öz vətənlərinə, Avrasiyanın nəhəng çöllərinə döndükləri zaman onların incəsənətində Midiya incəsənətinə məxsus olan yeni üslub xüsusiyyətlərinin meydana gəldiyini müşahidə etmək mümkündür. Skif incəsənətində bir çox yeni zoomorf təsvirlərin yaranmasına qədim Çinin və İran dilli xalqların deyil, məhz Cənubi Azərbaycan ərazisində yaranmış Manna və Midiya kimi qədim dövlətlərin incəsənətinin təsiri olmuşdur. Sonradan bu zoomorf obrazların bir çoxunun Skif incəsənətindən Hun incəsənətinə də keçdiyini müşahidə etmək mümkündür.

Sibir ərazisində aparılmış bir çox tədqiqatlar qədim Hunların saldıqları kiçik şəhərlərin və istehkamların qalıqlarını aşkar etmişdir. Eyni zamanda müasir tədqiqatlar qədim Skif və Hun incəsənətinin qədim Çinin Şan, Cou və Xan sülalələrinin incəsənətinə olan təsirini də üzə çıxardır.

Bu məqalə qədim Hun incəsənətinə məxsus estetik prinsiplərin təhlilinə və Hun incəsənətinin qədim Çin mədəniyyəti ilə olan qarşılıqlı əlaqələrinin tədqiqinə yönəldilmişdir.

Açar Sözlər: Hunlar, zoomorf təsvirlər, «Ordos bürüncü»

THE INFLUENCE OF THE AESTHETIC PRINCIPLES OF ANCIENT HUNNIC ART ON THE ART OF ANCIENT CHINA

ABSTRACT

The art and culture of the Turkic peoples have a very ancient history, and have left a deep trace in many ancient civilizations that arose in the vast territories of the Near and Far East. Important information about the worldview and rituals, rich material and spiritual values of the ancient Turks, who left very few written monuments behind, can be investigated only through the samples of art discovered during archaeological excavations.

Examples of ancient Turkic decorative and applied art have been found in vast areas from the fertile lands of ancient Mesopotamia to the northern plains of the ancient Chinese wall. There are still heated discussions about the roots, origin and development of the decorative and applied art of the Huns, which is an integral part of the ancient Turkic world.

Although there is a lot of research about the ancient Huns, about their history and art, unfortunately, the Huns are often described only as ruthless warriors. Some Western researchers, studying the art of the Huns, want to correlate their achievements in decorative and applied art with the influence of the culture of Ancient China on them.

In the ancient Chinese tractate "reasoning about salt and iron", dating from the first century BC it is mentioned that the Huns did not use jewelry and art in their everyday life. However, the jewelry found during archaeological excavations made of such materials as bronze, bones and horns, ornamented ceramic dishes, art samples, and the so-called «Ordos bronze», indicate that the ancient Hunnish masters had a subtle aesthetic taste and a peculiar style.

The decorative and applied art of the ancient Huns was a continuation of the traditions and spiritual values, semantics and style inherent in ancient Scythian art.

The creation of many new zoomorphic images in Scythian art was influenced not by the art of Ancient China and the Iranian-speaking peoples, but by such ancient states as Manna and Media, which arose precisely on the territory of Southern Azerbaijan.

At the same time, many modern studies show the influence of ancient Scythian and Hunnish art on the art of the ancient Chinese dynasties of Shang, Zhou and Han.

This article is devoted to the analysis of the aesthetic principles inherent in ancient Hunnish art, and the study of the relationship between the art of the ancient Huns and the culture of Ancient China.

Keywords: Huns, zoomorphic images, «Ordos's bronze»

1. GİRİŞ

İncəsənət müəyyən bir zaman çərçivəsində yaşamış insan cəmiyyətinin yaratdığı mənəvi və maddi dəyərləri özündə olduqca parlaq bir şəkildə əks etdirərək gələcək nəsillərə ötürməyə qadir olan zəngin yaradıcı bir prosesdir. Çox zaman biz qədim köçəri xalqlarına məxsus olan material dünyanın ümumi cizgilərini yalnız bizə çatmış incəsənət nümunələri vasitəsi ilə bərpa edib təsəvvür yarada bilərik.

Qədim Türk nomadlarının yaratdıqları bəzək əşyaları, onların utilitar predmetlərini və yaraq əslahələrini bəzəyən zoomorf və nəbati kompozisiyalar mürəkkəb semantikaya malik olaraq onların mifoloji dünyagörüşlərinin və bədii zövqlərinin vizual daşıyıcıları idilər. Qədim Türk xalqlarının bədii yaradıcılıqlarına məxsus olan ahəngdar plastika hissi və üslub gözəlliyi incəsənətin dekorativ tətbiqi formalarında daha aydın nəzərə çarparaq, dolğun və parlaq ifadə gücünə malikdir.

Mərkəzi Asiyanın geniş ərazilərində məskunlaşaraq böyük hərbi birliklər quran Qədim Türk xalqlarının mədəniyyətlərinin və incəsənətlərinin izləri Yaxın Şərqi ilk sivilizasiyaları olan İkiçayarası-Şumer, Akkad, Elam, qədim Azərbaycanın cənubunda yaranmış Manna, Midiya və Urartu kimi dövlətlərin maddi mədəniyyətlərində də asanlıqla oxuna bilər. Miladdan öncəki dövrlərdə qədim Hurrilər, Kimmerlər, Skiflər kimi çöl cəngavərlərinin hərbi birlikləri Cənubi Qafqaz ərazisindən və Zaqros dağlarından keçərək qədim Mesopotamiyanın münbit torpaqlarında öz şahlıqlarını qurmağa can atırdılar. Qədim Türklərə məxsus bu cür nəhəng hərbi yürüş dalğalarının güclü təsirinin əksini qədim Azərbaycan ərazilərində aşkarlanmış Hurrilərə və Skiflərə məxsus kurqanlardan tapılmış zoomorf bəzəkli qəbir əşyalarında və at ilə dəfn ayinlərində, Qafqazda Maykop və Koban mədəniyyətinə məxsus incəsənət nümunələrinin misalında aydın izləyə bilərik.

Eyni zamanda Uzaq Şərqdə qədim Türklərin–Altay Skiflərinin və Hunların mədəniyyətlərinin və incəsənətlərinin Qədim Çin sivilizasiyasına təsirləri də olduqca böyük olmuşdur. Bu təsirin izləri qədim Çinin Şan, Cou, sonralar isə Xan sülaləsi dövrünə aid edilən zoomorf fiqurların və bürünc qabların üzərini bəzəyən müxtəlif yırtıcıların və fantastik heyvanların təsvirlərinin, onların kompozisiya quruluşlarının, və yerinə yetirilmə texnologiyalarının tədqiqi zamanı aşkarlanır. Qədim Çin ustalarının yaratdıqları zoomorf obrazların arasında qədim Skif-Sibir və «Ordos bürüncü» adlı Hun incəsənətinə məxsus olan yırtıcı heyvan və quş təsvirləri üstünlük təşkil edir. Qədim Skif və Hun incəsənətində olduğu kimi Şan və Xan sülalələrinin ustaları da yaratdıqları zoomorf fiqurlarda yırtıcılara məxsus olan cizgiləri qabardaraq təsvirləri daha ifadəli etməyə can atırdılar. Skif və Hun incəsənətində «heyvani üslub»da işlənmiş zoomorf təsvirlər daima yan-profil görünüşünə malik olduqları kimi, daha çox həcmi formalara meyl edən qədim Şan ustalarının yaratdıqları zoomorf fiqurlu bürünc qablar və həcmli heykəllər də sanki yan-profil görünüşünə malik olan iki qabarıq relyef səthlərin birləşməsindən yaranırdı. Qədim Altay skiflərinin ağacdan yonduqları və qalın gön dəridən hazırladıqları həcmli zoomorf fiqurlar məhz bu cür üsulla yaradılırdı.

2. ARAŞDIRMA. HUNLAR HAQQINDA İLKİN MƏLUMATLAR

Bir çox tədqiqatçılar arasında qədim Çin tarixçilərinin Xiounqnu, Syunnu adlandırdıqları Hunların bir xalq kimi yaranmasının və yaşadığı ərazilərin ilkin beşiyi haqqında olan qızğın mübahisələr aparılır. Qədim Çinin tarixi sənədlərində qədim türklərin əcdadı kimi adı qeyd edilən əfsanəvi qəbilə başçısı Aşına və onun bahadırları məhz qədim Hunların etnik davamçıları kimi təqdim edilir.[1] Hunların tarixini, onların qurduqları möhtəşəm dövlətin ucalması və tənəzzülə uğramasının mürəkkəb proseslərini qədim Çin sənədlərini tədqiq etmədən düzgün anlamaq mümkün deyildir. Hunlar Qədim Türk dünyasına mənsub olduqları kimi qədim Çin tarixinin də ayrılmaz, mühüm bir hissəsini təşkil edirlər.

Bəzi tədqiqatçılar Hunların bizim e.ə. II minilliklərdə artıq güclü qəbilə birlikləri yaratdıqlarını və qədim Çin sənədlərində «Jun» və «Di» adları altında çıxış etdiklərini söyləyirlər. Bir çox tədqiqat işlərində Qədim Hunların ilkin vətəni kimi müxtəlif ərazilərin: Monqolustan, Baykalın cənub şərqi, Sayan-Altay və Şimali Çinin nəhəng ərazilərinin adları çəkilir. Bir çox Rus və Çin tədqiqatçıları artıq bizim e.ə. XIII əsrlərdə qədim Çinin şimal ərazilərində «Ordos bürüncü» adlı mədəniyyətin formalaşdığına və bu mədəniyyətin daşıyıcılarının incəsənətlərinə «heyvani üslub»un xarakterik cəhətlərinin xas olduğuna dair mülahizələr söyləyirlər. Deyilənləri nəzərə alaraq qədim Çinin Şan sülaləsinin incəsənətində «heyvani üslub»un meydana gəlməsinə təsir etmiş Skif incəsənətinin estetik prinsiplərinin daşıyıcılarının qədim Hunların əcdadlarının olduqları qənaətinə gəlmək mümkündür.

Qeyd etmək lazımdır ki, qədim Şan dövlətinin şimal-qərb sərhədlərində qədim Hunların əcdadları sayılan və tədqiqatçılar tərəfindən «Ordos bürüncü» mədəniyyətinin ilk daşıyıcıları adlandırılmış köçəri qəbilə birliklərinin qədim Şan dövləti ilə sıx əlaqələri mövcud olmuşdur. Qədim Çinin Anyan ərazisində aparılmış arxeoloji qazıntılar zamanı Şan zadəganlarına məxsus olan qəbir abidələrindən Skif-Sibir üslubunda hazırlanmış dəstəkləri at və dağ keçisi başlarına çevrilən soyuq silahların, qılıncların, xəncərlərin tapılması Şan incəsənətinə Skif incəsənətinin təsirinin məhz bu köçəri qəbilələrin vasitəsi ilə baş verdiyindən xəbər verə bilər. Bir çox tədqiqatçılar qədim Şan incəsənətinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrilmiş tao-te adlı ölüm maskasına məxsus yırtıcı cizgilərin qədim Altay kurqanlarından aşkarlanmış bəzi yırtıcı zoomorf başların fasdan olan cizgiləri ilə oxşar olduğundan bəhs edirlər. Maraqlıdır ki, bu terioantropomorf fantastik yırtıcının fasdan verilən üz cizgiləri də sanki iki profil görünüşlü təsvirlərin birləşməsindən meydana gəlir.

Qədim Skiflərin və Hunların incəsənətinin və mədəniyyətlərinin Çinin nəhəng ərazilərində yaranan qədim dövlətlər ilə qarşılıqlı əlaqələri olduqca güclü olmuşdur. Qədim Çinin Şan hökmdarlarına və zadəganlarına məxsus Anyan qəbir abidələrindən çoxlu sayda nefrit məmulatlarının, nefrit materiallarının tapılması və lak məmulatlarının üzərində aplikasiya düzəltmək üçün nəzərdə tutulmuş qızıl folqa təbəqəsinin hissəciklərinin aşkar edilməsi qədim Çin ərazilərinin qədim Altay sakinləri ilə olan sıx əlaqələrinə dəlalət edə bilər. Bu zamanlar yalnız Altay türklərinin incəsənətinə məxsus olan bəzək məmulatlarının böyük ustalıq və məharətlə qalay və qızıldan hazırlanmış təbəqələr-folqa ilə örtülməsini müşahidə etmək mümkündür. Skif ustaları bu üsuldən üzərində zoomorf relyefli kompozisiyalar olan ağacdən yonulmuş məmulatın bədii ifadə gücünü daha da artırmaq, daha təmtəraqlı etmək üçün istifadə edirdilər.

Bir çox Qərb tədqiqatçıları qədim Çin mədəniyyətinin və proto-Çin özəyinin yaranmasında olan əsas rolu əkinçiliklə məşğul olub, oturaq həyat sürən qəbilə birliklərinə şamil etsələr də, qədim Çinin Şan, Cou, Çu, Tsin kimi sülalələri əslində köçəri həyat sürərək əkinçi dünyasından qıraqda yaşayan döyüşkən qəbilə birliklərinin nəhəng hərbi birləşmələrindən meydana gəlmişdirlər. Qədim Çin dövlətinin yaranmasında və onun olduqca uzun bir zamanı əhatə edən inkişafı proseslərində mühüm rol oynamış bir çox xalqlar Çinin Xan etnik qrupuna aid olmayan köçəri döyüşçülər və ovçular idi.

3. QƏDİM ÇİN MƏDƏNİYYƏTİNİN KÖÇƏRİ DÜNYASI İLƏ ƏLAQƏLƏRİ

Qədim Çin sivilizasiyasının yaranmasının ilk prosesləri Yantszi və Huanxe çaylarının arasındakı münbit ərazilərdə baş vermişdir. Bu münbit ərazilərin kənd təsərrüfatı və əkinçilik üçün olduqca yararlı olmaları burada artıq e.ə. II minillikdə Huanxe vadisinin orta hissəsində əkinçilik mərkəzinin yaranmasına təkan verir. Bu şərait bu ərazilərdə məskunlaşmış bəzi etnik qrupların oturaq həyata keçmələrinə və sonradan Çin sivilizasiyasının rüşeymini təşkil edəcək mədəniyyət mərkəzinin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Əlbəttə ki, bu münbit ərazilərdə məskunlaşmış birliklər ilə digər qonşu qəbilələr arasında olduqca gərgin mübarizələr mövcud olmuşdur. Bu qəbilələr öz köçəri həyat tərzlərinə, məişət və ənənələrinə görə qədim Çinlilərin əkinçi dünyasından olduqca fərqli idilər. Bizim e.ə. XV əsrdə mövcud olmuş Şan sülaləsinin qəbir abidələrindən aşkarlanmış fal açmaq üçün istifadə edilən sümük lövhələrin üzərində olan yazılarda iyirmiyə yaxın şimal köçəri qəbilələrinin adlarına rast gələ bilərik. Əlbəttə ki, bu qəbilələrin bəziləri amansız müharibələrin alovlarında məhv edilmiş, lakin bir çoxları assimilyasiya proseslərinə uğradılaraq qədim Çin dövlətinin yaradılmasında iştirak etmişlər.

Qeyd edək ki, tədqiqatçı Lyan Tsi Çao Çin etnosunun Mərkəzi Çin düzənliklərində bir neçə müxtəlif etnik mənsubiyyətə malik qəbilə birliklərinin birləşməsindən yarandığı fərziyyəsini söyləyir.[2]

Bizim e.ə. XI-VI əsrlərə aid edilən qədim Çinin Cou sülaləsinin dövrünə məxsus olan bürünc ayin qabları üzərində rast gəlinən yazılar-inskripsiyalar qədim Çin dövlətinin Mərkəzi Asiyanın qədim xalqları ilə sıx əlaqələrə malik olduğundan xəbər verir.

Qədim Çinin şimal ərazilərinin Mərkəzi Asiya xalqları ilə sıx əlaqələrinin mövcudluğunu Monqolustan, Dağlıq Altay və Qazaxıstan ərazilərindən tapılmış qaya üstü rəsmlər petroqliflər də sübut edir. Altaydan tapılan qaya üstü rəsmlər üslub və mövzularına görə Çinin İnsan dağlarından və Mərkəzi Monqolustandan tapılan petroqliflərlə olduqca oxşardılar. Bütün bu arxeoloji tapıntılar Qədim Çin ərazisinin Mərkəzi Asiyanın digər əraziləri ilə artıq paleometal dövründən mövcud olan etnomədəni əlaqələrindən xəbər verir. Sintsyan ərazilərində aşkar edilmiş arxeoloji tapıntılar bürünc dövrünün sonu və erkən dəmir dövrünə aid edilən yerli mədəniyyət nümunələrinə qədim Skif incəsənətinin güclü təsirini nəzərə çarpdırır.

Neolit dövründə qədim Çinlilərin ölmüş uşaqları keramik qabların içində dəfn etmələri bu dəfn ayininin qədim Çinin ərazilərinin Avrasiyanın digər mədəniyyətləri ilə etnogenetik bağlara malik olduğunu sübut edir. Çin tədqiqatçısı Lyan Sıyun 1930 ildə nəşr etdirdiyi tədqiqat işində neolit dövrünə aid olan Çin boyalı keramikasının Monqolustan və Mancuriya ərazilərindən tapılan neolit keramikasının nümunələri ilə olduqca yaxın olduqlarında israr etmişdir.

Qədim Çinin neolit dövrünə aid edilən keramikası üzərindəki ayini simvolikalar, məsələn: solyar dairələr, spirallar və svastikalar Avrasiyanın digər ərazilərindən tapılmış ayini işarələrlə oxşarlıq təşkil edir. Neolit keramikasının üzərində rast gəlinən svastikanın qədim semantikalarından biri də bir birinə zidd olan ölüm və həyatın birləşməsi, bir birini əvəz etməsindən ibarət idi. Bu dualizmin fəlsəfi prinsiplərinin əsasları qədim Skif və Hun incəsənətinə məxsus «heyvani üslub»un animalistik süjetlərində də öz əksini tapmışdır.

Bir çox tədqiqatçılar qədim Şan-İn dövlətini quran hərbi birliklərin Orta Asiyadan gəlmə olduqlarında israr edirlər. Qədim Şan cəmiyyətinin meydana gəlməsi ilə birlikdə qədim Çində birdən bir çoxlu sayda döyüş arabalarının, bürünc zoomorf fiqurlu qabların, sanki ani halda yaranmış «heyvani üslub»un, əcdadlara sitayiş kultunun, kollektiv halda ov edilməsinə və ovdan sonra hakimin – vanın iştirakı ilə ziyafətlərin təşkil edilməsinə böyük önəm verilməsi Şan cəmiyyətini quran etnik qrupun köklərinin əkinçilər deyil, daha çox ovçular və döyüşçülərdən ibarət olduğuna işarə edə bilər.

4. QƏDİM SKIF İNCƏSƏNƏTİNİN QƏDİM ÇİN İNCƏSƏNƏTİNDƏ İZLƏRİ

Eyni zamanda Şan incəsənətinə Qədim Çinin neolit incəsənətindən fərqli olan bir sıra cəhətləri izləmək mümkündür. Qədim Çinin neolit dövrü incəsənətində kobud formalara malik və bəsit texnikada işlənmiş həcmli antropomorf heykəlciklər mövcuddur. Şan dövründən əvvəlki keramika nümunələri üzərində sxematik quruluşda çəkilmiş insan təsvirlərinə və keramik qabların qapaqlarını bəzəyən antropomorf insan başlarının həcmli heykəllərinə də rast gəlinir. Qədim Şan incəsənətində isə biz yalnız zoomorf obrazları və tao te kimi yırtıcı cizgilərə malik olan fantastik təsvirləri müşahidə edə bilərik. Qədim Şan incəsənətində Skif «heyvani üslubu»na olan məxsus bir çox zoomorf obrazların, təsvir vasitələrinin, texniki priyomların izlərini aydın müşahidə etmək mümkündür.

Qeyd edək ki, «heyvani üslub»da yaradılan məmulatlar ilk növbədə onları yaradan cəmiyyətin dünya görüşünü, ictimai quruluşunu və ictimai psixologiyasını özündə əks etdirirdi. Bu parlaq, ekspressiv üslubu öz məişətləri ilə sıx bağlamış cəmiyyətin üzvləri ilk növbədə ovçular və döyüşçülərdən ibarət idilər.[3]

Qədim köçərilərin yaratdıqları zoomorf kompozisiyaların əsas xarakterik cəhətlərini obrazların lakonikliyi və aydın qrafikliyi ilə yanaşı təbii formaların ekspressiv deformasiyalara uğradılması: zoomorf obrazların S və halqa formalarında burulmaları, sınımları, həcmərdə relyef batıqlarının, tarazlıqların, transformasiyaların yaradılması və eyni zamanda obrazların vizual olaraq dağılmalardan və quru sxematiklikdən uzaq olmaları xasdır. Bütün bu bədii ifadə vasitələri qədim köçəri ustalarına olduqca parlaq və asanlıqla seçilən yaradıcılıq üslubuna nail olmalarına imkan vermişdir. Skif incəsənətinə məxsus olan bu cəhətləri qədim Şan incəsənətində, qədim Hunlara məxsus «heyvani üslub»un nümunələrində və bu üslubun qədim Çinin Xan incəsənətinə olan təsirində də izləyə bilərik. Qədim Skif heyvani üslubundakı zoomorf təsvirlərdə oluğu kimi Qədim Şan ustalarının yaratdıqları bir çox zoomorf obrazlarda bir heyvanın hər hansı bir hissəsi transformasiyaya uğradılaraq digər bir heyvana çevrilir və yarı fantastik bir zoomorf təsvir meydana gəlirdi. Çox zaman zoomorf təsvirlər güclü stilizasiyaya uğradılaraq özlərinin ilk cizgilərini itirirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, qədim Skif və Hun incəsənətində zoomorf obrazlar, animalistik süjetlər dekorativ tətbiqi sənətdə əsas, mərkəz yer tutaraq yalnız metal, sümük, buynuz kimi uzun ömürlü materiallarda deyil, ağac, dəri, keçə və parça kimi sadə materiallar üzərində də üstünlük təşkil edirdilər. Bu qeyri adi sənət əsərləri daha çox utilitar təyinatlı məişət, hərbi və ayin əşyalarını bəzəyirdilər. Şan dekorativ tətbiqi sənətinə də müxtəlif materiallarda eyni zoomorf obrazların və animalistik kompozisiyaların üstünlük təşkil etməsi xasdır.

Qədim Şan incəsənətinə məxsus bürüncdən hazırlanmış ayin məmulatlarının, bürünc qabların və zoomorf heykəllərin ahəngdar, plastik formaları, onları bəzəyən ornamentlərin zərifliyi və mürəkkəbliyi bir çox tədqiqatçıları valeh edir. Anyan ərazisində aparılmış arxeoloji tədqiqatlar sübut edir ki, qədim Şan cəmiyyəti olduqca mükəmməl hesablanmış təqvimə, ieroqlifik işarələrdən ibarət inkişaf etmiş yazı nümunəsinə malik idilər. Qədim Çinin Şan mədəniyyətinə qədər tapılan yazı nümunələri olduqca bəsit və çox zaman keramik məmulatlar üzərində həkk edilən damğa (tamqa) işarələrindən ibarət nişanlar idilər. Hətta Qərb və Rus tədqiqatçılarının mülahizələrinə görə Anyan mədəniyyəti qədim Çinin əsrlərlə davam edən inkişafın kulminasiya nöqtəsi deyil, əksinə Qədim Çinin tarixində və mənəvi mədəniyyətinin bütün geniş sahələrində sanki birdən birə yaranmış və nəhəng sıçrayış yaratmış çox unikal bir fenomendir. Bütün bu deyilənlər bir çox tədqiqatçıların qədim Şan mədəniyyəti və incəsənətinin qədim Çinin neolit əkinçilərinin mədəniyyətlərinin min illik inkişafı nəticəsində meydana gəlməsi barəsində olan mülahizələrinə olduqca böyük zərbə vurur. Tədqiqatçı V.N.Nikiforovun mülahizələrinə görə qədim Şan mədəniyyətinin yaradıcılarına Çinli adının şamil edilməsini düzgün hesab etmək olmaz, belə ki, Çinin vahid etnosunun yaranmasının qarşısında hələ bir çox xalqların və qəbilələrin bir-biriləri ilə qarışması prosesindən ibarət olan olduqca uzun bir yol var idi.[4] Əlbəttə ki, qədim Çinin Cou sülaləsi kimi qüdrətli bir dövləti məhv etmiş Mərkəzi Asiyanın döyüşkən köçəri hərbi qəbilə birlikləri qədim Şan dövlətinin yaranmasında və güclənməsində də olduqca mühüm bir rol oynaya bilərdilər.

5. QƏDİM HUN İNCƏSƏNƏTİNİN ESTETİK PRİNSİPLƏRİ

Qədim Hunların dekorativ tətbiqi sənəti qədim Skiflərin incəsənətində əks olunmuş mənəvi dəyərlərin və bədii ənənələrin davamı idi. Qədim Skiflərin incəsənəti əsasən silahların bəzədilməsində istifadə edilən bürünc və qızıldan tökülmüş zoomorf təsvirli bəzək əşyaları ilə məşhurdur. Təsadüfi deyildir ki, qədim Hun dekorativ tətbiqi sənətinin də çox hissəsini məhz döyüşçü yaraq əslahəsinin bəzədilməsində istifadə edilən «heyvani üslubda» yaradılmış zoomorf relyef təsvirlər və predmetlər təşkil edir. Qədim Türklərə məxsus olan bədii yaradıcılıq üslubunun ənənələri müxtəlif zamanlarda və müxtəlif materiallar üzərində yerinə yetirilmiş kompozisiyalarda demək olar ki, dəyişilmədən davam edir. Lakin Buryatiya, Monqolustan, Tuva və Çin ərazilərindən Hunlara məxsus animalistik təsvirlərin tapılması və tədqiqi sübut edir ki, Hun ustaları Skif incəsənətinin sadə təqlidindən uzaq olmağa nail olaraq «heyvani üslub» janrında onlara məxsus olan öz ülub dəsti xəttlərini yaratmağa qadir ola bilmişdilər.

Qədim Çinin ən yaxın qonşuları və ən güclü rəqibləri olmuş qədim Hunlar Mərkəzi Asiyanın etnomədəni və hərbi siyasi həyatında olduqca mühüm rol oynayaraq ilk güclü xaqanlığı qurmağa müəssər olmuşdular. Eyni zamanda qədim Hun torevtikasına məxsus təsvir üslubunun və «Ordos bürüncü» adlı zoomorf kompozisiyaların Mərkəzi Asiya xalqlarının və qədim Çinin Xan sülaləsinin incəsənətinə olan güclü təsiri də aydın nəzərə çarpır.

Tədqiqatçılar tərəfindən «Ordos bürüncü» adlandırılan relyef zoomorf təsvirli bürünc lövhəciklər döyüşkən və yorulmaz Hun süvarilərinin Avrasiyanın geniş ərazilərində peyda olduqları hər bir yerdə geniş yayılırdı. Əgər erkən orta əsrlərdə Qədim Türk mədəniyyətinin izlərinin əsas atributları kimi kurqanların və qəbir abidələrinin üzərində ucaldılan daş heykəllər-balballar təşkil edirdisə, miladdan öncəki dövrlərdə Qədim Türk mədəniyyətinin və incəsənətinin daşıyıcıları və simvolu rolunda zoomorf fiqurlar və «heyvani üslub»da işlənmiş zoomorf təsvirli relyef kompozisiyalar çıxış edirdi.

Cənubi Qafqazda Kür-Araz və Arpaçay mədəniyyətlərinə mənsub keramika məmulatlarının tədqiqi zamanı qədim Azərbaycan ərazisində bizim e.ə. III minilliklərdə prototürklərin məskunlaşdığını sübut edən çoxlu sayda məlumatlar əldə edilmişdir. Eyni zamanda qədim Türk xalqlarının hərbi yürüşlər zamanı nəhəng miqrasiya dalğaları ilə keçdikləri bütün ərazilərdə o cümlədən Qafqazda və qədim Azərbaycan ərazilərində, Zaqros dağ silsiləsinin ətkələrində yerləşən Luristan ərazilərində də zoomorf fiqurlar, «heyvani üslub»da yaradılmış relyef təsvirli bürünc lövhəciklər, zoomorf kompozisiyalı kəmərlər, dəstəkləri heyvan fiqurlu bürünc güzgülər, ucları at və yaxud dağ keçisi başı formasında düzəldilib hakimiyyət rəmzi olan əsalar-skipetrlər geniş yayılmışdı. Bütün bunlar sübut edir ki, «heyvani üslub»da yaradılmış kompozisiyalar və zoomorf obrazlar Qədim Türk xalqlarının mifoloji dünyagörüşlərini və onların mürəkkəb ayin simvolikalarını özlərində təcəssüm etdirməklə yanaşı eyni etnik köklərə malik olan bütün Türk xalqlarına məxsus ümumi bir vizual dil olmuşdur.

Həm qədim Skif həm də Hun incəsənətinin əsas mərkəzi hissəsini «heyvani üslub»da işlənmiş bir birləri ilə döyüşən heyvanların təsvirlərindən ibarət olan zoomorf kompozisiyalar təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Hun ustalarının yaratdıqları zoomorf obrazlar realizmə meyllilikləri ilə qədim Skiflərin yaratdıqları animalistik təsvirlərdən bir qədər seçilir. Skif incəsənətində daha çox ot yeyən heyvanın yırtıcı tərəfindən ovlanması səhnəsi üstünlük təşkil edir. Lakin qədim Hun incəsənətində yalnız ot yeyən heyvanların döyüş səhnələrini təsvir edən zoomorf kompozisiyalara da olduqca tez-tez rast gəlinir.

Hun ustalarının düzəldikləri bürüncdən tökülmə lövhəciklər üzərində azman yakların, bir birini gəmirən vəhşi atların və boyunları ilə birbirlərinə sarılıaraq nəre çəkən cüssəli dəvələrin döyüş səhnələrini təsvir edən relyef zoomorf kompozisiyalar canlı ekspressiya hissləri və dinamizm ilə dolğundur.

Bəzi tədqiqatçılar Hun bürünc məmulatlarında dəvə təsvirlərinə tez-tez rast gəlinməsinə Hunların protomonqol qəbiləsi olan Dunhular kimi dəvənin zoomorf obrazına bəslədikləri sakral ehtiramda görürlər. Bir çox tədqiqatçıların mülahizələrinə görə qədim protomonqol qəbilələrinin mifoloji dünyagörüşlərində dəvə qoruyucu qüvvəyə malik olub, şər qüvvələr və bədxah ruhlar ilə mübarizə aparmağa qadir olan qeyri adi sakral bir məxluq hesab edilirdi. Dəvə obrazına xeyir bərəkəti sahibinə tərəf cəlb edib, artıraraq saxlamaq və yeni doğulmuş körpələri ölümdən qorumaq kimi xüsusiyyətlər şamil edilirdi.

Hər nə qədər qəribə səslənsə də lakin bu zoomorf obrazın semantik bənzərini biz qədim Çin mifoloji sistemində mənsub olaraq ali hakimiyyətin qoruyucusu və xeyir bərəkətin daşıyıcısı sayılan “İlin” adlı uzun boyunlu əfsanəvi tək buynuzlu atın təsvirlərinin timsalında müşahidə edə bilərik. Qədim Hun kurqanlarında aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan qəbir əşyalarının arasında bu mifik zoomorf məxluqun təsviri həkk edilmiş bürünc lövhəciklər aşkar edilmişdir.

Bir çox mülahizələrə görə üzərilərində “İlin”in təsvirləri həkk edilmiş bu metal lövhələr qədim Çinin Cou sülaləsinə mənsub imperator hakimiyyətinin sakrallığını özündə əks etdirən «Səmavi Mandatın» simvolu olub və qədim Çin imperatorları tərəfindən qüdrətli Hun şanyuylarına verilən hörmət və ehtiram əlamətləri idi.

Qədim Türk ustaları bürünc, qızıl, ağac, sümük, buynuz, gön-dəri və keçə kimi müxtəlif materiallardan böyük məharətlə istifadə etməyi bacarırdılar. Qədim Türk ustalarının incə estetik zövqləri və böyük istedadları onların müxtəlif materiallardan istifadə edərək yaratdıqları məmulatların dekorativ kompozisiyalarında özlərinin bütün dolğunluğu ilə açıqlanır. Bəzən bir məmulatın kompozisiyasının yaradılmasında tamamilə müxtəlif materiallardan, fərqli fakturalardan və teksturalardan istifadə edilə bilərdi. Lakin bununla belə məmulat öz kompozisiya tamlığını itirməyərək, daha da güclü ifadə təsirinə malik olurdu. Müxtəlif materialların bədii ifadə güclərini düzgün hiss edərək onları böyük məharətlə məmulatın vahid bir kompozisiyasında yığmağı bacarmaları qədim Altay və Hun ustalarına utilitar təyinatlı əşyaları əsil incəsənət incilərinə çevirməyə imkan verirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu zaman istifadə edilən materialın bahalılığına deyil düzəldilmiş məmulatın və təsvirlərin bədii gözəlliyinə daha çox üstünlük verilirdi. Çox zaman ağacdən və yaxud maral və sığır buynuzundan böyük zövq və ustalıq ilə yonulmuş məmulatlar və bəzək əşyaları qızıldan düzəldilmiş kobud məmulatlardan daha üstün sayılır və qayğı ilə saxlanılırdı. Zoomorf kompozisiyalar heyvan fiqurunun bütöv təsvirindən və yaxud yalnız heyvan başının təsvirindən də ibarət ola bilərdi. Bəzən yan-profil görünüşündə təsvir edilmiş iki heyvan bədəni simmetrik yerləşdirilərək fasdan verilmiş bir baş ilə birləşdirilib mürəkkəb heraldik kompozisiya meydana gətirirdilər. Çox zaman bu növ kompozisiyalarda təsvir olunmuş heyvanın başı həcmdə, ona birləşmiş bədənələr isə barelyef formasında düzəldilirdi. Barelyef və həcmi heykəl texnikalarını özündə birləşdirən bu özünəməxsus üsuldan qədim Altay ustaları ağacdən həcmi heykəl yonarkən çox geniş istifadə edirdilər.

Qədim Türk ustalarının yaratdıqları əsərlərdə bəzən həcmi heykəllə barelyef arasında olan sərhədi hiss etmək çox çətindir. Altay kurqanlarından aşkar edilmiş bir çox əşyalar tamaşaçıda həcmi heykəl təəssüratı yaratsa da əslində onlar iki barelyef hissələrin birləşdirilməsidir. Dimdikləri arasında maral başını tutmuş qrifon heykəli buna bir misal gətirilə bilər.

Maraqlıdır ki, bizim bir sənət əsəri kimi dəyər verdiyimiz bu dekorativ heykəl əslində baş geyiminin üstlüyünü bəzəyən zərif bir bəzək aksesuarıdır.

Çox zaman həcmi heykəllərdə zoomorf heyvan bədənlərinin təbii hərəkətlərini verə bilməyən qədim Altay ustaları fiqurların başını arxaya və yaxud bədənlərinin bəzi hissələrini bir birinə əks istiqamətdə çevirərək canlı hərəkət təəssüratını yaratmağa nail olurdular. Qədim Türk rəssamlarının ağacdən yonduqları bir çox həcmli heykəllərdə zoomorf fiqurun bədənini barelyef formada səthi olaraq yonulur, heyvanın başı isə digər ağac parçasından həcmdə düzəldilərək barelyef bədən səthinə otuzdurulurdu. Bu üslubda yaradılaraq dövrümüzə çatmış bütün bu sənət əsərləri onları yaradan köçəri ustaların böyük estetik zövqə malik olmalarına və yeni formalar, texnikalar kəşf etmək bacarığına qadir olduqlarına dəlalət edir.

Bürünc məmulatların tərtibatında Hun ustaları zoomorf süjetli kompozisiyalarla yanaşı həndəsi ornamentlərin tətbiqindən də geniş istifadə edirdilər. Bu cür “ajur” və içi boş “şəbəkəli” ornamentlər texnikasında bəzədilmiş düymələrə, bürüncdən hazırlanmış kiçik plastika məmulatlarına və kəmər lövhələrinə Hun kurqanlarında tez tez rast gəlinir. Lakin bir çox tədqiqatçıların mülahizələrinə görə qədim Hun incəsənətində Skif Sibir zoomorf süjetli kompozisiyaların yanında olduqca çox seçilən müxtəlif həndəsi ornamentlərin peyda olması Skif zoomorf təsvirlərinin olduqca çox sayda kopyalanması və güclü stilizasiyaya uğradılmasının nəticəsidir. Belə ki, bir çox həndəsi ornamentlərdə və Hun dekorativ tətbiqi sənətində geniş istifadə edilən yarpağabənzər naxışlarda yırtıcıların və qrifonların zoomorf təsvirlərinin getdikcə stilizasiyaya uğradılaraq həndəsi ornamentlərə çevrilməsi çox aydın sezilir.

Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, Altay kurqanlarından aşkar edilmiş qabarıq relyefli və yaxud səthi aplikasiya texnikasında yaradılmış bir çox zoomorf fiqurların və təsvirlərin üzərində ornamenti andıran “damla” və yaxud “dırnaq” işarələrinə də olduqca tez tez rast gəlinir. Bu işarələr zoomorf təsvirlərin dekorativ effektini daha da artıraraq təsvirlərə plastika ahəngdarlığı bəxş edir.

Qədim Hun ustalarının bürünc lövhələr üzərində yaratdıqları çox maraqlı zoomorf obrazlardan və olduqca dinamik ekspressiyaya malik səhnələrdən biri ilana bənzər bədənini ilə nəhəng halqalarda burulub iki yırtıcı pələng ilə döyüşən əjdaha təsvirli kompozisiyalardır. Pələnglərin gərilmiş pəncələrinin, bədən və üz əzələlərinin, şəklənmiş qulaqlarının, bərilmiş gözlərinin yırtıcı ifadələri, qanrılarla onu gəmirən pələngi nəhəng cəngi ilə dişləyən əjdahanın S vari bədəninin axıcı plastikası tamaşıda yüksək estetik zövqə hissi oyadır. Lövhəciyin yarpağa bənzər naxışlarla bəzədilmiş haşiyəsinə sıxılıb dal pəncələri üzərinə qalxaraq əjdahanın quyruğunu gəmirən ikinci pələng fiquru kompozisiyanın ekspressiv dinamizmini artırmaqla yanaşı onu harmonik tamamlayır və kompozisiya quruluşuna ümumi tarazlıq hissi bəxş edir.

Bu bürünc lövhəcik üzərində yerinə yetirilmiş zoomorf kompozisiya Qədim Türk – Hun ustalarının necə güclü bir təxəyyülə və zərif zövqə malik olmalarının inkar edilməz bir sübutudur.

Bəzən qədim Hun ustalarının yaratdıqları bürünc lövhəciklərin arasında üzərində yalnız əjdaha fiquru təsvir edilmiş bir fiqurlu kompozisiyalara da rast gəlinir.

Qeyd etmək lazımdır ki, əjdaha təsvirlərinin ən erkən variantlarına metal üzərində həkk edilmiş relyef kompozisiyalarda deyil daha çox orqanik-sümük və buynuz materialları üzərində cızılmış təsvirlərdə rast gəlinir.

Qədim Hun dekorativ tətbiqi sənətinin erkən mərhələsində sümük, buynuz, minerallar kimi orqanik materialların üzərində qravürləmə və cızma üsulu ilə yaradılmış zoomorf təsvirlər üstünlük təşkil edir. Hun ustaları sümük və buynuz kimi materiallardan çox zaman muncuq, sırğa, düymə və s. bəzək əşyalarının, bıçaq dəstəklərinin, iynələrin, əmək alətləri kimi utilitar predmetlərin düzəldilməsində geniş istifadə edirdilər. Eyni zamanda bu material yaraq əslahənin və silahların düzəldilməsində və bəzədilməsində də əvəz edilməz keyfiyyətlərə malik idi. Bir çox kurqanlardan və qəbir abidələrindən tapılan sümükdən və buynuzdan düzəldilmiş əşyalar Hun ustalarının sümük üzərində bədii oyma sənəti sahəsində əldə etdikləri qeyri adi bacarıqlarından və peşəkarlıqlarından xəbər verir.

Qədim Hunlar tərəfindən sümük və buynuz üzərində müxtəlif qravürləmə və cızma texnikalarında yerinə yetirilən ən çox sevilən motivlər yenə də zoomorf süjetlərdən ibarət kompozisiyalar idi. Cilallanmış sümük və buynuz üzərində sadə ucu biz alət vasitəsi ilə böyük ustalıqla cızılmış maralların, yırtıcı pələnglərin, buynuzlu və qanadlı canavarların təsvirləri üstünlük təşkil edir.

Buryatıyada Barqay adlı qəbir abidəsindən tapılan buynuzdan düzəldilmiş məmulatının üzərində qravürləmə texnikası ilə yerinə yetirilmiş zoomorf kompozisiya öz süjetinin orijinallığı ilə diqqəti cəlb edir. Bir qədər qövsvari əyilmiş bu məmulatın üzərində qədim Hun rəssamı yırtıcı pələngin maralı təqib etməsi ov səhnəsini təsvir etmişdir. Adətən Skif və Hun məmulatlarında təsvir edilən zoomorf kompozisiyalarda ritmik, heraldik və yaxud simmetrik təkrara meyillilik duyulur. Bu məmulatın yan səthlərində təsvir edilmiş kompozisiyaların orijinallığı isə bu fərqli təsvirlərin bir birlərinin təkrarı deyil, ümumi süjetin ardıcıl açıqlanması səhnələrindən ibarət olmalarıdır. Yan səthlərdən birinin üzərində böyük bir ekspressiya hissi ilə ifadə olunmuş kompozisiyada yırtıcı pələngin böyük şaxəli buynuzlu bir maralı sürətlə təqib etməsi səhnəsi təsvir edilib. Amansız təqibdən usanmayaraq sonuncu, həlledici sıçrayışa hazırlaşan yırtıcının və bərəlməmiş gözündən, ağızından sallanmış dilindən artıq uzun qaçışdan yorulduğu hiss olunan maralın təsvirləri bir birləri ilə ziddiyyət təşkil edərək kompozisiyada güclü bir canlılıq və dinamizm təəssüratı yaradır.

İkinci yan səthin üzərində isə artıq şikarını amansız cəngində sıxaraq və dala dartılaraq onu boğan nəhəng yırtıcının və müqavimət göstərməyərək məhv olan maralın təsvirləri verilmişdir. Səhnəni tamamlayan xırda detallar, qanlı ov meydanından çaparaq uzaqlaşan vəhşi qoçun təsviri qədim Hun rəssamının bu kiçik ölçülü məmulat üzərində çəkdiyi kompozisiyaya məxsus olan güclü dramatism hissələrini daha da qabardır.

Yırtıcı və otyeyən vəhşi heyvanların hərəkət və davranışlarını çox gözəl duyan qədim Hun rəssamı adi kəsici alət vasitəsi ilə cızılmış xətlərlə vəhşi ov səhnəsinin bütün realistik nüanslarını tamaşaçıya çatdırmağa nail olub. Bu zoomorf kompozisiyada təsvir edilmiş heyvan fiqurları sanki buynuz materialının bir qədər əyri forma xətti boyunca hərəkət edərək məmulatla təsvirlər arasında vəhdət yaradıb, kompozisiyanın ahəngdarlığını daha da artırır. Məmulatın üst, bir qədər içəriyə doğru əyilmiş hissəsində qədim rəssam ilana bənzər bədəni ilə sanki səmada üzən bir əjdaha təsvirini yerləşdirmişdir. «Ordos bürüncü» relyeflərində təsvir edilmiş əjdaha fiqurlarından tam fərqli olaraq bu əjdaha fiqurunun iti caynaqlı pəncələri yoxdur. Bunun əvəzində isə əjdahanın havada dalğalanaraq süzən bədənində qarmaqvari üzgəclər təsvir edilmişdir və bu onun fiquruna daha da çox hərəkət təəssüratı bəxş edir.

Şübhə yoxdur ki, həm əjdaha kimi fantastik zoomorf fiqurlar, həm də yırtıcıların ot yeyən heyvanları öldürməsinin təsvirləri və vəhşi heyvanların döyüş səhnələrini əks etdirən zoomorf kompozisiyalar təbiət qüvvələrinə sitayiş ayinləri ilə sıx bağlı olaraq qədim Skif və Hun köçərilərinin mifoloji dünyagörüşlərinin simvolizmini özündə əks etdirirdi.

Belə ki, bir çox yırtıcı və ot yeyən heyvanların zoomorf obrazları həyatın və kainatın kosmik qanunlarını özündə əks etdirən təbiət qüvvələrinin təcəssümləri idilər. Qədim Hunlar və Skiflər üçün həyatın və kainatın harmoniyasını ardıcıl dəyişilərək, daima bir birləri ilə mübarizə aparan zidd qüvvələr təşkil edirdi. Qədim köçərilərin və ovçuların təfəkkürlərində həyat və ölüm kainat harmoniyasının əsas və bir birindən ayrılmaz hissələri idilər. Təbiətdə hər bir canlının ölümü və məhvi yeni bir həyatın rüşeyminin başlanğıcı hesab edilirdi. Qədim Türklərin dünyanı qavrama anlayışlarında işığın zülmət və həyatın ölüm ilə mübarizəsi kainatın xaosunu yox edərək maddi dünyanı yaradan dualistik başlanğıcdır.

Qədim Hunlar əcdadların ruhlarına, təbiət qüvvələrinə və elementlərinə sitayiş edirdilər. Bütün qədim Türk xalqlarında olduğu kimi Hun cəmiyyətində də Səma və Yer xüsusi ehtirama və sitayiş əlamətlərinə malik idilər. Qeyd edək ki, bizə çatmış bir çox qədim Türk mifologiyasının nümunələri və dastanları məhz torpaq, yer, yurd, dövlət və əbədi Türk Eli anlayışları ilə bağlıdır. Qədim Türklər, Skiflər və Hunlar özləri də onları əhatə edən ölüm və həyatın əbədi mübarizəsindən ibarət olan nəhəng burulğanın bir hissəsi idilər.

Hər nə qədər qərribə səslənsə də lakin qədim Çində Cou sülaləsinin hakimiyyətə gəlməsi ilə peyda olmuş «Səməvi mandat» və hökmdarın sakrallığı məfhumlarını qədim Hun cəmiyyətində də aydın müşahidə etmək mümkündür. Çin imperatorları kimi qədim Hun şanyuuları da yalnız köçəri döyüşçülərin başçıları deyil, eyni zamanda idarə etdikləri cəmiyyətin baş kahini vəzifəsində çıxış edirdilər. Şanyuy Səmanın yerdəki təmsilçisi sayılırdı və Səmanın xeyir duasını köçəri cəmiyyətinə çatdırma biləcək, insanlar ilə təbiət qüvvələri arasında əlaqə yarada biləcək yeganə bir vasitəçi hesab edilirdi. Təsadüfi deyil ki, böyük quraqlıqlar və yaxud köçərilərin təsərrüfatlarına zərbə vuran böyük təbiət fəlakətləri zamanı Hun şanyuuları Səmanın xeyir duasını və öz səməvi sakrallıqlarını itirmiş hesab edilərək hakimiyyətdən məhrum edilirdilər.

Qədim Türk cəmiyyətində Əbədi El uğrunda ölüm ən şərəfli əməl hesab edilirdi. Bir çox qədim Türk incəsənət nümunələri məhz süvari döyüşçü kultu ilə sıx bağlı olan məmulatlar və təsvirlərdən ibarətdir. Qədim Türklərin yaratdıqları qaya üstü təsvirlər-petroqliflərdə zoomorf fiqurlarla yanaşı çoxlu sayda rast gəlinən süvari cəngavər təsvirləri də mövcuddur. Bunların arasında ən maraqlı kompozisiyalardan biri Monqolustanın Xar Xad dağlarının üzərində aşkar edilmiş yürüşə çıxmış ağır zirehli süvari dəstəsinin təsvirləridir. Atları və özləri ağır zirehlərlə örtülmüş, əllərində uzun nizələr tutmuş qədim Türk süvari cəngavərlərinin qaya üstü təsvirlərinə daha çox erkən orta əsrlərdə rast gəlinir. Lakin qədim Skif və Hun torevtikasında da bahadır döyüşləri və antropomorf fiqurlu ov səhnələri təsvir edilən kompozisiyalar olduqca çoxdur. Buna misal olaraq bizim e.ə. III-I əsrlərə aid edilən bürünc lövhəcikləri aid etmək mümkündür. Hun ustasının yaratdığı bu kompozisiyanın mərkəzi hissəsində atlarından enərək amansız mübarizədə bir birlərinə sarılaraq gülüşən bahadırlar təsvir edilir. Hər iki yan tərəflərdə üz-üzə simmetrik yerləşdirilmiş atlar arxalarındakı ağacların şaxəli budaqları və yarpaqları ilə sanki haşiyələnərək kompozisiyanı tamamlayıb ona bütövlük hissi bəxş edir. Eyni zamanda sakit, statik bir vəziyyətdə təsvir edilmiş bu at fiqurları bir birlərinə gərgin bir vəziyyətdə sarılaraq gülüşən bahadırların təsvirləri ilə kontrast təşkil edərək kompozisiyaya məxsus dinamizm hissini daha da artırır.

Bəzi tədqiqatçılar bu kompozisiyada gülüşən bahadırların atlarının, şaxəli budaqlı ağacların və mərkəzdə gülüşən fiqurların üzərində qanadlarını açaraq havada süzən quşun təsvirinin verilməsini, bu bürünc lövhə üzərində qədim Hun dastanının və yaxud mifologiyasının əks olunduğu ilə bağlayırlar və bir birlərini gəmirərək döyüşən at təsvirli bürünc lövhələrin də bu süjetin davamı kimi yaradıldığında israr edirlər.

Hun mädäniyyätinin mövcud olduğu müddät ärzindä metal üzärintä yaradılan zoomorf kompozisiyalar heyvani üslubun änenälärinä sadıq qalırdı. Lakin bununla yanaşı bir çox Hun kurqanlarından polixrom üslubda işlänmiş, qiymätli daşlar və rəngli şüşä ilä inkrustasiya edilmiş kəmər bəzäklärinin elementlərinin detalları aşkarlanır. Bəzi hallarda rəngli şüşädän və qiymätli daşlardan zoomorf fiqurların inkrustasiya ilä bəzədilmäsində də istifadə edilirdi. Sarmat dekorativ tətbiqi sənät nümunälärinä məxsus olan bu üslubun Hun incäsənätində hansı yollarla meydana gəlidiyi haqqında mülahizələr olduqca müxtəlifdirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Hun torevtikasında məmulatların yaradılması zamanı daha çox bürünc materialından istifadə edilib, lakin arxeoloji qazıntılar zamanı incäsənät inciləri sayıla bilən qızıldan düzəldilmiş Hun məmulatlarına da rast gəlinir.

Hun kəmər lövhələrinin arasında dördbucaqlı formalı, təsvir edilən händəsi ornamentin və ya zoomorf kompozisiyaların fon yerliyi boş olan nümunələrə daha tez tez rast gəlinir. Çox zaman təsvir edilən kompozisiya yarpağa bənzər ornamentlərdən ibarət çərçivə ilä haşiyələndirilir. Bəzi mülahizələrə görə bu yarpağa bənzər ornamentin özüdä Skif zoomorf kompozisiyalarında olan yirtıcı qrifon başlarının təsvirlərinin stilizə edilmäsindən meydana gəlmişdir.

Hun kəmər lövhələrinin çox zaman dördbucaqlı formalı olması və Skif lövhələrindən daha böyük ölçüdə olmaları onları Skif məmulatlarından fərqləndirir. Hun ustalarına məxsus təsvir ikonografiyasının və onların kəmər lövhələri üzərində yaratdıqları bir çox zoomorf obrazların təsvir üslubunun qədim Çinin Xan incäsənätinə təsirini aydın izləmək mümkündür. Qəribədir ki, bir çox Qərb və rus tədqiqatçıları bunun əksini sübut etmək istəsələr də Hun dekorativ tətbiqi sənätində Skif, Orta Asiya və Cənubi Qafqaz incäsənätlərinin qarşılıqlı əlaqələri daha aydın nəzərə çarpır. Nəzərə almaq lazımdır ki, Hun və Skif kəmər lövhələrinin üzərilərində verilmiş kompozisiya süjetləri və zoomorf təsvirlər sahiblərinin ictimai mövqelərini açıqlamaqdan əlavə onların etnik köklərini də vurğulayan simvolik, vizual bir dil idi.

Bir çox tədqiqatçıların israrlı mülahizələrinə görə Hun torevtikasının məmulatları sifariş ilä qədim Çin ustaları tərəfindən düzəldilirdi. Lakin Tuva ərazisindən bir birlərinə qarşı durmuş cüt yak təsvirli kəmər lövhələrinin olduqca çoxlu sayda tapılması bu ərazinin Hun hakimiyyəti zamanı metal filizinin emalının və metal tökmə sənätinin əsas mərkəzlərindən biri olduğuna və Hun məmulatlarının çoxunun Çindən gətirilmə olmayıb yerli torevtika ustaları tərəfindən hazırlandığına danılmaz bir sübutdur. Bu məmulatların oxşar nümunələrinə Minusinsk və Monqolustanın daxili ərazilərində də olduqca çoxlu sayda rast gəlinir.

Qədim Skif və Hun kurqanlarında sahibləri ilä birlikdə çoxlu sayda atların da basdırılması halları qədim Türk xalqlarında atla bağlı xüsusi ayinlərin mövcudluğunun əksidir. Amansız döyüşlər və olduqca uzaq məsafələri əhatə edən hərbi yürüşlər bütün qədim Türk xalqlarının mifoloji təfəkkürlərində və incäsənätlərində ata olan xüsusi pərəstiş hissələrinin yaranmasına güclü təkan vermişdir. Təsadüfi deyilki Hun torevtikasında ən çox sevilən süjetlərə və zoomorf obrazlara at təsvirləri və döyüşən atlardan ibarət animalistik kompozisiyalar aid edilir.

6. BULGULAR

Mərkəzi Asiyadan tutmuş qədim Azərbaycana və Şimali Qafqaza qədər olan nəhəng ərazilərdə aşkar edilmiş qədim Türklərə məxsus kurqanlardan, qəbir abidələrindən at ilä dəfn ayinlərinin izlərinə, xüsusi ayin simvolikasına malik olan zoomorf at fiqurlarına olduqca çoxlu sayda rast gəlinir.

Qədim Türklərin təfəkkürlərində at döyüşünün yalnız ən yaxın silahdaşı deyil, eyni zamanda ölmüş sahibinin ruhunu axirət dünyasına çatdırma biləcəklə yeganə minik vasitəsi idi. Qədim Türk kurqanlarından xüsusi üsul ilə öldürülmüş, zəngin ayin simvolikası və bahalı yəhər-yüyənlə bəzədilmiş çox saylı at cəsədlərinin tapılması onların mifik tanrılara qurban gətirildiklərinə deyil, qəbir ayinlərində sakral bir funksiyaya yerinə yetirdiklərinə dəlalət edir. Təsadüfi deyildir ki, Altay kurqanlarından tapılan əşyaların çox hissəsini yüyənlərin bəzədilməsində istifadə edilən ağacdan yonulub üzəri qızıl folqa ilə örtülmüş zoomorf fiqurlar, yəhər balıqlarının, at örtüklərinin üzərini bəzəyən gön-dəridən, keçədən, xəzdən kəsilmiş, tikilmiş aplikasiyalar təşkil edir. Pazırık kurqanlarından tapılmış at maskalarının üzərində qrifonların, yırtıcı pələnglərin təsvirlərinə rast gəlinir. Bu olduqca qeyri adi gözəlliyə malik olan maskalar adətən gön-dəridən kəsilmiş şaxəli buynuzlar ilə də bəzədilirdi. Altay kurqanlarından tapılmış bir çox at cəsədlərinin üzərində bu cür maskalar aşkarlanmışdır. Sahibi ilə birlikdə məzara kömüləcək at sanki qədim Skiflərdə günəş kultunun simvoluna çevrilmiş nəcib, vəhşi marala çevrilərək qeyri adi sehri qüvvəyə malik olmalı idi. Hun və Skif incəsənətinin bir çox ərazilərə yayılaraq sevilməsinin əsas səbəblərindən birini onun kompozisiyalarında mövcud olduğu dövrlərə məxsus olan döyüş və mübarizə ruhunun, qürur və əzəmət hisslərinin olduqca parlaq şəkildə ifadə edə bilməsi təşkil edir. Əlbəttə ki, bu cür güclü dinamizm və ekspressiya hisslərinə, parlaq mübarizə səhnələrinə malik olan, qeyri adi özünəməxsusluğu ilə seçilən incəsənət üslubu Mərkəzi Asiyanın digər döyüşkən qəbilələrinin və etnik qruplarının da estetik zövqlərinə cavab verərək onları özünə cəlb edirdi. Skif-Sibir heyvani üslubunun izlərinə Zabaykalye, Monqolustan, Cənubi Sibir, Çinin–Daxili Monqolustan və Şərqi Türkünstan ərazilərində rast gəlmək mümkündür. Çinin Xebey ərazilərində Çuntsyu və Canqo dövrlərində «Ağ Dİ» qəbilə birlikləri tərəfindən yaradılan dövlətin incəsənət nümunələrində isə Skif–Sak mədəniyyət abidələrində rast gəlmək mümkündür. Skif–Hun maddi mədəniyyətinin, incəsənətinin təsiri olduqca nəhəng əraziləri əhatə edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Çinin müasir Sıçuan və Yunnan ərazilərində qədim Çinin Cou sülaləsinin, Canqo və Xan dövlətlərinin dövründə mövcud olmuş döyüşkən «Dyan» və yaxud «Tien» qəbilə birliklərinin incəsənətində də Hun–Ordos və Skif–Sibir zomorf təsvirlərini, animalistik kompozisiya süjetlərini xatırladan məmulatlara olduqca çox sayda rast gəlinir. Bir çox tədqiqatçılar qədim Çində yaranmış «heyvani üslub»un, bir çox ornitoloji və terioantropomorf zoomorf təsvirlərin semantikalarının köklərini Tibet və Hindistan əraziləri ilə bağlamağa can atsalar da onların mülahizələri olduqca qəliz və dolaşıqdır. «Heyvani üslub»da yaradılan incəsənət nümunələri daxilən özünü şikarına hücum çəkən əzəmətli yırtıcıya bənzətmək istəyən çöl ovçusunun psixologiyasını əks etdirir. Bu incəsənət nümunələrinin kanonlarını yaradan qədim ustalar çox zaman yırtıcı quşları və yırtıcı heyvanları əhliləşdirərək ovda köməkçi kimi istifadə etdiklərinə görə yırtıcıların bədənlərinə məxsus forma plastikasını, stilizasiyaya düzgün uğradmaq qaydalarını çox mükəmməl səviyyədə hiss edirdilər. Digər tərəfdən Skif–Hun maddi mədəniyyətinin və incəsənətinin nəhəng ərazilərdə olduqca sürətlə yayılmasının bu mədəniyyət elementlərini mənimsəyən müxtəlif cəmiyyətlərin əslində köçəri nomadların ovçu və döyüşçü dünyalarına mənən yaxın olmalarından irəli gəlirdi. «Heyvani üslub»a məxsus olan yırtıcı və otyeyən heyvanların təsvirlərinin müxtəlif ərazilərin incəsənət nümunələrində dəfələrlə təkrarlanaraq uğurla özünü külləşdirilməsi prosesləri bu zoomorf obrazlara məxsus olan daxili semantikaların həm onu yaradanlara həm də qəbul edənlərə tam aydın olmalarından irəli gəlirdi.

Qədim Skif və Hun incəsənətinə relyef kompozisiya formalarının həcmdə yapılması deyil, onların iti bıçaq və alətlərlə ağac, sümük, buynuz, gön–dəri kimi materialların üzərində yonulması, zoomorf obrazların sanki onları örtmüş təbii orqanik materiallardan azad olaraq üzə çıxardılmaları yaradıcı texnikası xasdır. Qabarıq, relyef formalara olan məhəbbət həm Skiflərin, həm də Hunların öz dekorativ tətbiqi sənətlərində aplikasiya texnikasına olduqca böyük həvəs göstərmələrinə, keçə və parçalar üzərində olduqca canlı, rəngarəng zoomorf süjetli kompozisiyalar yaratmaqlarına güclü təkan vermişdir.

Arxeoloji qazıntılar zamanı Noin Ula kurqanlarından tapılan keçədən toxunmuş zərif xalça üzərində qulaqlı və qanadlı nəhəng yırtıcı qrifonun marala hücumunu və yaxud yarı əjdahaya yarı pələngə bənzər buynuzlu və quyruqlu fantastik yırtıcının əzəmətli yaqı yıxaraq parçalamasını təsvir edən aplikasiya texnikasında yerinə yetirilmiş zoomorf kompozisiyalar öz plastika gözəllikləri və orijinal üslubları ilə tamaşaçını valeh etməyə bilməzlər. Ola bilər ki, məhz aplikasiya texnikasında düzəldilən zoomorf siluətlər qədim Skif və Hun ustalarına təsvir edilən heyvanların qrafik plastikalarını daha dolğun hiss edərək sonradan bu təsvirlərin daha möhkəm materiallara köçürülmələrinə kömək olmuşdur. Qeyd edək ki, Hun və Skif incəsənətinə məxsus estetik prinsiplərin ən əsası, yaradılan hər bir zoomorf obrazın semantikasına uyğun olaraq onun təsvir formaları ilə yerinə yetirilmə üslubu arasında olan sıx bağlılıqdır. Zoomorf obraza məxsus semantikanın düzgün qavranılması üçün təsvirin yerinə yetirilmə üslubu da obrazın daxili məzmununa uyğun olmalıdır. Qədim Hun incəsənətində semantika ilə üslub arasında sıx vəhdətin mövcudluğu hətta xırda detalların çoxluğu ilə seçilən kompozisiyaların lakonik və olduqca tamamlanmış təəssüratı yaratmalarına qulluq edir.

Qədim Çinin Xan dövrü incəsənətində hərbi geyimləri, yaraq əslahələri, atların yəhər yüyənlərini, örtüklərini və döyüş arabalarını bəzəyən bürüncdən düzəldilmiş dekorativ tətbiqi sənət məmulatları Xan dövrünün digər incəsənət nümunələrindən həm məzmunlarına, həm də kompozisiya quruluşlarına və təsvir üslublarına görə olduqca fərqlidirlər. Daha çox şəxsi kolleksiyalarda toplanılan bu bəzək məmulatlarının çoxu əslində döyüşçü məişəti ilə sıx bağlı olan utilitar təyinatlı əşyaların üzərini bəzəyirdi. Qədim Çinin Xan sülaləsinin dövrünə aid edilən və öz axıcı plastikası, güclü stilizasiyası və ekspressiv dinamikası ilə seçilən bu zoomorf kompozisiyaların özlərində Xan incəsənətinə məxsus olan statik təmtəraqlı, aydın, lakonik və bir qədər kobud formaları yaradan estetik prinsipləri əks etdirmədikləri aydın müşahidə olunur. Qədim Çinin Xan dövrünə aid edilən kurqanlardan tapılan bütün bu zoomorf kompozisiyalı əşyaların həm semantikalarının, həm də obrazlarının təsvir üslublarının Skif və Hun incəsənətinə məxsus olan «Çöl animalizmi»nin estetik prinsiplərinin daşıyıcıları olduqları şübhəsizdir. Bu zoomorf kompozisiyalarda şikarlarını parçalayan yırtıcıların təsvirləri vəhşi və əzəmətli, təbii və eyni zamanda yüksək səviyyəli stilizasiyaya malik bədii obrazlar kimi həll edilmişdir. Bu zoomorf kompozisiyaların arasında qabaq ayaqları üzərinə çöküb bədəni Skif təsvirlərində olduğu kimi S formasında burulmuş atı parçalayan ayı və canavara bənzər (əjdahanın?) yırtıcıların təsvirləri güclü stilizasiya ilə yanaşı dolğun ekspressiya hissələrinə malikdir. Zoomorf təsvirlər bəzi yerlərdə yırtıcı qrifon başlarının təkrarından əmələ gələn meandra bənzər ornament ilə haşiyələnir. Kəmər lövhəsini bəzəyən bu zoomorf kompozisiya qədim Xan ustaları tərəfindən böyük həvəslə və olduqca tez tez təkrarlanırdı. Buna bənzər zoomorf kompozisiyalı bürünc kəmər lövhəsi bizim e.ə. II əsrin Xan sülaləsinə aid edilərək Xuzhou muzeyində saxlanılır.

Qeyd edək ki, qədim Çin rəssamları qədim Hindistan, Tibet, Orta Asiya və İran ərazilərində mövcud olan incəsənət nümunələrinin müxtəlif elementlərini böyük həvəslə qəbul edərək sadəcə təqlid çərçivələrindən çıxıb onları özünüküləşdirib, yeni formalar, bəzən ilkin nümunələrindən tamamilə fərqli bədii obrazlar yaratmağa müyəssər olurdular. Lakin qədim Çinin ərazilərindən aşkar edilmiş və Çin ustaları tərəfindən «heyvani üslub»da yaradılmış incəsənət nümunələrində onların Skif–Sibir, Hun dekorativ tətbiqi sənətinə məxsus olan prototipləri çox asanlıqla oxunur. Əlbəttə ki, bütün bunlar «heyvani üslub»a məxsus incəsənət nümunələrinin daxili məzmunu ilə təsvir formaları və üslubu arasında olan qırılmaz bağların mövcudluğundan xəbər verir. Bunlar dəyişikliklərə uğradıldıqları zaman bu zoomorf kompozisiyalara məxsus olan tarazlıq və harmoniya təəssüratı dağılırdı.

Sibir ərazisindən tapılmış bürünc lövhə üzərində təsvir edilmiş kompozisiyada yırtıcı pələng ilə bədəni pələng bədəninə bənzər, boynunda dörd ədəd qrifon başları formasında olan buynuzlara malik əjdahanın döyüş səhnəsi həkk edilmişdir. Pələng bu fantastik məxluqun qabaq pəncəsini gəmirərkən, əjdaha öz uzun və heybətli cəngləri arasında onun boynunu sıxaraq onu boğmağa çalışır. Amansız, qanlı çarpışmada bir birlərini məhv etməyə can atan bu iki yırtıcının təsvirləri həm bədənlərinin canlı və təbii hərəkətləri ilə, həm yırtıcılara məxsus olan cizgilərinin reallıqları ilə və eyni zamanda bu kompozisiyaya məxsus güclü stilizasiyası ilə onu yaradan ustanın güclü təxəyyülündən və böyük peşəkarlığından aydın xəbər verir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu buynuzları və uzun quyuğunun ucu qulaqlı qrifon başları formasında olan bu əjdaha təsvirinin oxşarına Noin Ula kurqanından tapılmış xalça üzərində aplikasiya texnikası ilə yerinə yetirilmiş kompozisiyada əzəmətli ya da parçalayan yırtıcı əjdahanın zoomorf obrazında rast gəlinir. Bu bürünc lövhə üzərindəki süjetin təkrarına Çin ustalarının yaratdıqları ilana və pələngə bənzər nəhəng bədəni ilə S formasında burulmuş əjdahanın onun bədəninə gəmirən iki yırtıcı pişik ilə döyüşməsi səhnəsində rast gəlirik. Əjdahanın uzun nəhəng cəngi, boynundakı qrifon başlarını xatırladan buynuzları, arxa pəncələrinin quruluşu, pələnglərin həm bədənlərinin həm də üzlərinin yırtıcı cizgiləri Sibir ərazisində yaradılmış zoomorf kompozisiya ilə olduqca sıx bağlarından xəbər verir. Skif Hun incəsənətinə məxsus bu zoomorf süjetin başqa variantlarına qədim Çin ustalarının nefrit üzərində yaradıqları olduqca zərif və incə heraldik kompozisiyada da rast gəlinir. Lakin qədim Çin ustalarının yaratdıqları bu heraldik kompozisiyalarda əjdahaların və yırtıcı pələnglərin təsvirləri olduqca zərif, axıcı plastikaya malik olsalar da, onların prototipləri olmuş Hun zoomorf kompozisiyalarına məxsus olan güclü ekspressiya və əzəmət hissələri yox olmuşdur. Skif, Hun dekorativ tətbiqi sənət nümunələrinə aid edilən bürünc lövhə üzərində zoomorf kompozisiyada vəhşi atı parçalayan yırtıcı pələng və əjdaha, nəhəng dimdiyi ilə pələngin başına sancılmış qulaqlı qrifon təsvir edilir. Çin ustaları tərəfindən yaradılmış təsvirlər bu kompozisiyanın təkrarı olaraq yalnız pələng və onun başına sancılmış qulaqlı qrifonun obrazlarından ibarətdir.

Bədəni at bədəninə bənzər formada olan qulaqlı və dimdikli yırtıcı qrifonun vəhşi çöl donuzu ilə döyüş səhnəsinin təsvirinə həm Hun, həm də qədim Çin ustalarının yaratdıqları zoomorf kompozisiyalarda demək olar ki, eyni ilə rast gəlinir.

Maraqlıdır ki, qədim Hun kurqanlarından Çin ustalarının yaratdıqları bürünc və lak məmulatları, bürüncdən hazırlanmış Çin güzgüləri aşkarlandıqları kimi, qədim Çinin qəbir abidələrindən də Skif üslubunda hazırlanmış bürünc güzgülər aşkar edilir.

Bu bürünc güzgünün üst hissəsində olan heraldik kompozisiyada üzləri bir birlərinə əks istiqamətdə birləşdirilmiş iki yırtıcı qrifon başları yerləşdirilmişdir. Dəyirmi güzgünün sağ və sol tərəflərində bir birlərinin arxasında durmuş iki pələng fiquru kompozisiyanı tamamlayır.

Qabaqda yerləşən hər yırtıcının ağzında otyeyən heyvanın başını xatırladan fiqur yerləşir. Qədim Çin ustalarının yaratdıqları zoomorf obrazların arasında başları bədənəlinə əks istiqamətdə, arxaya çevrilmiş vəziyyətdə təsvir edilən yırtıcı pələng və əjdaha fiqurlarının Altay incəsənətinin təsiri ilə meydana gəldikləri aydın görünür. Qədim Altay ustaları bu üsuldən ağacdan yonulmuş heyvan fiqurlarında dinamika və hərəkət təəssüratı yaratmaq üçün geniş istifadə edirdilər. Qədim Çin ustalarının yaratdıqları bu relyef pələng və əjdaha fiqurlarının ağzından ot yeyən heyvan başlarının çıxaraq sıralanmaları və fiquru sanki haşiyələmələri kompozisiyalara yenilik gətirsə də fiqurların bədənəlini üzərində Altay ustalarının çox işlətdikləri “vergül” formalı işarələrinə rast gəlinməsi, əjdahaların quyruqlarının otyeyən heyvan başlarına çevrilmələri Skif və Hun üslubunun güclü təsirinə dəlalət edir. Xan dövrünün at yüyənlərinin–psalilərin sanki sıçrayaraq havada donmuş pələng fiqurlarının heraldik kompozisiyalarının formalarında Skif üslubunun təqlididir.

7. MÜZAKİRƏ VƏ NƏTİCƏ

Qeyd edək ki, qədim Çinin Xan sülaləsinin dekorativ tətbiqi sənətində Skif–Sibir, Hun «heyvani üslubu»nun çoxlu sayda peyda olmasının əsas səbələrindən birini güclənməkdə olan nəhəng Xan imperiyasının döyüşkən köçərilərin yaraq əslahələrinə, süvari ordularına və onların hərbi məişətlərini əhatə edən bütün predmet komplekslərinə olan güclü marağından irəli gəlirdi.

Qədim Çin sülalələrinin bizim e.ə.III əsrdən başlayaraq mərkəzləşdirilmiş vahid dövlət qurmağa can atmaları, nəhəng əraziləri və bu ərazilərdə məskunlaşmış bir çox müxtəlif etnik qrupları və köçəri xalqları da assimilyasiyaya uğradaraq nəhəng Çin imperiyasına daxil etmələrinə gətirib çıxardı. Zaman keçdikcə müxtəlif etnik birliklər özlərini nəhəng dövlətdə yaşayan vahid bir xalq kimi hiss etməyə başlasalar da, qədim Çin mədəniyyətində və incəsənətində olduqca fərqli üslubların meydana gəlməsi onun köçəri dünyası və mədəniyyəti ilə bağlı olan dərin köklərinin izlərini də üzə çıxardır.

Qədim Çinin incəsənətinə və mədəniyyətinə qədim Skiflərin, Hunların digər köçəri Türk xalqlarının təsiri olduqca aydın izlənilsə də bütün bu qarşılıqlı əlaqələr və mədəni təsirlər olduqca az tədqiq edilmişdir və müasir dövrümüzdə olduqca dərin və ciddi tədqiqatlara ehtiyac duyulur.

ƏDƏBİYYAT:

Н. Я. Бичурин [Иакинф]. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена. М-Л. АН СССР, Институт этнографии им. Миклухо-Маклая. 1950.с.220-223.

М.В.Крюков, М.В.Софронов. Н.Н.Чебоксаров. ДРЕВНИЕ КИТАЙЦЫ: ПРОБЛЕМЫ ЭТНОГЕНЕЗА. М-Л. АН СССР, Институт дальнего востока и этнографии им. Миклухо-Маклая. 1978.с.7-9.

В.А.Ильинская. Современное состояние проблемы скифского звериного стиля.// Скифо-сибирский звериный стиль в искусстве народов Евразии. М.: 1976.сəh.10-11. М. Rostovtzeff. The Animal Style..., səh. 66-67.

В.Н.Никифоров. Очерк истории Китая: II тысячелетие до н.э. –начало XX столетия. Институт Дальнего Востока РАН.М.,2002. с. 448.

Nejat DİYARBEKİRLİ. HUN SANATI. EĞİTİM BASIMEVİ – İSTANBUL. 1972

Thorp, Robert L., China in the early bronze age: Şang civilization / Robert L. Thorp. (Encounters with Asia). 2005

Васильев Л.С. Древний Китай. Т. I: Предыстория, Шан-Инь, Западное Чжоу. М.:Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1995.

Кравцова М.Е. История культуры Китая.-СПб.:Издательство «Лань», 1999.

ДРЕВНИЕ КУЛЬТУРЫ МОНГОЛИИ И БАЙКАЛЬСКОЙ СИБИРИ: материалы междунар. науч. конф. (Иркутск, 3-7 мая, 2011 г.) / под общ. ред. А.В. Харинского. Иркутск: Изд-во ИрГТУ, Вып. 2. 2011.

SAĞLIK GÖZETİMİNDE TARİHÇE

Yüksek Lisans Öğrencisi Erdem YENİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-4273-0250

Doç. Dr. Öğr. Üyesi Dilek ÖZTAŞ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Halk Sağlığı
ORCID: 0000-0002-8687-7238

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah YILDIZBAŞI

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-8104-3392

Prof. Dr. Öğr. Üyesi Ergün ERASLAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
ORCID: 0000-0002-5667-0391

ÖZET

Hayatımızın başlangıcından bugünlere, teknolojinin ve bilimin çalışma hayatımıza etki ettiği büyük dönüşümler vardır. Sürekli kendini yenileyen teknoloji ve bilim bir taraftan toplumsal refahın sağlanması ve gelişimini hedef alırken, diğer yönüyle; insan hayatına ve çalıştığı iş ortamına yönelik tehdit algısını da beraberinde getirmiştir. Sanayi çağının oluşmaya başlamasıyla birlikte günümüzde, makineleşmenin ve üretim sürecinde bulunan birçok farklı kimyasal, biyolojik maddelerin oluşturduğu iş kazaları ve meslek hastalıkları insan hayatının başlangıcından günümüze kadar belirgin bir kitlesel problem halini almıştır. Oluşan bu sorunların önlenmesine yönelik, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin alınmasını da zorunlu kılmıştır. İş hayatında ve üretim sürecinde yaşanan bu dönüşümlerin tarihsel süreçteki yansımalarından hareketle iş sağlığı ve güvenliği kavramı ortaya çıkmıştır. İş sağlığı ve güvenliğinde amaç; kişilerin bir mesleğe başlamadan önceki ve bitirdikten sonraki sağlık durumunun aynı olmasını sağlamaktır. İş sağlığı ve güvenliği, her meslekte, her çalışma alanında, her yaşam alanında yani hayatın her anında tüm insanların sağlığının bozulmasını önlemeyi ve daha ergonomik bir çalışma ortamı sağlamayı amaçlayan çalışmalardır. İş sağlığı ve güvenliğinin geçmişi, çalışan insanların güvenli ve sağlıklı bir işyerine sahip olma hakları konusunda uzun bir mücadelenin samimi bir parçasıdır. Eski çağlardan beri işçi ve iş yeri kavramı vardır. Tüm dünyadaki işçiler, son birkaç yıldır hızlı sanayileşme, teknolojik ilerleme ve küreselleşme nedeniyle karmaşık çalışma ortamlarında hem geleneksel hem de yeni olan mesleki tehlikelerle karşı karşıyadır. Bu çalışmada; iş sağlığı ve güvenliği kavramının hayatımızdaki yeri, dünyada ve ülkemizde ortaya çıkışının tarihsel süreci incelenmiştir. Literatür taraması yapılarak, özellikle sanayileşme ile birlikte son derece önem kazanan ve sosyal devlet kavramı ile paralel olarak iş sağlığı ve güvenliği konusundaki çalışma ve düzenlemeler artmıştır. Bu çalışma ile; iş sağlığı ve güvenliği kavramının yaşamın başlamasından günümüze kadar gelişimini kavramak ve tüm yaşam koşullarında öneminin anlaşılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Gözetimi, İş Sağlığı, İş Güvenliği, Tarihçe

HISTORY IN HEALTH SURVEY

ABSTRACT

There have been great transformations from the beginning of our lives to the present, where technology and science have affected our working lives. While technology and science, which constantly renew themselves, aims at the provision and development of social welfare, on the other hand; It has brought with it the perception of a threat to human life and the work environment in which they work. With the beginning of the industrial age, occupational accidents and occupational diseases caused by mechanization and many different chemical and biological substances in the production process have become a significant mass problem since the beginning of human life. It has also made it necessary to take health and safety measures to prevent these problems. Based on the historical reflections of these transformations in business life and production process, the concept of occupational health and safety has emerged. Purpose in occupational health and safety; It is to ensure that the health condition of the people before starting a profession and after finishing a job is the same. Occupational health and safety is the work that aims to prevent the deterioration of the health of all people in every profession, every work area, every life area, that is, at every moment of life, and to provide a more ergonomic working environment. The history of occupational health and safety is an intimate part of a long struggle for working people's right to a safe and healthy workplace. The concept of worker and workplace has existed since ancient times. Workers all over the world face occupational hazards, both traditional and novel, in complex work environments due to rapid industrialization, technological progress, and globalization over the past few years. In this study; The place of the concept of occupational health and safety in our lives and the historical process of its emergence in the world and our country are examined. Studies and regulations on occupational health and safety have increased in parallel with the concept of the social state, which has become extremely important especially with industrialization, by scanning the literature. This work; It is aimed to grasp the development of the concept of occupational health and safety from the beginning of life until today and to understand its importance in all living conditions.

Keywords: Health Surveillance, Occupational Health, Occupational Safety, History

1. GİRİŞ

Hayatımızda teknolojinin gelişmesi ve yoğun makineleşme ile çeşitli tehlikeler, kaza risklerinin artması sonucu iş kazaları ve meslek hastalıklarının neden olduğu sorunların ciddi alanlara ulaştığı görülmüştür. Ülkemizde İSG Genel Müdürlüğü'nün Temmuz 2020 istatistik verilerine göre; 2013 yılında iş kazası sayısı 191.389, meslek hastalığı sayısı 351 iken, 2018 yılında bu sayı 431.276 ve 1.047'ye çıkmıştır[7]. Aynı şekilde 2019 yılına baktığımızda iş kazası 422.837, meslek hastalıkları ise 1.091'dir. İş kazaları sonucu 2018 yılında 1.542, 2019 yılında 1.149 kişi hayatını kaybetmiştir[16]. Ülkemizde 2019 yılında meydana gelen 174 bin 896 adet ölümlü yaralanmalı trafik kazası sonucunda 5.473 kişi hayatını kaybetmiştir[17]. Bir yılda trafik kazasından ölenlerin sayısına bakıldığında iş kazasından ölenlerin sayısının da azımsanamayacak kadar fazla olduğu görülmektedir. İş kazalarının ve meslek hastalığının artmasıyla çalışma hayatımızın en önemli öğelerinden olan iş sağlığı, iş güvenliği sadece iş yerlerinde değil, evrensel düzeyde mücadele edilmesi gereken bir husus olup ülkemizde ve dünyada üzerinde çalışılması gereken bir konudur. Bu sebeple İSG kavramının zamanla günlük yaşantımızda ciddi bir yeri bulunmaktadır[7].

Bu kapsamda tüm dünyada; koruyucu ve önleyici önlemleri esas alan, çalışma şartlarının ve ortamının sürekli iyileştirilmesi, işveren ve işçinin çalışma alanlarında yürütülen iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine katılımı, işçilerin iş yerlerinde karşılaşılabileceği riskler konusunda bilgilendirilmesi gibi eğitim konularının çağdaş düzenlemelerle hayata geçirilmesi gerekmektedir[6].

İnsanların yaşam mücadelesine başlamasıyla birlikte ihtiyaçların belirlediği “bireysel yaşamdan toplu yaşama geçilmesinde” bir döngü kurulmuştur. Toplumların organize bir yapıya geçerken ihtiyaçları da aynı miktarda artmıştır. Bu değişim, yaşantımızda artarak ve gelişerek devam etmektedir. İSG bahsedilen döngünün bir parçasını oluşturmaktadır. Hemen her gün değişik görsel ve yazılı iletişim kaynaklarında, dünyada ve ülkemizde yaşanan kazalar ve felaketler haberi yer almaktadır[4]. İSG alanındaki çalışmalar; işçileri, işverenleri, üretimi ve çevreyi korumak için günümüz dünyasında sistemli bilimsel bir durum almış ve bazı temel prensipler getirmiştir. Bu prensipler tespit edilirken bir taraftan bilimin ışığında, diğer taraftan yasaların öngördüğü yaptırım, zorlama ve sınırlamalar esas alınmıştır. İş sağlığı ve güvenliğinin geçmişi, çalışan insanların güvenli ve sağlıklı bir işyerine sahip olma hakları konusunda uzun bir mücadelenin ürünüdür. Yapılan araştırmalar, İSG anlayışının doğru anlaşılması ve iş hayatında doğru uygulanması halinde iş kazalarının %98’ni, meslek hastalıklarının ise %100’nün önlenebileceğini göstermiştir[12]. Bu anlamda İSG kavramının doğru anlaşılması önemli bir meseledir.

İş sağlığı ve güvenliğinin geçmişi çok eski zamanlara dayanan bir kavramdır. İş güvenliği, günlük yaşantımıza yeni girmiş olsa da varoluşu insanların yerleşik hayata geçişiyle, birlikte yaşamayı öğrenmesi kadar eskidir. Hiç şüphesiz ki; iş sağlığı, iş güvenliği ve sağlık gözetimi kavramlarını doğru anlamının yolu, öncelikle işçilerin insan olarak sağlıklı ve güvenli bir ortamda çalışmasının temel bir hakkı olduğuna inanmaktan geçmektedir. Çalışanların hem işyeri ortamında hem de sosyal hayatında sağlıklı ve güven içerisinde mutlu bir şekilde yaşamını sürdürmesi en doğal hakkıdır. Anayasamızın 50’nci Maddesinde “kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağına”, 56’ncı Maddesinde de “herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğuna” dikkat çekmiştir[5]. Ülkemizde ve dünyada İSG kavramı üzerinde durulmalı, yönetmeliklerin tüm çalışma alanlarında işçi ve işverenlerin devlet tarafından sistemli bir şekilde kontrol mekanizmasının kurulması ve denetlenmesi gerekmektedir. Tüm çalışma alanları için oluşturulacak standart kontrol formları ile denetlenmeli ve uzman kişilerin bireysel yeteneklerine kalmamalıdır. Böylelikle oluşabilecek iş kazaları ve hastalıkların önüne geçilerek can ve mal kaybının önlenmesi gibi üretimde de verimliliğin artırılması hedeflenmelidir.

2. İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ KAVRAMI

Günümüzde hızla büyüyen sanayileşme ile birlikte, teknolojinin ve bilimin gelişmesi, çalışma alanlarının daralması ile yeni üretim ve yönetim modelleri geliştirilmiştir. Bu yeni üretim ve yönetim anlayışı, dikeyden yatay organizasyonlara, teknoloji ve bilimin ürettiği güçle, ulusal sınırlar içerisinde çıkarak evrensel boyutta faaliyetlerin sürdürülmesine ve beraber çalışmaya götürmüştür. Bu önemli değişiklikler, beraberinde güvenlik ve sağlık yönetim anlayışını da değiştirmiştir. İş sağlığı ve güvenliği çalışma hayatımızda yer alan konulardan biri ve günümüzde bir bilim dalı olarak kabul görmektedir. İş sağlığı ve güvenliği insan hayatındaki değişikliklere göre devamlı gelişim ve değişim göstermektedir.

Buradan hareketle iş sağlığı ve güvenliği; iş yerlerinde işlerin yapılması nedeniyle meydana gelebilecek tehlike ve riskleri ortadan kaldırmayı ve azaltmayı, işçilerin sağlığını bedensel ve ruhsal yönden iyi bir seviyede tutmayı hedefleyen, önleme ve koruma nitelikli sistemli ve bilimsel çalışmalar olarak tanımlayabiliriz.

Çağdaş ve gelişmiş ülkeler insana ve işçiye değer vererek, çalışma hayatını çalışma çevresiyle birlikte daha insancıl hale getirerek, yaşam kalitesini yükselterek, verimliliği artırarak hedeflerine ulaşmaktadırlar. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), EU-OSHA (Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı) gibi uluslararası kuruluşların çalışmaları bu yöndedir[1]. Ülkemizde de T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının çalışmaları da aynı yöndedir. Bu kuruluşların sözleşme, tavsiye kararları ve metinlerine bakıldığında çalışanın çalışma hayatını iyileştirme yönündedir. AB’de topluluk düzeyinde geliştirilen ve yüksek bir koruma düzeyi içeren standartlardan biri de iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgilidir.

2.1 İŞ SAĞLIĞI

İş sağlığı oldukça geniş ve kapsamlı bir konu olarak, konusunun ana temasını çalışan personelin sağlığı oluşturmaktadır. İş sağlığının bileşenleri olarak üretim sürecinin sağlığı, iş yeri ortamının sağlığı ve çalışma ortamının çevreye etkileri sayılabilir[2]. Ülkelerin iş sağlığı ve güvenliği konusuna gerekli önem göstermediği durumlarda, insanların yaşadığı ortamda çevre kirliliği, çeşitli hastalıklar, üretim kaybı, iş kazaları, meslek hastalıkları ve ölümler gibi farklı sorunlar kendiliğinden ortaya çıkabilir.

WHO, sağlığı; “Sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil aynı zamanda beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir huzur ve iyilik halidir” şeklinde tanımlamaktadır. Tanımdan hareketle, İSG’yi; işlerin yapılmasıyla alakalı meydana gelen tehlikeden, sağlığa zararlı yapılardan, çalışma ortamında etkilenmemek ve daha konforlu, sağlığa uygun çalışma alanları sağlamak için yapılan her çeşit faaliyetler olarak söyleyebiliriz. ILO / WHO Ortak Komitesi 1995 yılı 12’inci oturumda; “İş sağlığı, hangi işi yaparlarsa yapsınlar bütün çalışanların fiziksel, zihinsel ve sosyal refahlarının mümkün olan en yüksek düzeye çıkarılmasını ve burada tutulmasını; çalışma koşullarından kaynaklanan sağlık sorunlarının önlenmesini; işçilerin fiziksel ve biyolojik kapasitelerine uygun mesleki ortamlarda çalıştırılmalarını; özetle işin insana, insanın da işine uygun hale getirilmesini hedefler.” şeklinde tanımlamıştır[1]. Bu tanım bu mesleğin profesyonellerine kılavuz niteliğindedir.

Dünyada ve ülkemizde çağdaş bilimin ışığında sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak, özellikle farklı çalışma ortamında çalışan insanların sağlığı ve güvenliği ile ilgili çeşitli sorunlar oluşmuştur. Başlangıçta üzerinde durulmayan bu sorunlar zamanla iş verimini ve işletmeyi olumsuz yönde etkilemesiyle birlikte önem kazanmış ve üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir. Bu aşamada bu sorunlar üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, çalışma ortamının düzeni ve koşullarını kapsayan birçok kurallar ve talimatlar yürürlüğe konmuş, ancak zamanla bu çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bundan dolayı yapılan çalışma ve araştırmalar “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” kavramını meydana getirmiş ve bu konuya bilimsel açıdan bakılmaya çalışılmıştır[3].

Yapılan araştırmalar; iş kazalarının %50’sinin kolaylıkla önlenebilecek kazalar olduğunu, %48’inin sistemli bir çalışma ile önlenemeyeceğini, %2’sinin ise önlenemeyeceğini ortaya koymuştur[3]. Buda bizlere göstermektedir ki; iş kazalarının %98’inin önlenemeyeceğini, %2’sinin ise önlenemeyeceği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bir işyerinde önceden tehlike kaynaklarını ortaya çıkartarak oluşabilecek riskleri kontrol altına alınabilirse, meydana gelecek iş kazaları azalmış ve tehlikeli ortamlar ortadan kaldırılmış olur. İşte bu tür çalışmalar işyerlerinin risk analizi ve değerlendirmesi çalışmalarıdır.

İş sağlığı ve güvenliğine verilen önem, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle, o ülkede yaşayan bireylerin eğitimiyle, kültür ve bilinç düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. Çağdaş, gelişmiş ülkelerde bu sorun büyük ölçüde çözülmüş, gelişmekte olan ülkelerde ise maalesef kaza ve meslek hastalıklarının çokluğundan da anlaşıldığı üzere bu mesele çözülememiştir. Ancak, bilim ve teknolojiye geri kalmış, sanayileşmesini tamamlayamamış ve demokrasi kültürü gelişmemiş, sanayici, eleştiri, öneri ve denetim sistemlerinin gelişmediği ülkelerde çalışanın sağlığı ve güvenliğinin kâr amacının önüne geçmesi beklenemez.

2.2 İŞ GÜVENLİĞİ

İş güvenliği, çalışma ortamının işten kaynaklanan tehlikelerden arındırılması ve sağlığa zararlı koşulların bertaraf edilmesi, daha iyi bir çalışma ortamı sağlanması amacıyla yapılan sistemli, bilimsel bir çalışma olarak ifade edilebilir. Hukuki açıdan; “İşin yapılması sırasında işçilerin karşılaştığı tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması konusunda, esas olarak işverene, kamu hukuku temelinde getirilen yükümlere ilişkin hukuk kurallarının bütünüdür.” şeklinde ifade edilmiştir.

Ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili hükümler taşıyan Umumi Hıfzısıhha Yasası ve Belediyeler Yasası 1930 yılında yürürlüğe konulmuştur. 1580 sayılı Belediyeler Yasası'na göre işyerlerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği yönünden bazı açılardan denetlenmesi görevi belediyelere verilmiştir. Bu yasanın 15'inci maddesinin 38 ve 76'ncı fıkraları ile belediyeler; genel olarak endüstriyel kuruluş ve fabrikaların elektrik tesisatını, makine ve motor düzenlerini, kazan, ocak ve bacaları gerek ilk önce gerekse sonradan sürekli olarak teknik muayenelerini yapmak; çevre toplumunun sağlık, huzur ve malları üzerine zararlı etkisi olup olmadığını incelemek, zararlarını önlemek, işyerlerini ve işçi kamplarını sağlık yönünden denetimlerini yapmaktan sorumlu tutmuştur[3].

2.3 İŞ SAĞLIĞI GÖZETİMİ

Bu kavram, çalışma ortamının gözetimi ile çalışanın sağlık gözetiminin bileşkesidir. İşçilerin sağlığının korunması ve meslek hastalıklarından etkilenmemesi amacıyla yapılan tıbbi muayene ve tetkikleri, bütün çalışma kayıtlarının muhafazası, değerlendirilmesi ve bildirimini de içeren sağlığı korumak için yapılan bütün çalışmalar, ilkyardım, acil tedavi, kavramlarını içerir. Bir işçinin çalışma ortamının gözetimi, işe giriş/dönüş muayenelerinin yapılması, periyodik ve portör muayenelerinin yapılması, çalışanların ortamdaki risklere yönelik sağlık gözetimi konusunda eğitilmesi, hijyen kurallarına uyulması, iş kazası ve meslek hastalığından şüphelenilmesi durumunda olayın değerlendirilmesi, İSG kurullarına katılma ve çalışmalarında aktif rol alma, sağlık ve güvenlik eğitimlerine katılma gibi hususlar sağlık gözetimi kavramı içinde değerlendirilmelidir[5].

İşçilerin mesleği, eğitim durumu, aile yapısı ve öz geçmişi, fizik ve psikolojik ruhsal yapısı bir bütün olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışma ortamının da bir bütün olarak ele alınmalıdır. Kısaca çalışma gözetimini; “çalışanların sağlığının korunması amacıyla, maruz kaldıkları risk faktörleri göz önüne alınarak yapılan önleyici muayenelerin bütünü” olarak tanımlayabiliriz.

Çalışma hayatımızda iş sağlığı ve güvenliği konularında başta Anayasa olmak üzere, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve İş Kanunu gibi bazı temel düzenlemeler vardır. Anayasa'nın 50'inci Maddesinde “kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağına”, 56'ncı Maddesinde de “herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğuna” dikkat çekilmektedir[5].

3. İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışma faaliyetleri ilk insanla başladığından, onu korumaya yönelik önlemlerin alınmasını da insanlık tarihinin başladığı yıllara kadar geçmişe dönük sorgulanabilir. Başlangıcına ilişkin değişik görüşler vardır. Eski mısır'da M.Ö 2780 yıllarında insanların yaptıkları iş ile yaşadıkları sağlık sorunları arasında ilişkilere değinen ilk kişi mimar, mühendis, hekim ve rahip olan İmhotep olmuştur. İyi bir hekim ve aynı zamanda ilk yapılan basamaklı piramidin mimarıdır. Tıbbın babası olarak bilinen Hipokrat'tan yıllar önce modern tıbbı kullanmıştır. Hammurabi Kanunları; M.Ö. 2000 yıllarında Babil döneminde bilinen ilk yasalardandır. Bu kanunlarda İSİG'nin temelleri atılmış ve işverenin yapılan işlerin olumsuz sonuçlarından sorumlu tutulduğu ilk hükümler hayata geçirilmiştir. İlk yazılı kaynaklara göre, kurşunun zararlı etkilerini ortaya koyan Hipokrat'ın M.Ö.370 yıllarındaki çalışması olabileceği gibi daha yaygın kabul gören İtalyan Bernardino Ramazzini'nin (1633-1714) iş sağlığına yönelik bilimsel çalışmaları kabul edilebilir. İSİG'ni korumak amacıyla alınan tedbirlerin sanayileşme süreciyle beraber giderek değer kazandığı belirtilmektedir[3][4][9].

İnsanlık tarihinin başlamasıyla üretim süreci de zamanla değişime uğramıştır. Toprağın işlenmesi, madencilik gelişmesi gibi üretim sürecinde ki değişimin, iş aletleri ve üretim araçlarının gelişiminde etkili rol oynamıştır. Çalışma hayatındaki değişimler çerçevesinde problem sahalarının çözümü amacıyla yapılan çalışmalar İSG'nin gelişmesinde temel oluşturmuştur. Bu nedendir ki İSG'nin tarihçesi çok eski zamanlara dayanmaktadır.

3.1 DÜNYADA İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sanayi devrim öncesi ilk insanla başlayan üretim süreci, üretim teknik ve biçimini de değiştirmiştir. Toprağın işlenmesi, madencilik gelişmesi, ateşin bulunması, buhar gücünün kullanılması iş aletlerinin kullanılması ve teknolojisinin gelişimine de etki etmiştir. Çalışma hayatındaki bu gelişmeler beraberinde değişik sorunlar da getirmiştir. Bu sorunların giderilmesi için yapılan çalışmalar iş sağlığı ve güvenliği kavramının doğmasına vesile olmuştur. Bu nedenle işle sağlık arasında ilişki kurmanın tarihçesi çok eski zamanlara dayanmaktadır.

İSİG kavramı farklı dönemlerden geçerek bugünkü bilimsel değeri alması çok uzun bir süreçte tamamlanmıştır. Mimar, mühendis olan Rahip İmhotep (M.Ö. 2780); Eski Mısır'da piramitlerin inşası esnasında kazadan ölen işçilerin çokluğuna değinmiş ve bel incinmesi sağlık sorunlarına işaret etmiştir. Hammurabi Kanunları; Hammurabi (M.Ö 1819-1950 Babil İmparatorluğunun kurucusu) tarafından hazırlanan Kanununda, İSG ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu kanun İSG hakkında tarihte bilinen ilk kanun olarak görülür. Ünlü tarihçi Herodot ilk kez çalışanlarının verimli olabilmesi için yüksek enerji besinleriyle beslenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Hipokrat (M.Ö. 460-377); ilk kurşunun zararlı etkilerine işaret etmiş, ayrıca “Hastanıza ne iş yaptığınızı sorunuz” ifadesiyle sağlık problemlerinin işe bağlı olabileceğine değinmiştir[3][4][18].

İşe bağlı belli sağlık sorunlarını önleyebilmek için çok eski zamanlarda değişik tedbirler alınmış, maruziyetin azaltılması için kişisel koruyucu tedbirler kapsamında mendil vs. kullanılmıştır. M.Ö 469-399 yıllarında yaşayan Sokrates; “El işi yapmak onursuz bir uğraşdır, kimse bu işlerde çalışanlarda arkadaşlık etmek istemez, hatta kentli birisi için bu tarz işlerde çalışmak yasal değildir.” diyerek o yıllarda çalışmanın sosyal yönüne işaret etmiştir. M.Ö. 428-348 yıllarında Platon; zanaatkârların çalışma şartlarından oluşan sorunlara işaret etmiştir. M.Ö. 384-322 yıllarında Aristo; koşucularda gözlemlediği sorunlara değinmiş, gladyatörlerin beslenmesinde dikkat edilmesi gereken hususları belirlemiştir[3][4].

M.S. 23-79 yıllarında Pliny; tozlu çalışma ortamlarında çalışanlarda maruz kalabileceği risklere işaret etmiş ve öksürük, nefes darlığı gibi belirtilerin görüldüğünü ifade etmiştir. Bu şekilde çalışma yaşamı ile sağlık sorunları arasındaki ilişkiyi işaret etmiştir. M.S. 60-140 yıllarında Juvenal; Varis’in ayakta durarak çalışanlarda görülebileceğini, demircilerde ise gözde oluşabilecek hastalıklara rastlanacağına değinmiştir. Galen (M.S. 130-201); kimyacı, madenci, balıkçı, terzi ile dericilik ve imalat işlerinde çalışan insanlarda görülebilecek hastalıklardan bahsetmiştir. Orta çağlarda rahatsız edici kokular yayan ve gürültülü çalışma alanlarının yerleşim alanlarının dışındaki bölgelerde kurulmasına izin verilmiştir. Birçok yerde görülen nalbant sokağı, demirciler caddesi gibi isimler o dönemlerden gelmektedir [3][4][8].

Dünyada ilk mineroloji (mineralleri inceleyen bir bilim dalı) bilgini olarak bilinen, 1494-1555 yıllarında yaşayan Georgius Agricola; bazı zehirli maddelerin tesirlerini tespit etmiş, bunlara karşı koruyucu tedbirler belirlemiştir. Aynı zamanda iş kazalarının üzerinde durmuş ve sorunları ortaya koyarak önerilerde bulunmuştur. De Re Metallica kitabında “Karpatağlarında yedi defa evlenen kadınlar vardır, çünkü kocaları çok genç yaşta ölmektedir” demiştir. Maden ocaklarında çalışanların tozlardan korunması için maden ocaklarının havalandırılmasını ve İSİG yöntemleri ile ilgili konularda önerilerde bulunmuştur. Burada madencilerde görülen akciğer hastalığının sıklığına işaret etmiştir. M.S 1493-1541 yıllarında yaşayan Paracelsus ise; “Altın, gümüş, demir, bakır, kalay, kurşun ve civayı elde etmek istiyorsak, önümüze çıkacak birçok güçlüklerle karşılaşınca hayatımızı ve vücudumuzu tehlikeye atmalıyız” diyerek iş sağlığı ve iş güvenliğinin ekonomik ve teknik yönüne vurgu yapmıştır [3][4][9].

M.S.1633-1714 yıllarında yaşayan İtalyan bilim adamı Bernardino Ramazzini; İşçi sağlığı kurucusu olarak tanınır. De Morbis Artificum Diatriba isimli kitabında; meslek hastalığı ile ilgili izlenimlerini ve atık temizlemede çalışan işçilerde gözükten göz şikâyetlerini anlatmıştır. Yine işçi sağlığı ile ilgili bazı temel kurallar koymuştur. İşçilerin yaptığı iş ile meslek hastalıkları arasındaki ilişkiyi belirleyerek, birçok hastalığın sebeplerini tespit etmiştir. Ramazzini “Hekimlik elindeki bütün olanakları ile çalışanların yardımına koşmalıdır” demiştir. Bilimsel diyebileceğimiz ilk iş hekimliğini ortaya çıkarmış ve ilk kez işçiye “hangi işi yapıyorsun?” sorusunu sormuştur. İtalya’da adına kurulan enstitüde iş sağlığı ve iş güvenliği konusunda araştırma yapılmaktadır. Çalışma şartları ile çalışma ortamındaki zararlı maddelerin hastalıklarla ilişkisini ve kanserle meslekler arasındaki ilişkiye İngiliz hekim Dr.Percival Pott işaret etmiştir. 1775 yılında ise, baca temizliği işinde çalışanlarda "is" nedeniyle ileri yaşlarda skrotum kanserine sık yakalandıklarını tespit etmiştir. William Farr 1839 yılında; Merkezi Kayıt Dairesi Başkanlığı’nda göreve getirilmesiyle ölümlerin mesleklere göre incelenmesine başlamıştır [3][4][9][18].

Sanayi devrimiyle birlikte çalışma koşul ve yöntemlerine ilişkin köklü değişimler, ekonomik ve toplumsal düzeni de önemli bir şekilde etkileyip yeni bir yapı kazandıran teknik gelişmeler başlamıştır. Sanayi devrimiyle doğa ve organik gücün yerini buhar gücünün harekete geçirdiği makinelerin almasıyla; fabrika üretimine geçilmiştir. Bu durum çalışma ortam ve koşullarında da köklü değişikliklere neden olmuştur. Sanayileşme devri sonucunda ortaya çıkan sorunları gidermek için birçok düzenlemelere gidilmiştir. Sanayileşmenin başlamasıyla çocukların genç yaşta ağır işlerde çalıştırılması sonucu gençlerde hastalananların sayısında önemsenecek derecede bir artışın olduğu görülmüştür. Bu durum çok sayıda gencin “askerliğe elverişsiz” hâle gelmesiyle sonuçlanmış ve askerî kurumların baskı yapmasıyla çalışma yaşı yükseltilmiş, günlük çalışma süreleri kısaltılmış ve gece, pazar günleri gibi zamanlarda çalışma yasaklanmıştır. 1881 yılında Almanya’da ilk kez hastalık, kaza ve emekliliğe yönelik sigortalama yönteminin temeli atılmıştır. Sigortalama yöntemiyle beraber “koruma” ve “önleme” hayata geçirilmiştir[4][18].

Otomasyon günümüzde işçilerin zihinsel yükünü arttırmış ve işçiler iş organizasyonlarında bir faaliyeti zamana karşı yarışarak yürütmek zorunda kalmışlardır. Dünya üzerinde işçi ve işverenler arasında yaşanan problemler benzer özellikte sorunlardır. Bu kapsamda; devlet, işçi ve işveren temsilcilerinden oluşan bir yapıyı benimseyen Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılında Versay Anlaşması ile kurulmuştur[4]. 10 Mayıs 1944 tarihli, ILO’nun Anayasası niteliğindeki “Filedelfiya Bildirisi”nin madde 3/g fıkrasında “Tüm çalışma alanlarında işçilerin hayat ve sağlıklarının yeterince korunması” ifadesine yer verilmiştir.

ILO; 1919 yılında İsviçre’nin Cenevre kentinde kurulmuş, 2019 yılı itibarıyla 187 üyesi vardır. Türkiye 1932 yılında üye olmuştur. Amacı ülkelerdeki çalışma yasalarını ve buna ilişkin uygulamaları standart hale getirmek ve ileriye götürmektir. Kararları tavsiye niteliğindedir[13]. Dünya Sağlık Örgütü (WHO); BM’ye bağlı olarak, 1945 yılında kurulmuş, Mayıs 2020 yılı itibarıyla 194 üye ülke ve 2 ortak üye olmak üzere, toplum sağlığı ile ilgili uluslararası çalışma yapar. Ülkemiz Dünya Sağlık Örgütü’ne 1948’de resmen üye olmuştur[14]. Birçok kurum ve kuruluş, İLO ve Dünya Sağlık Örgütü ile işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda önemli çalışmalar yapmıştır.

3.2 TÜRKİYE’DE İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimi çalışma yaşamındaki gelişmelere bağlı olarak benzer aşamalardan geçmiştir. Ancak Türkiye’deki İSG’nin tarihsel gelişimi, dünyadakinden biraz farklılık göstermektedir. Sanayi kuruluşlarında çalışan işçilerin Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancıların elinde olmasından dolayı çalışanların çoğunlukla el işleri ve tarımla uğraştığı görülmektedir. Sanayi kuruluşların, işyerlerinin azlığı, basit üretim teknikleri ve aletlerinin kullanılmasından ötürü risklerin az olması nedeniyle iş kazaları küçük oranda olmuştur. Bu nedenle Türkiye’deki tarihsel gelişimi, Tanzimat öncesi (1839), Tanzimat ve Meşrutiyet sonrası, Cumhuriyet Dönemi olmak üzere üç bölümde incelemek daha uygun olabilir [3].

Ülkemizde işçiyi koruyan, İSG ile ilişkili ilk yazılı belge “Dilaverpaşa Nizamnamesi”dir. 1965 yılında yürürlüğe giren Dilaverpaşa Nizamnamesi, dönemin padişahı tarafından onaylanmamış ancak Ereğli Kömür Havzası’nda kullanılmıştır. Bu nizamnamede; günlük çalışma sürelerinin 10 saat, çalışanlara çalışma saatleri haricinde istirahat zamanları, çalışanlara yatma yerinin sağlanması, öncelikli olarak çalışanların ücretlerinin ödenmesi gibi hususlardan bahseden yaklaşık 100 madde bulunmaktadır [9].

Maadin Nizamnamesi 1869 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maadin Nizamnamesi, iş güvenliğine yönelik tedbirlere daha fazla yer vermiş ve Dilaver Paşa Nizamnamesinde eksik kalan hususları gidermeye çalışmıştır. Maadin Nizamnamesiyle; İşverenin iş kazasının oluşmasını önlemek için gerekli önlemleri alma sorumluluğu, maden ocaklarında angarya çalıştırma sistemi tümüyle ortadan kaldırılmış, mühendislerin kazaların önlenmesine yönelik gerekli önlemleri alma yetkisi ve gerek duyulan malzemeleri işverenden isteme hakkı verilmiş, iş kazalarını idareye bildirilme yetkisi verilmiş, çalışma alanlarında doktor ve eczane bulundurulması, kaza sonucu işveren tarafından aileye tazminat ödenmesi, kazada kusuru bulunan işverenin para cezası ile cezalandırılması gibi birtakım düzenlemeler yapılmıştır[9].

Cumhuriyet döneminde sanayileşme hareketi hız kazanmıştır. Çalışma hayatına ilişkin iş sağlığı ve güvenliği alanında ciddi yasal düzenlemeler yapılmıştır. İş güvenliğine ilişkin ilk yasa 10/09/1337 tarihli 151 sayılı “Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Ameliyesinin Hukukuna Müteallik Kanun” dur. Kanunda; kömür havzasındaki sağlık sorunları, çalışma koşulları, işçilerin barınma ve yıkanma yerleri, 18 yaş altı çocukların maden ocaklarında çalıştırılmamaları, 8 saat çalışma süresi gibi önemli hususlar üzerinde durmuştur[3]. 10/09/1337 tarihli ve 151 sayılı “Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Ameliyesinin Hukukuna Müteallik Kanun”un 4’üncü maddesi uyarınca teşkil edilmiş olan ihtiyat ve Teavün Sandıkları, Amele birlikleri altında toplanmış ilk sosyal güvenlik kuruluşlarıdır[15]. Ülkemizde ilk sosyal güvenlik kuruluşu olan Amele birliği, Zonguldak’ta maden ocaklarında çalışanların çalışma kurallarını içeren 10 Eylül 1921 tarihli ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyyesi Maden Amelesinin Hukukuna tabii Kanun’un 4’üncü madde esasına göre, 22 Temmuz 1923’te Bakanlar Kurulu Kararnamesiyle Amele Birliği İhtiyat ve Teavün Sandığı ismiyle kurulmuştur[10]. Bu dönemde işçilerin çalıştığı baslıca iş kolunun madencilik sektörü olması nedeniyle çalışmalar daha çok maden işçilerine yönelik olmuştur.

Çalışma Bakanlığı 1945 yılında kurulmuştur. Çalışma hayatına yönelik kamu faaliyetleri, Çalışma Bakanlığı kurulmadan önce Ekonomi Bakanlığı’na bağlı İş dairesi tarafından yürütülmüştür. 1950 yılında Bakanlık bünyesinde iş teftiş organizasyonu, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 81 sayılı sözleşmesi onaylanarak oluşturulmuştur. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Araştırma Merkezi (İSGÜM), 1969 yılında işyerlerine ölçme ve değerlendirme desteği sağlamak amacıyla kurulmuştur. İSGÜM’ün merkezi Ankara’da bulunmaktadır. İstanbul, İzmir, Adana, Kayseri, Zonguldak ve Kocaeli’de şubeleri vardır. 1945 yılında İşçi Sigortaları kurulmuş ve 1964 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu olarak ismi değiştirilmiştir. 1977 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu’na bağlı olarak Ankara ve İstanbul’da Meslek Hastalıkları Hastaneleri açılmıştır. 1994 yılında Zonguldak’ta Göğüs ve Meslek Hastalıkları Hastanesi kurulmuştur[3][4][9].

Cumhuriyet döneminden sonra İSG yönelik önemli yasal düzenlemeler vardır. Bunlar; 1936 yılındaki temel İSG’ye yönelik 3008 sayılı İş Kanunu, 1967 yılındaki 931 sayılı İş Kanunu, 1971 yılındaki 1475 sayılı İş Kanunudur. 2003 yılında gelişen teknolojiyle birlikte günümüzün şartlarına uygun olabilmesi için 1475 sayılı İş Kanununun yenilenmesine gerek görülmüş ve 4857 sayılı İş Kanunu yapılmıştır. AB normları ve İLO sözleşmeleri esasları çerçevesinde hazırlanarak, önceki kanunlara göre İSG konusunda kapsamlı değişiklikler yapılmış ve yürürlüğe konulmuştur. Aynı esaslarla 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu da 2012 yılında hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda kamu/özel sektör ayrımı yapmaksızın bütün kuruluşların risk değerlendirme/analizi, İSG alanlarında çalışma yapması mecburi kılınmıştır [9].

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte aslında İSİG kavramı başlamıştır. Çalışma, işçi ve iş terimlerinden ortaya çıktığı günlerden bugüne, çalışan insanların iş sağlığı ve güvenliğinin değişim sürecine bakıldığında teknolojiye, bilimde ve üretim kademelerindeki değişim, bu süreçte rol oynadığı görülmektedir. Ancak bu kavram asıl önemini iş yükünün ağırlaştığı ve çoğaldığı sanayi devriminden sonra kazanmıştır. Temelinde, çalışanın sağlıklı ve güvenli yaşam hakkına sahip olması düşüncesi yatan İSG kavramı, çalışma ortamında işin yapılması esnasında oluşabilecek tehlike ve riski bertaraf etmeyi ya da azaltmayı, işçilerin veya işyerini ziyaret eden herkesin, sosyal çevrenin sağlığını ruhsal ve bedensel yönden iyi seviyede tutmayı amaç edinen, önleme ve koruma amaçlı sistemli bilimsel bir çalışma olarak ifade edilebilir.

Tarihsel gelişim incelendiğinde öncelikle işçinin sağlığı kavramı üzerinde durulmuş, sağlık açısından zararlı olan her türlü tehlike ve risklerden önlenmeye çalışılmıştır. İşçinin güvenliği kavramı ise daha sonra gelmektedir. Sanayi devrimiyle işçilerin ve işlerin çoğaldığı, bununla birlikte kazaların, tehlikelerin ve risklerin artmasıyla iş sağlığı ve güvenliği kavramı üzerinde durulmuş ve ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Ülkemizde Avrupa Birliğine giriş süreci çalışmaları döneminde özellikle 2000’li yıllardan sonra yapılan mevzuat değişiklikleri AB standartları esas alınmıştır. Bu kanunlar; 4857 sayılı İş Kanununun (2003 yılında kabul edilen) ile bu kanunun daha da geliştirilmiş olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunudur (2012 yılında kabul edilen). 6331 sayılı kanunla sadece işçi sağlığı değil, işin sebep olduğu tehlike ve riskleri merkezde bulundurarak, çalışanla birlikte işyeri ve çevresinin de sağlıklı bulundurulmasını amaçlamıştır[12].

Ülkemizde 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte, bir problem/kaza gerçekleştikten sonra, olayın neden ve sonuçlarının incelemesi ve aksaklıkların giderilmesi olarak tanımlanan “reaktif” yaklaşım yerine, kayıplar yaşanmadan önce tehlike ve risk analizi yapılarak gerekli önlemlerin alınması olarak tanımlanan “proaktif” yaklaşıma geçilmiş oldu. Kısacası kazalar olduktan sonra değil, kazalar olmadan önce tedbir almayı hedefleyen bir yaklaşım benimsenmiştir[11].

İSG kavramı, işveren ve çalışanlar tarafından mutlu ve huzurlu bir çalışma ortamında sağlığımızı ve güvenliğimizi destekleyici, çalışma ortamını iyileştirici ve geliştirici bir araç olarak görülmeli, uyulması zorunlu olan, ek maliyetler getiren bir kanun olarak algılanmamalıdır. Unutmamamız gereken önemli husus; iş güvenliği çalışmaları işverenlere ilave maliyetler getirmez, bilakis önlemi alınmamış tehlike ve risk analizi yapılmamış, sağlıksız çalışma ortamları, iş kazaları ve meslek hastalıklarına sebep olarak ek maliyet getireceğidir. İSG’nin önemini kısaca “Önlemek ödemekten daha ucuz ve insandır” sözü ile ifade edebiliriz.

Küresel ortamda teknolojik gelişimler ve makineleşmelerin hızla arttığı günümüzde, üretimin ve her faaliyetlerin merkezinde insan olduğu unutulmamalıdır. Kazaların oluşumunun ana ekseninde de insanların bulunduğu gerçeği nedeniyle, ülkemizde bir yılda trafik kazaları gibi iş kazalarında da ölümlerin çok olduğu, istatistikî veriler incelendiğinde görülmektedir. Bu kapsamda; çalışma ortamında kazaların azaltılması için İş Sağlığı ve Güvenliğinin tarafları olan işveren, işçi, devlet ve destek veren kuruluşlarda iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşturulması ve eğitiminin verilerek insanların bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] <https://www.eforosgb.com/uluslararası-isg-politikaları-ve-stratejileri/>
- [2] <https://prosafety.com.tr/is-sagligi/>
- [3] <https://silo.tips/download/blm-1-salii-ve-gvenl-tarhes> (İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tarihçesi)
- [4] Prof. Dr. ERDOĞAN, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Çalışma Alanlarında İş Sağlığı ve Güvenliği Ders Notu,
- [5] <https://www.ailevecalisma.gov.tr/medias/4591/rehber03.pdf> (Çalışma Yaşamında Sağlık Gözetimi Rehberi)
- [6] <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/263389> (Dünyada ve Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi)
- [7] <https://www.detam.com.tr/wp-content/uploads/2020/10/Istatistiklerle-Turkiyenin-ISG-Gorunumu.pdf> (İstatistiklerle Türkiye’nin İSG Görünümü)
- [8] <https://nedenisguvenligi.com/is-sagligi-ve-guvenliginin-tarihsel-gelisimi/>
- [9] https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/101761/mod_resource/content/1/unite_1.pdf
- [10] <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1146027>, Zonguldak Kömür Havzasında Bir Yardım Sandığı: Amele Birliği
- [11] http://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/kutuphane/ekonomi-bultenleri/2013_16/245.pdf, İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi
- [12] <http://www.muratsen.org/wp-content/uploads/i%C5%9F-sa%C4%9Fli%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ve-g%C3%BCv-kav-tarihsel-geli%C5%9Fimi-ve-dayanaklar%C4%B1.pdf> (Prof.Dr.MuratŞEN, İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları)
- [13] <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang--en/index.htm>
- [14] <https://tr.wikipedia.org/WHO>
- [15] <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0585.pdf>
- [16] <https://nedenisguvenligi.com/yillara-gore-is-sagligi-ve-guvenligi-istatistikleri/>
- [17] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2019-33628>
- [18] Prof.Dr. SOĞÜDER, İş Sağlığı ve Güvenliğinin tarihi gelişimi, sunumu

SANAYİLEŞME SÜRECİ İÇERİSİNDE DEĞİŞEN TÜKETİM ALIŞKANLIKLARI VE BOŞ ZAMAN KAVRAMI: KIRSAL VE KENTSEL ALANDAKİ BİREYLERİN BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Sevtap KAÇAK

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-2181-4260

ÖZET

Çalışmada kent ve kentleşme olguları ile bu olguların getirdiği kültürel bir süreç olan kentleşme kavramı incelenmiştir. Çalışma bünyesinde ilk olarak insanlık tarihindeki tüketim alışkanlıkları ve boş zaman değerlendirme biçimleri ile bu süreçleri şekillendiren olgular incelenmiştir. Bir sonraki aşamada ise sanayileşme sonrası artan kente göç olgusu ile birlikte kırsal kökenli olup kente göç etmiş ve kent hayatına adapte olma sürecinde yaşam tarzlarında değişime giden kişilerin tüketim alışkanlıkları ve boş zaman değerlendirme biçimleri incelenmiştir. Çalışmanın amacı, kırsaldan gelen insanların kent ortamına tamamen adapte olamadığını, kırsal kesimdeki bazı davranış kalıplarını tekrarlamaya devam ettiklerini bu sebeple de kentleşme olgusunu tam bir biçimde gerçekleştiremediklerini kanıtlamaktır. Bu amaç doğrultusunda kentleşme kavramı, kırsaldan kente göç etmiş, iki ayrı mekânın şartlarını ve bu şartların getirdiği süreçleri tecrübe etmiş kişilerle derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yapılan görüşmeler sonucundaki çıkarımlarla yorumlanmıştır. Bu doğrultuda görüşmeler bünyesinde bireylere, modern kentleri kırsaldan ayıran iki ana bileşen olan boş zaman ve tüketim alışkanlıklarına yönelik sorular sorulmuş olup, bu çerçevede kentlilik ve kırsallık arasındaki ayırım ile kişilerin bu iki nokta arasında tam olarak durdukları yer tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan netice, kırsal insanının kent hayatına adapte olma sürecinde bazı kentsel davranışları kabullenirken; kırsal hayattaki kültürel yapısı gerekçesiyle de kentsel davranışların bazılarını reddederek veya kırsal davranışının özü aynı kalmak koşulu ile biçim değiştirerek devam ettirdiği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Boş zaman, Kent, Kentleşme, Kentlilik, Tüketim kültürü

CHANGING CONSUMPTION HABITS AND LEISURE TIME CONCEPT IN INDUSTRIALISATION PROCESS: THE WAY INDIVIDUALS IN RURAL AND URBAN AREAS MAKE USE OF THEIR LEISURE TIME

ABSTRACT

In this study, urban and urbanization phenomena and the concept of urbanizing, a cultural process brought about by these phenomena, were investigated. Within the scope of this study, consumption habits and leisure time activities in human history and the phenomena shaping these processes were investigated. In the next stage, the consumption habits and leisure time styles of the people of rural origin who migrated to the city with the increasing urban migration phenomenon after industrialization and who changed their lifestyles in the process of adapting to urban life were investigated. This study aimed to prove that people coming from the countryside could not fully adapt to the urban environment, they continued to repeat some of the behavior patterns used in the countryside and, therefore, they could not fully urbanize.

In line with this aim, the concept of urbanizing was discussed with the inferences obtained from the in-depth interviews with individuals who migrated from rural areas to urban areas and experienced the conditions of two different areas and the processes brought about by these conditions. During interviews, individuals were asked questions about their leisure time and consumption habits, two main components that separate modern cities from the countryside, and it was attempted to identify the distinction between urban and rural areas and the exact place where individuals stand between these two points. It was concluded that the individuals from rural areas maintained their rural behaviors by rejecting some of the urban behaviors or by changing the form of their behaviors by preserving their essence due to their cultural structures in rural life while they accepted some urban behaviors in the process of adapting to urban life.

Keywords: City, Consumption culture, Leisure time, Urbanization, Urbanizing

1.GİRİŞ

Toplumbilimcilerin en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan kent, beraberinde getirdiği iki olgu olan kentleşme ve kentlileşme süreçleri ile detaylı bir incelemeye tabi tutulmalıdır. Elde edilecek veriler doğrultusunda kırsal kökenli bireylerin kentsel hayatta yaşadıkları zorluklar ve bunların gerekçeleri ile etkileri üzerine bir çıkarım yapılarak bu bireylerin kentsel memnuniyetleri artırılabilir. Çalışma, bahsi geçen bireylerin kentsel ortamdaki hoşnutsuzluklarını, kentsel ortama uyumlarının ne derece gerçekleştiğini, uyumsuzlukların gerekçeleri ve sonuçları ile tüketim alışkanlıkları ve boş zaman aktiviteleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’de son zamanlarda hızlanan kente göç gerçeği ve bunun getirisi olan heterojen kent yapısının doğuşu, güncel bir analiz açısından çalışmayı gerekli kılmıştır. Farklı kültürel kodları taşıyan ve kent içerisinde farklılaşan –ya da literatür tabiri ile ayrıklaşan- kırsal insanı, kır hayatındaki bazı davranışları kent içerisinde aynı biçimde veya yeniden biçimlendirilmiş bir hali ile idame ettirmektedir. Bunun sonucunda da kentlileşme sürecinde bir aksama, bir kopukluk meydana gelmektedir. Meydana gelen kopukluğun, adapte olamayan kırsal insanının adaptasyon sürecine direnişinin ana hatlarını tespit etmek, bu durum karşısında yapılacak analizleri güçlendirecektir.

Bütün bu amaç, gerekçe ve beklentiler doğrultusunda çalışmada, kırsaldan kente gelmiş (kalıcı göç, eğitim vb. gerekçeler ile) altı kişi ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Kişilerin onayı doğrultusunda yapılan görüşmeler sesli ortam dosyası olarak kayıt altına alınmıştır. Kişilerin verdikleri bilgiler, metin içerisinde, kendilerine renk isimleri olarak belirlenen katılımcı kodları ile kullanılmıştır.

Bu doğrultuda ilk olarak kent kavramı ve kentleşme ile kentlileşme süreçlerinin tarihsel ortaya çıkışı ve gelişimleri tahlil edilecek olup bu olguları doğuran yapısal değişimler ve mekanizmalar incelenecektir. Daha sonra tarihsel süreç içerisinde sanayileşme –veya endüstrileşme- ile birlikte günümüz kent yapısının geldiği noktaya dair bilgilere ulaşarak burada boş zaman ve tüketim alışkanlıkları ile yaşam tarzı kavramları tartışılacaktır. Tartışmayı destekleme ve tartışmanın sonuca ulaşmasına katkı sağlama amacı ile görüşme yapılan altı kişi ile görüşmeler içerikte veri olarak kullanılacaktır.

2.KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

İnsanlık tarihi boyunca tüm birey, grup, topluluk ve toplumlar, gündelik yaşamlarını devam ettirmek için belirli sosyal, kültürel ve mekânsal standartlara ihtiyaç duymuş ve bunları kurgulayıp, inşa edip, geliştirmişlerdir. Bu standartlar zincirinin ilk halkası, hayatta kalma içgüdüleri ile var olmuş olan elde etme/üretme ihtiyacının giderilmesidir. “Her üretim tarzı yerleşim biçimlerini ve özel olarak da kendine özgü bir kent tipini yaratır. Bir başka deyişle kentlerin teşekkülü ve geçirdikleri yapısal değişimler, en genelde üretim tarzındaki dönüşümlerle belirlenmiştir.” (Laçiner, 2002: 65). Avcı-toplayıcı toplumdaki bireylerin yaptığı üretim daha çok var olana ulaşma, var olanı elde etme şeklinde meydana gelmiştir. Kurulan kültürel yapı bu çerçevede içerisinde kurgulanmış ve aktarılmıştır. Bütün elde etme faaliyetlerinin gerçekleştiği mekân ise doğaya bağlı kurulan bir öze sahiptir. Üretim ve tüketim aynı ortamda, aynı kişi ve gruplarca, aynı düzeyde gerçekleşmektedir ve üretim-tüketim zincirinde artı ürün ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla bu noktada kurulan mekân, sabit bir şekilde var olmayan, devamlılık içermeyen ve olanakların tükenmesi anında terkedilen bir mekânge sahiptir.

İnsanların doğayı kendi eliyle yönlendirdiği ilk aşama olan tarım devrimi, avcı-toplayıcı toplumların sabit olmayan mekânine karşın yerleşmiş bir sistem sunar. Tarım toplumunda var olan yapı, üretim tüketim zincirinin özünde büyük bir değişikliğe sebep olmuştur. Üretim ile elde edilen ürün üzerindeki hâkimiyet, devamlı bir üretime imkân sunmuştur. Bu imkânı elde eden topluluklar, tarımsal üretimi, tüketim dengesini aşacak düzeyde gerçekleştirmeye başlamışlar ve artı ürün elde ederek ticaret mekânini tetiklemişlerdir. İlk yerleşme ve dolayısıyla ilk kentleşme olgusu bu noktada ortaya çıkmaktadır. Elde edilen üretimsel mekâna kurulan sistem, diğer kesimlerin yaşadığı sosyokültürel sistemden tamamen ayrılmakta, daha güncel, daha dinamik ve daha çok imkân sunan bir yapıya bürünmektedir. Tarım toplumunun sunduğu imkânların “cezbedici” yanı, üretim fazlası ürünün varlığı ve bunun sunduğu ekonomik artılardır. Ayrıca kontrolsüz ve risk barındıran bir yaşam tarzının yerine; hâkimiyet ve güvence sunan bir dinamiğe sahip olması da tarım toplumunu avcı-toplayıcı toplumlardan daha cazip hale getirmiştir. Burada ortaya çıkan ve yaşanan süreç bugün bile geçerli olan bir durumun varlığını göstermektedir. İmkânsızlık ve risk varlığı ve/veya korkusu, insanı bu dezavantajların ortadan kalkacağı veya hiç var olmadığı ortama doğru itecektir. Diğer bir ifade ile kente yönelim başlayacaktır.

Tarım toplumundaki kent yapısı günümüzdeki kent yapısı ile benzer özellikleri taşıyan ancak çok daha minimal bir içerik sunan bir yapıdadır. Ancak burada modern anlamdaki kent olgusu bağlamında var olan iki duruma rastlanmamaktadır: birincisi, boş zaman; ikincisi ise baskın olan ihtiyaç harici tüketimdir. Bu iki kavram, tarım toplumunun ikinci eşiği olan feodalizm döneminde rahatlıkla gözlemlenebilmektedir ancak burada da tüm toplumu kapsamaktan ziyade kapalı bir yapı mevcuttur. Bu kent yapıları arasındaki farktan hareketle kentleşme, dinamik bir yapıya sahip olan, farklı dönemsel durumların getirisiyle gerçekleştirilen kentsel değişim olarak tanımlanabilir (Erkan, 2010: 19). Feodal yapının getirdiği sınıfsal ayırım, aynı zamanda sınıfsal üretim-tüketim ilişkisini de doğurmuştur. Üretimde fiili olarak yer alan alt sınıf, üretimi yaptıran üst sınıfın “üst tüketimine” karşılık sadece ihtiyaç odaklı bir tüketim gerçekleştirmektedir. Üst sınıfın tüketim alışkanlıkları, üretimden kopuk, dolaylı elde etme ve sembolik yani sınıfsal tüketme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca feodal dönemde tarım yapan kırsal kesim, kent merkezinin varlığını sağlayan ve sürdüren bir yapıya sahiptir. (Bookchin, 1999: 128). Feodal dönemin en büyük özelliği ise, ayrı mekânlar –kentler- arası yapılan ticaret oranının yüksek olmasıdır.

Bu durumun getirisi olan ticaretin canlanmasıyla beraber tüccar sınıfı aktiviteleri büyük bir ivme kazanmıştır ve feodaller, kontrolünde olan serfler üzerindeki hâkimiyeti kaybetmeye başlamışlardır. Bu durum da kırsal alanda yer alan serfleri, merkezlere yani kentlere yöneltti. Üretim ve ticaret ikilisinin gelişmesine neden olan bu olguya ek olarak elde edilecek maksimum ürünü ortaya koyma gayreti sonucunda Sanayi Devrimi gerçekleştirilmiştir ve feodal yapı tamamen ortadan kalkmıştır.

Tüm bu üretim-tüketim ve üretim-ticaret ilişkileri kent ve kentleşme olgularının fiili varlığına meydan yaratmışlardır. Sanayi Devrimi ile birlikte doğan üretim ilişkileri doğrudan doğruya modern kentler, tarım toplumunun oluşturduğu kent yapısına oranla daha heterojen bir kitleyi bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca ilk dönem tarım toplumundaki kentli olma durumu, tarım yapabilmek; ikinci dönem tarım toplumundaki kentli olma, üretimi tüketime odaklı şekilde gerçekleştirecek olan mekânı tercih etmek iken yani sadece mekânsal ve belli bir oranda sosyal düzen değişikliğini ifade ederken; Sanayi Devrimi sonrası oluşan modern kentlerde ortaya çıkan kentli algısı çok farklı bir yapıya sahip olmuştur. Sadece mekânsal bir değişim değil; eski kültürden büyük oranda sıyrılma, üretimin makineleşmesi ve ticaret ağının üreticinin elinden alınması sonucu üretimden ziyade tüketimsel var olma ve kültürel-sınıfsal çatışmaların yüksek olduğu bir kentlilik algısı meydana gelmiştir. Bu noktadan hareketle modern anlamda kent, “(...) tarımsal olmayan, üretimin yapıldığı, tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin kullanıldığı, nüfusun belli bir büyüklük ve yoğunluğa ulaştığı, heterojenlik ve bütünleşmenin var olduğu bir yerleşme yeridir.” (Erkan, 2010: 18).

Sanayileşme öncesi kentlerde üretim, el emeğiyle ve zanaatkârlar aracılığı ile gerçekleştirilmekte ve bu zanaatkârların yetiştirdiği kişilerce üretim devamlılığı sağlanmaktaydı. Bu dönemde her ne kadar şehirlerde üretim mevcut olsa da ağırlıklı üretim kırsal alanda yapılmakta ve kent-kır ayrımı net bir şekilde görülmekteydi. Ayrıca “Şehirlerin etrafının surlarla çevrilmesi olağandı, surlar şehirlerin kapalı karakterlerinin ve kırsaldan ayrı olduklarının göstergesiydi...” (Erkan, 2010: 47). Sanayileşme öncesi üretim dinamiklerinin bir diğer özelliği ise “...Geniş yığınların okuma yazma bilmesini gerektirmez, gerçekte üretim sistemi, eğitim için gerekli olan boş zamanı sağlamaya da elverişli değildir.” (Sjoberg, 2002: 49). Burada dikkat çeken nokta, gündelik yaşam pratiklerindeki boş zaman varlığının söz konusu olmamasıdır. İkinci dönem tarım toplumunda üst sınıfta doğan bu olgu, üretim ağının sahip olduğu değil, tüketim noktasında bulunanların sahip olduğu bir durumdur. Son olarak sanayileşme öncesi kent-kır ayrımında göze çarpan bir gerçek ise “(...) Kitle iletişim araçları bulunmadığından, kentler birbirlerinden oldukça yalıtılmış durumdadır.” (Sjoberg, 2002: 49). Kentlerin kapalı mekânının devamını sağlayan en büyük yapılardan birisi, kent hayatının yaygınlaşmasını doğuracak bir iletişim ve kültür pazarlamasının gelişmemiş veya çok düşük düzeyde bir gelişim göstermesidir.

Sanayileşme –veya endüstrileşme- ile birlikte kapalı ve yarı kapalı kent sisteminde büyük bir dışa açıklık durumu ortaya çıkmıştır. Kapalı kent olgusu ortadan kalkmış, seri üretim sağlayacak olan sanayileşme gelişmeleri ile birlikte endüstri kentleri ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu kentlerin iş gücü ihtiyacı insanları kırsaldan kente göçmeye teşvik etmiştir. Sanayi kentlerinin sunduğu imkânlar dolayısı ile kente göçen kır insanı ile kent insanı arasında, işçi statüsü ile gelen bu kişiler ile iş ve işveren arasında, kır kültürü ve kent kültürü arasında ve son olarak üretim-tüketim zincirinin bağları arasındaki çatışmalar modern kentlerin işleyişinde büyük bir problemler silsilesi doğurmuştur.

Ulaşım imkânlarındaki gelişmeler kentleşmeye büyük bir artı sağlamıştır. (Mumford'dan aktaran Yılmaz ve Çitçi, 2011: 258). Sanayi öncesi ulaşım imkânları ile kır insanını bir parça kente çeken bu olgu, sanayileşme ve sanayi sonrası hızla gelişen ulaşım ve iletişim ağları ile çok büyük bir ivme kazanmıştır. Kent kültürü ve kentsel yaşam tarzı hızlı bir şekilde kır insanına “lanse edilerek”, kır insanına kent hayatı özendirilmeye başlanmıştır. Üretim ağının tamamlanması için duyulan iş gücü, kırsal hayatta var olan iş bulma ihtiyacı ile çakıştığı için ve kent olanaklarının cazibesinden dolayı kırdan kente göç büyük oranda artmıştır. “Gerçekten, kentlerin sahip bulunduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etmenlerin başlıcalarıdır.” (Keleş, 1997: 27). Ancak göçün en temel sebebi, birçok toplumbilimci için ekonomik gerekçelerdir. Kırsal alandaki iş imkânlarının giderek azalması, tarım ve hayvancılık gibi sınırlı iş alternatiflerinin olması ve elde edilecek gelirin kişi başına düşen oranının azlığı insanları kır hayatından ayrılmaya zorlamıştır. “Ekonomik nedenlerden bir diğer kısmı ise, köyünde beslenemeyen, gelecek için güvence bulamayan nüfusu kent öteklerine çeken nedenlerdir.” (Keleş, 1997: 23). Kent hayatındaki sosyal politika uygulamaları (sigorta, emeklilik vb.) insanları aktif üretimde olamama halinde geliri olmayacak konumda bırakan kır üretiminden uzaklaştırmıştır. Bu durumu, 4. görüşmecinin şu ifadeleri açıkça destekler niteliktedir:

“Şehirde mesela çöpçü olsa bile veya daha halkın gözünde küçük değersiz olan bir iş bile bulabilirse buna razı oluyor, bilmiyorum bunun sebebi ne ise. Sadece rahat ve garanti peşindeler, konfor ve garanti peşinde. Sigorta bunların hayatında çok önemli, bakıyor diyor ki, ‘Ben köyde oturacağım, çalışacağım ama 60 yaşında olduğum zaman hiçbir şeyim olmayacak, çocuklar bana bakarsa bakar bakmazlarsa da kendi ayaklarım üzerinde durmak zorundayım ölene kadar.’ düşüncesi var.”

Kent hayatı ile kır hayatı arasındaki başka bir ayırım ise uygarlık ve medeniyet kavramlarının kent hayatına entegre olması ve kırsal yaşamın bu niteliklerden biraz uzak oluşudur. Kentin kendi mekanığını savunmadaki dirençliliği ve kırsal insanının kente geldikten sonra kır kültürünü tamamen bırakmak istememesi gerekçelerinden dolayı kır-kent kültürü çatışmaları devamlılık arz etmiş ve etmektedir. “Endüstrileşmenin geleneksel yaşam biçimleri üzerindeki ilk etkileri bir felaket derecesindeydi; ancak on dokuzuncu yüzyılda kentlerin ve kasabaların yedikleri bu darbe, kır kültüründen yalnızca bir ya da iki kuşak uzaklaşmış olan işçilerin ve orta sınıftan halkın doğasında bulunan köysel alt kültürleri yok etmedi.” (Bookchin, 1999: 270). Aynı şekilde bugün hala kentte yaşayan kırsal kökenli kişilerde bile büsbütün bir kültürel yıkılma yaşanmamıştır. Örneğin kırsal alanda yaşamış olan ve hayatının bir dönemini göçebe olarak yaşamış olan 4.görüşmeci bu durumu şöyle belirtmektedir:

“Mesela burada kafeye giderim, kütüphaneye gelirim, burada dağlar vardır Konya'nın, oraya giderim hafta sonları veya haftada bir mutlaka bir dağa atarım kendimi.”

Kuşkusuz bu düşünce kendi kültürel kodlarını halen sürdürdüğünü göstermektedir. Bu gerekçe ile de bütünlük bir kent dokusu kurmak imkânsızlık derecesindeki bir noktada durmaktadır.

Bilgin ve Göregenli'nin çoğulculuk kavramıyla tartıştığı bu katılımcı birliktelik olgusuna yönelik yaptıkları çıkarım şu şekildedir: “Kent yaşamında çoğulculuktan söz etmek, aynı bir bütün içinde yer alan öğelerin veya alt birimlerin, ilke olarak karşılıklı etkileşimini varsayar. Bu tür bir çoğulculuk, yan yanalıktan, bitişiklikten daha fazlasını gerektirir. Çoğulculuk, öğelerin birbiriyle eklenmediği bir düzensizlik durumundan çıkmayı gerektirir.” (Bilgin ve Göregenli, 2002: 52). Kent ortamında kurulması gereken bu ortak sosyokültürel yapıya uyum sağlama, kırsallıktan çıkarak kent hayatına adapte olma süreci kentlileşme olarak ifade edilmektedir. (Erkan, 2010: 22). Fakat çoğu zaman bu adaptasyon sağlanamamaktadır. “...Son yıllarda yapılan araştırmalar kentleşme sürecinin daha çok farklılaşmalara ve ayrışmalara neden olduğunu göstermektedir.” (Yılmaz, 2004: 265). Kırdan kente gelen kesimin kendi özlerine yönelik gruplaşmaları ve buna yönelik eylemleri bunu gözler önüne sermektedir.

Sanayileşmenin getirdiği bir diğer kavram “yabancılaşma”dır. Marx tarafından ortaya atılan bu kavram, temelde kişilerin ürettiği ürünün üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesini ifade eder. (Demir, 2018: 65). Tarımsal toplumda üretilenin tüketim hakkı üreticide iken; sanayi toplumunda üretilen ürünün tüketim hakkı üreticinin elinden alınmıştır. Bu durumun en büyük destek mekanizması da sanayileşmenin getirdiği “kapitalist ekonomik yapı” çerçevesinde oluşan üretim-tüketim zinciridir. Kapitalist ekonomi, üretim ve tüketim kalıplarını büsbütün ayırmış ve tüketimi kültürel bir çerçeveye sokmuştur. Bu doğrultuda uygarlık veya medeniyet kavramları ile özdeşleşen geleneksel kent yapısı, tüketim merkezli bir kentsel yaşam tarzına dönüştürülmüştür. Bu süreci parça parça ele almak gerekirse, birbiriyle bağdaşık dört ana nokta dikkat çekmektedir: a) Kitle iletişimi ve kitle kültürü, b) Kentsel mekânlar, c) Boş zaman, d) İhtiyaç harici tüketim.

Kitle iletişimi ve kitle kültürü, teknolojik gelişmelerin kapitalist ekonomi ve kapitalist kentleşmeye sunduğu avantajlardandır. “(...) Kent, kırsal kültürün ve onun geleneksel zenginliğinin yerine ‘kent yaşamıyla’ bağdaştırılan kitle iletişim araçlarını ve teknokratik değerleri getirmektedir.” (Bookchin, 1999: 31). Kırsal yaşam tarzındaki birinci derece ilişkiler ve onun getirisi olan birincil enformasyonun yerini, kentsel yaşam tarzında, kitle iletişimi ve kitle iletişim araçlarından elde edilen enformasyonlar almıştır. Ayrıca burada dikkat çeken bir konu da ilişkilerin artık yakınlık derecesinden ziyade kent ortamındaki zorunlulardan doğduğudur. Kent ve kır insanını samimiyet açısından değerlendirmeleri istenildiğinde görüşmeciler düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Geldiğim yer küçük yer olduğu için herkes birbirini tanıyor zaten, bir arkadaşlık olmasa da merhabanız oluyor, bir işiniz düştüğü zaman yardımcı olan oluyor; burada sosyallik var ama insanlar birbirine pek bakmıyor. Bir şey istediğiniz zaman soğuk davranıyorlar. (1. Görüşmeci)”; “Ben kent insanını samimi bulmuyorum, bir şey sorduğunuz zaman tersliyorlar, bir şey soruyorsun göstermiyorlar, ben de anket yapıyorum, boş zamanlarımda anket yaparak harçlığımı çıkarıyorum. Anket yaptığım zaman köy insanları evlerini açıyor ama kent insanları sana yol bile göstermiyor, hiçbir şey göstermiyorlar, görmezden geliyorlar, bence güvenilmez. (3. Görüşmeci)”; “Kesinlikle kırsal insanı daha samimi, bunun için bir kuşku yoktur. (4. Görüşmeci)”; “Kır insanı samimi, kır insanının samimiyeti biraz daha fazla oluyor.(6. Görüşmeci)”.

“Kentte kurulan ilişkiler gerçekten yüz yüze olabilir, ama bu ilişkiler yine de, kişisel, yapay, geçici ve parçacıdır.” (Wirth, 2002: 91). Kitle iletişiminin getirisi olan kitle kültürü ise, giderek kişilerin tek tip bir tüketim kültürüne evrilmelerini sağlamıştır. Burada tek tip ifadeyle söylenmek istenen “gruplaşma” kavramıdır. Çünkü kentsel yaşam tarzında heterojenliğin getirdiği farklı grupların totalde tek bir tüketim kalıbına sığdırılması kent hayatında gerçekleştirilememiş ve gerçekleştirilememektedir. Ancak kentsel hayattaki üst ortak noktalar çizilebilir ve burada uzlaşa sağlanabilir. Kitle iletişimi bu uzlaşa sağlamakta birincil görevi üstlenen mekanizmadır. İkinci aşama ise, üst kent kültürünün ana hatları çizildikten sonra kişilerin alt grup –buna alt kültür de denilebilir- özelliklerine yönelik gruplaştırma ve grupsal yani yine kolektif bir tüketim sağlanmasıdır. Kitle kültürü, kırsal kesimden gelen bireyleri gruplandırmak ve onların kırsal kültüründeki değer yüklü kültürlerini de tüketilebilir hale getirmek çabası içerisindedir. Bu çabanın sonucu olarak “Kentler, yalnızca elle tutulur nesnelere değil, kültürün de seri üretiminin ve tüketiminin birinci derecede önem kazandığı merkezlere dönüştü; kültür, ticari bir mala dönüştürüldü; insan ilişkileri de benzer şekilde giderek basitleşip nesnelere yardımıyla yürütülür hale geldi.” (Bookchin, 1999: 261). Bu oluşan tüketilebilir kültüre, kitle kültürü ismi verilmektedir.

Kapitalist yapıda kentsel mekânlar (alışveriş merkezleri, sinema ve tiyatro salonları, kafeler vb.) da kitle kültürünün tüketilmesi için gerekli olan fiziki koşulları sağlamakla yükümlüdür. Sanayi öncesi kentlerde var olan kapalı şehirselleşme mekânı, sanayileşme ve kapitalist ekonominin gerekleri ile birlikte kırsaldan gelen kesime de açılmıştır. Görüşmeciler kent ortamında boş zaman aktivitelerini nasıl değerlendirdiklerini şöyle açıklamışlardır:

“Sinemaya gidiyorum, AVM’ye gidiyorum; geldiğim yerde bunlar yoktu. (1. Görüşmeci)”;
“Arkadaşlarımla kafelerde buluşmayı daha çok tercih ediyorum. (2. Görüşmeci)”;
“Gezmeyi seviyorum kafe olsun, alışveriş merkezi olsun geziyorum genelde, sinemaya gidiyorum. (3. Görüşmeci)”;
“Burada kafeye giderim, kütüphaneye gelirim. (4. Görüşmeci)”;
“Arada tiyatroya, sinemaya gidiyorum. (5. Görüşmeci)”;
“Tiyatroya gitmeye çalışıyorum, sinemaya nadiren giderim. (6. Görüşmeci)”.

Bu durum kırsaldan kente gelmiş kişilerin kentsel boş zaman mekânlarını kullandıklarına dikkat çekmektedir ancak görüşmecilerin çoğu bu eylemleri uzun aralıklarla yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu mekânlar kitle kültürünü yansıtmakla beraber adeta kent olmanın; bu mekânlarda maddi veya kültürel tüketim yapma da kentli olmanın gereği haline gelmiştir. “O kadar ki buraları kentin toplumsal aynası olarak kabul etmek, hiç de yanlış sayılmaz.” (Sarıbay, 2002: 38).

Kitle kültürü ve kent mekânlarının varlığını oluşturan ve devam ettirmesini sağlayan, bu kurumların biraz daha üstünde duran diğer kavramlar olan boş zaman ve ihtiyaç harici tüketim kavramları, günümüz modern kentinin ve modern kent tüketiminin dayanak noktalarıdır. Kent hayatında var olan tüketim anlayışı, kırsaldaki ihtiyaç odaklı tüketimden ayrılaşmaktadır ve tüketimin yoğunlaştığı nokta “boş zaman değerlendirme” anlayışındadır. “Kent kültürü, kent sakininin boş zamanlarının bir bölümü olarak üretilir, paketlenir ve pazarlanır. Kırsal kesimde olduğu gibi günlük yaşamın bütünlüğüyle iç içe değildir...” (Bookchin, 1999: 33). Sanayileşme sonrası gelişen kapitalist kent yaşam tarzında boş zaman, kentsel mekânlarda, kitle kültürü ürünleriyle tüketilmesi gereken bir ihtiyaç fazlası –isteksel- tüketim alanıdır.

3. TÜKETİM VE BOŞ ZAMAN KAVRAMI

Günümüz tüketim toplumunda tüketim, ihtiyaçtan ziyade prestij kazanmak, bir sınıfa dahil olmak veya sınıf atlamak, aidiyet ve kimlik gibi soyut anlamlar dahilinde gerçekleştirilmektedir. Tüketime yüklenen bu soyut anlamlarla, özellikle küreselleşen dünyanın medya içerikleriyle beraber bireylere, var olan ürünlerin tüketilerek daha güzel, daha farklı veya daha mutlu bir yaşama sahip olunabileceği telkinleri gibi ürünü geri planda bırakan irrasyonel duygular ön plana çıkarılmaktadır. Bocoock, “tüketim bir eksiklik -orada bulunmayan bir şey için duyulan arzu-” (2009: 75) olarak tüketimi tanımlamıştır. Tüketim etkinliğinin bireyler tarafından benimsenmesinin tarihi kimi araştırmacılara göre kitlesel tüketimin ve eğlence kültürünün geliştiği 19. yüzyıla kadar; kimi araştırmacılara göreyse de 18. yüzyıl İngiltere’sine kadar götürülebilmektedir. Hemfikir olunan nokta ise tüketim kültürünün, sanayileşme ile birlikte ortaya çıktığı ve kapitalist toplumların kültürü olduğudur. Max Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eserinde kullanmış olduğu kavram olan “kapitalizmin ruhu”nun, Luther’in ve Calvin’in öğretilerine dayandığını vurgulamıştır. Katolik Orta Çağ döneminin genel anlayışı zenginliğin, günah olduğu yönünde olmuştur. Halk, günaha girmemek adına zenginlikten kaçınırken; üst yöneticiler ve özellikle din kesimi, bolluğun ve refahın içinde yaşamaktaydılar. Gelişen dünya ile birlikte kapital ekonominin başlamasıyla kâr elde etme gayreti başlamıştır. Kâr elde edebilmek Katolik inanç ile gerçekleşmemektedir çünkü günah olarak görülmektedir. Bu yüzden yeni bir din ya da şartları karşılayan bir din ihtiyacı doğmuştur. Bu yeni din içerisinde, Katolik inancında olmayan tek bir madde eklenmiştir o da “zenginliğin günah olmadığı”dır. Bunun dışındaki günahlar ve zihniyet aynı kalmıştır. “Katolik... daha sakindir; daha az kazanma güdüsü ile donatılmıştır, çok az bir geliri de olsa, olanaklı en emin yaşam biçimini, sonunda ona onur ve zenginlik getirebilecek tehlikeli, heyecanlı bir yaşam biçimine tercih eder. Atasözü, şakayla karışık, ya iyi yiyin ya da rahat uyuyun der. Buna göre, Protestanlar çok iyi yerlerken Katolikler rahat uyumak isterler.” (Weber, 1999: 35).

Fransa’da doğan Teolog Jean Calvin, Protestanlığın fikir insanlarından. Protestanlığa Püriten ahlakı getirmiş olan Kalvinist doktrinde “Kişisel Kurtuluş ve Sınırlı Kefaret” denilen üçüncü noktaya göre, İsa’nın insanları kurtarmak için kendini feda etmesi sadece seçilmiş kişileri kurtarmaya yöneliktir. Bireyin erdemli olması veya davranışları seçimi etkilemez. Bu yüzden insana kimse yardım edemezdi. Bu anlamda birey Tanrı’ya güvenmeye devam etmeli ve ruhunu koruyabilmek için sürekli çalışmalıydı. (Kılıçbay, 2006). Kalvinist inanca göre, halk fakir olduğu için ve de fakir olduğu sürece çalışacaktır. Kapitalizmin düşük ücretin üretkenlik yarattığı iddiasını Kalvinist doktrinler bire bir desteklemektedir. “ (...) Zenginlik peşinde koşmayı, reddedilmesi gereken; fakat mesleki uğraşının ürünü olarak zenginliğe ulaşmayı tanrının kutsaması olarak görmekle kalmayıp, ayrıca daha da önemlisi, durup dinlenmeden sürekli, sistematik dünyevi meslek öğretisinin dini değerlendirilmesinin asketizme ulaştıracak en yüksek araç ve aynı zamanda insanın yeniden doğmasının ve gerçek inancının en emin ve açık ispatı olması, bizim burada kapitalizmin “ruhu” olarak adlandırdığımız yaşam biçiminin yayılmasının en büyük manivelası olmuştur.”(Weber, 1999: 178).

Max Weber, ihtiyaçların yaratılmasının ve de farklılaşmasının kapitalizmin bir ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür. Zamanla bir kesimin sürekli çalışması ve diğer kesimin bu çalışan kesim sayesinde serbest zamanı elde edebilmesi eşitsizliği, kendi döneminde Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından incelenmiştir.

Marx, Yabancılaşma eserinde işçinin kendi emeğine olan yabancılaşmanın, emeğin işçinin dışında olmasından, yani onun özüne ilişkin olmamasından kaynaklandığını söylemektedir. Dışsal emeği, insanın içinde kendine yabancılaştığı onur kırıcı bir çalışma olarak görmektedir. (Marx, 2000: 22-25). Yine K. Marx ve F. Engels, Alman İdeolojisi eserinde yabancılaşmayı, üretici güçlerin gelişiminin bir evresi olarak varsaymışlardır. Marx aynı zamanda kapitalist sistemde bireye yaratılan yeni ihtiyaçların hiçbir zaman doyuma ulaşmamasının da yabancılaşmanın bir uzantısı olduğunu belirtir. Burada tüketim dışarıdan dayatılan ve bireyin gerçek ihtiyacına yönelik olmayan mal ve hizmetler bütünü olduğu için birey bunlarla kendini ifade edememektedir. (Marx ve Engels, 1992: 54-55). “Başka bir deyişle, tüketiciliğin ve bizim yeni ulaştığımız özgürlüklerin cazibeleri ne olursa olsun, bunlar, bireyin kendine dair anlamlı bir varoluşun sürmesi için ihtiyaç duyduğu her şeyi karşılamıyor.” (Lodziak, 2003: 18).

1930’lardan sonra sanayi alanındaki gelişmelerle birlikte kitlesel üretimin artmasıyla Fordizm kavramı ortaya çıkmıştır. Fordizm, ABD’li otomobil üreticisi Henry Ford tarafından seri üretim yoluyla ürettiği otomobiller aracılığıyla başlamıştır. Gramsci tarafından geliştirilen Fordizm kavramı, kapitalist medeniyette yeni bir dönemi başlatmıştır. “Planlı ekonomi”ye geçişe damgasını vurmuştur. Yalnızca üretim planlanmamış, aynı zamanda birey de planlanmıştır. Fordizm, fabrikanın kapısının önünde durmamış, evi ve işçinin hayatının en özel ve mahrem alanlarını işgal etmişti. Amaç “yeni bir işçi ve insan tipi” yaratmaktır.” (Gramsci’den akt. Kumar: 2013: 68). Fordizmin en belirgin özelliği, kitle üretimi ve tüketiminin bulunmasıdır yani tek özel bir müşteri değil, toplumun geneli hedef halindedir. Kitlesel üretimin olduğu bir yerde standartlaşma da beraberinde gelmektedir. Bireylerin sadece aldıkları ücretlerinin belirlendiği bir sistemden öte cinsel ve aile yaşamlarına kadar denetlendiği buna uygun olarak güçlü bir yönlendirme ve bütünleşme eğiliminin olduğu hegemonik bir sosyal – psikolojik süreçtir. Bu sistemde, insanlara önce yüksek gelir sağlanır daha sonra bu gelirin nasıl harcanması gerektiğine dair birey manipüle edilir ve sonunda bireyin kazanıp cebine giren para bir şekilde yine sisteme kavuşturulur.

Kitlesel üretim ve tüketimi amaçlayan fordizmde, bireyin istek ve ihtiyaçları göz önüne alınmamasından kaynaklı sorunlar çıkmaya başlamıştır. Tüketicinin değişen taleplerinin karşılanmamasının ve farklılıkların değerlendirilmeye alınmamasının fordizmi dönüştürdüğü söylenebilir. Devamında üretilen bir kavram olan post-fordizm, tüketicinin değişen taleplerini esnek bir şekilde yerine getiren iş-gücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşmanın sağlandığı bir rejimdir. (Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 37-42). Fordizmden sonra gelişen bireyselliğe karşı fordist sol çaresiz kalmıştır. Çünkü girişimsel ruhu ve dayanışmanın nasıl bir araya gelebileceğini bulamamışlardır. Çünkü fordizm dayanışmanın sadece devlet temelinde gerçekleşebileceğine inanıyordu. (Oğuz, 2018: 23). “Kullandığı dilin, yani bireycilik, tercih ve çeşitlilik dilinin yeni sağın sözcük dağarcığına aşırı ölçüde riayet ettiği söylenebilir.” (Kumar, 2013: 71). Post-Fordist üretim sisteminin genel özellikleri, esnek üretim rejimine ve esnek bir birikim düzenine sahip olmasıdır. Tüketim taleplerine göre farklılaşan bir üretim sürecini temsil etmektedir. Standartlaşmış ürünler yerine tüketicinin istek ve ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş-farklılaştırılmış ürün üretimi bulunur. Fordizmden ayrı olarak yüksek ücret yerine; çok nitelikli işgücü karşısında iş güvencesi ve yüksek ücret verilmeye başlanmıştır. Mavi yakalı geleneksel işçi sınıfı yerine beyaz yakalı işgücü yani profesyonel, teknik veya yönetici bir mesleki yapı hâkim olmuştur. Üretimin parçalara ayrılmasıyla kaba güç gerektirmeyen işlerin doğmasıyla beraber kadınların da çalışma yaşamında istihdamının önü açılmıştır. (Saklı, 2007: 12-13).

Fordizm ve post-fordizm olarak tanımlanan dönemler hem ayrı hem de iç içe geçmiş vaziyettedir. Bu iki kavram ile aktarılmak istenen, ekonomik durumların yanı sıra toplumun ideolojik ve politik düzlemi gösterebilmektir. Sistemlerin değişmesinin beraberinde insan ve toplum yaşamının hatta kimlik, benlik ve günlük yaşamın diğer alanlarındaki değişimler de sorgulanmaktadır.

Günümüz çağdaş tüketim kültürü, küreselleşme olgusu ile bağlantılıdır. Endüstriyel ve ticari süreçlerin küresel boyutta ilerlemesi ve maddi kültürün tüm sonuçları, ulus devletlerin sınırlarını aşmaktadır. Küreselleşme ile birlikte tüketim kültürü kavramı içerisinde “yaşam tarzı” ön plana çıkmaktadır. Yaşam tarzları üzerinden arzuların paketlenerek topluma sunulmasında günümüz kitle iletişim araçları da önemli rol oynamaktadır. Baudrillard, “Tüketim etkin ve toplumsal bir davranıştır, bir zorlama, bir ahlak ve bir kurumdur. Tüketim tam olarak bir toplumsal değerler sistemi, bu terimin grup bütünleşmesi ve toplumsal denetim işlevi olarak içerimlediği bir toplumsal değerler sistemidir. Tüketim toplumu aynı zamanda tüketimin öğrenilmesi toplumu, tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılma toplumdur; yani yeni üretim güçlerinin ortaya çıkmasıyla ve yüksek verimlilik taşıyan ekonomik bir sistemin tekeli yeniden yapılanmasıyla orantılı yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzı.” (2018: 95) ifadeleriyle tüketim ve tüketim toplumunu tanımlamaktadır. Bireyler olmak istedikleri yapay kimliklerini beslemek üzere her bir ürün ile birlikte bir yaşam tarzı satın almaya başlamışlardır. Tüketim ve farklı yaşam tarzlarının dolaşıma sokulduğu bu evrede tüketerek kimlik değerlerinin kazanılacağı vurgulanmaktadır. Bireyler ait olmak istedikleri yaşam tarzlarının ve sınıfların ürünlerini temin ederek haz mekanizmalarını tatmin etmektedirler. Tüketim kültüründe önemli olan tüketmek değil; tüketim arzusunun sürekli diri tutulmasını sağlayabilmektir.

Yeni dünyanın ideolojisi haline gelen tüketim ve tüketimcilik, istek ve ihtiyaçların karışıklığına yol açmaktadır. İstek ve ihtiyaç birbirinden farklı iki kavramdır. İstekler, ihtiyaçlar ile karıştırılmaktadır. İstek kavramı, bireyin yaşamı boyunca öğrendikleriyle ve tatmin edilmeyen ihtiyaçların varlığıyla ortaya çıkar ve ihtiyacın nasıl tatmin edileceğini belirler. Örneğin susamış olmak bir ihtiyaç belirtisidir. Susuzluğun nasıl bir biçimde giderilip tatmin sağlanacağını gösteren ise istektir. İhtiyaç bir nesneye yönelmediğinde spesifik bir özellik de taşımaz. Bir nesneye odaklandığında, satın alma arzusuyla birlikte ihtiyaç isteğe dönüşür ve istek ekonomik bir biçime gelmiş olur. Odabaşı ihtiyaçları gerçek ve sahte olarak ikiye ayırır. Yapay ve sahte ihtiyaçların, toplum ve işletmeler tarafından yaratıldığını belirtmektedir (Odabaşı, 2006: 20-23). Ritzer’in Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek eserinde “tüketim katedralleri” olarak bahsettiği alışveriş merkezlerinin, bireylere sahte ihtiyaçlar yaratmak üzere tüketiciyi kendine çekmek için büyü, fantastik, sihirli ortamlar sunduklarını ya da sunuyor gibi gördüklerini belirtmiştir. Alışveriş merkezlerini, insanların “tüketim dinleri”ni yerine getirmek için gittikleri yerler olarak tarif etmiştir. Geleneksel uygarlığın tapınaklarının gördüğü işlevi bugün alışveriş merkezleri, McDonald, Disney Dünyası, kumarhaneler vb. yerler görmektedir (Ritzer, 2000: 26-27).

Tüketim katedrallerinin başka bir yönü ise bireyi tüketmeye yönelik hareket etmesini sağlarken bireyin serbest zamanını da zapt etmesidir. Birey, serbest zamanını “bir şeye para harcama vakti” olarak görmeye ayarlanmıştır. Günde sekiz saat ve buna ek olarak artı mesai ile çalışarak kazandığı parasını, kendisine serbest zaman olarak tanımlanan zaman diliminde harcayarak sistemin devamını sağlamaktadır. Serbest zaman, en basit haliyle aylak geçirilen ya da bireyin anlam arayışına, yüce etkinliklere giriştiği özel zamanıdır.

“Anlam açısından bakıldığında ise İngilizcedeki serbest zaman sözcüğü (leisure) Latincedeki (licere) özgür olma sözcüğünden türetilmiştir. Bu nedenle, serbest zaman etkinliği, sınırlandırılmamış, özgürce seçilmiş bir etkinliktir.” (Aydoğan, 2000: 21). İkel topluluklarda bugün ayırt ettiğimiz anlamda çalışma ve çalışma dışında kalan zaman olarak bir ayırım bulunmamaktadır. Üretimin ve tüketime topluluk halinde ortaklaşa bir biçimde olduğu ilkel topluluklarda, birey varlığını ancak bir topluluğun bir üyesi olarak sürdürebiliyordu. Bu topluluklarda çalışma hayatı ve çalışma hayatına entegre olan bir boş zaman anlayışı hâkimdir. Bugün oturmuş olan kırsal kesimlerde de görüşmecilerin kırsal yaşamda boş zamanın nasıl değerlendirildiğine dair sorulan soruya verdikleri yanıtlar şu şekildedir:

“Açıkçası kırsal kesimde çok bir boş zaman olmuyor. Kırsalı yaz/kış olarak ayırırsak yazın genellikle insanlar, sabah erkenden kalkıp tarlaya giderler güneş battıktan sonra eve gelirler en fazla bir iki saat oturur, yatarı çünkü yarın yine tarlaya gidecek. (2. Görüşmeci)”; “Şehirde yaşayan insanın tanımladığı boş zaman diye bir şey yoktur orada. Onlar şehirde olur, orada boş zaman diye bir kavram yoktur zaten. Ya evde oturursun ya suya gidersin ya oduna gidersin, hayvana gidersin hayvan gütmeye gidersin yani illa ki uğraşacak bir şeyler var. (4. Görüşmeci)”; “Yaptığı bir şey yok daha doğrusu kırsal insanının tarladan başka yapacak bir iş yok çünkü orda. Merkezde olduğu gibi büyük şehirlerde olduğu gibi bir sosyal aktivitesi yok orda. (5. Görüşmeci)”.

Bu cevaplar, kırsal yaşamda kentsel anlamdaki tüketimsel bir boş zamanın olmadığını, boş zaman anlayışının gündelik hayat ve çalışma hayatı ile iç içe olduğunu göstermektedir. Avcılık-toplayıcılık hayatından yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte takas sistemi gelişmiştir; üretilen artı ürün kent-köy arasında takas yolu ile ticareti başlatmıştır. Takas yolunun gelişmesi tarihte serbest zamanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yerleşik yaşamla birlikte ortaya çıkan kölelik olgusu, köle sahipleri açısından serbest zamanı kullanma imkânını doğurmuştur. Yöneten sınıf serbest zamana sahip olurken; toprakla uğraşan kesim çalışan sınıf olmuştur. Daha önce toplumun her kesimi tarafından yapılan çalışma, belli bir kesimin işi haline gelmiştir. Diğer bir ifade ile tarihte ilk modern anlamdaki boş zaman üst sınıfa özgü olarak ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Antik Yunan’da zihinsel aktivitelerle (siyaset, felsefe, edebiyat, hukuk vb.) uğraşan bireylere üst insan gözüyle bakılırken; beden işlerini yapanlara alt insan olarak bakılmaktadır. Genel olarak bu dönemde çalışma alt sınıfa ait olarak görülmüştür ve bunun sonucu olarak da boş zaman kavramı yine üst sınıfa ait kimliğini devam ettirmiştir (Bahadır, 2016: 107-109).

Orta Çağ’da toplumsal tören, ritüel, hukuksal cezalandırma ve genel olarak toplumsal aktiviteler bir boş zaman aktivitesi olarak görülmüştür. Orta Çağ’da boş zaman, üst sınıf için sınıfsal bir sembolik anlam taşımaktaydı. “Geç orta çağda, boş zaman; gösteriş, lüks, haz ve israfa doğru dönüşmeye başladı. Boş zamanın kullanımı köleci çalışma düzeninin aksine bir soyluluk işareti oldu.”(Juniu’dan akt. Aytaç, 2002: 236). “1883 yılında Paul Lafargue “Tembellik Hakkı” adındaki broşürü yayınlamadan önce boş zaman bütün kötülüklerin kaynağı olarak görülüyordu. Yüzyıllar boyu tembellik yerilmiş, çalışma kutsanmıştır. Çalışma, daha çok, Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi dinler çerçevesinde yüceltilmiştir.” (Tezcan, 1993: 13). Lafargue tembellik hakkı prensibini 1999 yılında kitap haline getirmiş ve bu kitapta boş zamanın çalışanlar için önemine değinmiş; çalışan kesim için de boş zamanın olması gerektiğini belirtmiş ve bunu tembellik hakkı kavramı ile açıklamıştır (Osmanlı ve Kaya, 2014: 6-7).

Orta Çağ'ın son dönemlerinde ortaya çıkan reform ve Rönesans hareketleri doğrultusunda yıkılan skolastik düşünce anlayışıyla birlikte, toplumsal tabakalaşma ortadan kalkmış, insan ve dayanışma önemli hale gelmiştir. Protestan ahlakı ile ortaya çıkan kapitalist ekonomik yapının öncü düşüncesi, bu dönemdeki tabakalaşmanın ortadan kalkmasıyla boşalan rekabet ortamını, boş zamanı değerlendirme alanına doğru yönlendirmiş ve buna zemin hazırlamıştır. Bu noktada, boş zamanın modern anlamdaki tüketiminin tam anlamıyla ortaya çıktığı Sanayi Devrimi ve Endüstri Çağı gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte kölelerin, serflerin genel niteliklerini taşıyan sınıf işçiler olmuştur. İşçi sınıfının çalışarak yönetici sınıfa boş zaman yaratması diğer tarihi dönemlerde gerçekleştiği gibi Sanayi Devrimi sonrasında da sürmektedir. Bernard Russell'in de Aylaklığa Övgü eserinde bahsettiği üzere, boş zaman, başkasının hedeflerine-amaçlarına çalışmak yerine kendi sevdiği uğraşlar ile hemhal olma zamanı olarak tanımlanmaktadır. "(...) Artık hiç gereği kalmadığı halde aşırı derecede çalışmakta direnmek, ancak budalaca ve çoğunlukla başkası hesabına katlanılan bir çilekeşlik ruhuyla mümkündür." (Russell: 1990: 16).

"ABD'de boş zamanlarla ilgilenen ilk sosyolog Thorstein Veblen idi." (Tezcan, 1993: 15). Veblen, "Aylak Sınıfın Teorisi" eserinde toplumsal sınıf ve tüketim arasındaki korelasyonu ortaya koymuştur. "Veblen'in teorisine göre... gösterişçi tüketimin özünde öykünme vardır. Böyle bir yapıda, başkalarını taklit eden tüketici, ihtiyaçlarından fazlasını harcayarak kendini gerçekleştirmeye çalışır." (Hürmeriç ve Baban, 2012: 97). "(...) Maddenin tabiatında lüks ve hayatın rahatlıkları aylak sınıfa aittir." (Veblen, 2005: 58).

Modern Sanayi toplumunun gelişmesi ile birlikte boş zaman kavramı anlam olarak dönüşmeye başlamıştır. Sosyal teorisyenler boş zamanın günümüz toplumlarında, tüketimci bir karakter kazandığını belirtmektedir. "Günümüzdeyse evrensel denilen şey kesinlikle somut bir görünüm almaya başlamış, yani insani gereksinimlere yanıt veren maddi ve kültürel bir üretim sürecine benzemiştir. Bu, tüketimin evrenselleşmesi anlamına gelmektedir." (Baudrillard, 2009: 47). Tüketimin fizyolojik ihtiyaçları gidermekten öte; değer, yaşam tarzı, hayatın amacı ve gayesi haline geldiği belirtilmektedir. Modern birey, çalışma zamanında empoze edilmiş olan tüketimcilik karakterini boş zamanında da sürdürmeye devam etmektedir. Örneğin eğlence, alışveriş, turizm, bronzlaşma saplantısı, güneş altındaki jimnastik, günümüzde sosyal medyada var olma hatta zorunlu paylaşım yapma gibi isteğe bağlı olarak gerçekleşmesi gereken çoğu aktivite sanki çilekeşlik ilkesine uygun tarzda zorunlu bir "görev" halini alarak yapılmaktadır. (Baudrillard, 2018: 194-204). Dolayısıyla yaşadığımız dünyada gerçekler yerini hipergerçekliğe bırakmıştır, başka bir ifade ile gerçeğin yerini alan simülarklar gerçeğin kalıntılarına ait bir evren yaratmıştır. Çağımızda gerçeklerin sonsuz sayıda yeniden üretimi mevcuttur. Aslı yerine göstergeleri konulmuş bir gerçek, yani gerçeğin kendisi yerine işlemsel anlamda ikizinin koyulması yolu ile yaratılan bir caydırmadan söz edilmektedir. (Baudrillard, 2014: 13-14).

Bütün bu gelişmeler ve süreçler doğrultusunda bakıldığında sanayileşmenin –veya kapitalist yapının- getirdiği kent dokusunda insanlar mekânsal, maddi ve kültürel tüketimle var olabilecek bir noktada durmaktadırlar. Fakat kırsal kökenli insanlar bu kentsel tüketimde tam bir adaptasyon sağlayamamışlardır. Kentsel boş zaman aktivite mekânlarına katılım göstermelerine karşın katılımcılarda dikkat çeken nokta tüketim alışkanlıkları konusundaki yorumlarıdır. Görüşmeciler alışveriş-tüketim yaparken nelere dikkat ettikleri sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Ben marka takıntısında değilim, ilk önce ihtiyacım var mı ona bakarım, fuzuli alışveriş yapmayı çok sevmiyorum. İhtiyacım varsa, ikincisi de fiyat olarak bana uygunsa onu alıyorum. Sadece markaya para verenlerden değilim. Beş liralık ürün de olur işime yarar, beş yüz liralık ürün de olur işime yarar, o anki duruma bağlı, işlevsellik olarak alım yaparım. (2. Görüşmeci)”; “Benim marka takıntım yok, öyle insanları da sevmiyorum. Ne kadar paran varsa o kadar alırsın, bütçene göre. Bir şeyi kombin yapacaksın, beğenirsin, para ile marka ile şıklık olmaz bence. Gider beğenir alırsın, fiyatı ne kadar uygunsa. Parana bakıyorsun alırken, ihtiyaca göre. (3. Görüşmeci)”; “Önemli olan ilk önce ihtiyacım, bir şeye ihtiyacım varsa onu alıyorum yoksa almıyorum. Kalitesi önemli, markası önemli olabilir bazen, iyi kaliteli, indirimli bir şey bulursam alabilirim. Dayanıklılığı önemli, bir sene, iki sene, üç sene devam etmeli. (4. Görüşmeci)”; “Herkes kendi bütçesine göre ayarlar tabi ama giyimde sadece ayakkabıya dikkat ederim, giydiğin ayakkabı iyi olacak. Gerisi zaten önemli değil, zaten marka olsun falan öyle marka takıntım yok. (5. Görüşmeci)”; “Markaya dikkat etmeye çalışıyorum, aldığım şey kaliteli olsun, uzun süre dayansın. Marka konusunda yalnızca marka göstermek için değil de aldığım şey kaliteli olsun diye uğraşıyorum. Dayanıklı olsun. (6. Görüşmeci)”.

Tüketim tercihlerinde dikkat çeken üç ana nokta ihtiyaç, dayanıklılık ve işlevselliştir. Marka, tercihlerde çok önemli olmamakla birlikte; markayı ön planda tutan kişiler de dayanıklılık gerekçesinden dolayı seçtiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca iki görüşmecinin belirttiği bir nokta da “ayakkabı” tercihlerine dikkat ettikleridir. Bu duruma yönelik olarak 4. görüşmeciye ayakkabı konusunda dayanıklı olmasını ön planda tutmasında kırsal yaşamın etkisi olup olmadığı sorulduğunda, “Evet kesinlikle var. Bizim oralarda ayakkabı ve mont çok önem gösteriyoruz. Ayakkabı çok sağlam olacak, mont da sağlam olacak.” cevabını vermiştir. Bu durumlar kırsal insanının kent mekânlarını kullanmalarına karşın bu mekânlara tam olarak adapte olamadığını; mekânların kuruluş felsefesine tam olarak uymadıklarını göstermektedir.

4.SONUÇ

Üretim mekaniklerinin tarihsel süreçleri ile mekânsal dönüşümler gerçekleşmiştir. Mekânlar, ürün elde etme ve tüketme zincirini belirleyen faktörlerin en etkililerindedir. Avcı-toplayıcı toplumlar mekânsal bir yerleşim gösterememiş ve doğanın kendilerine sunduğu imkânlarla tabi olmuşlardır. Üretim ve tüketim dengesi, bu dönemde eşit düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak insanların yerleşik hayata geçmesi ve bilinçli üretime başlaması ile ürün fazlası veya artı üretim olarak ifade edilen olgu ortaya çıkmıştır. Bu olgunun getirisi ticaretin doğuşudur. Üretim-tüketim dengesinin bozulması ise bir diğer sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Avcı-toplayıcı topluluktaki eşitliğin aksine, yerleşmiş toplumlarda üreten ve tüketen kesim arasında farklar doğmuştur. Tüketimin, üretim yapan kesim için karşılığı, hayatta kalmak iken; üretmeden tüketen kesim için bir üst sınıfsal sembol ve eğlence anlayışı olduğu görülmektedir. Tüketimin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan boş zaman olgusu da burada “sadece tüketen” sınıfın elinde ortaya çıkmıştır. İlerleyen insanlık tarihi boyunca boş zaman büyük oranda bu sınıfa özgü olarak kalacaktır. Ancak sanayileşmenin gelişimi doğrultusunda, mekânsal değerlerin değişimiyle beraber tüketim alışkanlıkları ve boş zaman kavramı da şekillenmiştir. Sanayileşme ve kapitalizm kendi varlığının devamını sağlayabilmek için üretilen ürünlerin satılmasına ve bunun için de bireylerin yaşamlarındaki boş zamanlarına ihtiyaç duyar. Bu iki kurum aslında kendi içindeki krizi bir noktada metalaştırarak çözmektedir.

Boş zamanın bir sermaye haline getirilerek; boş zaman eşittir satın alma eylemi veya boş zaman eşittir satın alınacak şeyleri seyretme düzeneği oluşturulmaktadır. Bu düzeneğin oluşturulmak istenmesi, sanayileşmenin kendi ekonomik faallığını sürdürebilmesi ve bu sürdürülebilirliğin devamı için bireylere boş zaman yaratılmasını istemesinden kaynaklanmaktadır ve yine aynı nedenden ötürü bu boş zamanın nasıl değerlendirileceği hakkını bireye bırakmamaktadır. Boş zamanın kapitalizm tarafından çevrilebilmesi ve boş zamanın manipüle edilebilmesi sanayileşmiş kapitalist yapının en büyük savunucusu olan kitle iletişim araçları ile mümkün kılınabilmektedir.

Üretim-tüketim zinciri, kentleşme, sanayileşme ve kentlileşmenin gelişim süreçlerinden ve görüşme yapılan altı kişinin sunduğu verilerden hareketle, kırsal ve kentsel alanlardaki bireylerin bu süreçlerden etkilenme biçimlerinin dolayısıyla da tüketim alışkanlıklarının ve boş zaman kullanım aktivitelerinin farklılık gösterdiği söylenebilir. Kırsal alandaki birey, sanayileşme sürecinden kentsel alandaki birey kadar etkilenmemektedir; burada bir sınırlılık söz konusudur. Kırsal alandaki bu sınırlılığı aşan birkaç kitle iletişim aracı olmasına rağmen yine de tam olarak sanayileşmenin getirdiği boş zaman aktivitelerine dâhil olunamamaktadır. Kentsel alandaki bireyler için yemek, alışveriş, spor, sergiler, müzik, teknoloji ve eğlence mekânları ile boş zaman aktiviteleri yaratılmaktadır ve kitle kültürü bağlamında tüketime sunulmaktadır; aynı durum kırsal alandaki birey için geçerli değildir. Kırsal alandaki bireyin boş zaman aktivitesi olarak niteleyebileceği bir durum bulunmamaktadır çünkü boş zaman kırsal alanda çalışma hayatı ile iç içe geçmiştir. Bu iki ayrı mekanizma tek tek ele alındığında ortaya çıkan durum, kent insanı boş zamanı kitlesel kültür çerçevesinde tüketir iken; kır insanı boş zamanı çalışma ortamı içerisinde kesintisiz ve farkında olmaksızın tüketmektedir. Ancak kırsal kesimden kent ortamına gelen kişilerin net bir ayırım ile bu iki noktadan birisinde durduğunu söylemek mümkün değildir. Kırdan kente gelen kişiler, kent hayatındaki boş zaman tüketim mekânı olan kentsel içeriklere dâhil olmayı tercih etmekte veya buna mecbur kalmaktadır fakat bu ortamlardaki tüketim biçimlerini kırsaldan getirdikleri ihtiyaç odaklı ve işlevsel düşünce yapısı içerisinde tasarlamaktadırlar. Dolayısıyla kent insanının tüketiminde baskın olan ihtiyaç harici tüketim ve bu tüketimin yapılması için kentleşme sürecinde tasarlanan boş zaman, kırsaldan kente gelmiş kişilerin kültürel yapılarını tam olarak kıramamakta ve bunun sonucunda kırsal insanı bütün bir biçimde kentli kimliğine girememektedir. Kapitalist modern kent dokusu içerisinde, kırsaldan kente gelen insan, tüketim alışkanlıklarını, boş zaman aktivitelerini ve boş zaman kullanım biçimini tam olarak biçimlendiremediği için kentlileşme eylemini tam bir şekilde gerçekleştirilememektedir.

5.KAYNAKÇA

- Aydoğan, F. (2000). Medya ve serbest zaman. İstanbul: Om Yayınevi.
- Aytaç, Ö. (2002). Boş zaman üzerine kuramsal yaklaşımlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 231-260.
- Bahadır, M. (2016). Antikçağ'dan günümüze boş zaman üzerine bir değerlendirme. Dergipark/Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(2), 103–116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/etusbed/issue/35461/393989>
- Baudrillard, J. (2009). Gösterge ekonomi politikası hakkında bir eleştiri. (2. Baskı). Oğuz Adanır ve Ali Bilgin (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2014). Simülarklar ve Simülasyon. Oğuz Adanır (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Baudrillard, J. (2018). Tüketim toplumu. (11.Baskı). Nilgün Tatal ve Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. ve Göregenli, M. (2002). Kentsel kalıtım ve çoğulculuk. Ferzan Yıldırım (Ed.), Kentte birlikte yaşamak üstüne içinde (s.51-64). İstanbul: De:ki Yayınevi.
- Bocock, R. (2009). Tüketim. (3. Baskı). İrem Kutluk (Çev). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bookchin, M. (1999). Kentsiz kentleşme. Burak Özyalçın (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dağtaş, B. ve Dağtaş, E. (2009). Tüketim kültürü, yaşam tarzları, boş zamanlar ve medya üzerine bir literatür taraması. Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş (Der.), Medya, tüketim kültürü ve yaşam tarzları içinde (s. 27-75). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Demir, Z. (2018). Karl Marx'ın bakış açısından kapitalist toplumda yabancılaşma ve sonuçları. Dergipark/Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(5), 102-120. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akader/issue/36855/406285>
- Erkan, R. (2010). Kentleşme ve sosyal değişme. (3.baskı). Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Hürmeriç, P. ve Baban, E. (2012). Simmel, Veblen ve Sombart'ın penceresinden hedonik tüketim: Ütopyada negotium ve otium. Global Media Journal TR Edition, 2(4), 87-101. Erişim adresi: <https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Pelin%20HU%CC%88RMERI%CC%87C%CC%A7%20-%20Ece%20BABAN.pdf>
- Keleş, R. (1997). Kentleşme politikası. (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıçbay, A. M. (2006, 12 Şubat). Jean Calvin ve Kalvinizm. Erişim adresi: <Http://Arsiv.Sabah.Com.Tr/2006/02/15/Cp/Gnc118-20060212-102.Html>
- Kumar, K. (2013). Sanayi sonrası toplumdan post-modern topluma: Çağdaş dünyanın yeni kuramları. (4.baskı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Laçiner, Ö. (2002). Kentlerin dönüşümü ve yeni kentlilik bilinci. Ferzan Yıldırım (Ed.), Kentte birlikte yaşamak üstüne içinde (s. 65-77). İstanbul: De:ki Yayınevi.
- Lodziak, C. (2003). Kapitalizm ve kültür: İhtiyaçların manipülasyonu. Berna Kurt (Çev.). İstanbul: Çitlenbik Yayınları.
- Marx, K. (2000). Yabancılaşma. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. Ve Engels, F. (1992). Alman ideolojisi: Feurbach. Ankara: Sol Yayınları.
- Odabaşı, Y. (2006). Tüketim kültürü. (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Oğuz, C. M. (2018). Bob Jessop, Post-Fordizm ve devlet. Politik Ekonomik Kuram Dergisi, 2(1), 19-34.
- Osmanlı, U. ve Kaya, S. (2014). Püritanizm'den hedonizm'e değişen boş zaman kavramı. Hacettepe Dergisi Sosyolojik Araştırmalar E-dergisi. Erişim adresi: <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/PrutanizmdenHedonizmeDegisenBosZamanKavrami.pdf>
- Ritzer, G. (2000). Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek. Şen Süer Kaya (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Russell, B. (1990). Aylaklığa övgü. Mete Ergin (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Saklı, A. R. (2007). Kapitalist gelişim sürecinde fordizm ve post-fordizm. Ankara. Erişim adresi: <http://ses.org.tr/wp-content/uploads/fordizmpostfordizm.pdf>

- Sarıbay, Y. A. (2002). Kent: Modernleşme ile postmodernleşme arasındaki köprü. Ferzan Yıldırım (Ed.), *Kentte birlikte yaşamak üstüne içinde* (s. 37-50). İstanbul: De:ki Yayınevi.
- Sjöberg, G. (2002). Sanayi öncesi kenti. Bülent Duru ve Ayten Alkan (Der. ve Çev.), *20. Yüzyıl Kenti içinde* (s. 37-54). Ankara: İmge Kitabevi.
- Tezcan, M. (1993). Boş zaman sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Veblen, T. (2005). Aylak sınıfın teorisi. Zeynep Gültekin ve Cumhur Atay (Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.
- Weber, M. (1999). Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu. Zeynep Gürata (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. Bülent Duru ve Ayten Alkan (Der. ve Çev.), *20. Yüzyıl Kenti içinde* (s. 77-106). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Dergipark/Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 252-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6149/82577>
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı bir mekanizma olarak kentleşme. *Dergipark/Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(48), 252-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/890/9893>

MUTFAKLARDA DİJİTAL DÖNÜŞÜM: MUĞLA'DAKİ OTEL İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Elçin NOYAN

İstanbul Ayvansaray Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

ORCID: 0000 0003 2630 0274

ÖZET

Teknolojik yeniliklerin hızla artması bizi akıllı şehirler, akıllı evler, akıllı mutfaklar gibi yeni kavramlarla karşılaştırmış, bu kavramlar ile yeniliklere ayak uydurmanın gerekliliği ön plana çıkmıştır. Dijitalleşen dünyada tüm sektörler, gelişen teknolojilerden ve beraberinde getirmiş olduğu yeniliklerden paylarını almaktadırlar. Otel işletmelerinin restoranlarında, robot garsonlardan, sanal menülerden, artırılmış gerçeklik uygulamalarından, 3D yazıcılardan faydalanmaları ve bu uygulamaların giderek artış göstermeleri diğer işletmelerin kendilerini söz konusu yeniliklerin dışında tutmalarını imkansız hale getirmektedir. Çalışma ile Muğla ili çevresinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinin mutfaklarında uygulanmaya başlatılan dijital yenilikler hakkında bilgi sahibi olmak, bu yeniliklerin uygulanabilmeleri için gerekli koşulların yeterli olup olmadıklarını araştırmak amaçlanmıştır.

Çalışma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş, çalışmada elde edilen veriler yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Görüşmeler, otel işletmelerinin mutfak birimlerinde görev alan 8 katılımcı şef ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin sonuçlarına göre, dijital yeniliklerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması, otel işletmelerine olumlu yönde katkılar sağlamış, misafir memnuniyetini, verimliliği ve etkinliği artırmış, ortaya çıkabilecek sorunların azaltılması yönünde çalışmalar yapılarak zamandan tasarruf sağlanmıştır. Mutfaklarda dijital dönüşüm uygulamaları ile ilgili yöneticiler tarafından yapılacak pek çok yeniliğe Korona Virüs Salgını sürecinin engel teşkil ettiği görülmüştür. Mutfaklarda dijital dönüşüm için teknolojik alt yapı ve sermaye birikimi gerekli olup mutfak çalışanlarının sistem üzerinden birbirleri ile sürekli iletişim ve etkileşim halinde olmalarının önemli olduğu ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gastronomi 4.0, Dijital Gastronomi, Yapay Zeka, Otel İşletmeleri

DIGITAL TRANSFORMATION IN KITCHENS: EXAMPLE OF MUGLA HOTELS

ABSTRACT

The rapid increase of technological innovations has compared us with new concepts such as smart cities, smart houses, smart kitchens and the necessity of keeping up with innovations has come to the fore with these concepts. In the digitalizing world, all sectors get their share from developing technologies and the innovations they have brought with them. The fact that hotel businesses use robot waiters, virtual menus, augmented reality applications, 3D printers in their restaurants and the gradual increase of these applications makes it impossible for other businesses to exclude themselves from these innovations. With the study, it is aimed to have information about the digital innovations that have been implemented in the kitchens of five-star hotel enterprises operating in the province of Muğla, and to investigate whether the necessary conditions are sufficient for the implementation of these innovations. In the study, the data were obtained through face-to-face semi-structured interviews which is a qualitative

research method. The interviews were conducted with 8 participating chefs working in the kitchen units of hotels. According to the results of the interviews, the emergence and widespread of digital innovations have positively contributed to hotel businesses, increased guest satisfaction, efficiency and effectiveness, and saved time by working to reduce potential problems. It has been observed that the Corona Virus Outbreak process has been an obstacle to many innovations to be made by managers regarding digital transformation applications in kitchens. Technological infrastructure and capital accumulation are necessary for digital transformation in kitchens, and it has come to the fore that it is important for kitchen employees to be in constant communication and interaction with each other through the system.

Keywords: Gastronomy 4.0, Digital Gastronomy, Artificial Intelligence, Hotel Businesses

1. GİRİŞ

Robotlardan, çeşitli endüstrilerde, bir çok uygulamada yararlanılmaktadır. 2025 yılında dünya çapında robotik pazarının büyüklüğünün 147,26 milyar ABD Doları olması beklenmektedir. Yapay zeka özellikli robotların kullanımları; restoranlar, perakende mağazaları olmak üzere birçok alanda giderek yaygınlaşmaktadır. 1970 yılından itibaren Cobot'lar (robot restoranlar) restoranlarda servis yapmak üzere kullanılmaya başlanmışlardır. Robotik alanın gelişmesi ile Cobot'ların işlevleri de çeşitlenmiştir. Robot kullanımı ile işletmeler, maliyetlerini düşürülebilir, verimliliklerini artırılabilir, tüketicilere daha hızlı, çeşitli hizmetler verilebilecek, robotlar insanlardan daha uzun süre çalışabilecekleri için işgücüne olan ihtiyaç ortadan kalkacaktır (<https://www.forbes.com>).

Resim 1: Yapay Zeka'nın Üretim Süreçlerinde Kullanılması

([http://sencrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=,Moley-Robotics-Automated-kitchen Changai](http://sencrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=,Moley-Robotics-Automated-kitchen+Changai))

Resim 2,3: Moley-Robotics-Automated-kitchenChangai

Resim 4,5 : Yemek Servislerinde Robotların Kullanımı

(<https://magg4.com/yapay-zekanin-gida-uretim-surecleri>,<https://www.tradekorea.com/product>)

Yemeği ve malzemeleri tanıyan yapay zeka programları, izleyerek öğrenebilen aşçı robotlar, yüzlerce marka isimden yeni bir isim icat eden yazılımlar, yapay zeka kokteyl geceleri ve çok sayıda ürünlerden organizasyonlar için siparişler alınmaya başlanmıştır (<https://www.bbc.com/>).

LİTERATÜR TARAMASI

Öztürk (2020), teknolojik gelişmelerin Gastronomi alanına yansımaları incelenmiş, Endüstri 4.0 ve Gastronomi 4.0 kavramlarının sanayi ve hizmet sektörüne etkileri açıklanmış, öncü ve yenilikçi yaklaşımların gelişmeye katkıları vurgulanmıştır. Bucak ve Yiğit (2020), mutfak çalışanlarının teknolojik yenilikleri nasıl algıladıkları kelime ilişkilendirme testi ile belirlenmeye çalışılmış, robotların ve bilgisayarların kullanımlarının mutfak çalışanlarının işlerini kolaylaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzan ve Sevimli (2020), yiyecek içecek işletmelerinde yapay zeka kullanımını ele almış, mutfaklarda robotların kullanımlarının alandan ve personelden tasarruf, işletme çekiciliğinin artırılmasında olumlu etkileri açıklanmıştır. Menzi vd. (2012), mobil teknolojilerin eğitim için kullanılmasını, akademisyenlerin bakış açılarını Teknoloji Kabul Modeli ile incelemişler, akademik gelişmeler ve öğrenme faaliyetlerinde faydalı bulmuşlardır. Böylelikle, teknik destek, alt yapı ve mali problemlerin çözülmesi ile mobil yeniliklerin daha fazla benimseneceği öngörülmüştür.

DİJİTAL MUTFAK KAVRAMI

Endüstri 4.0 unsurları: nesnelerin interneti, yapay zeka, artırılmış gerçeklik, nano teknoloji, büyük veri, 3D yazıcılar, akıllı ağlar, akıllı robotlar, Chatbot'lar, siber güvenlik, bulut sistemleri, dijital asistanlar olmak üzere sıralanmakta ve yenilikler ile hayatımız kolaylaştırmaktadır (Öztürk,2020;Peralta vd., 2017). İletişim teknolojilerinin gelişmesi, dijital dönüşüm ve verimlilik artışı ile müşteri odaklı uygulamalar çeşitlenmiştir. Dolayısıyla müşteri deneyimi ön plana çıkmış, sosyal ağlar, 3D yazıcılar ile gastronomide de görsel yiyeceklerin, yemek masası tasarımlarının gelişmesi, özel uçları ile farklı şekillerde ve karışımlarda yiyecekler üretmek mümkün olmaktadır (<https://fibilo.com>). Akıllı fırınlar ile günlük 80 ile 150 arası yemeğin pişirilmesi imkanı sağlanmaktadır. Yemeklerin kokularının birbirine karışmadan aynı anda pişirilerek hem daha az kontrol etmeye gerek duyulmaktadır. Dijital dokunmatik yönetim ekranı ile kapalı devre buharlı pişirme özelliğine sahip olan akıllı fırınların dar alanlarda işlevleri fazladır. USB bellek ile reçete yüklemesi sayesinde çeşitli tariflerin sisteme yüklenerek hazırlanması mümkün olmaktadır (<https://www.mutbex.com/firinlar>).

Restoranlarda servislerin robotlar tarafından yapılması ile hem zamandan hem de işgücünden tasarruf sağlanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve yiyecek içecek işletmelerinde kullanılması yönetsel ve operasyonel faydalarından başka işletmelere rekabet üstünlüğü sağlaması bakımından da önemlidir (Gonzales ve Gidumal, 2016). Gıda endüstrisi için tasarlanan endüstriyel robotun taşınması gereken özellikler: hijyenik olması, maliyetinin düşük olması, zamandan tasarruf sağlaması, programlanmasının kolay olmasıdır (Masey, 2010). Turizm endüstrisinde bilişim teknolojilerinden yararlanılarak; artan rekabet koşulları, dinamik iş yaşamı ve değişen misafir beklentilerine yönelik uygulamaların çeşitlendirilmesi, maliyetlerin azaltılması ve süreçlerin iyileştirilmesi sağlanmaktadır (Özoğul ve Güçlütürk, 2018).

ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın katılımcıları Muğla ili çevresindeki otel işletmelerinin mutfak şeflerinden oluşmaktadır, mutfak şeflerinin kullandıkları teknolojik yenilikler, bunların avantajları ve dezavantajları, ilgili konularda önerileri incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Nitel araştırmanın tercih edilmesinin nedenleri, araştırmacının da, algıların da çalışmaya dahil olması, araştırma modelinin esnek olmasıdır. Çalışmada veriler, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. İçerik analizi ile verilerle ilişkili kavramlara ulaşılmış daha sonra ise kategoriler gruplandırılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme formunda katılımcılara çalıştıkları otel işletmelerinin mutfaklarında dijital uygulamalardan yararlanıp yararlanmadıkları, dijital uygulamalara bakış açıları sorulmuş, dijital uygulamaların yaygınlaştırılması konusunda önerilerde bulunmaları istenmiştir. Katılımcılar çalışmada (Ş1), (Ş2) olarak kodlanmıştır. Araştırma, Teknoloji Kabul Modeli ile incelenmiş, teknolojik gelişmeler ve çalışanların bilgi teknolojilerini nasıl algıladıkları incelenmiş (Venkatesh ve Davis, 2000), önceleri algılanan kullanışlılığın algılanan kullanım kolaylığı ilişkisi incelenmiş daha sonra ise teknolojinin hedonik ve hazcı yönlerini de kapsadığı varsayılmıştır (Teo vd., 1999).

Teknoloji Kabul Modeli, teknolojik uygulamalar hakkında kullanıcıların görüşlerine dair uygulanan yöntem olarak ifade edilmektedir (Eriş vd. 2010).

Az değişkenle teknolojik yeniliklerin kullanıcılarının davranışlarının açıklanmaya çalışıldığı yöntem, altı faktörden oluşmaktadır, bunlar; 'uygunluk/uyumluluk, algılanan kullanılabilirlik, algılanan kullanım kolaylığı, tavır, davranış niyeti ve sistem kullanımı' dır. (Davis, 1989). teknolojik yeniliklerin hızla artışı ve yaygınlaşması Teknoloji Kabul Modeli'ne yönelik çalışmaları yaygınlaştırmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Mutfak Şeflerinin Dijital Yenilikleri Kullanımları Konusundaki Görüşleri

	Ş1	Ş2	Ş3	Ş4	Ş5	Ş6	Ş7	Ş8
Mutfakta dijital yenilikleri kullanıyorum	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet
Dijital yenilikler işimi hızlandırıyor	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Dijital yenilikleri kullanmak eğlencelidir	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Evet
Dijital yenilikler işimde kolaylık sağlıyor	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Dijital yenilikleri önümüzdeki yıllarda da kullanmayı düşünüyorum	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet
Dijital yenilikleri öğrenme ve kullanma konusunda yetenekliyim	Evet	Evet	Evet	Evet	Hayır	Hayır	Evet	Evet
Avantajlar	Zamandan tasarruf sağlaması	Unutmadan kaynaklı aksaklıkların en aza indirgenmesi	Bilgiye hızlı erişim sağlanması	Kontrol gerektirmemesi	Zamandan tasarruf sağlaması	Çalışanlararası bilgi alışverişini hızlandırması	Maliyetleri azaltması	Bilgiye hızlı erişim sağlanması
	Kontrol gerektirmemesi	Verimlilik ve kaliteyi artırması	Farkındalık oluşturması	Zamandan tasarruf sağlaması			Bilgi alışverişini hızlandırması	Zamandan tasarruf sağlaması
Dezavantajlar	Teknik bilgi gerektirmemesi	Herhangi bir arıza durumunda kargaşa yaşanabilmesi	Personele duyulan ihtiyacı azaltması	Maliyetlerinin yüksek olması	Daha fazla teknik personele ve eğitime ihtiyaç duyulması	İşsizliğe sebep olması	Sisteme bağlılık gerektirir, sürekli kontrol gerektirir	Daha fazla teknik personele ve eğitime ihtiyaç duyulması
					Adaptasyon sürecinin gerekli olması	Bilgi birikimi gerektirmemesi		

Tablo 1’de otel işletmelerinin mutfak şeflerinin dijital yenilikleri kullanıp kullanmamaları, Teknoloji Kabul Modeli ile ilgili mutfak şeflerine yöneltilen sorular olan algılanan fayda, eğlence boyutları, yenilikleri kullanma konusunda öz beceriler ve gelecekte teknolojik yenilikleri kullanmaya yatkınlık, mutfakta dijital yeniliklerin kullanımının avantajları ve dezavantajları, dijital yenilikler hakkında verilebilecek öneriler hakkında görüşler yer almaktadır. Araştırmaya farklı otel işletmelerinde çalışan tamamı erkek, 30 yaş ve üzerinde olan, 8 mutfak şefi katılmış, 3 şef üniversite eğitimi almıştır. Sorulara verilen cevaplarda, sekiz şeften altısı dijital yeniliklerden haberdar olup onları kullandıklarını, işlerini hızlandırdığını, mutfakta yeniliklerden faydalanmanın verimli, eğlenceli olduğunu, teknolojik yenilikleri kullanma konusunda yetenekli olduklarını, gelecek dönemlerde de teknolojik yenilikleri kullanmaya devam edeceklerini belirtmişlerdir.

Tablo 1 incelendiğinde; mutfakta dijital yeniliklerin kullanımının yüksek olduğu, kullanım avantajlarının “zamandan tasarruf sağlaması”, “maliyetlerin azaltılması” “bilgiye hızlı erişimin sağlanması”, “bilgi alışverişinin sağlanması”, “kontrol gerektirmemesi” ve “verimlilik ve kalite artışı” oldukları görülmektedir. Mutfak çalışanları, dijital yeniliklerin kullanımının dezavantajlarını: “teknik bilgi gerektirmesi”, “arıza durumunda kargaşa yaşanabilmesi”, “işsizliğe neden olması”, “maliyetlerin yüksek olması”, “bilgi birikimi gerektirmesi” ve “adaptasyon sürecinin gerekli olması” olarak belirtilmiştir.

Mutfak şeflerine kullandığınız dijital mutfak uygulamaları nelerdir? Sorusu yöneltildiğinde:

Şef1: 'Mutfaklarda kendi kendine ayarlanabilen, kablosuz bağlantı sağlanabilen akıllı fırınlar kullanıyoruz. Akıllı fırınlara USB ile reçete yükleme, sipariş takiplerinin akıllı cihazlarla yapılmaya başlanması, şef ofislerinin entegre cihazlarla kullanımlarının yaygınlaştırılması işlerimizi hızlandırdı. Aynı akıllı cihazda birçok farklı özellik olduğu için zaman kaybımızı önlemektedir. İş takip etme ihtiyacımız azalıyor, herhangi bir işin unutulmasından kaynaklı aksamaların önüne geçilmiş oluyor'.

Şef3: 'Dijital ürünlerden yeterli şekilde yararlanıyoruz. Önceden servis esnasında yemeklerin sıcaklıklarını muhafaza etmek için küvetlerin altına sıcak su koyardık, sürekli kontrol etmek durumunda kalırdık, şu an otomatik derece ölçen ve sıcaklığı sabit tutmaya yönelik otomatik ısıtıcılardan kullanıyoruz. Devamlı kontrol etmeye gerek kalmıyor. Dijital göstergeli fırınlar ile aynı farklı yemekleri kokuları birbirlerine karışmadan pişirebiliyoruz'.

Şef5: 'Maliyetleri yüksek olduğu için, otel işletmemizin müşteri potansiyeline bağlı olarak mutfakta dijital ürünleri kullanımımız sınırlı kalmaktadır'.

Şef6: 'Mutfaklarda teknolojiden yararlanma imkanımız teknik desteğe ihtiyaç duyulduğu için sınırlı kalmakta. her ne kadar yeniliklerin uygulanması ile ilgili otel işletmemiz tarafından eğitimler verilse de mutfakta yeni cihazların kullanımının geleneksel yöntemlerin dışına çıkılıp uygulamalar ile alışkanlık haline getirilmesi gerekmektedir. Yani bizim temel olarak yeniliklere adapte olmamız, faydalı olacaklarına inanmamız gerekmektedir'.

Şef7: 'Akıllı telefon kullanımını yaygınlaşması ile bilgi alışverişimiz, farkındalığımız gelişti. Hem departmanlar arası iletişimimiz entegre hale geldi, bilgi edinmek ve bilgiyi paylaşmak işimizi kolaylaştırmaktadır', şeklinde cevaplar vermişlerdir

Mutfak çalışanları; dijital ekranlardan anlık şef ofisine entegre edilmiş bilgilerin eş zamanlı paylaşılabilmesini, yemeklerin sunumu esnasında açık büfelerde yemeğin sıcaklık derecelerinin, içeriklerinin yazılı olduğu dijital göstergeler, QR kodlu dijital menülerle yemeklerin kalori detayları, hangi grup tüketici için risk oluşturabileceği eklenebilir.

Soğuk odalarının takibinin merkezi sistem aracılığıyla yapılması, herhangi bir arıza durumunda hemen bildirimlerinin yapılması ile mal kayıplarının önüne geçilebileceğinden, endüstriyel ürün üreticileri geliştirilen ürünleri yakından takip ettikleri için Türkiye'deki otel işletmelerinin mutfaklarında da bunlara paralel olarak gelişmelerin uygulandığını, teknoloji temelli misafir deneyimleri geliştirilebileceğinden ve teknik açıdan yetişmiş personellerin eğitimlerine ağırlık verilmesini önermişlerdir.

SONUÇ

Günümüzde teknolojik gelişmelerin ve kullanım alanlarının hızla yayılması, Endüstri 4.0 kavramlarından: nesnelerin interneti, yapay zeka, artırılmış gerçeklik, nano teknoloji, büyük veri, 3D yazıcılar, akıllı ağlar, akıllı robotlar, Chatbot'lar, siber güvenlik, bulut sistemleri, dijital asistanları ön plana çıkarmaktadır. Söz konusu pek çok yenilik gastronomi alanına da uygulanmaktadır. Mutfak çalışanlarının teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilmeleri, otel işletmelerin rekabet üstünlüğü sağlamalarında, kaliteli hizmet sunmalarında ve misafir memnuniyet düzeylerini artırmada olumlu etki yaratacaktır. Bu anlamda yenilikleri uygulamaya istekli olmak ta uygulamak kadar önem taşımaktadır. Sorulara verilen cevaplarda, mutfaklarda dijital yeniliklerin kullanımında: zamandan tasarruf sağlaması, maliyetlerin azaltılması, bilgiye hızlı erişimin sağlanması, bilgi alışverişinin sağlanması, kontrol gerektirmemesi, verimlilik ve kalite artışı avantajları ön plana çıkmaktadır. Dijital yeniliklerin kullanımının dezavantajları ise: teknik bilgi gerektirmesi, arıza durumunda kargaşa yaşanabilmesi, işsizliğe neden olması, maliyetlerin yüksek olması, bilgi birikimi gerektirmesi ve adaptasyon sürecinin gerekli olmasıdır.

Dijital alanda uygulanmaya başlanan yeniliklerin, sosyal medyanın kullanımının artması ile gastronomi alanında da yaygınlık kazanması, yiyecek içecek işletmeleri açısından önem arz etmektedir. Bilgi paylaşımının hızla arttığı, rekabet üstünlüğü sağlama amaçlı küresel işletmelerde, teknoloji kullanımına kayıtsız kalınması neredeyse imkansız hale gelmektedir. Yeniliklerin her an takip edilmesi ve yeniliklere adaptasyon işletmeler ve çalışanlar açısından önem kazanmaktadır. Mutfaklarda uygulanan robotik, yapay zeka uygulamaları otel işletmelerinde maliyetleri artırıyor gibi görünse de uzun vadede işletmelere karlılık ve müşteri memnuniyeti olarak dönüş sağlaması beklenmektedir. Bu bağlamda mutfak şeflerinin dijital uygulamaları kullanmaya istekli olmaları gerekmektedir. Her ne kadar teknoloji, işsizliği beraberinde getirecek gibi algılansa da uzun vadede eğitilmiş, teknik personele ihtiyacın artacağı öngörülmektedir. Gelecekte otel işletmelerinin misafir memnuniyetine yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Bagozzi, F., Davis, R. and P. Warshaw, (1989). User Acceptance of Computer Technology: A Comparison of Two Theoretical Models, *Management Science*, August 1989.

Bucak, T. ve Yiğit, S. (2020). Otel Mutfak Çalışanlarının Mutfak Teknolojilerine Yaklaşımlarının Kelime İlişkilendirme Testi ile Değerlendirilmesi: İzmir Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(1): 489-50.

Eriş, E. D., Timurcanday Ö. T., & Süral, Ö. P. (2010). Bilişim Teknolojilerinin Kabulünde Kişisel Yenilikçilik, Bilişim Teknolojisi Kaygısı Ve Öz Yeterlilik İle Demografik Değişkenlerin Rolüne İlişkin Yapısal Modelleme, *Çukurova Üniversitesi Bildiriler Kitabı*, 773-777.

Gonzales, S. M. and Gidumal, J. B. (2016). A Model That Connects Information Technology and Hotel Performance, *Tourism Management*, 53:30-37.

Masey, M. R. J., Gray, J.O., Dodd, T. J. and Caldwell, D. G. (2010). Guidelines for The Design of Low-Cost Robots For The Food İndustry, *Industrial Robot*, 37(6), 509-517.

Menzi, N., Önal, N. ve Çalışkan, E. (2012). Mobil Teknolojilerin Eğitim Amaçlı Kullanımına Yönelik Akademisyen Görüşlerinin Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, 13 (1), 39-55 .

Özoğul, G., & Güçlütürk Baran, G. (2018). General Outlook On Radio Frequency Identification (Rfid) Technology Applications In Tourism Industry. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6(3), 461-468.

Öztürk, H. M. (2020). Teknolojik Gelişmeler ve Gastronomi Alanına Yansımaları: Gastronomi 4.0, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 222-239 .

Peralta, L., Rowling, L., Samdal, O., Hıpkıns, R. & Dudley, D. (2017). Conceptualising a New Approach to Adolescent Health Literacy, *Health Education Journal*, 76(7): 787–801.

Teo, S., Lim, V., & Lai, R. (1999). Intrinsic and Extrinsic Motivation In Internet Usage Omega, *The international Journal of Management Science*, 27(1), 25-37.

Uzan, B. Ş. ve Sevimli, Y. (2020). Gastronomideki Robotik Uygulamalar ve Yapay Zeka, *To & Re*, 2(2), 46-58.

Venkatesh, V. & Davis, F. (2000). A Theoretical Extension of The Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies, *Management Science*, 46(2), 186-204.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin.

<https://www.sencrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbnANd9GcSwvCLJbc-r95Fq73NsS79dJN9CxRAZGXLAdQ&usqp=CAU>

<https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2020/02/03/bon-apptit-robotic-restaurants-are-the-future/?sh=5b9006492136>.

<https://fibilo.com/3d-yazicilarin-kullanim-alanlari/>.

<https://www.mutbex.com/firinlar>.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54075570>.

<https://www.tradekorea.com/product/detail/P666974/Restaurant-service-Robot.html>.

<https://magg4.com/yapay-zekanin-gida-uretim-surecleri>.